

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Burak ÇELİKPENÇE

1999-2005 ARASINDA TÜRKİYE-ALMANYA İLİŞKİLERİNDE AVRUPA BİRLİĞİ
SÖYLEMİNİN ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKLER ÜZERİNE ETKİLERİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Burak ÇELİKPENÇE

1999-2005 ARASINDA TÜRKİYE-ALMANYA İLİŞKİLERİNDE AVRUPA BİRLİĞİ
SÖYLEMİNİN ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKLER ÜZERİNE ETKİLERİ

Danışman

Doç. Dr. Senem ATVUR

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Burak ÇELİKPENÇE'nin bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğretim Üyesi Fatih Fuat TUNCER (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Senem ATVUR (İmza)

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Serkan DÖRU (İmza)

Tez Başlığı: 1999-2005 Arasında Türkiye – Almanya İlişkilerinde Avrupa Birliği Söyleminin
Almanya’da Yaşayan Türkler Üzerine Etkileri

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 06/07/2021

Mezuniyet Tarihi : 14/07/2021

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “1999-2005 Arasında Türkiye – Almanya İlişkilerinde Avrupa Birliği Söyleminin Almanya’da Yaşayan Türkler Üzerine Etkileri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Burak ÇELİKPENÇE

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Burak ÇELİKPENÇE
Öğrenci Numarası	20175238003
Enstitü Ana Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Senem ATVUR
Tez Başlığı	1999-2005 Arasında Türkiye – Almanya İlişkilerinde Avrupa Birliği Söyleminin Almanya’da Yaşayan Türkler Üzerine Etkileri
Turnitin Ödev Numarası	1618582294

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 317 sayfalık kısmına ilişkin olarak 12/07/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç %5

alıntılar dahil % 7’tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu’nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu’nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları’nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

12/07/2021

Doç. Dr. Senem ATVUR

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	v
TABLOLAR LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
TEŞEKKÜR	xi
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE: İNŞACILIK, KİMLİK VE SÖYLEM ANALİZİ

1.1. İnşacılık Nedir?	6
1.2. İnşacılık Teorisinin Tarihsel Gelişimi	8
1.3. Kimlik Kavramı.....	11
1.4. Kimlik Kavramının İnşacılık Kuramında Önemi.....	14
1.5. Söylem ve Söylem Analizi	17
1.5.1. Eleştirel Söylem Analizi	19

İKİNCİ BÖLÜM

1960-1980 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE, ALMANYA VE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

2.1. 1960 – 1970 Yılları Arasında Avrupa Birliği.....	23
2.1.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu	24
2.1.2. Brüksel Anlaşması ve NATO	25
2.2. 1960 – 1970 Yılları Arasında Türkiye’nin Avrupa Birliği Üzerine Dış Politikası	27
2.2.1. Siyasal ve Ekonomik İlişkiler	27
2.2.2. 1960-1970 Yılları Arasında Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Kimliksel Bağlamı	33
2.3. 1960-1970 Yılları Arasında Batı Almanya’nın Avrupa Birliği Dış Politikası.....	35
2.4. 1960-1970 Yılları Arasında İşçi Göçü Bağlamında Türkiye ve Batı Almanya İlişkileri	40
2.5. 1970-1980 Yılları Arasında Avrupa Birliği Tarihsel Süreci.....	46
2.6. 1970-1980 Yılları Arasında Türkiye’nin Avrupa Birliği Üzerine Dış Politikası.....	50

2.6.1.	1970-1980 Arasında Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Ekonomik Boyutu...	51
2.6.2.	1970-1980 Arasında Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Siyasal Boyutu....	53
2.7.	1970-1980 Yılları Arasında Batı Almanya'nın Avrupa Birliği Dış Politikası.....	56
2.7.1.	1969-1974 Arasında Willy Brandt Dönemi Dış Politika Yaklaşımı	56
2.7.2.	1974-1982 Arasında Helmut Schmidt Dönemi Dış Politika Yaklaşımı	58
2.8.	1970-1980 Yılları Arasında İşçi Göçü Bağlamında Türkiye ve Batı Almanya İlişkileri	60
2.8.1.	1970 Sonrasında Türkiye'den Batı Almanya'ya Giden Göçmenlerin Aile Birleşimi	61
2.8.2.	Batı Almanya'da Bir Sorun Olarak Görülmeye Başlanan Misafir İşçiler	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980-2005 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE, ALMANYA VE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

3.1.	1980-1990 Yılları Arasında Avrupa Birliği'nin Tarihsel Süreci	68
3.1.1.	Avrupa Tek Senedi	68
3.1.2.	Güney'e Doğru Genişleme: Yunanistan, İspanya ve Portekiz Üyelikleri	69
3.2.	1980-1990 Yılları Arasında Batı Almanya'nın Avrupa Birliği Dış Politikası.....	71
3.2.1.	Birleşmenin Şansölyesi Helmut Kohl.....	71
3.2.2.	1980-1990 Arasında Batı Almanya Siyasetindeki Önemli Gelişmeler	72
3.3.	1980-1990 Yılları Arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği Üzerine Dış Politikası.....	75
3.3.1.	12 Eylül 1980 Darbesinin Avrupa Birliği ile Olan İlişkilere Etkisi.....	76
3.3.2.	1983 Yılında Demokrasiye Dönüşün Ardından Avrupa Birliği ile Olan İlişkiler	80
3.4.	1980-1990 Yılları Arasında Türkiye ve Batı Almanya İlişkileri	83
3.4.1.	Avrupa Politik Düzlemde İkili İlişkiler	84
3.4.2.	Türkiye ve Batı Almanya İkili İlişkilerinde Misafir İşçilerin Durumu.....	85
3.5.	1990-2005 Yılları Arasında Avrupa Birliği Tarihsel Süreci ve Kimlik Kavramı.....	88
3.5.1.	1992 Maastricht Antlaşması ve Etkileri.....	88
3.5.2.	Kopenhag Kriterleri	90
3.5.3.	Avusturya, Finlandiya ve İsveç Genişlemesi.....	91
3.5.4.	1997 Amsterdam Anlaşması ve 2000 Nice Anlaşması.....	92
3.5.5.	2004 Orta ve Doğu Avrupa Genişlemesi	94

3.5.6.	1999 Helsinki Zirvesi.....	95
3.6.	1990-2005 Yılları Arasında Federal Almanya Cumhuriyeti.....	96
3.6.1.	Birleşmenin Ardından Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Uluslararası Politika Yaklaşımı.....	97
3.6.2.	Birleşmenin Ardından Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne Bakışı	100
3.7.	1990-2005 Yılları Arasında Türkiye-Almanya İlişkileri	101
3.7.1.	Uluslararası Arenada İkili İlişkiler.....	102
3.7.2.	1990-2005 Yılları Arasında Türkiye-Almanya İlişkilerinde İşçi Göçü.....	103
3.7.3.	Türkiye'nin Misafir İşçilerin Sorunlarına Yönelik Çözüm Girişimleri.....	106
3.8.	1990-2005 Yılları Arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği Üzerine Dış Politikası.....	109
3.8.1.	İç Politikada Çalkantılı Bir Süreç	109
3.8.2.	Gümrük Birliği'nin İkili İlişkilere Etkisi ve Beklentiler.....	110
3.8.3.	1997- Lüksemburg Zirvesi'nin Ardından Dondurulan İlişkiler.....	111
3.8.4.	Türkiye'nin Aday Ülke Olması: 1999- Helsinki Zirvesi	112
3.8.5.	1999 Helsinki Zirvesi'nin Ardından 3 Ekim 2005'e Müzakerelerinin Başlatılması	115
3.8.6.	Kasım 2002 Seçimlerinin Ardından Günümüz Perspektifine.....	118

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKİYE KÖKENLİLER ÜZERİNE SÖYLEM ANALİZİ ÇALIŞMASI

4.1.	Araştırma Verilerinin Toplanması ve İşlenmesi	122
4.2.	Birinci Nesil Üzerine Kimlik Oluşturma Üzerine Söylem Analizi.....	128
4.3.	Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Misafir İşçilerin Ekonomik Entegrasyonu	134
4.4.	Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Misafir İşçilerin Siyasal Entegrasyonu	146
4.5.	Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Misafir İşçilerin Sosyal Entegrasyonu	153
4.6.	Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Misafir İşçilerin Türkiye-Avrupa Birliği Sürecine Olan Etkileri	164

SONUÇ.....	173
-------------------	------------

KAYNAKÇA	178
-----------------------	------------

EK 1- Katılımcı Bir ile Gerçekleştirilen Görüşme- Türkiye Araştırmaları Merkezi Vakfı – Essen- 27.06.2019	196
--	------------

EK 2- Katılımcı İki ile Gerçekleştirilen Görüşme- Bochum – 8 Haziran 2019	208
--	------------

EK 3- Katılımcı Üç ile Gerçekleştirilen Görüşme – Essen – 16 Haziran 2019	216
EK 4- Katılımcı Dört ile Gerçekleştirilen Görüşme – Essen – 17 Haziran 2019.....	227
EK 5- Katılımcı Beş ile Gerçekleştirilen Görüşme – Essen – 17 Haziran 2019.....	231
EK 6- Katılımcı Altı ile Gerçekleştirilen Görüşme – Bochum – 23 Haziran 2019	236
EK 7- “ZDF’nin Öcalan Merakı”, Milliyet, 7 Ekim 2005	246
EK 8- “Boşver, zaten Türk’tü...”, Milliyet, 11 Nisan 2004.....	247
EK 9- “Misafir İşçiler Kırgın” – Milliyet, 12 Ocak 1999	248
EK 10- “Almanya’daki Türklerin uyumunu sağlıyorsunuz” – Milliyet, 14 Eylül 2005.....	249
EK 11- “Döndüklerine Pişman Olanlar” – Milliyet, 20 Ekim 2003	250
EK 12- “Türkler Pahalıya Patlar” – Milliyet, 25 Şubat 2004	251
EK 13- “Türkleri Çağırarak Hataydı” – Milliyet, 26 Kasım 2004	252
EK 14- “Almanya’daki Türkler Entegre Olamıyor” – Milliyet, 27 Ekim 2005.....	253
EK 15- “Alamancıyız ya! Bizi Euro basıyor sanıyorlar” – Milliyet, 27 Temmuz 2003 ..	254
EK 16- “Avrupa Önyargılı” – Milliyet, 04 Şubat 1999.....	255
EK 17- “Avrupa’daki Türkler” – Milliyet, 03 Ekim 2003	256
EK 18- “Birinci ve ikinci kuşağın sergisi” Milliyet, 26 Mayıs 2002	257
EK 19- “Bu da Yunan pişkinliği!” Milliyet, 18 Kasım 2004	258
Ek-20- “Pazartesi Yazıları” Milliyet, 3 Ekim 2005.....	259
EK 21- “Türkçe Rumlara Emanet” Milliyet, 17 Mart 2000	260
EK 22- “Leben in Deutschland – Wie man in Deutschland fremd ist” Zeit, 25 Mart 2004 – Türkçe Çevirisi.....	261
EK 23- “Die Straße” Der Spiegel, 18 Temmuz 2004 – Türkçe Çevirisi.....	269
EK 24- “Schüler-Probleme: Die Allwissende” Der Spiegel, 07 Eylül 2004 – Türkçe Çevirisi	276
EK 25- “Drinnen vor der Tür” Zeit, 30 Eylül 2004 – Türkçe Çevirisi	278
EK 26- “Im Niemandsland zwischen den Kulturen” Frankfurter Allgemeine Zeitung, 08 Ocak 2004– Türkçe Çevirisi.....	280
EK 27- “Wir müssen erzählen, wer wir sind” Tagesspiegel, 02 Ekim 2004– Türkçe Çevirisi	282
EK 28- “Das hat sich eingebürgert” Tagesspiegel, 29 Ekim 2001– Türkçe Çevirisi	285
EK 29- “Deutsch-türkisches Anwerbeabkommen” Tagesspiegel, 29 Ekim 2001– Türkçe Çevirisi	287
EK 30- “Deutsch muss man lernen” Zeit, 30 Eylül 2004– Türkçe Çevirisi.....	289
EK 31- “Du bist sehr Deutsch” Frankfurter Allgemeine Zeitung, 08 Kasım 2005– Türkçe Çevirisi.....	296
ÖZGEÇMİŞ.....	300

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Eleştirel Söylem Analizi Metodu.....	21
Şekil 2.1 Almanya’da Kişi Başına Düşen Milli Gelir.....	42
Şekil 4.1 Görüşmelerde Kullanılan Kelimelerin Sıklık Frekanslarına Göre Oluşturulan Kelime Bulutu.....	123
Şekil 4.2. Almanya Basınından Toplanan Gazetelerde Kullanılan Kelimelerin Sıklık Frekanslarına Göre Oluşturulan Kelime Bulutu	125
Şekil 4.3 Türkiye Basınından Toplanan Gazetelerde Kullanılan Kelimelerin Sıklık Frekanslarına Göre Oluşturulan Kelime Bulutu	127
Şekil 4.4 Berlin’de Yaşayan Türkiye Kökenli Göçmen Girişimcilerin Sektörel Dağılımları	137

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1 1960-1975 Yılları Arasında Türkiye Kökenli Göçmenlerin Cinsiyetlere Göre Sayıları	63
Tablo 3.1 Avrupa Birliği'nin Maastricht Anlaşması ile öngörülen üç sütunu.....	89
Tablo 3.2 İki Almanya'nın Birleşmesini Düzenleyen Anlaşmalar	97
Tablo 3.3 Almanya'da Alman olmayan yabancı nüfusu ve Türkiye kökenli nüfusu	105
Tablo 3.4 Türkiye Kökenli Göçmenlerin “Vatan” Olarak Kabul Ettikleri Ülke	107
Tablo 3.5 1975 ile 2008 yılları arasında dış ticaret ve Türkiye ekonomisi (milyon ABD \$ olarak)	110
Tablo 3.6 2001-2004 Arasında Türkiye’de Gerçekleştirilen Siyasi Reform Değişiklikleri ...	116
Tablo 4.1 Katılımcı Profilleri.....	122
Tablo 4.2 Almanya Basınında İncelenen Haberler	124
Tablo 4.3 Türkiye Basınında İncelenen Haberler	126

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması
ABD	: Avrupa Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AMB	: Avrupa Merkez Bankası
AT	: Avrupa Topluluğu
ATA	: Avrupa Topluluğu Antlaşması
CDU	: Hristiyan Demokrat Birliği
CSU	: Hristiyan Sosyal Birliği
DB	: Dünya Bankası
DİTİB	: Diyanet İşleri Türk İslam Birliği
ECU	: Avrupa Para Birimi
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EPB	: Ekonomik ve Parasal Birlik
EUROSTAT	: Avrupa Birliği İstatistik Kurumu
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KDV	: Katma Değer Vergisi
KPK	: Karma Parlamento Komisyonu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
NRV	: Kuzey Ren Vestfalya
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
OGT	: Ortak Gümrük Tarifesi
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistan
SPD	: Almanya Sosyal Demokrat Partisi

SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluğu
TAM	: Türkiye Araştırmaları Merkezi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜFE	: Tüketicici Fiyat Endeksi
ZDF	: Zweites Deutsches Fernsehen

ÖZET

Bu tez çalışmasında 30 Ekim 1961 tarihli Türkiye-Almanya İşgücü Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesiyle beraber, Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca görülmüş en kalabalık dışarıya göç verme sürecinin, 1999-2005 yılları arasındaki yansımaları İnşacı bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri de dahil olmak üzere yüzünü “Batı” dünyasına dönen Türkiye Cumhuriyeti, 31 Temmuz 1959 tarihinde o dönemki ismiyle Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ortaklık başvurusunda bulunarak Avrupa Birliği yolculuğunun ilk önemli adımını atmıştır. Osmanlı İmparatorluğu ile Alman Kayzerliği dönemlerine kadar dayanan Türkiye-Almanya ilişkileri Avrupa Birliği konusunda tekdüze olmayan, çıkarlara ve uluslararası konjonktüre dayalı inişli çıkışlı bir süreci takip etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bütünleşmiş bir Avrupa'nın otoriter ve askeri güce dayalı anlayışların sonunu getirebileceği inancıyla, çarenin ekonomik anlamda bir birliğe gidilmesinde bulunabileceği fikri üzerinde mutabık kalınmıştır. İzleyen dönemlerde ekonomik bütünleşmenin sosyal, kültürel ve siyasi anlamda da bütünleşmeye kapı açmasının akabinde Avrupa Birliği uluslararası örgüt anlamından, ulus devlet egemenlik kabiliyetlerinin devredildiği bir başka mekanizmaya evrilmiştir.

Bu kapsamda tez çalışmasında Türkiye'nin üyeliği söz konusu olmadan evvel Almanya içerisinde fiili olarak Avrupa Birliği üyesi olan yaklaşık üç milyon Türkiye kökenli göçmenin Türkiye'nin üyelik süreçlerinden ne şekilde etkilendiklerini veya bu süreçleri ne şekilde etkiledikleri hususunda incelemeler yapılmıştır. Özellikle 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki Zirvesi'nin ardından Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit statüde değerlendirileceği açıklamasının ardından Türkiye-Avrupa Birliği ve Türkiye-Almanya ilişkilerinde hareketlenmeler yaşanmıştır. Bu bağlamda konu literatür çalışmaları, basın araştırmaları ve mülakatlar yoluyla incelenmiş elde edilen veriler MAXQDA – 2020 programı ile temalandırılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Almanya İlişkileri, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Göçmenler, Söylem Analizi, Kimlik

SUMMARY
THE EFFECTS OF THE EUROPEAN UNION DISCOURSE ON TURKISH
MIGRANT PEOPLE IN TERMS OF 1999-2005 TURKEY AND GERMANY
RELATIONS

In this thesis, with the entry into force of the Turkey-Germany Labor Contract dated October 30 1961, the reflections of the most crowded out-migration process seen throughout the history of the Republic of Turkey, between 1999-2005, are evaluated with a constructivist perspective.

The Republic of Turkey, which turned its face to the "Western" world, including the last periods of the Ottoman Empire, took the first important step of its journey to the European Union by applying for partnership with the European Economic Community under the name of that period on July 31, 1959. The relations between Turkey and Germany, which date back to the Ottoman Empire and the Kaiser's period, have followed a fluctuating process based on interests and international conjuncture, which is not uniform regarding the European Union.

With the belief that an integrated Europe could bring the end of authoritarian and military-based understandings after the Second World War, it was agreed that the solution could be an economic union. In the following periods, after economic integration opened the door to social, cultural and political integration, the European Union evolved from the meaning of international organization to another mechanism in which nation-state sovereignty capabilities were transferred.

In this context, in the thesis study, it has been examined how nearly three million immigrants of Turkish origin, who were de facto members of the European Union in Germany, were affected by Turkey's membership processes or how they affected these processes before Turkey's membership was in question. Especially after the Helsinki Summit on 10-11 December 1999, after the announcement that Turkey would be evaluated in equal status with the other candidate countries, there were movements in the relations between Turkey-European Union and Turkey-Germany. In this context, the subject was examined through literature studies, press research and interviews, and the data obtained were analyzed by theming with the MAXQDA- 2020 program.

Keywords: Turkey-Germany Relations, Turkey-European Union Relations, Migration, Turkish Origin Migrants Living in Germany, Discourse Analysis, Identity.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam boyunca yardımlarını ve desteğini esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Sayın Doç. Dr. Senem ATVUR'a; maddi ve manevi olarak bir an olsun desteklerini eksik etmeyen, evlatları olmaktan onur ve gurur duyduğum canım annem Muhteşem ÇELİKPENÇE ve canım babam Şahin ÇELİKPENÇE'ye; canımın en sıkkin olduğu anlarda dahi yüzümü güldürmeyi başaran canım kardeşim İrem ÇELİKPENÇE'ye; Madrid havaalanında tanışmamızın ardından bir an olsun bile geleceğe yönelik motivasyonumu kaybetmememi sağlayan kıymetli Ayşe Derya KIR'a; Ruhr Üniversitesi'ni ve Bochum'u benim için ikinci bir memleket haline getiren değerli dostlarım Erdem EVRANOS ve Şılan Dağlar GÖÇ'e; akademik kariyer hevesine ilk adımı attığımız lisans eğitiminin ilk yıllarından bugüne kadar yanımda olan kardeşim Hakkı CEYHAN'a; beraber nice anılar biriktirdiğimiz Mustafa Mirac DAVUT, Alperen KOSAT ve Şevki BEYRİBEY'e; ilkokul yıllarından bugüne kadar dostluğundan hiç şüphe duymadığım Hakan ÖZER'e; kısaca üzerimde emeği olan herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım...

ÖNSÖZ

Bu çalışma kapsamında Türkiye'nin Almanya ve Avrupa Birliği ilişkilerinde Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli misafir işçilerin üyelik sürecine olan etkileri; tarihsel bir yaklaşım, mülakatlar ve 1999-2005 yılları arasında hazırlanan gazete haberlerine söylem analizi uygulanarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3 Ekim 2005 tarihinde müzakere sürecini başlatan Türkiye Cumhuriyeti devletin tüm imkanlarını kullanarak kendini Avrupa Birliği karar mekanizmalarına üyelik için gereken tüm koşulları sağladığını göstermek için olağan gücüyle çabalamıştır.

Nitekim önceleri ekonomik boyutu ağır basan Avrupa Birliği'nin 1992 Maastricht zirvesiyle beraber "kimlik" kavramına verdiği ehemmiyetin artmasıyla birlikte birlik uluslar-üstü siyasi bir anlam kazanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1990-2005 sürecinde kendini hem Kopenhag Kriterlerine uydurmaya çalışması hem de kendi Avrupalılık kimliğini uluslararası ortamda kanıtlamaya çalışması oldukça güç olmuştur. Ancak şunun da kabul edilmesi gerekir ki kısa sürede doğru hamleler ile özellikle Avrupa Birliği standartlarına ulaşmak adına hızlı gelişim gösterilmiştir.

Ancak Türkiye'nin önüne çıkarılan kimlik ve kültürel engelleri aşmak bu kadar kısa sürede halledilecek bir mesele olarak görülmemektedir. Tez çalışmasında inşacı teoride Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilerin kimlik yaratımları ve bunların Almanya içerisinden entegrasyona etkisi değerlendirilmiş; bu bağlamda kimliğin Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerindeki yansımaları gazete haberleri ve gerçekleştirilen mülakat ile literatür kapsamında incelenmiştir.

Tez çalışması kapsamında geniş bir döneme yayılan Türkiye-Almanya ilişkileri AET/AB ile ilişkiler paralelinde karşılaştırmalı olarak incelenmiş; bu noktada Türkiye kökenli göçmeler bağlamında kimlik konusuna odaklanılmıştır. Söylem analizi bu süreçte destekleyici bir argüman olarak kullanılmıştır. Çalışmanın temel kısıtı, pandemi süreci nedeniyle arşiv taramasının ve görüşmelerin sınırlı kalmasıdır. Bu kısıtlardan dolayı eksikliklerin mazur görülmesini ancak yapıcı eleştirilerinizden de beni mahrum bırakmamanızı temenni ederim.

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik sürecinde Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli misafir işçilerin ve onların çocuklarının Türkiye-Almanya ilişkilerinde oynadıkları rol ve Avrupa Birliği üyelik serüvenine olan olumlu/olumsuz etkileri tarihsel bir çerçevede söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Şüphesiz ki pek çok saygıdeğer akademisyen tarafından başta Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, Türkiye-Almanya ilişkileri, Türkiye kökenli göçmenlerin politika ve uluslararası ilişkiler alanlarındaki etkileri çok defa ele alınmıştır. Tez çalışması bu literatür doğrultusunda “İnşacılık” teorisi temelinde, “1999-2005” yıllarını odağına alarak ve söylem analizi metodunu kullanarak konuyu sınırlandırmıştır.

Gleason'a (1983) göre kimlikler, öznel ve etraflarındakiler ile sosyal ortamda etkileştikleri ölçüde de şekillenip/değişime uğramaktadırlar. Bu sebepten dolayı tez çalışmasında kimliklerin sürekli olarak yeniden üretildiği ve sabit kalıplar olmadığı kabul edilmiştir. Sonsuz sayıdaki öznenin gözleminin imkansızlığına dayanan, Weber (1968) tarafından ortaya konulan “ideal tip” fenomeni ise değişken kimlikler arasından bir benzerlik yaratarak “ortak-anlayış” temelinde bireylerin eylemlerinin analiz edilebilmesine ve bu sayede sosyal teorinin oluşturulmasına sebep olmuştur.

Jackson ve Sorenson'un (2007) ifade ettiği üzere “sosyal dünya” onu yapan öznel için anlamlıdır. Bunun sebebi ise yapanın ve etkilenenin öznenin kendisi için anlamlı olma zorunluluğundan kaynaklanmıştır. İnsanların ve toplumların tekrar tekrar kendilerini yeniden oluşturmasıyla toplum ve dolayısıyla onu düzenleyen kurallar oluşmuştur, bu da “İnşacı” yaklaşımın ortaya çıkmasının nedeni ve sonucu olmuştur.

Bireyler için bu anlamlı kuralların üretilme süreci ise Foucault (1987) tarafından söylem metodolojisi içerisinde ifade edilmiştir. Ona göre yeni bir gerçek iddiası üretilir ve ardından bu gerçek tekrarlanarak bir eylemin icra edilmesi zorunlu kılınarak yeni bir gerçek yaratılmıştır.

Yukarıda ifade edilen teorik yaklaşımlar tezin ilk bölümünde İnşacılık ve kimlik çerçevesinde ayrıntılandırılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın dördüncü bölümünde “Kimlik yaratımı”, “Ekonomik, Siyasi ve Sosyal Entegrasyon” ile “Türkiye'nin AB'ye üyeliği bağlamında göçmenlerin etkisi” başlıkları altında söylem analizi metodu uygulanarak Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde Almanya faktörü kimlik bağlamında değerlendirilmiştir.

Tez çalışmasında, Türkiye'nin uzun Avrupa Birliği yolculuğu 1960-2005 arasında iki farklı dönem perspektifiyle değerlendirilmiştir. 1960-1980 yılları arasındaki Avrupa Birliği

yaklaşımı günümüz anlamından ziyade daha ekonomi odaklı bir kapsam içermekteydi. Türkiye'nin ekonomik koşullarını iyileştirme arzusu ve Yunanistan ile olan rekabetin verdiği ateşleyici güç ile başlanan üyelik süreci askeri darbeler, ekonomik dar boğazlar ve sıkıntılı siyasi süreçlerin gölgesinde fazla başarılı sayılamayacak bir ortamda ilerlemiştir.

Aynı zamanda 1960-1980 dönemi arasında uluslararası ortam da oldukça gergin ve belirsiz bir konjonktüre sahiptir. Bundan dolayı çeşitli reformlar örneğin Batı Almanya'nın Doğu Almanya'ya yönelik Amerika Birleşik Devletleri (ABD) menşeli politikalar haricinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) daha yakın yaklaşımlarının denenmesi ile bunların başarı/başarısızlığı tartışmalı konulardan biri olmuştur. Bu dönemde incelenen bir diğer husus ise Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) evrilme süreci ve ayrıca AKÇT'ye rakip olarak ortaya çıkan diğer uluslararası örgütlere Türkiye'nin yaklaşımlarındaki farklılaşmalar olmuştur. Nihayetinde ise Türkiye bu süre zarfı içerisinde yüzünü Batı dünyasından ayırmamıştır.

1980-2005 dönemlerinin incelendiği üçüncü bölümde ise dönemin başında Türkiye'de demokrasiden uzaklaşan bir yönetim ve Avrupa'da ise aynı dönemde bozulan ekonominin yeniden yapılandırılması telaşı bulunmaktaydı. 1990'lara gelindiğinde, SSCB'nin yıkılışı ve iki Almanya'nın birleşimi şüphesiz hem Avrupa'nın geleceği hususunda hem de Türkiye ile olan ilişkilerde büyük önem arz etmiştir. İkinci ve üçüncü bölümlerde yukarıda ifade edilen süreç tüm detaylarıyla incelenmiş ve tarihsel açıdan bu iki ülkenin ve Avrupa entegrasyonunun birbirleriyle olan ilişkileri irdelenmeye çalışılmıştır.

1961 tarihli Türkiye-Almanya işçi göçü anlaşmasıyla başlayan süreçte günümüzde Almanya içerisinde sayıları yaklaşık olarak dört milyona ulaşan Türkiye kökenli misafir işçilerin göç serüveni başlamıştır. İncelenen tarihsel sürecin içerisinde bu göçmen topluluğun hassasiyetleri ve siyasi ilişkilerdeki etkileri araştırmaya dahil edilmiştir.

Çalışma kapsamında altı farklı katılımcı ile yarı yapıllı görüşme metodu ile mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye basınından on beş farklı gazete haberi seçilmiş Almanya basınından ise altı farklı gazete haberi incelenerek elde edilen bu veriler üzerine bir söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Gazete haberleri ile mülakatlar MAXQDA – 2020 programı ile temalandırılmış, kelime bulutları ve kelime frekanslarına göre hâkim düşünce diğer veriler ile harmanlanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma neticesinde Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecine olan etkileri veya bu süreçten etkilenimleri dört ana ve çeşitli yan sorular çerçevesinde araştırılmıştır. Bunun yanı sıra gazete haberlerinde de bu konu üzerine söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Bu etkileme ve etkilenme süreci dördüncü bölümde kimlik

oluşumu, siyasal-sosyal ve ekonomik entegrasyon ile Avrupa Birliği söylemi alt başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın analiz bölümü olan dördüncü bölüm, teorik ve tarihsel yaklaşımlar ile birlikte 1999-2005 yılları arasındaki “Avrupa Birliği” söylemlerinin Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlere yönelik etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırmada Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli nüfusun Türkiye’nin Avrupa Birliği serüvenine yönelik herhangi bir etkisinin olup olmadığı veya bu serüvenin onların yurtdışındaki yaşayışlarında bir avantaj/dezavantaj yaratıp yaratmadığı kendi ifadelerince, basın kaynakları ve literatürdeki çalışmalar üzerinden Sosyal İnşacı ve Kimlik temelli bir yaklaşım ile ele alarak değerlendirmeye çalışmaktadır.

Avrupa Birliği’nin hibe programlarından biri olan Erasmus+ öğrenim hareketliliği sayesinde 2018/2019 akademik yılını Almanya Ruhr Üniversitesi Bochum’da geçirdiğinden kaynaklı olarak ilgili tez çalışmasındaki katılımcılar Kuzey Ren Vestfalya eyaletinin Essen ve Bochum bölgelerinden seçilmiştir.

Başkenti Düsseldorf olan Kuzey Ren Vestfalya eyaleti yaklaşık olarak 19 milyonluk bir nüfusa sahiptir. Almanya’nın en kalabalık eyaletlerinden biri olan Kuzey Ren Vestfalya’da 1960-2000 yılları arasında temel geçim kaynaklarından biri madencilik olmuştur. Bundan dolayı 1961 yılında imzalanan anlaşmanın ardından çok sayıda Türkiye kökenli misafir işçi bu eyalete yerleşerek kömür madenlerinde ve demir-çelik fabrikalarında çalışmıştır. Yoğun Türkiye kökenli nüfus barındırmasından kaynaklı olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde Düsseldorf, Essen, Köln ve Münster şehirlerinde 4 adet Başkonsoloslugu bulunmaktadır.

Araştırmanın yapıldığı Bochum ve Essen şehirleri ise yine bu eyalet içerisinde Ruhr Havzası olarak adlandırılan bölgede yer almaktadır. Türkiye’den gelen misafir işçiler bu bölgedeki kömür madeni işletmelerinde uzun yıllar boyunca çalışmışlardır. Ruhr Havzası’nda yaklaşık olarak 5 milyon kişi yaşamaktadır ve bunun 600.000’i yabancı kökenlidir. Yabancı kökenliler arasındaki en kalabalık nüfus ise %40’lık oran ile Türkiye kökenliler tarafından oluşturulmaktadır. Bu sebepten dolayı araştırmanın Ruhr bölgesinde gerçekleştirilmiş olması hem o dönemi yaşayan insanlara ulaşmak adına hem de nüfus yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda Avrupa Birliği sürecinin doğrudan hissedildiği yegane noktalardan biri olması adına önem arz etmektedir.

Gerçekleştirilen araştırmada örnekleminin oluşturulması hususunda T.C. Essen Başkonsoloslugu ile görüşülmüş ve konu ile ilgili olarak tez çalışmasında faydalı olabilecek, Başkonsolosluk kayıtlarında bulunan sivil toplum kuruluşlarının listesi tavsiye niteliğinde

benimle paylaşılmıştır. Gerek bu tavsiye gerekse kendi incelemelerim neticesinde ulaşabildiğim altı dernek temsilcisi ile tez çalışmasının görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye ve Almanya basın kaynakları arşiv imkanları el verdiği ölçüde taranarak 1999-2005 arası dönemi kapsayan toplam sekiz farklı haber kaynağına ulaşılmıştır.

Röportajlar yapılmadan evvel tüm katılımcıların izinleri alınmıştır. Gerçekleştirilen ses kayıtları esnasında da katılımcılar anlattıklarının tez çalışmasında kullanılmasına ve kayıt altına alınmasına izin vermişlerdir. Gazete haberleri ve görüşmelerden toplanan nitel veriler MAXQDA 2020 programında kodlanmış ve söylem analizi işlemi gerçekleştirilirken bu programdan yardım alınmıştır.

Saha araştırması 2019 yılı içerisinde gerçekleştirilmiş olduğundan dolayı tüm görüşmeler yüz yüze yapılmıştır. Değerli katılımcılara gerek bana evlerini, ofislerini, sofralarını açtıkları için gerekse dışarıda gerçekleştirdiğimiz görüşmelerde de aklımda güzel hatıralar bıraktıkları ve kıymetli zamanlarını bana ayırdıkları için teşekkürlerimi sunuyorum.

Yapılan röportajlarda yarı-yapılı görüşme tekniği benimsenmiş ve “nasıl” sorusunun yanıtları aranmaya çalışılmıştır. Katılımcıların o dönem ki yaşadıkları ve hatırladıkları, onların tecrübeleri göz önünde bulundurularak literatür, basın ve tüm sosyal bilimlerin öznesi olan “insan” harmanlanmış yapay zekâ temelli MAXQDA programının yardımıyla konu analiz edilmeye çalışılmıştır. Sayın tez danışmanım Doç. Dr. Senem ATVUR’un görüşleri doğrultusunda aşağıda bulunan röportaj soruları hazırlanmıştır.

1. Türkiye-Almanya ilişkilerinde Avrupa Birliği ifadesinin burada yaşayan sizler üzerinde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz?
2. Türkiye kökenli olma kimliğine yüklenen anlam ile Avrupalı kimliği arasındaki bağlantının buradaki yaşantınız ve Türkiye-Almanya ilişkilerinde sizce nasıl bir etkisi olmuştur?
3. Günümüz güvenlik söylemleri düşünüldüğünde ve güvenlik kavramının bir noktada toplumun kimlik kavramının da korunması olduğu yorumları düşünüldüğünde Euro-Türk kimliğinin Almanya'da algılanışı nasıldır?
4. Avrupa Birliği sürecinde devlet politikaları açısından Almanya'daki Türkiye kökenlilerin beklenti ve taleplerine yönelik yaklaşımlar nasıl olmuştur?

Gerçekleştirilen röportajlar yalnızca bu sorulara bağlı kalınmamış ancak tez kapsamında uygun veriyi çıkarabilmemiz adına tüm katılımcılar bu soruları yanıtlamışlardır. Çalışmanın nitel özelliğinin daha ağır basması ve ilgilendiğimiz “kimlik” konusunun katılımcıların gerek içsel gerekse de kendi gözlemleri ile daha çok deneyime yönelik

olmasından kaynaklı olarak onların kimlik oluşturma süreçlerini rahatlıkla anlatmalarına izin verilmiştir.

Çalışmanın gazete haberlerinin değerlendirildiği bu dördüncü bölümde pandemi koşullarından kaynaklı olarak Türkiye’deki gazetelerin fiziki arşivlerine erişilememiş yalnızca internet arşivine erişim sağlanılabilen “Milliyet” gazetesinin arşivi üzerinde çalışılmıştır. Aynı sebepten ötürü Almanya basınında da internet arşivlerine erişim sağlanmaya çalışılmıştır. Almanya basınında Frankfurt Allgemeine Zeitung, Zeit, Spiegel, Tagesspiegel gazetelerinden haberlere ulaşılmıştır.

Yukarıda ifade edilen nitel veriler toplanmasının ardından MAXQDA-2020 programı ile haberler ve röportajlar temalara ayrılmış ve analiz gerçekleştirilmiştir. Elbette ki bu program yalnızca araştırmada bir araç olarak kullanılmış ve analiz, sentez kısmı büyük ölçüde literatür okumaları ve araştırmacının çabası sayesinde oluşturulmuştur.

Almanya’da yaşayan Türkiye kökenliler hakkında pek çok araştırma bulunmaktadır. Ancak burada bulunan nüfusun hem gelişmesi hem de görünümünün değişmesi ile beraber araştırmaların sürdürülmeye devam etmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın da ilgili literatür içerisinde kendine yer edinmesi hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE: İNŞACILIK, KİMLİK VE SÖYLEM ANALİZİ

1.1. İnşacılık Nedir?

İnşacılığın temel dayanak noktası insanın sosyal bir varlık olduğu gerçeğine dayanmaktadır. Bu gerçekten hareketle doğası gereği tahmin edilemeyen özne yine aynı tür öznelere kendi kendini yaratıp karşılıklı olarak bir tanıma/tanımlama sürecini oluşturmaktadır (Arı ve Kıran, 2011: 50).

Dikkatle belirtmek gerekir ki inşacı felsefeye göre, sosyal dünya kendiliğinden oluşmuş, “verili” değildir. Hele de bu yapı kendisini oluşturan öznelere bağımsız olarak var olan bir yapı hiç değildir. Keza sosyal dünya pozitivistlerin ve davranışçıların iddia ettiği gibi bilimsel teoriyle açıklanabilecek bir dış gerçeklikte değildir. Sosyal dünyada nesnel bilimlerde olduğu gibi değişmeyen doğal toplum, ekonomi veya politika yasaları yoktur. Sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi veya tarih bilimleri insan düşüncelerinden bağımsız gerçekleşen bir süreç değildir; bu argümanlar bizi pozitivist yaklaşımların nesnel bilimler olmadığı anlamına ulaştırmaktadır (Jackson ve Sorensen, 2007: 212).

Sosyal İnşacılık kuramı Uluslararası İlişkiler disiplini daha şeffaf ve açıklayıcı bir şekilde anlamlandırmak üzere analizlerine diğer teorilerin nispeten göz ardı ettikleri -Sosyal İnşacı yaklaşımın- temelini oluşturan- norm, kurum, kimlik ve idea başlıklarını detaylı olarak inceleme olanağı sağlamıştır. Uluslararası ortamın incelenmesinde normatif kavramların yanı sıra oluşturulan yapılara da ehemmiyet göstererek özellikle “Makyavelist” yaklaşımın dayanak noktası olan mutlak çıkar düşüncesinin köklerinin “kimlik” kavramında olduğunu analizlerinde temel dayanak noktası olduğunu iddia etmiştir (Büyüktanır, 2015: 3).

Bu yaklaşım; yaparı önceleyen bireyci, yapıya öncelik tanıyan bütüncü ontolojik yaklaşımların aksine “eşitlik” üzerine kurulmuştur. Yapı veya yapana tanınan eşitlik sayesinde özne-nesne farklılaşmasından kurtulabilmiştir. Ayrıca Anthony Giddens’in yapılanma felsefesinden etkilenen Sosyal İnşacılık kuramı, Uluslararası İlişkiler disiplininin tek bir nosyonla açıklanmasının önüne geçmeye çalışmıştır. Bu noktada sosyal dünyada anlamın önemi göz önünde bulundurulmuş ve maddi gerçekliklerinde göz ardı edilmemesiyle ütöpik olarak nitelendirilemeyecek derecede de gerçekçi bir noktada kendini konumlandırmıştır. Tüm bu özellikleri Sosyal İnşacılık’ı literatürde orta/ara bir yol pozisyonunda değerlendirmemize neden olmuştur (Ereker, 2013: 58).

Sosyal İnşacı yaklaşımın odaklandığı esas nokta öznenin bilinci ve dünya üzerindeki yeri olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik Uluslararası İlişkiler teorileri -ekseriyetle Neo-

Realizm- dünyayı materyalist perspektiften değerlendirmektedir. Örneğin orduya dair istatistikleri veya ekonomi göstergeleri gibi güç dağılımlarının, güç dengesi tanımını yarattığını ve devlet mekanizmalarının da bu emarelere göre şekillendiğini kabul etmektedirler. İnşacı yaklaşımı benimseyenler ise klasiklere genellikle katılmayarak Uluslararası İlişkiler'in en önemli yönünün maddi boyut yerine sosyal boyut olduğu konusunda fikir birliği sağlamaktadırlar. Uluslararası ilişkiler dünyasını da kapsayan sosyal ve politik dünyanın insan bilincinin haricinde bir varlık/nesne olmadığını savunmaktadırlar. Bu sebepten dolayı İnşacı yaklaşıma göre uluslararası sahnede esas üzerinde durulması gereken husus aktörlerin birbirleriyle paylaştıkları fikir, inanç ve anlayışlarıdır (Jackson ve Sorenson, 2007: 209).

Nicholas Onuf'a göre konuşmak/söylemek dünyayı oluşturma'nın en önemli yoludur. Bireyler ülkeleri kendi kendilerine yeten dünyalar olarak görmektedir çünkü toplumlar onları bu şekilde tanımlamaktadırlar. Bu noktadan hareketle devletler arasında da ortaya çıkan ilişkiler başlı başına müstesna bir dünya oluşturmaktadır ve oluşan bu yapının içeriğine bakıldığında da kendi kendine yetebilen mikro yapılar görülmektedir (Onuf, 1989: 59).

İnşacılık'ın kabullerine göre insanlar toplumu ve toplum da insanları yaratmaktadır. İki yönlü bu süreci doğru algılayabilmek için sürecin ortasından okuma yapmak bu noktanın anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. İnsanlar ve toplum değişmez olarak var oldukları için bu ikisini birbirine bağlayan üçüncü bir yapıdan söz edilmesi gereklidir. Bahsi geçen üçüncü terim ise “sosyal kurallar” olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar ve toplumlar birbirlerini sürekli ve karşılıklı olarak oluştururken daima sosyal kuralları gözetmektedir (Onuf, 1989:59).

“İdealizm-Materyalizm” ve “Özne-Yapı” tartışmaları İnşacı kuramın idealistlikle birlikte bütüncül bir perspektiften yaklaşan ontolojik çıkarımları ihtiva etmektedir. Bu perspektif sosyal dünya ile bilginin öznel-arası boyutunu, toplumsal düşüncelerin kurucu rolünü, yapan ve yapı etkileşiminin eş zamanlı olarak ortaya çıkışını gösteren yönelimleri sergilemektedir. Bu sebepten dolayı Sosyal İnşacılar, toplumsal dünyayı oluşturan tüm bileşenlerin materyal kavramlardan ziyade, sosyal kurallar dahilinde ortak düşüncelerin bir araya gelmesiyle kurulduğunu öne sürmektedirler (Küçük, 2009: 777).

Sosyal dünya tamamıyla insan bilincinin yarattığı bir oluşum olarak kabul edilmektedir. Örneğin düşünceler, inançlar, diller, söylemler, işaretler, anlayışlar ve bu saydıklarımıza benzer pek çok kavram insanlar tarafından üretilmiştir. Bunlarla beraber yine çok önemli iki kavram olarak ortaya çıkan devlet ve ulus kavramları da insan üretimidir. Sosyal dünya onu yapan ve içinde yer alan özneler için anlamlıdır. Bunun sebebi ise hem

yapının hem de yapının kendileri olmasından ve kendilerince belirlenen hedeflere ulaşmak için de anlamlı olmak zorunluluğundan kaynaklanmaktadır (Jackson ve Sorenson, 2007: 212).

Alexander Wendt'e göre devletlerin "kimlik" ve "çıkart" öncelikleri uluslararası politika normlarından ziyade öncelikli olarak iç politika yaklaşımları tarafından belirlenmektedir. Söz konusu tercih ise devlet tarafından bilinçli bir irade gösterilerek gerçekleştirilmektedir (Wendt, 1999: 246).

İlgili ifadenin açıklanmasına yardımcı olmak ve teori çerçevesinin daha net anlaşılması amacıyla Alexander Wendt'e ait olan açıklamaya bakmak gerekmektedir:

"İnşacılar göre maddi kaynaklar bir anlam içerdığı ölçüde uluslararası politikada argüman olarak değer görmektedir. Örneğin, İngiltere'ye ait 500 adet nükleer silah, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için 5 adet Kuzey Kore nükleer silahından daha az tehdit içermektedir. Çünkü İngilizler ABD'nin dostları olarak tanımlanırken Kuzey Korelilerin ise böyle bir sıfatı bulunmamaktadır." (Wendt, 1999: 246).

Sosyal İnşacı görüş ile özdeşleşen bu alıntıdan görüleceği üzere dostluk ya da düşmanlık karşılıklı paylaşılan anlayışların bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır. Wendt, materyalizmi İnşacılık içeriğinden tamamen uzaklaştırmamıştır; fakat önemli olan noktanın bu varlıklara ilişkin fikir ve inançlar olduğunun önemi gözden kaçmamalıdır. Maddenin önemi varlıkların öznelerin kafasında ne ifade ettiğidir. Materyal unsuru önemli kılan sahip olduğu entelektüel düşüncedir. Özneler tarafından anlamlandırılmamış herhangi bir materyal unsur kendi başına hiçbir şey ifade etmeyen yalnızca bir madde olarak görülmektedir. Dünya siyasetinin öğrencileri olarak, Neo-Realistler muhtemelen aynı fikirde değillerdir ancak inşacı teorisyenlerce de doğrulanan materyalist yapı tanımının tamamen literatürden kaldırılmasının İnşacılar için büyük bir sorun yaratması aşıkardır (Wendt, 1995: 73).

1.2. İnşacılık Teorisinin Tarihsel Gelişimi

Sosyal İnşacılık, beşerî ve sosyal bilimlerin neredeyse tüm alanlarına uygulanabilecek ortak bir bakış açısı haline gelmiştir. Matematik, Felsefe ve Psikoloji bilimlerinde kökeni nispeten eski tarihlerde bulunmasına rağmen 1980'lerin ardından İnşacı yaklaşım Uluslararası İlişkiler camiasında daha net anlaşılır olmuştur. Önceleri yeni akım felsefi bir düşünce sistemi olarak görölse de İnşacılık'ın temelleri bilginin inşasını savunan Thomas Hobbes ve Giambattista Vico gibi düşünörlere dayanmaktadır. Giambattista Vico'nun "tarih ve matematik en iyi bildiğimiz alanlardır çünkü insanlar tarafından kolektif biçimde oluşturulmuşlardır" şeklindeki yaklaşımı ve Immanuel Kant'ın ise "uzayda hayali çizgiler oluşturarak geometrinin somutlaştırılması neticesinde bir aritmetik inşa ettiğimiz" varsayımı

İnşacı yaklaşımın tarihsel köklerinin daha derinlerde olduğunun bir göstergesidir (Dusek, 2006: 198).

Materyalist ve bireyci yaklaşımların uluslararası politikadaki hakimiyetlerine karşın, sosyal teori perspektifinden bakıldığında konuyla ilgili İnşacı temeller olarak nitelendirilebilecek uzun ve çeşitli bir gelenek vardır. Bu gelenek Alexander Wendt tarafından Kant, Hegel, Grotius'a kadar dayandırılarak İnşacı bakış açısının büyük dünya savaşları arasındaki döneme hâkim olduğunu da ifade etmektedir. Günümüz uluslararası ilişkilercileri bu dönemin ayrımını göz ardı ederek ilgili aralığı basitçe “İdealizm” olarak nitelendirmektedirler (Wendt, 1999: 3).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelen Soğuk Savaş döneminin sonlarında ve ertesindeki tarihsel süreç içerisinde gittikçe popülerleşen İnşacılık kimi teorisyenler tarafından bir Uluslararası İlişkiler teorisi olarak görülmemektedir. Hatta tüm çalışma alanlarına uyarlanabilmesi hasebiyle İnşacı yaklaşımın klasik anlamda bir teori olmadığı dahi iddia edilmektedir. Bunun sebebiyse klasik anlamdaki teoriler gibi öznelere ne yaptığının ya da toplumların farklılaşmalarının sebeplerine yahut dünyanın değişimine yönelik nedensel yanıtlar getirmediği içindir. İnşacılık doğrudan bu yanıtları aydınlatmak yerine birbirinden ayırmış gibi görünen meseleleri bir araya getirerek onların yapılaşmasını sağlamaktadır (Onuf, 1989: 58)

Ana akım Uluslararası İlişkiler teorileri Soğuk Savaş'ın bitimini ve ertesindeki sistemik değişimleri açıklama hususunda yetersiz kaldığında ortaya çıkan boşluğu, olaylara materyalist bakış açısı yerine normatif olarak açıklamaya çalışan İnşacı teori doldurmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılışı ve bunun uluslararası sistemde neden olduğu önemli değişikliklerle birlikte klasik teorilerin ortaya çıkan bu sonuçları yeterince aydınlatamamaları klasik/ana akım teorilerin yapısal olarak eksikliklere sahip olduklarını gözler önüne sermiştir (Arı ve Kıran, 2011: 52).

İnşacı yaklaşımın tarihsel olarak ortaya çıkışındaki mihenk taşı şüphesiz ki büyük tartışmalar yaklaşımı ifadesiyle açıklanmaya çalışılan dönemdir. Bu yaklaşımı temel alarak “birinci büyük tartışmanın” 1940'lı yıllarda İdealizm ve Realizm arasında gerçekleştiği kabul edilmektedir. Esas problem olarak ise devletlerarası barışın nasıl sağlanması gerektiğine dair aranan yanıtta ortaya çıkmıştır. İnsan doğasının kötü olduğu varsayımından yola çıkan Realizm dolayısıyla uluslararası politikanın da güç ve çıkar arenası olarak görülebileceğini öngörmüştür. İnsan doğasına ilişkin ön kabullerden alevlenen bu tartışma dönem koşulları değerlendirildiğinde Realizm'in İdealizm'e karşı galip geldiği varsayılmaktadır (Kaya, 2008: 87)

“İkinci büyük tartışma” ise 1950 ve 1960 yılları arasında görülmüştür. Disiplindeki bu tartışmanın odak noktası ise Uluslararası İlişkiler’in bilimselliğinin temelleri ve izlenmesi gereken uygun metodoloji hususunda yaşanmıştır (Aydın, 1996: 74). İlk tartışmanın aktörleri yani Uluslararası İlişkiler’in kurucuları; tarihçiler, hukukçular veya o dönemde diplomat olan kişiler olduklarından disipline yönelik temel yaklaşımların tarih, felsefe ve hukuk olması kaçınılmaz olmuştur. Bundan kaynaklı olarak “olandan ziyade olması gerekeni (normatif)” çalıştıklarından ayrıca ahlaki değerleri de ön planda tutmalarından kaynaklı olarak gelenekselciler (klasikler) olarak betimlenmişleridir (Şatana, 2015: 19). İlgili iki grup arasındaki tartışmanın neticesinde nesnel bilimlerdeki “yanlışlanabilir” metotların sosyal bilimlerin üzerinde de uygulanabilirliğini savunan “Pozitivizm” Uluslararası İlişkiler’in en önemli akımı haline gelmiştir (Kaya, 2008: 87)

Üçüncü büyük tartışma ise yöntem tartışması olarak karşımıza çıkmaktadır. 1970’lerde Neo-Liberalizm, Marksizm ve Neo-Realizm kuramı benimseyenler arasında sosyal dünyanın ve Uluslararası İlişkiler’in hangi metodoloji ile açıklanması gerektiğine dair ontolojik bir tartışma yürütülmüştür (Şatana, 2015: 17). Tarihsel Sosyolojik teoriden ve Marksizm perspektifinden yola çıkan yaklaşımlar neticesinde yeniden epistemolojik yaklaşımlara dönülmüştür. Tartışmanın tüm tarafları literatürü “pozitivizm” ışığında ilerletmeyi tercih etmiştir (Özkan, 2019: 8).

En nihayetinde 1980’lere gelindiğinde özellikle de “eleştirel teori” bakışının ortaya çıkmasıyla beraber pozitivistler ve post-pozitivistler metodoloji, epistemoloji ve ontoloji üzerine sosyal bilim çalışmalarının temelleri üzerine büyük bir fikir ayrılığı yaşayarak dördüncü büyük tartışmanın yaşanmasına neden olmuştur (Aydın, 1996: 75)

Uluslararası İlişkiler literatürü incelendiğinde, İnşacılık teorisinin filizlenmesinin ekseriyetle pozitivism-post pozitivism tartışması neticesinde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Genel kanı olarak İnşacılık, söz konusu tartışmanın taraflarının metodolojileri arasında kendini konumlandırmaktadır¹ (Kaya, 2008: 92). İlgili “ara” konumlandırma önemli İnşacı teorisyenlerden olan Nicholas Onuf tarafından da doğrulanmıştır. Bir anlamda da Anthony Giddens tarafından ortaya atılan modernite ikilemlerini yok etmek amacıyla ortaya çıkarılan İnşacılık, orta yol bulması amacıyla kurulmuştur (Karagöz, 2016: 103).

¹ İnşacı yaklaşımı benimsedikleri görülen Katzenstein ve diğerleri, bu tartışmanın her iki savunucusu tarafından da eleştirilmişlerdir. İnşacılar her şeyden önemli olanın sorduğumuz sorular olduğu konusunda hem fikirdirler ve bu sebepten ötürü de yanıtları bulma hususunda daima bir orta yolun bulunacağı konusunda da şüpheleri bulunmamaktadır (Şatana, 2015: 14)

Realist yönelimlerin daha yüksek sesle ifade edildiği İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan dönemde Karl Deutsch, Sosyolojik bir perspektif ile gelişen iletişim teknolojileri ve ulaşım imkanlarının aktörler üzerindeki etkilerini incelemiş ve kolektif kimliklerin kurularak çoğulculuk esasına dayanan güvenlik toplumlarının oluşturulacağını öngörmüştür. Soğuk Savaş döneminin ardından Wendt ise, Deutsch'tan ayrı bir kuramsal yapı kurmasına rağmen kolektif kimlik oluşum süreçlerinin takip edilerek güvenlik paradokslarının engellenebileceği uluslararası yapıları ortaya çıkarmayı öngörmüştür (Küçük, 2009: 775).

Teori tartışmalarının neticesinde kendine daha sağlam temeller bulan İnşacılık, sorulan soruları yanıtlamak adına kendini tüm metodolojik ve ontolojik yaklaşımların “orta yolu” olarak tanıttığı gözlemlenmektedir. Bu yaklaşımın öncüsü konumunda olan Alexander Wendt; dinsel, etnik ve kültürel olarak yoğun çatışmaların yaşandığı 1990'lar ortamında geleneksel Uluslararası İlişkiler teorilerinin bu karmaşık düzende meydana gelen değişimleri açıklamakta yetersiz kaldığını açıklamıştır. “Dünya siyaseti, sosyal etkileşim sayesinde nasıl inşa edilmektedir?” sorusuna verilmesi gereken yanıtların da sosyal temeller ile kimlik ve çıkar ilişkilerinde aranması gerektiğini belirtmiştir (Sarı Ertem, 2012: 181).

Yukarıda açıklanan Sosyal İnşacı yaklaşımın metodolojik ve teorik olarak gelişiminin tarihsel süreci ışığında, merkeze koyduğu kimlik kavramını çalışmanın kapsamı gereği Sosyal İnşacılık bağlamında inceleyeceğiz.

1.3. Kimlik Kavramı

Bireylerin veya toplulukların tarihsellik ve toplumsallık kavramları haricinde düşünülmesi olanaksızdır. Kimlik kavramının bireyden başlayarak ve bireyin içerisinde bulunduğu tüm durumlarla harmanlanarak toplumsallık mertebesine ulaştığı, literatür içerisindeki neredeyse tüm tanımlamalarda belirtilmektedir.² Sosyal bir varlık olarak kabul edilen öznenin toplumsallık ve tarihsellik bağlamıyla kendini konumlandırabileceği bir kolektif kimlik algısı oluşturduğu aşıkardır ve bu algının beraberinde getirdiği etki ile etnisite ve etnik kimlik kavramlarını da yaratmaktadır (Yanık, 2013: 226).

Kimlik kavramı ilk defa ortaya çıktığında daha çok psikoloji ve sosyal psikoloji literatüründe değerlendirilse de içerdiği anlam bakımından neredeyse tüm sosyal bilimlere sirayet ederek toplumsal ve siyasal yapı içerisinde de kendine yer bulmuştur. Toplumsal kimlik kavramının³ ve buna ek olarak kimlik kavramının önüne getirilen sıfatlarla anlam boyutunun genişlemesinin temelinde yatan sebep, farklı toplumların biricik zihniyet

² Alberto Melucci, Challenging Codes Collective action in the Information Age, 1980

³ Toplumsal kimlik, öznenin içinde bulunduğu toplumsal çevrenin kurallarına, normlarına, diline, sanatına kısaca o topluma ait biricik değerlerle birlikte kendinden olmayan diğer yapılara karşı oluşturduğu bir “aidiyet” bilinci anlamına gelmektedir (Özdemir, 2001: 108).

yapısındaki kendilerine özgü ekonomik, dini ve ahlaki normlara göre oluşturulduğu için çeşitlilik gözlemlenmektedir (Yıldız ve Demir, 2003: 320).

Kimlik insanların kendilerini anlamlandırma ve tecrübelerinden kendilerini yaratma kaynağıdır. Herhangi bir isme sahip olmayan, kendilerini ötekilerden ayırmak üzere bir farklılaştırmaya gitmeden diller ya da topluluklar henüz görülmemiştir. Esasında kendini bilmek keşif gibi görünüyorsa bile, bu süreç bir yaratım/inşa sürecidir ve diğerlerinden ayrılma çabasındaki söz konusu öznelere tarafından belli bir biçime yönelik ifadelerden ayırmak mümkün değildir. Kimlik mefhumu aktörler için varoluş kaynağıdır ve aktörler tarafından belli bir süreç neticesinde bireyleşme evrilerek tamamlanırlar (Castells, 2006: 12).

Çalışmanın içeriği gereği göç ve etnisite kavramlarının etkilerinden bahsedebilmek için “kimlik” kelimesi, taşıdığı anlamlardan kaynaklı olarak büyük bir önem taşımaktadır. Kimlik kavramının tanımlanması irdelenecek yaklaşımlara göre pek çok zorluklar içermektedir. Sosyal bilimler literatüründe sıklıkla karşımıza çıkmakta olan kavramın nispeten ön plana çıkmaya başlaması 1950’ye tekabül etmektedir (Dalbay, 2018: 162).

Kimlik, Latince idem (aynı) kökünden gelmektedir ve Oxford İngilizce sözlüğüne göre ise “bir kişi ya da şeyin bütün zamanlardaki ya da bütün koşullardaki aynılığını; bir kişi ya da şeyin başka bir şey değil de kendisi olduğu gerçeği/durumu; ferdiyet, kişilik” anlamına gelmektedir. Sözlükteki bu tanımlama yukarıda da ifade ettiğimiz gibi öncelikle psikoloji literatüründen alınmıştır. John Locke’un İnsan Anlayışı Üzerine Deneme (1960) ve David Hume’un İnsan Doğası Üzerine incelemesi (1739) tanımlama yapılırken temel kabul edilmiştir (Gleason, 1983: 911).

Kimlik, nispeten daha sade bir yaklaşım ile bireylerin, grupların, toplum yahut toplulukların kendilerini farklılaştırmak adına “kimsiniz, kimlerdensiniz” sorularına verdikleri yanıt olarak ifade edilebilir. Yine kavramı daha anlaşılır kılmak adına kimliği üç başlık altında toparlamak mümkündür. Bunlardan ilki “bireysel kimlik” yani öznenin diğerlerinden ayırt edilebilmesi için herhangi bir yapı tarafından -örneğin nüfus cüzdanı- verilen kimliklerdir. İkinci olarak “kişisel kimlik” karşımıza çıkmaktadır. Bu başlıkta kişinin üyesi olarak kabul edildiği kurum/kuruluş, dernek, siyasi parti, duygusal vb. ilişkilerini içeren psiko-sosyal kimliklerdir. Üçüncü ve son olarak ise “ulusal kimlikler” yani öznenin ait olduğu toplum/topluluğu veya kültürü ifade eden kimlikler görülmektedir (Güvenç, 1997: 4).

Sözcüğün Türk Dil Kurumu Sözlüğü anlamı incelendiğinde “toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünüdür, kişinin kim olduğunu tanıtan belge, kimlik belgesi, kimlik kartı, tanıtma kartı, hüviyet.

Herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü” ibareleriyle karşılaşılmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2020).

Kimliğin ilk olarak John Locke ve David Hume tarafından öz ile ilgili tartışmalarda bilinen anlamı dahilinde kullanıldığını ifade eden Philip Gleason⁴ ilerleyen zamanlarda kavramın anlam daralmasına uğrayarak kişilik olarak kullanıldığının altını çizmektedir. Klasik anlamda “kimlik” kavramı ilk olarak Erik H. Erikson’un Çocukluk ve Toplum (1950) eseri ile başlayarak öncelikle psikoloji alanındaki çalışmalarda karşımıza çıkmıştır. Kimlik yapısı ve bu yapının toplumsal yapı üzerindeki etkisine değindiği çalışmaları pek çok araştırmacının “kimlik” kavramını eserlerinde kullanım sıklığını artırmıştır. 1970’lerde ise Vietnam Savaşı’nın da etkisiyle kavramın sadece psikoloji ve sosyoloji perspektifinden değil; siyasal bakış açısında da sıklıkla kullanıldığı gözlemlenmiştir (Ertem, 2012: 192).

Erikson’a göre kimlik kavramı yalnızca biçilen rolü gerçekleştirmeye aynı kabul edilemezdi basit anlamıyla ifade edilen sadece kişinin kendi kavrayışını ya da kendi görüntüsünü yansıtamazdı. Kısacası kimliğin tanımını yalnızca “ben kimim” sorusunun cevabında aramanın eksik bir yaklaşım olduğu görüşüne sahiptir. Ona göre kimlik sosyal rollerde sunulan fırsatları öznenin ve toplumun benliklerinde bütünleştirme yeteneğinin birikmiş deneyimi olarak kabul edilmiştir (Hakola, 2009: 8).

Erikson’un da benimsediği Freud temelli görüşte bireylerin kimliklerini derin ruhsal yapıları dahilinde oluşturdukları da iddia edilmektedir. Kimliğin özneler ve etraflarındakiler ile sosyal ortamda etkileştikleri ölçüde de şekillenip/değişime uğradıkları kabul edilmektedir. Bu değişimler zaman zaman krizlere yol açsa da kimlik mefhumu kişinin varlığında ve iç dünyasında sürekli olarak gelişmeye yatkın bir kavram olmuştur (Gleason, 1983: 29).

Kavramın kurucusunun bakış açısı ışığında yukarıda tanımlanmaya çalışılan “kimlik” kavramının kullanımının diğer örneklerine de bakmak konuyu daha iyi ifade edebilmek adına faydalı olacaktır.

Dilek İmançer’e (2003: 237) göre kimlik; insanın özünde kim olduğu diğer özneler tarafından nasıl görüldüğü, toplumdaki rolü, ihtiyaçları ve manevi değeri hususlarındaki soruların yanıtlarına yansıyan davranışlarıdır; kimlik oluşumu tarihsel ve sosyal şartları sahibinin üzerinde yansıtmak gibi bir özelliği de içermektedir.

Başka bir boyutta yapılan kimlik tanımında ise Mehmet Ali Kılıçbay’ın (2003: 162) ifadelerine göre Türkçe’de kimlik, “kimlerdensin” merakından türetilen mecburi bir aidiyet göstergesidir. Aslında ifade tercih seçenekleri arasında yer alamayan bir aidiyeti/mensubiyeti bir toplulukla aynılaşmayı ifade etmektedir. Bu yaklaşımda kimlik “ayrılaşmaktan” ziyade

⁴ Philip Gleason, Identifying Identity, The Journal of American History Vol. 69 No. 4 March 1983

“aynılaşmanın” bir ifadesi olarak göze çarpmaktadır. Bahsedilen merakın giderilmesinin ardından paradoksal biçimde ne/kim olunduğu ya da olunmadığına dair bir hesaplama başlamaktadır. Elimizdeki kavramlarla yeterince iyi açıklanamayacak boyutlara ulaşan bu paradokslar “kimlik” kavramı yerine “aidiyet” veya “mensubiyet” kavramları üzerinden değerlendirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Yücel Bozdağlıoğlu’nun (2003: 22) kimlik tanımındaysa kavram Wendt’in görüşlerine atıf yaparak kimliklerin çıkar öncelikli olduğuna dayandırılmaktadır. Sosyal psikoloji aracılığıyla diğerleriyle ilişkiler kurarak zaman içerisinde değişebilen etkileşim dahilinde kolektivizmi de kabul ederek biricikliği ve ayırt edilmeyi de göz önünde bulundurmaktadır. Bu hususta kişisel ve sosyal arasında bir ayrıma gidilmesini önerir ve bu ayrımı da kişisel kimlik ile biricikleşmiş benliğin aradaki ayrımı sağlayan nüve olduğunu söylemiştir.

Naci Bostancı’ya (1998: 39) göre ise kimlik kavramı ortaklaşa sahipliklerin dışında bize özel olan arzularımızı, hayallerimizi, manevi/soyut dünyamızı betimlemeyi, hayat mücadelesinde tanınmaya yönelik kurduğumuz ilişki biçimlerimiz gibi sosyal dünya üzerindeki yerimizi gösteren tüm nitelikler olarak ifade edilmektedir.

Alberto Melluci (1996: 71) ise toplumsal kimlik kavramı temelinde kimliği bir “inşa süreci” olarak tanımlamaktadır. Ona göre kimlik; yönelimlerin ve eylemlerin oluşukları durumlar ile gerçekleştirildiklerindeki neticelerine bağlı olarak üretilen etkileşimli ve paylaşımlı bir tanımdır. Bu noktada aktörleri birbirine bağlayan ilişkilerin, tekrarlayan bir süreç aracılığıyla inşa edildiğini ifade etmektedir. Melucci’nin kimlik kavramı her zaman şu üç özelliğe atıfta bulunur; kimliğin süreklilik dahilinde ilerleyerek sosyal çevreye uyumu, benzeri bir başka kimlik ile sınırlandırılabilmesi ve fark yaratma/tanınma yeteneği.

Kimlik kavramının çalışmanın genelinde taşıdığı büyük önem göz önüne alındığında yukarıdaki açıklamalar ve tanımlamaların konunun daha iyi anlaşılması adına faydalı olacaktır. İzleyen bölümde Sosyal İnşacılık teorisinin temelini dayandığı en önemli kavramlardan biri olan kimlik kavramının teori içerisindeki yeri incelenecektir.

1.4. Kimlik Kavramının İnşacılık Kuramında Önemi

1980’lerin sonu ve 1990’ların başında birbirleriyle eş zamanlı olarak gelişen iki durum karşısında kimlik perspektifi Uluslararası İlişkiler literatüründe daha sık kullanılır hale gelmiştir. Bu durumlardan ilki post-modern düşüncelerin modernite ile ilgili kabul edilmiş ve yasalaştırılmış kategorilerinin sorgulanmasını teşvik etmiştir. Çeşitliliği benimseyen ve özgürleştirme gündemini de kapsayan post-modern düşünce meta anlatıların öneminin azalmasına çabalamıştır (Price ve Reus-Smit, 1998: 263).

İkinci olarak Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan durum ve değişen yönetim yapıları kimliğin literatüre girmesini daha da kolaylaştırmıştır. Sosyalist yapıların çözülmesi, sınır değişiklikleri, sadakat, milliyetçilik gibi kavramların manipüle edilebilmesi hakkında birtakım sorunlar ortaya çıkmış ve akabindeyse küreselleşme süreciyle ulus devlet yapılarının dünya siyasetinde etkilerini yitirmeye başlaması barış koşullarını açıklamak için kimlik kavramını Uluslararası İlişkiler literatürüne eklemiştir (Berenskoetter, 2011: 1).

Kowert'e göre (1998: 1) ulusal güvenliğin ulusal kimliğe bağlı olduğu aşıkardır. Bunun sebepleri ise iç uyumun, dışarıdan gelen tehditlere karşı ulusal amaç doğrultusunda tepkiler vermesidir; yalnız bu durum yani amaç etrafında bütünleşme çabaları güvensizliğe de yol açmıştır. Örneğin yukarıda da ifade edilen SSCB'nin ve Yugoslavya'nın dağılışındaki süreçlerde yaşananlar gibi. Oluşturulmaya çalışılan kimlik yapısı çöktüğünde iç savaşlar, ayrılma krizleri, dağılmalar ve yeniden yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Başka bir sebep ise devlet mekanizması dostlarını düşmanlarından ayırt etmek zorundadır. Buradaki ayrımın temelinde kimlik kavramı bulunmaktadır. Dost ve düşman kavramlarının o devlet nezdinde oluşturduğu kimlikte kendini nerede konumlandığı algılanma bakımından önemli hale gelmektedir. İnşacılar bu noktada ulusal davranışı şekillendiren amaçların anlatımı için yapısal teorilerin ötesine geçerek kimlik kavramına büyük önem atfederler.

Realistler, Liberaller ve Marksistlerin materyalist bakış açısının aksine, İnşacılar analiz edilmesi gerekenin yalnızca “yapı” olduğunun değil, aynı derece de önem atfedilmesi gereken bir diğer husus olarak aktörlerin de incelenmesini öne sürmüşlerdir. İnşacılar bu iki kavram arasında önem ayrımı gözetmemiştir. İnşacılar, gerçekleşen yapısal değişimlerin ve bu değişikliklerin devamlılığının kaynağının ilgili aktörler olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu aktörlerin içinde bulundukları mekânsal, sosyal ve tarihsel koşullar ile karşılıklı olarak etkileşim yaşandığını ileri sürerek, analizlerine kimliği ve kimliği oluşturan yapıları da dahil etmişlerdir (Ertem, 2012: 184).

İnşacıların analizlerine eklenen bu yapıların mahiyetlerinden hareketle aktörlerin çıkarlarının ve uluslararası ortamdaki kararlarının temelini yapan-yapı etkileşimiyle şekillenen kimliklerin oluşturduğu gözlemlenmektedir. Kimliği ve değişen kimlikleri anlayabilmek SSCB'nin yıkılmasının ardından başlayan değişim süreçlerinde dış politika analizi açısından büyük bir önem taşımaya başlamıştır (Karimifard, 2012: 240).

Pek çok ulusal güvenlik çıkarı, başkaları tarafından tasarlanmış kimlik görünümüne ilişkin olarak belirli bir öz kimlik yapısına dayanmaktadır. Görünenin altında bulunan kimliklerdeki tutarlılık, ulusal güvenlik çıkarları ve kimlik politikalarındaki temel düzenlemeleri açıklamaya yardımcı olmaktadır (Jepperson vd., 1996: 55).

İnşacı yaklaşımın en önemli isimlerinden Wendt (1999: 231) kimlikleri daima çıkarları oluşturan unsurlar olarak görmekte ve kimlik kavramını çıkar kavramının öncülü olarak ifade etmektedir. Onun ifadesiyle aktör kim/ne olduğunu bilmeden ne istediğini tamamiyle bilemeyecektir.

Wendt (1992: 394) devletlerin ve uluslararası sistemin nasıl oluşturulduğuna dair yeni bir bakış açısı sunmak için kimliği sistem düzeyinde analizlere dahil etmiştir. Devletleri birbirinden bağımsız özerk birer yapı ve birbirleriyle mücadele eden güç birimleri olarak görmek yerine, devletlere ait olan kimliklerin etkileşimin ilişkileri yapılandırıldığını ve bunun da anarşiyi dinamik bir uluslararası topluma dönüştürdüğünü açıklamıştır.

Wendt (1999: 224) devlet erkine kimlik vererek devletlere insana ait düşünce, duygu ve arzu gibi özellikler yükleyerek devleti canlandırmış ve onu niyet ve amaç sahibi bir varlık haline getirmiştir. Wendt'in devletleri ruhtan uzak değil aksine sosyal yapılardır. Oluşturduğu bu yapı, devletler tarafından kurulan sosyal sistemin ontolojik olarak analiz edilmesi imkanını sağlamıştır. Wendt'e göre devlet kimlikleri dört çeşittir: 1) bireysel ve tüzel kimlik 2) model kimliği 3) rol kimliği 4) ortak kimlik. İlgili sistemik kuramda sadece rol ve ortak kimliklerin sosyal inşası üzerine analiz yapılmaktadır.

Kimlik kavramının yukarıda da bahsedilen sosyolojik ve psikolojik tanımlamalarına ek olarak İnşacı perspektifle Uluslararası İlişkiler disiplinine bakıldığında bu kavram nispeten daha oturmuş sosyal ilişkiler, kolektif olarak oluşturulan anlamlar ve sosyal kuralları içermektedir. Yine hiç şüphe yoktur ki kavramların durmaksızın değiştiği de bir gerçektir. Kimlik inşası yalnızca dost ya da düşman oluşturma haricinde devlet ve yapılarının da birbirlerinin inşa sürecinde etkili olduğunu kabul etmektedir. Devlet yapısının etkileşimleri de tıpkı özneler-arası kimlik oluşma sürecinde olduğu gibi ortak değer, sosyal kural ve normlar çerçevesinde uluslararası yapıyı inşa ederek aynı şekilde bu davranışlar aracılığıyla kendilerini de tanımlamaktadırlar (Özsoy ve Kobak, 2019: 211).

İnşacılığın önemli iki ismi olan Wendt ve Onuf bazı noktalarda birbirlerinden ayrılmıştır. Wendt, Onuf'un aksine sosyal inşa sürecinde konuşma ve dilden ziyade özneler-arası anlamsal etkileri daha önemli bulmaktadır. Gerçeklik, söylemin oluşturduğu kurallardan ziyade aktörlerin birlikte ürettikleri ortak algıyla oluşturulmaktadır. Bu bilişsel faktörlerin yarattığı yapı kimliği oluşturarak, devletin özneleşmesini mecbur kılmıştır (Rumelili, 2014: 165).

İdealizm'de ulusal çıkar devletin öznel çıkarını engelleyecek bir müdahale de bulunmadığı nispeten Liberal bir demokratik anlayışta görülmektedir. Bu bakış açısıyla ulusal

çıkarı toplum çıkarı olarak görmek yanlış olmayacaktır (Gözen, 2014: 111). Realist teoriye ise göre çıkar, devletlerarası siyasi ortamda devletin varoluş nedenidir (Ersoy, 2014: 159).

Neo-Realist teorinin ulusal çıkara bakışının temelini ise anarşik sistem dahilinde, çıkarları koruyacak/gerçekleştirecek tüm alanlarda iş birliği fikriyatı oluşturmaktadır. Neo-Realist kuramda ilgili çıkarlar yapı bloğunun devleti buna mecbur bırakarak gerçekleşen davranışların tümüdür (Telhami, 2002: 162).

İnşacı kuramdaysa ulusal çıkar kavramı, uluslararası ortamdaki özneler arasında gerçekleşen etkileşimler neticesinde oluşturulan kimlik yapısının bir sonucu olarak tanımlamaktadır. Wendt, ulusal çıkar perspektifinin dört temel ilke dahilinde meydana geldiğini savunmaktadır. Bunlar; fiziki beka, bağımsızlık, ekonomik refah ve ortak özsaygı ilkeleri olarak görülmektedir (Akıllı, 2013: 30).

Yapılan literatür taramasının ardından ve çalışmadaki atıfların yönlendirmeleri vasıtasıyla beraber inceleneceği üzere İnşacılık kuramında kimlik kavramı büyük bir önem taşımaktadır. Çıkarların tanımlayıcısı, devlet erkini insanlaştırarak davranışlarının açıklanabilmesi ve özellikle uluslararası ortamın dış politika analizlerinde bazı soruları yanıtsız bırakan yalnızca materyal ve güç kavramını temel alan kuramlar yerine İnşacılık “nasıl” sorusunun cevabını irdelemektedir. Buraya kadar oluşturulan “kimlik” ve “Sosyal İnşacılık” temeli ile birlikte ilerleyen bölümde “Söylem” kavramı üzerinden İnşa süreci değerlendirilecektir.

1.5. Söylem ve Söylem Analizi

Sosyal bilimler kavramına genel anlamda bakıldığında insan davranışlarının bilimsel olarak incelenmesi anlamını taşımaktadır. İnsanlar ve davranışları hakkında açıklayıcı teoriler oluşturmak sosyal bilimlerin temel amacıdır. İnsan davranışları neticesinde ortaya çıkan bu teoriler, gerçek dünya verileriyle birlikte belli bir metodoloji içerisinde test edilmektedir (Schuetz, 1953: 3).

Özellikle doğa bilimleri çalışmalarının tam tersine, sosyal bilimler ve dolayısıyla Uluslararası İlişkiler araştırmacıları, belirli koşullar altında belirli sonuçlar ortaya çıkabilen laboratuvar ortamında çalışma yürütemezler. Çünkü insan doğası ve tarihin akışı gereği karşılaştığımız her durum, benzerlik oranı yüksek olsa bile geçmişte karşılaşılan her durumdan farklı bir yapıya sahiptir. Buna rağmen diğer disiplinler gibi Uluslararası İlişkiler’de araştırmalarına yol gösteren yöntemlere ve uygulamalara sahiptir (Punch, 2000: 6).

Uluslararası İlişkiler bağlamında dış politika araştırmaları, ilgili konu bağlamında öznelere/aktörlerin dış politika yapımı sürecinde neye göre karar aldıklarının yanıtlarını aramaktadır. Bu meşguliyetle ilgili olan araştırmacılar, uluslararası olayları tanımlamak, değerlendirmek, açıklamak ve geleceğe yönelik iddialarda bulunmak niyetindedirler. Bu yaklaşımdan bakıldığında tanıma ulaşabilmemiz için sorulabilecek soru “Dış politikada karar vermeyi hangi faktörler etkilemektedir?” olmaktadır. Bu merakla beraber çeşitli olayların açıklanmasında ya da daha genel bir olgunun taşıdığı anlamın araştırılmasında farklılıklar bulunmaktadır. Farklı özgül olaylara yaklaşırken,

Böyle bir yaklaşımda bulunulmasının sebebi nedir?

Genel çıkarlar ve bu eylemi ülke dış politikasıyla nasıl bir düzlemde birleştirebiliriz?

Uygulanan bu eylemi neden yalnızca uygulayan aktör uygulayabildi, neden alternatifsizdir?

Diğer siyasal yapılar neden bu eylemi yapamazlar ya da yapmamayı tercih etmezler?

Benzer şekilde örnekler çoğaltılarak çok farklı perspektiflerden Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde yanıt aranabilir ve bu yanıtlar ile beraber söylemin eyleme yansımalarına ulaşılabilir (Yalçiner, 2011: 22).

Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde “söylem”; ‘1. söyleyiş, söyleniş, telaffuz 2. İfade, kalıplaşmış, klişeleşmiş söz’ olarak geçmektedir (TDK, 1998).

Wodak’ın (2000: 125) söylem tanımına göre; belirli olay ile ilgili yapılar, durumlar ve olayın etrafını saran toplumsal katmanlar arasındaki etkileşimli ilişkiler söylemi oluşturmaktadır. Olay; tıpkı Sosyal İnşacılık’ta bulunan kimlik kavramı gibi kendisini yaratan –durum, toplumsal katman, kurumlar- öğeleri etkilerken bunların da şekillenmesine neden olmaktadır. Betimleme için kullanılan zorlayıcı dil ve toplumsal gerçeklik yapısında genellikle, güç kavramının etkisiyle beraber, dilin kullanımındaki kapalı, kamufle edilmiş yaklaşımlar ve söylemin altında yatan gizli ideolojik temellendirmelerde bulunmaktadır.

Söylem kavramı oluşturulurken yapım sürecinde bu kavramı donatan yapılar bulunmaktadır. İletinin içeriği önemli olmakla birlikte haricinde; söylemi kimin söylediği, hangi otoriteye dayanarak iletinin gönderildiği, hangi kitlenin/grubun hedef alındığı ve iletiyi söyleyenin ilgili söylemle neyi başaracağına dair amaç gibi bir takım girift yapılara sahiptir. Söylemin çerçevesinin belirtilmesi gerekirse belirli bir zaman dilimi içerisinde, belirli insan gruplarıyla iltisaklı olarak geliştirilen düşünceleri, bilgileri kapsamaktadır. İletilmek istenen bilginin vasıtasıyla iktidar uygulamaları gerçekleştirilmek istenmektedir. Söylem bilgi, mesaj dolu uzun metinleri kapsadığı gibi günlük hayatımızda da sıklıkla karşılaştığımız İngilizce’de “small talk” olarak ifade edilen sohbetleri dahi kapsayan bir tanıma sahiptir. Sadece dil ile

yapılan bir tepki biçimi olmayarak sosyal dünyanın görüşmesi, sınıflara ayırmak/ayrılmak ve bunlara göre kendimizi konumlandırmamızda söylem kategorisine girmektedir (Punch, 2005: 100).

Foucault (1987: 23-24) söylem kavramına nispeten farklı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Ona göre söylem tanımında kavram, belirsiz bir yapıya sahiptir. Bunun sebebi açık şekilde bulunan söylemin somut gerçekliği içerisindeki –alt metin- mesajın yansımalarından hissedilen kaygıdır. Foucault kendiyse şu tartışma içerisine girmiştir: Söylemler kendilerine özgü biricikliklerinden kaynaklı olarak tehlikeli midir? Mesajı iletirken ya da iletilen mesajlara maruz kalırken kaygı/şüphe içerisinde kalmamızın sebebi nedir? Bu tehlikenin tanımı nedir? Bu tartışma içerisindeki temel arayış kuşku ve kaygıların sebebini, içeriğini ve boyutunu ortaya çıkarma arzusudur. Söylemin içerisinde kimse tarafından değiştirilme dürtüsü bulunmayan dogmalarda mevcuttur. Bu da demektir ki; her doğrunun/bilginin herkese/herkesle paylaşılamayacağı acziyetidir. Öznenin düşüncelerindeki bu tabu yaklaşımı nedeniyle söylem her ne kadar etkileşimle oluşturucu olsa da esasında yasaklayıcı da bir yönü bulunmaktadır.

1.5.1. Eleştirel Söylem Analizi

Söylemin yapan bir özelliğı vardır. Güç ve iktidar ilişkilerini birbirine bağlayarak ilgili ilişkilerin tekrar tekrar üretilmesindeki en önemli aktördür. Söylemin dili ve kullanılan dilin bağlamının göz önünde bulundurularak incelenmesiyle nitel bir inceleme yöntemi olan ve çok çeşitli disiplinlerde kullanılan söylem analizi yöntemiyle mümkün olabilmektedir (Fairclough ve Wodak, 1997).

Özellikle 1960 sonraları dil bilimiyle olan yakınlığından uzaklaşan söylem analizi yöntemi disiplinler arası bir kimlik kazanmıştır. Pek çok farklı disiplin içerisinde kullanılarak sosyal bilimlerde metodolojik analiz perspektifi sağlamasının yanı sıra test edilmesi daha güç olan siyasal, kültürel ve sosyal bağlamda kendi başına bir metodoloji haline gelmiştir. Antropoloji, Siyaset Bilimi, Diyalog Analizi gibi yeni dönem araştırma alanlarını da kendine çalışma alanı olarak benimseyen söylem analizi yöntemi kelime üzerinden ilerleyen bir yöntem yerine daha güçlü temelleri olan bir metodoloji haline gelmiştir. Van Dijk tarafından sınırları çizilen ve genişletilen söylem analizi etütleri, metinler, konuşmalar, yazılı/görsel iletişimsel eylemler gibi insana dair pek çok alanda kendine yer bulmuştur (2007: 1-3).

Tarihsel bağlamın daha öncelikli uygulama konusu olmasıyla beraber Eleştirel Söylem Analizi'nin gelişim süreci zaman içerisinde daha da yaygınlaşarak hızlanmıştır. Tarihsel olayların ve tarihsel bağlamın söylem üzerindeki inşa gücünün etkisi gözlerden kaçmamıştır

özellikle Viyana Okulu olarak adlandırılan yaklaşım bu görüşün önemli savunucusu haline gelmiştir. Viyana Okulu'nun analizlerinde söylemin yerine bakıldığında ilgili nüve tarihsel bağlama dahil olduğu takdirde eleştirel bir sorgulamanın konusu olabilmektedir. Tarih-söylem ilişkisine bakıldığında söylemi oluşturan zihniyetin çeşitli kalıplar, dogmalar ve önyargılar bağlamında oluştuğunu vurgulamaktadır. Bundan dolayı özellikle anti-semitizm ve ırkçılık konusundaki çalışmalar yöntemin öncelikli konularıdır. Tarihsel bağlamın söyleme olan etkisi kimliklerin oluşum/gelişim ve nihayetinde dönüşüm süreçleriyle ilgili araştırmalar içinde önemlidir. Kimlik ve farklılık/ayrım oluşumunda bulunan on beş kültürel ve tarihsel bağlamın rolünün vurgulanması Eleştirel Söylem Analizi yönteminin mihenk taşıdır. Belirli sebeplerden ötürü dışlanan grupların dışlanmanın geçmişten günümüze olan sebepler kronolojik bağlamda incelenmesi bu analizin konusuna dahildir. Bu açıdan ulusal kimliğin aynılık ve tek-biçimleşme temelinde söylemsel olarak inşası kadar farklılığın söylemsel inşasıyla siyasal ve sosyal yapı arasındaki ilişki de eleştirel söylem kuramının gündeminde yer alır (Erdoğan, 2011: 55).

Van Dijk'in (2007: 55) eleştirel söylem analizi hakkındaki görüşlerinden hareketle; güç, egemenlik, sınıf farkları, hegemonya, tekrar inşa, kazanç, çıkar, gelenek, ayrımcılık, ideoloji, cinsiyet, sosyal düzen veya sosyal yapı gibi kavramların ön plana çıkarılması tez çalışması kapsamında eleştirel söylem analizi yönteminin neden seçildiğine dair neredeyse ardışık olarak tüm nosyonları sıralamaktadır.

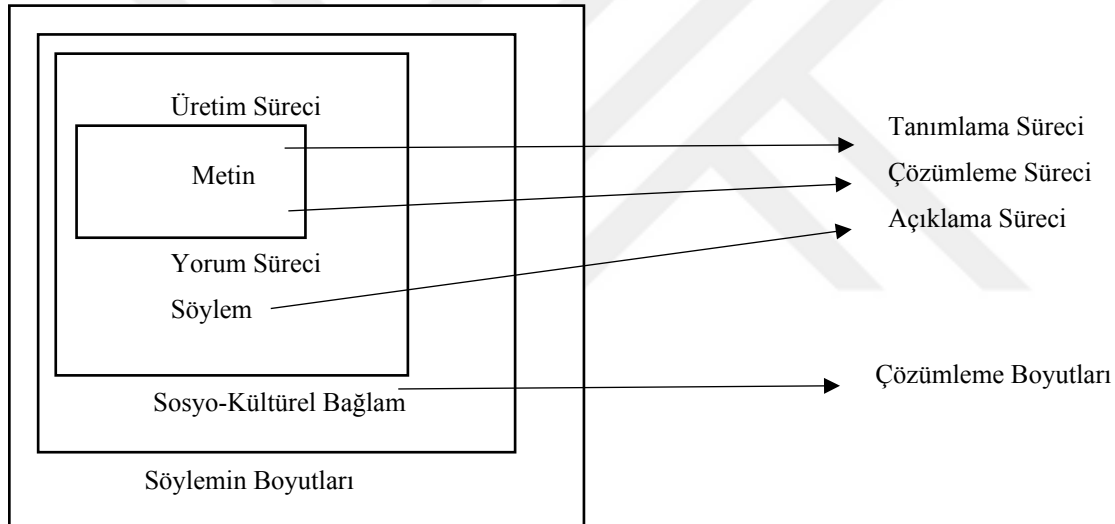
Söylem kavramı incelenirken konu irdelendiğinde düşünce veya gerçek dünyamızı etkileyen hususlarda analizin iki boyutlu olduğu ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri içeriğin bize vermek istediği mesaj diğer boyutuysa dil bilgisi yoluyla oluşturulan yapıların belirli bağlamda anlamlanmak için adeta bir araç olarak görüldüğünün altını çizmektedir. Eleştirel söylem analizi yaklaşımında içeriğin ve dil bilgisinin önemi metodolojinin en temel dikkat edilmesi gereken argümanlarıdır (Gee, 2005: 28).

Söylemin aktarılmasıyla ortaya çıkan metnin neler ifade ettiğini duyabilmemiz için odaklanmamız gereken nokta metnin söylemediğini anlayarak ya da söylemekten kaçındığı/söyleyemediğine ulaşılabilmek için metinden hareketle boyut değiştirilerek, metnin ötesine geçilmesi gerekmektedir. Bu noktaya ulaşılabilmesi için olay örgüsüne belirli bir bağlamda hakimiyet gerekir. Eğer ki metinde söylenmeyen bulunuyorsa, bu boyuta ulaşmak için yani metnin ötesine geçilmesi için elzem olan argümanlar tarihsel sürecin bilinmesi bu sosyal bağlamda içerik ve dil bilgisi boyutuyla bir bütünlük yaratılarak inceleme gerçekleştirilmelidir. Bu yetkinliğe ulaşılmadan incelenen metnin esasında değinmek istediği

nokta gözden kaçabilir ve bu da analiz noktasında eksikliklere neden olmaktadır (Doyuran, 2018: 320).

Şekil 1.1’de Fairclough ve Wodak (1997) eleştirel söylem çözümlemesinin temel ilkelerini şöyle ortaya koymuştur:

- “1. Eleştirel Söylem Analizi sosyal problemler üzerinde durur.
2. Güç ilişkileri tutarsızdır.
3. Söylem, toplum ve kültürü ortaya çıkarır.
4. Söylem, ideolojiktir.
5. Söylem, tarihidir.
6. Söylem, metin ile toplum arasında aracılık yapar.
7. Söylem çözümlemesi, yorumlayıcı ve açıklayıcı niteliktedir.
8. Söylem, sosyal eylemlerin bir formudur”

Şekil 1.1 Eleştirel Söylem Analizi Metodu

Kaynak: Fairclough, 1995

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere söylemin boyutları açıkça gösterilmiştir. Eleştirel söylem analizi tanımlamalarının ve metodoloji tanıtımı genel hatlarıyla bu çözümleme basamaklarını izlemektedir. Dış politika kararlarını/yapılarını anlamlandırmak amacıyla söylem analizi yöntemi bir mecburiyettir. Diplomatik ve bürokratik kesimlerin kapalı kapılar arkasındaki alınan kararların oluşturulma süreçlerinin incelenmesi amacıyla alternatif bir inceleme alanı oluşturmaktadır (Smith, 2016: 106).

Dış politikada gerçeklik inşası dış politika aktörlerinin söylemleri vasıtasıyla oluşturulmaktadır. Üretilen anlamlar temel alınan gerçekliği hangi bağlamda, neyin hedef alındığını yarı açık bir şekilde göstermektedir. Bu kapsamda dış politikayı söylemsel bir

pratik olarak tanımlamak İnşacıların da temel aldığı üzere izlenen politikaların doğrudan ve ontolojik olarak girift bir yapı oluşturduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Uluslararası ortam içinde devletler belirli öznel kimlikler yaratmaktadırlar. Kimliğin tanımlamalarından da yola çıkılarak bu inşa süreci belirli bir ötekinde vücut bulduğu için yani devlet kendini diğer ötekiye göre tanımlama refleksine sahip olduğundan dolayı belirli politikaların somutlaştırıldığı bir gerçeklik yaratılmaktadır. Fakat iç/dış ayrımı açısından bakıldığında bu ikili yapının birbirinden pek ayrı olmadığını teori/metodoloji bağlamında görmekteyiz. İç ve dış kimliklerin inşa süreçleri birbirinden bağımsız olmamakla beraber genellikle de iç yapıda bir kimlik sabitlemeye direnen yapılar dış tehditlerle ve radikal yaklaşımlarla etkileşime geçme noktasında bağlantılı oldukları gözlemlenmektedir (Düzgüt, 2012: 157).

Kimlik ve farklılık kavramları, eleştirel söylem analizinin öncelikli gündem maddelerindendir. Söylemin kuruluşunda kullanılan temel stratejiler, ulusal kimliğin inşasına yönelik stratejiler, ulusal kimliklerin korunması ve yeniden üretilmesi için kullanılan korumacı stratejiler, ulusal kimlikleri dönüştürücü stratejiler ve ulusal kimliklerin yapı-bozumunu öneren stratejiler eleştirel söylem analizinin odağında yer alır. Kimlik ve farklılık kavramlarının incelenmesinde bu analiz yöntemi önemli bir referans kaynağı olarak görüldüğünden yöntem çalışmamıza büyük katkı sağlayacaktır (Wodak, 2002: 19).

Bu çalışma kapsamında araştırma sorumuz “Almanya’daki Türk Diasporası Türkiye’nin Avrupa Birliği üyelik sürecindeki krizlerden/kırılmalardan ya da olumlu adımlardan nasıl etkilendiğinin” yanıtı aramaktadır. Yaptığımız araştırma İnşacılık teorisi kapsamında ortaya konularak dönemin belirli haber kaynaklarındaki gazete yazıları söylem analizi yöntemiyle incelenecektir. Bu sebepten dolayı çalışmada “yorumsamacı” bir yaklaşım izlenmekte ve “Sosyal İnşacı” yaklaşım ile birlikte “Eleştirel Söylem Analizi” metodu harmanlanmaktadır. Öte yandan araştırma kimlik ve farklılık/farklılaşma kuramlarıyla da bağlantı kurmayı amaçlamaktadır. İnşacılık teorisinin orta yolcu özelliği, diyalog sürecinin Almanya’daki Türkiye kökenli vatandaşlarımız için problemlili veya kaotik olup olmadığının çok boyutlu olarak incelenmesine eleştirel söylem analiziyle yorumlanmasına ve gerçekleştirilen röportajlarla da özneler üzerindeki etkilerinin görülmesine imkân sağlamaktadır.

Sosyal İnşacılık teorisi ve Söylem Analizi metodu temelinde hazırlanan bu çalışmanın sonuçlarının daha iyi açıklanabilmesi adına, ikinci ve üçüncü bölümlerde 1960 yılından 2005 yılına kadar olan Türkiye, Almanya ve AB’nin siyasi alandaki ilişkiler süreci tarihsel olarak incelenmiştir. Bu sayede farklı dönem ve konjonktürlerde Türkiye kökenli misafir işçilerin hem Türkiye hem Almanya politika yapımcıları tarafından algılanmasındaki değişiklikler ve uluslararası ortamın sunduğu hareket ortamında da Türkiye’nin attığı adımlar daha iyi anlaşılması planlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

1960-1980 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE, ALMANYA VE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Çalışmanın ikinci bölümünde 1960-1980 arasındaki Türkiye-Almanya, Türkiye-Avrupa Birliği ve Almanya-Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler kronolojik olarak incelenecektir. Bu bölümde Türkiye, Almanya ve Avrupa Birliği'nin birbirleriyle girdikleri etkileşimlerin yansımalarını ve bu etkileşimlerin neticelerini önceki bölümde açıkladığımız “İnşacılık” kuramı çerçevesinde inceleyeceğiz. Bu üç aktörün birbirleri ile olan etkileşimlerini incelemek başlı başına büyük bir literatür oluşturmaktadır. Çalışmanın bu bölümünün amacı her konuya detayı ile değinmek olmayacaktır. Sosyal dünyadaki etkileşimleri neticesinde ilgili üç aktör arasında meydana gelen olaylar, yapılar ve yaklaşımlar “kimlik” kavramı göz önünde bulundurularak ve Alfred Schutz'un (1953) ortaya attığı “sağduyu”⁵ kavramının metodolojisi çerçevesinde ifade edilmeye çalışılacaktır.

2.1. 1960 – 1970 Yılları Arasında Avrupa Birliği

Avrupa kıtasında bulunan devletlerin ekonomik veya siyasi birleşmeyi gerçekleştirme düşüncesi ve beraberindeki denemeleri “Avrupa Geleneği” kadar eski dönemlere uzanmaktadır. On dördüncü yüzyılın sonlarında Fransız hukukçu Pierre Dubois, Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki sorunlarının nihayete erdirilmesi amacıyla ortak “Uluslararası Hakemlik Kurumu” oluşturulmasını önermiştir. Keza on beşinci yüzyılda yine Fransız iş insanı Antoine Marini, karşılıklı saldırmazlık ve yardım temeline dayanan “Avrupa Konfederasyonu” fikrini öne sürmüştür. On yedinci yüzyılda Emeric Cruce'nin barış ortamının sürekli sağlanması fikrinin yanı sıra ekonomik hayatı da canlandıracak yalnızca Hristiyan perspektifinden çıkarılmış Türkiye'nin ve hatta Japonya'nın da dâhil edilmesi gereken bir “Sürekli Avrupa Parlamentosu” fikrini ortaya atmıştır. On dokuzuncu yüzyılda ise Saint Simon'un dönemin başat gücü İngiltere ve yanında Fransa'nın da öncülük edeceği yine iş birliği temelli bir “Avrupa Oluşumu” düşüncesi geliştirilmiştir. Tarihin her dönemine

⁵ “Sağduyu” *common-sense* dünya hakkındaki çeşitli ön kabul/varsayımlardan ortaya çıkmaktadır. İlgili kavram sosyal olarak üretilmiş ve sosyal olarak onaylanmış bir bilgi deposu anlamına gelmektedir. Bu depo kendi deneyimlerinizden, ebeveynlerimizden veya kültürümüzün etkisiyle meydana gelmektedir. Schutz'a göre "sosyal bilimcinin" gözlem alanı olan bu sosyal gerçeklik, temel bazı kabuller üzerine kurulu olan fakat yaşayan, hareket eden ve düşünebilen insanlar için belirli bir anlama ve akılcı bir yapıya sahiptir. Daha ayrıntılı bilgi sahibi olmak için Alfred Schuetz, *Common-Sense and Scientific Interpretation of Human Action, Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 14, No. 1 (Sep., 1953), pp. 1-38.

bakıldığında önemli düşünürler tarafından birleşik Avrupa fikri her zaman istenen bir yapı olarak karşımıza çıkmıştır (Şahinöz, 2012: 51).

Avrupa'nın siyasi ve ekonomik yapısının birleşebileceğini gerçekçi nedenlere dayandırarak öne sürenler İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bu fikirlerine geri dönüş alabilmeyi başarmışlardır. Savaşın ardından Avrupalı Devletler'in kendi aralarındaki çatışmalarını en nihayetinde bütünleşmeyle sonlandırılabilceği inancı bunun birinci sebebidir. Savaş sonrasında Doğu Avrupa'da bulunan komünist rejimlerin batıyı etkisi altına almasını ancak güçlü ve birleşmiş bir Avrupa'nın engelleyebileceği inancı da bir ikinci sebebi olmuştur. Gerek Marshall Planı'nda sözü geçen yardımların dağıtılması için kurulan Avrupa Ekonomik İş Birliği Örgütü gerekse 5 Mayıs 1949'da kurulan Avrupa Konseyi, çok derin kökleri olan bu fikrin temelini oluşturmuştur (Arat ve Erhan, 2016: 809).

Savaşın ardından Avrupa'nın yıkılmış görüntüsünün bertaraf edilmesi amacıyla gerçekleştirilen 9 Mayıs 1950 tarihli konferansta, Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından açıklanan ve tarihe Schuman Deklarasyonu⁶ olarak geçen metinde, çelik fabrikalarının aksaksız şekilde üretime devamı ve üretimin hammaddesi olan kömür yataklarının daha iyi işletilmesi için Avrupalı devletlerin katılımlarıyla birlikte bir uluslararası komisyonun kurulması düşüncesi somutlaşmıştır. Bu sayede Fransa-Almanya çatışmasının durdurulması ve Avrupalı devletlerin birbirlerine yönelik savaş ihtimallerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır (Arat ve Erhan, 2016: 809).

2.1.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

18 Nisan 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) kuran anlaşma Paris'te imzalanmıştır. Fransa adına Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Batı Almanya adına Şansölye ve aynı zamanda Dışişleri Bakanı Konrad Adenauer, Belçika adına Dışişleri Bakanı Paul van Zeeland ve Ticaret Bakanı Joseph Meurice, İtalya adına Dışişleri Bakanı Carlo Sforza, Lüksemburg adına Joseph Bech ve Hollanda adına Ekonomi Bakanı Van den Brink ile Dışişleri Bakanı Dirk Stikker, kurucu altı devleti temsilen anlaşmanın imzacısı olmuşlardır. AKÇT kurucu anlaşması ile yedinci maddede belirtilen Yüksek Otorite, Ortak Meclis, Özel Bakanlar Konseyi ve Adalet Divanı kurumları olmak üzere dört yeni kurum oluşturulmuştur. Kurulan bu yeni kurumların uluslar üstü bir niteliği bulunmaktadır.⁷ Ortak hareket eden ulusal

⁶ 9 Mayıs 1950 tarihinde Fransa Dışişleri bakanı Robert Schuman'ın dünya barışının tehdidine karşı olarak barışın korunmasına yönelik yaptığı konuşma günümüz Avrupa Birliği'nin temelini oluşturmaktadır. Bir yöntem olarak birleşmenin öncelikle dayanışma temelinde ortaya çıkacağını savunmuş ve zamanla birleşik Avrupa'nın kurulabileceğini öngörmüştür. Barışın korunmasını ve ekonomiyi önceleyen bu yaklaşım dönemin konjonktürü içerisinde uygulanmaya çalışılmıştır (Mathieu, 2006:12).

hükümetlerin birbirleriyle anlaşmasıyla belirlenen ve atama usulüne göre görevlendirmelerin gerçekleştirilmesine rağmen, üyeler kendi ulusal çıkarlarını temsil etmeyeceklerini taahhüt etmişlerdir (CVCE, 2020).

Barışçıl ve yüksek refah koşullarıyla ortak bir iradeyle Avrupa'nın inşasını amaçlayan topluluk kısa süre içerisinde de çalışmalarına başlamıştır. Topluluğun oluşturulmasıyla birlikte zaman içinde devletlerin egemenlik yetkilerinin bir kısmını devredeceği ulusüstü yüksek bir otoritenin ilk adımları atılmıştır. Bu doğrultuda bütünleşme hedefinin birinci aşaması tamamlanırken diğer yandan da Fransa ve Almanya arasında da oluşturulan ekonomik sistemden kaynaklı olarak, herhangi bir savaş oluşması ihtimalinin önüne geçilmiştir (Gümrükçü, 1999: 68).

2.1.2. Brüksel Anlaşması ve NATO

AKÇT'nin kurulmasının ardından Soğuk Savaş döneminin yaşanması ekonomi politikalarının yanı sıra güvenlik politikalarında da birleşmeye gidilmesini elzem kılmıştır. Bu noktada değinilmesi gereken bir husus olarak karşımıza 17 Mart 1948'de imzalanan Brüksel Anlaşması çıkmaktadır. 1948 Brüksel Anlaşması; Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere ve Lüksemburg tarafından imzalanmıştır. Avrupa'ya yönelik Sovyet hamlelerini engellemek amacıyla imzalanan antlaşma, ortak Avrupa idealinin pratik düzenlemelere dönüştürülmesinin ilk adımlarını oluşturmuştur. Ortak komuta organizasyonunun entegrasyonu ile hava savunmalarının planlanmasını içeren ortak savunma planı kabul edilerek güvenlik politikalarındaki birleşim başlatılmıştır (CVCE, 2016a).

Brüksel Antlaşması taraflarının birlikte hareket etme kararlılığını göstermesi ABD'yi güvenlik düzenlemeleri konusunda harekete geçirmiştir. Anlaşmacı devletler ile ABD ve

⁷ İmzalanan anlaşma metnine göre bugünün Avrupa Komisyonu'nun temeli sayılan Yüksek Otorite kurumu antlaşma ile ortaya konan hedeflere ulaşmak ve antlaşmanın genel çıkarına göre hareket etmekle görevli, bağımsız bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kurum hassasiyetle incelenmelidir. Bu hassasiyetin sebebiyse devletlerin egemenlik haklarının sınırlı olsa devredildiği yapısından kaynaklanmaktadır. Yüksek otoritenin imzacı devletlerin ulusal egemenliklerini kısıtlayan birtakım yetkilere sahiptir. Bunlara bakıldığında ise altı yıllığına atanan dokuz üyeye sahiptir. Üretimin modernizasyonu ve iyileştirilmesini, özdeş koşullar altında ürünlerin tedarikini, ortak bir ihracat politikasının geliştirilmesi ile kömür ve çelik endüstrilerindeki çalışma koşullarının iyileştirilmesini denetlemiştir. Avrupa Parlamentosu'nun öncüsü olarak kabul edilen Ortak Meclis, imzacı altı ülkenin temsilcisi olan yetmiş sekiz üyeden oluşmaktadır. Almanya, Fransa ve İtalya'nın on sekiz, Belçika ve Hollanda'ya ait on ve Lüksemburg'un dört üyesi bulunmaktadır. Anlaşma tarafından Ortak Meclise denetim yetkisi verilmiştir. "Günümüz kurumlarından Avrupa Birliği Konseyi'ne tekabül eden Özel Bakanlar Konseyi imzacı devletlerin altı temsilcisinden oluşmaktadır. Konsey Başkanlığı görevi ise her bir AKÇT ülkesi tarafından üç ayda bir dönüşümlü olarak yürütülmüştür. Anlaşma tarafından belirlenmiş rolü ise, Yüksek Otorite kurumunun faaliyetlerini ve imzacı hükümetlerin genel ekonomi politikalarına uyumunu sağlamaktır. Yüksek Otorite'nin alacağı kararların bu Bakanlar Konseyi'nde de onaylanması gerekmektedir. Yine güncel kurumlarla kıyaslama yapıldığında son olarak Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın öncüsü olan Adalet Divanı'nda AKÇT üyelerinin ortak inisiyatifleriyle belirlenen ve altı yıllığına aday gösterilen yedi hakemden oluşmaktaydı. Bu hakem heyeti anlaşmanın doğru yorumlanmasını ve yürütülmesini sağlamıştır."

Detaylı bilgi için: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISUM%3Axy0022> Erişim Tarihi: 07.04.2020

Kanada arasında kısa süre sonra görüşmeler başlamış ve 4 Nisan 1949'da Vaşington Antlaşması imzalanmıştır. İzlanda, Danimarka, İtalya, Portekiz ve Norveç davet edilmiş ve bu devletler de taraf olmayı kabul etmişlerdir. Antlaşmanın 5. Maddesi, imzacı devletlerden herhangi birine yönelik bir saldırı olduğu takdirde bu saldırının hepsine yönelik bir girişim olarak kabul edileceği ve her bir tarafın Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğini korumak amacıyla gerekli görülen tüm önlemleri alacağı bildirilmiştir. Bu maddeler ile birlikte ABD ve Kanada'nın Avrupa savunmasına olan bağlılığı resmileştirilmiştir (CVCE, 2016b).

Bu anlaşmanın taahhütlerinin uygun askeri ve siyasi yapılarla beraber desteklenmesi ihtiyacı Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kurulmasına yol açmıştır. 1950'nin Aralık ayında, General Eisenhower'ın Komutan olarak belirlenmesi ile beraber Brüksel Antlaşması güçleri tüm askeri örgütlerini NATO altında birleştirmeye karar vermişlerdir. NATO'nun etkin koruması nedeniyle Avrupa ortak güvenlik politikası ABD'den bağımsız olarak işletilememiştir (Varvick, 2006: 6).

Ek olarak Federal Almanya Cumhuriyeti'ni oluşturulan güvenlik yapılarına entegre etme isteğiyle Fransa, Ekim 1950'de NATO çerçevesinde faaliyet gösterecek bir Avrupa Ordusu kurma fikri önermiştir. Bu öneriyle birlikte Mayıs 1952'de Brüksel Antlaşması'nı imzalayan devletlere ek olarak İtalya ve Federal Almanya'nın imzaladığı Avrupa Savunma Topluluğu'nu oluşturmuşlardır. Fakat Ağustos 1954'te Fransız Ulusal Meclisi'nin bunu onaylamamasıyla böyle bir kurum oluşturulamamıştır (NATO, 2020).

Bu başarısızlık Federal Almanya Cumhuriyeti'ni Batı güvenlik sistemine entegre etmek için alternatif bir yol bulunması gerektiği sonucunu doğurmuştur. 23 Ekim 1954'te Londra Konferansı düzenlenmiş ve nihayetinde Brüksel Antlaşmasını Değiştirme ve Tamamlama Protokolü imzalanmıştır. Anlaşmanın ilk beş imzacısına -Fransa, İngiltere, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg- İtalya ve Federal Almanya katılmıştır. Avrupa ordusunun başarısızlığa uğrayan planına alternatif bir çözüm olarak görülen Paris Anlaşmaları, Batı Avrupa Birliği'ni kurmuş fakat o dönemde güvenliğin sağlanması amacıyla NATO'nun daha aktif oluşu bu birliğin de etkisini azaltmıştır (NATO, 2020).

Kurulan topluluğun sacayaklarını ekonomik, ticari ve kamu maliyesi gibi hususlar oluşturmuştur. Yürütülen çalışmaların devamında da teknik ihtiyaçlar doğrultusunda 1 Ocak 1958'de Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve güvenlik, teknolojik iş birliklerini sağlamak amacıyla da Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) isimleriyle yeni kurumlar ortaya çıkmıştır. Yetkilerin ulus-üstü bir makama devredileceği Avrupa coğrafyasının yeni konjonktüründe ekonomik iş birliği ve güvenlik konularının önemi, atılan bu adımlarla öncelikli hale gelmiştir (Gümrükçü, 1999: 70).

2.2. 1960 – 1970 Yılları Arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği Üzerine Dış Politikası

2.2.1. Siyasal ve Ekonomik İlişkiler

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren Batı'yı takip eden politikaları ve bilhassa Avrupa'da temel bulan fikirlerin kabulü, Türkiye Cumhuriyeti içinde aynı oranda geçerli olmuştur. Kurulan yeni Cumhuriyet'in erken dönemlerinden itibaren toprakların büyük çoğunluğunun Asya'da bulunmasına karşın doğu ile iş birlikleri yerine, üstünlüğün ve çağdaşlığın temsilcisi olarak Avrupalı güçlerle yakın ilişkiler içerisinde olunması elzem görüldüğünden bu sonucu çıkarabiliriz (Bozkurt, 2001: 257).

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde 1949 yılında gerçekleştirilen Asya Devletleri Konferansı'na katılmaması hatta 1955 yılındaki Bandung Konferansı'ndaysa Batı savunucusu bir tutum izlemesi bu fikriyatın diplomatik alandaki bir başka yansıması olarak gözlemlenebilir. Spor alanlarında dahi Türkiye'nin Asya turnuvaları yerine Avrupa turnuvalarına katılmaya çaba göstermesi hülasa Batı'nın öncü olduğu tüm organizasyonlarda bulunma çabası, kimlik ve dış politika oluşum sürecinin temelinde yer almıştır (Arat ve Erhan, 2016: 813).

Türkiye dönemin şartları gereğince ve özellikle Sovyetler Birliği tehdidinden kaynaklı olarak izlediği tarafsızlık politikasını terk ederek, dış politika hedeflerini Marshall Planı dâhilinde Batı eksenine kaydırmıştır. Adnan Menderes başbakanlığı döneminde, 1952 yılında NATO üyesi olan Türkiye, 31 Temmuz 1959 yılında da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu başvuru gerçekleştirilirken, Yunanistan ile rekabetin neticesinde Yunanistan'ın topluluğa yaptığı başvuru dikkat çekmiş ve buna müteakip Türkiye'nin Batı için önemini kaybetme endişesi ön plana çıkmıştır (Bozkurt, 2001: 261).

Dönemin ekonomik koşulları da göz önüne alındığında karar vericiler tarafından atılan bu adımın, Avrupa ile özellikle ekonomik ilişkilerin seviyesini artırmak amacıyla atıldığı gözlemlenmiştir. Yunanistan başvurusunun hemen ardından başlatılan bu süreç neticesinde, Brüksel, her iki ülkenin de gelecekte tam üye olma hedefiyle fakat üyelik tarihi olarak net bir süre belirtmeden başvurularını kabul etmiştir (Ermağan, 2012: 74).

Avrupa Ekonomik Topluluğu'na yapılan başvurunun ardından 1963 yılında imzalanacak olan Ankara Anlaşması'na kadar geçen zaman içerisinde 27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleşmiş fakat yaşanan bu darbenin AET içinde ciddi bir tepki çekmediği de gözlemlenmiştir (Erdem, 2015:31).

Demokrasi ve insan haklarının korunması, geliştirilmesi hususunda AET'nin kurucu anlaşması olan Roma Anlaşması'nda da ilk etapta herhangi bir bahis geçmemektedir. Roma Anlaşması'nın ve topluluğun o dönemde odaklandığı ana hedefi, ekonomik birliğin

sağlanması ve iktisadi yönden kalkınmanın hızlıca gerçekleştirilerek ABD ve SSCB güçlerinin arasında AET'ye de öncü bir konum kazandırılması olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan Soğuk Savaş süresinde AET için SSCB önemli bir endişe teşkil etmektedir ve bu sebepten dolayı güvenlik temelli bakış açısı yaklaşımı göz önünde bulundurulmuştur (Sancaktar, 2008: 115).

Aynı güvenlik kaygılarının Türkiye açısından da geçerli olduğu göz önüne alındığında Türkiye'ye komşu ülkelerin sayısı ve ideolojik farklılıkları da karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir ülkenin komşularının niteliği onu bir güç unsuru haline getirebilirken coğrafyamıza bakıldığında ise komşularımız dış politikamız için endişe yaratan bir husus olarak görülmüştür. Soğuk Savaş döneminde savaştan iki süper güçten birine komşu olan ve aynı zamanda kritik önem taşıyan boğazların kontrolümüzde oluşu Türkiye'nin güvenlik kaygılarının temelini oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin Türkiye'ye yönelik toprak ve boğazların statüsünün değiştirilmesi talepleri güvenlik politikasının belirlenmesinde öneme sahip olmuş ve Batı içerisinde kendisini konumlandırma isteğini güçlendirmiştir. Bu rasyonel sebeplerle birlikte ABD tarafından gelen destek sinyalleri de etkili bir diğer faktör olmuştur (Aydın ve Ereker, 2014: 133).

Avrupa'da oluşan tüm güvenlik kurumlarının Kuzey Atlantik Antlaşması'yla birlikte NATO şemsiyesi altına devredilmesiyle ABD, Avrupa güvenlik yapısının hem siyasi hem de askerî açıdan ana temsilcisi haline gelmiştir. Konvansiyonel silahların yanı sıra nükleer silahları da kapsayan son derece hassas bir dengede, ABD açısından ana aktör olarak dünya siyasetinde rastlanmayan daha zayıf güçteki devletlerin aksi bir ittifakı tercih etmeleri veya tarafsız kalmaları büyük istikrarsızlıklara neden olma ihtimali doğurmuştur. Avrupa bloğu içerisindeki denge dünyanın farklı coğrafyalarındaki dengelere de bağlı oluşu ayrı bir hassasiyet noktası oluşturmuştur (Karaosmanoğlu, 2014: 6).

Türkiye'nin bu noktadaki ayrıcalıklı konumu Soğuk Savaş döneminin beraberinde getirdiği güvenlik endişelerinden kaynaklanmıştır. NATO'nun kurulmasıyla birlikte Türkiye'nin ittifaka dahil olması ABD otoriteleri tarafından önemli görülmüştür. Türkiye'nin kilit stratejik konumu, SSCB'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgelerine ulaşmasını engelleyecek ve NATO, Türkiye sayesinde Sovyetler karşısında izlediği sınırlandırma stratejilerini daha kolay yönlendirebileceği öngörüsünde bulunmuştur. Batılı devletlerin güvenlik öncelikli yaklaşımları, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği aktif tarafsızlık politikasının da engellemesini hedeflemiştir. Bu yaklaşımla birlikte yapılan değerlendirmelerde NATO ittifakı, Türkiye'nin Batı'ya eklemlenmesinin en makul ve kazançlı yolu olarak ortaya çıkmıştır (Oğuzlu, 2013: 3).

Topluluk başta olmak üzere Batı Avrupa ülkeleri Türkiye'yi bu çerçevede de okumuş ve verdikleri önemi eksiltmemişlerdir. Aynı zamanda darbeyi gerçekleştiren askeri yönetimin de kısa süre içerisinde liberal anayasanın oluşturularak demokrasi yönetimine yeniden geçileceğini ilan etmesi, Batılı yetkilileri rahatlatmıştır (Sancaktar, 2008: 115).

Bu dönemde AET sürecinden sorumlu olan dönemin Belçika Büyükelçisi ve sonrasında AET daimî delege yardımcılığı yapan Tefik Saraçoğlu, yapılan tüm görüşmelerde Türkiye'nin üyelik yolunda ilerleme arzusunun şiddetle devam ettiğini vurgulamış ve yeni oluşan yönetimin de bununla ilgili olarak hiçbir iç politik kaygı beklentisinin olmadığını AET heyetine iletmiştir. Darbecilerin AET sürecine bağlılığını dile getirmelerinin temelindeyse Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik duruma yönelik bir çözüm yolu bulma arayışı etkili olmuştur. Darbeyi gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi (MBK), Demokrat Parti döneminin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun AET'ye üyelik yolunda izlediği politika sürecinden memnun olmamış, o güne kadar hızlıca geliştirilen sürecin yavaşlatılması yönünde irade sergilemiştir (Arat ve Erhan, 2016: 809).

Bu çatışmanın ardından AET ile ilgili olan süreçleri yürüten ve Dışişleri Bakanlığı'nın bir kurumu olan "Milletlerarası İktisadi İş Birliği Dairesi" Maliye Bakanlığına devredilmiş ve sorumlulukları genişletilmiştir (Altun, 2016: 443).

27 Mayıs 1960 darbesinin, AET-Türkiye ilişkilerinde net olarak ifade edilebilecek olumsuz bir etkisi olmasa da dolaylı olarak sonuçlar doğurmuştur. 7 Haziran 1960'ta başlayacak olan müzakereler darbe yönetiminin talebiyle ertelenmiş, sonraki süreçte AET'ye yeniden müzakere talebinde bulunan Türk yetkililer Avrupalılar tarafından nispeten isteksizce karşılanmıştır. Buradan da şöyle bir sonuç çıkarmak mümkündür; AET, darbe sonrasında Türkiye ile geliştireceği ilişkilerde zorluklar yaşanabileceğini öngörerek ilişkilerin yoğunluğunu düşürmeyi yeğlemiştir (Uysal, 2001: 142).

Darbe yönetimi sırasında başta dönemin Başbakanı Adnan Menderes olmak üzere Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan, 16-17 Eylül 1971 tarihinde idam edilmiştir. Bu idamlar öncelikle Fransa eski Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle olmak üzere ve Avrupalı devlet yöneticilerini endişelendirmiştir. Fakat Türkiye'nin Batıdan uzaklaştırılmaması için Almanya ve Hollanda'nın telkinleriyle birlikte 15 Ekim 1961 seçimlerinin gerçekleşerek demokratik hayata geçilmesi sürecin devamı için belirleyici olmuştur (Çakmak, 2007: 95).

İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri ve akabinde de Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla siyasal ve toplumsal alanlarda ciddi tahribatlar ortaya çıkmıştır. Daha ileri tarihlerde karşımıza çıkacak olan Türkiye'ye yönelik çoğulculuk, demokrasi/demokratikleşme ve insan

hakları gibi esasların o dönem itibariyle Avrupa'da da kitlesel olarak desteklenmemesinden dolayı Türkiye'ye bunlarla ilgili herhangi bir eleştiride bulunulmamıştır (Arat ve Erhan, 2016: 816).

Ayrıca AET, uluslararası örgüt olarak kabul edildiğinde farklılıkların bir araya gelmesinden ziyade benzerliklere odaklanarak gücünü buradan almaya çalışmıştır. Kuruluşu esnasında da doğrudan doğruya değerlerini ve temellerini Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'ndan alması gerektiği söyleyen görüşler dikkate alındığında (Arısoy, 2010: 1995), esasında Ortodoks Yunanistan ile Müslüman Türklere eşit derece uzak konumdadır. Ancak dönemin koşulları gereğince herhangi bir kimlik inşası çabasına girilmemiş ve bu farklılıklara çok fazla değinilmemiştir. Dahası Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yayılma tehdidini engellemek için Türkiye'nin izlediği Batı kimliği temelli politikalarına önem verilmiştir (Arat ve Erhan, 2016: 816).

AET, Türkiye ile 1963 yılında ortaklık anlaşması imzalamış, literatüre de bu Ankara Anlaşması ismiyle geçmiştir. Dönemin Komisyon Başkanı Sir Walter Hallstein'in ifadelerine göre artık "Türkiye, Avrupa'nın bir parçası olduğu" ilan edilmiştir. Türkiye'nin iç siyasetindeki koşulları ve ekonomik olarak yaşadığı sıkıntılar sebebiyle anlaşmanın yürürlüğe girmesi bir hayli gecikmiş ve en nihayetinde 1 Aralık 1964 yılından itibaren işlerlik kazanmıştır (Yılmaz, 2008: 1). Anlaşma metninin 2. Maddesine göre “Anlaşma'nın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, Taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020).

Anlaşmanın sağlanmasında müzakerelerin uzun sürmesinin temel nedeni Türkiye'nin ekonomik gelişiminin AET ortalamasının çok altında olması ve bu sosyo-ekonomik yükün topluluk tarafından kaldırılamama ihtimalinin dikkate alınmasıdır. Kimlik temelli muhalif görüşler daha sonraki dönemlere oranla geri planda olsa da yine de Charles de Gaulle yönetimindeki Fransa, Türkiye'nin kimliğinden kaynaklı olarak bir anlaşmanın imzalanmasında çekinceli davranmıştır. İlgili ekonomi temelli endişeler Soğuk Savaş dönemi konjonktürü ve Almanya'nın çabaları neticesinde geride bırakılmış ve süreç, üyelik hedefiyle beraber ilerlemeye başlamıştır (Düzgit ve Tocci, 2015: 9).

Ankara Ortaklık Anlaşması 3 temel başlığa dayanmaktaydı. Bunlar; gümrük birliği, işgücünün serbest dolaşımının sağlanması ve gerekli protokollerin belirlenmesi kaydıyla mali yardımdır. Anlaşma üç ana süreç dâhilinde gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki ve belki de en önemlisi bir gümrük birliğinin kurulmasıydı. Gümrük birliğinin kurulabilmesi için Türkiye

hazırlık döneminden geçmek zorundaydı; anlaşma kapsamında 1963-1968 arası hazırlık dönemi olarak ifade edilmektedir. 1973-1995 arası geçiş dönemi olarak adlandırılmaktaydı ve en nihayetinde 1995 yılında da Gümrük Birliği tamamıyla sağlanacaktı. Nispeten daha başarılı geçen bir hazırlık döneminin ardından kurulan Ortaklık Konseyi'nin kararıyla her iki taraf bir Ek Protokole imza atarak geçiş dönemini başlatmışlardır. 1973 yılında yürürlüğe giren Ek Protokol'ün temel amacı Türkiye'nin Ortak Pazar ekonomisine entegrasyonunu sağlamak ve etkilerinin minimuma indirmektedir. Bu uzun geçiş döneminde, her iki taraf da yirmi iki yıl içinde üretilen mallar üzerindeki tüm gümrük vergilerini kaldırmayı üstlenmiştir (Yılmaz, 2008: 2).

Avrupa ile bir birlik süreci öngören Ankara Anlaşması'nda imzası bulunan İsmet İnönü'nün ifadelerine göre Avrupa Topluluğu, “beşeriyet tarihi boyunca insan zekâsının vücuda getirdiği en cesur eserdir” (TBMM Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1971: 133). Bu sözlerle ilişkilerin ne kadar önem taşıdığı birinci ağızdan ifade edilmiştir. Türkiye'nin ekonomisinin düzeltilmesi iç politikaya ilişkin bir mesele olsa da yabancı ülkeler de bu hedef doğrultusunda Türkiye'yi desteklemişlerdir. ABD'nin bu dönemde kurmak istediği güçlü Batı ittifakı projesinin de etkisiyle bu süreç başlangıçta olumlu ve hızlı seyretmiştir (Ökten Sipahioğlu, 2019: 42)

Anlaşma kapsamında hazırlık dönemi için belirlenen süre 5 yıl ile sınırlandırılmıştır; fakat eklenen geçici protokollerle birlikte bu süre uzatılabilmektedir. Nitekim ilk aşamada görüşmeler 5 yıl yerine 8 yıl sürmüştür. Hazırlık aşamasında Türkiye, geçiş dönemi boyunca üzerine düşecek yükümlülükleri sağlayabilmesi için AET yardımlarıyla ekonomisini güçlendirmeyi hedeflemiştir (Koçak, 2009: 329).

Geçiş dönemi için ön görülen protokollerde ise yine müşterek ve dengeli hususlara dayanarak özellikle sanayi ürünleri başta olmak üzere gümrük birliğinin kurulması hedeflenmiştir. Türkiye, AET menşeli ürünlerdeki gümrük vergilerinin kademeli olarak 12 yılda iptalini planlamış ve bazı kalem sanayi ürünleri içinse bu süreyi 22 yıl olarak düzenlemiştir (Ceyhan, 1991: 487).

Anlaşmanın son dönemiyse gümrük birliği esasına dayanmaktadır ve sözleşmeciler taraf ekonomilerinin iş birliklerinin güçlendirilmesi üzerine müşterek girişimleri öngörmektedir. Bu anlaşma Brüksel'de bulunan Ortaklık Komitesi'nce yürütülmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) ve Avrupa Parlamentosu (AP) tarafından görevlendirilmiş olan on sekizer üyenin katıldığı Karma Parlamento Komisyonu (KPK) ise diyalog mekanizması olarak karşımıza çıkmıştır. Anlaşmanın uygulanmasındaki demokratik esaslara uyumun kontrolü KPK inisiyatifindedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020).

Teknik kısımlarına yüzeysel olarak değindiğimiz Ankara Antlaşması’nda ekonomi ön plana alınmışken esasen anlaşmayı sağlayan başat etken güvenlik politikaları olmuştur. AET üyelerinin kendi aralarındaki çatışmaları sonlandırmaya ve büyük güçler sahnesinde yer almaya yönelik çabalarının sürdürülebilir ve kalıcı olabilmesi için yakın çevresiyle iş birliği bağlamında sıkı ilişkiler içerisinde olması zaruri bir ihtiyaç doğurmuştur. Bu ilişki temelinde güvenlik, AET-Türkiye yaklaşımındaki en önemli sebeplerden biridir. Bu, Türkiye için de öncelikli amaçlarından biri olsa da Ankara’nın uzun yıllardır yürüttüğü tanımlanma politikası bağlamında “modern, batılı ve Avrupalı” kabul edilme hedefi konunun yalnızca güvenlik bağlamında kalmayıp kimlik temelli bir perspektif ile de okunmasını sağlamıştır (Erdoğan, 2008: 127).

Konunun daha somut bir açıdan değerlendirilmesi amacıyla Avrupa’da oluşan AET’nin kendini “Kader Birliği Topluluğu” olarak tanımlaması güvenlik kaygılarını ön plana çıkarmaktadır. Diğer nedenler de önemli sayılsa da güvenlik en azından Türkiye’nin ortaklık anlaşmasındaki sürecinde daha da önemli rol oynamıştır. Hatta dönemin düşünce dünyasında Türkiye’nin AET üyeliği yalnızca kıta güvenliği ile kalmayıp Doğu Akdeniz güvenlik politikaları için de bir enstrüman olarak tanımlanmıştır (Erdoğan, 2008: 137).

Tekrar anlaşma metnine dönülecek olursa, bir başka önemli nokta 28. Madde’de görülmektedir. Bu maddeye göre Türkiye’nin Topluluğun kurucu anlaşmasından doğan sorumluluklarının tümünü üstlenebileceğine dair gücünün olduğunu belirtmektedir. Bu ifadenin alt metnine bakıldığında Türkiye’nin tam üyelik için koşulları gerçekleştirebileceğini ve nihayetinde tam üyeliğe ulaşabileceğini göstermiştir (Ülgen, 2005: 2).

Ankara Anlaşması’nın hazırlık süreci 5 yıl olarak belirlenirken bu süre tarafların karşılıklı taleplerinden kaynaklı olarak 1964’ten itibaren 9 yıl sürmüştür. Bu dönemde topluluk Türkiye için çeşitli ticari kolaylıklar sağlamıştır. Tütün, fındık, kuru üzüm ve incir ürünlerine tarife kontenjanları tanınmıştır. Bu bilgi ışığında günümüz ihracat rakamlarına baktığımızda da Avrupa Birliği ile olan ilişkilerde özellikle fındık alanında önemli bir ticari hacmimizin olduğunu söyleyebiliriz (Ülgen, 2005: 5).

Türkiye hazırlık sürecinin tamamlanarak müzakerelere geçiş sürecinin başlanması için acele etmiştir. Bunun sebebi derinleşme ve genişleme konularında adımlar atmaya başlayan Topluluğun Türkiye’yi bu süreçten mahrum bırakabileceği endişesi olmuştur. Ekonomi temelinde değerlendirildiğinde yeni gelişmeye başlayan Türk sanayi ürünlerinin Avrupa pazarında dolaşmasını kolaylaştıran sebeplerin ortaya çıkması da bu hızlandırma baskısının başka bir sebebidir. Nitekim 16 Mayıs 1967 yılında geçiş sürecinin başlaması teklifinde

bulunulmuştur. 1967 yılından itibaren tarımsal ürün kategorisinde çeşitli ürünlere gümrük indirimleri tanınmıştır. Topluluk Türkiye'ye mali yardımlarda bulunarak projelere bağlı kalkınma kredileri sağlamıştır. Aynı zamanda da Türkiye'nin istekliliği ve AET'nin içinde bulunduğu durumlardan kaynaklı olarak, Katma Protokol, anlaşmanın tarafları arasında geçiş dönemi uygulamalarıyla ilgili olarak bir hukuki çerçeve oluşturmuş ve 23 Kasım 1970'te imzalanmıştır (Akşemsettinoglu, 2014: 221).

2.2.2. 1960-1970 Yılları Arasında Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Kimliksel Bağlamı

Kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temel gayesi “Batılı” bir kimlik oluşturmak olsa da tarihsel açıdan bakıldığında herhangi bir ülke gibi pek çok farklı kültür çevresinin etkisini bulmak mümkündür. Örneğin ülkemiz, dil ve tarih açısından bir Orta veya Doğu Asya kültürünü, uzun süreden bu yana Anadolu'da barındıkları için yaşayış olarak Orta Doğu kültürünü, Akdeniz'e bulunan kıyısından ve dolayısıyla bölge etkileşiminden kaynaklı olarak Akdeniz kültürünü, nüfusa oranladığımız takdir de yoğunluklu olarak dini yaşayış olarak İslam kültürü gibi pek çok farklı kültürle etkileşim içinde bulunmaktadır. İlgili kültürler ayrı ayrı değerlendirildiğinde Batı yaşayışından uzak olsa da farklı kaynakların birleşimiyle ve Batı'ya ayak uydurma gayretiyle yeni bir bileşim oluşacaktır. Bu açıdan da Türk/Türkiye kültürü sentez özelliği sergileyen bir yapıya sahiptir ve uzun soluklu AB yolculuğunda oluşturulmaya çalışılan kimlik tanımlaması da bu sayede devam etmektedir (Özdemir, 2006: 175).

Osmanlı döneminden Cumhuriyet Türkiye'sine doğru gelindiğindeki buna Osmanlı'nın son dönemleri de dahil olmaktadır. Kimlik eksenli siyaset, Türk iç ve dış politikasında göze çarpmaktadır. Cumhuriyetin temellerini Batı'ya yönelen bir kimlik oluşturma çabası ile kabul ederek, 1950'li yılların iç politikasındaki kimlik yansımalarına baktığımızda ise İkinci Dünya Savaşı'nın ardından özellikle kazanan blok içerisindeki ABD etkisiyle birlikte anti-komünist hareketlenmeler ve buna müteakip milliyetçi yönelimler geniş kitlelere yayılmıştır. Bu yıllardan itibaren daha rahat taban bulan İslam ile Türk milliyetçiliği politika yapıcılar tarafından birleştirilerek yeni bir kimlik anlayışının doğmasına neden olmuştur. Dönemin dış siyasetinde de komünizmden korunmak ön planda tutulmuş ve bu etkilerden korunmak için İslam etmeninin halk üzerindeki etkisi açığa çıkmıştır. Böylelikle siyaset sahnesinde dini jargon daha çok kullanılmış ve bu halk nezdinde karşılık bulmuştur (Karakaş, 2013: 22).

Ekonomik olarak gerçekleştirilen liberal politikaların yarattığı dönüşüm süreci beraberinde birtakım problemleri de getirmiştir. Ekonominin dışa açılmasının etkileriyle ortaya çıkan sosyal farklılaşma, sanayinin yavaş yavaş ortaya çıkmasıyla birlikte göç olgusu ve göç kaynaklı olarak gettolaşma bu kimlik siyasetinin temelini oluşturmuştur. Bu temelde düşünüldüğünde din olgusu Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni birbirinden ayıran önemli unsurlardan biri olarak göze çarpmıştır. Bu çerçevede din, Demokrat Parti'ye özgü bir mensubiyet haline gelmiştir (Bayri, 2008: 98).

Kimlik siyaseti bağlamında düşünürsek, 1950–1960 arası dönemde kitleler açısından, Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki siyasal farklılığı tanımlayan en önemli unsur din olmuştur ve dinsel kimlik referansları, tek başına olmasa da Demokrat Parti kimliğine iliştilirilmiş ve Demokrat Parti'ye siyasal mensubiyeti tanımlar hale gelmişti. Özellikle 1960'lı yıllardaki nispeten özgür siyasi ortam dinin yegâne referans noktası olmasını biraz olsun gevşetebilmiştir. Sınıf kimlikleri ve sendikal gelişmelerle birlikte din temelli tanımlama kültürünü nispeten zayıflatmıştır. Türkiye siyasi hayatına 1960'ların sonlarına doğru etnik bağlamı önceleyen siyasi söylemler girmiştir. Dolayısıyla hem Türk halkının hem de yönetimdeki politika yapıcılarının kimlik bağlamında AET'ye doğru yaklaşımlarında ister istemez salınımlar görülmüştür (Bayri, 2008: 110).

Tüm bu iç politikadaki kimlik siyaseti bir şekilde dış politikayı etkilemiş olsa da Türkiye'nin Avrupa'ya eklemelenme çabalarının temelinde yatan husus yeni bir kimlik yaratma arzusundan ziyade ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Dönemin şartları gereğince Batı'ya eklemelenme boyutunda Yunanistan hamlelerinin izlenmesi politikasının altında yatan sebep, tıpkı onlar gibi Gümrük Birliği'nin avantajlarından yararlanma ideası olmuştur (Balcı, 2017: 148).

Kuramsal temellerini Ernst Haas'ın attığı ve Jean Monnet'in geliştirerek hayat verdiği Avrupa bütünleşmesi fikri, ekonomik ve teknik boyutlardaki uyumlu işleyişin etkisiyle birlikte siyasi bütünleşmeyi de doğuracaktı. Teknik anlamdaki birleşmelerin ortaya çıkardığı kurumlar Avrupa içerisinde bulunan insanların aidiyet hissine katkıda bulunarak ulus devletin sınırlarını aşan yeni bir topluluğun inşasını sağlayacaktı (Erdemir, 2010: 3).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD'de ortaya çıkan “Yeni İşlevselcilik” kuramı 1960'lardaki Avrupa bütünleşmesi süreciyle birlikte gelişimini sürdürmüştür. Bu kuram kapsamında sektörel bazlı bütünleşmenin siyasi bütünleşmeye geçişe yönelik bir temel sağladığı kabullenmiştir. Oluşacak ulus-üstü kurumların avantajından faydalanan devletlerin diğer alanlarda da bütünleşmeye daha istekli olacakları öngörülmüştür (Soyaltın, 2015: 10).

Türkiye içerisinde kimlik temelli siyasetin etkileri din boyutuyla öne çıkmış olsa da Avrupa Topluluğu temellerinde de ince bir söylem boyutuyla din hususu o dönemde dillendirilmiştir. Bütünleşmenin mimarlarından sayılan Robert Schuman 1964 yılında yaptığı bir açıklamada “Avrupa’nın demokratik idealinin ve geleceğinin, temelleri şüphesizdir ki Hristiyanlığa borçludur” dini temelli görüşlerini yansıtmıştır (Zenginoğlu, 2018: 58).

Bütünleşme sürecinin kuruluşundan bu yana değin tüm süreçlerde öncelik kurumların ve ekonomilerin birleştirilmesi olmuştur. Erken dönemde ortak kimlik politikalarının oluşturulması hususunda adımlar atılmamıştır. Kimlik odaklı tartışmaların ortaya çıkışı 1973 yılındaki Kopenhag Zirvesi’nde oluşturulan “Avrupa Kimliği Deklarasyonu” ile gündeme alınmıştır. Bu bildiri ile topluluk içerisinde farklı kültürlerin çeşitliliğini onaylamış ve ortak değerlerin etrafında oluşturulacak Avrupalı kimliğinin manifestosunu demokrasi, hukukun üstünlüğü, toplumsal adalet ile insan haklarına saygıya dayanan bir ortak geçmişe dayandırmıştır. Söylemin yanı sıra eylemde ise dine yönelik bir atıf yapılmamıştır (Zenginoğlu, 2018: 94).

2.3. 1960-1970 Yılları Arasında Batı Almanya’nın Avrupa Birliği Dış Politikası

Gerek Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri gerekse Türkiye’nin ve Almanya’nın etkileşimli olarak dış politika yapım aşamaları, uzun ve detaylı bir süreci kapsamaktadır. Fakat çalışmanın değinmek istediği hususlar dikkate alındığında kronolojiye özen gösterilecek fazla detaya girilmeden bu 3 aktörlü denklem ele alınacaktır.

Konumuz gereği kimlik temelli bir yaklaşımla bakıldığında literatürde bulunan çalışmalara göre Almanlar dünya tarihi sürecinde kimliklerinin temeli olarak dil faktörünü görmektedir. Kendi dillerinde Deutsch olarak tanımlanan bu dile Almanca denmektedir. Görüldüğü üzere Alman demek; Almanca yani Deutsch dilini konuşan kişiyi ifade etmektedir. Dili belirten kelimenin sonuna "e" harfi eklendiğindeyse bu milliyeti ifade eden, Almanca konuşan kadın kişiyi tanımlarken "er" eklendiğindeyse Almanca konuşan erkek kişiyi tanımlamaktadır. Kavramın en sonuna "land" eki eklendiğindeyse ortaya çıkan yapı Almanca konuşanların ülkesini ifade etmektedir. Bu sebepten dolayı Alman kimliğinin kaynağının dil olduğu fikri ortaya çıkmıştır (Canbolat, 2019: 3).

Birinci Dünya Savaşı’nın ardından ortaya çıkan Weimar Cumhuriyeti⁸ sınırlı kabiliyettedir ve devlet olabilmesini sağlayan unsurlar ise savaşı kazanan devletlerin inisiyatifine bırakılmış bir Almanya yaratmıştır. (Canbolat, 2019: 8)

⁸ Birinci Dünya Savaşı’nın ardından 1918’de Rethondes garı yakınlarındaki tren raylarının üzerinde bulunan bir vagonun içerisinde imzalanan ateşkes anlaşması ile birlikte Almanya’da cumhuriyet rejimi kurulmuştur. Weimar Cumhuriyeti olarak isimlendirilen bu dönem İmparatorluk’un bitiminden Nazilerin iktidara gelmeleri arasında kalan süreyi ifade etmektedir. 31 Temmuz 1919’da kabul edilen liberal temellere sahip Weimar Anayasası’nın

1929 Ekonomik krizi Weimar Cumhuriyeti için önemli bir mihenk taşı olmuştur. Enflasyonun yükselişi ve büyük orandaki işsizlik radikal partilerin yükselişlerine hız kazandırmıştır. Zaten siyaseten de istikrar hususunda bir düzen yakalayamamış, 14 yıl içerisinde 20 farklı hükümet değişimine tanık olan bu cumhuriyet çetin ekonomik kriz döneminde zorlu bir sınav vermiştir. Weimar'ın son döneminde halk tarafından yapılan "küçük düşme, ekonomik felaket, toplumsal çatışma ve kişisel belirsizlik" betimlemeleri ve halihazırdaki popülist söylemleriyle Hitler'i bu kötü koşulları tersine çevirecek bir kurtarıcı figür haline getirmiş ve iktidarı adeta hediye etmiştir (Kardeş, 2019: 68).

Mayıs 1945'te Hitler ordularının teslimi ile birlikte Yalta Konferansı'ndaki anlaşmaya göre Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Fransa'dan oluşan Müttefik Kontrol Konseyi tarafından Almanya işgal bölgelerine ayrılmıştır. Erken işgal yılları döneminde ABD ve SSCB arasında yüksek yoğunluklu çekişmeler yaşanmıştır (Önsoy ve Koç, 2019: 81).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanlar iki aşamada ve iki ayrı devlet olarak dünya siyasetinde kendilerine yer bulmuşlardır. Bu bölünme öncelikle Müttefik güçler tarafından Yalta Konferansı'nda kararlaştırılan işgal bölgelerine 1945'te geçilerek ve bunun ardından da 1949 yılında iki ayrı devletin ortaya çıkmasıyla sağlanmıştır. Bunlardan bir tanesi SSCB etkisi altında ve Sosyalist ekonomik sisteme mensup Alman Demokratik Cumhuriyeti yani Doğu Almanya bir diğeri ise Kapitalist ekonomik sisteme mensup ABD etkisi altında ve Marshall yardımları tarafından fonlanan Almanya Federal Cumhuriyeti yani Batı Almanya olarak karşımıza çıkmaktadır (Eder ve Halla, 2018: 2).

Dönemin şartları gereği Federal Almanya devletine getirilen, özellikle askeri anlamdaki sınırlamalarla beraber, müttefik devletler tarafından bir risk faktörü olmaktan çıkarılmıştır. Aynı zamanda da Federal Almanya'nın Komünizm tehdidi ile yüz yüze olmasına karşın liberal politikalar izlemesi de teşvik edilmiştir. 1949 yılında başkenti Bonn olarak belirlenen ve ilk Şansölyesi de Konrad Adenauer olan Federal Almanya Devleti, yeni Almanya'nın kimlik perspektifini şöyle tanımlamaktadır, "Asya Bolşevizm'ine karşı Hristiyanlık ve hümanizmayı savunacak olan bir yapı ve bu yapının Batı'ya entegre edilmesi" (Canbolat, 2019: 8).

Federal Almanya'nın kimlik oluşum sürecinde aynı zamanda unutturmak istediği bir tarih bulunmaktadır. Hitler dönemi Almanya'sından kaynaklı olarak dış politika da her türlü

uygulayıcıları ekseriyetle Sosyal Demokratlar olmuştur. Savaş tazminatlarından dolayı ekonomik anlamda oldukça sıkıntılı ve uluslararası anlamda da yalnızlık içerisinde olan bu yapı, yine de Almanları bir arada tutarak 1930 yılına kadar statükoyu sağlayabilmiştir. (Uzgel, 2016: 298) Ayrıntılı bilgi için Colin Storer, Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi, İletişim Yayınları, 3. Baskı, Nisan 2019

aşırıktan kaçınmaya çalışan yeni devlet, "iyi bir Alman ancak iyi bir Avrupalı olabilir" fikrini benimsemiş ve bu anlayış erken dönem devlet başkanlarından Gustav Heinemann tarafından da ifade edilmiştir (Canbolat, 2019: 10).

Roma Antlaşması'nın imzalanmasından itibaren gerek ön yargıları kırmak için uzlaşma ve Fransa ile dostluk çabaları çerçevesinde ilerleyen bir Avrupa politikası gözlemlenmiştir. Savaşın getirdiği yıkım ve içinde bulunulan dönem itibariyle iki ayrı devlet halinde (Almanya Demokratik Cumhuriyeti ve Almanya Federal Cumhuriyeti) bulunan Almanların öncelikli hedefleri ekonomik durumun düzeltilmesi olmuştur (Mair, 2006: 2).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleşen sanayi yapılandırılması sürecindeki büyük ekonomik değişim, yabancı basında "Ren Mucizesi" olarak isimlendirilmiştir. Gerçekten de Almanya'nın gerek ticaretinde gerekse bölgesel olarak bakıldığında en yoğun madenlerin ve sanayi işletmelerinin bulunduğu bölge Ren ve çevresi olmuştur. Kurulduktan sonra daha çok Kıta Avrupa'sı politikaları yürüten Batı Almanya (Almanya Federal Cumhuriyeti), entegrasyonda sağladığı yüksek başarı ile öncelikle ekonomi ivmesini artırmıştır. Bunun yanı sıra Avrupa kurumlarını önceleyen bir dış politika izlemesi de iş piyasası ve sosyal güvenlik gibi alanlarda kısa sürede başarıya ulaştırmıştır (Oğurlu, 2019: 4).

1955 yılında NATO üyesi olan Batı Almanya akabinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran aktörlerden biridir. Kısa bir süre evvel işgal altında olması ve öncesinde de izlediği politikalardan ötürü yalnız kalan Almanya, Soğuk Savaş dönemi boyunca da iki kutuplu dünya gerginliğini en net yaşayan devlet olmuştur. Batı, yani Federal Almanya dış politikası ilk andan itibaren çok taraflı iş birliği oluşumlarına dâhil olmak üzerine kurulmuştur. Geçmişindeki karanlık döneminden kaynaklı olarak bu ittifakların üyeleri olan devletlerse Almanya'nın varlığına her zaman şüpheyle yaklaşmış ve Almanya'nın sisteme entegre olmasından tedirginlik duymuştur. Öncelikli hedef olarak iki Almanya'yı birleştirme gayesinin yanı sıra halkının refah, barış ve demokrasi taleplerinden ötürü Almanya her zaman ortaklık yapısı sunan kuruluşlarla iş birliği halinde olmuştur (Düzgit ve Tocci, 2015: 75).

Soğuk Savaşın en şiddetli dönemlerinin yaşandığı 1960'larda Doğu Berlin'den Batı Berlin'e olan göçler engellenemez bir hal almıştır. 13 Mayıs 1961'de Doğu Berlin bir hat oluşturarak Batı'ya kaçışları engellemek amacıyla bir duvar oluşturmaya karar vermiştir. Bunun ardından gelecek olan 28 yıllık süreçte çok sayıda etnik Alman Batı'ya doğru geçmeye çalışırken hayatını kaybetmiştir. Nitekim dönemselsel olarak Alman dış politikası da bu ekseninde oluşturulmuştur. 1963 yılında ABD Başkanı Kennedy'nin ünlü Berlin konuşmasında başkenti Bonn olan Batı Almanya'nın bağımsızlığını garanti altına almıştır. Keza Fransa ve Almanya

arasında Konrad Adenauer ve Charles de Gaulle tarafından imzalanan Elize Anlaşması yine Batı Almanya'nın tarih sahnesinde bulunacağını başka bir işareti olmuştur (Federal Almanya Cumhuriyeti, 2020).

Erken dönem Federal Almanya tarihinin en önemli dış politika araçlarından bir tanesi de yurt dışı kültür politikaları olmuştur. Bu noktada özellikle Avrupa coğrafyası her açıdan Almanya için önem arz etmiştir. Gerek coğrafi ve kültürel yakınlık gerekse dinsel olarak hissedilen yakınlıktan kaynaklı olarak Avrupa Birliği fikrinin gündeme geldiği zamanlarda bu fikre her zaman olumlu bakılmış ve ortak Avrupa kimliğini güçlendirebilecek ortak bir geçmiş düşünülerek bu politikaya muhakkak dâhil edilmiştir (Canbolat, 2019: 12).

Esasında Federal Almanya kuruluşunun hemen ardından bağımsız bir dış politikaya sahip olmamıştır. Dış politika enstrümanları ve yetkileri devletin kuruluşunda Federal Hükümet'ten alınarak Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere olmak üzere üç devletten oluşan Batılı güçlerin kontrolüne bırakılmıştır. Federal hükümete ait bir dış politika olmadığı gibi bu süreci yürütebilecek bir kurum da oluşturulmamıştır. Bu dönemde Adenauer rakiplerinden ve kendi tabanından gelen yoğun eleştirilere karşı durarak misyonunu özgürlük, barış ve birleşme olarak ifade etmiş ve birleşme fikrini en son kerteye bırakmıştır. Adenauer kurucu başkan ve iyi bir iç siyasetçi olmasının yanı sıra onun bireysel dış politika becerileri de gözden kaçmamalıdır. Günümüzde dahi Adenauer'in kurmuş olduğu sistemde ilerleyen Alman dış politikasının ilkeleri kabaca tamamıyla Batıya bağlılık, komünizmden uzak kalma, NATO'nun içinde bulunma ve ABD politikalarına göre yön belirleme olarak ifade edilebilir (Dayangaç, 2006: 83).

1949-1963 yılları arasında Batı Almanya olarak ifade ettiğimiz Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ilk Şansölyesi olan Konrad Adenauer bireysel meziyetleri sayesinde pek çok bürokratik kurumdan yoksun olan Almanya'nın çehresini diğer liderlerden daha fazla değiştirmiştir. Bu dönemde, Batı Almanya, egemenlikten yoksun işgal altındaki bir ülkeden, Batı ittifaklar sistemine entegre ve ekonomik olarak gelişmiş bir devlete dönüşmüştür. Özellikle 1963'te bir zamanlar baş düşman olan Almanya ve Fransa arasındaki Élysée Antlaşması sayesinde tarihi bir dönüm noktası elde edilmiştir. Bu sayede Avrupa entegrasyonuna gidilen yolda Adenauer'in siyasi yetenekleri, kararlılığı ve pragmatizmi Almanya'nın özgür ve demokratik bir toplum olmasını da sağlamıştır (Perchoc ve Pietsch, 2019: 5).

20 Eylül 1949 tarihinde Adenauer, "Rusya ve Polonya'nın ülkemizdeki yurttaşlarımızın özgür yaşamına müdahale etmemesi gerektiği ümidini" dile getirmiştir. Adenauer bu yaklaşımı Batı Almanya dış politikasının temeline yerleştirmiş ve yeniden

birleşme hayalini Batı demokrasisinin değerleriyle ilişkilendirmiştir (Perchoc ve Pietsch, 2019: 9).

Adenauer işgal bölgelerine bölünmüş sistemin geleceği olmadığına ikna olmuş, nihayetinde sonu gelecek olanı zorlayarak sonlandırmaya karar vermiş ve yeni bir düzen hakkında aşağı-yukarı belirli fikirlere sahip olarak nitelendirilmiştir. Bu sebepten ötürü Batı ittifakının sıkı bir takipçisi olunması gerekliliğini pragmatik bir şekilde savunarak bölünmüş yapının sonunun geleceğini önceden görmüştür (Ermağan, 2012, 70).

1969-1974 yılları arasında Batı Almanya Şansölyesi olan Willy Brandt, Almanya'nın içinde bulunduğu gereğinden fazla Atlantik zihniyetinden kurtulmak adına ve bir açıdan da dengelemek için Doğu Politikası yani "Ostpolitik"⁹'i uygulamıştır. Bu politika yaklaşımı Batı Almanya'da soru işaretleri ile karşılanırsa da uzun vadede birleşmeyi sağlayan mihenk taşlarından biri olmuştur. Ostpolitik neticesinde verilen tavizler ile 1970'te Moskova'da imzalanan anlaşma ile Batı Almanya iki devlet teorisini¹⁰ "de facto" olarak onaylatmıştır (Ermağan, 2012, 76).

Alman dış politikasında kısmen revizyonist yaklaşımlar görülse de sol ya da sağ eğilimli olmaları fark etmeksizin Federal Almanya Partileri kendilerini Avrupalı olarak tanımlamışlar ve Avrupa Topluluğu'nun gelişmesinde hem gelişen hem de geliştiren tarafta bulunmuşlardır. ABD ve SSCB gibi büyük ekonomilerden olma ideali ve bu yolda iş birliğinin faydaları, gelecek adına dönemin dış politika yapıcılar tarafından göz önünde tutulmuştur (Dayangaç, 2006, 85).

Bu dönemde karşımıza çıkan Ostpolitik yaklaşımları iki Almanya'nın birleşimi için çok büyük bir önem arz etmiştir. Batı Almanya'nın o dönem ki yöneticileri eksenlerini "Batı" odaklı çizmiş olsalar da gerçekleştirilen Doğu açılımları sayesinde birleşmenin sindirilmesini kolaylaştırmışlardır.

⁹ "Ostpolitik" yaklaşımı 1961-1963 yılları arasında ortaya çıkmış ve Berlin duvarının ülkeyi ikiye bölmesine yönelik bir tepki olarak savunulmuştur. Yalnızca "Batılı Devletler" odaklı bir siyaset yaklaşımının Doğu ve Batı Almanya'yı birleştirme çabalarında herhangi bir gelişim gösterememesine karşın geliştirilmiştir. "Yumuşama" ve "güç kullanmaktan uzak olma" kavramlarını önceleyerek SSCB ile uzlaşa sağlanması hedeflenmiş ve Doğu Bloğu devletleri ile ilişkiler kurulmak istenmiştir. Ostpolitik yaklaşımı ile Batı Almanya yönetimi "de facto" olarak Doğu Almanya'yı tanımayı ve "Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma"yı imzalamayı zaruri olan birleşme hedefine ulaşmak için elzem görmüştür. (Özer ve Karadağ, 2017: 138). Daha detaylı bir okuma için: Willy Brandt, *Begegnungen und Einsichten, Die Jahre 1960-1970*.

¹⁰ Ostpolitik sanki Batı'ya karşı bir tepki olarak görülse de bu politikanın uygulanabilirliği halihazırda Batı'nın verdiği destek tarafından sağlanmaktaydı. SSCB'ye kabul ettirilen güç kullanmama ve yumuşamanın sağlanması maddesi gergin olan uluslararası ortamın durulmasını sağlamıştır. İki devletli yaklaşımda SSCB Doğu Almanya'nın varlığını tasdik ettirmeye çalışırken Batı Almanya ise bu durumu lehine bir fırsat olarak değerlendirmeye çalışmıştır. Willy Brandt döneminde imzalanan anlaşmalar neticesinde Doğu Almanya'ya SSCB'den ayrı bir kimlik kazandırılmaya çalışılmış ve çeşitli ülkeler tarafından da tanınmanın gerçekleşmesiyle bunda başarılı olunmuştur. Batı Almanya, Doğu Almanya'yı doğrudan tanımadan ilişki kurmayı başarmış ve böylelikle uzun vadede aynı milliyete mensup iki halk geç olsa da birleşebilmiştir (Özer ve Karadağ, 2017: 141).

2.4. 1960-1970 Yılları Arasında İşçi Göçü Bağlamında Türkiye ve Batı Almanya İlişkileri

İkinci Dünya Savaşı'nın ardında gelen süreçte Batı Almanya'nın durumu incelendiğinde özellikle sanayinin geliştirilmesi için yoğun bir çaba gösterilmiş, 1950'lerin ortalarından itibaren de iş gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Batı Almanya'daki ekonomik kalkınmaya karşın kalkınmanın devamı için insan gücü yetersiz kalmıştır. Ülke içerisinde 1961 yılında neredeyse 500.000 kişilik açık iş pozisyonuna karşılık işsiz insan sayısı yalnızca 180.000 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. İstihdam ihtiyacından kaynaklı olarak Federal Almanya'ya göçler ivme kazanmıştır. 1950 ve 1960 yılları arasında özellikle genç ve orta yaşlı nüfus grubundan neredeyse 1,3 milyon insan Doğu Almanya'dan Federal Almanya'ya göç etmiştir (Ermağan ve Gümüş, 2019: 326).

Aynı dönem Doğu Almanya'da ise sosyalizme geçiş uygulamalarının ortaya çıkardığı ekonomik temelli sorunlar ve siyaseten kısıtlanmışlık bu göç sürecinin hızlanmasına neden olmuştur. Nihayetinde SSCB lideri Nikita Kruşçev tarafından Berlin'in serbest şehir olması teklifinin reddi buna müteakip genç ve eğitimli nüfusun kaybının önlenmesi amacıyla 13 Ağustos 1961'de Soğuk Savaş'ın en önemli sembolü olan Berlin Duvarı'nın inşası başlamıştır. Böylelikle Germen ırkının toprakları bir kez daha muharebe alanına dönmüştür (Dayangaç, 2006, 87).

Doğu Almanya'dan Federal Almanya topraklarına yönelen bu göç yolunun engellenmesiyle iş gücü açığının kapatılması öncelikli olarak Avrupa sahasından karşılanmaya çalışılmıştır. 1955'te İtalya ardından İspanya ve Yunanistan'dan getirilen işçilerin sayısının yetersiz olmasından dolayı 1963'te yalnızca maden ocaklarında görevlendirmek üzere Fas'tan ve 1961'de de çalışmamızın konusu için önem arz eden Türkiye'den vasıflı/vasıfsız işçiler getirilmiştir. Döneme Türkiye ekonomi politikası perspektifinden bakıldığında bu işçilerin gönderilmelerindeki temel amacın kazanılan dövizlerle ülkede bulunan döviz açığının kapatılması umudu ve Türkiye'ye geri döndüklerinde edindikleri tecrübelerle de Türk sanayisine katılımlarını beklemek olarak göze çarpmıştır (Başkurt, 2009: 81).

Aynı dönemde Türkiye ekonomik durumuna bakıldığında 1960 ve 1980 yılları arasındaki kalkınma planlı süreçlerde, beş yıllık programlar yaratılarak Devlet Planlama Teşkilatı vasıtası ile ülke genelinde sosyo-ekonomik bir değişim gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmüştür. 1961 Anayasası ile benimsenen “ithal ikame” temelli ekonomik anlayış kamuya ait kaynakların kullanılarak devletin piyasada görünürlüğünü arttırmıştır. Devlet eliyle oluşturulmaya çalışılan yerli özel sektör ve müteşebbis sınıfa teşvikler verilmiştir.

Benimsenen Keynesyenci modele göre ise özel sektör faaliyetleri genel olarak düşük verimli makroekonomik sonuçlara neden olduğu takdirde devlet bu gidişatı kontrol altına almak adına sisteme müdahale edebilecektir (Dayangaç, 2006, 89).

Almanya'nın Türkiye'nin AET'ye katılımı konusundaki önemli desteği iki ülke ilişkilerini başka bir boyuta taşımıştır. Almanya açısından dönemin koşulları gereği öncelikli olarak güvenlik temelli yaklaşım ve ekonomik kaygılar ön planda tutulmuştur (Ermağan, 2012: 76). Bu noktada dönemin Avrupa Komisyonu'nun Hristiyan Demokratlar Birliği (CDU)'ne mensup temsilcisi Walter Hallstein Türkiye ve AET arasında imzalanan 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Anlaşması üzerine yaptığı konuşmada:

“Bugün büyük politik öneme sahip bir olaya şahit oluyoruz. Türkiye Avrupa'ya aittir. Bu sürecin en derin anlamı şudur: Bu süreç düşünülebilecek en çağdaş şekilde, birkaç yüzyıl boyunca geçerli olan bir coğrafi ifadenin veya tarihsel bir saptamanın kısaltılmış bir ifadesinden daha fazlası olan bir gerçeğin teyididir. Türkiye Avrupa'ya aittir [...] Ve bir gün, son adım da yerine getirilmelidir: Türkiye de toplulukta tam yetkili üye olmalıdır.” (Ermağan ve Gümüş, 2019: 325).

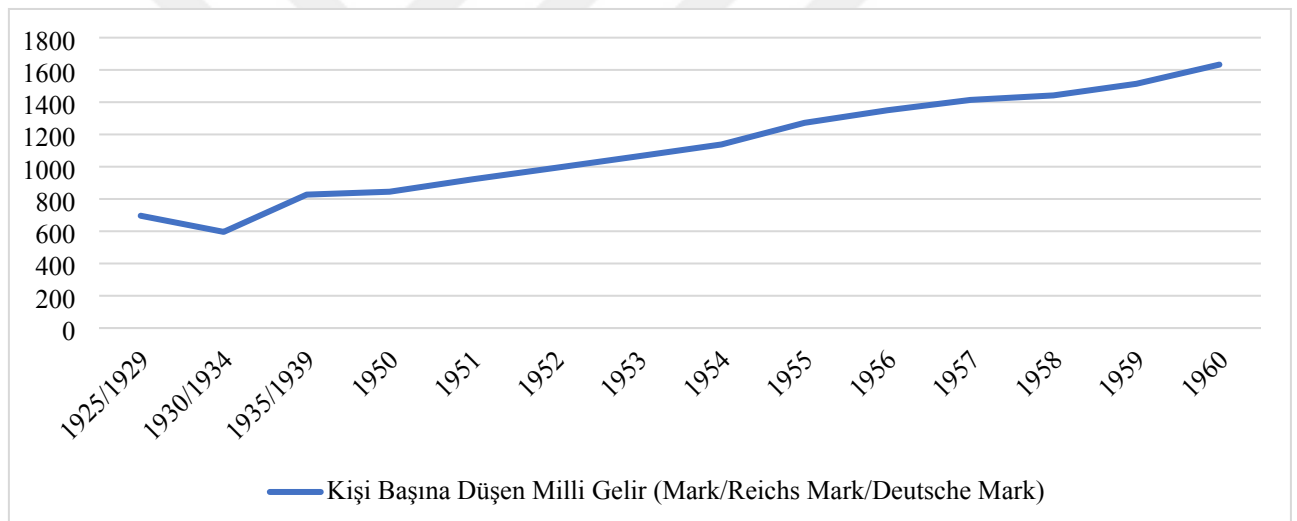
Görüldüğü üzere sanayileşme ve üretim çabalarını ön planda tutan Türkiye ekonomisi, dış ticaret açığını kapatmak ve nispeten gelişmiş ülkelerde yatırım gerçekleştirmek amacıyla uzmanlara sahip olmayı hedefleyen de bir projeksiyon çizmiştir. Türkiye, 1950'lerle beraber ekonomik hareketliliğin şehirlerde artmasıyla iç göç sürecini yaşamış ve 1960 sonrasında da yukarıda bahsedilen hedefler doğrultusunda gecikmeli de olsa dış göç olgusu ile tanışmıştır (Soysal, 2008: 201).

Resmi olarak ilk dış göç 1957 yılında Kiel'deki Dünya Ekonomisi Arşivi'nin çağrısıyla beraber 12 kişiden oluşan grubun eğitim temelli faaliyetler kapsamında Kiel'e gitmesiyle gerçekleştirilmiştir. 1961 Anayasası'ndan evvel Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının çok kısıtlı sebeplerle yurtdışına çıkmalarına izin verilirken bu anayasa ile birlikte tüm vatandaşlara pasaport çıkarma imkânı doğmuştur. Anayasa ile garanti altına alınan bu hak o dönemde gerçekleşecek büyük göç hareketliliğinin temelini oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'yı işgal eden ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa'nın kendi aralarındaki anlaşmazlık Alman ekonomisine mucizevi bir ivme kazandırmıştır. SSCB ile ABD arasındaki ideolojik yarış Federal Almanya'yı güçlendirmiş, iki Almanya'ya sahip Germen halkının Batı tarafı ABD desteği sayesinde ekonomisini canlandırmıştır. Bu da iş gücü ihtiyacının en temel sebeplerinden biridir (Abadan, 1964: 35).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı Almanya'ya özellikle ABD tarafından yapılan yardımlar ekonomik göstergelerin olumlu yönde seyretmesine neden olmuştur. 1948-1960

arasındaki dönemde düşük fiyat enflasyonu, azalan işsizlik, hızlı büyüme ve fazla veren bir dış ticaret dengesi başarının sağlanmasındaki önemli sebepler arasında gösterilmektedir. Bu faktörlerin sonucu olarak işçi ücretleri %15, tüketici fiyat endeksi %14,3 ve işgücü verimliliği %17,7 artmıştır. 1950 ve 1960 arasında devam eden bu başarı neticesinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ikiye katlanmıştır (Mavrokordatos, 2010: 113).

Aşağıdaki grafikte de görüleceği üzere 1945 sonrasında yaşanan yukarı yönlü artışın temel nedeni yukarıda ifade edilen yardımlardan kaynaklanmaktadır. O dönem de Batı Almanya'nın kalkınması zarurietü ABD tarafından en çok arzulanan konuların başında gelmekteydi. Çünkü Avrupa liberal kutbun SSCB'ye oranla her anlamda önde olması ve SSCB dominyonu devletlerin halklarının bir bakıma bu refah ve ekonomik güce öykünmesi öncelenen düşüncelerden biri olmuştur. Özellikle yapılan yardımların 1950'ler sonrasında iyice artırılması Batı Almanya'nın iş gücü açığını yaratan faktörlerin başında gelmektedir.

Şekil 2.1 Almanya'da Kişi Başına Düşen Milli Gelir

Kaynak: Stolper ve Roskamp, 1979: 375.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı Almanya'ya özellikle ABD tarafından yapılan yardımlar ekonomik göstergelerin olumlu yönde seyretmesine neden olmuştur. 1948-1960 arasındaki dönemde düşük fiyat enflasyonu, azalan işsizlik, hızlı büyüme ve fazla veren bir dış ticaret dengesi başarının sağlanmasındaki önemli sebepler arasında gösterilmektedir. Bu faktörlerin sonucu olarak işçi ücretleri %15, tüketici fiyat endeksi %14,3 ve işgücü verimliliği %17,7 artmıştır. 1950 ve 1960 arasında devam eden bu başarı neticesinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ikiye katlanmıştır (Mavrokordatos, 2010: 113).

“Gastarbeiter / Misafir İşçi” statüsünde öncelikle Almanya'ya doğru başlayan göç zaman içerisinde geçicilikten kalıcılığa doğru ilerlemiştir. Bu devinim, 30 Ekim 1961

tarihinde Federal Almanya ile Türkiye arasında imzalanmış olan “Türk İşçilerinin Almanya’ya Gönderilmesine Dair Anlaşma” çerçevesinde mümkün kılınmıştır. 1961 yılındaki hesaplamalara göre Almanya içerisindeki Türkiye kökenli göçmen sayısı 6800 olarak hesaplanırken, 1971 yılına gelindiğinde bu sayı 652.000’e yükselmiştir. Bu hızda bir artış modern dünya tarihine bakıldığında -ABD’ye doğru gerçekleştirilen Meksikalı göçü hesaba katılmadığı takdirde- en büyük kitlesel göçün Türkiye’den Almanya’ya doğru olduğunu literatüre geçirmiştir (Demirağ ve Kakışım, 2018: 75).

İkili anlaşmanın yapısı itibarıyla ve Türkiye’den gelen işçileri kabul eden kurumların Federal Almanya Devleti ile yaptıkları sözleşmelere göre işçiler geçici olarak kabul edilmişler ve sözleşme süresi dolduğu zaman geri dönmelerinin mecbur olduğu belirtilmiştir. Bu geçiciliğin önemli kanıtlarından biriye söz konusu bir misafir işçinin kendisinden kaynaklı bir kusur dahilinde Türkiye’ye dönüş masrafları Türkiye Cumhuriyeti tarafından karşılanacağıdır. Uygulamaya yansıtılan boyutuysa şöyle olmuştur; misafir işçiler yalnızca tek başlarına kabul edilmiş ve eğer ailesi varsa bu aile bireylerini yanlarına almalarına izin verilmemiştir (Abadan, 1964: 38).

Bu anlaşmaya göre Almanya’ya ulaşan Türkler, işverenlerin misafir işçiler için hazırladıkları barakalar, çalışılacak fabrikaların bodrum katları ve “Heim” adı verilen çok küçük odalardan oluşan yurtlarda barınma ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Avrupa standartlarıyla karşılaştırılamayacak derecede zor ve kötü koşullar altında yaşamlarını sürdüren misafir işçiler imzalanan sözleşme koşullarında bulunmamasına karşın genellikle madenlerde, ağır sanayi fabrikalarında çalışmışlardır. Almanların ve Avrupalıların çalışmak istemediği işlerde çalışan misafir işçiler para kazanmak uğruna bu şartlarda çalışmayı göze almışlardır. Yaşanan dil problemi ciddi psikolojik problemlere neden olurken işçilerimizin bir kısmı da iş kazalarında hayatını kaybetmiştir (Demirağ ve Kakışım, 2018: 130).

Birinci kuşak olarak ifade edilen Türklerin özelliklerine bakıldığında, Almanca bilgileri yoktur. Belirli bir süreliğine işçi olarak gelmişlerdir ve genellikle mesleki olarak kalifikasyon seviyeleri nispeten düşüktür. İstatistiklere bakıldığında misafir işçilerin %63’ü herhangi bir mesleğe sahip değillerdir ve Anadolu’nun çeşitli köylerinden yola çıkmışlardır. Birinci kuşağın temel gayesi belirli bir miktar para biriktirdikten sonra geriye dönmek olarak gözlendiğinden ve her iki devlet tarafından da geçicilik hususunun gerçekleşeceği umulduğundan dolayı dil, aile birleşimi, eğitim, sosyal hizmet gibi özel problemler için herhangi bir önlem alınmamıştır (Şahin, 2017 :281).

Yapılan anlaşmaya göre Türkiye’den Almanya’ya ulaşan işçinin iki sene çalıştıktan sonra ülkeye geri dönmesi ve daha sonra yeni bir işçi grubu tarafından yerlerinin doldurulması

beklenmekteydi. Bunun da amacı misafir işçilerin yerleşik göçmenler olmasını engellemekti; fakat ilk kafileden sonra durumun beklendiği gibi olmayacağı ortaya çıkmıştır. 1964 yılındaki işe alım sözleşmesi Türk işçilerin 2 yıldan daha fazla ikamet edebileceğini söylemiştir. Alman işverenler tarafından bu sirkülasyonun sağlanmasının zorluğu görülmüş ve işçilerin eğitim süreçlerinin üretimin yanında verimin de düşmesine sebep olduğundan, geçicilik meselesi programın ilerlemesiyle göz ardı edilmiştir (Deutsche Welle, 2011).

1964 yılında birinci kuşak Türklerin istatistiklerine bakıldığında resmi kayıtlarda bulunan 66.216 kişinin 24.468'inin az da olsa bir meslek eğitimi bulunduğu için kalifiye sayılmakta, 41.748 kişinin ise herhangi bir meslek eğitimi bilgisi görünmemektedir. Diğer bir veri ise birinci kuşak misafir işçilerin yaş ortalamalarının 24 olması Türklerin Almanya'da kalıcı olmalarında önemli bir rol oynamıştır. Yaş ortalamasının daha ileri olması durumunda işçilerin ülkeye dönmeleri için başka sebepler yaratabileceği ve sürecin farklı bir boyutta seyredebileceği belirtilmelidir. Medeni durumların önceleri hesaba katılmaması göçün ilerleyen döneminde kalıcılık hususunda belirleyici bir unsur olmuştur; çünkü aile birleşimiyle Almanya'ya göçün devamı sağlanmıştır (Şahin, 2017: 289).

Bir diğer önemli tarih olan 1965 yılı misafir işçiler için dönüm noktalarından biridir. Almanya'nın kendini bir göçmen ülkesi olarak tanımlaması yolunda önemli bir hamle olarak 1938 tarihli, Nazi döneminden kalan Polis Tüzüğü değiştirilerek yerine güncel koşullarla uyumlu bir Yabancılar Yasası uygulamaya konulmuştur. Nazi döneminden kalan yasanın değişmesinin ardından gelen Yabancılar Yasası göçmenler için önemli bir anlam ifade etmektedir. Bu da Batı Almanya'da bir zihniyet değişiminin yansıması olarak okunmuştur (Güllüpnar, 2011: 5).

Batı Almanya'ya 1950'lerin sonu ile 1973 arasındaki dönemde çeşitli milliyetlerden 14 milyon geçici misafir işçi gelmiştir. 1965 Yabancılar Yasası, özel olarak misafir işçilere veya etnik Alman olarak yeniden yerleşenlere değinmemiş, farklı ikamet amaçları arasında hiçbir ayırım yapmayarak, aile birleşimi veya yabancıların sosyal/siyasi haklarıyla ilgili sorunları da ele almamıştır. “*Yabancıların*” hukuki statüleriyle ilgili olarak ise, çoğunlukla 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Statüsüne İlişkin sözleşmeye atıfta bulunmuştur. Fakat yine de Nazi dönemi polis tüzüğünün değiştirilmesi olumlu karşılanmış ve mahkemeler ile idari makamlar hukuk boşluklarını doldurmuş, kanunun uygulanmasına yönelik ilkeler geliştirmişlerdir. Bu değişim ile birlikte göçmenlerin toplumdaki görünürlüğü artmıştır (Yıldız, 2017:58).

1967'ye doğru gelirken başlayan ekonomik kriz ile birlikte Türk işçilerin pek çoğu işten çıkarılmıştır. İşlerini kaybeden misafir işçiler Hollanda, Belçika gibi diğer Avrupa

lkelerinde iş aramaya koyulmuşlardır. 1968’de durumun düzelmesiyle birlikte neredeyse tüm işçiler yeniden başta Batı Almanya olmak üzere Avrupa’da istihdam edilmişlerdir. Bu krizden kaynaklı olarak sigortasız ve sendikasız olan misafir işçiler kolaylıkla işten çıkarılmıştır. Aynı zamanda ekonomik kriz döneminde kendi iş imkanlarının azalmasına sebep oldukları için Alman halkı yabancı işçilere tepkisel olarak yaklaşmıştır. Krizin kazandırdığı ise sendikalaşma ve Alman sendikalarının da Türklere zel birimler kurmaya başlaması olmuştur (şen, 2003: 215).

Alman Sendikalar Birliği kendi işçilerinin refahlarını korumak amacıyla ve bu insanların geçici oldukları düşüncesiyle Türk misafir işçilerle pek ilgilenmemiştir. Alman Sosyal Demokrat Partisi (SDP)’nin bir kuruluşu olan “Arbeiterwohlfahrt (İşçi Sosyal Yardım Teşkilatı)” işçilerin işten arta kalan vakitlerini değerlendirmeleri amacıyla Türk-Dayanış rgtn kurmuştur (Unat, 1995: 275).

G kronolojisi oluşturulduğunda nüfus hesaplamaları yapılırken genellikle birinci dalga için 1961 ve 1973 yılları mihenk taşı olarak esas alınmaktadır. Bu yıllar arasında misafir işçi olarak g hareketliliğine katılan Türkiye kökenli insan sayısı 865.000’dir. Yukarıda da ifade edildiği gibi grubun hâkim popülasyonu genç/orta yaşlı- erkek bireyler oluşmaktadır. Bu grup orta derecede eğitim seviyesinde ve çalışma alanları konusunda temel bir eğitime sahip oldukları için nispeten nitelikli sayılan bir profile sahiptir. Kadın nüfus artışı genellikle aile birleşimleri ve evlilikler sebebiyle ilerleyen zamanlarda gerçekleşmiştir. Türkiye bu dönemde mesleki eğitime sahip olan nitelikli iş gücü potansiyelinin %17’sini Avrupa’ya göndermiştir. Bu insanların iş gücü olarak tanımlanmasından ziyade hem Türkiye’de hem de Almanya’da farklı isimlerle anılmaktaydılar. Türkiye’de Almancı, Almanya’da yabancı anlamına gelen Auslaender kelimeleri dışlama, aşağılama ve ötekileştirme anlamları barındırmaktadır. Bu durumun günümüzde de geçerliliğini koruması ilgili grubun ilerine kapanarak marjinalleşmesine neden olmuştur (Başkurt, 2009: 85).

1961 ve 1973 yılları arasındaki dönemi ifade eden en çarpıcı söz Alman yazar Max Frisch’in “İşçi bekliyorduk, insanlar geldi” sözüdür. Gerçekten de ilerleyen tarihlerde sürece bakıldığında bu sözün gereğince problemler meydana çıkmıştır. Türklere yönelik adeta makine muamelesi yapılmasının ve Almanya’ya entegrasyon süreci planlanmadan, temel olarak misafir işçilerin eğitim, sağlık ve sosyal haklarından uzak, gündelik hayatta da onları ayrımcılığa maruz bıraktığı için eksikliklerle dolu olan g politikasını ifade eden en açık cümlelerden biri şüphesiz ki budur (nver, 2003: 218).

Görüldüğü gibi birinci kuşak olarak ifade edilen misafir işçilerin düşünceleri öncelikli olarak para kazanmak ve ardından ülkeye dönmektir. Bundan dolayı hem Türk hem de Alman

tarafı bu insanların eğitilmesi veya entegrasyonu için herhangi bir çabada bulunmamıştır. Bu insanların barınma ihtiyaçlarının dahi sıkıntılı olarak karşılanıyor oluşu siyasal hayata katılım, kimlik politikaları gibi konuları gündeme getirmelerine engel olmuştur. Bu dönemde herhangi bir kimlik politikası veya diaspora hareketine rastlanmamakla birlikte dini görevlerin yerine getirilmesi adına resmi kayıtları bulunmayan topluluklar oluşturulmuştur. 1970 sonrasında ortaya çıkan Türkiye ve Almanya'nın siyasal koşullarından kaynaklı olarak bu insanların siyasal hareketliliği ilerleyen başlıklar altında incelenecektir.

2.5. 1970-1980 Yılları Arasında Avrupa Birliği Tarihsel Süreci

1970 ve 1980 arasındaki dönemde Avrupa Topluluğu “Ortak Pazar” düşüncesini tamamen gerçekleştirmeyi planlamıştır. Bu sebepten ötürü konu üzerinde çalışanlar ve genel literatür bu dönemi “ortaklaşma aşaması” olarak isimlendirmektedir. İki kutuplu dünya düzeninin gevşemeye başlaması, Vietnam Savaşı'nın nihayete ermesi uluslararası ortamı rahatlatırken ve ilgili dönem içerisinde yaşanan büyük petrol krizi ve diğer ekonomik çalkantılar Avrupa Topluluğu üyelerini zor durumlarda bırakmıştır (Dedeoğlu, 2003:53).

Ekonomik bütünleşme fikrinin yanı sıra özellikle bu dönemde gerçekleştirilen siyasal bütünleşme denemeleri göze çarpmaktadır. Siyasi olarak birleşme çabalarının geçmişi incelendiğinde karşımıza 1961 yılında ortaya atılan dış politikada birlik fikrini kapsayan “Fouchet Planı” çıkmaktadır. Bu plan de Gaulle tarafından ileri sürülen “Avrupa Konfederasyonu” yaklaşımı ile ilgili “Avrupa Topluluğu içerisindeki devletlerin birliğini kurmayı hedefleyen bir anlaşma” olarak Fransa'nın Danimarka Büyükelçisi Christian Fouchet tarafından hazırlanmıştır. Plan tıpkı 1954'teki Avrupa Siyasi Topluluğu girişimi gibi ortakların egemenliğin devrine yönelik çekincelerinden kaynaklanan endişeler nedeniyle tam anlamıyla uygulanamasa da siyasi birliği hedeflemesi açısından önemli sayılmaktadır (Kılınç, 2006:41).

Belçika Dışişleri Bakanı Etienne Davignon'un 27 Ekim 1970 tarihli raporu ortak bir dış politika yaratılmasının siyasal iş birliği mekanizmalarının oluşmasından geçtiğini ortaya koymuştur. Onaylanan bu rapor ile “Avrupa Siyasal İşbirliği” girişimi faaliyetlerine başlamıştır (Gerbet, 2013: 2). "Siyasi İstişare Mekanizması" ya da “Davignon Mekanizması” olarak isimlendirilen bu girişim, Avrupa Topluluğu sisteminden ayrı olarak faaliyetlerini yürütmüştür. İlgili mekanizma 1972 yılındaki Paris Zirve Konferansı'nda güçlendirilmiş ve uluslararası meselelerde Avrupa Topluluğu'nun ortak sesi olarak davranması planlanmıştır (Kılınç, 2018:41).

1973 yılında yapılan zirvenin ardından yayınlanan “Kopenhag Raporu” ışığında bu girişime daha fazla sorumluluk verilmiş ve dışişleri bakanlarınca da onaylanmıştır. Bu rapor neticesinde pratik çözümlerin ortak politikalarla oluşturulması kararlaştırılmıştır. Kesin bir taahhüt altına sokulmaksızın üye devletlerin ortaklarına danışmadan evvel nihai pozisyon alınmaması da genel bir kural olarak kabul edildiği bildirilmiştir. Bu yapı içerisinde imzacı ülkelerin dışişleri bakanları yılda iki defa olmak üzere siyasi komitelerinse yılda dört defa toplanması da kararlaştırılmıştır (Stein, 1983: 52).

Avrupa Topluluğu, Siyasi olarak bütünleşmeye “Avrupa Siyasal İşbirliği” ile biraz daha yaklaşırken bir yandan da 1960’larda de Gaulle’ün baskılarından dolayı ulaşamayan derinleşme, genişleme ve tamamlama ideallerini gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Fransa’nın yeni Cumhurbaşkanı Georges Pompidou tarafından yeniden tanımlanan derinleşme, genişleme ve tamamlanma yeni bir mihenk taşı olarak belirlenmiştir¹¹ (Kahraman, 1997: 150).

De Gaulle’ün siyaset sahnesini bırakmasının ardından 1 Ocak 1973 tarihinde İngiltere, Danimarka ve İrlanda ile Avrupa Topluluğu katılım anlaşması imzalamış ve ilk genişlemesini gerçekleştirmiş ve üye sayısını da dokuza çıkarmıştır. Üyelik için başvuru yapan Norveç ise ülke içerisinde aldığı olumsuz oy ile ilk genişlemenin dışında kalmıştır (Dedeoğlu, 2003:55).

Avrupa Siyasi İşbirliği ile siyasal alanlarda dahi egemenliklerini kısmi de olsa paylaşan ve paylaşma vaadinde bulunan Avrupa Topluluğu, ekonomik alanda ise 1973’teki dünya petrol krizinden kaynaklı olarak duraklamaya gitmek durumunda kalmıştır (Mor, 2010: 512).

Bu dönemde topluluk içinde ortaya çıkan gerek ekonomik gerek siyasi çeşitlilik petrol ve dolayısıyla ekonomik kriz ile birleşince derinleşme, genişleme ve tamamlama yaklaşımının güç şekilde devam edeceği görülmüştür. İkinci genişleme fikri daha ileri bir tarihe bırakılırken ekonomik krizden ötürü ilk vazgeçilen husus ise Ekonomik ve Parasal Birlik projesi olmuştur. Yine topluluğa giren yeni devletlerin entegrasyonu incelendiğinde ise İrlanda daha kolay benimsenebilmiş fakat İngiltere ile Danimarka’nın topluluk müktesebatına uyumu ile ilgili zorluklar yaşanmıştır (Kahraman, 1997: 152).

1974 yılından itibaren bazı Avrupalı devletlerin siyaset sahnelerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 28 Şubat’ta İngiltere’de İşçi Partisi’nden Harold Wilson Başbakan olmuştur. İktidara gelmesiyle beraber Harold Wilson, İngiltere’nin üyeliğinin yeniden müzakere edilmesi tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir. Federal Almanya’da

¹¹“Tamamlama”, ortak tarım politikalarının ekonomik temelini sağlayacak bir kaynak sistemi kurulmasını, “Derinleşme” ekonomik ve parasal birliğe ulaşmayı ve hükümetler arası politika koordinasyon sisteminin yaratılmasını, “Genişleme” ise coğrafi olarak büyüyerek halklar arasında daha büyük bir birliğin inşa edilmesi anlamını taşımaktadır.

ise 1974 seçimlerinin ardından yeni Şansölye Helmut Schmidt olmuştur ve Avrupa Birliği savunucularından sayılmıştır. Fransa'ya bakıldığında Georges Pompidou'nun aniden hayatını kaybetmesi üzerine yapılan seçimlerde Valéry Giscard d'Estaing Cumhurbaşkanı olmuştur (Gerbet, 2016: 2).

İngiltere'de Avrupa Topluluğu'na katılmanın yeniden tartışılmaya başlanmasının ardından Paris, Bonn ve Londra arasında herhangi bir “üç-taraflılık” anlayışının oluşması neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu sebepten ötürü topluluğun karşılaştığı ciddi meseleler ile ilgilenme görevi Almanya-Fransa ekseninde yürütülmüştür. Yakın ilişkinin temeli Giscard d'Estaing ile Schmidt'in Maliye Bakanlığı yaptıkları dönemde geliştirdikleri dostane ilişkilere dayandırılmıştır. Fransa Cumhurbaşkanı, selefi Georges Pompidou'nun Almanya ile ilgili şüphelerinin hiçbirini dikkate almamıştır. Avrupa entegrasyonunun acilen sağlanması adına Batı Avrupa'nın geri kalanında da güçlü bağlar kurmak için Avrupa Topluluklarını güçlendirme ihtiyacı üzerinde Almanya ve Fransa arasında anlaşma sağlanmıştır (Gerbet, 2016: 2).

1974 yılında gerçekleştirilen Paris Avrupa zirvesinde, Devlet veya Hükümet Başkanlarının Dışişleri Bakanları eşliğinde yılda üç kez ve gerekli durumlarda “Avrupa Konseyi” adı altında düzenli olarak toplanması gerektiğine karar verilmiştir. Bu tarihten sonra “Avrupa Konseyi” esasen kurumsallıktan uzak fakat resmi bir organ haline gelmiş ve üye devletler arasında Avrupa entegrasyonun ve siyasi iş birliğinin geniş çerçevesinin koordinatörü rolüne sahip olmuştur (Avrupa Konseyi, 2020: 2).

Avrupa Konseyi'nin topluluk meseleleri hakkında düzenli ve önemli bir karar alma forumu olarak işlev görmesi kesinlikle asıl amaç olarak görülmemiştir. Nihayetinde ise 1975'te yayınlanan Tindemans Raporu, konseyin genel politika yönergelerine ivme vermekle sınırlanması gerektiğini vurgulamıştır. Avrupa Konseyi'nin ilk konsepti, onu olabildiğince serbest bırakarak prosedürlerden ve bürokratik hantallıktan uzaklaştırmak olmuştur. Federal Almanya'nın Helmut Schmidt'ten önceki Şansölyesi Willy Brandt, “Kamingesprächen” “ateş başındaki sohbetler” olarak nitelendirdiği bu girişimi, Şansölye Schmidt ise “keine Papieren, keine Beamten” “belgesiz, yetkilisiz” görüşmeler olarak ifade etmiştir. Bu nitelendirme Avrupa Konseyi'ni etkisiz hale getirmekten ziyade problemlere karşı daha aktif ve etkin çözümler üretebilmek için yapılmıştır (Schoutheete ve Wallace, 2002: 4).

Yukarıda da ifade edildiği gibi Paris Zirvesi'nin ardından Belçika Başbakanı Leo Tindemans, “Avrupa Birliği” teriminin nasıl yorumlanabileceğine dair bir rapor hazırlamıştır. Başbakan Tindemans yalnızca Avrupa kurumlarına değil, birliğe üye dokuz ülkedeki siyaset

dünyasından, ekonomiden, sendikalardan, yerel çıkar gruplarından ve entelektüellerden yüzlerce seçkin kişiye danışarak raporunu oluşturmuştur (Gerbet, 2016:2).

Tindemans Raporu, genel hatlarıyla mevcut kurumların güçlendirilmesini ve ortak politikaların geliştirilmesini savunmuştur. Avrupa Komisyonu'nun yetkilerini genişletmeyi ve bu amaçla da Komisyon başkanının Avrupa Konseyi tarafından atanarak, Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanmasını önermiştir. Avrupa Komisyonu'nun ayrıcalığı olan yasama hakkını parlamento da tanıyarak bu kurumu güçlendirmek istemiştir. Rapor, Avrupa Topluluğu'nun yetkilerinin parasal konuları, enerjiyi ve sosyal ve bölgesel politikaları içerecek şekilde genişletilmesini tavsiye etmiştir. Dış politika konularında ise üye devletlere gerektiğinde çoğunluk oyu uygulamasıyla ortak bir tutum üzerinde karar kılma konusunda yasal bir yükümlülük getirmeyi önermiştir. Yine raporda görülen yaklaşımda Belçika Başbakanının amacı Dokuzlar Avrupası'nın dünyanın geri kalanı karşısında tek sesle konuşması olarak okunmuştur. Tüm bu önerilere rağmen Tindemans Raporu üye devletlerin hükümetlerinde büyük bir etki yaratamamıştır (Avrupa Birliği, 1975: 34).

Bu gelişmelerle beraber devam eden Soğuk Savaş koşullarında Avrupa Topluluğu çatışmanın odak noktasındaki konumunu korumuştur. Her iki askeri blok arasında uzlaş yolları arayarak barışın sağlanmasına katkı sağlamıştır. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)'in başlıca faaliyet alanlarını içeren Helsinki Konferansı Nihai Senedi 1 Ağustos 1975'te katılımcı 35 ülke tarafından imzalanmıştır (Fry, 1993: 12).

Helsinki Nihai Senedi'nin kabul edilmesinin ardından SSCB ve dominyonu olan uydu devletler tarafından Batı'nın karşılıklı tanınması ve ekonomik iş birliği nispeten uygulanabilmiştir. Ancak, Doğu Bloğu'nun insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı göstermeyi taahhüt ettiği Helsinki Anlaşması'nın 7. maddesi büyük zorluklara neden olmuştur. SSCB'deki Aleksandr Solzhenitsyn ve Çekoslovakya'daki Vaclav Havel gibi muhalifler, bu taahhütleri kendi ülkeleri tarafından yerine getirme mücadelelerinde baskı, sınır dışı etme ve hapis riskiyle karşı karşıya kalmışlardır. Büyük bir katılımı ile gerçekleştirilen Helsinki Zirve'sinin gerçek sonuçlarına bakıldığında, imzalanan nihai anlaşmanın gerisinde kaldığı gözlemlenmektedir (Dijk, 1989:123).

Bu dönemin sonlarına doğru ilerlerken Avrupa Topluluğu bütünleşme hedeflerini sağlamak adına pro-aktif girişimlerine devam etmiştir. Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasıyla barış sağlama süreci sonlanmamıştır. Spesifik konuların çözülmesi adına 1977-1978'de Belgrad'daki ilk takip toplantısı gerçekleştirilmiştir. Ardından, 1978'de Hamburg'da bir bilimsel forum ve 1978'de ise Montrö'de anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne

ilişkin heyetler arası bir toplantı ile 1979'da Valetta'da Akdeniz'de iş birliği konusunda toplantılar gerçekleştirilmiştir (Dijk, 1989: 116).

1979 yılında parasal ve siyasi birlik tartışmalarının daha somut şekilde görülmesinin yanı sıra Avrupa Parlamentosu'na genel oy esasına dayanan ilk seçimler Haziran ayında yapılmıştır. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu vatandaşların desteğini kazanmak ve oylamaya teşvik etmek amaçlı büyük bir tanıtım kampanyası düzenlemiştir. Seçimler sayesinde Avrupalı vatandaşlar Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun karar alma sürecine katılarak, AET'nin meşruiyetinin halktan alması planlanmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen seçime katılım oranı %62¹² oranında olmuştur (Dedeoğlu, 2003: 55). Bu dönem kronolojik olarak incelendiğinde¹³ Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurum müktesebatlarını hukuki çerçevede tamamladığı ve inşa sürecinin hızlandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun hem Federal Almanya hem de Türkiye ile olan ikili ilişkilerde yeni yaklaşımlar doğurduğu gözlemlenmektedir.

2.6. 1970-1980 Yılları Arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği Üzerine Dış Politikası

Türkiye ve AET ile arasında imzalanan Ankara Anlaşması'nın ardından bir diğer önemli mihenk taşı olarak Katma Protokol müzakereleri görülmektedir. 9 Aralık'ta Ortaklık Konseyi¹⁴ Brüksel toplantısının ardından her iki taraf kendi şartlarının kabulü için oldukça sert pozisyonlar almıştır. Heyetlerden her iki tarafında taviz vermemesinden kaynaklı olarak taraflar masadan elleri boş bir şekilde ayrılmıştır (Erhan ve Arat, 2016 :843).

Bu kırılmanın ardından Türkiye'nin AET yaklaşımı hazırlanan iki rapora göre değerlendirilmiştir. Bunlardan biri Dışişleri ve Maliye bakanlıklarınca hazırlanan “geçiş döneminin” başlatılmasına daha sıcak bakan rapor diğeri ise Devlet Planlama Teşkilatı müsteşarı Turgut Özal tarafından hazırlanan ve bizzat Başbakan Süleyman Demirel'e sunulan geçiş döneminin başlatılmasına biraz daha temkinli hatta uzak duran rapordur. Özal'ın hazırladığı raporda komisyonun taleplerinin çok ağır olduğu ve geçiş döneminin başlatılmasının Türkiye adına faydalı olmayacağı ifade edilmiştir. Dış politika ve iç politika yakınlığının bir yansıması olarak Demirel, AET ile ilişkilerde “geçiş döneminin”

¹²Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılım oranlarını detaylı olarak incelemek için: <https://www.statista.com/statistics/300427/eu-parlament-turnout-for-the-european-elections/> Erişim Tarihi 04.05.2021

¹³ Avrupa Birliği tarihinin detaylı kronolojisine erişebilmek için: https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1970-1979/1970_en Erişim Tarihi: 04.05.2021

¹⁴ Ortaklık Konseyi, her iki taraf arasındaki ilişkilerin görüşülerek karara bağlanan Ankara Anlaşması ile kurulan tek organdır. “Ortaklık Konseyi, bir yandan Türkiye Hükümetinden üyeler, öte yandan Topluluk üyesi devletler hükümetlerinden, Konseyinden ve Komisyonundan üyelerden oluşmaktadır.” Daha fazla bilgi için, Baskın Oran TDP 1. Cilt.

başlamasının halkın nezdinde bir zafer olarak algılanacağı düşüncesiyle gerekenin yapılmasını talep etmiştir. (Erhan ve Arat, 2016: 843).

Bu dönem incelendiğinde uluslararası ortamın da oldukça kaotik olduğu gözlemlenmektedir. Ekonomik olarak yaşanan sıkıntıların yanı sıra “Küba Füze Krizi”, “Johnson Mektubu” ve “Kıbrıs Müdahalesi” gibi sorunlarla Türkiye zorlu ve çalkantılı bir dönem geçirmiştir. Tüm bu olayların bir neticesinde ise Batı’ya karşı yeni bir kimlik sunma arayışı hızlanmıştır. Bu yeni kimlik ise geleneksel olarak statükoya bağlı şekilde yine kendini Batı’da tanımlamış ve 1980’de Demirel tam üyeliğe geçişi arzu ettiğini dile getirmiştir. AET’nin Akdeniz politikaları Türkiye’nin en güvendiği kozunu elinden alırken bir yandan da İran Devrimi, Afganistan’da yaşanan istikrarsızlık ve SSCB tehdidi ile Türkiye’ye oldukça gerilimli bir süreç yaşatmıştır. Gerek darbe endişesi gerekse ekonomik istikrarın sağlanması ihtiyacından kaynaklı olarak Demirel’in bu dönemde Batı’ya yaklaşma isteği bu gibi etkenlere bağlanmaktadır (Uysal, 2001: 145).

2.6.1. 1970-1980 Arasında Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Ekonomik Boyutu

Dış politika ve iç politika yakınlığının bir yansıması olarak Demirel, AET ile ilişkilerde geçiş döneminin başlamasının halkın nezdinde bir zafer olarak algılanacağı düşüncesiyle gerekenin yapılmasını talep etmiştir. Gerek parti içi muhalefetin güçlenmesi gerekse Cumhuriyet Halk Partisi’nin yükselişi bir yandan da dış politikada ABD ile artan gerilim ve haşhaş sorunu; AET ile ilerletilecek ilişkileri bir can simidi haline getirmiştir. Böylelikle 23 Kasım 1970’te “Katma Protokol” Brüksel’de imzalanmıştır. Fakat kurulan komisyonun anlaşmalar üzerine çalıştığı sırada 12 Mart 1971 askeri müdahalesinden kaynaklı olarak Süleyman Demirel hükümeti istifasını sunmuştur (Erhan ve Arat, 2016: 844).

Dönem genel olarak incelendiğinde tarafların önceliği Gümrük Birliği’nin tamamlanması olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde temel olarak Türkiye’nin talepleri; ilk olarak AET’den ithal edilen sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergilerinin sıfırlanmasına karşın ihraç edilen tarım ürünlerindeki vergilerin sıfırlanması, ikinci olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ve özellikle Türk işçilerin serbest dolaşma ve istihdam edilebilme koşullarının sağlanması, üçüncü olarak ise Türkiye’nin ekonomisi göz önünde bulundurularak mümkün olan en fazla Mali yardımı alabilmek olarak belirlenmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için imzalanan Katma Protokol çerçevesinde AET Türkiye’den ithal edilen tüm sanayi mallarına uygulanan gümrük vergisini tek taraflı olarak sıfırlamıştır. Buna karşılık ise Türkiye’nin de AET kaynaklı sanayi ürünlerindeki gümrük vergilerini kaldırması ve 22 yıl sonra Gümrük Birliğinin tamamlanması öngörülmüştür (Avrupa Birliği Bakanlığı: 2020).

Türkiye'nin "hazırlık dönemini" tamamlamayı beklemeksizin doğrudan "geçiş döneminin" başlatılması talebi üzerine AET, Prof. Dr. Fritz Baade'yi Türkiye ekonomisini incelemek üzere Türkiye'ye göndermiştir. Bu gözlem döneminin ardından hazırlanan raporda Türkiye'nin geçiş dönemine henüz hazır olmadığına dair bir karara varılmıştır. Fakat görüşmeler devam etmiş ve geçiş dönemine ulaşmayı düzenleyen Katma Protokol imzalanmıştır. Bu protokolün uygulanma süresi 12 yıl olarak belirlenmiş ve 1 Ocak 1973 tarihinde uygulamaya konması kabul edilmiştir. İmzalandığı tarih olan 1970 ile yürürlüğe gireceği 1973 arasındaki dönemin düzenlenmesi için ise ayrıca bir "Geçici Protokol" düzenlenmiştir (Aslan, 2000: 12).

Katma Protokol esasında AET ile Türkiye arasındaki ilişkileri düzenleyerek adeta bir "rehber" görevi gören anlaşma olarak göze çarpmaktadır. Temelde Türkiye ekonomisini güçlendirmek adına mali yardımları belirleyen, mallar ile kişi ve hizmetlerin serbest dolaşımını içeren ayrıca ekonomi politikalarının da daha uyumlu hale getirilmesiyle üyeliğin son aşaması öncesindeki tamamlanması gereken tüm düzenlemeleri içermektedir (Aslan, 2000: 12).

AET'nin üye sayısının artmasından kaynaklı olarak Türkiye'nin kuvvetli yanı olarak gördüğü tarım sektörünün avantajları azalmıştır. Aynı zamanda sanayi sektörünün yükümlülükleri ve Türkiye'nin bu yükümlülükleri kaldıramaması hükümetlerin zorlandığı bir başka husus olmuştur. AET'nin tarım ürünlerinde Akdeniz ülkelerine sağladığı gümrük vergisi muafiyeti kolaylığı Türkiye ekonomisini oldukça olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte Katma Protokol'de belirtilen "işçilerin serbest dolaşımı" maddesi hayata geçirilememiş ve Arap-İsrail savaşından kaynaklı olarak yaşanan Petrol Krizi'nden dolayı Avrupa'da işten çıkarmalar artmış, yabancı işçi alımı durdurulmuş ve işçilerin ülkelere geri gönderilmesi gibi olaylar yaşanmıştır (Uysal, 2001: 144).

Türkiye, 1970'li yılların çalkantılı gündemi ve istikrarsız siyasi ortamından kaynaklı olarak taahhüt ettiği gereklilikleri yerine getirememiştir. Protokolün koşulları ve öngördüğü senaryolar gereğince işletilememiştir. Türkiye'nin başarısızlığının haricinde AET'nin de üçüncü ülkelerle imzaladığı başka anlaşmaların benzer kolaylıkların diğer uluslararası aktörlere de sağlanması Türkiye ile imzalanan anlaşmayı avantajsız bir konuma sürüklemiştir. Hatta topluluğun Türkiye'den beklediği gümrük indirimleri de düşünüldüğünde bu durum Türkiye aleyhine olarak görülmüştür (Bozkurt, 2001: 264)

Neredeyse tüm uluslararası ortamı etkileyen meseleler ile beraber özelde ise yabancı ülkelere çalışan misafir işçilerin gönderdikleri döviz miktarının azalması gibi sebeplerden kaynaklı olarak Türkiye, ödemeleri karşılayabilmek için kaynak yaratmakta zorlanmıştır. Bu

sıkıntının giderilmesi amacıyla yabancı kaynaklardan kredi arayışlarına girilmiş ancak Uluslararası Para Fonu (IMF) Türkiye'nin durumu hakkında olumsuz yönde görüşler belirterek borç verme eğilimindeki ülkelere negatif yönlü telkinlerde bulunmuştur (Bozkurt, 2011: 16).

Böylesine sıkıntılı bir süreçte hükümeti 1978'de eline alan Bülent Ecevit, Türkiye'nin dış destekli finansal yatırımlara ihtiyacı olduğunu açıklamış ve yüzü Batı'ya dönük demokratik sistemin devamlılığının vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir. Fakat AET bu yardım taleplerine fazla sıcak bakmazken bunun üzerine aynı yıl içerisinde Ecevit yönetimi uzlaşa sağlanana değin ilişkilerin dondurulması kararı almıştır. Bu durum 1979'da düzeltilmeye çalışılsa da 1980 darbesi ile ilişkilerin ekonomik veya siyasi boyutlarda ilerlemesi ileri bir tarihe ertelenmek zorunda kalmıştır (Bozkurt, 2011: 16).

Büyük oranda Türkiye ekonomisinin sağlam temellere dayanmamasından kaynaklı olarak dönemin uluslararası ortamı ilişkilerin durdurulmasına neden olmuştur. Kıbrıs Barış Harekâtı da hem ekonomik hem de siyasi anlamda ilişkilerin durma noktasına gelmesinin en önemli nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1975'te AET'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Ortaklık Konseyi görüşmesi gerçekleştirmesi gerginlik seviyesini artırmıştır.

2.6.2. 1970-1980 Arasında Türkiye ve Avrupa Birliği İlişkilerinin Siyasal Boyutu

Katma Protokol'ü seçimlerde kullanılabilecek bir koz olarak gören Demirel bu öngörüsünde yanılmış ve gerçekleştirilen seçimlerle yerini Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyonuna kaptırmıştır. Askeri müdahaleler ile dolu olan siyasi tarihimizin bir başka olayı 12 Mart 1971'de yaşanmış ilan edilen "*Askeri Muhtıra*" ile Türkiye İşçi Partisi'nin kapatılmasına karar verilmiştir. Sol tandans partiler arasında bir ittifak sağlamamasından ötürü bu dönemde CHP güçlenmiştir. Bülent Ecevit'in sağ eğilimli partilere yönelik halkçı ekonomi söylemleri seçimde büyük yankı uyandırmıştır (Akçay, 2012: 33).

Bu dönemde ilan edilen askeri muhtıra AET ile olan ilişkileri pek fazla etkilememiştir. Topluluk esasen Türkiye'den öncelikle ekonomik durumunu düzeltmesini ve kalkınmayı sürdürülebilir hale getirerek güvenilir bir ortak olmasını beklemiştir. Muhtıranın ardından kurulan Nihat Erim hükümeti, Türkiye'nin Batı özelinde AET ile olan ilişkilerine çok önem vermiştir. Bu hükümet Katma Protokol'ün hızlıca yürürlüğe alınması için yüksek çaba sarf etmiştir (Akçay, 2012: 33).

Bu askeri müdahalenin yaklaşık olarak otuz gün kadar öncesinde İktisadi Kalkınma Vakfı'nın (İKV) daveti üzerine Türkiye'ye gelen AET Genel Sekreteri Emile Noel, Brüksel-Atina ilişkilerinin o dönemki Yunanistan yönetimi olan "*Albaylar Cuntası*" nedeniyle askıya

alındığını hatırlatmıştır. Türkiye’de yaşanabilecek benzeri bir durumunda aynı uzaklaştırma yaptırımı ile karşılaşılacağına bir iması olarak okunmuştur. Fakat müdahalenin klasik anlamda bir darbe olmaması nedeniyle ilişkiler dondurulmamıştır. Askeri müdahalenin ardından kurulan Erim hükümeti ise yukarıda da ifade edildiği üzere nispeten daha AET yanlısı bir politika izlemiştir. Belki bu müdahale neticesinde ilişkiler derinden zedelenmese de ilerleyen dönemlerde Türkiye’nin Avrupa gündeminde önemli insan hakları ihlalleriyle bulunacak olması ülkemizi önemli derecede dezavantajlı pozisyona düşürecektir (Erhan ve Arat, 847).

1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekâtı, bu dönemde Türkiye’nin Batı’yla ilişkilerinde kırılma noktalarından biri olarak göze çarpmaktadır. CHP-MSP koalisyonu Kıbrıs’ta artan gerginliği önlemek ve Kıbrıs Türklerini korumak için bir askeri müdahale düzenlemiştir. Esasında Brüksel-Ankara ilişkilerini bu harekât Washington ile olduğu kadar şiddetli derecede etkilememiştir. Kıbrıs’a düzenlenen ikinci harekâtın neticesinde Yunanistan’daki “Albaylar Cuntası” devrilerek demokrasiye geçilmiş ve Karamanlis hükümeti kurulmuştur. Bu durum Türkiye’ye olan bakışı değiştirmiştir ve demokrasiye adım atan Yunanistan, AET ile ilişkilerinin seviyesini artırmıştır (Hiç, 2011: 4).

1974 yılının Ekim ayında Paris’te toplanan AET üyeleri Türkiye’nin Kıbrıs harekâtını kınayan bir karar almışlardır. Bunun üzerine Türkiye gerek uluslararası ortam kaynaklı gerekse iç politik meseleler kaynaklı Batı ile olan ilişkilerini yeniden değerlendirmeye başlamıştır. Türkiye siyasetinin o döneme özgü koalisyon veya dışardan destekli azınlık hükümetli yapısı dış politikanın yönlendirilmesi üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Başta hükümetin kurulabilmesi veya devam ettirilebilmesi amacıyla küçük oy oranları ile büyük önem arz eden siyasi partiler ardındansa toplumsal kuruluşlar ve baskı kuruluşları gibi grupların Batı’ya yönelik sert yaklaşımları da dönemin siyasi hamlelerini etkilemiştir (Esen, 2009: 64).

Açık şekilde Türkiye’nin aleyhine olan bu durumun ortadan kaldırılması için Ankara çözüm yolları aramıştır. Hedefin Yunanistan üyeliğinin engellenmesi olarak belirlendiği aşıkardı fakat nasıl yapılacağı konusu çok tartışılmıştır. Yunanistan’ın ardından tam üyelik için başvurulması düşünülmüş; esasında makul olarak görülen bu seçenek hemen gündem dışı bırakılmıştır. Seçenek makul olarak görülmekteydi çünkü Yunanistan’da kendine biçilen görevleri yerine getirmeden bu yola başvurmuş ve süreci işletmeye başlamıştı (Erhan ve Arat, 848).

AET- Türkiye ilişkilerinde Türkiye’nin iç politika çalkantılarının üyelik sürecine dolaylı da olsa etkileri bulunmaktaydı. 1970-1980 arasındaki dönemde Türkiye iç siyasetinde

Batı'ya karşı daha revizyonist yaklaşanlar kuvvet kazanmışlardır. Ekseriyetle, radikal sol eğilimli gruplar ve bu eğilimden etkilenen CHP bu dönem içerisinde çok etkin olmuştur. Örneğin önceleri Batı ile kader ortaklığı söylemi üzerine politika geliştiren CHP, bu dönemde ise güvenlik ve dış politikanın parti programında daha bağımsız ele alınmasıyla birlikte rahatlıkla AET üyeliğine muhalefet edebilmiştir. Diğer taraftan radikal sağ eğilime sahip MSP de kesinlikle AET üyeliğine karşıydı hatta “İslam Ortak Pazarı” adı altında bir başka birlik kurma düşüncesini savunmuştur (Esen, 2009: 68).

İktidarda olan Demirel'in, Milliyetçi Cephe koalisyonu ortağı olan MSP'yi gücendirmek istememesinden kaynaklı olarak Yunanistan'ın tam üyelik başvurusu hamlesine verilecek karşılık seçeneklerinden tam üyelik süreci başlatılmasından vazgeçilmiştir. Tam bu noktada serüvenin başlangıcından itibaren izlenen “Yunanistan ne yapıyorsa aynısını yap taktiği” yani paralel bir süreç izle yaklaşımı terkedilmiştir (Erhan ve Arat, 848).

Bu dönem incelendiğinde Türkiye Sanayi Odaları ve İKV'nin açıklamalarına göre Katma Protokol'ün Türkiye sanayi politikalarıyla uyum göstermediği ilan edilmiş ve bu AET temelli yaklaşımların derhal bırakılması gerektiği söylenmiştir. Bu duruma 1973-1976 yıllarındaki petrol krizleri de eklenince 1976'da Süleyman Demirel, Türkiye'nin AET ile olan gümrük temelli ilişkilerinin dondurulması kararını almıştır (Hiç, 2011: 5).

İktidarın Bülent Ecevit'e geçmesinin ardından CHP ilişkilerde negatif anlamda daha büyük bir kırılma yaratmış ve bu gümrük yükümlülüklerinin beş sene için dondurulduğunu açıklamıştır. 1979 yılının Kasım ayında iktidarın yeniden AP'ye geçmesinin ardından yüksek gerilimli politikalar bir kenara bırakılmış ve daha ılımlı bir yaklaşıma geri dönmüştür. Türkiye ilişkileri düzeltmek amacıyla yeniden yapılanma mottosu ile ilişkilerin yoğunlaştırılmasına çaba göstermiş ve AET tam üyeliği için başvuruya hız vermeyi planlamıştır (Esen, 2009: 68).

Dönemin genel değerlendirmesini daha iyi anlamamız açısından Eski Avrupa Parlamentosu (AP) Başkanı Egon Klepsch'in bir açıklamasını incelememiz yerinde olacaktır:

“İspanya ve Portekiz'in adı ortada yokken, '60'larda Türkiye ve Yunanistan üyelikleri gündemdeydi. Ortaklık Anlaşması, Türkiye'ye bu perspektifi vermişti. Ancak Yunanistan demokrasiye geçerken, art arda iki darbe oldu sizde. Bunlara Kıbrıs sorunu eklendi. Simetri bozuldu. Ve fırsat kaçtı...”

(Avrupa Birliği Fırsatı Kaçtı, Milliyet, 2000).

1980'e doğru yaklaşılırken, AET ile Türkiye arasındaki görüşmelerde Türkiye'nin aday ülke olması için bir öneri sunulmuştur. Bu gerçekleşirse Katma Protokol ortadan kalkacak ve AET içerisinde ortak bir ekonomi politikası uygulanması öngörülmüştür. Fakat

Yunanistan'ın başvurusu Türkiye'nin tüm beklentilerini suya düşürmüştür. Bu sebepten ötürü de AET, artık Türkiye'nin başvuru yapmasına gerek olmadığına dair bir yaklaşım edinmiştir. Ardından başlayan 12 Eylül 1980 süreci ise başvurunun daha uzak bir tarihe ertelendiğinin nişanı olmuştur (Erhan ve Arat, 2016: 840).

2.7. 1970-1980 Yılları Arasında Batı Almanya'nın Avrupa Birliği Dış Politikası

İç ve dış politikanın birbiriyle yakın ilişkisinden kaynaklı olarak dönemin Federal Almanya iç siyasetinde sosyal demokratlar hakimiyet sağlamıştır. Bu dönemde ABD ve SSCB arasında yaşanan rekabetteki yumuşama eğilimi Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi için en uygun zamanlama olarak tanımlanmıştır (Önsoy ve Koç, 2019: 101). Yine bu dönemde kurulan Avrupa Siyasi İşbirliği girişimi Doğu ve Batı Almanya'nın birleştirilmesi başta olmak üzere ve diğer uluslararası konularda da anlaşmazlıkların çözümünde ortak yürütülen diplomasi anlayışı ile çözüm üretmeye çaba göstermiştir (Müller, 2010: 9).

2.7.1. 1969-1974 Arasında Willy Brandt Dönemi Dış Politika Yaklaşımı

Willy Brandt, öncelikle 1957 yılından 1961'ya kadar Batı Berlin Belediye Başkanı olarak siyaset sahnesinde bulunmuştur. Erken dönem siyaset kariyerine Sosyal Demokrat Parti'de (SPD) başlamış olmasına rağmen esasen o dönemki fikirleri kendisi ile özdeşleşen "Yeni-Ostpolitik" kavramı ile uyumlu olarak görülmemiştir. Brandt, siyaset kariyerinin bu erken dönemlerinde Şansölye Adenauer'in dış politika fikirlerini önemli bulmuştur. SPD içerisinde siyaset yapan, ABD yanlısı, anti-komünist ve Orta Avrupa statükosunun savunucusu olan Brandt'ın bu imajı onu 1964'te SPD lideri haline getirmiştir (Popovic, 2012: 38).

28 Eylül 1969'daki Federal Meclis seçimlerinin ardından SPD oyların %42,7'sini almıştır. Hristiyan Birlik Koalisyonu'nun (CDU/CSU) %46,1'lik bir oy oranı bulunmasına ve beklentilerin bu koalisyonun devamı yönünde olmasına rağmen seçim günü akşamı saat 23:30'da Willy Brandt kameraların önüne geçerek %5,8'lik oy oranına sahip Hür Demokratik Parti (FDP) ile koalisyon müzakerelerini başlatacaklarını duyurmuştur (Willy Brandt Online Biography). 21 Ekim 1969'da ise Brandt, SPD ve FDP arasında bir koalisyon kurmayı başarmıştır. Federal meclis oylamasında gereken mutlak oydan iki fazlasını yani iki yüz elli bir oy alarak seçimi kazanmıştır. Federal Almanya'nın dördüncü Şansölyesi olan Willy Brandt yaklaşık olarak 40 yıl sonra hükümet başkanı olabilen ilk Sosyal Demokrat olarak tarihe geçmiştir (Popovic, 2012: 60).

NATO ve Varşova Paktı'nın hâkim kuvvetleri Alman iç sınırlarında karşı karşıya geldikleri için gelecekteki savaş senaryosu projeksiyonlarında Avrupa özelinde Almanya en

olası savaş alanı olarak gözlemlenmekteydi. Bu durum Alman milleti için ayrı etki alanlarına ve ayrı askeri ittifaklara bölünerek kutuplaşmış bir ülke anlamına gelmekteydi. Willy Brandt böylesi gergin bir ortamın yumuşama sinyalleri içerisinde, Doğu ve Batı Almanya arasındaki ilişkiyi yakınlaştırmaya ve ulusal birliği korumaya kararlı bir şekilde iktidara gelmiştir (National Defense University National War College Fort McNair, 1976: 1).

Bu dönemde Almanya dış politikası Willy Brandt'ın kişisel diplomasi girişimleri, güç dengesi siyaseti ve bağlantılar siyaseti temelinde ilerlemiştir. Dış politikada temel hedef Doğu'ya uzanmak ve Almanya'nın Avrupa güç mekanizmasındaki merkezi konumunu geri kazandırmak olmuştur. Temellerini 1960'lardan hatta daha eskilerden bulan ve geçtiğimiz başlık altında bahsettiğimiz Ostpolitik, Brandt'ın Doğu Alman hükümetiyle resmi olarak diplomatik ilişki kurmasına izin vermiştir. Federal Almanya bu dönemde Avrupa'nın ikiye bölünmüş yapısını fiilen tanımış ve buna göre pozisyon almıştır. Önceleri şiddetle savunulan tüm Almanların temsilciliği iddiası terkedilmiştir. Örneğin Federal Almanya yönetim makamlarından biri olan Tüm Alman İşleri Bakanlığı'nın ismi "İç Alman İşleri" olarak değiştirilmiştir (National Defense University National War College Fort McNair, 1976: 8).

Doğu'ya doğru yaklaşma siyasetinin bir diğer ayağını ise ikili anlaşmalar siyaseti oluşturmaktadır. Soğuk Savaş'ın yumuşama döneminden kaynaklı olarak müzakere ortamının daha rahat oluşabilmesi hatta ABD/NATO'nun da bunu desteklemesi ile uluslararası ortam Brandt'ın pozisyonunu güçlendirmiştir. Yukarıda da ifade edilen Ostpolitik fikrinin temelleri çok daha eskilere dayandırılmıştır fakat konjonktürün uygun hale gelmesiyle bu çabaların puanları Willy Brandt'a yazılmıştır. CDU'lu Dışişleri eski Bakanı Gerhard Shioeder tarafından temellendirilen Doğu politikasını, Brandt'ın daha hızlı şekilde ilerlettiğine dair yaygın bir inanç bulunmaktadır (Chopra, 1972: 227).

1970-1980 arasındaki dinamikler, Soğuk Savaş'ın daha çetin geçtiği dönemlerde temellendirilmiştir. Örneğin 1968'te Çekoslovakya'nın Varşova Paktı birlikleri tarafından işgalinin ardından, SSCB etki alanındaki ülkelerle herhangi bir anlaşmanın Moskova onayını almaksızın gerçekleştirilemeyeceği gerçeği gözler önüne serilmiştir. Bu mihenk taşının ardından ise Moskova diplomasi masasında daha uzlaşmacı hale gelmiştir. Ağustos 1970'te imzalanan güç kullanımının bırakılması ile ilgili olan Moskova-Bonn anlaşması, Aralık 1970'te Bonn-Varşova anlaşması ve Eylül 1971'deki Berlin ile ilgili olan Dört Güç anlaşması Batı Almanya ile Doğu Avrupa arasındaki uzlaşma hızını belirlemiştir (Raus, 2016:5).

Bu anlaşmaların içeriklerine kısaca değinecek olursak; 3 Eylül 1971'de ABD, Fransa, SSCB ve İngiltere arasında imzalanan -Dört Güç- anlaşması Batı Berlinliler ve müttefiklerin seyahat rotalarını düzenlemiştir. Batı Almanya şimdiye kadar reddettiği Oder-Neisse Hattı'nı

Polonya ile Batı sınırı olarak tanımlamıştır. 10 Aralık 1970 tarihindeki Varşova anlaşması ile Alman kökenli Polonya vatandaşlarının Batı Almanya'ya yerleşmesine izin veren bir hüküm de içermektedir. 21 Aralık 1972'de Doğu Berlin'de her iki Almanya'nın birbirini tanıdığı ve normal düzlemde siyasi/ticari ilişkilerin kurulduğu Temel Anlaşma ile diplomatik statüko ve iki Alman devletini bölen sınırın dokunulmazlığı kabul edilmiştir. Bu uzlaşmalar nihayetinde ise Doğu Almanya'nın Batı ülkeleri tarafından tanınmasının yolu açıldı ve her iki Almanya Eylül 1973'te Birleşmiş Milletler'e (BM) üye olmuştur (CVCE, 2016c: 2).

1969-1973 Batı Almanya'nın Ostpolitik'i en sıkı biçimde takip ettiği dönem olarak okunmuştur. Bu noktada dikkat etmemiz gereken husus Ostpolitik'in temelleri geçmişte atılmasına rağmen uygun ortam bu dönemde karşımıza çıkmıştır. Daha sonraları ABD'nin ana aktör olarak kendisi haricinde SSCB ile geliştirilen bağların ittifak sistemine zarar verdiği düşünceleri yayılmaya başlamış ve süreç nispeten sekteye uğramıştır (Raus, 2016: 6).

1970'li yılların ortalarına gelindiğinde ise Batı Almanya iç siyasetinde birtakım çalkantılar yaşanmıştır. Arap-İsrail Savaşı neticesindeki petrol krizinin büyük ekonomileri etkilemesiyle kötüleşen ekonomi, sosyal demokratların içerisinde yaşanan gerilimler huzursuzluklara neden olmuştur. Bunlarla birlikte Brandt'ın ekibinden Günter Guillaume'nin Doğu Almanya adına ajanlık yaptığı iddiası ile tutuklanması ardından 6 Mayıs 1974'te de Willy Brandt görevinden istifa etmiştir (Önsoy ve Koç, 2019: 108).

2.7.2. 1974-1982 Arasında Helmut Schmidt Dönemi Dış Politika Yaklaşımı

Willy Brandt'ın halefi Hamburg doğumlu ve SPD'nin önemli isimlerinden olan Helmut Schmidt'tir. SPD çatısı altında grup başkanlığı yapmış ve Brandt hükümetinde ise Savunma Bakanı, Maliye Bakanı olarak siyaset sahnesinde görev almıştır. Dış politikada revizyonist davranmayıp Brandt çizgisini takip etmiş ve şartlar el verdiği ölçüde Ostpolitik'i uygulamaya devam etmiştir. Schmidt'in geliştirdiği ekonomi politikalarından ötürü Petrol Buhranı, Federal Almanya için fazla yaralayıcı olmamıştır (Önsoy ve Koç, 2019: 109).

Birleşik Alman İmparatorluğu'nun ilk Şansölyesi Otto von Bismarck, Almanya'yı Doğu ve Batı'daki büyük güçler arasında “dürüst bir aracı” olarak tanımlarken; Helmut Schmidt ise Batı Almanya'nın rolünü “Almanya çıkarları adına Batı politikalarının dürüst tercümanları” olarak tanımlamıştır. Öyle ki 1979 yılı istatistikleri incelendiğinde Batı Almanya ile Sovyet ticareti 1969 seviyesinin 6 katına ulaşmıştır. Bununla beraber Schmidt Avrupa ve Batı Almanya'nın Vaşington ile yakın ortaklığının altını çizmiştir. Schmidt, askeri bir güç dengesi olmaksızın bölge güvenliğinin sağlanmasının olanaksızlığını belirtmiştir.

Askeri alanda istikrarlı bir Doğu-Batı güç dengesinin anlaşma/uzlaşma politikalarının geçerliliği için olmazsa olmaz bir koşul olarak görmüştür (Gül, 2003: 24).

Gerek Sovyetlerle artan ticaret hacmi olsun gerekse diğer ihracat kalemlerindeki artışlardan kaynaklı olarak güçlenen Batı Almanya ekonomisi hem ABD ile ilişkilerde hem de Avrupa Topluluğu içerisinde daha fazla yönlendirici rol oynamaya başlamıştır. Petrol krizinden kaynaklı olarak ekonomik olarak çalkantılı bir döneme giren ABD ve ABD'nin savaş sonrası hegemonyasına karşı tepki gösteren Avrupalı devletler yeni yöntemler aramaya başlamışlardır. Bundan kaynaklı olarak birlik ve birleşme siyasetini daha fazla ön plana çıkarmışlardır. De Gaulle engelini de ortadan kalkmasının ardından genişlemeye daha açık bir Avrupa Topluluğu'nu Schmidt'in Batı Almanya'sının önemli derecede söz sahibi olduğu bu dönemde görebilmekteyiz (Önsoy ve Koç, 2019: 109).

Dönem koşullarını ve Avrupalı devletlerin taleplerini doğru analiz edebilen Schmidt ve d'Estaing iştiraki, siyasi ve ekonomik olarak bütünleşmeyi hedefleyen pek çok pro-aktif Avrupa Topluluğu girişimlerinin öncüsü olarak karşımıza çıkmıştır. Dönemin Avrupa Topluluğu politikalarını incelediğimiz başlıkta da görüleceği üzere Avrupa Konseyi'nin oluşturulması, birlik içerisindeki iç çatışmaların yüksek profilli bir organ tarafından çözülmesi önemli bir gelişme olarak bu ikili sayesinde oluşturulmuştur (Tekiner, 2015: 64).

Yine Schmidt ve d'Estaing ikilisi topluluğun siyasi istikrar sağlayıcı rolünü vurgulamak için diktatörlük rejimlerinin henüz çöktüğü İspanya ve Portekiz'i mümkün olan en kısa sürede toplulukla bütünleştirmeye çalışmıştır. Sonuç olarak o dönemde Fransa-Almanya ittifakı doğrultusunda ilerleyen bu lokomotif sayesinde Avrupa entegrasyonunun krizlerden kaynaklı olarak durması engellenmeye çalışılmıştır (Tekiner, 2015: 65).

Schmidt siyasi hayatı boyunca pek çok farklı krizle karşılaşmıştır. Bretton Woods'un çöküşünü Maliye Bakanı olduğu dönemde yaşamış bunun yanı sıra 1973 stagflasyonunda ekonominin başında bulunmuştur. Ayrıca Avrupa entegrasyonunu da yavaşlatan petrol ambargosu ile de başa çıkabilmiştir. Tüm bunları biraz daha “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” bakış açısı ile gerçekleştiren Şansölye, Federal Almanya özelinden çıkarak meselelere daha “kıtasal” boyutta yaklaşmıştır. Siyasi farklılıklara bakılmaksızın Batı'nın sanayileşmiş ülkelerinin birliği ile küresel geçişi yönetebileceğine inanmış, bu yönde adımlar atmıştır. Krizlere ve badirelere karşı eski önlemlerin artık işe yaramadığını iddia etmiş ve kıta ülkelerinin ekonomilerini yeni bir doktrine göre yenileyerek kıtasal siyasi hareketi teşvik etmiştir (Bernardini, 2017: 121).

Aralık 1979'da NATO üye ülkeleri arasında denge sağlayabilmek amacıyla “çift yönlü yaklaşım” kararını vermesiyle Avrupa'daki güvensizlik ortamı kontrol altına alınmıştır.

NATO; bu yaklaşım sayesinde Tomahawk Cruise ve Pershing II Euromissiles savunma sistemlerini Batı Almanya başta olmak üzere iki farklı ülkeye konuşlandırma kararı almıştır. Bu kararın alınmasının temel sağlayıcısı ise Helmut Schmidt olarak değerlendirilmektedir. Schmidt'in, 28 Ekim 1977'de Londra'daki Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nde gerçekleştirdiği konuşmada ABD'nin Avrupa kıtasındaki askeri dengesizliklere el atması gerekliliğini duyurması etkili olmuştur ¹⁵(Cary, 2019: 150).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından izleyen on yıl içerisinde günümüz Federal Almanya topraklarında yaklaşık olarak 400.000 yabancı asker bulunmaktaydı. Bu sayının neredeyse 200.000'i ABD ordusuna aitti. Dönemin konjonktürü gereği askerlerin Almanya'dan ayrılma süreçleri uzatılmış ve Soğuk Savaş döneminde bu sayıda artış gözlemlenmiştir. ABD'nin kıtadaki varlığı bazen tepki ile karşılanmışsa da analistler ABD'nin kıtadaki varlığının “Batı İttifakının” inşasını mümkün kıldığını savunmaktadır. SSCB karşısında Avrupa'nın caydırıcılığı ABD'nin ölçek ve maliyet açısından eşi görülmemiş desteği çerçevesinde oluşturulmuştur (Bernardini, 2017: 125).

1970-1980 yıllarında Batı Almanya'nın dış politikası çok önemli olaylara tanıklık etmiştir. Bu dönemdeki temel hedef Doğu ve Batı'yı birleştirmek olarak gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra Batı Almanya'nın güçlenen ekonomisi sayesinde Avrupa Topluluğu içerisinde daha aktif bir pozisyona geçilmiş ve “birlik” oluşturulması için gereken koşullar sağlanmaya çalışılmıştır.

2.8. 1970-1980 Yılları Arasında İşçi Göçü Bağlamında Türkiye ve Batı Almanya İlişkileri

Sanayi üretiminden kaynaklanan ekonomik gelişim ve liberal siyasi hareketlerin toplum üzerinde etkili olması İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Batı Almanya ve Federal Almanya kalkınmasının temel dayanak noktası olmuştur. Fakat bu gelişim değerlendirilirken atlanmaması gereken bir başka husus ise dönüşümü sağlayan göçmen işçilerin varlığıdır. Ekonomik gelişimin hem sebebi hem de sonucu durumundaki “göçmen işçiler” Alman toplumunda dönüştürücü bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Tekin, 2019: 114).

Şüphesiz ki 1973 yılında yaşanan petrol krizi uluslararası arenadaki tüm aktörlerin gerek iç gerekse dış politikalarına sirayet etmiştir. Krizin getirdiği ekonomik durgunluktan kaynaklı olarak Batı Almanya göç alımını durdurmuştur. Bununla birlikte Türkiye'den Batı Almanya'ya uzanan göç yolculuğuna ara verilmemiş 1960-1970 arasında Batı Almanya'ya ulaşan birinci ve ikinci nesil misafir işçilerin aile birleşimleri ile bu yolculuk devam etmiştir.

¹⁵ Bu çift yönlü yaklaşım “Batı” içerisinde özellikle nükleere karşı tepkileri de beraberinde getirmiş ve “Yeşiller” oluşumunun temeli olarak görülen yirmi beş bin kişinin katıldığı Hofgarden yürüyüşüne neden olmuştur.

Bu dönemin petrol krizinden kaynaklı olarak ortaya çıkan statükodan uzak uluslararası yapısı tüm Avrupa ve Batı Almanya için önemli bir dönüm noktası olarak ifade edilmiştir (Bulkan, Ermağan ve Gümüş, 2019: 414).

2.8.1. 1970 Sonrasında Türkiye’den Batı Almanya’ya Giden Göçmenlerin Aile Birleşimi

Avrupa ve Batı Almanya tarafından, Türkiye ve diğer ülkelerden gelen misafir işçilerin anlaşmaları kısa dönemli olarak hazırlanmış ve bu işçilerin kendi ülkelerine geri dönmeleri beklentisi hâkim olmuştur. Ancak durumun böyle olmayacağı anlaşıp ayrıca petrol krizinden de kaynaklı olarak, 1973 yılında Batı Almanya diğer ülkelerle beraber Türkiye ile de yaptığı anlaşmayı sonlandırarak işçi alımını Avrupa Ekonomik Topluluğu üye devletlerinden yapacağını açıklamıştır. Misafir işçi kavramının hâkim grubunu Türkler oluşturduğu için özellikle Türklerin sayısında bir düşüş beklenmiş ancak aile birleşimi ve yüksek doğum oranı nedeniyle ülke içerisindeki Türk nüfus artmaya devam etmiştir (Tekin, 2019: 122).

Yabancı kökenli misafir işçiler arasında en kalabalık aile bireyine sahip yapı Türkiye kökenli ailelerdedir. Türkiye kökenli ailelerin yüzde 18’i iki çocuk, yüzde 29’u üç çocuk, yüzde %16’sı dört çocuk yüzde %10’u beş çocuk ve yüzde 6’sı ise altı veya daha fazla çocuğa sahiptir. Ancak 1973’e kadar diğer yabancı işçilere kıyasla Türk aileleri mümkün olabildiğince az çocuğu yanlarında bulundurmıştır. 1971’de rakamları incelendiğinde Türkiye kökenli göçmen ailelerinin yalnızca yüzde 5’inin üç ve yüzde 3’ünün birlikte yaşadığı 4 çocuğu bulunmaktaydı. (Abadan Unat, 1977: 43).

Bu durum Batı Almanya parlamentosunun vergi yasasında yeni düzenlemelere gitmesinin ardından değişmiştir. Çocukları ile birlikte yaşayan hem Alman hem de yabancı ailelere ek olarak yardım parası ödenmesi ve vergilendirilmeye dair olumlu düzenlemeler neticesinde Batı Almanya’ya adeta bir çocuk hücumu yaşanmıştır. Enerji krizinin ardından yabancı insan gücü istihdamının aniden durmasıyla birlikte aile birleşimlerinin sayısı önemli ölçüde artmıştır. Misafir işçiler bu durumu adeta yeni bir gelir kapısı olarak görmüştür (Abadan Unat, 1977: 43).

O dönemde iktidarı elinde bulunduran Helmut Schmidt hükümeti Batı Almanya’daki yabancı nüfus artışını durdurmaya çalışmak adına misafir işçilerin aile birleşimlerini belirli koşullara bağlamıştır. Örneğin ailesini yanına almak isteyen bir göçmenin en az sekiz senedir Batı Almanya’da yaşadığını ve en az bir yıldır da partneri ile evli olduğunu kanıtlamak

durumunda bırakılmış ve on altı yaşından büyük çocukların ülkeye girişlerine de izin verilmemiştir (Abadan Unat, 1977: 43).

Bu döneme dair istatistikler incelendiğinde ise etnik olarak, misafir işçilerin yüzde 70'i Türk, yüzde 20'si Kürt geri kalanları ise Arnavutluk, Gürcistan ve Ermenistan kökenli olarak belirlenmiştir. Genel olarak Türkiye kökenliler Sünni-Müslüman inancına mensup olsalar da yaklaşık olarak yüzde 20 kadarı ise Alevi inancına sahiptir. Bu döneme kadar Batı Almanya'ya ulaşan misafir işçilerin yaş dağılımları incelendiğinde ise üçte ikisinin otuz beş yaşından küçük olduğu bildirilmiştir. Diğer göçmenler gibi Türkiye kökenli misafir işçiler de sanayileşmiş Berlin, Frankfurt, Hamburg ve Münih gibi büyük kentlerde yaşamlarını kurmuştur. Bu nüfusun yüzde 70'i Kuzey Ren Vestfalya, Baden-Vütemberg, Bavarya, Hesse ve Berlin eyaletlerindeki vasıfsız veya yarı-vasıflı pozisyonlardaki işlerde çalışmıştır (Worbs, 2003: 1013).

Aile birleşimleriyle beraber kadın misafir-işçilerin sayısında önemli derecede bir artış gözlemlenmiştir. Özellikle 1963-1980 arasındaki süreçte Türkiye kökenli göçmenlerin eğitim seviyelerinin oldukça düşük olduğu yapılan araştırmalarda belirtilmiştir. Ancak bu durum kadınların göç serüvenine katılmasıyla nispeten değişmiştir. Erkekler göç sürecinde daha çok "tanıdıklar" vasıtası ile misafir işçi olarak çalışmaya giderken kadınlar ise daha çok bu süreçle ilgilenen İşçi Bulma Kurumu vasıtasıyla misafir işçi statüsüne geçerken eğitim gerekliliklerine haiz olmaları şartı aranmıştır. Tablodan da görüleceği kadınların göç yolculuğuna katılma oranları oldukça düşüktür. Bahsettiğimiz nispeten eğitilmiş sınıfta oranları genel çoğunluk içerisinde oldukça az bir orana tekabül etmektedir. Tablo dikkatli incelendiğinde kadın nüfusunun artışıdaki temel faktör aile birleşimleri olmuştur. Türkiye'de vasıfsız/işsiz olan kadınlar Almanya'da imkân el verdiği ölçüde dil ve iş eğitimi almalarının ardından toplumsal hayatta kendilerine yer bulabilmişlerdir.

Aile birleşimleriyle gelen kadınların tıpkı Türkiye'deki gibi ev içerisindeki hayatın sürdürülmesi, çocukları büyütmek, vb. sorumlulukları Almanya'da da devam etmiştir. Dönemin kadına yönelik toplumsal hayattan uzaklaştırıcı yaklaşımından dolayı analiz bölümünde haber başlıkları altında da bir stereo-tip oluşturulmasına neden olmuştur. Almanya basınında incelediğimiz Bilge: Her şeyi bilen isimli gazete haberinde görüleceği üzere ekonomik hayata katılan kadın imajının öne çıkarılması adına Türkiye'den aile birleşimi yoluyla gelen kadınların yalnızca temizlikçi olarak çalışabildiklerini ve başlarının da kapalı olduğu gazete haberinde belirtilmiştir. Ancak durum aile birleşimi haricinde misafir işçi olarak gelen nüfusta yukarıda da belirtildiği üzere farklıdır.

Tablo 2.1 1960-1975 Yılları Arasında Türkiye Kökenli Göçmenlerin Cinsiyetlere Göre Sayıları

Yıllar	Kadın Misafir-İşçi Sayısı	Erkek Misafir-İşçi Sayısı	Kadınların Yüzdesi
1960	173	2527	6.8
1961	430	6370	6.7
1962	1563	17283	9
1963	3569	29395	12.1
1964	8045	77127	10.4
1965	17759	115018	15.4
1966	27215	133735	13.4
1967	25456	105853	16.9
1968	34257	118648	19.4
1969	53573	190762	22.4
1970	77405	276493	21.9
1971	97358	355787	21.5
1972	100763	348913	20.2
1973	128808	399606	20.4
1974	159984	457547	25.9
1975	143611	409606	25.9

Kaynak: Abadan Unat, 1977: 35.

Bu dönemdeki aile birleşiminde yurtdışındaki kadın işçilerin niteliklerine dikkat etmek gerekmektedir. Türkiye kökenli kadınlar Avrupa ile gerçekleştirilen misafir işçi anlaşmalarına resmi olarak Türkiye İş Kurumu vasıtasıyla yerleştirilmiştir. 1960-1970 döneminde kadınların eğitim seviyesi erkeklere oranla daha yüksek olarak açıklanmıştır. Nermin Abadan Unat'ın 1963'te yaptığı saha araştırmasına göre erkeklerin ilkokul mezunu olma oranı yüzde 57 iken kadınların yüzde 33'tür. Erkeklerin %14'ü ortaokul mezunuyken kadınların yüzde 33'ü ve lise mezuniyeti oranlarında da kadınlar %10 iken erkekler yalnızca yüzde 3'te kalmıştır. Fakat 1970 sonrası dönemi göçleriyle beraber kadınların genellikle az gelişmiş kırsal bölgelerden gelmeleri eğitim seviyeleri açısından önemli bir düşüş yaşatmıştır. Özellikle Batı Berlin'de yürütülen bir araştırmada bu dönem Batı Almanya'ya gelen kadınların %70'inin daha önce hayatlarında hiç çalışmadıklarını da ortaya koymuştur (Abadan Unat, 1977: 35).

2.8.2. Batı Almanya'da Bir Sorun Olarak Görülmeye Başlanan Misafir İşçiler

Programın başlatıldığı tarih olan 1961 yılından bu yana Türkiye Cumhuriyeti'nin de temel beklentisi işçilerin dönüşü üzerine kurulmuştur. Devletin temelde sağlayacağı fayda dövizler olarak görülürken bilgi/tecrübe transferi sağlanarak kalkınmanın da hızlanması hedeflenmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı raporlarına göre Türkiye İstihdam Servisi aracılığı ile yaklaşık 800.000 işçi Avrupa'ya gitmiştir. Bu işçilerin 650.000'i Almanya, 56.000'i Fransa, 37.000'i Avusturya ve 25.000'i ise Hollanda'yı tercih etmiştir (İçduygu ve Aksel, 2013: 174).

Batı Almanya'daki Türkiye kökenli misafir işçi sayısı 1974 yılında 617,531 olarak kayıtlara geçmiştir. Bu rakam 1960 yılından o tarihe kadar görülen en yüksek rakam olarak ifade edilmektedir. Yalnızca Batı Almanya ile sınırlı kalmayıp tüm kıta incelendiğinde yabancı nüfusu önceki dönemlere oranla gözle görülür derecede artmıştır. 1960'ların başında Avrupa genelinde yalnızca 4 milyon “yabancı kökenli” bulunmaktayken 1970 rakamları incelendiğinde bu rakam 12 milyona ulaşmıştır (Soysal, 2008: 201).

İşçi gönderen ve işçi alan ülke tarafından program geri dönüşü teşvik etse de sahada bu durum göçmenlerin yaşantılarına sirayet etmemiştir. Aile birleşimlerinin artmasıyla birlikte devletler kültürel asimilasyonlara karşı önlemler alarak geri dönüşleri teşvik etmek amacıyla yeni programlar geliştirmiştir. Örneği Batı Almanya geldiği ülkeye geri giden işçilere erken emeklilik ve daha yüksek tazminatlar vaat etmiştir. Türkiye tarafı ise kültürel asimilasyonu engellemek adına Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığı ile çeşitli Avrupa ülkelerine imamlar göndererek yurtdışındaki işçilerin organizasyonuna dahil olmuştur. Aynı zamanda imamlarla eş zamanlı olarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından görevlendirilen ilk öğretmen kafileleri de bu dönemde Almanya'da çalışmaya başlamışlardır. Yine devletler bunların yanı sıra Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile ortak çalışma yürüterek gönüllü dönüşleri teşvik edecek geri dönüş göçü programları oluşturmuştur (İçduygu ve Aksel, 2013: 174).

İşçi göçünün durdurulmasına kadar misafir işçilere Batı Almanya ekonomisini kalkanıran önemli aktörler olarak bakılırken ekonomik yavaşlama döneminde bu grup önemli bir problem olarak görülmüştür. Akabinde gelen yıllarda ise Türkiye'den gelen misafir işçilerin Alman toplumundaki yeri yüksek sesle tartışılmaya başlanmıştır. Türklerin yoğunlukta bulunduğu bölgeler “Küçük İstanbul” olarak tanımlanmış ve bu bölgeler “getto, marjinal, paralel” yaşam formları olarak ifade edilmiştir (Wilpert, 2013: 114).

Türk işçiler için başta Berlin olmak üzere diğer büyük kentlerde işçi blokları oluşturulmuştur. Fakat bu işçi apartmanları ortalama bir ailenin hayatını geçirecek büyüklükte ve yeterli sayıda yapılmamıştır. Misafir işçilerin aile birleşimleri ile gelen ailelerine ise işçi bloklarının bulunduğu mahallelerde Türkiye kökenli nüfusun yoğunluk oluşturmalarını engellemek amacıyla yerleşmeleri yasaklanmıştır. Hatta misafir işçi Batı Almanya'ya getirdiği çocuklarının işçi blokları haricindeki mahallelerde bulunan konutlarda barındığını kanıtlaması gerekmiştir. Bu durum Berlin özelinde 1979'a kadar sürmüştür (Wilpert, 2013: 114).

Bu uygulamanın daha sonraları ortaya çıkacak olan Türkiye kökenlilerin sosyal olarak yabancılaşması ve entegrasyon problemlerinin baş göstermesine de etkileri olmuştur. Okul sisteminde yabancıların yoğunlukta bulunduğu mahallelerde sınıftaki yabancı kökenli

oranının yüzde 20 ile yüzde 30 arasında sabit tutulması gerektiği belirlenmiştir. Yabancı sayısı bu oranı aştığı takdirde tamamı göçmen kökene mensup sınıflar oluşturularak yabancıların yerli kültür ile kaynaştırılması engellenmiştir. Sosyal altyapı olarak zayıf olan bu mahallelerde alınan eğitimin düşük kalitesi/kalitesizliği çocukların ilerleyen dönemlerde Alman nüfus ve Almanya ile olan sosyal etkileşimini olumsuz anlamda etkilemiştir (Wilpert, 2013: 115).

Sosyal etkileşimin gerek Batı Almanya hükümeti yüzünden gerekse misafir işçilerin yaşantılarındaki en başta dil problemi kaynaklı olarak düşük seviyelerde olması gelecek nesillerin sosyal pozisyonlarını belirlemede önemli derecede söz sahibi olmuştur. 1960’larda ve 1970’lerde gelen her iki grup etnik olarak homojen sosyal yapıların parçaları olarak gözlemlenmektedir. Her iki grubun üyeleri de göç ettikleri ülkeye dair oldukça düşük bir özdeşleşme eğilimi göstermektedir. Yalnız 1970’lerde gelenlerin önceki döneme oranla diğer etnik gruplarla teması daha yüksek olarak gözlemlenmiştir. Bu dönemde gelen misafir işçilerin tamamen Almanya’da eğitim görmüş çocuklarının daha yüksek entegrasyon seviyelerine ulaştıklarına dair göstergeler mevcuttur. Bu noktada eğitimin önemi bir kere daha gözler önüne serilmiştir (Worbs, 2003: 1016).

1976’ya kadar Batı Almanya iç siyaseti misafir işçiler meselesini nispeten daha az tartışmıştır. Ancak 1976’da SPD’den Wolfgang Bodenbender misafir işçiler ve onların gelecek nesilleri için ileriye yönelik gerekli sosyal politikaların ana çerçevesini belirlemiştir. Misafir işçilerin aile birleşmesi, doğum oranı, gettolaşma, okul ve mesleki eğitim sorunlarının bulunduğu altını çizmiş ve bunlar için herhangi bir program belirlenmediği takdirde bu kişilerin “sosyal bir saatli bomba” olacaklarını açıklamıştır (Wilpert, 2013: 115).

Ekonomik durgunluğun öncesinde gelen göçmenleri entegre etmeye yönelik daha ılımlı politikalar petrol krizi ve dünya genelindeki ekonomik durgunluk ile sorgulanmaya başlamıştır.

Özellikle Hristiyan Demokrat Parti’nin (CDU/CSU) göçmenlerin sınır dışı edilmesini talep eden söylemleri kamuoyunda önemli yankı bulmuştur. Dönemin sonuna gelindiğinde Haziran 1981’de on beş Alman profesörün “çok kültürlü bir topluma ulaşma hedefinin” Alman dili ve kültürüne zarar vererek toplumun kendine yabancılaştığına “Überfremdung ve Volkstum” dair “Heilderberg Manifestosu” isimli bildiriye yayınlamıştır. Bu bildirge Hristiyan Demokratların iktidara gelmelerine ve misafir işçilerin geldikleri ülkelere geri gönderilmesini teşvik eden politikaların izlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Alman hükümetinin bu teşvikleri neticesinde neredeyse çeyrek milyon göçmen Türkiye’ye geri gönderilmiştir (Kirişçi, 2008: 193).

Helmut Schmidt'in Ekim 1980'de yeniden seçilmesinin ardından SPD temsilcileri ile gerçekleştirdiği ilk toplantıda öncelikle hedeflerinin entegrasyonun sağlanması olduğunu belirtmiştir. Batı Almanya'da bu açıklamanın yapılmasına kadar yabancıların “göçmen” olmasının istenip istenmediği tartışma konusu olmuştur. Hâkim görüş ise tam olarak bir tanımlama yapmayarak onların Batı Almanya'da bulundukları sürece “entegre” edilmiş bireyler olarak nitelendirilmesi yönündedir (Martin, 1981: 39).

Sol tandanslı SPD'nin o dönemdeki nispeten liberal yaklaşımı savunan kanadı entegrasyonun göçmenlerin geçmişteki ekonomik katkılarının bir ödülü olduğu fikrinin uygulanmasını talep etmiştir. Ancak Schmidt ise dört milyon (Türkiye kökenli misafir işçilerin de aralarında bulunduğu genel göçmen sayısı) yeterli diyerek entegrasyonun basit bir mesele olmadığını vurgulamıştır. “Bir apartmanda yaşayan ve sarımsak kokusundan hoşlanmayan Almanların buna katlanmak zorunda kalması ve hatta koridorda bir kuzu kesilmesine tanıklık etmeleri kolay değildir” gibi ifadeleriyle vatandaşlık ve tam katılım gibi hedeflere sıra gelmeden bu yabancıların nasıl entegre edileceği hususu her zaman masada bulunmuştur (Martin, 1981: 39).

Bu endişelerle beraber o dönem ki Türkiye iç siyasetindeki meselelerde problem haline gelmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) iltisaklı grup ve kişilerin Türk devleti için siyasi ajitasyonu finanse etmek amacıyla Türk işçilerinden ve işletmelerinden zorla para aldıkları iddia edilmiştir. Aşırı sağ ve milliyetçi bazı grupların solcu Türklere yönelik saldırılardan da sorumlu tutuldukları görülmüştür. Alman yetkililer Türkiye kökenliler arasında baş gösterecek bir çatışma sürecinden çekinmektedirler. Ancak önceden kontrol ve aksiyon mekanizması henüz Türkiye kökenli göçmenler üzerinde yeterince bilgi birikimine sahip olmadığından olası bir problemle başa çıkılamayabileceği üzerine tartışmalar ülke gündemini meşgul etmiştir. Hatta dönemin Maden ve Enerji İşçileri Sendikası Başkanı Adolf Schmidt, İslam'ın izolasyona neden olduğunu ifade ederek Türk işçilerin Alman iş arkadaşlarını bira içmeye isteksiz hale getirdiklerini söylemiştir (Martin, 1981: 41).

Görüldüğü üzere Batı Almanya'daki göçmen meselesinin kökleri yalnızca Türkiye kökenlilerle sınırlı değildir; ama Türkiye kökenlilere dair olan problemler daha fazla göze çarpmaktadır. Bunun sebebi ise şüphesiz ki o ülke içerisindeki en büyük yabancı grup olmalarından kaynaklanmaktadır. Petrol krizi resmi olarak işçi göçünü durdursa da bu dönemde aile birleşimleri devam etmiş ve Türkiye kökenli nüfusun artışında önemli bir rol oynamışlardır. İş sayısı nispeten azalsa da 1970-1980 döneminin ardından Türkiye kökenli misafir işçi grubunun Almanya'da daha kalıcı hale gelmesinin anlaşılmasıyla beraber müteşebbis sınıf içerisinde de daha fazla yer almaya başlamışlardır. Bununla birlikte ilerleyen

dönemlerde Türkiye kökenliliğin “İslam” ile birleştirilmesine ve entegrasyon konularının daha sıkı söylemlerle dile getirilmesine ve AB sürecinin etkilerini ön plana çıkmaya başlamıştır.

1963 yılında başlayan Türkiye kökenli misafir işçilerin Almanya’ya göçü 1980 yılına kadar ulaşacakları ülkeyi tanıma/tanımlama çabalarıyla geçmiştir. Bu süreçte grubun ağırlıklı çoğunluğunun kimliğini dini inancı çerçevesinde korumaya odaklandıkları gözlemlenmektedir. Bu dönemde henüz aile birleşimleri yeni başladığından dolayı yeni nesillerin eğitimi veya dil öğrenimi gibi konularda çözüm odaklı bir yaklaşım gözlemlenmemiştir. Esasında eleştirilerde tam bu noktada yapılmaktadır. Sürecin plansız/programsız yürütülmesi kayıp bir nesle ve daha faydalı olabilecekken yeterince ilgilenilmediği için sosyal anlamda her iki topluma da entegre olamamış kişiler karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’nin ve dönemin Avrupa devletlerinin ekonomik iç güdülere ek olarak SSCB ve ABD rekabeti kapsamında başlatılan Avrupa Birliği üyelik sürecinin de henüz sosyal boyutunun o dönemde gelişmediğinden dolayı bu grup üzerinde olumlu veya olumsuz bir etki görülememiştir. Sürecin 1980-2005 boyutunda ise Avrupa’nın Avrupa Birliği’ne evrilmesi tüm aktörlerin kimlik kavramına bakışını değiştirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1980-2005 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE, ALMANYA VE AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

3.1. 1980-1990 Yılları Arasında Avrupa Birliği'nin Tarihsel Süreci

1950'lerden bu yana yaratılmaya çalışılan gerek kurumsal gerekse de ruhsal “birlik”, Avrupa Topluluğu aktörleri tarafından kolayca içselleştirilmemiştir. Anlaşmazlıklar, zorluklar ve krizlerle geçen yıllar nihayetinde hükümetler tarafından anlaşma ve uzlaşma ortamı yaratılabilmektedir. Bu dönem literatür kaynaklarınca, topluluktan birliğe geçişin hızlandığı ve ekilen tohumların yavaş yavaş meyvelerini verdiği bir dönem olarak değerlendirilmiştir.

3.1.1. Avrupa Tek Senedi

1970-1980 arasındaki dönem Avrupa Topluluğu'nun ilerleme sürecinde krizler ve duraklama dönemi olarak anılmıştır. Petrol krizinin topluluk üyesi ülkeler üzerinde çok önemli etkileri bulunmuştur. Bununla beraber birlik olma yolunda Avrupa Komisyonu, Avrupa Politik İşbirliği gibi kurumlar kurulmuştur. Ancak bu kurumların entegrasyon sürecinde sınırlı oranda derinlik yaratabilme kapasitelerinden kaynaklı olarak literatür bu dönemi “duraklama” olarak nitelendirmiştir (Kaya vd, 2020: 7).

1980'in ardından Avrupa bütünleşmesi çabalarının hız kazandığı gözlemlenmiştir. İngiltere'nin, Fransa'nın ve Batı Almanya'nın ekonomik ve sosyal meselelerde çeşitli itirazları bulunmasına rağmen 1983 yılında önemli bir adım atılmış ve Schengen Deklarasyonu ilan edilerek “sermayenin serbest dolaşımı” mümkün hale getirilmiştir. Avrupa Komisyonu'nun yetkileri artırılarak Konseyin, devletlerin çıkarlarını uluslar üstü bir yapı olarak değerlendirmesini savunan “vatandaşlar Avrupası” projesi gündeme alınmıştır. 1985 yılındaki Lüksemburg Zirvesi'nin temel gündemi “tekleşme” olmuş, buna müteakip havaalanları ve sınır noktalarındaki gümrük ile polis formaliteleri kaldırılmıştır. Bu kararlar doğrultusunda ise bu dönemin en önemli gelişmesi olan Tek Senet” 17 Şubat 1986'da imzalanmıştır (Dedeoğlu, 2003:56).

1970'li yılların ekonomik kriz ortamında ABD ve Japonya ekonomileri hızla büyümüş bunun bir etkisi olarak ise Avrupa sermayesini kendi topraklarına çekmeyi başarmıştır. Avrupalı devletlerin kendi coğrafyalarını bir çekim merkezi haline getirmeleri gerektiğinin farkına varmış ve bu sebepten ötürü Tek Pazar'ın ivedilikle kurulması gerekliliğini kabul etmişlerdir. “Avrupa Tek Senedi” ile mevcut ortak pazar anlayışı bir adım daha ileriye taşınmıştır. Ticareti engelleyen tüm regülasyonlardan arındırılmış bir coğrafya oluşturabilmek

amacına ek olarak iş gücünün de serbest dolaşabilmesi gibi hedeflerin 1992 yılına kadar gerçekleşmesi kesinleştirilmiştir (Kaya vd., 2020: 7).

Ekonomik aksaklıklar temelinde yenilenmeye giden Avrupa Topluluğu'nun yegâne sorunu ekonomi ile alakalı olmamıştır. Buna ek olarak topluluğun kurumsal yapısı da “birlik” fikrinin önündeki önemli engellerden biri olarak tanımlanmıştır. Topluluğun karar almasında benimsenen “oy birliği” yöntemi revize edilerek “nitelikli çoğunluk” yönteminin dönemin ruhuna daha uygun olduğu kararlaştırılmıştır. Bu sayede topluluk daha aktif bir şekilde karar mekanizmasını işletebilmiş ve “ulus-üstü” anlayışı güçlendirilmiştir (Bozkurt, 2001: 147).

3.1.2. Güney’e Doğru Genişleme: Yunanistan, İspanya ve Portekiz Üyelikleri

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 1980'lerde geçirdiği bir başka büyük değişiklik ise topluluğun yeni bir genişleme adımı atması olmuştur. Uzun yıllar boyunca özellikle Kuzey Avrupalı sanayileşmiş ülkelerin birlikteliği ile ilerleyen Topluluk, 1981'de Yunanistan'ı, 1986'da da İspanya ve Portekiz'i içine dahil etmiştir. Böylelikle AET, Güney Avrupa'nın yükselen demokrasilerine eksiklikleriyle beraber kapılarını açmıştır (Lekl, 2016: 2).

Ancak bu genişleme beraberinde çeşitli sorunları da getirmiştir. Üye sayısı on ikiye ulaşan AET'nin içerisinde bölgesel dengesizliklerin artması sorunu ortaya çıkmıştır. Devletler arasındaki özellikle ekonomik ve sektörel bazdaki dengesizlikler topluluğa sonradan eklenen ülkelerin entegrasyon kapasitesini düşürmüştür. Yeni üye olan ülkelerin tümünün diğer ülkelere oranla tarım yoğunluklu ekonomilere sahip olması sanayileşmiş güçler arasında problem yaratmıştır (Lekl, 2016: 2).

1962'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvuran Yunanistan, 1 Ocak 1981 itibariyle tam üyelik statüsünü kazanmıştır. Fakat topluluğun geri kalanında özellikle “kurucu altılarda Yunanistan'ın rekabet edebilme potansiyeli ile ilgili büyük şüpheler bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra kültürel açıdan da bir takım soru işaretleri mevcuttur.¹⁶

Yunanistan'ın gayri safi yurtiçi hasılası (GSYİH) topluluk ortalamasının neredeyse yüzde elli altındaydı ve çok yüksek bir işsizlik oranının olduğu istatistiklere yansımıştır. Aynı zamanda Yunanistan'ın ürettiği tarım ürünleri hali hazırda İtalya veya Fransa tarafından üretilmekteydi bununla beraber önlenemez bir iş gücü göçünün olmasından ve Yunanistan

¹⁶ Örneğin dönemin “Der Spiegel” dergisi editörü Mareike Spiess-Hohnholz'un yazısında 9 yaşındaki bir kız çocuğunun dahi salata tabağından sosu höpürdeterek içmesinin Avrupa'da kabul edilemeyecek olduğu ifadeleri yer almıştır. Yunanistan Cumhurbaşkanı Konstantin Karamanlis bir Avrupa Komisyonu toplantısının ertesinde, “Yunanlıların yalnızca derinlere atlaması gerektiğini ve yakında yüzmeyi öğreneceklerini” söylemiş ve AET'ye üyeliğin kendi siyasi kariyerinin zirvesi olarak tanımlamıştır. Bu açıklamanın üzerine Başbakan Rallis ise “Yunanlılar için 1 Ocak soğuk bir duş etkisi yaratmayacak ve elbette yüzmekten başka bir şey yapmayacağız; ancak yaşam tarzımızın değişmesi gerekliliğinin farkındayız ve bu, bizim konumuzdaki her ülke için zor bir engeldir” açıklamalarında bulunmuştur. Başbakan Georgios Rallis ise tüm zorluk ve zorunlulukların farkında olarak AET makamları ile halkı arasında bir orta yol kurmaya çalışmıştır (Hohnholz, 1980: 66).

içerisindeki üreticiler ise iç pazarı topluluk üyelerine kaptırmaktan endişeler duymuştur. Yunanistan'ın üyeliği topluluğun lokomotif Fransa ve Batı Almanya tarafından desteklenmiştir. Fransa ve özellikle Fransa Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing Yunanistan'ın başvurusunu siyasi gerekçelerle desteklerken, Batı Almanya ise var olan ekonomik ilişkilerini çok daha sıkılaştırmayı arzu etmiştir. Avantajları ve dezavantajları bulunmakla birlikte dünya ekonomisinin yeniden canlanmayı arzuladığı bu dönemde Avrupa "birliğini" kurmak üzere Yunanistan'ı topluluğa dahil etmiştir (Lekl, 2016: 4).

Yunanistan'ın Türkiye ile başlayan eş zamanlı Avrupa Topluluğu üyelik görüşmelerinin aksine, İspanya ve Portekiz için süreç daha farklı işlemiştir. İspanya ve Portekiz, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından köklü reform trenini kaçıran bu iki devlet, "faşist/diktatör" yöneticilerin hükümetleri altında kalmışlardır. Demokrasi, topluluğa üyeliğin temel şartlarından biri olduğu için, Portekiz ve İspanya entegrasyon sürecinden ilk etapta uzak kalmışlar veya uzaklaştırılmışlardır (Emert ve Petrovi, 2014: 1367).

Temel olarak İspanya ve Portekiz'in önündeki engel ortak tarım politikası programı olarak görülmüştür. Buna ek olarak İspanya'nın Fransa ve Yunanistan tarafından üretilen Akdeniz menşeli tarım ürünlerini düşük maliyetle üretebiliyor olmasıydı. Üretim maliyetleri, dolayısıyla tarım ürünlerinin fiyatları da AT'dekinden belirgin şekilde daha düşüktü. O dönemde İspanyol balıkçılık filosu, AET'nin tüm balıkçılık filosundan daha büyüktü, bu da İngiltere ve Danimarka ile bir ihtilaf yaratmıştır. Ancak Haziran 1984'te Fontainebleau'da yapılan Avrupa Konseyi zirvesinde tarımsal meseleler ve bütçe sorunları çözüldükten sonra, Portekiz ve İspanya'nın Topluluğa 1986'da katılmasının yolu açılmıştır (Emert ve Petrovi, 2014: 1371).

Portekiz için katılım müzakereleri 17 Ekim 1978'de ve İspanya için de birkaç ay sonra 5 Şubat 1979'da başlatılmıştır. Dönemin Avrupa Ekonomik Topluluğu Komisyon Başkanı Roy Jenkins komisyondan hızlı bir karar alınması için elinden geleni yapacağını ve hem komisyon hem de aday ülkeler için tatmin edici bir anlaşma hazırlayacağını sözünü vermiştir. Topluluğun 1980-1990 gündemi incelendiğinde ortak tarım politikaları, topluluğun bütçesi ve reformu ile İngilizlerin adaptasyonu temel gündem maddeleri olmuştur. Bu dönemde temelde İngiliz ve Fransız çıkarları ön planda tutulmuş ve bu iki aktör lehine kararlar alınmıştır. Başlangıçta basit ve hızlı olacak gibi görünen müzakere süreci yine ekonomik problemlerle karşılaşarak sekiz yıllık müzakere sürecinin ardından gelmiştir ve 12 Haziran 1986'da da İber devletleri topluluğa giriş yapmıştır (Cunha, 2012: 8).

İber devletlerinin diğer üyelik süreçlerinden farkı topluluğa yönelik hissettikleri siyasi bağlılık olmuştur. İngiliz ve Danimarkalıların Avrupa entegrasyon sürecinin siyasi yönüne

uyumları ve vurgulamaları düşük düzeyde seyretmiştir. Genel olarak topluluğun ekonomik yönleriyle değerlendirilmesi hususlarında aktif oldukları için siyasi bağıllık hususunda tartışmalar yaşanmıştır. Ancak bu durum İspanya ve Portekiz örneği için bu şekilde olmamıştır. AET üyeliği demokrasiye dönüşü pekiştirmenin, siyasi ve ekonomik reform ile liberalizasyonu teşvik etmenin bir yolu olarak görülerek Avrupalılaşıma süreciyle ilişkilendirilmiştir. AET kendine bu noktada yeni bir kimlik yaratıcı rol biçmiş ve kendini ulusal kimliklerin veya yönelimlerin yeni bir tanımlanması olarak görmüştür (Kahraman, 1997: 151).

Tüm bu gelişmelerin ardından Avrupa Ekonomik Topluluğu yaklaşık 320 milyonluk bir nüfusa, önemli bir ekonomik nüfuza kavuşmuş ve Batı'nın en büyük pazarı olma unvanını elde etmiştir. Bununla beraber tarım üretiminin aşırı derece artması ve Kuzey-Güney ayrımının daha da belirginleşmesi gibi olumsuzluklara da sahip olmuştur. İspanya ve Portekiz'in katılımının ardından Batı Almanya Şansölyesi Helmut Kohl "Avrupa karakterini şekillendiren iki milleti kabul ediyoruz" açıklamalarında bulunmuştur. Konsey Başkanı İtalyan Bettino Craxi'nin ise "yıllarca süren karanlığın ardından güneş Avrupa Topluluğu üzerinde yeniden doğmuştur, bulutlar artık dağıldı" cümleleri ağzından dökülmüştür. Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand ise Topluluğun büyük bir serbest ticaret bölgesinden daha fazlası olduğunu kanıtlamış olmasından memnundu. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından iyice güçlenecek olan Avrupa Ekonomik Topluluğu için önemli bir dönüm noktası olmuştur. Soğuk Savaş'ın iki süper gücünden daha fazla nüfusa sahip bir birlik, o dönemin konjonktüründe önem arz etmiştir (Cunha, 2012: 12).

3.2. 1980-1990 Yılları Arasında Batı Almanya'nın Avrupa Birliği Dış Politikası

Dönemin uluslararası siyaseti incelendiğinde hâkim olan sağ yaklaşım Batı Almanya'da da görülmüştür. Askeri istatistiklerin nispeten önemini yitirerek ekonomik indikatörlerin daha fazla önem kazandığı bu dönemde Batı Almanya bu hususta parmakla gösterilen aktörler arasında olmuştur. Özellikle Doğu'dan gelen göç dalgası ve Avrupa Ekonomik Topluluğu içerisindeki hâkim söylemin etkisi neticesinde bu dönemin en önemli olayı olan Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi gerçekleştirilmiştir.

3.2.1. Birleşmenin Şansölyesi Helmut Kohl

Helmut Kohl'ün devlet adamlığına ve yaklaşımlarına en çok tesir eden olaylardan biri şüphesiz ki İkinci Dünya Savaşı tecrübesi olmuştur. Kardeşinin bu savaşta hayatını kaybetmesi savaşın ardından Doğu-Batı bölünmesinin yaşaması karakterini oluşturan temel etkenler arasında bulunmuştur. Çok erken yaşlarda yaşadığı bu trajedilerden yola çıkarak

savaşların ve savaş ihtimallerinin muhakkak engellenmesi gerekliliği yaklaşımını kendine şiar edinmiştir. Bu sebepten ötürü de barış ortamının yaratılması adına Batı Almanya ve Almanya'yı Avrupa'ya oldukça yakın hatta bütünleşik şekilde tutmaya çalışmıştır. Kohl siyaset geleneğinde ise “birlik” olma fikriyatı ve hissiyatına her zaman sahip çıkmış ve Birinci Dünya Savaşı anıtında Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand ile birliktelik pozu vermiştir. Avrupa'nın kurulmasını daima Almanya'ya atfedilmiş bir görev olarak algılayan Kohl, ortak bir para birimi¹⁷ idealini gerçekleştirmek adına siyasi kariyeri boyunca uğraşmıştır (Wagner, 2017: 65).

Yine Kohl'un ifadelerinde öne çıkan bir başka unsur “Alman birliği ve Avrupa birliği aynı madalyonun iki yüzüdür” olmuştur. Onun döneminin başlangıcında da her zaman olduğu gibi iki Almanya'yı birleştirmek temel gaye olarak dönem siyasetine kodlanmıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından Almanya ile beraber Avrupa'nın genişleme gerekliliğini düşünen ilk lider yine Helmut Kohl olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek Almanya ulusal çıkarlarından olsun gerekse uluslararası konjonktür gereğinden olsun AET dönem politikalarına bakıldığında da bu görüşün yansımaları uygulanmıştır (Mertes, 2002: 69).

3.2.2. 1980-1990 Arasında Batı Almanya Siyasetindeki Önemli Gelişmeler

Soğuk Savaş döneminde savaş ve çatışma tehdidi alanlarında ilerleyen ABD ve SSCB gerginliği dönemin yumuşama evresine girmesiyle beraber ekonomiden, olimpiyat turnuvasına kadar tüm küresel kavramlarda vücut bulmaya devam etmiştir. AET'nin içerisinde bu rekabetin kalıcı olduğu yönündeki yaklaşımlar daha yaygın olarak görülmüştür (Granieri, 2013: 1).

AET'nin içerisinde bulunan bir grup “Doğu-Batı” rekabetine gereğinden fazla odaklanılarak “Kuzey-Güney” ekonomik kalkınma sorunlarıyla daha fazla ilgilenilmesini istemiştir. Ancak “gelenekselciler” Doğu-Batı bloklarının varlıklarını daha realist bir çerçeveden değerlendirerek, cesur ve keskin dönüşümler yerine sürecin dikkatli bir yönetim gerektirdiği düşüncesini savunmuşlardır (Granieri, 2013: 2).

Dönemi inceleyen araştırmacılar arasında da bu yaklaşım ana akım görüş olmuştur. Analistler Soğuk Savaş'ın sonunu tahayyül ederken, ABD ile SSCB müttefiklerinin beraberce gerilimi azaltılmış bir dünyada yaşamaya devam edeceklerini öngörmüşlerdir. O günün

¹⁷ Onun için tek para birimi ekonomik güç veya satın alma gücünden başka bir anlam ifade etmiştir. Kohl'un dünya anlayışında ortak para biriminin özellikle gençlere “Avrupa ve Avrupalılığa” dair yeni bir aidiyet duygusu aşılayacağı yönünde bir inanç bulunmuştur. Ve özellikle Winston Churchill'in 19 Eylül 1946'da Zürih'teki öğrencilere hitaben yaptığı konuşmasında yer alan “*küçük uluslar da büyük uluslar kadar önemlidir ve onurlarını ortak davaya katkılarından dolayı kazanırlar*” ifadelerini sıklıkla kullanmıştır. Bu da büyük Avrupa idealinin kıtadaki küçük ulusların katkılarıyla gerçekleştirileceği mesajını kamuoyuna sıklıkla aktarması anlamına gelmiştir (Mertes, 2002: 68).

koşullarında hiç kimse herhangi bir tarafın kaybeden olarak ilan edileceğini aklının ucundan bile geçirmesi mümkün değildi; çünkü bu tür yorumlar dönem konjonktüründe gerçekçi kabul edilmemiştir (Granieri, 2013: 2).

Bu gerçekliğin en net görüldüğü alan ise şüphesiz ki Berlin olmuştur. Dünya, Orta Avrupa'da istikrar ve güvenlik için ödenmesi gereken bedel olarak Berlin Duvarı'nın varlığını kabul etmiştir. ABD Başkanı Ronald Reagan'a 1987'de Brandenburg Kapısı önünde yaptığı çağrıda "Sayın Gorbaçov, bu duvarı yıkın!" diye seslenirken hiç kimse -esasinda kendisi bile- bunun gerçekleştirilmesini beklememiş ve hatta bu sözlerin "anakronik" duyguların yorgun bir yansıması olarak karşılanmıştır. O dönemde Gorbaçov'un Glasnost ve Perestroyka politikalarının Sovyetler Birliği'ni istikrara kavuşturacağı ve iki kutuplu dünya durumunun daha da kalıcı hale geleceği varsayılyorken; bunu önlemek adına Ronald Reagan bu çağrıda bulunmuştur. Neticede ABD haricinde hiçbir devlet bunu talep edebilecek bir güç ortaya çıkaramamıştır (Granieri, 2013: 3). Tam olarak böylesine beklentisiz bir ortamda 1989 devrimleri ile Almanların yeniden birleşmesi fikri beklenmedik bir zamanda gerçekleşmiştir. Hatta Gorbaçov bu durumu "tarihin gündeminde yoktu" sözleri ile değerlendirerek beklentisizliğini dile getirmiştir (Granieri, 2013: 3).

Helmut Kohl ve merkez sağ yani Hristiyan Demokrat Birliği / Hristiyan Sosyal Birliği (CDU / CSU), 1970'ler dönemi boyunca önceki Sosyal Demokrat hükümetlerin detant (yumuşama) odaklı Ostpolitik yaklaşımlarını belli bir düzeyde eleştirmiştir. Ancak 1982'de iktidarı ele aldıklarında Kohl hükümeti Doğu Almanya ile *modus vivendi*¹⁸ anlayışı temel alınarak "Ostpolitik" temelli yaklaşımlara bir süre daha devam etmiştir (Görtemaker, 2009: 14).

Esasında bu durum Kohl'un iktidara gelmesi için stratejik bir hamle yaparak koalisyon ortağını değiştiren liberal eğilimli Özgür Demokrat Parti'den (FDP) kaynaklanmıştır. Kohl hükümetlerinde zamanında da FDP'li Hans Dietrich Genscher 1974 yılından beri sürdürdüğü "Dışişleri Bakanlığı" görevine devam ederek gerçekçi dış politika anlayışını sürdürmüştür. Yine de bu statüko dahilinde devam ederek bölünmenin sağladığı istikrarı, birlikteliğin benzersiz belirsizliklerine tercih etme anlayışı da yeni gelen hükümetle olan görüş birliğini yansıtmıştır (Görtemaker, 2009: 14).

Batı Almanya için birleşme yolundaki önemli dış politik meselelerinden biri de Doğu Almanya'da bulunan Almanların çevre ülkelerden Batı Almanya'ya doğru göç dalgası oluşturması olmuştur. Macaristan'ın Avusturya ile arasındaki "sınır" güvenliği seviyesini düşürmesiyle beraber bu göçler yoğunlaşmıştır. Doğu Almanya'da yaşayan vatandaşların

¹⁸ Çatışan tarafların süresiz olarak veya nihai bir çözüme ulaşıncaya kadar barış içinde bir arada yaşamasına izin veren bir düzenleme veya anlaşma.

kendi geleceklerini kaçak olarak göç ederek kurtarmaya çalışması ise Doğu Alman yönetiminin başarısızlığının bir göstergesi olmuştur (Önsoy ve Koç, 2019: 113).

Doğu Almanya'nın kötü yönetilmesi ve özellikle göç gelişmeleri Batı Almanya kamuoyu ve makamları tarafından dikkatle izlenmiştir. 28 Kasım 1989'da Helmut Kohl Almanya'da ortak bir federal düzen oluşturmak amacıyla Doğu Almanya Başbakanı Hans Modrow'a acil yardım planı olarak ortak bir topluluğun kurulması ve birleşik konfederatif yapıların geliştirilmesini içeren On Nokta Planı'nı sunmuştur. Kohl, birleşik bir Almanya'nın nasıl bir yapı olacağını kimsenin bilemeyeceğini ifade etmiş olsa da nihai hedeflerinin her iki Alman toplumunu da bu sayede birleştirmek olduğunu açıklamıştır (Görtemaker, 2009: 15).

Bu gelişmelerin üzerine Modrov Genel Sekreter Gorbaçov ile görüşmek üzere Moskova'ya gitmiştir. Doğu Berlin'deki SSCB büyükelçisinin elinde bulunan taslak "Almanya için birleşik Anavatan" ismini taşıırken, başkentin Berlin olacağı bir birleşme sürecinin SSCB açısından yol haritasını içerdiği çıkarımına ulaşılmıştır. SSCB'nin bu taslağı kabul etmesiyle birlikte Doğu Almanya çıkarlarının da gündeme alınacağı ABD, Fransa ve İngiltere ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Taslak metnin ağırlıklı olarak önerileri parasal, ekonomik ve sosyal birliğin sağlanması hedeflerini temel almıştır (Görtemaker, 2009: 15).

Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber 12 Eylül 1990'da imzalanan 2+4 Anlaşması sayesinde İkinci Dünya Savaşı güçlerinin Almanya üzerinde bulunan tüm hakimiyetleri sonlandırılmıştır. Bu sayede Almanya uluslararası arenada 1871'den sonra da tam bağımsız devlet; 20. yüzyılın sonundan yeniden birleşik bağımsız devlet bir devlet olmaya hak kazanmıştır (Büyükbay, 2016: 48).

Birleşmenin şüphesiz ki ilk etapta Almanya ekonomisine büyük yükleri ve sosyolojik problemleri de beraberinde getireceği ön görülmüştür. Ancak bu etkilerin uyum sağlanması ve ekonominin yeniden gelişme trendine girmesiyle beraber ortadan kalkacağı da analistlerce aşikâr olarak ifade edilmiştir. Nitekim SSCB'nin güç kaybederek parçalanma aşamasına gelmesinin ardından Doğu Avrupa'da Almanya haricinde büyük bir devlet kalmamıştır. Sınır güvenliğinin ve bütünlüğünün yeniden sağlanmasıyla birlikte düşmanla birebir temas halinde olan bir devlet yerine etrafı tampon bölgelerle çevrili Batı güvenlik şemsiyesi altında nispeten "güvenli" bir jeopolitiğe sahip olmuştur. Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası arenada askeri kapasitelerin yerini ekonomik büyüklüklerin almasıyla birlikte Almanya daha büyük hedeflerine ilerleme konusunda avantaj sağlamıştır (İnat, 2009: 4).

Doğu Bloğu'nun ortadan kalkmasıyla beraber uluslararası ortam devletlere yeni politikalar üretme hususunda oldukça geniş bir alan bırakmıştır. Almanya bu noktada realist davranarak her ne kadar ekonomik olarak açılımlar yapmaya müsait olsa da güvenlik

kaygılarından dolayı daha temkinli davranması gerekliliğini algılamıştır. Bu noktada siyasetçiler yeni dönem yaklaşımlarının ne olacağı hususunda çok özenli davranmışlardır (İnat, 2009: 5).

İngiltere ve Fransa; Almanya'nın birleşme hamlesinden kaynaklı olarak entegrasyon hareketinin engelleneceğine dair bir endişeye kapılmıştır. Bu endişelerin Kohl'un politikaları ile giderilmesinin ardından Birlik yolunda ilerleyen Avrupa Topluluğu içinde Almanya'nın coğrafi ve nüfus büyüklüğü endişe yaratmaya başlamıştır. Büyüklükten kaynaklı olarak oy hakkının artması ve Almanya'nın daha pro-aktif bir role bürünmesi diğer ortaklar tarafından - özellikle İngiltere ve Fransa- bir problem olarak görülmüştür. Yeni ve birleşmiş Almanya'ya bakışlar her ne kadar endişe dolu olsa da Dışişleri Bakanı tarafından yapılan "Hiçbir ülke Almanya'nın yeni politikasından korkmasın. Bunlar tümüyle Avrupa barışı ve entegrasyonuna hizmet etmektedir" açıklaması tansiyonu bir nebze olsun düşürmüştür (Hekimler, 2007: 14).

İki Almanya'nın birleşmesinden evvel Kasım 1989'da yapılan AET zirvesinde parçalı yapıya sahip bir Almanya'nın, birlik yolunda problemler yaşanan bir Avrupa'ya neden olduğunu tekrar dile getirmiştir. Bu bağlamda Kohl her iki bütünleşememiş coğrafya arasında bir paralellik kurmuş ve bunu elinden geldiği ölçüde gidermeye çalışmıştır. Alman birliğinin kurulması esasında Avrupa Birliği entegrasyon sürecinin bir parçasıdır. Kurulduğu andan itibaren akıllarda beliren birliktelik fikrinin bir ürünü olarak ortaya çıkan Almanya bütünleşmesinin Avrupa'nın birlik olması fikriyle bütünleşik olduğunu liderliği boyunca savunmuştur (Hekimler, 2007: 15).

Birleşmiş Almanya'nın genel dış politika hamleleri bütünleşmeyi sağlamaya yönelik olmuştur. Ekonomik krizin etkilerinin azalmasıyla beraber bu hız kazanmıştır. SSCB varlığının daha az tehdit haline gelmesi ise AET'nin genişlemesini ilerleyen dönemlerde kolaylaştırmıştır. İlerleyen başlıkta inceleyeceğimiz 1990 ve 2000'ler döneminde Avrupa bütünleşmesi gerçek anlamda "birlik" manasına kavuşmuş ve ortak politikalar ile kimlik temelli yaklaşımlara ağırlık verilmiştir. Bu noktada Almanya'nın birleşmesi itekleyici güç olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3. 1980-1990 Yılları Arasında Türkiye'nin Avrupa Birliği Üzerine Dış Politikası

Bu dönemde 12 Eylül 1980 darbesinden kaynaklı olarak Türkiye ile AT ilişkileri oldukça gergin ve soğuk düzeyde ilerlemiştir. Türkiye'nin demokrasiden uzaklaşması ve üstüne üstlük Yunanistan'ın topluluğa dahil olması AT görüşmelerini yürüten heyetler nezdinde aşılması çok zor engeller olarak tezahür etmiştir. Darbe döneminde ve sonrasında da

tüm olumsuzluklara rağmen görüşmeler devam etmiş ve üyeliği elde edebilmek adına tüm yollar denenmiştir. Fakat darbe döneminde yaşanan olumsuzluklar -özellikle insan hakları ihlallerinin yükselmesi- ilişkilerde onarılmaz büyüklükte yaralar açmıştır. Şükrü Saraçoğlu'nun "Tam üyelik konusu bir konjonktür meselesidir. Konjonktür ortaya çıktığında gerçekleşir. Siz de o tarihe kadar ne kadar hazırlıklı olursanız işiniz o kadar kolaylaşır" ifadelerinden yola çıkarak Türkiye, gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusuna yeterince hazırlanamadığından üyeliğe o dönemde kabul edilmemiş ancak üyelik kapıları da tamamen kapanmamıştır.

3.3.1. 12 Eylül 1980 Darbesinin Avrupa Birliği ile Olan İlişkilere Etkisi

Türk dış politikasının yönü bu dönemde temelde üç önemli olay neticesinde ve ekseninde belirlenmiştir. Bunlar, 1979 İran Devrimi, SSCB'nin Afganistan işgali ve İran-İrak savaşı olarak kabul edilmektedir. İlgili konjonktürel gelişmelerden kaynaklı olarak Türkiye, NATO içerisindeki pozisyonunun öneminin arttığının farkına varmıştır. Bunun yanı sıra ülke içerisinde ve özellikle ekonomik gelişmelerde önemli, yön belirleyici parametreler olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir (Küçükcan ve Küçükkeleş, 2012: 12).

Dönem içerisindeki ekonomik anlamda süre gelen yapısal sorunlar ve ülke içindeki sağ-sol kutuplaşmasının derinleşmesi Türkiye'yi adeta kördüğüm haline getirmiştir. Tüm bu karışıklıkların şüphesiz ki halk iradesiyle çözülmesi gerekmektedir ancak dönemin Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları çareyi demokrasiden uzaklaşarak darbe gerçekleştirmekte bulmuştur. 12 Kasım 1979'da istikrarı yeniden sağlamak adına iktidara gelen Süleyman Demirel, 12 Eylül 1980'de devletin kontrolünü cuntacı askerlere bırakmıştır (Çakmak, 2009: 1).

Gerçekleştirilen darbenin akabinde Orgeneral Kenan Evren "Avrupa Topluluğu, Avrupa Konseyi ve demokratik ülkelerin üyesi bulunduğu diğer uluslararası kuruluşlarla" süregelen müzakerelerin diyalog düzleminde devam edeceğinin altını çizmiştir. Darbeciler, darbenin meşruiyetinin sağlanması adına şüphesiz ki uluslararası arenadan da destek toplamak gerekliliğini hissetmişlerdir. ABD, NATO üyesi bir müttefikin darbe vesilesiyle nispeten istikrarlı bir geleceğe kavuştuğu için bu duruma karşı olumsuz bir yaklaşım içerisinde olmazken, darbeciler esas anlamda "Batı" olarak ifade ettikleri Avrupa'nın da olumsuz tepkisini çekmemeyi ummuşlardır (Erhan ve Arat, 2010: 82).

Darbe, siyasi açıdan duyduğu destek ihtiyacına ek olarak ekonomik bağlamda da desteğe ihtiyaç duymuştur. Yabancı sermayenin Türkiye'ye gelmesinin sağlanması ve AT üyelik sürecinde vaat edilen fonlar ekonomik anlamda devlet için büyük önem taşıyorken

darbeciler bu yatırımları küstürmeyi göze alamamışlardır. Tüm bunlara ek olarak Yunanistan ile girilen politik anlamdaki yarışta Türkiye'nin geride kalması gibi sebeplerden ötürü AT'nin darbeyi kabullenmesi için tüm yaklaşımlar denenmiştir (Erhan ve Arat, 2010: 83).

İçine girilen bu yeni dönemde Ortadoğu'da bölgesel statükonun kaybının ardından Türkiye iç politikasında darbe ile gelen durulma ortamı Batı tarafından önemsenmiştir. AT üye ülkeleri de demokrasiden uzak olan bu yönetime karşı hoşgörü seviyesini ilk etapta Yunanistan'da gerçekleşmiş darbeye olan yaklaşıma oranla daha yüksek tutmuştur. Özellikle Hollanda, Fransa ve Danimarka Türkiye ile olan ilişkilerin tamamen koparılmasından yana bir tutum izlemişken Almanya ve İngiltere ise cuntanın Türkiye'nin gerçek demokrasiye yeniden kavuşabilmesinin bir yolu olarak değerlendirilmesini talep etmiştir (Erdem, 2015: 39).

12 Eylül darbesinin hemen ardından Türkiye'nin durumunu acilen görüşmek üzere toplanan Avrupa Parlamentosu'nun 18 Eylül 1980 tarihli birleşimindeki tartışmalar incelendiğinde nispeten ılımlı bir yaklaşım sergilendiği görülmüştür. Bu görüşmede "Sosyalist" kanat tarafından Türkiye'nin AT'den uzaklaştırılması gereği savunulurken "Muhafazakâr" kesim ise Türkiye'nin stratejik önemini ve yabancılaştırılmaması gereğini vurgulamıştır. Parlamento görüşmelerinin ardından muhafazakâr kanadın değerlendirmeleri doğrultusunda ılımlı kararların çıktığı gözlemlenmiştir. Ancak Konsey'den gelen tavsiye kararında ise Türkiye'ye yönelik siyasi yaptırım tehdidi es geçilmemiştir. İlgili kararda ise Türkiye'nin ivedilikle "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerine saygı göstermesi" ve demokrasiye bir an evvel geçilmesi talep edilmiştir. Aksi halde Türkiye ile olan ilişkilerin kesilebileceği ihtimali vurgulanmıştır (Düzgüt ve Gürsoy, 2008: 34).

Darbenin ardından gerçekleştirilen ilk "Ortaklık Konseyi" görüşmesinde Batılıların Türkiye'nin demokrasiden uzak durumundan faydalanmaya çalışacakları gün yüzüne çıkmıştır. Darbecilerin yargılamalarından ve insanlık dışı muamelelerinden kaçmaya çalışanları engellemek veya bunların yeni birer problem yaratmasını önlemek adına başta Almanya ve Fransa olmak üzere AT içerisinde bulunan pek çok ülke Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını ülkeye girişler için vize uygulamasına tabi tutmaya başlamıştır. Esasında AT bu uygulamayı devreye sokarken çekinmiştir. Çünkü Türkiye'nin "Ortaklık Anlaşmasına" dayanarak sert tepki vermesi ihtimali söz konusu olmuştur fakat; ülke içerisindeki anti-demokratik yönetimden kaynaklı olarak bu ihtimalin ortadan kalkmasının ardından rahatlıkla uygulama meşru hale gelmiştir (Erhan ve Arat, 2010: 85).

Türkiye tarafı alınan bu karara elbette tepki göstermiştir ancak gerek tepkilerin yeterince kuvvetli olmaması gerekse toplantının bakan düzeyi yerine büyükelçiler düzeyinde gerçekleştirilmesinden kaynaklı olarak kararın uluslararası hukuka uygun olduğu sonucu

çıkıştır. Böylelikle Batı'ya ihtiyacı olan darbeyi yönetim altında, AT ile gerçekleştirilen ilk toplantının ardından Türk heyeti herhangi bir netice alamamıştır. Devletlerarası hukuka uygun anlaşmalarla belirlenen taahhütlerin gerçekleştirilmemesini mümkün kılan, “demokratik olmayan iktidar” sebebi bu dönem boyunca gündemde kalmıştır (Çakmak, 2009: 1).

Türkiye’de fırtınalı günler yaşanmaya devam ederken AT yoluna beraber girdiği Yunanistan bu dönemde topluluğun içine dahil edilmiştir. AT üyeliğinin Türkiye Cumhuriyeti dış politikasının temel ülkülerinden biri olmasının sebebi, Yunanistan ile rekabet çerçevesinde hedef haline getirilmesidir. Ancak Türkiye’nin bu yarışı kaybetmesi özellikle kulübe girme sürecinde Yunanistan vetolarıyla karşılaşması büyük bir engel oluşturmıştır. Bu rekabetçi süreçte Türkiye reformlara kavuşma hızını artırsa da artık Yunanistan yapısal bir engel olarak -tıpkı darbe dönemindeki anti-demokratik yönetim sebebi gibi- Türkiye’nin karşısına çıkarılmaya başlanmıştır (Erdem, 2015: 41).

Yunanistan’ın Türkiye için AT yolculuğunda değişmez bir problem olarak kalması 1981 sonrasında günümüze kadar tüm dönemleri etkilemiştir. Yunanistan, Türkiye ile ilgili olan meselelerde adeta bir katalizör görevi görerek AT üyeleri arasındaki görüş ayrılıklarını yok etme rolünü üstlenmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasında bulunan problemlerin müzakere sürecinde gündem dışı tutmak adına büyük özen gösteren Türk heyetleri, Yunanistan’ın topluluğa dahil olmasıyla beraber başta “Kıbrıs Sorunu” olmak üzere ikili problemlere AT’nin organik bir ilişki ile dahil edilmesinin önüne geçememiştir (Gümrükçü, 1999: 8).

Yunanistan’ın topluluğa katılmasının ardından Türkiye yeni bir politika arayışına girmiştir. Bu noktada ya revizyonist açıklamalarda bulunup geleceğin başka bir yönde aranacağı veya hiç beklemeden tam üyelik başvurusunun yapılacağı yönünde yaklaşımlar AT özelinde temel gündem maddeleri olmuştur. 1980-1990 arasındaki dönem boyunca Türkiye’nin bu iki kutup arasında meddücezirler yaşadığı gözlemlenmiştir. Siyaseten Yunanistan’ın Türkiye’yi gerileteceği aşikâr olarak görülmüş buna ek olarak durum ekonomik açıdan değerlendirildiğinde de Türkiye ile paralel üretimlere sahip olan Yunanistan’ın Türkiye’nin AT ihracatını negatif yönde etkileyeceği de görülmüştür (Erhan ve Arat, 2010: 86).

Dini ve kültürel bir yaklaşımla değerlendirildiğinde ise Yunanistan’ın AT’nin geri kalanından farklı olarak Ortodoks inancına sahip oluşu “Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu” coğrafyasında bulunan AT kamuoyunda rahatsızlıklar yaratmıştır. Hristiyan inancın içerisindeki “öteki” bile entegre edilmekte bu denli zorluklar yaşıyorken Müslüman Türkiye’nin üyeliğinin topluluk içerisinde çok daha derin bir tartışma ve kırılma yaratacağının

sinyalleri alınmış ve üyelik ihtimalinin daha da zorlaştığı fikri hâkim olmuştur (Erhan ve Arat, 2010: 86).

Ancak Kenan Evren ve darbeciler, İran’da yaşanan devrim ve SSCB’nin Afganistan müdahalesi olaylarından kaynaklı olarak Türkiye’nin uluslararası ortam ile ABD politikalarındaki kilit rolünün arttığını sezmiştir. NATO müttefiki bir ülkenin iç politikasını statükoya kavuşturmak adına çabalayan “darbecileri” nispeten meşru gören ABD gibi AT’nin de ülke içi statükonun sağlandığı gerekçesiyle meşruluğunu onların perspektifinde de legal düzeye oturtmak istenmiştir. Nitekim bu yaklaşım bir noktada geçerlilik kazanmış ve ABD üzerinden AT üyesi devletlere Türkiye’ye yönelik tutumlarında dikkatli olunması gerekliliği söylenmiştir (Erhan ve Arat, 2010: 88).

Öte yandan ülke içinde Dışişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı arasında Avrupa Topluluğu tam üyelik başvurusunun gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Esasında Türkiye’nin başvuru sürecinde gerçekleştirdiği hatalardan biri de üyelik sürecinin müsebbibi kurumun tam olarak belirlenememesi olmuştur. Kenan Evren ve darbeci askerlerin kararları doğrultusunda tam üyelik başvurusunun ivedilikle gerçekleştirilmesi gündeme alınmıştır. Buna müteakip kararlaştırılan husus ise Türkiye’nin yeniden demokratik düzlemde yönetilmeye başlar başlamaz üyelik sürecinin başlatılması yönünde olmuştur. Gerek dönemin şartlarından ötürü gerekse de Türkiye’nin demokrasiye yeniden geçiş yapacağını sinyallerini bozmamak adına, AT bu karar hakkında olumsuz bir yaklaşım sergilemekten kaçınmıştır. Yalnız topluluğun aklında gerçekleştirilecek bu erken ve hazırlıksız tam üyelik başvurusu endişelere neden olmuştur (Erdem, 2015: 42).

Bu dönemde Milli Güvenlik Konseyi’nin (MGK) siyasi düzlemdeki özgürlükleri kısıtlayarak olağanüstü derecede insan hakları ihlalleri gerçekleştirmiştir. Bunun üzerine AT tarafından yapılan baskıların boyutları seviye atlamıştır. Demokrasinin en önemli simgesi olan siyasi partilerin kapatılması, sendika yöneticileri ve üyeleri için idam talepleri başta olmak üzere çok sayıda temel hak ve özgürlüklere yönelik davanın ihlallere neden olması AT’nin Türkiye yaklaşımını sertleştirmiştir. Avrupa Parlamentosu ve Komisyon tarafından “Türkiye’de insan hakları ve demokratik özgürlükler sağlanana dek, mali yardımın askıya alınması” tavsiye kararıyla beraber ortaklık yönündeki ilişkiler belirsiz süreliğine askıda bırakılmıştır (Uysal, 2001: 145).

AT’nin darbeye karşı sertleşme yönünde değişen yaklaşımı dönemin sonuna kadar devam etmiştir. Siyasi partilerin yeniden kurularak seçim prosedürlerinin yeniden işletilmeye başlanması gibi demokratik saiklerin ilanını AT yeterince açık ve sürdürülebilir olarak görmemiştir. Bundan kaynaklı olarak dönemin güvensizlik ortamı içerisinde gerçekleşecek

Kasım 1983 seçimlerini demokrasinin geri geldiğinin bir yansıması olarak kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. AT'nin olumsuz açıklamalarına rağmen 6 Kasım 1983 tarihinde Türkiye yeniden demokratik düzleme geçtiğini ilan etmiştir. Türkiye'nin yeniden sivilce yönetilmeye başlamasının ardından hükümeti devralan Turgut Özal, AT ile ilişkileri normalleştirmekte güçlük yaşamış ve yoğun çabalar harcamıştır (Erdem, 2015: 45).

3.3.2. 1983 Yılında Demokrasiye Dönüşün Ardından Avrupa Birliği ile Olan İlişkiler

Darbe döneminin ardından gerçekleştirilen seçimlerle beraber Türkiye'nin yüzünü yeniden sivil iradeye dönmesi ve "ithal ikameci" politikaların terk edilmesiyle birlikte uygulamaya geçirilen neo-liberal politikalar ile uluslararası ortamda daha görünür adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu yaklaşımın ilk somut politikası AET ile dondurulan görüşme sürecinin yeniden başlatılması olarak gözlemlenmiştir. Bu kapsamda 14 Nisan 1987'de Ankara Anlaşması'nda ifade edilen hazırlık süreci tamamlanmadan tam üyelik başvurusu gerçekleştirilmiştir. T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı'nın resmi sayfasında bulunan bu açıklamada ifade edildiği kadar kolay olmayan normalleşme ve acele edilmiş üyelik başvurusu kararı Turgut Özal döneminde gerçekleştirilmiş ve 1989'da olumsuz bir şekilde yanıtlamıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020).

6 Kasım 1983 seçimlerinin ardından Turgut Özal'ın seçimin galibi olarak sandıktan çıkması, Türkiye halkının oy kullanma işlemini rahatlıkla yapabildiğini göstermiştir. Ancak darbe sonrasındaki kısıtlamaların hala devam ediyor olmasından kaynaklı olarak demokrasinin bu ortamda özgürce tezahür edebilmesi ihtimalinin düşüklüğü, halk tarafından seçilen bu temsilcilerin ülkenin gerçek temsilcileri olamayacağı düşüncesini de haklı çıkarmıştır. Bu bakış açısı dahilinde AET seçimlerin hemen ardından nasıl bir pozisyon alması gerektiğini ilk etapta belirleyememiştir (Birand, 2005: 314).

1983 seçimlerinin ardından Başbakan seçilen Turgut Özal ve Anavatan Partisi (ANAP) hükümet programında AET ile olan ilişkilere de değinilmiştir. Program detaylı olarak incelendiğinde esas vurgu yapılan husus olarak yeniden demokratik rejime geçildiği bunun yanı sıra da AET ile olan ilişkilerde "menfaatlerin dengelenmesi" düzleminde ilerleneceği ifadeleri dikkat çekmiştir. Özal'ın kendi cümleleriyle bu yaklaşım açıkça dile getirilmiştir (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 6009):

"6 Kasım seçimleriyle Türkiye'nin demokratik rejime olan bağlılığı bir defa daha ispat edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin çalışmaya başlaması ve normal demokratik nizamın yeniden işlerlik kazanmasından sonra Avrupa Konseyi ile ilişkilerimizin normalleşmemesi için bir sebep kalmamıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ile münasebetlerimizde, esas hedefimiz tam üyelik olmakla beraber, bütün safhalarda menfaatlerin dengelenmesini esas alan bir anlayış içinde olacağız". (Özal, 1983)

Turgut Özal'ın seçimlerden galip çıkması AET üyelerinin siyasi gündemlerinde olumlu bir hava yaratmamıştır. Turgut Özal, Devlet Planlama Dairesi'ndeki görevini yürütürken AET'ye muhalif bir çizgide politikalar seyretmiş ve raporlar hazırlatmıştır. Türkiye'nin topluluğa karşı dezavantajlı konumunu çokça kez dile getirmesinden kaynaklı olarak AET'nin aklında olumsuz bir yer edinmiştir. Özal'ın AET'ye mesafeli yaklaşımı ile birlikte bir de Türkiye içerisindeki demokratik havanın puslu olmasından kaynaklı olarak ilk etapta AET'nin Türkiye'ye karşı temkinli tutumu devam etmiştir (Karabulut, 2007: 138).

AET'nin hemen pozisyon alamamasının bir başka sebebi de Yunanistan olarak göze çarpmaktadır. Yunanistan'ın topluluk üyeliğine girmesinin ardından Türkiye ile ilgili olarak her kararın altında oyun bozucu bir misyonunun olduğu gözlemlenmiştir. Gerek mali protokoller ile ilgili hususlar gerekse de Avrupa Parlamentosu'nda bulunan ve çeşitli siyasi grupları temsil eden parlamenterlerin Türkiye aleyhine çalışmaları Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır (Erdoğan, 2008: 134).

Neredeyse AET'nin kuruluşundan itibaren sürekli olarak temasları devam eden Türkiye-AET ilişkileri özellikle Yunanistan'ın tam üyeliğinin sonrasındaki dönemde Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Karar organlarında üye devletlerin elinde bulunan "veto" yetkisi Türkiye'nin tam üyeliğine karşı çıkan devletlerin bir kozu olarak görülmüştür. AET'ye Yunanistan'ın üyeliği de topluluk içerisindeki Türkiye muhaliflerinin, bu kozu Yunanistan'ın oynamasına izin vermesine ve "haksız" yaklaşımların uygulanmasına neden olmuştur (Erdoğan, 2008: 135).

Darbenin ardından gelen dönemde AET'nin Türkiye üyeliğine sıcak bakmamasının bir başka sebebi ise Avrupa coğrafyasındaki iş gücü eksikliğinin kapanması ve yeni bir işçi göçü hareketliliğinin yaşanması tedirginliği olmuştur. Özellikle Batı Almanya -Türkiye'nin Avrupa yolculuğundaki en yakın destekçisi- Türkiye'nin serbest dolaşımdan faydalanarak yeni bir problem yaratmasından çekinmiştir. 1973 Petrol krizi ve 1979 Büyük Buhran öncesindeki Türkiye'nin en önemli kozlarından biri olan "iş gücü" seksenler konjonktüründe Türkiye'nin büyük problemlerinden biri olarak yansıtılmıştır (Erdoğan, 2006: 8).

1983'te seçilen Özal hükümetinin ve ondan sonraki tüm hükümetlerin dış politika kararlarını etkileyecek bir mesele olarak Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilanı karşımıza çıkmaktadır.

KKTC'nin bağımsızlığının ilanının ardından Türkiye'nin önceleri benimsediği çözüm anlayışı, yeni kurulan devletin uluslararası alanda tanınması olarak keskin bir revizyona

uğramıştır. Gerek Özal gerekse ardından gelen tüm hükümetler için KKTC meselesi Türkiye'nin tartışmaya ve pazarlığa açılmayacak bir dosyası olarak dış politika gündeminde yer almıştır. Bu durum da AET ile olan ilişkileri hem Yunanistan hem de uluslararası hukuk düzleminde olumsuz etkileyen başlıklardan biri olmuştur (Erdoğan, 2006: 8).

1983'ten üyelik başvurusunun gerçekleştirileceği 1987 yılına kadar AT ile ilişkileri yeniden canlandırmak adına Türkiye Cumhuriyeti önemli çaba sarf etmiştir. Başta dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, Devlet Bakanı ve Türk Dışişleri Müsteşarı Uluç Özülker olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm kurum ve kuruluşları seferber edilerek Türkiye'nin Avrupa başkentlerini ikna edebilmesi için çeşitli kanallar kullanılmıştır (Karabulut, 2007: 150).

Müzakere görüşmelerinin ve pek çok Avrupa başkentinin ziyaretinin ardından tüm olumsuz telkinlere rağmen 14 Nisan 1987'de AET'ye tam üyelik başvurusu yukarıda ifade edilen sorunların gölgesinde gerçekleştirilmiştir. Başvurunun bir gün öncesinde ise Başbakan Özal “Burada önemli bir açıklama yapmak istiyorum. Aslında bunu yarın (14 Nisan) açıklayacaktım ama maalesef bazı açıklamalar bizden evvel başka kaynaklarca yapılıyor, Türkiye yedi yıldır süren istikrarına devam ederse, Avrupa Müşterek Pazarına üye olmamız, bazılarının tahmin ettiği gibi zor olmayacaktır” diyerek, haberi resmi olarak ilan etmiştir (Karabulut, 2007: 152).

Türkiye Cumhuriyeti'nin AET üyelik sürecinden sorumlu Devlet Bakanı Ali Bozer üyelik mektubunu AET dönem başkanı olan Belçika Dışişleri Bakanı Leo Tindemans'a ve Topluluk Komisyonu Başkanı Jacques Delors'a teslim etmiştir. Türkiye'nin üyelik başvurusunu beyan etmesinin ardından yapılan açıklamada Tindemans “Türkiye'nin başvurusunda temel prosedür uygulanacaktır” ifadelerini kullanmıştır. Özellikle Yunanistan'ın bu başvuruyu askıda bırakması ihtimalinden çekinen Türk dış politika yapımcıları bu açıklama ile başvurunun kabul edilemez olmadığını duyduklarında bir nebze olsun rahatlamışlardır (Karabulut, 2007: 153).

Başvurunun ardından gelen değerlendirme sürecinde ise AET çok ağır kanlı davranmıştır. Özellikle Yunanistan, İspanya ve Portekiz genişlemesinin getirdiği mali yük ve uyum problemleri topluluğun temelde çözülmesi gereken sorunları olarak görülmekte ve Avrupa Tek Senedi şartlarına ivedilikle ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu noktada Türkiye'nin başvurusu geri plana atılmış ve topluluk 1992 hedeflerine kilitlenmiştir. Ancak başvurunun ardından gelen süreç Türkiye'de büyük bir heyecan ile beklenmiştir (Birand, 2005: 350).

Özal hükümetinin temel gayesi AT'den bir müzakere tarihi alınabilmesi ve böylelikle yabancı yatırım çekmek olmuştur. Devlet Bakanı Bozer ikili temaslarında Türkiye'nin önemli bir ticari ortak olacağından ve sunduğu pazar büyüklüğünün göz önünde bulundurularak üyeliğin avantajlarından bahsetmiştir. Bu, yalnızca görüşmeler düzeyinde kalmamış özellikle

Fransız ve İngiliz şirketlerine o dönemde çok sayıda ihale verilmiştir. Üyelik başvurusu sonrasındaki dönemde Batı Almanya'dan ziyade İngiltere ve Fransa Türkiye'nin en önemli destekçileri olmuştur (Birand, 2005: 350).

Yine Batı Almanya'nın da desteğini kazanabilmek için serbest dolaşım konusunda bizzat Özal çeşitli tavizler vermiştir. Hatta bir açıklamasında ise "Biz, İşçilerin serbest dolaşımı mutlaka 1996'da başlayacaktır diye ısrar da etmeyeceğiz" demiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel gayesi bu gruba dahil olarak yabancı yatırımcıyı çekmek ve kalkınmayı hızlandırmak olmuştur. Bu sayede yaratılacak yeni iş kollarıyla beraber teşvik programlarının da oluşturulmasıyla Avrupa'daki Türklerin de vatanlarına dönmeleri planlanmıştır (Birand, 2005: 352).

AT içerisindeki grupların Türkiye hakkındaki çalışmaları 9 Kasım 1989 tarihine kadar nispeten ilgiyle sürdürülmüştür. Ancak bu tarihi gün ne yalnızca Türkiye'nin ne de Almanya'nın kaderini değiştirmekle yetinmemiş tüm devletlerin siyasi tarihlerinde büyük bir değişikliğe imza atmıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte iki Almanya'nın birleşmesi gerçekleşmiş ve Avrupa devletleri için bambaşka bir konjonktür doğmuştur. Bununla beraber demokratikleşme adımları atan diğer Doğu Avrupalı devletlerin de AT'ye entegre olma hedeflerinin olması tüm dengeleri değiştirmiştir. Bu konjonktür içerisinde AT koridorlarında Türkiye'nin üyelik talebi geri plana itilmiştir (Birand, 2005: 354).

Nitekim Türkiye ilgili kararın açıklanacağı tarih olan 18 Aralık 1989'da AT'nin yeni bir genişleme adımına henüz hazır olmadığı belirtilmiş; ancak müzakere sürecinin devam ederek bu aşamanın da atlatılabileceğinin altı çizilmiştir. "Nereye gidildiğinin belli olmadığı, her şeyin her gün değiştiği bir ortamda Türkiye gibi büyük bir ülkeye başka türlü yanıt verilemezdi" açıklamalarında bulunan Avrupa Komisyon Başkanı Abel Matutes, Türkiye meselesinin daha ileri bir tarihte tekrar değerlendirileceğini de sözlerine eklemiştir (Birand, 2005: 356).

3.4. 1980-1990 Yılları Arasında Türkiye ve Batı Almanya İlişkileri

Türkiye'nin iç politikadaki hareketli gündemi ve 1980 darbesinin ardından darbeci yönetim tarafından siyasi baskı göreceğini düşünen büyük bir kitle Almanya'ya iltica yoluyla göç etmiştir. Bu noktada Türkiye kökenli göçmen profili de değişmiştir. Göçmenlerin büyük çoğunluğu bu dönemde de mavi yaka olarak çalışmaya devam ederken 1980 döneminde göçen nispeten daha eğitilmiş kişiler farklı alanlarda meslek yaşamlarını sürdürmüştür.

3.4.1. Avrupa Politik Düzlemde İkili İlişkiler

Misafir işçilerin bu denli politize olmasının yanı sıra dönemin Türkiye-Almanya ilişkilerini etkileyen bir diğer faktör “işçilerin serbest dolaşımı” hakkındaki yaklaşım farklılıkları olmuştur. Türkiye’nin AT ile imzaladığı mutabakatlara göre 1986 yılında Türk vatandaşlığına mensup işçiler birlik içerisinde herhangi bir eleme/seçme prosedürüne gerek duymadan yaşamlarını sürdürebileceklerdi. Ancak başta Federal Almanya, serbest dolaşım nedeniyle ekonomisinin olumsuz etkileneceğini düşündüğünden ilişkileri gerginleştirmiştir (Erhan ve Arat, 2016: 89).

Dönem içerisinde Başbakan Turgut Özal ve Şansölye Helmut Kohl’ün görüşmelerinin neticesinde basına yansıyan ifadeler incelendiğinde Bonn yönetiminin serbest dolaşıma asla müsaade etmeyeceği anlaşılmıştır. Uluslararası hukuk normlarının bir kenara bırakılarak yalnızca Batı Almanya çıkarları ile hareket edileceği ve Türkiye’ye de sus payı olarak misafir işçilerinin haklarında iyileştirmeler yapılacağı vaat edilerek Türkiye’nin serbest dolaşımı unutulması beklenmiştir; Birlik olma yolunda emin adımlarla ilerleyen topluluğun diğer üyeleri de Batı Almanya’dan farklı düşünmemiştir (Erhan ve Arat, 2016: 92).

Türkiye’nin AT yolculuğunun 1990-2005 arasındaki en önemli destekçisi Batı Almanya ile ikili ilişkilerin sıcaklığının düşük seyrettiği bu dönemde gerçekleştirilen tam üyelik başvurusunda da Türkiye aradığı desteği Kohl yönetiminden alamamıştır. Dönemin konjonktürü gereği Bonn, Ankara’ya ilişkilerinin ekonomik ve ticari yönden geliştirmesini öğütleyerek ana hedefin “Gümrük Birliği” olması gerektiğini söylemiştir (Erhan ve Arat, 2016: 97). Bu noktada özellikle 1990-2000 arasında göreceğimiz Birlik içinde ortak kimlik ve kültür yaratım süreçlerinden Türkiye’nin dışlandığını rahatlıkla gözlemleyebilmekteyiz.

Bonn, Türkiye’nin kendisinin olumsuz telkinlerine rağmen tam üyeliğe başvurması hususunda oldukça sert tepki göstermiştir. İkili görüşmelere geldiğinde ise serbest dolaşımdan Türkiye’nin vazgeçmesi için elinden geleni yapmıştır. 25 Nisan 1988’de gerçekleşen Lüksemburg toplantısında “Dördüncü Mali Protokol ve Gümrük Birliği” öncelikli olarak tartışılmış bu iki noktada Türkiye’nin taleplerine sıcak yanıtlar verilmiştir. Ancak mesele “serbest dolaşım” olduğunda ise Türkiye’nin bu hakkını ileri bir tarihe bırakması beklenmiştir. Aynı zamanda bu toplantının başlangıcında Batı Almanya Dışişleri Bakanı Genscher’in Yunanistan’ın talebi üzerine sarf ettiği “*Kıbrıs ile Türkiye’nin AT ilişkileri arasında organik bir bağ*” olduğu cümlesi toplantının başlar başlamaz sonlandığı anlamına gelmiştir. Nitekim ilişkileri düzeltmek üzere Türkiye’ye gelen Alman Bakan’a Dışişleri

tarafından yeterince ilgi gösterilmemesi soğukluğun boyutunu da artırmıştır (Birand, 2005: 343).

Bu dönem sonlanırken her iki Almanya'nın birleşmesi ve Avrupa'da öncülük rolünün perçinlenmesiyle beraber Almanya'nın öncülük ettiği kuzey grubu bloğunun toplulukta sözü daha fazla geçmiştir. Türkiye'nin hem güney kanadı ile olan ilişkileri tam üyeliği elde etmesine yetmemiş hem de Almanya'nın öncelikli gündem maddesi Doğu Avrupa ülkelerinin bütünleştirilmesi, Doğu-Batı birleşimi olduğundan albenisini kaybetmiştir. Bundan sonra artık Federal Almanya veya yalnızca Almanya olarak ifade edeceğimiz devlet tarihi kırılmanın ardından reel politik hamlelerine odaklanmıştır. Bu çerçevede gerek Türkiye'nin AT ile olan ilişkilerinde gerekse Almanya ile olan ikili ilişkilerde daha çıkar odaklı bir yaklaşım sergilenmiştir (Berksoy, 1998: 39).

3.4.2. Türkiye ve Batı Almanya İkili İlişkilerinde Misafir İşçilerin Durumu

Önceki başlıklarda da ifade ettiğimiz üzere 1973'te yaşanan küresel petrol krizi misafir işçilere olan ihtiyacın azalmasına neden olmuştur. Bununla beraber ülke içerisindeki işsizliğin artmasından kaynaklı olarak Almanya işçi alım sözleşmesini durdurmuştur. 1980-1990 arasında da misafir işçi sayılarının yükselmesinin en önemli sebebi aile birleşmesi sürecinin devam etmesi olurken 12 Eylül 1980 darbesi de bu göçü hızlandırmıştır. 1980 darbesi göçün niteliğini de değiştirmiş, bu dönem boyunca özellikle Kürtler ve sol tandanslı muhaliflerin sığınmacı talebiyle Almanya'ya göç ettiği gözlemlenmiştir (Adar, 2019: 7).

Bu dönemde Batı Almanya hükümeti Türk misafir işçileri çeşitli teşvik programlarıyla geri göndermeye ikna etmiş ancak başarılı olamamıştır. Esasında bu geri dönüş programından faydalanan misafir işçilerin çocukları kalıcılığın oluşmasında önemli rol oynamıştır. 1963 sonrasında Almanya'ya gelenlerin Türkiye'ye geri dönmeleri fakat çocuklarını Almanya'da bırakmaları kapıyı onlar adına aralık bırakmıştır. Almanya'da kalan ikinci kuşağın nispeten "Almanca" biliyor olması ve yine öncekilere oranla Alman okullarında eğitim alması durumu kalıcılaştırmıştır. Bu durumun Alman yetkililer tarafından anlaşılması üzerine Batı Almanya entegrasyon politikalarını başlatmıştır (Demirağ ve Kakışım, 2018: 125).

Birinci kuşağın dil bilmeme problemi ve eğitim seviyelerinin düşüklüğünden kaynaklı olarak "ırkçılık" problemiyle nispeten daha az karşılaşmıştır. Birinci kuşak yalnızca Alman ekonomisinin çerçevesini oluşturduğu işlerde çalışmak zorunda kalmışken Batı Almanya sınırları içerisinde yetişen yeni kuşak iş piyasasında rekabet oluşturacak bir tehdit olarak algılanmıştır (Demirağ ve Kakışım, 2018: 140).

1980'lerin başına kadar Türkiye kendi iş gücünü anlaşmalar vasıtasıyla yurtdışına göndererek onların ekonomik ve teknik potansiyellerinden faydalanmak istemiştir. Bu dönemin öncesinde misafir işçi grubundan herhangi bir lobicilik faaliyeti veya Türkiye'nin dış politika amaçlarını kolaylaştırıcı bir rol üstlenmeleri gibi bir beklenti olmamıştır. Ancak darbenin Türkiye'den Almanya'ya gelen kişilerin profilinde önemli değişikliklere neden olduğu gözlemlenmiştir. 1980 darbesinin ardından özellikle Kürtler ve solcular Almanya başta olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine sürgüne zorlanmıştır. Bu kişilerin entelektüel bilgi seviyeleri misafir işçilerin seviyelerinden oldukça farklıdır (Başer, 2015: 226).

Darbenin ardından seçilen Özal hükümeti pasif ve tek boyutlu dış politika yaklaşımından vazgeçerek çeşitli alanlarda açılımlar gerçekleştirmiştir. Bir yandan Arap-İslam dünyasıyla ilişkilerini sıkılaştırırken bir yandan Avrupa ile yeniden ilişkileri canlandırmaya diğer bir yandan ise ABD ile temas halinde olmaya özen göstermiştir. Temel hedef bu çok taraflılık sayesinde bölgesinde ve komşularla ekonomik derinleşmeyi yakalayabilmek olmuştur. Bu politikayla beraber Türkiye'nin bölgesinde lider güç konumuna yerleşmesi ve "Batı ile stratejik ortaklık önceliğini" terk etmeden ülke çapında bir güvenlik, istikrar ve refah kuşağı oluşturma düşünölmüştür. Aynı zamanda Almanya içerisindeki Türkiye kökenliler bu dönemde gerek yukarıda ifade edilen ırkçı saldırılara karşı korunma ihtiyacından gerekse Türkiye'nin lobi faaliyetlerini artırma isteğinden dolayı daha fazla dikkat çekmiştir (Aydın, 2014: 12).

Bu anlayış değişimi ile birlikte Özal hükümeti "dini" ulusal kimliğin bir parçası olarak dış politika yaklaşımının içine dahil etmiştir. Dönemin yurtdışı temsilcilikleri altında da Diyanet vasıtasıyla kurumsal kimlik kazandırmıştır. "Almanya'daki Türkleri Türkiye'deki Türklerden ayırmak imkansızdır" yaklaşımı ile millet kavramının yurt dışındaki kapsamının tanımı böylelikle yeniden belirlenmiştir (Kastoryano, 2018: 74).

1984 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Türk İslam Birliği (DİTİB) Köln'de Türkiye uzantılı resmi bir dernek olarak kurulmuştur. Türk nüfuz ve kimlik politikasının hinterlandı Almanya'ya kadar uzanmış ve asimilasyona engel olmak amacıyla misafir işçilerin dini yaşamlarında kendine yer bulmuştur (Aydın, 2014: 8).

Aslında bu derneğin kurulmasının altında yatan bir başka sebep ise Türkiye tarafından radikal grup sıfatıyla tanımlanan "Süleymancılar", "İslami Kültür Merkezleri Federasyonu" ve "İslam Cemaati Millî Görüş" faaliyetlerinin Almanya'daki güçlü konumlarını bastırmak ve bu grupların daha da güçlenmesinin önüne geçmek olarak belirlenmiştir. Hatırlanacağı üzere Türkiye misafir işçilerin birikimlerini Türkiye'ye göndererek ülkeye döviz girişini sağlayarak döviz açığını kapatmaya çalışmıştır. İfade edilen bu radikal girişimlerin ilgili birikimlerden

nemalanmaya başlaması (cenaze hizmetleri, zekât, fitre ve sadaka gibi maddi yardımlar toplaması) dinin maddi boyutunda da Türkiye'yi zarara uğrattığı için DİTİB'e ihtiyaç duyulmuştur (Başer, 2015: 226).

Görüleceği üzere bu geçici süreli göçün kalıcı olduğu Türkiye tarafından 1980-1990 arası dönemde izlediği politikalar kapsamında kabul edilmiş ve kurumsallaşma yoluna gidilmiştir. Ancak misafir işçi programının başlamasından bu yana değin göz önünde bulundurulmuş ekonomik kaygılar daha baskın çıkarak entegrasyon adına Türkiye herhangi bir çaba göstermemiştir. İlgili makamlar emekli maaşları hakkındaki pürüzleri gidermek ve vatandaşlarımızın eğitim, hukuk gibi sıkıntı yaşadığı konularda destek olmak için görevlendirilmiştir. Özal'ın ülkeyi dışarıya açma politikaları bağlamında göçmenlerin evlerine para göndermeleri, birikimlerini kendi ülkelerinde yatırım yapmak için kullanacakları beklentisi hâkim olmuş ve bu sorunların ortadan kalkması amacıyla kolaylaştırıcı politikalar uygulanmıştır (Başer, 2015: 225).

Dönemin konjonktürü çerçevesinde Batı Almanya açısından bakıldığında ise göçmenlerin kalıcı oldukları anlaşılınca ve Doğu-Batı birleşmesinin ayak sesleri duyulmaya başlayınca Türklere olan yaklaşım değişmiş ve misafir işçiler istenmeyen kişi olarak ilan edilmiştir. Kalıcı göçmenliğin kesinleşmesinin ardından yukarıda ifade edilen dernekler başta olmak üzere diğer tüm dernekler siyasi yönelim veya Türkiye ile yakınlığına bakılmaksızın daha fazla göçmenleri ilgilendiren konulara odaklanmıştır. Bu yaklaşım esasında entegrasyon adına cılız bir çaba olarak gözlemlense de Alman toplumunda tüm bu dernekler Türkiye ile ilişkili ve bu marjinal grubun kendi iç meseleleri ile ilgilenen gruplar olarak tanınmıştır. Örneğin DİTİB ve diğer kuruluşlar gerçekleştirilen saldırıların ardından "ayrımcılığa" karşı beraber hareket etmeye çalışırken bu gruplar mezhepçi yaklaşımlarla ilişkilendirilmiş ve Alman toplumunda böyle ifade edilmiştir (Adar, 2019: 9).

Darbe dönemiyle sınırları zorlayan siyasi kargaşa ortamı yurt dışında yaşayanları da etkilemiştir. Hem göç süreci hem de gurbette bulunan kişiler birden siyasallaşmıştır. Özellikle 1980-1990 arasında Türkiye içerisindeki siyasi meselelerin devlet ve devlet dışı aktörler tarafından göçmenler vasıtasıyla yurt dışına ihraç edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti bu dönemde vatandaşlarını yakından takip eden bir pozisyon almıştır (Başer, 2015: 226).

Türkiye sınırları içerisinde yasaklanan ve damgalanan her türlü faaliyet Avrupa'da göçmen dernekleri, sivil toplum örgütleri altında faaliyetlerine devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu tür faaliyetlere yaklaşımı terör listelerinde bulunan kurum ve kuruluşları yakından izlemek ve bununla birlikte özellikle Batı Almanya'nın entegrasyon politikalarını

sıkılaştırmasıyla beraber ev sahibi ülkelere asimilasyon olmaksızın entegrasyonu teşvik etmek olmuştur (Başer, 2015: 226).

3.5. 1990-2005 Yılları Arasında Avrupa Birliği Tarihsel Süreci ve Kimlik Kavramı

Sovyetler Birliği'nin dağılarak komünizm tehlikesinin ortadan kalkmasından dolayı Avrupalı halklar birbirleriyle daha rahat ve yakından ilişki kurabilme imkanına sahip olmuştur. 1990-2003 yılları arasında Avrupa Birliği'nin entegrasyonunun tamamlanması adına 1993'de Maastircht ve 1999 yılında Amsterdam Antlaşmaları imzalanmıştır. Bu anlaşmalar sayesinde Avrupa Birliği kavramı günümüzdeki anlamı ve hukuksal formuna kavuşmuştur. 1990-2003 arasında malların, hizmetlerin, kişilerin ve ortak para biriminin özgürce Avrupa içerisinde dolaşabilmesi şansını elde eden Avrupalı devletler, yekpare bir ses olarak uluslararası sahnede bulunmak için tüm güçleriyle çalışmışlardır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2020).

1995'te Norveç halkının ikinci defa yapılan referandumda AB'ye katılmayı reddetmesinin ardından Avusturya, Finlandiya ve İsveç birliğin yeni üyeleri olmuştur. Nispeten sorunsuzca gerçekleşen bu katılım AB'ye ekonomik anlamda seviye atlatmıştır. Lüksemburg'un küçük bir kasabasından ismini alan "Schengen" anlaşması sayesinde Avrupalı nüfus bu dönemde serbestçe birlik üye ülkeleri içerisinde eğitim alabilme, çalışabilme ve vizesiz seyahat edebilme hakkını elde etmiştir. Bu dönemde tüm üye ülkeler iç politikalarında AB'nin fayda ve zararlarını tartışsalar da birlik içerisinde bulunma fikri dış politika karar alıcılarına cazip gelmiştir (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2020).

Eylül 2001'de gerçekleşen New York ve Washington'daki terör saldırılarının ardından AB içerisinde de öncelikli gündem maddesi "terörle mücadele" olmuştur. Bu dönemde Avrupa Polis Teşkilatı güçlendirilmiş ve Ortak Güvenlik Politikaları daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Nihayetinde Avrupa Birliği'nin büyük oranda günümüz sınırlarına kavuştuğu 10 yeni üyenin dahil olduğu 2004 genişlemesiyle beraber bu dönem noktalanmıştır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2020).

3.5.1. 1992 Maastricht Antlaşması ve Etkileri

Dönemin konjonktürü Avrupa'nın birleşmesini zorunlu kılan ötekiyi ortadan kaldırırken bütünleşme hakkında akıllarda oluşan soru işaretleri "istikrarsızlık" tehdidinin ortaya çıkmasıyla silinmiştir. 1992'de imzalanan ancak 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması kavramsal ve kurumsal karışıklıkları yok etmiştir. Bugüne kadar Avrupa Topluluğu olarak ifade edilen yapı içerisindeki EURATOM, AET ve AKÇT tek çatı altında birleştirilerek Avrupa Birliği yaratılmıştır (Mathieu, 2006: 17).

Maastricht Antlaşması üç yeni sütun açarak topluluğu birlik statüsüne ulaştırmayı hedeflemiştir. Bu sütunların başlıkları Avrupa Topluluğu, dış politika ve ortak güvenlik, üçüncü olarak ise cezai konularda adli ve polisiye işbirliği şeklinde sınıflandırılmıştır. Birinci başlık olan “topluluk” özellikle ekonomik ve parasal birlik ile ilgili konuları derlemiştir. İkinci alan olan ortak dış ve güvenlik politikaları BAB’ın güçlendirilmesini ve NATO ile işbirliğini artırmayı hedeflemektedir. Üçüncü alanda ise hukuki süreçleri ihtiva etmektedir. Kişilerin serbest dolaşımı ve suçla mücadele gibi konular bu başlık altında değerlendirilmektedir. Ayrıca üçüncü başlık altında “Avrupa Yurttaşlığı” konusu/kurumu da ele alınacaktır ancak ilgili dönem itibariyle bu husustaki ilerlemeler daha sonraya bırakılmıştır. Söz konusu başlıklar bu paragrafı takip eden Tablo 3.1’de gösterilmiştir (Dedeoğlu, 2003: 59).

Tablo 3.1 Avrupa Birliği’nin Maastricht Anlaşması ile öngörülen üç sütunu

Avrupa Birliği		
Birinci Sütun: Avrupa Topluluğu	İkinci Sütun: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası	Üçüncü Sütun: Cezai Konularda Adli ve Polisiye İşbirliği
Birlik Vatandaşlığı Sığınma Siyaseti Göç Siyaseti Dış Sınırlar Gümrük Birliği ve İç Pazar Tarım Politikası Yapısal Politika Ticaret Politikası Eğitim ve Kültür Sosyal Politika	Ortak Dış Politika Barışın Sürdürülmesi İnsan Hakları Demokrasi BAB Çerçevesinde Düzenlenecek Ortak Savunma Politikası Silahlanmanın Ekonomik Yönleri AB Güvenliği ile ilgili sorunlarda işbirliği	Uluslararası Kaçakçılıkla Mücadele Polis Teşkilatlarının İşbirliği Örgütlü Suçlarla Mücadele Terörle Mücadele Ceza Hukukunda İşbirliği

Kaynak: Mathieu, 2006: 18

Antlaşmanın en önemli sonucu olarak kabul edilen Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) kurumu esasında 1970’lerden itibaren oluşturulmaya başlanmıştır. Maastricht akabinde imzalanan Amsterdam ve Nice antlaşmalarında da görüleceği üzere birlik dış politikada ortak koordinasyon arayışındadır. ODGP ile birlikte Avrupa Birliği uluslararası sahnede AB kimliğinin bir bütün olarak savunulması gerekliliği hedefini açıkça belirtilmiştir. Keohane’nin kurumsallaşmış rejim tipi hükümetler-arasıcılık modeli varsayımlarına göre AB gibi oluşumlar karşılıklı bağımlılık teorilerine dayanmaktadır. AB’nin kurulduğu günden buyana yaratmaya çalıştığı bu sistem doğası gereği dış politikada da ortak kimliğin savunulmasını elzem kılmıştır (Aggestam, 2004: 82).

Şubat 1992’de imzalanan Maastricht anlaşması ile yukarıda da ifade edildiği üzere Avrupa Topluluğu’na “birlik” statüsü kazandırılmıştır. Maastricht Anlaşması AB’nin

bütünleşme sürecinde Avrupa devletlerini yeni ve daha üst bir aşamaya çıkarmıştır. Anlaşma metninin başlangıcında Avrupa kıtası bölünmüşlüğüne sona erdirilmesi gerektiği vurgulanmış ve bu bölünmüşlüğüne sona erdirilmesi gerekliliği hedeflenmiştir. Bu anlaşma Avrupa'nın yeniden kurulmasının bir yol haritası olarak okunmuştur (Avrupa Konseyi, 1992: 3).

Bir bütün olarak Avrupa ve Avrupalılık kavramına ulaşabilmek üzere Kopenhag Kriterleri'nin temelini sağlayan “temel özgürlükler, demokrasi ve insan hakları ile hukukun üstünlüğü” ilkelerinin tarihsel çerçevede Avrupalılığın yapı taşları olduğu belirtilmiştir. Önceki anlaşmalardan farklı olarak buradaki esas vurgu ekonomik bütünleşme ve liberal sisteme entegrasyona yönelik çalışmalardan ziyade ortak tarih bilinci içerisinde “Avrupalılık” kavramının tartışmaya açık olmayan şekilde yerleştirilmesi çabası olmuştur (Avrupa Konseyi, 1992: 4).

Maastricht Anlaşması'nın üzerinde mutabık olunan maddeleri incelendiğinde birlik içerisindeki ayrı ayrı tüm devletlerin tarihlerine, kültürlerine ve geleneklerine saygı duyularak gerek dini gerek siyasi tüm tartışmalardan ayrı biçimde dayanışma seviyesinin artırılmasıyla resmi olarak bir üst kimlik yaratma arzusunun kabul edildiği gözlemlenmektedir. Ortak bir vatandaşlık oluşturma arzusu, tek ve istikrarlı bir para birimi kullanılması hedefi, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımı arzusu, Ortak Savunma ve Dış Politika kurumlarının oluşturulması düşüncesi ile beraber Maastricht sonrasında ulus devletlerin egemenliklerinin Avrupa Birliği kurumlarına aktarıldığını daha açık şekilde görmekteyiz (Avrupa Konseyi, 1992: 4).

Ek olarak konuyla ilgili olarak yapılan söylem analizi çalışmalarında da görüleceği üzere Maastricht Antlaşmasının üslubunda da bu “Birlik” söyleminin ayrı ayrı ulusları temsil etmekten ziyade ortak değerlere saygılı bir Avrupa sesini yansıttığı göze çarpmıştır. AB üye devletlerin kimliklerinden ayrılamaz bir karşılık ve *egemenlik sonrası* olarak tanımlanmaktadır. Bu yapının uluslararası bir aktör olarak değerlendirilmesinde şüphe bulunmamaktadır ancak devlet ya da gelecekteki bir devlet olarak Avrupa düşünce dünyasında konumlanmamıştır. Bu açıdan bakıldığında AB'nin söylemlerinde “kimlik” yaklaşımının sıklıkla kullanılıyor olması içerdiği karmaşık yapının sürdürülebilirliğini sağlaması açısından önemlidir (Larsen, 2004: 71).

3.5.2. Kopenhag Kriterleri

Avrupa Birliği'nin son dönem ve gelecekteki üyelerinin birliğe katılabilmeleri için yerine getirmesi gereken elzem koşullar olarak değerlendirilen 1993 – Kopenhag Kriterleri

esasinda o dönemde üretilen bir yaklaşım değildir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan AKÇT'nin kurulmasıyla Avrupa, demokratik yapıların önemini ve insan haklarına saygıyı en ön plana almıştır (Marktler, 2006: 346).

Kopenhag Avrupa Zirvesi'nin ardından yayınlanan bildiriye göre aday ülkelerin birliğe katılımları gerekli ekonomik ve siyasi koşulların yerine getirilmesi neticesinde gerçekleşebilecektir. Bu koşullar ise şöyle sıralanmıştır: aday ülke tam üyelik statüsü alabilmek için iyi işleyen bir pazar ekonomisine sahip olmalıdır; bunun yanı sıra topluluk müktesebatının benimsenerek uygulanması şart koşulmuştur; en önemli koşul olarak ise demokrasi, hukukun üstünlüğüne sadık, insan hakları ve azınlık haklarını koruma altına alan kurumların istikrarı olmazsa olmaz statüde kabul edilmiştir (Larsen, 2004: 78).

Kopenhag kriterleri yukarıda ifade edildiği gibi üç başlık gibi görünse de esasında binlerce sayfalık anlaşmalar ve metinlerden oluşmaktadır. 1993'te gerçekleştirilen zirvenin ardından ilan edilen bu ilkelerin içlerinin nasıl doldurulacağına dair detaylı yorumlar yapılmamıştır. Kopenhag belgeleri incelendiğinde genel hatlara ve siyasi beklentilere dair genellikle kısa sayfalar bulunurken ekonomik anlamdaki yükümlülük ve beklentiler daha yoğun bir anlam içermektedir. İçerik analizcilerine göre metinlerin içerikleri oldukça tarafsızken, anlaşılabilirlik veya olumlu/olumsuz değerlendirme hususunda net bir sonuca varmak mümkün görünmemektedir (Marktler, 2006: 349).

3.5.3. Avusturya, Finlandiya ve İsveç Genişlemesi

1990 yılında aynı zamanda EFTA¹⁹ üyesi olan Avusturya, Finlandiya, Norveç ve İsveç ile görüşmelere başlanmıştır. EFTA'ya oranla ekonomik çekiciliği ve pazar hacmi daha yüksek olan AB, bu ülkeler için daha cazip fırsatlar sunmuştur. Ayrıca Avrupa Birliği'nin EFTA ile müstesna bir ticaret anlaşması bulunmasına karşın yukarıda anılan üye ülkelerin AB'nin karar alma organlarına katılamaması onlar adına dezavantajlı bir durum oluşturmuştur. Pragmatik ve ekonomik temelli bir yaklaşım ile Şubat 1993'te müzakereler başlamıştır. Bir yıldan fazla süren görüşmelerin neticesinde katılım antlaşmaları 24 Haziran

¹⁹ EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi), Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere tarafından 20 Kasım 1959'da oluşturulmuş olan bir serbest ticaret bölgesidir. EFTA 1950lerin sonlarında Avrupa Ekonomi Topluluğun (AET)'a bir alternatif model olarak kurulmuştur. Kuruluşa 1970'te İzlanda, 1981'de Lihtenştayn ve 1986'da Finlandiya da katılmıştır. EFTA İngiltere, İsviçre, Avusturya, İsveç, Norveç, Danimarka ve Portekiz gibi ülkeler siyasi duruşları nedeniyle AET'de yer almak yerine EFTA alternatifini tercih etmişlerdi (TEPAV 2015: 6). EFTA, AET'ye benzer bir şekilde üye ülkeler arasındaki ekonomik bağları güçlendirmek olsa da EFTA bölge içinde sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımı gibi özelliklere sahip değildi. EFTA, AET'den farklı olarak ilk yıllarında tarım ve balıkçılık sektörünü serbest ticaret alanı içine almamıştır. İngiltere önderliğinde oluşturulan bu kuruluşa katılan İskandinav ülkeleri, İngiltere ile yakın ticari ilişki de olduklarından katılmışlardı.

1994'te Korfu'da gerçekleştirilen Avrupa Konseyi toplantısında imzalanmıştır (Aydın-Düzgüt, 2020: 46).

Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer husus ise ODGP'nin o dönem benimsediği esnek üyelik konseptinin Soğuk Savaş sonrası dönemde “tarafsız” ülkelere kapısını aralık bırakmıştır. Halihazırda EFTA üyelerinin nispeten istikrarlı demokrasiler ve güvenilir ticaret ortakları oluşu da önceki genişlemelere oranla AB'nin bu genişlemeye “ihtiyaç” duyduğunun bir göstergesiydi (Emmert ve Petroviç, 2014: 1373)

EFTA genişlemesinin öznelere olan ülkelere yapılan referandum sonuçları halk arasında AB'nin popülerliğinin çok fazla olmadığına bir göstergesi olmuştur. Bu referandumlarda Avusturya'da %66,4, Finlandiya'da %56,9, İsveç'te %52'lik evet oyu çıkmıştır. Norveç'te gerçekleştirilen ikinci referandumda da çıkan %52,5'lik hayır oyuna göre halk Norveç'in AB'ye katılmasına müsaade etmemiştir (Emmert ve Petroviç, 2014: 1373).

3.5.4. 1997 Amsterdam Anlaşması ve 2000 Nice Anlaşması

Yaklaşık olarak on yıllık bir süre zarfı içerisinde imzalanan dört yeni antlaşma Avrupa Birliği'ni ve onun yasal temsilcisi olan Avrupa Parlamentosu'nun anayasal ve kurumsal öğelerini yeniden inşa etmiştir. 17 Şubat 1986'da imzalanan Avrupa Tek Senedi, 7 Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması, 2 Ekim 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması ve 26 Şubat 2001'de imzalanan Nice Antlaşması bu yapılaşma sürecinin temelleri olmuştur (Goebel, 2004: 465).

Amsterdam Anlaşması Avrupa kurumlarını büyük genişlemelere hazırlaması açısından önemli bir mutabakat olarak kabul edilmektedir. Ancak henüz bu görüşmelerin metni yayınlanmadan “Ajanda 2000” adında bir başka metnin yayınlanması imzalanacak bu metnin de yetersiz kalacağının bir göstergesi olmuştur. Amsterdam Antlaşması'nın imzalanması esnasında AB içerisindeki Atlantikçi ve Avrupacı gruplaşmalar oldukça dikkat çekmiştir. Almanya-Fransa ittifakının karşısında bulunan İngiltere-İtalya grubunun rekabetinden kaynaklı olarak Amsterdam Anlaşması beklenen kapsayıcılığı sağlayamamıştır (Dedeoğlu, 2003: 60).

Yukarıda da belirtildiği üzere Maastricht'in ardından imzalanan Amsterdam dağınık olan anlaşma yapılarının açıklanmasına ve gözden geçirilmesine yönelik bir nevi güncelleme metni olmuştur. Ayrıca AB'nin doğruya doğru genişleme süreçlerinin yaşanacağı göz önünde bulundurulmuş bu amaca yönelik yeni devletlerin entegrasyonunu kolaylaştıracak veya eski üye devletlerin mevcut konumlarını sarsmayacak düzenlemeler oluşturulmuştur (Avrupa Birliği, 1997: 27).

Bu anlaşmanın tez çalışması açısından önemi ise anlaşma metninde ifade edilen “Avrupa Vatandaşlığı” kavramı resmi bir kimlik olarak tanımlanmış ve bu kimliği taşıyan kişilerin tüm Avrupa Birliği üye ülkelerinde sahip oldukları vatandaşlık hakları belirlenmiştir. Anlaşma metninde bu tanım şöyle verilmektedir: “Her üye devletin vatandaşları AB’nin vatandaşları olarak kabul edilmektedir. Avrupa vatandaşlığı kişinin bağlı olduğu ulusun vatandaşlığının yerini almamaktadır. Avrupa vatandaşlığı bu ulus kimliğini tamamlamaktadır”. Bu anlaşma vatandaşlara Avrupalı kimliğini vermiş ancak ulusal kimliklerin varlıklarını sürdüreceklerini de kabul etmiştir bundan dolayı da ODGP’nin işlerliğini koruyabilmek veya kazandırabilmek adına üye devletlere yaptırım mekanizmaları oluşturmuştur (Avrupa Birliği, 1997: 27).

Bu vatandaşlık tanımı kapsamında bağlı bulundukları ülkelere göç eden vatandaşlar bulundukları ülkelerdeki mahalli seçimlere ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanma hakkını kazanmışlardır. Görüldüğü üzere Maastricht Anlaşması’nda daha çok kimlik kavramının tarihsel, kültürel boyutları ile ilgili çerçeveler sunan AB, Amsterdam Antlaşması ile kimlik kavramına daha somut bir anlam yüklemiştir (Avrupa Birliği, 1997: 47).

ODGP ve uluslararası konjonktürün gerekliliğinden kaynaklı olarak bu dönemde AB kendini büyük bir genişlemeye hazır hale getirmeye çalışmaktadır. 1997’de Amsterdam Antlaşması ile nihayete erdirilen Hükümetler-arası Konferans, AB’nin genişleme sürecinin düzenlenmesi görevini yerine getirememiştir. Bundan dolayı Amsterdam’dan arta kalan üç önemli konu -Avrupa Komisyonu’nun büyüklüğü, Konsey’deki oy ağırlıklarının ayarlanması ve nitelikli çoğunluk oylamasının şartları- Nice anlaşması ile çözümlenmeye çalışılmıştır (Best, 2001: 2).

Büyük 2004 genişlemesi öncesindeki üye ülkelerin kamuoyu yoklamaları incelendiğinde “Avrupa” halkı bir başka genişlemeye esasında soğuk yaklaşmaktadır. Ancak AB’nin lokomotif ülkesi Almanya ve Fransa’nın baskın görüşleri politik ve ekonomik hedeflere ulaşmak adına genişlemenin elzem olduğu fikrini savunmuştur. Ayrıca Birliğe yeni üye olan ülkelerin ve yeni üye olacak ülkelerin Avrupa Birliği kurumları içerisinde daha fazla temsil hakkını elde etmesi demokrasinin yeni bir seviyeye ulaştığının göstergesi olacaktır (Katz, 2003: 225).

1997 Amsterdam Anlaşması maddelerinin yaklaşan büyük genişleme sürecini tam olarak uygun şekilde yönetemeyeceği düşünüldüğü için 2001 Nice Anlaşması imzalanmıştır. Avrupa’nın bölünmüş yapısının sona erdirilmesi bu anlaşmada da hedeflenmiştir. Nice Anlaşması metninde açık şekilde AB kurumlarının yapılarının diğer ülkelerin katılım ve

entegrasyon süreçlerini mümkün olan en doğru ve çabuk şekilde düzenlenmesi hedeflendiği bildirilmiş ve önceki antlaşmalara atıflar yapılmıştır. Düzenleyici yapısının daha anlaşılır olması açısından anlaşmanın ihtiva ettiği sayfa ve madde sayısı da bahsi geçen diğer antlaşmalara oranla daha azdır. Nice Anlaşması; Maastricht ve Amsterdam Anlaşmalarının aksine bildiri özelliğinden ziyade topluluk içindeki düzenleyici rolü daha yüksek olan bir anlaşmadır (Avrupa Konseyi, 2001: 3).

Bu anlaşma metninde “kimlik” kelimesinin aratılması sonucunda yalnızca iki sonuca ulaşılmıştır. Bu kapsamda önceki antlaşmalara kabul edilen kimlik kavramının korunması ve Avrupalı kimliğine sahip kişilerden AB’nin değerlerini korumaları ayrıca bir bütün olarak ortak çıkarların düşünülmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Bu kapsamda kimlik kavramı ODGP kapsamında değerlendirilmiş ve AB’nin tüm politikaları üye devletlerin dış politikalarında da bir tutarlık gösterilmesi talep edilmiştir (Avrupa Konseyi, 2001: 8).

Nice Antlaşması neticesinde Avrupa Parlamentosu’ndaki üye sayısı o dönem için 732’ye yükselmiştir. Nitelikli çoğunluk oylaması esasına geçilmiştir bu da bir kararın alınabilmesi için Avrupa nüfusunun en az %62’sinin temsil edilebilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Avrupa Komisyonu’nun yapısı da revize edilmiş ve kurum içerisinde devlet başkanlarının rolleri güçlendirilmiştir. Bu anlaşma yapısal sorunlara çözüm getirmemiş ancak büyük sorunların ertelenmesine neden olmuştur. Yukarıda da ifade edildiği gibi Amsterdam anlaşması öncesinde de sorunlar ertelenmiş Nice Antlaşması neticesinde de benzeri bir sonuç ortaya çıkmıştır (Mathieu, 2006: 21).

3.5.5. 2004 Orta ve Doğu Avrupa Genişlemesi

Soğuk Savaş ertesindeki dönemde ortaya çıkan yeni Avrupalı devletler AB üyeliğini hedeflemişlerdir. Hem komünizm tehdidinin yeniden canlanmasını engellemek adına hem de zayıf ekonomilerini canlandırarak birlik içerisinde büyümek adına AB yeni devletler tarafından oldukça önemsenmiştir. Birlik içerisindeyse iki ayrı görüş ortaya çıkmıştır. Özellikle Fransa’nın yeni devletlerin birliğe katılımına soğuk bakışı topluluk içerisinde gerginliklere yol açmıştır. Dönemin Fransız yaklaşımına göre AB, Maastricht Anlaşması sürecine yoğunlaşarak birliği güçlendirmeli ve aday ülkelerin ekonomik durumlarının bir nebze olsun düzelmelerini beklemelidir (Aydın-Düzgit, 2020: 46).

Ancak Almanya tarafında ise tam aksi bir görüş benimsenmiş birliğe katılmaya niyetli devletlerin Avrupalı kimliğine vurgu yapılmıştır. Hem yeni rejimlerin korunması adına hem de kıtanın bu devletlere karşı tarihi bir sorumluluğu bulunduğu yaklaşımını savunan Almanya’nın güvenlik kaygıları da genişleme arzusunun temel nedenleri olmuştur. Tam da bu

yol ayrımında yayınlanan ve Türkiye'yi de yakından ilgilendiren Kopenhag Kriterleri'nde birliğe tam üyeliğin şartlarını belirlenmiştir (Aydın-Düzgit, 2020: 46).

3.5.6. 1999 Helsinki Zirvesi

Konsey, 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de görüşmelerine başlamıştır. Görüşmelerin neticesinde “Milenyum Deklarasyonu” kabul edilmiş ve genişleme süreciyle ilgili olarak önemli kararlar alınmıştır. Genişleme politikaları temelinde savunma, ekonomi ve birlik kurumlarının güçlendirilmesi üzerinde durularak Orta ve Doğu Avrupa genişlemesi tartışılmıştır. 3 Aralık 1997'de Lüksemburg Zirvesi neticesinde aday üyelik statüsü verilen Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın üyeliklerinin önemini altı, Avrupalılık kimliği içerisinde bir kere daha çizilmiştir (Avrupa Konseyi, 1999).

Helsinki Zirvesi'nin ardından dönemin Almanya Şansölyesi Schröder'in açıklamaları incelendiğinde Avrupa kimliği vurgusunu bir kere daha görmekteyiz. Schröder'in Bundestag'da yaptığı konuşmasında;

“..Faşist diktatörlük ve komünist despotizmden sonra, ırkçılığın ve barbarlığın en korkunç aşırıliklarından sonra, milyonlarca cana mal olan iki zalim savaşın ardından, bir barış ve demokrasi Avrupa'sını umut etmek için her türlü nedene sahibiz. Biz Avrupalıların önünde büyük bir gelecek var. Bugün sadece özgürlük, insan hakları, barış ve demokrasi Avrupa'sını düşünmekle kalmayıp, onu gerçekten başaracak bir konumdayız. Bu yüzden bu Avrupa'yı gerçeğe dönüştürmek için elimizden gelen her şeyi yapıyoruz. Avrupa devlet ve hükümet başkanları geçen hafta Helsinki'deki zirveleri için bir araya geldiler. Bu zirvede alınan kararlar- bunu önceden de tahmin ediyorduk- sadece Avrupa'nın geleceği için değil, aynı zamanda Avrupa'daki ülkemiz Almanya'nın geleceği için de önemli sonuçlar doğuracaktır. Helsinki'de alınan kararların, kökenleri ne olursa olsun Almanya'daki tüm insanların bir arada yaşaması için önemli olduğunu söylediğimde benimle aynı fikirde olacağınızdan eminim. Çünkü aramızda yaşayan pek çok Türk asıllı insan için, babalarının ülkesinin Avrupa'nın bir parçası olarak demokratik bir gelecek ümit edip edemeyeceğini bilmek çok önemlidir. Türkiye için böyle bir bakış açısı sadece Almanya'da yaşayan Türkleri ilgilendirmiyor, hepimizi ilgilendiriyor ve demokrasimizin geleceğini ilgilendiriyor. Helsinki'de, Avrupa'nın geleceği için önemli sorular karara bağlanmıştır...” (Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung. 20.12.1999, Bonn: Deutscher Bundesverlag)

ifadelerine yer vererek hem Avrupa bütünleşmesini en üst düzeyden desteklediğinin altını çizmiş hem de Almanya'da yaşayan Türkleri de bu konuşmanın bir öznesi yaparak Türkiye'nin Avrupalı kimliğinin de önemini vurgulamıştır.

14 Aralık 2001 Laeken Zirvesi'nin ardından 2002'de Fransa'nın Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın yumuşaması neticesinde 1 Mayıs 2004 tarihinde yukarıda isimleri ifade edilen 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin tam üyelik süreci tamamlanmıştır. Bulgaristan ve Romanya'nın ekonomik durumları ve ülke içerisindeki yolsuzluklardan kaynaklı olarak uygun şartları sağlayamaması onların üyeliğinin ertelenmesine neden olmuştur. Böylelikle Avrupa Birliği'nin sınırları neredeyse tüm kıtayı kapsar hale gelmiştir (Aydın-Düzgit, 2020: 47).

Bu genişleme neticesinde Avrupa rasyonel ve çıkar odaklı bir kulüp olmaktan ziyade halklar Avrupası terimiyle ifade edilebilecek bir federasyon boyutuna ulaşmıştır. Avrupa'nın başat güç olma iddiasının önündeki engeller ise oldukça karmaşıklaşmıştır. Bu iddiasını gerçekleştirebilmek adına siyasal kimlik birleşimini ve yekpareliğini tamamlaması gerekmektedir. Ancak gerek yönetim mekanizmasındaki yavaşlık gerekse yükselen popülist hareketlerle beraber bu hedefi gerçekleştirmek için daha zamanın olduğu anlaşılmıştır (Dedeoğlu, 2003: 63).

3.6. 1990-2005 Yılları Arasında Federal Almanya Cumhuriyeti

Hobbes'a göre devlet yapay bir insandır. İnsana ait özelliklerin bu kuruma aktarılması neticesinde uluslararası anlamdaki devlet tanımı ortaya çıkmıştır. Bir devletin, devlet olarak tanımlanabilmesi için üç temel unsuru bir arada bulundurması gerekmektedir. Tanımlanmış bir bölge, kalıcı bir nüfus ve bu nüfusu yönetme kabiliyetine sahip bir hükümetin varlığı o kurumun devlet olarak tanınması için elzemdir (Southern, 1992: 32).

1867 yılında Kuzey Almanya Konfederasyonu'nun kurulmasıyla modern tarihte ilk kez, belirgin bir Alman siyasi varlığı uluslararası sahneye çıkmıştır. Otto von Bismarck önderliğindeki 1871 Reich'ı ise bu konfederasyonun anayasasını ve kurumlarını büyük ölçüde devralmış ve genişleterek modern ulus devlet tarih sahnesindeki "Alman" serüvenini ilerletmiştir. (Southern, 1992: 34). 3 Ekim 1990'da gerçekleşen Alman ulusunun yeniden birleşmesi Almanya federal sistemini derinden etkilemiştir. Bu birleşmenin neticesinde Federal Almanya'nın eyalet sayısı 11'den 16'ya yükselmiş, yüz ölçümü yüzde 40 artarken o dönemki nüfusu da dörtte bir oranında büyüyerek 79 milyonluk bir ülke haline gelmiştir. Bu nicel değişiklikler kaçınılmaz olarak Alman devlet yapısında çeşitli tartışmalara yol açmıştır (Klat, 1992: 3).

Almanya'nın Soğuk Savaş konjonktüründeki bu beklenmedik birleşmesinin temelinde, ABD ve SSCB arasındaki rekabetin ortadan kalkarak uzlaşma ortamının oluşması bulunmaktadır. Doğu Avrupa komünist yönetimlerinin ekonomik ve siyasi olarak ayakta kalamaması SSCB'nin 1945 ganimetlerinden feragat etmesine neden olmuştur. Gorbaçev'in

Sovyet dış politikasına yeni bir yön vererek Rus güçlerini SSCB etkisi altındaki bölgelerden çekmesiyle birlikte komünizmin güvenilirliği sorgulanır hale gelmiştir. Belki de Gorbaçov da Martin Luther gibi önceleri, hazırladığı muazzam devrimin bilincinde değildi (Southern, 1992: 41).

Doğu ve Batı Almanya birleşme sürecinde 1990 yılının Mayıs ayından Eylül ayına kadar iç politika, ekonomi ve hukuk alanlarındaki düzenlemeleri içeren ortak metinler yayınlanmıştır. Bu geçişi sağlayan 7 farklı aşama bulunmaktadır. İlgili aşamalar Tablo 3.2’de yer almaktadır.

Tablo 3.2 İki Almanya’nın Birleşmesini Düzenleyen Anlaşmalar

1. 18 Mayıs 1990	Para Birliği Antlaşması
2. 15 Haziran 1990	Mülkiyet Sorunlarına İlişkin Ortak Deklarasyon
3. 17 Haziran 1990	Treuhand Kanunu
4. 22 Temmuz 1990	Länder Kuruluş Yasası
5. 3 Ağustos 1990	Seçim Antlaşması
6. 31 Ağustos 1990	Birleşme Antlaşması
7. 12 Eylül 1990	İki Artı Dört Antlaşması

Kaynak: Mathieu, 2005: 23

Bu yasa ve antlaşmaların içerikleri kısaca açıklanacak olursa, 18 Mayıs tarihli Para Birliği Antlaşmasına göre ortak bir para birimi ve sosyal birlik oluşturulmuştur. Doğu Almanya’daki tüm ücretler, kiralar, banka hesaplarındaki meblağlar ve tekrarlayan ödemeler 1:1 oranında Batı Almanya Markı Deutsches Mark’a (DM) dönüştürülmüştür. DM tek para birimi olarak Doğu Almanya’ya getirilmiş ve Batı Almanya devlet bankası olan Bundesbank tek merkez bankası olmuştur. 22 Temmuz 1990 Länder Kuruluş Yasası uyarınca beş Doğu Almanya eyaleti (Brandenburg, Mecklenburg Batı Pomeranya, Saksonya, Saksonya-Anhalt ve Thüringen) ve Berlin, Federal Almanya’ya devredilerek Doğu Almanya’nın varlığı 3 Ekim 1990’da sona erdirilmiştir. 17 Haziran 1990 Treuhand Kanunu ile Doğu Almanya endüstrisi özelleştirilmeye başlanmıştır. 12 Eylül 1990, İki Artı Dört Antlaşması neticesinde de “İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Berlin’i işgal eden dört müttefik güç bir bütün olarak Berlin ve Almanya ile ilgili hak iddialarından vazgeçmiş ve Federal Almanya’nın doğu sınırının eski Doğu Almanya sınırı olduğu kabul edilmiştir (Southern, 1992: 43).

3.6.1. Birleşmenin Ardından Federal Almanya Cumhuriyeti’nin Uluslararası Politika Yaklaşımı

1991’de SSCB’nin dağılmasının ardından “Batı Almanya” dış politikasında köklü değişiklikler yaşanmıştır. Almanya’yı “Batı” ittifakı içerisinde bulunmaya zorlayan tehdit

kaynağı ortadan kaybolmuş ve Almanya'nın bundan sonraki hamleleri beklenmeye başlanmıştır.

Mevcut uluslararası konjonktür Almanya'yı üç farklı senaryodan birini seçmek mecburiyetinde bırakmıştır. Bunlardan birincisi "Batı Almanya" döneminde olduğu gibi ABD'ye entegre dış ve güvenlik politikalarının devamlılığı olmuştur. İkinci seçenek ise bunun tam aksi olan Rusya, Çin ve ABD ile stabil olmayan çıkar ilişkilerine dayalı ve nispeten bağımsız bir dış politika yolu izlenmesidir. İlk seçenek sürdürülebilirliği ve iradenin yalnızca bir güce bağlanması dezavantajından dolayı ikinci seçenek ise uygulanabilirliğinin yüksek maliyetinden kaynaklı olarak devre dışı bırakılmıştır. Üçüncü alternatif olarak karşımıza çıkan yaklaşım ise AB bütünleşmesi ile Almanya'nın birlik içerisinde önderlik rolü üstlenmesi ve sorumluluğun yeri geldiğinde diğer üye devletlere dağıtılarak tüm Avrupa ulusal çıkarlarının gözetilmesi seçeneği izlenecek en makul yol olarak görülmüştür (Şirin, 2020: 476).

Almanya Federal Cumhuriyeti'nin dış politika ilkeleri daha çok entegrasyoncu düzlemde çerçevelendirilmiştir. Almanya'nın dış politika hedefleri; Avrupa coğrafyasında ortaklık ruhu içerisinde barışçıl işbirliği, Avrupa'nın daha fazla sorumluluk alarak NATO-Transatlantik işbirliğinin geliştirilmesi, AB'nin derinleştirilip geliştirilerek küresel sahnede tek bir ses olarak hareket kabiliyetinin sağlanması, başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşların güçlendirilerek Almanya'nın daha aktif bir aktör haline getirilmesi, Orta, Doğu ve Güneydoğu Avrupa demokrasileri için sürdürülebilir kalkınmanın teşviki ile istikrarlı demokrasilerin sağlanması, olarak belirlenmiştir (Denison, 2001: 159).

Bu entegrasyoncu dış politika esaslarının temelinde yatan yaklaşım ise sivil güç yani *Zivilmacht* ideolojisi olmuştur. Otto von Bismarck ile Avrupa uluslararası ilişkilerinde güç dengesi yaklaşımı ile anlam bulan *Realpolitik* kavramını benimseyen Almanya, İkinci Dünya Savaşı sonrasında *Realpolitik*'in tam aksi yönündeki anlamları ihtiva eden sivil güç yaklaşımını benimsemiş ve askeri gücü önceleyen yaklaşımları kesinlikle reddetmiştir. Asla saldırı yapmamayı -never again- devlet politikası haline getiren Almanya buna ek olarak diğer devletler ve uluslararası iş birliği çerçevesinde hareket etmeyi de -never alone- bir diğer temel ilke olarak belirlemiştir (İnat, 2009: 3).

Birleşme öncesinde ve sonrasında Şansölye olarak görev yapan Helmut Kohl döneminde Almanya önemli bir sınavla karşı karşıya kalmıştır. 1991 Körfez Savaşı'nda Almanya sokaklarında savaş karşıtı protestolar ve gösteriler devam ederken Kohl, ABD ile olan askeri müttefiklik sorumluluğu altında savaşa asker göndermemiş ancak neredeyse bu savaşın tüm finansmanını 10 milyar dolarlık çek ile üstlenmiştir. Çek Defteri Diplomasisi

olarak tanımlanan bu politik hamle, Almanya'yı sıcak savaşa sokmasa da bu hamle ABD tarafından dayanışma içerisinde olmayan bir davranış olarak nitelendirilmiştir (Şirin, 2020: 476).

Almanya'nın 1994 yılında *auslandseinsatz* der Bundeswehr yani Alman ordusunun sınır ötesi operasyonlara katılabilirliğini öngören anayasa değişikliğini kabul etmesi uluslararası ortamda endişeyle karşılanmıştır. Almanya dış politikasında özgüven artışı olarak nitelendirilen bu değişikliğin NATO ve uluslararası kurumların faydasına çalıştırılacağı da göz önünde bulundurulduğunda Almanya'nın iddialı konuma gelmesi en çok “Batı İttifakı” için faydalı olmuştur (Bülbül, 2019: 129).

Bu değişiklik ile birlikte Almanya bulunduğu ittifaklar çerçevesinde Kosova Savaşı öncesinde Balkanlarda gerçekleştirilen hava hareketlerine dahil olmuştur. Helmut Kohl'un ardından seçilen ve Almanya'nın psikolojik zincirlerini kıran “Schröder – Fischer” koalisyonunun ilk sınavı Yugoslavya'nın dağılması hususunda olmuştur. Almanya, BM tarafından desteklenmeyen Kosova operasyonuna yukarıda bahsedilen yasa değişikliği sayesinde asker gönderebilmiş ve bu militarist davranışını da never again Auschwitz yeni bir Auschwitz'e mücadele yok diyerek savunmuştur (Bülbül, 2019: 135).

Yugoslavya'nın dağılması²⁰ sonucunda ortaya çıkan Bosna ve Kosova'daki iç çatışmalar sadece bu devletleri değil, Türkiye gibi diğer Balkan devletlerini ve Avrupa'yı da etkilemiştir. Bu süreçte AB'nin temkinli davranma tutumuna karşın Almanya Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını tanıyarak, Bosna-Hersek'in bağımsızlık talebinde bulunmasında etkili olmuştur.

Mauß'a göre 1990-1995 yılları arasındaki Almanya'nın tutumu üç aşamada incelenebilir. Yugoslavya'da krize doğru giderken nüfusu artmıştı ve bu ilk aşamada Almanya Yugoslavya'da göze çarpar bir politika takip etmemiştir. Almanya hedeflerini çoğunlukla Avrupa Topluluğu çerçevesinde tanımlamış ve Avrupa Topluluğu'nun diplomatik çabalarına dayandırmıştır (Mauß 2008: 99).

Bu aşamada, diğer birçok ülkede olduğu gibi, Alman dış politikası da şiddetli bir ayrılığın tehlikelerini hafife almıştır. Slovenya ve Hırvatistan'da çatışmaların patlak verdiği ikinci aşamasında ise Almanya, uluslararası çabalar yoluyla savaşı durdurmak ve Sırp saldırganlığına son vermek için tasarlanmış oldukça iddialı bir politika izlemiştir. Ayrıca,

²⁰ Soğuk Savaş döneminde tüm Dünya'da iki karşıt kutuplaşma esnasında Yugoslavya'nın içinde yer aldığı Bağılantısızlar Hareketi de bulunmaktadır. Yugoslavya Soğuk Savaş döneminde belli bir tarafta olmak yerine, Bağılantısız ve sosyalist federal bir devlet olarak kendini tanımlamıştır. 1980'lerden 2000'li yıllara kadar süregelen siyasi çatışma, iç savaş ve etnik ayrışma gibi birçok kanlı olaya sahne olan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti resmi olarak 1992 yılında Hırvatistan, Hersek-Bosna Hırvat Cumhuriyeti, Sırbistan-Karadağ, Sırp Cumhuriyeti, Krayina Sırp Cumhuriyeti, Bosna-Hersek, Makedonya ve Slovenya olarak ayrıldı.

Almanya, Slovenya ve Hırvatistan'ı Avrupa Topluluğu'na da tanıtmayı başarmış, ancak ve bölgedeki bu çatışmalar üzerinde oldukça az bir etki yaratmış ve savaş devam etmiş hatta şiddet artmıştır. Esasında, Slovenya ve Hırvatistan'ın Avrupa Topluluğu'nda tanınması salt olarak bir Almanya kararı değil ancak 12 üyenin oy birliği ile vermiş olduğu bir karardır (New York Times, Stabreit 1993).

Maull'a göre Almanya'nın Yugoslavya Krizi süresince izlediği politikadaki üçüncü aşama çatışmanın Bosna Hersek'e kaydığı zamana tekabül eder (2008: 100). Alman dış politikası bu üçüncü aşamada neredeyse görünmez hale gelmiştir. Bu aslında, Almanya, Slovenya'daki savaşı durduran bir yanılsama içinde olmadığını ve Hırvatistan, eski Yugoslavya'nın diğer bölgelerindeki sorunları çözecek bir aktör olması düşüncesiyle de ilişkilendirilebilir.

O dönemin akademik çevreleri Almanya'nın dış politikasında önemli bir değişim olduğunu kabul etmektedirler. Ancak bu değişimin bir zorunluluk dahilinde ortaya çıktığı savunulmaktadır. Almanya'nın uzun yıllar sonunda sahada askeri güce başvurduğu Kosova örneğinin temel motivasyonunun insani yardım olduğu dikkatlerden kaçırılmamalıdır. NATO dahilindeki geleneksel toplu savunma bağlamından daha kopuk bir yaklaşım barındıran bu yeni güvenlik perspektifi bir değişim olarak değerlendirilmelidir. Ancak gerek Almanya'nın Kosova sonrasındaki 2001 Afganistan Savaşı örneği gerekse de diğer çatışma bölgelerindeki isteksiz tavrı da temel Zivilmacht sivil güç kimliğinin bir kaybı olarak değerlendirilmemelidir (Denison, 2001: 163).

Esasen Almanya bu girişimlerle kendisinden korkulmaması gerektiğini ve Avrupa temel mücadelesinin bütünleşme kaygısıyla ilerlemesi gerektiğini göstermiştir. Yugoslavya'nın dağılması sürecinde alınan tüm kararlar Avrupa entegrasyonunu hızlandırmak ve Avrupa Birliği'nin de bir güç olarak uluslararası arenada varlığını göstermek adına olmuştur. Ayrıca geçmişte olduğu gibi “çek defteri diplomasisini” bir kenara bırakarak “bağımsız ve egemenliği üzerinde tam yetkili” bir devlet aksiyonu sergileyerek önceki politika kamburlarından kurtulduğunun da bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

3.6.2. Birleşmenin Ardından Federal Almanya Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne Bakışı

Birleşmenin ardından hemen hemen Almanya'nın tüm politika enstrümanlarında görülen üç farklı yaklaşım AB ile ilgili olan meselelerde de gözlemlenmiştir. Birinci yol olarak devamlılık gündeme gelmiştir. Bu alternatifte göre Avrupa'nın çıkarları Almanya'nın çıkarları olarak tanımlanmaya devam edilecektir ve Almanya kendi gelişimini ulus-üstü

kurumlar aracılığıyla sürdürecektir. İkinci senaryoya göre Avrupa entegrasyonu hala en önemli gündem maddesidir ancak bu hedef nispeten Almanya'yı önceleyen daha pragmatik yaklaşımlarla karakterize edilecektir. Bu yolun izlenmesiyle Almanya tıpkı diğer ulusların izlediği gibi normalleşme adımlarını takip edecektir. Üçüncü alternatif olarak ise değişimin güvenlik boyutunda da değiştiğimiz nispeten daha yalnız ve stabil olmayan durumlara göre bir yol haritası oluşturularak, AB yalnızca en avantajlı duruma geldiğinde esas yol haritası olarak izlenmesi olasılığı olmuştur (Bulmer, 2009: 5).

Helmut Kohl'un Avrupa entegrasyonu konusundaki tutkun görüşlerinin temelinde şüphesiz ki ortak kader refleksi yatmaktaydı. Ardından gelen Schröder hükümetinin Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Joschka Fischer entegrasyona inanan ve savunuculuğunu yapan "ortak kader" düşüncesiyle yetişmiş son neslin bir temsilcisidir (Emmanouilidis ve Möller, 2010: 4). Fischer'in Berlin Humboldt Üniversitesi'ndeki "Konfederasyondan Federasyona" başlıklı konuşmasında "Avrupa" kavramının özünün 1648 Vestfalya Barışını takiben ortaya çıkan devletlerin hegemonik emellerinin reddiyesi olduğunu belirtmiştir. Çok taraflılık ilkesinin de bu hegemonya mücadelesini sonlandırarak Avrupa içerisindeki "Alman" sorununu çözdüğüne dair olan fikre atıfta bulunmuştur (Odrowski, 2018: 15). Almanya'nın birleşmeden evvel ki geçmişinin gölgelenmesi gerekliliği ortadan kalkarak yeni kuşaklarla birlikte bu değer yargılarında da bir değişim söz konusu olmuştur. Nitekim AB alanında da Almanya daha özgüvenli bir yaklaşım sergilemeye başlanmış ve Şansölye Schröder'in yönetimi altında Almanya'nın AB'ye yönelik bakış açısı normalleşme adımlarıyla beraber nispeten daha pragmatik olarak gözlemlenmiştir (Emmanouilidis ve Möller, 2010: 4).

Özellikle 1990-2003 arası dönem AB içerisindeki ilerlemenin zirveye ulaştığı dönem olarak nitelendirilebilir; ancak ana aktörlerden biri olan Almanya içerisinde çatlak sesler oldukça sık duyulur hale gelmiştir. Bonn'dan Berlin'e taşınan başkentin çek defteri diplomasisini sürdürmeyi reddetmesi önemli bir gelişmedir.. AB içerisindeki ekonomik istikrarsızlıkların bölgesel olmaktan ziyade tüm topluluğu etkilemeye ve güçlü ekonomilerin dahi sarsılmaya başlamasıyla birlikte Almanya kendini "Avrupa için model bir ülke" olarak tanımlamayı bırakmıştır (Bulmer, 2009: 15).

3.7. 1990-2005 Yılları Arasında Türkiye-Almanya İlişkileri

1990'ların başlarında Türkiye-Almanya ilişkileri ikinci yarısına oranla daha sert ve soğuk geçmiştir. Şansölye Helmut Kohl'un Avrupa ve Almanya'yı önceleyen bakış açısından ve Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan SSCB sonrası kültürel yakınlığı olan popülasyonu kendi içerisinde sindirmesi zaruriyetinden dolayı "Türkiye" ülke içerisinde

yabancılaştırılmıştır. Ancak bu dönemin ikinci yarısı özelinde Almanya’da yaşanan hükümet değişikliği her iki ülke ilişkilerine oldukça olumlu şekilde yansımıştır. Gerek Almanya’da yaşayan Türkiye kökenlilerin haklarının iyileştirilmesi hususunda gerekse de Türkiye’nin AB serüveninde desteklenmesi konusunda ikili ilişkilerdeki yakınlaşma göze çarpmaktadır.

3.7.1. Uluslararası Arenada İkili İlişkiler

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle beraber Batı’yla ortak düşmanın yok oluşu Türkiye’nin jeo-stratejik önemini azaltmıştır. Almanya’nın Doğu Avrupa’da ve Balkanlar’da daha aktif rol oynama arzusu Türkiye ile olan bazı politikaların yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Özellikle Türkiye’nin PKK ile mücadelesi sırasında Almanya Türkiye’ye silah ambargosu uygulamıştır. Bu ambargonun nedenine bakıldığında ise bu silahların halka karşı kullanılacağı düşüncesi bulunmaktadır. Bunun da ötesinde Türkiye’nin gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusu hakkında Kohl hükümetinin olumsuz yaklaşımı bulunmaktadır ve dolayısı ile 1997- Lüksemburg Zirvesinden olumlu bir karar çıkmamıştır (Ermağan ve Gümüş, 2019: 326).

Helmut Kohl’un son döneminde ikili ilişkiler nispeten olumsuz bir atmosferde ilerlemiştir. Ancak 1998’de SPD ve 90 Birliği/Yeşiller koalisyonu sayesinde Türkiye ile Almanya arasında daha yakın ilişkiler kurulmuştur. Şansölye Schröder ve Dışişleri Bakanı Fischer özellikle AB serüveninde Türkiye lehine bir tutum sergilemiştir. İkili için Türkiye’nin anlam kazandığı en önemli nokta jeo-stratejik konum olmuştur. AB’nin Kafkasya ve Orta Doğu gibi sorunlu bölgelere uzayan geniş bir Müslüman “demokrasisini” kucaklamaktan stratejik olarak fayda sağlayacağını planlamışlardır. 1997’de Lüksemburg’dan Türkiye hakkında bir kararın çıkmamasının ardından durulan AB-Türkiye ve Almanya-Türkiye ilişkilerini Schröder-Fischer ikilisinin baskıları neticesinde AB’de 3 Ekim 1999 Helsinki’de Türkiye’ye aday ülke statüsü kararını aldırarak yeniden canlandırmayı başarmışlardır (Grant, 2005: 2).

Schröder yönetiminde yabancılara yönelik entegrasyon ve ılımlı politikalar ön planda tutulmuştur. Bu politikaların kaynağında 90 Birlik/Yeşiller Partisi’nin nispeten daha fazla payının bulunduğu, SPD’nin geçmişte izlediği politikalarındaki muhafazakâr tutum sayesinde farkedilebilir. Örneğin Şansölye Helmut Schmidt, Türkiye’nin Müslüman bir ülke olduğunu ve dolayısıyla AB’ye üye olamayacağını geçmişte belirtmiştir. Gerek birleşmenin içselleştirilmesi gerekse Soğuk Savaş’ın etkilerinin yavaş yavaş azalıyor oluşu Almanya’nın dikkatini yeniden ekonomik reformlara kaydırmasıyla sonuçlanmıştır. 11 Eylül terör saldırısının akabinde tüm dünyanın güvenlik endişelerinin arttığı bir ortamda Schröder,

Türkiye'nin AB üyeliğinin konumu itibariyle stratejik açıdan önemli olduğunun altını çizmiştir (Dağ, 2019: 110).

O dönemde Almanya Türkiye'nin AB'ye alınmasını birliğin bir Hristiyan kulübü olmadığını kanıtlamanın bir yolu olduğunu ve AB için esas önemli olanın hukukun üstünlüğüne saygı, insan haklarının korunması, demokrasi, insanlık ve dayanışma gibi değerler olduğunu göstermenin bir fırsatı olduğunu düşünmüştür. Schröder tarafından ABD Başkanı Bill Clinton'ın da Helsinki'den çıkan karara verdiği desteği ifade ederek diğer üye ülkeleri de desteğe davet etmiştir. Yine Schröder, 2004 yılında Die Welt haber ajansına verdiği bir röportajda paylaşılan değerler topluluğunu tekrar vurgulamış, Türkiye'nin de İslam inancına sahip olmasına rağmen AB'nin şart koyduğu değerlere bağlı olduğunu bir kere daha ifade etmiştir (Lindgaard, Wessel ve Banke, 2018: 5).

3 Kasım 2002'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümeti 1999'dan o güne değin süren nispeten olumlu AB yolculuğunun birikimlerinin ardından Almanya'da Şansölye Angela Merkel döneminin başlamasıyla AB ile uyum konusunda sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Önceleri izlenen Batı yanlısı yaklaşım hem iç politikada hem de dış politikada oldukça yankı uyandırırken izleyen süreçte AKP o güne kadar elde edilen ilerleme de süreci rölantide tutmaya karar vermiştir. Sonrasında ki süreçte yeniden başlayan PKK saldırıları ve reformist yaklaşımdan uzaklaşarak nispeten devletçi ve millieçi yaklaşımlar hem Almanya hem de AB tarafından kınanmıştır. Böylelikle Türkiye güçlkle elde ettiği uluslararası desteği kaybetmiştir. (Önsoy, 2017: 509).

3.7.2. 1990-2005 Yılları Arasında Türkiye-Almanya İlişkilerinde İşçi Göçü

1980-1990 döneminde Almanya'nın bir göç ülkesi olmadığına dair söylemlerin yerini 1990-2003 döneminde daha ılımlı yaklaşımların aldığı gözlemlenmektedir. Özellikle 1998 seçimlerinin ardından Yeşil-Kırmızı koalisyon (Sosyal Demokrat Parti ve Yeşiller Partisi) ve Şansölye Schröder'in Türkiye kökenlilere çifte vatandaşlık imkanını sağlaması Türkiye kökenli göçmenlerin SDP'ye yönelik ılımlı bir yaklaşım sergilemesine neden olmuştur. Ancak Almanya içerisindeki siyasette Hristiyan Demokratların bu yaklaşıma gösterdikleri büyük tepki nedeniyle çifte vatandaşlık hakkı ilerleyen dönemlerde tercih modeline dönüştürülmüştür (Bulkan, Ermağan ve Gümüş, 2020: 415).

Yeşil-Kırmızı koalisyonun değiştirdiği vatandaşlık yasasından evvel Almanya vatandaşlığı için 15 yıl boyunca Almanya'da yaşamış olmanın haricinde Alman soy bağlantısının ibraz edilmesi gerekmektedir. Ancak bu yasa değişimi ile en az 6 yıl boyunca bir Alman okulunda eğitim almış ve ciddi suçlardan herhangi bir hüküm giymemiş 16-23 yaş

arasındaki yabancıların vatandaşlık haklarının olduğu beyan edilmiştir. Bununla birlikte yetişkinler için de yine 15 yıl boyunca Almanya’da ikamet etmiş olmanın ve oturma izinlerinin belgelenmesinin yanı sıra ciddi suçlardan hüküm giymemiş olmak ve maddi bağımsızlığın gösterilmesi vatandaşlığın elzem koşulları olarak belirlenmiştir (Kaya ve Kentel, 2005: 10).

Sınırsız oturma izinleri, çalışma izinleri kapsamında AB üyesi olmayan göçmenlerin sosyal ve medeni haklar kapsamında tanımlanan siyasi haklara erişimi sağlanmamış, vatandaşlık hakkının elde edilmesinin zorluğu da göz önünde bulundurulduğunda bu hakka erişim oldukça zorlaştırılmıştır. Türkiye kökenli göçmenler bu engellemelere rağmen “misafir işçi” olarak gittikleri Almanya’da oldukça güçlü siyasi yapılar kurmuşlardır. Almanya tarafından göçmenlerin siyasete dahil edilmemesi bu kişilerin etnik temelli çevrelerde örgütlenmelerine neden olmuştur. Bu dışlayıcı yaklaşımdan kaynaklı olarak Türkiye kökenli göçmen topluluklar güçlü etnik yapılar geliştirme ve etnik sınırlarını koruma eğiliminde olmuşlardır. Almanya’daki temsil eksikliğinin bir neticesi olarak bu gruplar Türkiye’deki iktidar ve muhalefet partilerinin Almanya’da örgütsel faaliyetlerini bu dönemde oluşturmuşlardır (Kaya ve Kentel, 2005: 10).

Sınırsız oturma izinleri, çalışma izinleri kapsamında AB üyesi olmayan göçmenlerin sosyal ve medeni haklar kapsamında tanımlanan siyasi haklara erişimi sağlanmamış, vatandaşlık hakkının elde edilmesinin zorluğu da göz önünde bulundurulduğunda bu hakka erişim oldukça zorlaştırılmıştır. Türkiye kökenli göçmenler bu engellemelere rağmen “misafir işçi” olarak gittikleri Almanya’da oldukça güçlü siyasi yapılar kurmuşlardır. Almanya tarafından göçmenlerin siyasete dahil edilmemesi bu kişilerin etnik temelli çevrelerde örgütlenmelerine neden olmuştur. Bu dışlayıcı yaklaşımdan kaynaklı olarak Türkiye kökenli göçmen topluluklar güçlü etnik yapılar geliştirme ve etnik sınırlarını koruma eğiliminde olmuşlardır. Almanya’daki temsil eksikliğinin bir neticesi olarak bu gruplar Türkiye’deki iktidar ve muhalefet partilerinin Almanya’da örgütsel faaliyetlerini bu dönemde oluşturmuşlardır (Kaya ve Kentel, 2005: 10).

Tablo 3.3’de görüldüğü üzere 1990 sonrası Almanya’da artan yabancı nüfus ile beraber Almanya’nın bir göç devleti olup olmadığı tartışmaları alevlenmiştir. 2000’lere yaklaşıldığında ise Türkiye ve aynı dönemde diğer ülkelerle de imzalanan misafir-işçi anlaşmasının etkileri azalmaya başlamıştır. 2000’lerin başlamasıyla beraber Almanya daha çok beyin göçü odaklı bir göç politikası izlemiştir. Böylelikle nüfus içerisindeki diğer yabancıların da oranı artmıştır. Ayrıca Türkiye kökenli göçmen ailelerin yeni bebeklerindeki

Almanya vatandaşlığı oranı artmış ve vatandaşlık geçişleri de Türkiye kökenlilerin oranının düşmesine neden olmuştur.

Tablo 3.3 Almanya’da Alman olmayan yabancı nüfusu ve Türkiye kökenli nüfusu

Yıl	Yabancı Sayısı	Toplam Nüfus İçinde Yüzde	Türkiye Kökenli Sayısı	Yabancı Nüfusu İçinde Yüzde
1990	5.342.500	8.4	1.675.900	33.3
1991	5.882.300	7.3	1.779.600	30.3
1992	6.495.800	8.0	1.854.900	28.6
1993	6.878.100	8.5	1.918.400	27.9
1994	6.990.510	8.6	1.965.577	28.1
1995	7.173.900	8.7	2.014.311	28.1
1996	7.314.000	8.9	2.049.060	28.0
1997	7.365.800	9.0	2.107.400	28.6
1998	7.319.600	9.0	2.110.223	28.8
1999	7.343.600	8.9	2.053.600	27.9
2000	7.296.800	8.8	1.998.500	27.3
2001	7.318.600	8.7	1.947.900	26.6
2002	7.335.592	8.9	1.912.169	26.2
2003	7.334.765	8.7	1.877.661	25.6

Kaynak: Kaya ve Kentel, 2005: 8

1990’lı yıllarda Türkiye’nin PKK’ya yönelik gerçekleştirdiği askeri ve siyasi operasyonların ardından pek çok kişi Almanya’ya siyasi sığınma talebinde bulunmuştur. Bunun yanı sıra o dönemde de “irtica” tehlikesi devam ettiğinden dolayı Türkiye tarafından zararlı görülen kitlelerin siyasi iltica talepleri devam etmiştir. Bu başvurularda Almanya’nın öncelikle tercih edilmesinin sebeplerinden ilki, 1949 Almanya anayasasının siyasi zulme maruz kalan kişilere sığınma hakkı tanıyarak bu kişilerin Almanya içerisinde sosyal devlet anlayışı altında barınabilmelerine imkân sağlamasıdır. Ayrıca bu figürlerin, Almanya’daki Türkiye kökenli nüfus üzerinde de propagandalarını devam ettirebilme ve buradan Türkiye’yi etkileyebilme avantajları da bulunmaktaydı (Wang ve Wang, 2018: 108).

1990’lar boyunca Türkiye kökenli göçmenlerin durumuna bakış hem Almanya hem de Türkiye tarafından değişmiştir. Özellikle vatandaşlık konularının daha sık tartışılır oluşu ve Almanya’da misafir işçilerin çocuklarına verilmesi gereken dil ve din dersleri kimliğin korunması noktasında önem arz etmiştir. Türkiye’nin tüm politikalarda güvenlik odaklı bakış açısının ön plana alınması da değişimin etkili koşullarından biri olmuştur (Adar, 2019: 12).

Daha evvel de belirtildiği üzere DİTİB, Almanya’da çoğalan Türkiye kökenli radikal dini grupların göçmenler üzerindeki etkilerini önleyebilmek adına Diyanet İşleri Başkanlığı ile bağlantılı olarak kurulmuştur. Bu görevinin yanı sıra DİTİB, Almanya’daki Türkiye kökenli göçmenlere dini ve kültürel hizmetleri de sağlamakla mükelleftir. Türkiye kökenli göçmenlerin “misafir işçi” statüsündeki geçicilik algısı 30 yıl aradan sonra değişime

uğramıştır. Esasında bu değişim ile birlikte Türkiye'nin STK veya Devlet iltisaklı kurumlarla göçmenler arasında yer edinme çabalarının artışı dönemin “güvenlik” perspektifinden değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır (Adar, 2019: 13).

3.7.3. Türkiye'nin Misafir İşçilerin Sorunlarına Yönelik Çözüm Girişimleri

23 Kasım 1992 tarihinde Almanya'nın Mölln kentinde yaşayan Türkiye kökenli bir ailenin evinin, Alman aşırı-sağcı bir grup tarafından kundaklanması neticesinde ikisi çocuk olmak üzere üç kişi hayatını kaybetmiştir. Bu üzücü olayın akabinde TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Almanya üzerine bir inceleme raporu hazırlamıştır. Sayın Sinem Adar tarafından 2019 yılında yayınlanan “Türkiye'den Almanya'ya Gelen Göçmenlerin ve Almanya Doğumlu Çocuklarının Siyasi Tutumlarını Yeniden Düşünmek” isimli raporda da değerlendirildiği üzere inceleme raporunun hazırlanmasını tetikleyen olay misafir işçilerin güvenliklerinin tehlikeye girmesi olmuştur.

Raporun değerlendirmelerine bakıldığında 1992 yılında Almanya'da bulunan Türkiye kökenlilerin Türkiye'ye dönüş eğiliminin azaldığı gözlemlenmiştir. Gerek yeni doğumlar ve gerekse aile birleşimlerinden kaynaklı olarak Almanya'ya yerleşen Türkiye kökenli göçmen nüfus yıllık 60.000 kişilik bir artış göstermektedir. Nüfus artış oranının yanı sıra 1992 yılı itibarıyla Almanya'da bulunan 1.854.900 Türkiye kökenli göçmenin 560.000'ini 18 yaş altındakiler 360.000'ini ise 18-30 yaş aralığındaki kişiler oluşturmaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığı, 1992: 63).

Dönem itibarıyla Türkiye kökenli göçmenler yalnızca mavi yaka işlerde değil aynı zamanda müteşebbis olarak da Almanya ekonomisi içerisinde kendilerine yer bulmuşlardır. Bu dönem itibarıyla yaklaşık olarak 35 bin işletmede 125 bin işçi istihdam edilmiştir ve Türkiye kökenli göçmenler ortalama her yıl 1200 yeni işletme açmaktadırlar. Bu işyerleri genellikle küçük aile işletmesi özelliğini taşımaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığı, 1992: 61).

Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesinin ardından yabancı düşmanlığının boyutlarında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Almanya Nord Rhein Vestfalen Eyaleti Düsseldorf Başkonsoloslugu'na dayandırılan bilgilere göre 1991 yılı içerisinde yabancılara yönelik saldırı sayısı 725 olarak kaydedilmiştir. 1992 yılı içerisindeyse bu rakamın 4147'ye yükseldiği gözlemlenmiştir. Şiddet içerikli saldırı gerçekleştiren grupların saldırılarının ardından ceza almamaları bu grupları daha da cesaretlendirmiş ve bundan kaynaklı olarak Türkiye kökenli göçmenler o dönemde oldukça tedirgin bir hayat sürmüşlerdir (Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığı, 1992: 64).

Tablo 3.4 Türkiye Kökenli Göçmenlerin “Vatan” Olarak Kabul Ettikleri Ülke

	1999	2001	2005
Türkiye’yi Vatan Olarak Kabul Edenlerin Oranı	%42	%35	%41
Almanya’yı Vatan Olarak Kabul Edenlerin Oranı	%22	%32	%22
Her İkisini Vatan Olarak Kabul Edenlerin Oranı	%31	%28	%28
Her İkisini de Vatan Olarak Kabul Etmeyenlerin Oranı	%5	%7	%8

Kaynak: Uslucan, 2017:9.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde takdirde görülecektir ki tüm girişim ve çabalara rağmen Almanya’da bulunan Türkiye kökenli nüfus kendini Türkiye ile tanımlamaktadır. Almanya’yı vatan olarak görenlerin oranının da yüksek oluşu Türkiye kökenlilerin aşırı marjinalleşmesine engel olarak yetkililerin entegrasyon umutlarını diri tutmaktadır.

O dönem itibarıyla yaklaşık olarak 30 senedir Almanya’da yerleşik vaziyette bulunan Türkiye kökenli topluluğun entegrasyonu için Alman siyasetinin yüksek makamlarından yapılan çağrılar çeşitli STK’ların girişimleri olmasına rağmen halihazırdaki kültürel benlikleriyle toplum tarafından kabul edilmemiştir. Alman toplumunun bu kişileri kabullenmeleri için gerçekleştirilen reklam ve bilgilendirme gibi girişimlerin göçmenlerin yalnızca ekonomiye katkılarını önceliklendirdiği için yaklaşım “materyal” seviyede kalmıştır. Türkiye destekli kurum ve kuruluşların Alman makamlarından talebi bu yaklaşımın daha insani ve eğitici nitelikte sürdürülmesi talebi olmuştur (Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığı, 1992: 65).

Son olarak Türk yetkili makamların talebi siyasal katılım düzleminde olmuştur. Hazırlanan raporda ve gerçekleştirilen görüşmelerde Maastricht Anlaşması vurgulanarak Türkiye kökenli göçmenlerin de Almanya içerisinde vatandaşlık haklarının bulunduğu Alman makamlara hatırlatılmıştır. Bu sayede Türkiye kökenli göçmen toplumunda siyasal hayata katılımı mümkün olabilecek ve umulan tam entegrasyonun ancak bu şekilde sağlanabileceği görüşmelerde masaya yatırılmıştır. Ayrıca Schengen Antlaşması’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Avrupa vatandaşları için vizesiz seyahat imkânı başlamışken bu serbestlik 30 senedir Almanya’da hayatını sürdüren Türkiye kökenli göçmenler için geçerli olmamıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığı, 1992: 65).

Türkiye tarafının göçmenlerin kültürel birikimleri ile özdeşleşmesinin korunması telkinlerinin, Almanya’da bulunan göçmenlerin entegrasyon, eğitim ve ekonomik başarısını düşürdüğünü gösteren akademik çalışmalar mevcuttur. Bu konuyla ilgili olarak 1990, 1994, 1999 yılları arasında Almanya Yüksek Öğretim Bilgi Sistemi Enstitüsü verilerinin incelenmesi neticesinde göçmenlerin üniversiteye giriş başarılarının düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra araştırmanın dikkat çeken bir başka sonucu ise Türkiye kökenli göçmen çocuklarının geleneksel alanlarla mesleki eğitimleri tercih ettikleri görülmüştür (Tecmen, 2020: 12).

1990’ların sonlarında mesleki eğitim alan bu yabancı kökenli gençlerin %25’i kuaförlüğü, %20’si tamirciliği/teknik elemanlığı tercih ederken geri kalanların da yine geleneksel ve mesleki hayata hızlıca başlayarak ekonomik özgürlüğünü erken yaşlarda kazanabileceği iş alanlarını tercih ettikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra aynı dönemin Alman gençleri arasında ise bankacılık ve bilişim alanları en çok tercih edilen alanlar olmuştur (Tecmen, 2020: 13).

Almanya’ya göç eden Türkiye kökenliler üzerine inşa edilen ve olumsuz anlamda oluşturulan “öteki” söylemi bu topluluğun dışlanması hususunda önemli bir rol oynamıştır. Almanya’ya ilk göç eden Türkiye kökenlilerin kırsal alandan doğrudan yurtdışına göç ettikleri gerçeği göz önünde bulundurulduğunda o dönemin insanlarından yola çıkılarak oluşturulan “Türkiye kökenli göçmen” prototipi uzun yıllar boyunca Almanya akademi ve medyasındaki söylemler içerisinde sürdürülmüştür. Özellikle (ve ne yazık ki) Türkiye toplumunda mevcut olan kadınlara yönelik baskıcı davranışların ön planda tutulması, kadınların bireyselleşmesinin Türkiye kökenli göçmen topluluğunda tamamlanmaması gibi roller öteki söylemini güçlendiren diğer argümanlar olarak sunulmuştur. Kolonyal bakış açısının tüm olumsuz, rasyonel olmayan özellikleri Doğu’ya yüklemesi gibi, Almanya toplumu veya akademisi de tüm olumsuz ve rasyonel olmayan özellikleri Türkiye kökenli göçmen kadın figüründe toplamış ve tam karşısına “aydınlanmış, özgürleşmiş” Alman kadını figürünü yerleştirerek kimlik yaratımında Türkiye kökenlileri ilk göçmen dalgasından itibaren dışlamıştır (Tecmen, 2020: 14).

Bu dönemde; Almanya hem ülke içerisinde hem de Avrupa Birliği’nde hızlı bir değişimi öngörmüştür. Doksanların ortalarında yaşanan hükümet değişikliği bu konuda elinden geleni yapmış ve göç, göçmenlik, işçi hakları gibi alanlarda iyileştirmeler gerçekleştirmiştir. Ancak toplum yapısı bu denli hızlı değişemediğinden incelenen bu dönemdeki gelişim ve değişimler yalnızca kağıt üzerinde kalmıştır. Yine de Türkiye kökenli

göçmen nüfusun Almanya’da varlığını sürdüreceğinin Alman makamları tarafından kabulü önemli bir kazanımdır.

3.8. 1990-2005 Yılları Arasında Türkiye’nin Avrupa Birliği Üzerine Dış Politikası

Önceki başlıklarda da incelendiği üzere kuruluşundan bu yana bütünleşmeye doğru ilerleyen Avrupa özellikle 1990’lar sürecinde uluslar-üstülük özelliği hedefine ulaşmıştır. Ekonomisi, yüz ölçümü, nüfusu başta olmak üzere her anlamda ve her alanda gelişme gösteren Avrupa Birliği, dönemin istikrarsız konjonktürüne istikrar getirebilmek adına adaylık koşullarındaki “demokratikleşme” gerekliliğinin çerçevesini genişletmiştir. Bu sayede Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasının ardından ortaya çıkan yeni devletlerin Avrupa entegrasyonunun kolaylaştırılması ve otoriter yaklaşım arzularının baskılanması sağlanmıştır.

3.8.1. İç Politikada Çalkantılı Bir Süreç

Türkiye siyasi tarihi açısından ise 1990’lar hükümet istikrarsızlıklarının yanı sıra kötüye giden ekonomik koşullar ve çeşitli suç örgütlerinin devlet ile ilişkileri çerçevesinde hatırlanmıştır. Ancak bu dönemde Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne kabul edilmesiyle beraber kurulan ekonomik ilişkiler siyaset kurumlarında da düzenlemeleri elzem kılmış ve Türkiye – AB arasındaki havayı ısıtarak ikili ilişkilerde “know-how” yaklaşımına neden olmuştur. Gerek bu öğrenme motivasyonlu yaklaşım gerekse AB tarafından demokratikleşmenin hayatın her alanında zaruri kılınması, Türkiye’nin 1999’da adaylık statüsünü kazanmasına ve 1990-2005 arasında da önemli yenilikler gerçekleştirmesine neden olmuştur (Soyaltın Colella, 2020: 27).

Bu dönemde iç politikadaki istikrarsız durumun yanı sıra dış politikada da oldukça yoğun ve karmaşık bir gündem söz konusu olmuştur. Türk dış politika yapımcıları o dönemde Körfez Savaşı, Kordak Krizi, yurt içi ve yurt dışı terör yapılarıyla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca 1990’larda sayısız terör olayı yaşanmıştır ve bu yıllar Türkiye terörle mücadele tarihinde en fazla şehit verdiğimiz yıllar olarak hafızalara kazınmıştır. Yine hatırlanacağı üzere bu yıllarda yaşanan gazetecilere yönelik suikastlar, faili meçhul cinayetler ve Türkiye toplumu üzerinde travmatik bir etki yaratan Madımak Oteli’nin ateşe verilmesi Türkiye’nin hem AB yolculuğunda hem de uluslararası arenada demokratikleşme yönündeki çabalarının anlatılmasına ket vurmuştur (Soyaltın Colella, 2020: 38).

3.8.2. Gümrük Birliği'nin İkili İlişkilere Etkisi ve Beklentiler

6 Mart 1995 tarihinde imzalanarak 1 Ocak 1996 itibarıyla işlerlik statüsü kazanan 1/95 sayılı Avrupa Topluluğu-Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı, bilinen ismiyle “Gümrük Birliği Anlaşması” 1990-1995 arasındaki sürecin mihenk taşı olmuştur. Avrupa Topluluğu/Birliği tam üyelik yolculuğunun 22 yıl süren “Geçiş” dönemi tamamlanmıştır. Hazırlık dönemine kıyasla geçiş döneminin daha fazla yük ve sorumluluk getirdiği aşıkardır. Ekonomik anlamdaki kar ve zararları günümüzde dahi tartışılmaktadır (Bozkurt, 2001: 264).

Esasında Gümrük Birliği 1964 yılında başlayan sürecin resmi olarak tamamlanarak nihayete erdirilmesidir. Ancak Türkiye’de yaşanan darbeler, olağanüstü haller ve dünya konjonktüründe yaşanan sert kırılmalar nedeniyle bu hedefe ulaşılması 1990’lar gündeminde muazzam bir coşku yaratmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye’nin hem AB hem de küresel pazarlara eklemelenmesi kuvvetlendirilmiş gerek müteşebbis sınıf gerekse de üretim sektörlerinin Batı’yı yakalamasında büyük rol oynamıştır (Çayhan, 2003: 479).

Tablo 3.5 1975 ile 2008 yılları arasında dış ticaret ve Türkiye ekonomisi (milyon ABD \$ olarak)

	1975	1985	1995	2005	2008
İhracat	1,401	7,958	21,637	73,476	132,027
İthalat	4,739	11,343	35,709	116,774	201,964
Toplam Ticaret	6,140	19,301	57,346	190,251	333,991
GSYİH	46,290	66,404	168,080	481,497	742,094
Kişi Başına Düşen GSYİH (\$ cinsinden)	1,155	1,320	2,727	7,022	10,438
GSYİH Dünya Sıralaması	22	26	25	18	18
Dış ticaret (GSYİH'nin yüzdesi olarak)	13	29	34	40	45

Kaynak: Kirişçi ve Kaptanoğlu, 2011: 707

Tablo 3.5’de de görüleceği üzere Türkiye ekonomisinin genişlemesinde Gümrük Birliği Anlaşması’nın yanı sıra bölgedeki komşu ülkelerle artırılan ilişkiler ve Türkiye ekonomisinin 1980’lerden bu yana serbestleştirme çabaları da rol oynamıştır. Gümrük Birliğine uyum sağlayabilmek adına gerçekleştirilen reformlar Türk sanayisinin rekabet kapasitesini artırmış ve AB iç pazarına nispeten doğrudan erişim Türkiye’nin rakiplerine oranla avantaj sağlamıştır (Kirişçi ve Kaptanoğlu, 2011: 710).

Türkiye, topluluğa üye olmadan Gümrük Birliği Anlaşması’nı imzaladığından dolayı herhangi bir karar alma sürecinde imzası bulunmamaktaydı. Ayrıca “Ortak Tarım Politikası” doğrultusunda gereken regülasyonları sağlamadığı için tarım sektörü Gümrük Birliği Anlaşması’na dahil edilmemiştir. Yine bu anlaşmanın bir dezavantajı olarak Türkiye; emeğin, hizmetlerin ve sermayenin dolaşımı serbestisine tabi olamamıştır. Bunun yanı sıra dönemin koşullarından mütevellit önceden imzalanan anlaşmaların ihtiva ettiği maddelerin tersine Türkiye’ye vize uygulaması da getirilmiştir. Ancak 1996 verileri incelendiğinde Türkiye’nin

AB'den yaptığı ithalat bir önceki yıla göre %34,7'lik bir artış göstererek %52,9'a yükselmiş, ihracat rakamlarında ise %3,6'lık bir artış ile %49,5'e yükselme yaşandığı görülmüştür (Aybey, 2004: 27). Esasında Gümrük Birliği'nin tek önemi ekonomik anlamdaki tartışmalı gelişmeler olmamıştır. Avrupalı kurumlarla olan uzun soluklu yolculuk bu anlaşma ile somutluk kazanmıştır. İlişkiler ağının kurumsal kimlik kazanması neticesinde topluluk ile “sosyalizasyon” ilişkileri kurulmuş ve Türkiye kendini Brüksel ile doğrudan temas halinde hissetmiştir. Böylelikle kurumlar nezdinde de Avrupa çerçevesinde “biz duygusu” hâkim olmuştur (Soyaltın Colella, 2020: 45).

3.8.3. 1997- Lüksemburg Zirvesi'nin Ardından Dondurulan İlişkiler

Avrupa Birliği'nin tarihsel gelişiminde de değindiğimiz Maastricht Zirvesi'nin ardından politikalar derinleşme ve genişleme yönüne evrilmiştir. Bu gündemin yol haritasını belirleyen görüşme 12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Lüksemburg'da gerçekleştirilmiştir. AGENDA 2000 raporu çerçevesinde incelenen Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti dahil olmak üzere 11 ülkenin 1998 itibarıyla tam üyelik çalışmalarının başlatılacağı kararlaştırılmıştır. Bu zirvede Avrupa Birliği, Türkiye'nin üyelik kriterlerini karşılamaya “ehil” olduğunu açıklamış ancak yakın süre içerisinde Avrupa Birliği içerisine dahil olacak ülkeler arasında ismini zikretmemiştir. Aynı zamanda AB bu zirvede Türkiye'nin 1987 yılında gerçekleştirdiği tam üyelik başvurusunun değil 1964'te yürürlüğe giren Ankara Antlaşması temelinde sürecin ilerleyeceğini belirtmiştir (TBMM, 1997: 9).

Lüksemburg Konferansı bildiri metninin 35. maddesinde Türkiye'den beklentiler sıralanmıştır. Bunlar özetle, insan hakları standartları ve uygulamalarının artırılması, Gümrük Birliği ile hedeflenen ekonomik eklemlenmenin daha uyumlu hale getirilmesi, ülke içerisindeki azınlıklara daha fazla saygı ve özen gösterilmesi ayrıca Yunanistan-Türkiye arasındaki ilişkilerin gerginlik seviyesinin düşürülmesi talep edilmiştir. Bu iki ülke arasındaki uyuşmazlıkların da Uluslararası Adalet Divanı gözetiminde yasal süreç prosedürleriyle çözülmesini ve Kıbrıs sorunun BM müzakereleri himayesinde neticelendirilmesi vurgulanmıştır (Avrupa Parlamentosu Lüksemburg Anlaşması, 1997).

Lüksemburg Konferansı'nın ardından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tek taraflı başvurusuna yanıt olarak, Avrupa Birliği “Kıbrıs” ile tam üyelik müzakerelerinin görüşmelerine başlanacağı kararını vermiştir. Bunun üzerine Dışişleri Bakanlığımız yaptığı açıklamada Rum tarafının yalnızca Rumların iradesini gösterdiğini ve tüm ada halkı adına karar alamayacağını belirterek Türkiye'nin garantör ülke rolünü yeniden hatırlatmıştır. Bu karara oldukça sert tepki gösteren Türkiye dış politika yapıcıları “Rum Yönetimi'nin, Kıbrıs

Türk tarafı ile bir uzlaşma aramadan Avrupa Birliği'ne girerek Yunanistan'la dolaylı yoldan bütünleşmeyi sağlamak dışında bir amacı kalmadığını belirtmiş ve Lüksemburg Zirvesi'nde alınan karar böyle bir tek taraflı amaca hizmet ettiğini" vurgulamıştır (T.C. Dışişleri, 1997).

TBMM'nin yayınladığı "Dış İlişkiler" bülteninde durumun 1963'ten bu yana devam eden sürecin en olumsuz noktada olduğu vurgulanmış ve ilan edilen kararların büyük bir hayal kırıklığı yarattığını bildirmiştir. Yunanistan tarafının AB içerisinde Türkiye'ye yönelik sürdürdüğü muhalif politikalar Kıbrıs meselesinin tartışmaya kapalı olan yaklaşımlarına ithafen Türkiye "siyasi koşul dayatmalarını" kabul etmeyeceğini ifade etmiştir. Yine aynı bültende yer alan yazıdaki şekliyle "Türkiye'nin ayrımcı ve hoşgörüsüz bir AB'de yer alamayacağı, her iki tarafı doğrudan ve birlikte ilgilendirmeyen siyasi konuları kapsayan görüşmelerin artık yapılamayacağı bildirilmiş ve siyasi diyalogun kesildiği duyurulmuştur." (TBMM, 1997: 9).

Türkiye'nin siyasi diyalogu dondurmasının ardından Başbakan Mesut Yılmaz yaptığı Amerika Birleşik Devletleri gezisinde özellikle Almanya'ya yönelik açıklamalarda bulunmuştur. O dönemin Almanya Şansölye'si olan Helmut Kohl'a yönelik Avrupa Birliği'ni "Hristiyan Kulübüne" çevirdiğini söylemiştir. Bu ithamları yanıtlayan maliye bakanı Theo Waigel ise bu söylemin doğru olmadığını ifade etmiştir. SPD'li Hessen Eyalet Başkanı Hans Eichel ise Avrupa'nın kökenlerinde Hristiyanlığın olduğunu kabul etmiş ancak Mesut Yılmaz'ın Avrupa'yı yeterince tanımadığını ve Türkiye'nin Avrupa için önemli olduğunu, kapıların tamamen kapanamayacağını belirtmiştir.

Türkiye tarafından da ilan edilen siyasi diyalogun dondurulması kararı esasında oldukça hafif bir içeriğe sahiptir. Avrupalı devletler ayrı ayrı meseleleri Türkiye ile tartışabilecekler ancak Avrupa Birliği kurumu adına herhangi bir görüşmenin yapılamayacağı kararlaştırılmıştır. Türkiye tarafında tepkinin söylemlerde yüksek ancak içerikte daha düşük dozda tutularak dengeli bir siyaset tercih edilmiştir. Siyasi arenadaki önemli bir başka gelişme olarak Mesut Yılmaz o dönem Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlere Helmut Kohl'den yöne oy tercihinde bulunmamalarını söylemiştir. O dönemki 250.000 Türkiye kökenli seçmen ilk defa Türkiye tarafından Almanya iç politikasında bir "etki mekanizması" olarak kullanılmıştır (Birand, 2005: 387).

3.8.4. Türkiye'nin Aday Ülke Olması: 1999- Helsinki Zirvesi

1999 sonrası Türkiye – AB ilişkilerinin "altın çağı" olarak ifade edilmektedir. Türkiye'nin Lüksemburg zirvesinde küstürülmesinin ardından 1999 Helsinki Zirvesi'nde

yeniden umutlarının yeşertildiği iyileşme sürecini Ramazan Gözen beş başlık altında toplamıştır.

Ana sebeplerden bir tanesi Türkiye ve Almanya’da yönetimlerin değişerek birbirine daha ılımlı iki anlayışın (Sosyal Demokrat Bülent Ecevit ve Sosyal Demokrat Schröder) koalisyon hükümetleri ile politika yapımcı konuma gelmesidir. İkinci olarak 28 Şubat sürecinin oluşturduğu ekonomik darboğaz ve gittikçe kötüleşen sermaye piyasaları her iki kutup tarafından da hoş karşılanmamıştır. AB, bu noktada Türkiye’nin serbest piyasa ekonomisine geçiş adımlarını güçlendirmek istemiştir. Üçüncü olarak Türkiye ve Yunanistan arasındaki Ege Denizi sorunu, Kıbrıs meselesi ve azınlıklar konusundaki anlaşmazlıkların giderilmesi diyalog kapılarının açık bırakılması neticesinde çözüme kavuşulabileceği fark edilmiştir. Uluslararası konjonktür açısından ise Türkiye’nin AB içerisinde kalması özellikle ABD tarafından önemsenmektedir. Dördüncü sebep olarak ABD’nin ve AB içerisindeki “Atlantikçi” olarak ifade edilebilecek İngiltere’nin desteği ile dolayı ABD baskısı bu iyileşmeyi zaruri kılmıştır. Son olarak ise 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi felaketi, Türkiye’ye yönelik sempatiyi artırmıştır (Gözen, 2006: 124).

Helsinki Zirvesi yaklaşırken 26 Mayıs 1999’da Bülent Ecevit Almanya Şansölyesi Gerhard Schröder’e bir mektup göndermiştir. Mektubun içeriğinde ise Türkiye’nin yükümlülüklerin farkında olduğunu ancak beklenen standartlara erişebilmek adına epey yolunun olduğunu ifade etmiştir. Türkiye’ye verilecek bir yol haritasının bu süreci hızlandırarak öncelikle hukuk sisteminde ve uygulamalarında değişikliklere neden olacağını belirtmiş ve reformlar konusundaki hassasiyet Avrupa Birliği dönem başkanı Almanya’ya bildirilmiştir (Tarihi Mektuplar, Hürriyet Gazetesi, 05 Haziran 1999).

Schröder ise yanıtında; Türkiye’nin Güneydoğu’daki terör problemini, Yunanistan ile uzlaşma çabalarını ve BM nezdinde Kıbrıs meselesine bir çözümün getirilmesinin altını çizmiştir. Türkiye’nin reformlar hususunda önemli derecede yol aldığını ve Almanya’nın gerçekleştirilecek toplantılarda Türkiye ile durağan ilişkilerin yeniden hareketlendirilmesi için çabalayacağını açıklamıştır. Ancak “Helsinki Avrupa Konseyi’nin, AB’nin diğer üye adaylarıyla görüşmeleri başlatma yolunda alabileceği muhtemel kararlar ilgilidir. Böyle bir kararın Türkiye tarafından ayrımcı olarak görülmemesi çok önemlidir” ifadeleri Helsinki sonrasında da Türkiye adına sürecin farklı izleneceğinin bir yansıması olmuştur (Tarihi Mektuplar, Hürriyet Gazetesi, 05 Haziran 1999).

Avrupa Konseyi’nin yayınladığı Helsinki Zirvesi raporunun genişleme süreciyle ilgili olan 12. maddesinde yer alan ifadeye göre “Türkiye’de son zamanlarda yaşanan olumlu gelişmeleri ve ayrıca Türkiye’nin Kopenhag kriterlerine uyum yönündeki reformlarını sürdürme niyetini memnuniyetle karşılar. Türkiye, diğer aday devletlere uygulananlarla aynı kriterler temelinde Birliğe katılması mukadder bir

aday devlettir” açıkça adaylık statüsü zikredilmiştir (T.C. Dışışleri Bakanlığı Helsinki Açıklaması, 1999).

Bununla birlikte Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak konu ile ilgili herhangi bir çözümün geliştirilememesi durumunda çözümsüzlük içerisinde GKRY’nin AB’ye katılabileceği ifadeleri büyük tartışmalara yol açmıştır. Orijinal metnin genişleme bölümünün 9. Maddesinde görülen “Avrupa Konseyi, siyasi bir çözümün Kıbrıs’ın Avrupa Birliği’ne katılımını kolaylaştıracağıın altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılammış olursa, Konsey’in üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda Konsey, tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır” ifadeleri kullanılmıştır (T.C. Dışışleri Bakanlığı Helsinki Açıklaması, 1999).

“...Kıbrıs’la ilgili görüşmelerden bir sonuç alınmaması durumunda dahi, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Kıbrıs adı altında Avrupa Birliği’ne üyelik işleminin uygulanabileceği izleniminin verilmesi ise çok sakıncalıdır. Bu konudaki görüşümüz herkes tarafından bilinmektedir. Bu tutumumuz değişmeyecektir. Kıbrıs’ta iki ayrı devlet bulunduğu gerçeği hiçbir şekilde inkâr edilemez. Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasındaki özel ilişki ve bağlar, Avrupa Birliği’nin Kıbrıs konusunda izleyeceği tutuma paralel olarak gelişmeye devam edecektir. ...Bazı içimize sindiremediğimiz metinler olabilir, ayrıntılar olabilir fakat benim kanaatime göre gerçekten adaylığımızın eşit koşullarda kabul edilmiş olması, bunun resmen ilan edilmiş olması Türkiyemiz için büyük başarıdır...” (T.C. Dışışleri Bakanlığı Helsinki Açıklaması, 1999).

Açıklanan üyelik kararının ardından Bülent Ecevit’in ifadelerine bir bakıldığında, çekinceli de olsa Türkiye’nin önemli bir adım attığını ifade etmiş ve reform sürecinin hızlanarak devam edeceğinin sinyallerini vermiştir (T.C. Dışışleri Bakanlığı Helsinki Açıklaması, 1999).

Helsinki Zirvesi ardından da iç politikada tıpkı Gümrük Birliği’nin ardından yaratılan hava gibi Türkiye AB’ye tam üye olmuş gibi bir hava yaratılmıştır. Şüphesiz ki bu elde edilen yeni statünün önemi oldukça büyüktür ancak dönemin okumalarından da anlaşılacağı üzere AB’nin öncelikle diğer 12 aday ülkeyi birliğin içerisinde sindirmesi gerekliliği elzem görülmüştür. Ayrıca Maastricht Anlaşması’nın ardından AB için en önemli başlık “insan haklarına saygı” olarak kabul edilmiştir. Dönemin Türkiye’si incelendiğinde Türkiye’nin bu kriterlerden oldukça uzak olduğu gözlemlenmektedir. Yine de Türkiye’nin bu dönemde AB eğitim politikaları kapsamında öğrenci ve eğitmen değişimine yönelik programlara kabul edilmesi önemli bir kazanımdır. Türkiye’den de öğrenciler ve eğitmenler 2000 yılı itibariyle bu değişim programlarına katılmaya hak kazanmışlardır (Tonus ve Karluk, 2000: 219).

Yine de Helsinki Zirvesini takip eden süreç siyasi ve ekonomik reform gelişmelerini hızlandırmıştır. Türkiye'nin hem iç hem de dış politikadaki imajını düzeltmek adına oldukça efor sarf edilmiştir. Hem AB'nin hem de Türkiye'nin inisiyatif almayı kabul etmesiyle beraber oluşturulan “Katılım Ortaklığı Belgeleri” Türkiye için izlenmesi gereken kısa, orta ve uzun vadeli projeksiyonlar oluşturmuştur. Özellikle siyasi anlamda öngörülen reformist yaklaşım, işkencenin ve insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırılmasını, yargı işleyişinin iyileştirilmesini, anadilde eğitim ile radyo-televizyon yasaklarının kaldırılması gibi alanları kapsamıştır. Tüm bunlarla beraber Kıbrıs sorununa da kalıcı çözüm getirilmesi için gereken çalışmaların yürütülmesi teşvik edilmiştir (Öniş, 2003: 12).

3.8.5. 1999 Helsinki Zirvesi'nin Ardından 3 Ekim 2005'e Müzakerelerinin Başlatılması

Helsinki'nin ardından 1999 ve 2004 arasında Türkiye, Kopenhag Kriterleri'nin siyasi alanda ön gördüğü zaruri koşulları sağlamak adına sıkı bir demokratikleşme programı izlemiştir. Helsinki'de elde edilen başarının ardından hem ülke içi hem de ülke dışında bulunan sivil inisiyatiflerin baskısı neticesinde elde edilen bu yaklaşım sayesinde Türkiye'nin demokrasi yanlısı imajı Avrupa'da daha görünür kılınmıştır (Müftüler Baç, 2005: 20).

AB sürecindeki bu reform zaruriyetleri Türkiye'deki devlet-toplum etkileşimini ve birbirlerinden beklentilerini büyük ölçüde değiştirmiştir. Reformlar sayesinde “devlet” kurumu daha fazla toplum merkezli bir bakış açısına sahip konuma gelerek, hak ve özgürlükleri kısıtlayan bir pozisyonundan koruyucusu olduğu bir konuma yaklaşmıştır. Türkiye bu dönemde işlevselci bir devlet mekanizmasına bürünmüş kendini çoğulcu “ideolojik” yaklaşımdan sıyırmış ve yönetim mekanizmalarını toplum düzeyinde işletmeyi hedeflemiştir. Toplumun taleplerine kulak vermek zorundalığını şart koşan AB reformları “geleneksel” devlet yapısındaki tüm siyasi grupların yönetim bakış açılarını derinden etkilemiştir (Dağı, 2005: 48).

Merhum Gazeteci Mehmet Ali Birand'ın ifade ettiği üzere o dönemki Türkiye'nin AB üyeliği üzerine olan tüm tartışmalar adeta bir futbol maçı tartışması jargonu ile konuşulmuştur. 1963, 1971 veya imzalanan protokollerin ne ifade ettiği, neleri ödev kıldığı konusundaki bilgi/birikim oldukça kısıtlıydı. Yine onun sözlerine birebir referans verilecek olursa Helsinki sonrasında gerçekleşen reformlar Helsinki öncesinin yönetim birimlerinin ayrıcalıklarını elinden almayı hedeflemiştir (Birand, 2005: 395).

“...Türk ekonomisi artık Brüksel'de alınacak kararlarla yönetilecek; iç borç, enflasyon, devlet kasasından insan zengin etmek, arpalıklar, KİT'leri oy için kullanmak, kimseye hesap vermemek dönemi kapanacaktı. Politikacılar, ellerindeki oyuncaklarını nasıl kaybedeceklerinin farkında değillerdi... Askerler bile başlarına geleceklerin farkında değillerdi. Millî Güvenlik Kurulu'nun etkinliğinin, iç ve dış politikaya ağırlıklarını koyma döneminin biteceğini göremiyor olmaları ki hiç

itiraz etmiyorlardı. Belki de böyle olmasını kendileri açısından da yararlı buluyorlardı. Türkiye, 36 yıldır, içindeki bilinçsizliklere, tüm kötü yönlendirmelere, dışardaki engellemelere rağmen, bir buzdağı gibi, ağır ağır Avrupa'ya doğru yürümekteydi...” (Birand, 2005: 395).

AB'nin acilen gelişme talep ettiği en önemli alan Türkiye halkının siyasi haklarının genişletilmesi konusunda olmuştur. O döneme değin anti-demokratik uygulamaların normalleştiği bir atmosferde bu uygulamaların gerçekleştirilmesi kolay görülmemiştir. Ancak yönetim erkinin Helsinki'de kabul ettiği demokratikleşme ve belki de yeniden muasır medeniyet seviyesini yakalamak arzusu bu noktadaki en önemli etkenlerden biri olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan liberalleşme trendinin en başarılı kurumlarından biri olan AB'nin Türkiye'ye kapı aralaması fırsatını dönemin politika yapımcıları kaçırmak istememiş ve aşağıdaki tabloda gösterilen reformları Helsinki sonrası dönemde ivedilikle uygulamışlardır.

Tablo 3.6 2001-2004 Arasında Türkiye’de Gerçekleştirilen Siyasi Reform Değişiklikleri

Tarih	Tip	Değişiklikler
3 Ekim 2001	Birinci Anayasa Paketi	1982 Anayasasında Yapılan Değişiklikler
Kasım 2001	Yeni Medeni Kanun	Evlilikte Cinsiyet Eşitliği
Şubat/Mart 2002	İkinci Anayasa Paketi	Anayasa Değişikliği
2 Ağustos 2002	Üçüncü Anayasa Paketi	İdam cezasının kaldırılması ve terörle mücadele kanununda Türkçe dışındaki dillerde yayın yapma izninin verilmesi
3 Aralık 2002	Dördüncü Anayasa Paketi	Önceki reformların düzenlenmesi ve işkence konusunun yeniden düzenlenmesi
4 Aralık 2002	Beşinci Anayasa Paketi	Devlet Güvenlik mahkemelerinde karar verilen tüm davaların yeniden yargılanması
Mayıs 2003	Altıncı Anayasa Paketi	AİHS'nin 6.Protokolünü kabul edilmesi, tüm ölüm cezalarını müebbet hapis cezasına çevrilmesi / Terörle Mücadele Kanunun 8. Maddesini yürürlükten kaldırılması
Temmuz 2003	Yedinci Anayasa Paketi	Milli Güvenlik Kurulu'nun yeniden düzenlenmesi
7 Mayıs 2004	Sekizinci Anayasa Paketi	Basın özgürlüğü ve uluslar-üstü anlaşmalara iç hukuka göre öncelik tanınması, Devlet Güvenlik mahkemelerinin kaldırılması
24 Haziran 2004	Dokuzuncu Anayasa Paketi	Ceza Kanunun 46. Maddesini değiştirilmesi, Yüksek Öğretim Kurulu'nun yeniden düzenlenmesi
25-26 Eylül 2004	Yeni Türk Ceza Kanunu	Kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetle ilgili yasaların revize edilmesi / çeşitli suçların cezalarının değiştirilmesi ve suçların yeniden tanımlanması

Kaynak: Müftüler Baç, 2005: 21

O dönemde yaşanan ekonomik krizin, 2000'lerin sonlarında etkisini azaltmasıyla görüleceği üzere hak ve özgürlüklerin genişletilmesi alanında pek çok reform yapılmıştır. Türkiye'nin katılım müzakerelerine başlayabilmesi için Kopenhag kriterlerinin siyasi koşullarını yerine getirmesi gerekliliği, AB'nin sıklıkla vurguladığı öncelikli şartlardan olmuştur. Bu noktada da özellikle Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Milli Güvenlik Kurulu, Türk Ceza Kanunu, ölüm cezası ve insan hakları ihlalleri konusundaki bu büyük endişeler yapılan reformlar ile 2004 sonuna kadar ortadan büyük ölçüde kaldırılmıştır (Müftüler Baç, 2005: 20).

Tüm bu gelişmeler neticesinde 16-17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen zirvede AB Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlatılmasına karar vermiştir. Stres seviyesinin oldukça yüksek olduğu bu zirvenin ardından da Türkiye hakkındaki tartışmalar ve soru işaretleri tükenmemiş Türkiye'nin "Avrupalılığı" yeni bir direnç noktası olmuştur. Ayrıca müzakere sürecinin tam üyelik ile nihayete erdirileceği ifade edilmiş yalnız bu hedef hakkında açık olarak bir tarih zikredilmemesi Türkiye kamuoyu ve yöneticileri tarafından pek hoş karşılanmamıştır. Türkiye'ye yönelik izlenen bu yol haritası üyelik hakkını kazanan diğer ülkelerden farklı olduğu için Avrupa Birliği'nin çifte standart uyguladığına dair tepki gösterilmiştir (Kirişçi, 2005: 113).

Esasında bu müzakere sürecinin başlamasının ardından Türkiye'nin AB üyeliği çıkmaza girmiştir. Tarihsel konjonktürde de incelendiğinde müzakere tarihi olan 3 Ekim 2005 zikredilmeden önce üyelik ihtimali daha muhtemel olarak gözlemlenirken fasılların incelenmesi aşamasında üyeliğe olan inanç gerek toplum gerekse de yönetim nezdinde zayıflamıştır.

Türkiye ile AB arasında toplamda on altı adet katılım müzakere faslı açılmıştır. On dört adet fasıl AB ve GKRY tarafından bloke edilmiştir. Türkiye ise buna karşılık olarak üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirdiği takdirde sürecin ilerletilmesine neden olacak 3 fasılda da (rekabet, kamu alımları ve sosyal politikalar) herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Türkiye'nin AB üyeliği motivasyonundan uzaklaştıran sebepler incelendiğinde Kıbrıs meselesi dönem konjonktüründe önemli bir yer kaplamaktadır. Kıbrıs meselesinin bir çözüme kavuşturulmadan GKRY'nin AB üyesi haline getirilmesi Türkiye'nin pozisyonunu çıkmaza sokmuştur. Annan Planı'nın adadaki Türkler tarafından kabul edilmesi ancak Rumların reddetmesi AB'nin verdiği sözlerden dönmesine neden olmuş ve bu meseleyi de Türkiye'nin katılım sürecine bir problematik olarak entegre etmiştir. Böylelikle hem çifte standart yaklaşımları hem kimlik temelli "Avrupalılık" soru işaretleri Türkiye tarafından da

“Türkiye ne yaparsa yapsın AB üyesi olamayacak” olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Arısan Eralp: 2017: 6).

3.8.6. Kasım 2002 Seçimlerinin Ardından Günümüz Perspektifine

Avrupa gündemini özellikle Maastricht Anlaşması sonrasında meşgul eden “Avrupa kimliği ve Avrupalılık” tartışmaları AB anayasasının hazırlandığı dönemde Türkiye özelinde olumsuz anlamda etkiler yaratmıştır. Başak Alpan’ın çalışmasında refere ettiği AB liderlerinin söylemlerinden de görüleceği üzere örneğin Almanya Şansölyesi Helmut Schmidt; “Türkiye’nin Müslüman nüfusu, bu ülkenin Avrupa’dan ziyade Asya ve Afrika’nın bir parçası olduğunu gösteriyor” veya AB Anayasal Konvansiyonu başkanı Giscard Estaing’in Türkiye’nin Müslüman kimliğe sahip bir devlet imajı ile “Avrupalı” olmasının mümkün olmadığını açıklamasıyla beraber problem siyaset bilimi veya uluslararası ilişkiler alanından uzaklaşarak daha çok sosyolojik ve felsefi temelli bir alana taşınmıştır (Alpan, 2015: 20).

Bu kutuplaştırıcı yaklaşım AB sürecinin Türkiye içerisinde desteksiz kalmasına neden olmuştur. İnsana dair evrensel değerler, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi kavramlar “Batı” tarafından ve “Batı” için kültürel bir değer olarak atfedilmeye başlanmıştır. Şüphesiz ki izlenen bir yol haritası veya müktesebat ile ilgilenen kurumlar var olmaya devam etmektedir ancak söylem düzeyinde kalmış vaatler ile 1999 sonrasındaki hızlı reform sürecinin benimsenmesi hem devlet içerisinde hem de kamuoyunda beyhude bir çaba olarak görülmeye başlanmıştır. Böylelikle AB’nin Türkiye içerisindeki popülerliği ve yaptırım gücü iyice zayıflamış ve “tarafarca” savunulan/tartışılan sürecin albenisi kalmamıştır. Madalyonun diğer tarafında yani AB içerisinde ise Türkiye’nin tartışmalı “Avrupalı” kimliğinden uzaklaşan yapısı Türkiye’ye yönelik popülist, aşırı-sağ ve yabancı düşmanı söylemlerinin artmasına neden olmuş, AB üye ülkeleri iç siyasetlerinde bir gündem yaratma meselesi haline gelmiştir (Arısan Eralp: 2017: 7).

Kasım 2002 seçimlerinin ardından nispeten ılımlı İslami yönelimlere sahip AKP’nin iktidara gelmesini AB sıcak karşılamıştır. Yukarıda da bahsedilen ekonomik kriz etkilerinin azalması ve koalisyonsuz bir şekilde iktidara gelmiş olmasından kaynaklı olarak hızlı reformlar gerçekleştirebilmiştir. AB’nin sempati besleyen yaklaşımının sebebine bakıldığında ise Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yönetimdeki varlığı yerine demokratik araçların kullanımı neticesinde halkın iradesini yansıtan bir siyasi partinin hükümet erkini kazanması, AB’nin yeğlediği bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak AKP’nin temsil ettiği siyasi ekolün temsilcileri geçmişte Türkiye’nin AB serüvenine tamamen karşı çıkmışlardır. Esasında bu

noktadaki hem AKP hükümetinin hem de AB'nin kimlik temelli yaklaşımları reform sürecinin yavaşlamasına neden olmuştur (Aksu, 2015: 31).

Kimlik temelli ayrışmalar ve esasında Avrupa değerlerine dair olan tartışmalar 2010 sonrasında daha çok netlik kazanmıştır. Özellikle AB'nin Türkiye'ye yönelik insan hakları ve demokrasi eleştirileri sıklıkla duyulur hale gelmiş ve ilişkiler bu düzlemde yavaşlamıştır. 2011'den bu yana süren Suriye Savaşı'nın etkileri çerçevesinde ikili ilişkiler iyice gerilmiştir.

Mülteci meselesinde AB ile yaşanan anlaşmazlıklar ilişkilerin bu bağlamda da gerilmesine neden olmuştur. Ahmet İçduygu'nun belirttiği üzere "göç" meselesi hem Suriyeli mülteciler hem de Avrupa'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler kapsamında ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel anlamda ehemmiyet taşımaktadır. Türkiye, Avrupa'ya göç etmek arzusunda bulunan mülteciler ile AB arasındaki tampon bölge konumuna gelmiştir.. Bu bağlamda Türkiye bu avantajını kullanmaya gayret göstermektedir. Şüphesiz ki kimlik temelli yaklaşımların bir kenara bırakılarak bu konu üzerine rasyonel düşünüldüğü takdir de AB'nin Türkiye'yi içine dahil ettiği senaryoda uluslararası göç meselesinin daha kolay idare edileceği açıktır (İçduygu, 2010: 61).

Yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye'nin üyelik sürecinin muğlak yol haritası nedeniyle ilişkilerin sağlam temelde ilerletilememesi, 1992 Maastricht sonrasında ortaya çıkan kimlik tartışmaları 2010 sonrasında aşırı sağ popülist liderleri tarafından Türkiye'ye yönelik olarak aktif biçimde kullanılmıştır. Böylesi bir yaklaşım tüm AB üye ülkelerinin içerisinde bir derecede benimsenmiş olarak göze çarpmaktadır. Değişen konjonktürlerin yanı sıra hem Türkiye hem de AB üye ülkeleri iç politikalarında oldukça etki yaratan kimlik temelli tartışmalardan dolayı Türkiye'nin üyeliğini destekleyen bir üyenin bulunup bulunmadığını söylemek neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Özellikle 15 Temmuz 2016 sonrasında lokomotif ülkeler Almanya ve Fransa ile gerginlikler ve sonrasında OHAL sürecini sebep göstererek desteklerini çeken İsveç, Finlandiya gibi üye ülkeler başta olmak üzere AB ile gergin düzlem bölgenin statükoya kavuşacağı güne kadar devam edecek gibi görünmektedir (Kaya, 2018: 16).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALMANYA'DA YAŞAYAN TÜRKİYE KÖKENLİLER ÜZERİNE SÖYLEM ANALİZİ ÇALIŞMASI

Bronislaw Malinowski 1884-1992 yılları arasında yaşamış Polonya asıllı bir antropologdur. Sosyal Bilimler alanında katılımcı gözlemci saha çalışmasını bulan veya uygulayan önemli bir bilim insanıdır. Günümüzde Papua Yeni Gine'ye ait olan Trobriand Adaları'nda yaklaşık olarak üç sene boyunca bulunmuş ve adalardaki yerlilerin yaşayışları üzerine araştırmalar gerçekleştirmiştir.

Malinowski'nin Büyü, Bilim ve Din adlı çalışmasının “mit” ile ilgili olan bölümündeki, gözlemine göre, mitlerin yalnızca tarihsel veya kurmaca bir özelliğe sahip olmadığını yaşanan günde de toplum ile birlikte hareket eden bir canlı kavram olduğu ifade edilmiştir. Mitin tarihsel olarak incelenmesi yerine bu kavramın belli bir “sosyolojik işlevi” yerine getirmek amacıyla örneğin, yerli topluluk içerisindeki bir alt-grubun övülmesi veya umulmadık bir durum karşısındaki trajedinin engellenmesi için üretildiğini açıklamıştır (Malinowski, 1948: 102).

Çalışmasının ölüm, hastalık gibi kötü durumlarla ilgili olan mitlerin incelendiği bölümde görüldüğü üzere olumsuz anlamdaki tüm mitlerin, hâkim yerli ana grubun içerisinde yaşayan alt-grupların esas topluluğun bulunduğu bölgeye “göç” etmesi sonucunda ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Esas topluluk, farklı farklı alt gruplardan oluşmuştur. Bu büyük topluluk olarak bahsedilen yapının oluşmasında ise önemli kültürel zıtlıklar yaşanmış ve günümüz toplum yapısına oranla bahsedilen esas topluluğun daha gevşek bir sosyal birim olduğu gözlemlenmiştir. Bahsedilen zıtlıkları engellemek, belirsiz durumları yönetmek ve çalışmamızın teori kısmında bahsedilen “common-sense” anlayışını geliştirmek adına bu mitler üretilmiştir (Malinowski, 1948: 101).

Post-kolonyal teori temsilcilerinden Edward Said'in 1978'de yayınladığı “Oryantalizm” adlı eseri, “Doğu” kavramının yalnızca “Batı” üzerinden yaratılması sürecine ışık tutmuştur. Ona göre üretilen tüm söylemler hâkim “Batı” perspektifini yansıttığı için “Doğu” kendi kimliğini ifade edememiştir. Akademik bilgi dünyasında hegemon olan “Batı”, kendi okumaları ile bir “Doğu” yaklaşımı yaratarak klişelere dayalı bu imaj ile diğer kültürlerin alçaltılmasına neden olmuştur. Örneğin yapılan çalışmalarda “Doğu” her zaman egzotik, irrasyonel ve büyülü bir anlam taşıırken tam aksine “Batı” rasyonel ve olması gerektiği gibidir. Said, genellemelere ve varsayımlara dayalı geçmişin akademik

yaklaşımlarına kültürel ve entelektüel bir yapı-söküm yaklaşımı uygulayarak modern toplum “mitlerini” yapı-söküme uğratmıştır (Said, 1998).

Malinovski’nin çalışması hariç modern dönem post-kolonyal ve inşacı yaklaşımların tümünde kullanılan temel araç “Söylem Analizi” metodudur. Michel Foucault (1926-1984) tarafından geliştirilen bu yöntem hemen hemen tüm alanlardaki araştırmalara kolaylıkla uygulanabilmekte ve oldukça tutarlı sonuçlar vermektedir. Foucault, içinde bulunduğu toplumdaki “doğru iddiası” üretim sürecini ve üretici grupları gözlemlemiştir.

Foucault, tarihsel analiz yöntemi içerisindeki en önemli anahtar kelimenin şüphesiz ki “söylem” olduğuna inanmıştır. Onun akademik kariyerinde söyleme yönelik bakışında farklılıklar olsa da genel olarak şu şekilde çerçevelendirilebilir.

Ona göre bireyin etrafında pek çok “konuşma” vardır. Örneğin bir market kasiyeri ile girilen iletişim de söylem içermektedir ancak onun değindiği konuşma türü bu gibi bağlamlardan tamamen uzaktır. İlgili söylem bir kişinin konuşmasını ve diğerlerinin dinlemesini gerektirir yani konuşmacı-dinleyici ayrımı net şekilde belirlenmelidir. İletişim içerisinde etkileşim halinde olmak normal bağlamdaki bir konuşmanın temel özelliğidir ancak Foucault’un bahsettiği “söylem” türünde yalnızca bir tane konuşmacı bulunmalıdır. Ancak bu şekildeki “konuşmalar” söylem anlamını taşımaktadır. Ve her söylem anlamı taşıyan konuşma şüphesiz ki bir doğru/gerçek iddiasıdır (Foucault, 1977).

Yukarıda bahsedilen özel etkileşim/iletişim ortamının kurulmasının ardından konuşmacının dinleyicileri etkilemesi gerekmektedir. Bu sebepten dolayı konuşmacının söylemi her ne olursu olsun çok önemli görünmeli ve her zaman yeni bir şeyler içermek zorundadır. Konuşmacı dinleyicilere kendi aktardıklarının gerçek/doğru olduğuna ikna etmek durumundadır. Bu adım esasında anlatılanların farklı biçimlerde ve farklı zamanlarda bir başka kaynaktan tekrar edilmesiyle de yapılmaktadır. Foucault, doğrunun da göreceli olduğunu kabul etmiş ancak doğrunun göreceliliğinin de göreceliliğine işaret ederek bu paradoks ile ilgilenmek yerine üretilmiş “doğru/gerçek” söyleme odaklanmıştır. Konuşmacı her zaman anlattıklarının gerçekliği/doğruluğu konusunda herhangi bir şüphe bırakmamasının ardından ürettiği söylemin yaptırım gücünü kullanmak istemiştir. Yani bu söylem neticesinde ortaya çıkan doğru/gerçek bir eylem gerektirmiş ve her zaman yapılması gerekeni belirlemiştir (Foucault, 1977).

Bu bölümde incelenecek olan Almanya ve Türkiye basınından seçilen haberler, gerçekleştirilen röportajlar ve incelenen literatür, Foucault’un ifade etmiş olduğu yöntem temelinde okunmuş ve diğer inşacı, post-kolonyal söylemler perspektifi ile analiz edilmiştir. 1999-2005 yılları arasında basında çıkan haberler ile o dönemde Almanya’da yaşayan Türkiye

kökenli insanların tecrübelerini Türkiye'nin Avrupa Birliği serüveni dahilinde ve Federal Almanya Cumhuriyeti'nin onlara olan yaklaşımları izleyen alt başlıklarda değerlendirilmiştir.

4.1. Araştırma Verilerinin Toplanması ve İşlenmesi

Tez çalışması hazırlanırken Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin, Türkiye'nin Avrupa Birliği yolculuğunun Almanya'dan nasıl hissedildiğini anlayabilmek adına yarı-yapılı mülakat yöntemi ile altı kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlar 2019 yılının haziran-temmuz aylarında Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Essen ve Bochum şehirlerindeki çeşitli sivil toplum kuruluşlarında görevleri bulunan kişilerden seçilmiştir. İlgili sivil toplum kuruluşlarının belirlenmesinde T.C. Essen Başkonsoloslugu ile irtibata geçilmiş ve kayıtlarda bulunan kuruluşların listesine ulaşılmıştır. Gerçekleştirilen görüşmeler öncesinde kişilerden röportajın tez çalışmasında kullanılacağına dair gereken izinler alınmış ve bu görüşmeler katılımcıların izinleri dahilinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar yalnızca kendilerinin şahsi görüşleri olmak ile birlikte bağlı oldukları herhangi bir kurum, kuruluş, enstitü, tüzel kişilik, vb'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

Tablo 4.1 Katılımcı Profilleri

	Kurum	Pozisyon
Katılımcı Bir	Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi Vakfı-Essen	Araştırmacı
Katılımcı İki	Avrupalı Türk Demokratlar Birliği / Uluslararası Demokratlar Birliği- Essen Temsilciliği	Yönetim Kurulu Üyesi
Katılımcı Üç	Avrupalı Türk Demokratlar Birliği / Uluslararası Demokratlar Birliği – Ruhr Bölgesi	Yönetim Kurulu Üyesi
Katılımcı Dört	Uluslararası Kadınlar Derneği - Essen Temsilciliği	Yönetim Kurulu Üyesi
Katılımcı Beş	NRW Gündem Gazetesi	Gazeteci
Katılımcı Altı	Bochum Türk Federasyon Derneği	Yönetim Kurulu Üyesi

Tablo 4.1'de gösterilen katılımcılara, “Türkiye-Almanya ilişkilerinde Avrupa Birliği ifadesinin burada yaşayan sizler üzerinde herhangi bir etkisinin olduğunu düşünüyor musunuz?”, “Türkiye kökenli olma kimliğine yüklenen anlam ile Avrupalı kimliği arasındaki bağlantının buradaki yaşantınız ve Türkiye-Almanya ilişkilerinde sizce nasıl bir etkisi olmuştur?”, “Günümüz güvenlik söylemleri düşünüldüğünde ve güvenlik kavramının bir

“...her ne kadar cumhuriyet batılı bir yaşam tarzını, yaşam söylemini, yönetim biçimini seçmiş olsa bile demin anlatmaya çalıştığım o ulusal kimlik yaratma, milliyetçilik duyguları şu bu falan yine de Avrupalı kimliğe uzak. Yani belki aynı masada içki içebilirsiniz ama sizin karınız dansa kalkmaz, batılı görünseniz bile bir erkek gelip sizin yanınızdan karınızı dansa kaldıramaz. Bir çelişki olarak göstermek için söylüyorum bunu. Dolayısıyla Avrupalı için Türk kimliği geçmişte Avrupa kimlik ailesinin bir parçası değildi. Hala daha değil. Olmak zorunda da değil...” (Birinci Katılımcı ile gerçekleştirilen mülakat, 2019, Essen, Ek-7)

Almanya’da yaşayan Türkiye kökenliler üzerine yapılan kimlik, göç ve Avrupa Birliği literatürü incelenmesinin yanı sıra hem Türkiye hem de Almanya yazılı basınından gazete haberleri derlenmiştir. Çalışmanın bu safhası COVID-19 pandemisi ile eş zamanlı olarak yürütüldüğünden mütevellit basın kuruluşlarının fiziki arşivlerine ilgili olağanüstü koşullardan ötürü ulaşılamamıştır.

İnternet üzerinden yapılan araştırma neticesinde konu ile alakalı olarak on adet Almanya basınından haber seçilmiştir. Bu basın araştırması Almanca dilinde yapılmış olup “Gastarbeiter” (Misafir İşçi), “Gastarbeiter und Türki” (Misafir İşçi ve Türkiye), “Deutschland, Türki, Gastarbeiter und die Europäische Union” (Almanya, Türkiye, Misafir İşçi ve Avrupa Birliği) anahtar kelimeleri kullanılarak 1 Ocak 1999 ile 31 Aralık 2005 tarihleri arasında Google arama motorunda çıkan haberler taranmıştır. Almanca olan haberler anadil seviyesinde dil becerilerine sahip kişilerce Türkçe diline aktarılmıştır. Türkçe diline aktarılan haberler daha sonrasında MAXQDA – 2020 programında incelenmiş ve kullanılan sözcük frekanslarına göre temalandırılmıştır.

Tablo 4.2 Almanya Basınında İncelenen Haberler

Gazete Adı	Haber Başlığı	Yayınlandığı Tarih
Frankfurter Allgemeine	Sen çok Almansın!	08.11.2005
Frankfurter Allgemeine	Kültürler Arasında	08.01.2004
Spiegel	Sokak	17.08.2004
Spiegel	Her şeyi bilen	07.09.2004
Tagesspiegel	İşe Alım Sözleşmesi	29.10.2001
Tagesspiegel	Kim Olduğumuzu söylemeliyiz	02.10.2004
Tagesspiegel	Vatandaşlığa Kabul Edildi	08.10.2004
Zeit	Nasıl Yabancı Olunur?	25.03.2004
Zeit	Almanca Öğrenilmelidir	30.09.2004
Zeit	Kapının İçinde	30.09.2004

Aşağıda bulunan kelime bulutu görselinde Almanya basınına ait haberlerin kelime ağırlıkları gösterilmiştir. Bu frekanslara göre oluşturulan Şekil 4.2’de en sık kullanılan ilk on

kelime sırasıyla “Türk, Alman, Almanya, Türkiye, Merkel, Avrupa, Yabancı, Topluluk, Sokak, Zaman” olarak karşımıza çıkmıştır. Görüşmeler ve Almanya basın haberlerinde şaşırtıcı olmayan şekilde konunun temel anahtar kelimeleri aynı çıksa da dikkat çekici bir nokta olarak görüşme transkriptlerinde karşımıza Federal Almanya eski Şansölyesi Schröder’in ismi daha sık çıkmıştır. Tarihsel sürecin değerlendirildiği ikinci ve üçüncü bölümde de Schröder’in Şansölye olmasıyla beraber Almanya’da yaşayan Türkiye kökenlilerin hayatlarında önemli değişiklikler yaşanmış ve bu sebepten dolayı göçmenler üzerinde olumlu bir hava bırakmış olması tesadüf olarak karşılanmamalıdır. Almanya basın haberi taramasında ise Merkel’in isminin daha çok tekrarlanması ise dönemin mevcut Şansölye’si olmasından kaynaklanmaktadır. Basında bulunan kelimeler çoğunlukla olumsuz bir yaklaşım taşımamaktadır.

Şekil 4.2. Almanya Basınından Toplanan Gazetelerde Kullanılan Kelimelerin Sıklık Frekanslarına Göre Oluşturulan Kelime Bulutu

Türkiye’nin Avrupa Birliği ve Almanya’ya gönderilen misafir işçilerin yolculukları başlangıçtan günümüze kadar şüphesiz ki oldukça uzun bir zaman evresi geçirmiştir. Federal Almanya içinde ve uluslararası konjonktürde de dengeler ilişkilerin başlangıcından gerek 1999-2005 dönemine gerekse günümüze kadar hiç aynı kalmamıştır; ancak misafir işçilerden beklenti değişmemiştir: Entegrasyon. Kelime bulutunun genel olarak incelenmesiyle karşımıza çıkan sonuç ise bize bunun henüz tam olarak gerçekleşmediğinin sinyallerini vermektedir. Alman basınında kullanılan “göçmen, yabancı, misafir, zaman” gibi ifadeler bize

onların belirli bir zaman diliminde gelip gitmesi gereken kişiler olduğunu hatırlatmaya devam etmektedir. Frankfurter Allgemeine gazetesinin “Sen çok Almansın!” haberinde yer alan aşağıdaki paragraf Türkler ve Almanlar tarafından arada kalmışlara yönelik ayrımı şöyle ifade etmektedir:

“Türk göçmenlerden birinin oğlunun Alman toplumunda nasıl bir yer kazandığı ve bunun için kendi yaşantısında yüksek bir bedel ödemesi gerektiği aşıkardır. Bir noktada kendi ülkesinin vatandaşlarının yakınlığı soyut olarak entegrasyon boyutunu engellemiştir. Ve hala bugün bile neden bir tercih yapması zorunluluğunu anlamayan röportajı veren Yılmaz Kalkan, “Telefon adres defterim Alman isimlerle dolu ve en yakın arkadaşlarımın adı ise Hans ve Martin olduğu için ben birçok Türk’ün gözünde hainim diyor...” (“Du bist Deutsch”, Frankfurt Allgemeine Zeitung, 08.11.2005, Ek-36)

Türkiye basınından haber toplama aşaması da internet üzerinden gerçekleştirilmiştir. Pek çok gazetenin arşiv hizmeti sağlayıcıları oldukça kısıtlı imkanlar sunmuş ve pek çok arama moturu/veri tabanı çalışmamıştır. Bu sebepten ötürü araştırmanın bu bölümünü yalnızca “Milliyet” gazetesinin arşiv kaynaklarını kullanarak gerçekleştirmek mecburiyetinde kalınmıştır. 1 Ocak 1999 ile 31 Aralık 2005 tarihleri arasında “Almancı”, “Alamancı”, “Misafir İşçi”, “Türkiye – Almanya”, “Türkiye, Almanya ve Avrupa Birliği” anahtar kelimeleriyle sonuçlar filtrelenmiştir. İlgili aramanın neticesinde ortaya çıkan on beş adet gazete haberi MAXQDA – 2020 programında analiz edilmiştir.

Tablo 4.3 Türkiye Basınında İncelenen Haberler

Gazete Adı	Haber Başlığı	Yayınlandığı Tarih
Milliyet	Almanya’da göçmenler de Alman sayılacak ve eşit haklara sahip olacak.	12.01.1999
Milliyet	Avrupa Önyargılı	04.02.1999
Milliyet	Türkçe Rumlara Emanet	17.03.2000
Milliyet	Birinci ve İkinci Kuşağın Sergisi	26.05.2002
Milliyet	Alamancıyız Diye Bizi Euro Basıyor Sanıyorlar	27.07.2003
Milliyet	Avrupa’daki Türkler	03.10.2003
Milliyet	Döndüklerine Pişman Oldular	20.10.2003
Milliyet	Türkler Pahalya Patlar	25.02.2004
Milliyet	Boşver! Zaten Türk’tü	11.04.2004
Milliyet	Bu da Yunan Pişkinliği!	11.11.2004
Milliyet	Türkleri Çağırarak Hataydı	26.11.2004
Milliyet	Türklerin uyumunu sağlıyorsunuz	14.09.2005
Milliyet	Pazartesi Yazıları	03.10.2005
Milliyet	ZDF Almanya’da yaşayan Türkleri kızdırdı	07.10.2005
Milliyet	Almanya’da Türkler Entegre Olamıyor	27.10.2005

çıkan tüm yaklaşımlar, İnşacı bir perspektif temelinde daima sorgulayıcı ve irdeleyici bir bakış açısı ile analiz edilmiştir. Gerek Türkiye basını söylemleri gerek Almanya basını söylemleri gerekse gerçekleştirilen röportaj verilerine bir gözlemcinin²¹ yaklaşması gereken şekilde şüpheli ve tarafsız biçimde yaklaşmıştır. Elbette ki incelenen konu ile ilgili olan literatür ve saha araştırmaları gerçekleştirdiğimiz çalışmayla sınırlı değildir ancak tez başlığının ihtiva ettiği anlam, süre ve kapsam sınırlandırmasından dolayı toplanan veriler çalışmanın doğru sonuçları vermesi adına uygun görülmüştür. İzleyen bölümler 1999-2005 yılları arasındaki söylemlerin Türkiye kökenli göçmenler üzerindeki etkilerini incelemektedir.

4.2. Birinci Nesil Üzerine Kimlik Oluşturma Üzerine Söylem Analizi

Avrupa Birliği düşünce dünyası içerisinde çeşitliliklerin oluşturduğu bir birlik anlayışı bulunmaktadır. Özellikle Maastricht Anlaşması'nın ardından hazırlanan tüm metinlerde yapılan vurgu, Avrupa Birliği'nin tüm ulusal kimliklere saygı duyduğu ancak bununla beraber "Avrupa Vatandaşlığı" kavramının içerdiği anlamın bir üst kimlik/yapı olduğu ifade edilmiştir.

Kaya ve Kentel'in (2005) hazırladığı çalışmada iki farklı Avrupa tanımından bahsedilmiştir. Bunlardan biri Alman Hristiyan Demokratlar tarafından savunulan daha durağan ve sıkı bir anlam içerirken diğeri ise yine özellikle 1998 sonrasında Alman Sosyal Demokratlar ve Liberaller tarafından savunulan "çeşitlilik, kültürel farklılık, ortak bir gelecek, demokrasi, insan hakları, laiklik, siyasi coğrafya, ulus-ötesi anlayış ve siyasal birlik" ilkelerine dayalı daha canlı bir Avrupalı kimlik yaklaşımı taşımaktadır. Bu anlayışa göre "Türkiye ve İslam" gibi "Batı" değerlendirmesi içerisinde bulunmayan öğelerin Avrupalı kimlik içine dahil edilmesi mümkündür (Kaya ve Kentel, 2005: 60).

İşlenen verilerde ve incelenen literatürde Türkiye'nin Avrupa Birliği içerisinde bulunan göçmen nüfusunun Avrupa Birliği üyelik sürecinde olumlu ya da olumsuz anlamda oynadıkları roller ve buna karşılık kamuoyu tepkileri ile göçmenlerin beklentileri sorgulanmıştır. Kaya ve Kentel'in yaklaşımı ile alakalı olarak birinci katılımcıya sorulan "Türk kimliğine yüklenen anlam ve Avrupalı kimliği arasındaki bağlantının Türkiye-Almanya ilişkilerine etkileri nelerdir?" sorusu karşılığında verdiği yanıt Sosyal Demokrat ve Liberal yaklaşımı şöyle özetlemektedir:

²¹ Gözlem yöntemi ve gözlemcinin nitelikleri hakkında: Harvey, Graham (2011): Field Research. Participant Observation. In: Michael Stausberg and Steven Engler (ed.): The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion. London: Routledge, 217-244.

“...Dolayısıyla bir Kıbrıs Kimliği, Romanya Kimliği, Macaristan Kimliği veya Balkan Kimlik diyelim her ne kadar Hristiyan olarak benzerlikler taşısa da kültürel kimlik olarak birçok noktada batıya çok uzak. Yunanistan ile bizim yakınlığımız Alman ile Yunan yakınlığından daha fazladır ama her ne kadar sizin kültürel kimliğiniz farklı olsa da yaptığınız anlaşmalar ve Avrupa Birliği'nin kendi yapısı içinde zaten bir ortak ülke öngörülmemiştir. Avrupa Birliği egemen ülkelerin belli konularda egemenliği Avrupa Birliğine vermeleri ama egemenliklerini koruyarak yukarıda bir ortak çatı oluşturma süreçlerini yansıtır. Dolayısıyla diyelim Baltık Ülkeleri kendi farklarıyla beraber yer alabiliyorsa veya ne bileyim İspanya Akdeniz kültürü olarak İtalya, Yunanistan veya Balkan aslında engel yok yani demokratik perspektiften veya mevzuat bakımından Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olmasına bir engel yok...” (Birinci Katılımcı ile gerçekleştirilen mülakat, 2019, Essen, Ek-7).

Yukarıda da ifade edildiği üzere bu yaklaşım daha çok 1998 yılı sonrasının anlayışını yansıtmaktadır. 1974-1982 yılları arasında Batı Almanya eski Şansölye'si Sosyal Demokrat Partili Helmut Schmidt emekliliğinin ardından 85 yaşında, Milliyet gazetesinin 26 Kasım 2004 tarihli haberine göre “Türkleri çağırmak hataydı” demiştir:

“...çok kültürlülüğün ancak otoriter rejimlerde gerçekleşebileceğini, demokratik rejimlerin buna uygun olmadığını savunmuş ve böyle bir uygulamanın sorun yaratmadığı ülkelere örnek olarak Singapur'u gösterdi. Schmidt, "1960'ların başlarında farklı kültürlerden komşularımızdan misafir işçi getirerek hata yaptık..." ("Türkleri Çağırmak Hataydı", Milliyet Gazetesi, 26 Kasım 2004, Ek-19).

1960'lı yıllarda başlayan göç serüveni 2000'li yıllara gelindiğinde Almanya'da bulunan yaklaşık olarak üç buçuk milyonluk bir Türkiye kökenli nüfus yaratmıştır. Bu göçmenlerin göç ettikleri “acı vatan” da karşılaştıkları tecrübeler ve yarattıkları iki dilli yaşam öyküleri onları nevi şahsına münhasır bir kitle haline getirmiştir. Özellikle kendileri için ve kendileri tarafından sanattan siyasete çok fazla niş anlayışlar geliştirmiştir. Bu sebepten ötürü göçmenler toplumun her alanında kendilerini temsil edecek ithal seslere ihtiyaç duymamaya başlamıştır. Bu konu ile ilgili diğer çalışmaların da ortaya koyduğu ayrıca bu çalışmadan da çıkarılabilecek bir sonuç olarak, Almanya'daki bu göçmen yapı 2000'ler itibarıyla vasıfsız mavi yaka olmaktan ziyade vasıflı/orta-sınıf özelliği göstermeye başlamıştır (Burçoğlu, 2003: 198).

Katılımcılarla gerçekleştirilen mülakatlarda Almanya'ya gelen ilk neslin yalnızca basit işleri yapabilen ve eğitim seviyeleri düşük bir sınıf olduklarını belirtmişlerdir. 1960 jenerasyonu ile ilgili olarak katılımcılar ortak olarak dil eksikliklerinden ve dönüş fikrinin birinci nesil için öncelikli olduğu düşüncesine değinmiştir. Özellikle mavi yaka işlerinde çalışan ikinci katılımcı ve üçüncü katılımcı ifadelerinde onlara karşı daha duygusal bir yaklaşım sergilemiştir. Konu hakkında önemli derecede bilgi birikime sahip katılımcı bir ise

birinci nesli toplumla sosyal mesafeleri oldukça büyük ve topluma uyumsuz bir kitle olarak nitelendirmiştir. Kültürel ve dini açıdan karşılaşılan büyük farklılık günümüze kadar olan problemlerin temelini oluşturmaktadır.

Türkiye basınına birinci nesil ile yansıyan haberlere bakıldığında misafir işçi söylemi hakimdir. Yine bu grubun eğitimsiz ve toplumla uyuşmayan yapıları ön planda tutulmuştur. Özellikle “Alamancı” olarak tanımlanan Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler ile ilgili olan haberlerin üslubunda onların ekonomik durumlarına olumsuz bir yaklaşım söz konusudur. Bununla beraber incelenen on beş haberde de Türkiye kökenli bu göçmenlerin yoğun nüfusu vurgulanarak sanki Almanya için bir tehdit unsuruymuş gibi ifade edilmiştir. Örneğin 27 Temmuz 2003 tarihli Milliyet gazetesi haberi “Alamancıyız ya! Bizi Euro Basıyor Sanıyorlar” isimli haberde göçün tarihi ile ilgili kısa bir açıklamadan sonra “...Sadece Almanya’da sayıları 3 milyonu aşan Türkler, Avrupa’daki yabancılar arasında inanılmaz bir güç oluşturuyor...” ifadesine yer verilmiştir.

Türkiye’den Almanya’da yaşayan göçmenlere yönelik bu gibi söylemlerin içerdiği anlamları sorduğumda birinci katılımcıdan alınan cevap; “...Bunlar popülist söylemler. Gerçekçi değiller. Bunu Türkiye’de de söyleyenler oluyor, Viyana’da yapamadık ama şimdi bu şekilde yapıyoruz, gibi ama alakası yok. Gerçekçi değiller...” şeklinde olmuştur ve esasında bu konu hakkında kimlik kaybına uğrayacak veya esas tehdit altında olan tarafın göçmenler olduğunun da altını çizmiştir. 20 Ekim 2003 “Döndüklerine Pişman Oldular” isimli yazıdaysa Almanya’nın Türkiye’den gelenlere yönelik dışlayıcı tutumları ve dönemin Türkiye hükümetlerinin de pragmatik tutumları eleştirilmiştir:

“...Ama Başbakan Erhard, sanayicilerine verdiği sözü tutmuş “İşte size ucuz emek!” diye Türkleri önlerine sürmüştü. Türk başbakanları da mutluydu “canlı Deutsche Mark makinelerinin yolladığı para, döviz açığını kapatacaktı. Almanlar bir ellerine parayı veririz, öbür ellerinden alırlar; hesabı içindeydiler. İstanbul’da, sanki panayırdan mal alır gibi dişlerine bakarak aldıkları Türkleri “heimlara” kapatarak; üstün Alman toplumuna bulaştırmayacaklardı...” (“Döndüklerine Pişman Oldular”, Milliyet Gazetesi, 20 Ekim 2003, Ek-17).

Misafir işçilerin seçilmesi ve Batı Almanya’ya gönderilmesi süreci yer yer kesinlikle rencide edici olmuş ve hatıralar üzerine silinmez izler bırakmıştır. Birinci nesil katılımcı ikinin de ifade ettiği üzere akıllarında “Bir traktör parası alıp döneceğiz” fikri ile eğitim görmeden ve pek çokları da şehir yaşantısı görmeden sanayileşmiş İkinci Dünya Savaşı ardından yıkılmış ve yeniden sanayileşmeyi başarmış yepyeni bir ülkeye gelmişlerdir. Misafir işçilerin üzerinde taşıdıkları Türkiye ve dini kimlikleri genellikle İslam onların kalplerindeki

dönüş biletleri olmuştur. O dönemin Almanya ve dolayısıyla Avrupa’da oluşacak Türkiye anlayışı çalışmaya giden insanlarla şekillenmiş ve karşılaşılan büyük kültür farklılıkları tarihsel hatıralar ile kırılmalara neden olmuştur.

“...Ulusal kimliğiniz, kökeniniz; ülkenizin kimliği pozitif algılanıyorsa sizin kimliğiniz de yaşadığınız/göçtüğünüz ülkede daha pozitif algılanabiliyor hatta değişime uğrayabiliyor. Mesela size bir örnek vereyim: Çinli kimlik. 70’li yıllarda 80’li yıllarda Çinli olmak Almanya’da ve Avrupa’da genellikle Çin restoranlarında çalışan, sömürülen, baskı altında fakir bir ülkenin yurtdışındaki insanları olarak bakılıyordu. Kimsenin Çin ile ilgili bir imrenme veya pozitif algılama duruşu yoktu. Süper güç oldu Çin ve tüm Alman Belediyeleri ve Alman Üniversiteleri Çin ile kardeş şehir etkinlikleri, üniversiteler arası iş birliği falan yapıyorlar. Her şehirde Çinli yatırımcıları Almanya çekmek için merkezler var. Geçmişte Japonlar için yapmışlardı aynı şeyi...” (Birinci Katılımcı ile gerçekleştirilen mülakat, 27 Haziran 2019, Essen, Ek-7).

Gazete haberinde görüldüğü ve katılımcının dile getirdiği üzere dönemin Türkiye algılayışı ve gelen kişilerin “beyin göçü veya yatırımcı” sıfatları taşımamasından kaynaklı olarak onlara biçilen anlam dünyasında bu insanların toplumsal hayattan dışlanarak *heim*larda yaşamaları ve vakitleri geldiği zaman ülkelerine dönmeleri beklenmiştir.

Entegrasyon konusunda önemli çalışmalar yapan Husserl Esser sosyal entegrasyon alanını dört boyutta belirlemiştir. Bunlar; kültürleşme, sosyo-ekonomik-politik konum, etkileşim ve kimlik olarak incelenmektedir. Görüldüğü üzere tüm başlıklarda topluma entegre edilmeye çalışılan grubun “kaynaştırılması” için öncelikle onlara bir imkân verilmesi gereklidir ancak Türkiye kökenli misafir işçilerin birinci neslinin içerisinde koşullar ve şartlarda göz önünde bulundurularak böyle bir arzu gözlenmemiştir (Şahin, 2010: 106).

Almanya basınında konunun ele alınışı Türkiye basınından oldukça farklıdır. Türkiye’de misafir işçi meselesi daha ekonomik anlamlarla örneğin onların kaç para kazandıkları veya iki ülke iki yaşam arasındaki refah seviyeleri olarak değerlendirilirken, Almanya basınında ise konu bu insanların daha çok düşünce dünyalarına yönelmiştir. Genellikle göçmenlerle gerçekleştirilen röportajlar üzerinden gündeme taşınmış ve bu insanların gündelik yaşamları Alman okurlarına aktarılmaya çalışılmıştır. Bu tanıtım gerçekleştirilirken de satır aralarına kültürel kodların farklılığı yerleştirilmiştir. Frankfurter Allgemeine’nin 08.11.2005 tarihli haberi incelendiğinde birinci kuşağın hassasiyetleri göze çarpmaktadır.

“Gazetenin Yılmaz Kalkan isimli biriyle yaptığı röportajda Yılmaz’ın “*Kendimi bir Alman gibi hissediyorum*” cümlesi onun anne babasını ürküten bir cümle oluyor. Bir apartmanın ikinci katındaki 32

senedir yaşayan aile oğullarını çoktan kaybettiklerine dair derin bir korkuyu anlatan sinirli bakışlarla birbirlerine bakıyorlar.” (“Du bist Deutsch, Frankfurter”, Allgemeine Gazetesi, 08 Kasım 2005, Ek-36).

Röportajın ilerleyen kısmında bu cümle üzerine gazete “ideal bir toplum imajı olarak entegrasyon söyleminin yarattığı şey Yılmaz'ın ebeveynleri için kayıp anlamına geliyor” yorumunu yapmıştır. Yılmaz Almanya'daki üçüncü kuşağı ve ebeveynleri ise birinci kuşağı temsil etmektedir.

Tagesspiegel'in dönemin önemli Türk iş adamlarından biri olan Vural Öger ile gerçekleştirdiği görüşmede birinci nesil ve diğer nesiller üzerine ayrımlar yapılmıştır. Öger'in “...Büyük şehirden gelenler uyum sağlamakta neredeyse hiç zorluk çekmezler. Ancak göçmenlerin çoğu kırsal kesimden, küçük köylerden geliyor. Almanya'ya adapte olmakta zorlanıyorlar...” sözleri üzerine muhabir “...Ancak bu dediğiniz yalnızca ilk nesil göçmenler için geçerlidir. Ya burada doğanlar?” sorusunu yönelterek yeni nesillerin beklentileri karşılamadığını yansıtmıştır.

Yine Tagesspiegel gazetesi 02 Ekim 2004 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dış politika danışmanı H. Cüneyd Zapsu ile bir röportaj gerçekleştirmiş ve okuyucularına Almanya'daki Türklerin entegrasyonu temalı bir makale hazırlamıştır. “Ekonomik gelişme ve dolayısıyla refah durduğunda, eski misafirlerin artık misafir olmadığı ortaya çıktı” diyerek Türkiye kökenli göçmenlerin kalıcılığı ve 40 yıl sonra dahi tüm nesillerle birlikte entegre olamadıkları vurgulanmıştır.

“...Avrupalılar, kalıcı vatandaş olmadıklarını varsaydıkları için bu insanları entegre etmeyi hiçbir zaman ciddi olarak düşünmediler. Ne de olsa işleri bittiğinde geri dönmeleri gerekiyordu, öyleyse neden onları entegre etsinler? Her iki taraftaki hükümetler ancak sorunlar devenin belini kırıncaya uyandı. İnsanların artık misafir olmadığını, kalıcı olarak kalmak istediklerini anladılar. Yaşadıkları toplum için sorun haline gelmelerini önlemek için acilen bütünleşmeleri gerekiyordu...” (“Wir müssen erzählen, wer wir sind” Tagesspiegel Gazetesi, 02 Ekim 2004, Ek-32).

Zeit gazetesinin 25 Mart 2004 tarihli “Almanya'da Nasıl Yabancı Olunur?” tarihli yazısında ise birinci nesilden üç misafir işçinin hayatlarına ışık tutulmuştur. Röportaj yapılanların tümünün çalışma hayatları Almanya'da geçmiş ve Almanya'dan emekli olup orada hayatlarını devam ettirmektedirler.

“...Çöp toplayıcılardı (yüz yıl önce Paris'i temiz tutan Alman sokak süpürücüleri gibi). Kendilerini madenci, kaynakçı, lehimci, takip işçisi olarak işe aldılar ve kazaya açık ve sağlıksız işleri Almanlardan, hatta en düşük ücretli olanlardan (70 yıl önce Ruhr'daki yarım milyon Polonyalı gibi) aldılar. Restoran

sektöründe, plastik, kauçuk, asbest üretiminde ve inşaatla, işgücünün yaklaşık beşte birini oluşturuyorlardı. Ve Mercedes, BMW, Opel ve Ford'u yaptılar (Köln Ford fabrikalarındaki işçilerin yüzde 90'ı yabancıydı) ...” (“Leben in Deutschland – Wie man in Deutschland fremd ist”, Zeit Gazetesi, 25 Mart 2004, Ek-27).

Gazete esasında milliyet temelli bir yaklaşımdan ziyade sınıf temelli bir yaklaşım sergileyerek misafir işçilerle Alman ve Avrupa toplumu arasında bir bağ kurmaya odaklanmıştır. Türklerin fizyolojik özelliklerinden kaynaklı olarak o dönemde Almanya içerisinde bulunan diğer misafir işçilere oranla daha fazla fark edildikleri için yabancılığı daha fazla yaşadıklarını da belirtmiştir.

“...Pek çok şehirde kendi mahallelerini kurdukları için, belki de Müslümanlar olarak özellikle garip gördükleri için, çoğu Alman onları doğrudan ayırt edilebilir "yabancılar" olarak görüyor. Diğerleri, İtalyanlar, Yunanlılar, eski Yugoslavlar veya Polonyalılar, en azından tek tip gruplar olarak, onlara kıyasla güçlkle algılanıyorlar...” (“Leben in Deutschland – Wie man in Deutschland fremd ist”, Zeit Gazetesi, 25 Mart 2004, Ek-27).

30 Ekim 1961’de imzalanan Türkiye-Almanya Misafir İşçi Anlaşması’nın işlerlik kazanmasının ardından Türkiye iş gücü nüfusundan önemli bir bölümünü sınırları dışına göndermiştir. Şüphesiz ki bu durum Türkiye ve vatandaşları için yeni fırsat kapıları açmıştır. Misafir işçilerden ekonomik beklenti içerisinde olan dönemin devlet yöneticileri bu topluluğun dönmeme veya kalıcı olma ihtimalini akıllarından geçirmemişlerdir. Aynı zamanda bu dönüş beklentisi Batı Almanya tarafından da kabul edilmiştir (Ünver, 1999: 209).

Birinci kuşak tüm görüşmeciler, gazete haberleri ve literatür araştırmaları tarafından da kabul edildiği üzere nispeten düşük eğitilmiş ve şehir yaşantısından uzak insanlar olarak tanımlanmışlardır. Ancak Alman toplumunun bu insanlarla direkt olarak karşılaşması elbette kimliğin²² oluşturulması sürecinde önemli rol oynamıştır. 1960-1970 yıllarında Almanya’ya gelen bu birinci kuşak göçmenler ekonomik problemlere ilişkin endişelerle yaşamış ve ancak kendi hesaplarında herhangi bir kimlik inşa amaçları bulunmamıştır.

²² Bu kimliğin dünyaya ve Almanya’ya aktarımı kültür ve sanat alanında kendini öne çıkarmıştır. Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren Cartel, İslamic Force gibi Türkçe Rap gruplarının Almanya’da ortaya çıkması ve kendilerini Türkiye’de Almanca, Almanya’da Yabancı olarak tanımlamaları kimlik yaratımı ve aktarımı sürecinde incelenmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Yabancı olmak, Hip-Hop ve Doğu kavramları ile harmanladıkları müziklerinde ailevi ve dini baskılar ile beraber topluma entegre olamama konularını birinci ağızdan dinleyenlere aktarmaktadırlar. Detaylı bir gazete haberi için: <https://www.spiegel.de/panorama/agitpop-aus-dem-ghetto-a-dbaa78ff-0002-0001-0000-000009181199>, (Erişim Tarihi: 07.07.2021).

4.3. Almanya’da Yaşayan Türkiye Kökenli Misafir İşçilerin Ekonomik Entegrasyonu

Türk kimliği kendisine karşı yapılan tüm itirazlara rağmen Avrupa içerisinde sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve güvenlik alanlarında yer edinebilmek adına özellikle Osmanlı Devleti’nin son dönemleri ve akabinde kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti ile beraber oldukça büyük bir çaba göstermiştir. Bu sebepten dolayı Türkiye için temelde Batıcılık özelde Avrupalılık “bilinçli” bir siyasi tercihtir. Avrupa Birliği süreci içerisinde devlet ve toplum bu birliğin “Avrupalılık” değerlerini içselleştirerek kendi paylarında” kazanılmış bir Avrupalılık” kimliği inşa etmeye çalışmıştır. Ancak bu Avrupalılık kimliğine ithaf edilen nispeten dogmatik yaklaşımın hâkim olduğu söylem dönemlerinde Türkiye’nin çerçeve dışında bırakıldığı gözlemlenmiştir (Erdoğan, 2009: 136).

Bu noktada Avrupa ve Türkiye arasındaki sorunların bazı alanlarda hem nedeni hem de çözümü olarak görülen Türkiye kökenli göçmenler temelde Avrupa Birliği’ne girmek isteyen Türkiye’nin bir prototipi olarak görülmüştür. Bu aşamada karşımıza iki problem çıkmıştır. Almanya’ya gönderilen birinci kuşak misafir-işçilerin hem yaşadıkları hem de Almanlara/Avrupalılara yaşattıkları kültür şoku ve uzunca bir süre hem Türkiye hem de Almanya tarafından bir entegrasyon desteği verilmemesi nedeniyle bulundukları ülkede bir katılım problemi yaratmıştır. İkinci olarak ise bu grubun ağırlıklı olarak taşıdığı Türk ve Müslüman kimliği referans gösterilerek AB içerisinde özellikle 11 Eylül sonrasında daha görünür bir şekilde ortaya çıkan “İslamofobi” tartışmalarının temelini oluşturmuşlardır (Erdoğan, 2009: 139). Birinci kuşak göçmenlerin kimliklerini korumak adına din kavramına tutunmaları da bunda rol oynayan etkilere biri olmuştur. Beşinci katılımcının ifadeleri de yukarıdaki düşünceleri doğrular niteliktedir:

“...Bana göre Türkiye’den buraya gönderilirken sadece "Gitsinler, para kazansınlar, ülkeye döviz girdisi sağlasınlar ve Türkiye’deki ailelerini geçindirsinler." düşüncesiyle buraya gönderildiler. Oraya bir kitle gönderelim ve bize lobi oluştursunlar, ülkemizin tanıtımına katkı sağlasın düşüncesiyle insanlar buraya gönderilmediler. O yıllarda Türkiye’de iş yoktu, bir gelecek yoktu. Hatta gelenlerin birçoğunun okuma yazmasının olmadığını da biliyoruz. O insanların nasıl katkısı olabilirdi? Olduğu kadar oldu ama daha kontrollü gönderilselerdi, yetiştirilmiş kişiler gönderilseydi farklı olabilirdi...” (Katılımcı Beş ile Gerçekleştirilen Görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-11).

Esasında yapılan çalışmalara da yansıdığı üzere entegrasyon kavramının göreceli bir yaklaşım olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye’den gelen birinci kuşak göçmenlerin “farklılıkları” bir yana Almanya’da dünyaya gelen yeni nesiller ve Türkiye’nin siyasi meselelerinden dolayı Almanya’ya göçmek zorunda kalan üçüncü, dördüncü nesil olarak adlandırılan insan topluluklarının “Avrupalı” yaşayışa uyumları Almanlardan büyük

farklılıklar içermemektedir. Bu gruplar içerisinde de çoğunluk mavi yaka işlerde çalışmış olsa da büyük oranının Almanca'yı iyi derecede konuştuğu ve iş dünyası içerisinde kendine yer bularak Almanya'nın kalkınmasına emek ve vergileriyle katkıda bulundukları aşıkardır. Göreceliliğin devreye girdiği bir boyut olarak siyasi ilgi örnek verilebilir. Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin yaklaşık olarak iki milyonu yerel seçimlerde ve yaklaşık olarak bir milyonu da genel seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptirler ancak göçmenler arasında siyasete olan ilgi düşük olmasına rağmen oy hakkı olanların da oy kullanma eğilimlerinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

Kaya ve Kentel tarafından 2005 yılında yapılan araştırmada "Almanya'daki siyasetle ne ölçüde ilgileniyorsunuz?" sorusuna katılımcıların %38'i hiç ilgilenmediklerini belirtmiş çok ilgili kısmın ise %5 seviyelerinde olduğu gözlemlenmiştir. Geriye kalan %47'lik kısmında orta derecede ilgilendikleri görüşü hakimdir. Yine bu çalışmadaki örneklemin yaklaşık %25'i Almanya genel seçimlerinde oy kullanma hakkına sahip olarak belirtilmiş ve oy kullanma hakkına sahip olanların %75'i bu hakkını kullandıklarını söylemiştir (2005: 115).

Avrupa ve Almanya'da 11 Eylül sonrasında Müslüman kimliğin politize hale getirilmesi muhafazakâr ve aşırı-sağ siyasi partilerin yaklaşımlarında bir radikalleşmeye neden olmuştur. İşsizlik ve ulusal kimlikten kopuş gibi başlıkların çözümü olarak göçmen karşıtı politikaların parti programlarına eklenmesi dışlayıcı söylemlerin artmasının bir göstergesidir. Avrupa Birliği- Türkiye ile ilişkilerinin nispeten daha sıcak seyrettiği 1990-2000 dönemindeki bu yaklaşımlar Türkiye aleyhine kamuoyu oluşturulmasına da neden olmuştur. Nitekim Fransa eski Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in "Türkiye bir Avrupa ülkesi değildir, başkenti Avrupa'da değildir. Başka bir kültürün, başka bir hayat tarzının parçasıdır. Onun AB ile entegrasyonu Avrupa'nın sonu olacaktır" açıklamaları Almanya ajandasında da Türkiye'nin tam üyelikten ziyade "imtiyazlı ortaklık" formülüne razı edilmesi söylemini yaratmıştır (Kılınç, 2006:34).

Esasında dönemin koşulları ve bu çalışmanın tarihsel bölümü incelendiğinde Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini tam olarak yakalamaya başlamasıyla beraber Avrupa'nın Türkiye'nin üyeliğinin karşısına kültürel/kimliksel engeller çıkardığı gözlemlenmiştir. Şüphesiz ki Türk kimliği de hem uzak hem de yakın tarihten beri Avrupa açısından uzak bir kimlik olmamıştır. Ancak Avrupalılık tanımının daha tutucu bir anlam ile değerlendirilmesi AB'nin Türkiye'ye olan kapsayıcı yaklaşımını engellemiştir. Durum gerçekleştirdiğimiz görüşmede katılımcı bir tarafından şöyle özetlenmiştir:

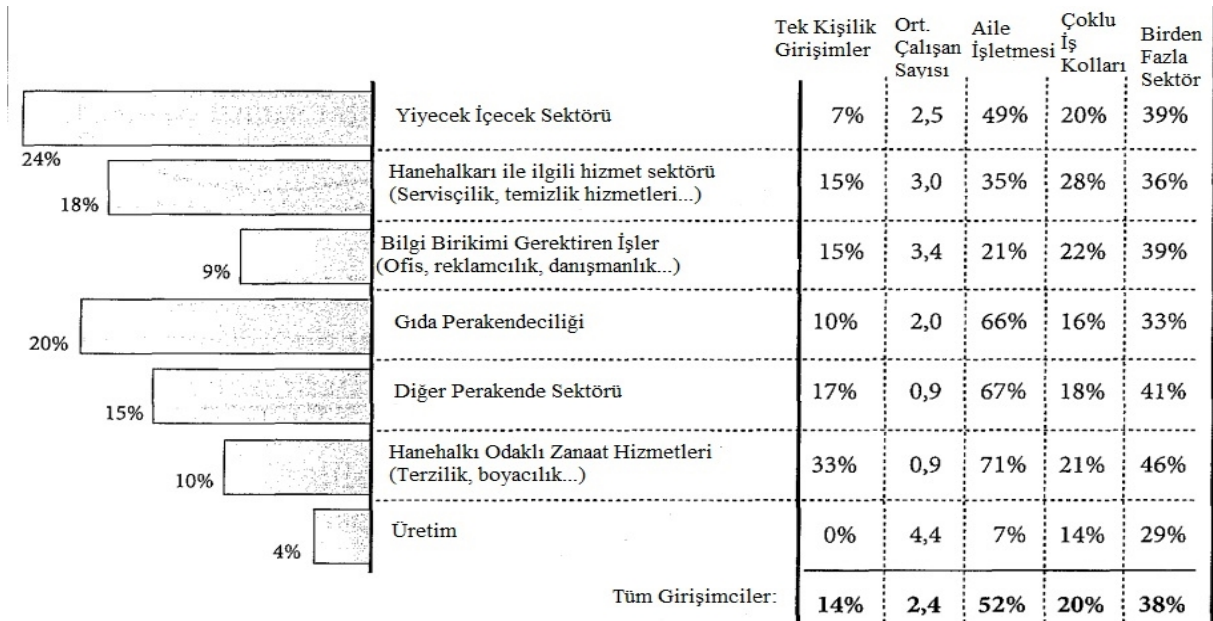
"...Yani ülkeler bazen kendi iç dinamikleriyle yenilik yaparlar bazen de dışarıdan alırlar. İşte Türkiye'nin o dönemi biraz dışardan dinamik almak yani dışardaki dinamiklerle beraber içerdeki

reformları yapabilmek. Avrupalı Türkler o dönemde etkin değiller yani Türkiye etkin faktör, bir şeyler yapıyor ama Avrupalı Türk'ün imajı hala daha sorunlu kitle [...] Çünkü diyor ki biz bunu yani Türkiye'yi sindiremeyiz belki içimize. Beklenti aslında bunlar bu işi zaten yerine getiremeyecekler ama o süreçte karşılıklı çıkarlar bunu gerektiriyor. Dolayısıyla hâkim aktör Türkiye olduğundan Avrupalı Türklerin etkisi sınırlıydı..." (Birinci katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 27 Haziran 2019, Ek-7).

Avrupa Birliği özelinde Almanya'nın da kimlik endişeleri sürerken Almanya içerisinde bulunan ekseriyetle Türk ve Müslüman kimliğine sahip göçmen işçiler yeni kimlik yaratım süreçlerinde pek çok farklı kaynaktan beslenmişlerdir. Gerek Türkiye'deki olaylar gerekse Almanya'daki yaşantı ve uluslararası gelişmeleri takip etme arzusu içerisinde bulunan üçüncü ve dördüncü kuşaklar "bağdaştırmacı" bir yaklaşımla yeni bir kültür yaratma eğilimde olmuşlardır (Kula, 2003: 219).

Petrol krizinin ardından çıkan ekonomik sıkıntılar Türkiye kökenli misafir işçilerin geleceklerinin Almanya'da veya Avrupa'da olduğu fikrini onların düşünce dünyasında kalıcılaştırmış ve dönüş fikri artık alternatif dışı bırakılmıştır. Bu tarihten itibaren konut alışlarında ve müteşebbis sınıfın gelişmesinde de artış yaşanmış artık birikimlerin de Türkiye'ye gönderilmesi yerine Almanya'da değerlendirilmeye başlamasıyla ekonomik entegrasyon seviye atlamıştır (Kula, 2003: 220).

Rober Pütz tarafından 2004 yılında yapılan araştırmaya göre Berlin'de bulunan Türkiye kökenli göçmen girişimlerin sektörel dağılımları Şekil 4.4'de gösterilmiştir. Genellikle bu girişimciler "dönerci-restoran" veya "manav-gıda" gibi küçük işletmeler kurmuşlardır. Şeklin dikkat çekici kısmı ise "birden fazla sektör" kısmıdır. Burada görülen veriler örneğin yiyecek içecek alanında bir işletmesi olan girişimcinin o işletme haricinde başka işletmelerinin de bulunduğunu yani modern anlamda "franchise" veya "zincir" oluşumlarını göstermektedir. 1990'lar ile beraber özellikle ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin üniversite eğitimlerini Almanya'da tamamlaması onlara ailelerinden aldıkları sermaye yardımları ile yiyecek-içecek veya basit perakendecilik haricinde de çeşitli sektörlerde iş kollarında üretici konumuna gelmelerini sağlamıştır (Pütz, 2008: 516)

Şekil 4.4 Berlin’de Yaşayan Türkiye Kökenli Göçmen Girişimcilerin Sektörel Dağılımları

Pütz’ün Berlin’de gerçekleştirdiği anket çalışmasına paralel olarak gerçekleştirilen görüşmelerdeki katılımcıların ifadeleri de ekonomik entegrasyonun daha iyi algılanabilmesi için aşağıda sıralanmıştır.

“...Düşünebiliyor musunuz vatandaş yumurta almak için tavuk sesi çıkarmak zorunda. Böyle bir acı var ama buna rağmen buraya gelen insanlarımızın birçoğu, bireysel başarıdan burada çok işler yapmışlar ama bu bireysel başarı dikkatinizi çekerim. Bunu yüzdeye vurduğunuz zaman çok büyük bir oranda bireysel başarı bu. Yani devlet politikası ya da ülkemizin politikası falan değil...” (İkinci katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Bochum, 8 Haziran 2019, Ek-8).

“...Ben şu anda dünyanın en iyi enstitülerinden birinde post-doc öğrenci araştırmacıyım. Buradaki öğrencilerin %70’e yakını göçmendir. Mesela benim departmanımda Alman sayısı 4 veya 5’tir. Geriye kalan 23-30’u İran, Hindistan, Pakistan, Çin; Çin özellikle baskın burada. Dominant. Fransa biraz. İngiltere’den bir iki tane arkadaş var. Şimdi bir soru soralım. Departman şefleri kim? Hepsi Alman. Yani bu bir tesadüf mü? Ben buna tesadüf diyemem... Buradaki Euro-Türk kimliğinin Almanya’ya birinci katkısı tabi ki ekonomik. Almanya’daki Türklerin toplam cirosu 30 Milyar Euroya yakın. Çok büyük bir ciro. Burada yaklaşık 60 bin tane Türk kökenli insanların kurduğu şirket var. Bunların hepsi Almanlara da iş veriyor. Ekonomiye çok büyük katkıları var. Sosyokültürel olarak fazla katkıları olduğunu söyleyemem...” (Üçüncü katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 16 Haziran 2019, Ek-9)

“... Bugüne baktığımız zaman çocuklarım benim okuyor fakat hala endişeleniyorum çünkü bir Türk olarak üniversiteyi bitirdikten sonra muhakkak bir Almandan daha iyi olmalısınız ki istediğiniz işe girebilesiniz... Gençler şüphesiz buraya ayak uydurdular, entegre oldular diye bakıyorum ben çünkü

eskiden üniversiteye giden gençlere baktığımızda sayı oranı bugün çok daha fazla. Gençlerimiz muhakkak güzel yerlere geliyor. Söylediğiniz gibi milletvekili oluyor vs....” (Dördüncü katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-10)

“...Buraya gelen ilk Türkler genelde işçi olmak için, çalışmak için geldiler ve o statüden son yıllarda yavaş yavaş çıkmaya başladılar. Onlardan doğan nesiller burada artık işveren, avukat, futbolcu, siyasetçi konumuna gelmeye başladılar. Nasıl bir rol oynadıkları kısmına gelirsek Türkiye'nin tanınmasında faydalı oldular ama ben bunu yeterli bulmuyorum. Gerekliği gibi olmadı. Sadece işçi olarak geldikleri için o sınıfta kaldılar. Tanıtım açısından bir faydaları olmadı bana göre...” (Beşinci katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-11)

“Türkiye'den gelişer ve aile birleşimleri ile ailelerini getiriyorlar. Bu esnada da ikinci neslin biraz daha hızlı hareket edebilen, daha hızlı bir şekilde adapte olabilecek dili kavramalarıyla toplumda daha muntazam giden işler var oluyor. Bununla birlikte de tabii ekonomik noktada da işçi sınıfından çıkıp işveren olan, eğitimini tamamlayıp burada eczacı olan, doktor olan, mühendis olan, her branşta katkı sağlayan bir ikinci nesil de görebiliyoruz. Yani sadece iş gücünden ziyade beyin gücünün de burada var olduğunu görüyoruz çünkü savcı olan arkadaşlarımız, hâkim olan arkadaşlarımız yani buranın düzenini de yön veren, tayin eden bir kitle de oluşmuş oluyor sizin ikinci kuşağımızla birlikte. Tabii zaman içerisinde bu devam ederken de ikinci kuşakta siyasileri de görebiliyoruz. Yani Almanya'nın yerel siyasetinde, federal siyasetinde veya belediyelerinde de bu arkadaşlarımızdan var olduğunu görebiliyoruz. Dolayısıyla bir toplum oralarda da temsil edilebiliyor. Bu temsil edilme ve yönlendirme ister istemez alt tabakadaki toplumu da bir hizaya bir düzene sokabilme şansına erişebiliyor...” (Altıncı katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 23 Haziran 2019, Ek-12).

Görüldüğü üzere Türkiye kökenli göçmenler bulundukları toplumun ekonomik yapısında önemli biçimde var olmuşlardır. Esser'in sosyal-entegrasyon tanımından hareketle esasında birinci nesilden itibaren vergi veren ve yasalara uygun davranan tüm Türkiye kökenli göçmenler “sistem entegrasyonunu” sağlamışlardır. Bu adımın tamamlanması şüphesiz ki “göçmen” toplumun sosyal entegrasyonu açısından önemli bir basamaktır. İkinci ve üçüncü nesillerde görülen ekonomik entegrasyonun boyutları ve göçmenlerin/göçmen çocuklarının hayatlarını kazanma biçimlerinin şekil değiştirmesi de başka bir önemli göstergedir. Birsen Şahin'in eserinde de Esser'e referans ile belirtildiği üzere sosyal entegrasyon teorisi kapsamında kimlik, kültürleşme, etkileşim ve sosyal-ekonomik-politik konum seviyelerinde aşamalar kaydedildikçe bu göçmen toplumun asimilasyon derecesine ulaşacağı aşıkardır (Şahin, 2010: 105).

Gerçekleştirilen görüşmelerde de tüm katılımcıların orta sınıfa mensup oldukları, oldukça iyi Almanca konuşabildikleri ve çoğunluğunun Almanya'da lise/üniversite/meslek eğitimi aldıkları ve bunlardan da başarıyla mezun oldukları gözlemlenmiştir. Ayrıca

görüşmecilerin çocukları hakkında edinilen izlenimlerde de Almanca özelinde bir dil probleminin olmadığı aksine Türkçe anlaşma konusunda güçlük çekildiği gözlemlenmiştir.

Genel olarak yapılan incelemelerde, görüşmelerde ve basın araştırmalarında Almanya’da yaşayan Türkler hakkında ekonomik entegrasyon konusunda bir şekilde bütünleşme sağlandığı gözlemlenmiştir. Ancak ikinci ve üçüncü kuşaktan göçmenlerin hayatlarında da olumsuz hikayeler yok değildir. Herhangi bir işte çalışmayıp “sosyal yardım” kuruluşundan yardım alan oldukça fazla sayıda Türkiye kökenli göçmen de bulunmaktadır.

“...bu toplumun kayıpları da oluyor. Bunu söylemeden geçmeyelim çünkü bu çalışmalar yapılırken zaman içerisinde kayıp nesil de oluşuyor. Yani topluma adapte olmamış, kabul görmemiş, kabul edilmemiş, raydan çıkmış, tekrar raya girmeyen suç ile ilgili işlere de girmiş olan bir ikinci nesil var oluyor çünkü birinci neslin; babalarımızın, dedelerimizin çok fazla eğitim almadan buraya gelmesinden kaynaklanıyor. Yani sadece işçi, iş gücü olarak getiriliyor. Beyinle bir alakası yok, ta ki ikinci ve üçüncü nesle kadar. Dolayısıyla buradaki zorlukları onlar kendi pratik düşünceleriyle aşıyorlar. Çok klişedir belki ama yumurta alırken gıdıklamak gibi, et alırken helaldi, haramdı bakmaksızın inek sesi çıkartarak ifade edilen bir topluluktan şu anda bunları üreteni bu topluma sunan, Alman toplumunun da bundan fayda gördüğü bir kuşağa geldik...” (Altıncı katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 23 Haziran 2019, Ek-12).

Ekonomik olarak Almanya’ya ve dolayısıyla Avrupa’ya entegrasyon hakkındaki meselenin Türkiye basınında da yansımaları bulunmaktadır. Milliyet gazetesinde yayınlanan 3 Ekim 2003 tarihli Hurşit Güneş’e ait olan “Avrupa’daki Türkler” yazısı Türkiye Araştırmaları Merkezi verilerine odaklanmıştır. Avrupa’da bulunan Türklerin ekonomik entegrasyon sürecine dair istatistiklerinin oldukça iyi olduğu belirtilmiş ancak Türkiye’deki ekonomik durumun olumsuz olduğu okuyucuyla paylaşılmıştır.

“AB toplamında Türklerin ekonomiye yaptıkları katkı: tam 72,6 milyar Euro. Bu öylesine önemsenmesi gereken bir büyüklük ki, AB’ye yeni giren 10 ülkenin GSYH’sini aşıyor. Yani Türkler Avrupa’nın içinde sanki koca bir ekonomi. Öte yandan. Türkiye’nin milli geliri 350 milyar dolar civarında. Bu hemen hemen 260 milyar Euro ediyor. Elbette çok ciddi bir büyüklük. Büyük bir nüfusa sahip olan Türkiye’nin büyük bir milli gelir yaratması gayet normal. Üstelik ülkemizde 22 milyon insan çalışıyor. Ancak AB ülkelerinde çalışan 1,3 milyon Türkün kendi ülkesinde çalışan 22 milyon insana göre bu denli gelir yaratabilmesi gerçekten şaşırtıcı. AB’de Türklerin kişi başına geliri 18.600 euro, yani 25 bin dolar ediyor. Türkiye’de ise kişi başına düşen gelirin 3.100 euro civarında olduğunu düşünürsek, bunun ciddi biçimde yüksek olduğu anlaşılır. Yani Türkler Avrupa’ya giderek hem oranın ekonomisine hem de kendilerine ciddi biçimde olumlu katkıda bulunup zenginleşiyor.” (“Avrupalı Türkler”, Milliyet Gazetesi, 3 Ekim 2003, Ek-22).

Konunun devletlerden ziyade özneler boyutunda incelenmesiyle beraber Türkiye basınındaki gazete haberlerindeki söylemde Türkiye kökenli göçmenlere yönelik kinayeli bir anlatım üslubu karşımıza çıkmaktadır. Az evvel ki haberin bir benzeri 2005 yılında üretilmiş fakat bu kez algı olumsuz anlamda oluşturulmuştur. Yine de anlatım üslubunu bir kenara bırakarak verilerin göreceli olarak diğer ekonomilere oranla oldukça yüksek olması Almanya’da yaşayan göçmenlerin ekonomik anlamda sisteme entegre olduklarının bir göstergesi olma özelliğini taşımaktadır. Fakat hem toplumda hem de basındaki bu “olumsuz/kinayeli” yaklaşımlar Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli insanları özellikle de misafir işçilerin çocuklarını “yabancılaştırma” eğilimi taşımaktadır.

Milliyet gazetesinden çıkan 27 Ekim 2005 tarihli “Türkler Entegre Olamıyor” başlıklı haberde de benzeri bir durum söz konusudur. 2003 yılında yayımlanan içerikte, literatürde ve diğer çalışmalarda ekonomik entegrasyon boyutunda önemli ilerleme kaydedildiğini gösteren “küçük orta büyüklükteki işletmelerin” okuyucuya aktarımı bu haberde olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Saha tecrübelerim ve Alman soy ağacına sahip olan kişilerle gerçekleştirdiğim kişisel görüşmelerimde de “dönercilik/kebabçılığın” Almanya’da Türkiye Türklerinin gözünden görüldüğü gibi olmadığı; bu tür küçük işletmelerin tabandan tavana tüm Almanya vatandaşlarında sempati uyandırdığı ve fast-food alanında diğer uluslararası girişimlere oranla daha çok rağbet gördüğü belirtilmiştir.

“...Ama şu anda Türklerin ekonomideki entegrasyonu çok gerilerde. Almanya'daki iş adamlarının yüzde 26'sı lokantacı, yüzde 23'ü hizmet sektöründe yüzde 35'i ticaretle gerisi de diğer her türlü işte. İşletmelerin yüzde 52'sinde 3 kişiden az kişi çalışıyor; yani aile işletmesi. Yüzde 40'ı da 4-9 kişi istihdam ediyor. 10 kişiden fazla çalıştıran işyeri sadece yüzde 8,2. İşletmelerin yüzde 70'e yakını yılda 500 bin eurodan az ciro yapıyor. Yine yüzde 90'dan fazlası 200 bin eurodan az bir yatırımla kurulmuş...” (“Türkler Entegre Olamıyor”, Milliyet Gazetesi, 27 Ekim 2005, Ek-20).

Aynı zamanda bu dönemde ortaya çıkan çeşitli dolandırıcılık şebekelerinin ağlarına düşen Türkiye kökenli göçmenler bu gibi yapılara da oldukça yüklü miktarlarda paralarını kaptırmışlardır. Türkiye olan ekonomik farklılıklar ve oradaki göçmenlerin Türkiye toplumu tarafından da yabancı olarak algılanması ve “Alamancı” olarak adlandırılmaları yeni bir durum değildir ancak hem AB ilerleme sürecinde hem de Türkiye-Almanya ikili ilişkilerinde basın tarafından da yaratılan bu söylem Türkiye kökenli göçmenleri kapsayıcılıktan uzak görünmektedir. Milliyet gazetesinin çeşitli Türkiye kökenli göçmenlerle yaptığı “Alamancıyız ya bizi Euro Basıyor Sanıyorlar” haberi ifadeleri de bahsedilen duruma bir örnek teşkil etmektedir:

“...İslam kisvesi altında kendilerinden para toplayanlara da artık tepki duymaya başlayan yurtdışındaki Türklerin çoğu, bu tür holdinglere kaptırdıkları paralarını geri alma umudunu çoktan yitirmiş görünüyorlar. Almanya'nın Bremen kentinde yaşıyorum. Yıllardır geldiğim Türkiye'de pek bir değişiklik yok. Aynı ekonomik sıkıntılar, sosyal sorunlar devam ediyor. Esnaf, polis ve gümrük bizi yolunacak kaz olarak görüyorlar. Kızıma bir toka alacaktık. Türkçe fiyatını sordum 1 milyon lira dediler. Daha sonra kızımın Almanca konuştuğu, satıcı içeri girdi bir başkası geldi tokanın 3 milyon lira olduğunu söyledi...” (“Alamancıyız ya bizi Euro basıyor sanıyorlar”, Milliyet Gazetesi, 27 Temmuz 2003, Ek-21).

Son olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakerelerini başlatma tarihi 3 Ekim 2005 yılında Milliyet gazetesinde Pazartesi Yazıları köşesinde yazan Sina Koloğlu'nun yazısı incelendiğinde Türkiye'den uygulanan söylemin karşı söylemini²³ Türkiye kökenli göçmenlerin düşünce dünyalarında gözlemlemekteyiz:

“Alamancılar karşı çıkıyormuş bizim AB'ye alınmamıza. Türkiye'de oturanı "iş bulacam" diyor. Gavuristan'da oturanı da "işimden olacam" diye tepiniyor. İşte efendim bizler yani Türkler! İçerdeki gideceğim diye tepiniyor, dışardaki gelme istemem diyor. Var mı şu yeryüzünden bizim gibisi? Takımlarımızı desteklemek için buradan giden vatandaşlar ile bizim gurbetçiler bu yüzden dalaşırsa hiç ama hiç şaşırmanın! Şu sıralar pek bir moda ya "Şu Çılgın Türkler" işte karşınızda!” (“Misafir İşçiler Kırgın”, Milliyet Gazetesi, 12 Ocak 1999, Ek-15).

Almanya basını haberlerinde ekonomik entegrasyon başlığı altında söylem analizine başlamadan önce belirtmek gerekir ki Türkiye ve Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlere dair haberlerin özellikle 1999-2005 yılları arasında görünürlüğü/üretimi artmıştır. Üçüncü katılımcı ile yapılan görüşme esnasında da bu durum katılımcı tarafından şöyle belirtilmiştir:

“...2001 seçimleri biliyorsun Türkiye'de Ecevit, Anayol, üçlü koalisyon var. 2001 seçimleri Alman gazetelerinde haber olmadı, sadece Welt gazetesinde 6. sayfada küçük bir haber olarak yer almış. Yani Türkiye, Alman toplumundan ve Almanya'daki Türklerden bu derece uzaktı. İlgisizdi, apolitikti ama Türkiye'nin 2001 seçimlerinden sonra artan hem siyasi alanda hem politik alanda hem ekonomik anlamda artan ivmesi diyelim Almanya'nın ve diğer Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'ye olan ilgisini

²³ Bu tartışmalı husus tezin yazıldığı tarih itibarıyla devam etmektedir. Özellikle sosyal medyada bulunan diaspora gruplarının tartışma panellerinde Almanya'da ortaya çıkan vasıfsız işlerdeki istihdam sıkıntısı Almanya'da yaşayan Türklerin önemli gündem maddelerinden biridir. Soğuk Savaş döneminin ardından ortaya çıkan yeni yabancılar Türklerin iş gücü piyasasındaki vazgeçilmez rolünü sınırlandırmıştır. Daha sonra Orta Doğu'da meydana gelen krizlerle Almanya'ya göçen halk kitleleri de iş piyasasını daraltmıştır. Suriye'de yaşanan iç savaşın ardından 2015 mülteci krizi vasıfsız işlerin arz talebinin sonlanmasına neden olmuştur. Yine Türkiye'den FETÖ ve terör iltisaklı olarak görülen ve KHK'lar ile görevden uzaklaştırılmalarının ardından Almanya'ya gelen kişilerin ise bu sosyal medya gruplarında “ilticacılar” olarak adlandırıldıkları ve ellerinden bu emek yoğun işleri aldıkları konusunda tartışmaların çıktığı gözlemlenmiştir.

baya arttırdı. O zaman elde bir unsur var. Elde bir Türk toplumu var. Avrupa'daki devletler bu Türk toplumunu bir baskı unsuru olarak kullandı..." (Üçüncü katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 16 Haziran 2019, Ek-9)

Ekonomik bağlamda Milliyet gazetesinde yayınlanan yazıda ifade edildiği üzere Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin Türkiye'deki vatandaşlara yönelik dışlayıcı/ayrıştırıcı yaklaşımın bir benzerini onların gündelik yaşamlarından bir kesit sunan Der Spiegel'in Sokak (Straße) isimli 17 Temmuz 2004 tarihli yazısında da gözlemlemekteyiz.

"...Geçen gün bir Türk manavı domates fiyatları yüzünden çıkan bir tartışmada ona "aptal zenci" dediğinde tüm dil becerilerini toplamış: "Neden bana pislikmişim gibi davranıyorsun? Benden daha iyi olduğunu mu sanıyorsun?" diyor. Azınlık sokağında siyahlar azınlıkta. Diğerlerine göre daha zor zamanlar geçirirler, daha sık küçümsenirler ve bu nedenle birbirlerine daha yakın hareket ederler. Kürtler de benzer bir durumda. Çoğunlukla küçük Anadolu kasabalarından gelen Türkler onlara aşağı bakıyor. Türk ev sahibi Yüksel Topçu, genellikle Alman kiracıları tercih etmekte. "Onların disiplinleri var," diye düşünüyor, "ev kurallarına bağlılar". Bu yabancılar ise sürekli olarak ona sorun çıkarır: "Çöpü ayırmazlar." "Kıçlarındaki bezi koridora atıyorlar." "Merdivenleri temizlemezler."..." ("Die Straße", Spiegel Gazetesi, 17 Temmuz 2004, Ek-28)

Spiegel'de yayınlanan bu yazıda Frankfurt yakınındaki Wiesbaden şehrinin en işlek caddelerinden biri olan ve özellikle Türkiye kökenliler ile beraber farklı kökenlerden göçmen nüfusun yoğunlukta yaşadıkları Wellritz caddesinde bulunan esnaflar değerlendirilmiştir. İlerleyen bölümlerde de değineceğimiz bu yazıda anlatılan sokak şöyle tanımlanmaktadır:

"...Bugün cadde farklı ülkelerden insanlara ev sahipliği yapıyor: Türkler ve Faslılar, Afganlar ve Kongolular, İtalyanlar ve Pakistanlılar, Polonyalılar ve Arnavutlar. "Bir getto", buradan geçmemek için yollarını uzatanlar hiç de az değil. Almanya'daki birçok caddeyi temsil eden bir mikro kozmos. Almanlar ve yabancılar, Hristiyanlar ve Müslümanlar, birçok farklı azınlık arasında bir arada yaşamının gerçekten işe yarayıp yaramadığının bir göstergesi. İdeal durum, uyumlu bir şekilde bir arada yaşama- daha ziyade bir istisna. Çatışma, yani farklı grupların çatışması- entegrasyon konusunda şüphelerin korkusundan daha nadir olarak yaşanmaktadır. Normal durum, barış içinde bir arada yaşamaktır ancak bu durum her zaman kırılgan, her zaman tehlikedir..." ("Die Straße, Spiegel Gazetesi", 17 Temmuz 2004, Ek-28)

Bu haberde anlatılan esnafların çoğunluğu yiyecek-içecek sektöründen para kazanan ve çoğunlukla Türkiye kökenli vatandaşlara hizmet eden işletmelerdir. Bu işletmeler ve sokak içerisinde iki dilli yaşam ortamı sağlanabilmiştir. Almanya basınından çıkan haberler incelendiğinde ekonomik entegrasyonun yeterli olup olmadığı boyutu da Türkiye basınında olduğu gibi tartışmalıdır.

“...Yabancıların burada ne kadar uzun süre kalırlarsa o kadar yükselme imkanları vardır. Mimar, avukat veya vergi danışmanı gibi nitelikli mesleklerden de göçmenlerin payları artıyor. Yeni vatandaşlar yavaş yavaş yönetim pozisyonlarına geçiyorlar. Siyasi sahnede Cem Özdemir (Yeşiller), Leyla Onur (SPD) ve Mehmet Daimagüler (FDP) ilgi odağı oldu. Vural Öger, cumhuriyetin en büyük beşinci seyahat girişimcisi olmak için çabalamakta. Hamburg'dan Aydan Özoğuz, 2001 yılından beri Hamburg Parlamentosu SPD üyesidir, Özcan Mutlu (Yeşiller) 1999 yılından beri Berlin Temsilciler Meclisi üyesidir. 17 yıldır Alman olan Bilkay Öney, Yeşiller tarafından Federal Meclis adayı olarak gösterildi. Birçoğu iş hayatında da başarılı oldu. Bugün, yalnızca Türkler arasında, yaklaşık 60000 serbest meslek sahibi, 330.000 kişi istihdam ediyor, bunların neredeyse üçte biri Alman. Snack bar sahibi Erol Güner'den, 18 yaşında Almanya'ya gelen ve o zamandan beri 13 ülkede 28 şirketle saygın bir tekstil imparatorluğu kuran Anadolu çiftçinin oğlu, Aachen ciro milyarder Kemal Şahin'e kadar pek çok başarılı örnek bulunmakta. Servetlerini perakende ve gastronomide, inşaat sektöründe, ekmek ve et fabrikalarında, emlak sektöründe kazandılar...” (“Leben in Deutschland – Wie man in Deutschland fremd ist”, Zeit Gazetesi, 25 Mart 2004, Ek-27).

“...2003 yılında Türk iş adamları ve girişimcileri gayri safi yurtiçi hasılamızın yüzde 1,4'ünü yaklaşık olarak 30 milyar Euro'ya katkıları olmuştur. 5500 işletme ve 23000 çalışanıyla, sadece Berlin'deki gayri safi yurtiçi hasılaya 3,5 milyar euro katkıda bulunuyorlar. Bu arada, göçmenler sistemin parazitleri değiller. Türkler de sosyal güvenlik sistemlerimize çok fazla para ödüyorlar: 1999'da yaklaşık üç milyar euro ödemişler ve muhtemelen bugün çok daha fazla çünkü sosyal güvenlik primleri artık marjinal istihdam nedeniyle de ödeniyor...” (“Leben in Deutschland – Wie man in Deutschland fremd ist”, Zeit Gazetesi, 25 Mart 2004, Ek-27).

Yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü üzere Zeit gazetesinden Mart 2004 tarihinde çıkan yazı Türkiye kökenli göçmenlerin ekonomik entegrasyonlarının oldukça iyi olduklarını belirtmiştir. Berlin merkezli Tagesspiegel gazetesinin 2001'de yayınladığı dönemin Almanya'da önemli iş adamlarından sayılan Vural Öger ile yaptığı röportajda da Öger'in entegrasyon hakkında sorulan sorulara makul yanıtlar vermesi okurların ekonomik entegrasyona olan şüphelerini bir nebze olsun dindirmiştir:

“...Türklerin sosyal statüsü önemli ölçüde iyileşti. Ancak bu, kültürlerini tamamen terk ettikleri anlamına gelmez. Benim için belirleyici olan, Almanların ve göçmenlerin belirli değerler, anayasadaki ilkeler üzerinde anlaşmasıdır. Burada bir sorun görmüyorum çünkü Türkiye aynı zamanda demokratik, laik bir devlet. Üstelik Alman toplumu, özellikle Türk göçmenler sayesinde daha çeşitli ve ilginç hale geldi...” (“Deutsch-türkisches Anwerbeabkommen” Tagesspiegel Gazetesi, 29 Ekim 2001, Ek-34).

Ancak aynı dönem içerisinde entegrasyona yönelik olumsuz söylemler de yok değildir. Öncelikle ayrım özellikle konunun tartışmalara açılması ve kuşaklar, insanların geçmişleri hakkındaki farklılıklar göze çarptıkça basın iyi göçmen/kötü göçmen gibi

yaklaşımlar sergilemeye başlamıştır. Der Spiegel’de yayınlanan “Bilge: Her şeyi bilen” isimli haber yazısında şu ifadelere başvurulmuştur:

“...Göçmenleri genellikle onuncu sınıfı geçemeyen bir ülke için bu nadir rastlanan bir duygudur. Almanca’yı sekiz yaşında öğrenen bir yabancı bunu nasıl başardı? Bilge, "Bir şeyleri diğerlerinden daha hızlı hatırlama yeteneğine sahibim" diyor. Almanya'ya basit misafir işçi olarak gelen birçok yurttaşının aksine Bilge, kitapların sineklerden daha fazla olduğu bir evde büyüdüğü ve güzelliği türbanlarının altında gizlenmiş temizlikçi kadınlardan olmayan eğitilmiş bir anneye ve aileye sahip olduğu için de şanslı. Babası Faik Buz, Stuttgart'ta okudu ve şu anda bir Türk inşaat firmasında mühendis olarak çalışıyor. Annesi Ayşen, eğitilmiş bir makine mühendisidir. Anne ve babasının kızlarının eğitimine verdikleri önem, ona verdikleri isimden de bellidir: Bilge, "her şeyi bilen" anlamına gelmektedir...” (“Schüler-Probleme: Die Allwissende”, Spiegel Gazetesi, 07 Eylül 2004, Ek-29).

Gazetenin söylemi o dönem küçük bir kız çocuğu olan Bilge’nin başarısını ve ailesinin yaşantısını diğer göçmenlerden ayırırken diğer göçmen ailelerin iç yapılarının böyle olmadıklarını vurgulamış ve Bilge’nin başarısını takdir ile okuyucularına aktararak, tüm Türkiye kökenli göçmenlerin aynı kefeye konulmaması gerekliliğini bildirmiştir. Aynı zamanda Türkiye kökenli göçmenlere yönelik önyargılı ve belli kalıplaşmış fikirleri (stereotipleri) destekler nitelikte yorumlarda bulunmuştur.

Zeit gazetesinde 30 Eylül 2004 tarihli G. di Lorenzo tarafından yazılmış “Kapının içerisinde” adlı yazıda ise Türkiye kökenli göçmen topluluğun ekonomik anlamı da dahil olmak üzere herhangi bir entegrasyon belirtisi göstermediği belirtilmiştir. Esasında buradaki şaşırtıcı husus ise yukarıda incelediğimiz Mart ayında yayınlanan yazı içerisinde ekonomik veriler oldukça iyi olarak yorumlanırken yalnızca altı ay sonra farklı olan değişken yazının içerisinde telaffuz edilmemiştir.

“...10-15 yıl içinde Türkiye neredeyse kesin olarak Avrupa Birliği'ne üye olacaktır. Bu durum korkulara ve çekincelere neden olmaktadır. Avrupa Anayasası'nın babası olan eski Fransa Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing, ülkenin demografik gücünün Türklere orantısız bir etki vereceği konusunda yetkilileri şiddetle uyardı. Almanya'yı Fransa'dan ve diğer tüm AB ülkelerinden ayıran şey: Hiçbir yerde bu ülkelerde olduğundan daha fazla Türk'ün yaşamaması. 1,88 milyon ile, toplam nüfusun yaklaşık yüzde 2,5'ini oluşturan en büyük yabancı grubu oluşturuyorlar. Onları her biri yaklaşık 600.000 kişi ile İtalyanlar ve eski Yugoslavya vatandaşları izliyor. Başka yerlerde korkulan Türkiye'nin kabulü, Almanya için uzun zamandır bir gerçek. Türk göçünün şimdiye kadar şok edici bir şekilde başarısız olduğu Almanya'nın da dikkatinden kaçmış olmayacak...” (“Drinnen vor der Tür”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-30)

“...Türklerin gitmesini istemiyoruz ama onlardan daha fazlasını bekliyoruz. Gerçekten de bugün ülke ekonomisine çok az şey katan ve mükelleflere anlaşılması zor yükler getiren bu göç biçimine bakıldığında rakamlar tam bir felaket. Türk nüfusunun işsizlik oranı Alman nüfusunun iki katından fazla. Türkiye dışındaki en yüksek Türk topluluğuna sahip şehir olan Berlin’de, 1990’ların sonundan bu yana yüzde 40’a varan oranlarda. Genel olarak, Almanya’daki Türklerin sadece yüzde 44’ü 2001’de hala istihdam ediliyordu ve grafik hala düşüşte (Almanlar ve AB’deki yabancılar: yüzde 60’ın üzerinde) ...” (“Drinnen vor der Tür”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-30)

3 Ekim 2005 tarihine doğru yaklaşılırken hemen hemen birbirine yakın dönemlerde aynı gazeteden ancak birbirine taban tabana zıt iki farklı bakış açısı ile yazılmış öznesi Türkiye’den gelen göçmenler olan haberler oldukça ilginç karşılanmıştır. Avrupa’nın kendi içerisindeki Avrupalılık kimlik salınımlarının dogmatik mi statik mi bir anlam kazanacağına bir yansıması olarak okunabilir. Bu başlığın girişinde de ifade edildiği üzere Almanya içerisindeki Hristiyan Demokrat tutum ile Fransa içerisindeki muhafazakâr yaklaşım perspektifinden okunduğunda Avrupa’nın Türkiye’ye yaklaşımı ikinci haberdeki gibi gözlemlenmektedir ki zaten haberin içeriğinde de durağan bir kimlik anlayışına sahip olan Fransa eski Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d’Estaing refere edilmiştir. Mart ayında aynı gazete de yayınlanan haber de ise bu anlayışın tam aksi okuyuculara aktarılmış ve Almanya’da yaşayan Türklerin ekonomiye katkıları daha açık verilerle ifade edilerek yabancı düşmanı popülist yaklaşımlardan nispeten uzak durulmuştur.

“...Bugün değil ama en geç on yıl sonra Türkiye’nin ekonomik durumu ve insan hakları durumunun Avrupa Birliği’ndeki durumdan farklı olmayacağını düşünüyoruz. Aksine, entegratör olmayanların sayısı artmayacak, azalacaktır. Hatta bir gün anavatanlarına bile dönecekler çünkü bundan sonra ekonomik durumlarında hiçbir şey değişmeyecek ve Avrupa’da sahip oldukları sivil haklarını kaybetmeyecekler...” (“Leben in Deutschland – Wie man in Deutschland fremd ist”, Zeit Gazetesi, 25 Mart 2004, Ek-27).

“...Bu noktada entegrasyonun başarılı örneklerini, başarı hikayelerini tartışmak gereksiz. Tabii ki, bu tür insanlar çoktur ve her geçen gün daha da artmaktadır. Birkaç yıl içinde Türk asıllı bir Belçikalı veya Alman politikacı, bir girişimci, bilim adamı, sanatçı ve sporcu dikkat dahi çekmeyecek. Bugün ABD’de Yunan, İspanyol veya İrlanda kökenli olmanın normal olması gibi, bu insanların milliyetleri de hafife alınacak bir şey olacak. En önemlisi hepimizin bunu istemesi ve sürekli ırkçı politikacılara fırsat vermememiz. Özellikle Türk korkusuyla yabancı düşmanlığı ile siyaset yapmamalıyız. Aksi takdirde ateşe körükle gidiyor olacağız...” (“Wir müssen erzählen, wer wir sind”, Tagesspiegel Gazetesi, 02 Ekim 2004, Ek-32).

Dönemin iktidar partisi AKP'nin ve dolayısıyla Türkiye tarafının düşüncelerinin bir yansıması olarak T.C. eski Başbakanlık dış politika danışmanlarından H. Cüneyd Zapsu daha önce de zikredilen Berlin merkezli Tagesspiegel gazetesine bir demeç vermiş ve Türkiye'nin yakın gelecekte Avrupa'nın vadettiği hem ekonomik hem de sosyal, siyasal değerlere sahip olacağını belirtmiştir. Entegrasyon meselesinin başarılı olduğunu ve bu alanlarda pek çok örneklerin olduğunu da ekleyen konuşmacı ABD ile kıyasla göçmenlerin kimliklerinin Avrupalı üst kimliği adı altında silineceğini öngörmüştür. Ancak gerek Avrupa metinleri gerek 2005 sonrasındaki dönemler hatırlandığında süreç bu şekilde işlememiş ve AB içerisinde de diğer mikro kimlikler önemlerini korumaya AB anlaşmaları çerçevesinde devam etmiştir.

4.4. Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Misafir İşçilerin Siyasal Entegrasyonu

1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'deki neredeyse tüm siyasi gruplar özellikle de İslami kimliği daha baskın olan çevreler Avrupa'yı demokratik hakların bir garantörü olarak algılamışlardır. Ordu'nun tarihsel olarak Türkiye'de büyüyen İslam temelli muhafazakarlığı kontrol altına almasının ardından bu düşüncenin siyasi arenadaki temsilcileri yeniden engellenmemek adına 1990-2005 yılları arasında Avrupa Birliği sürecine sıkıca sarılmışlardır (Nas, 2001: 187). Bu durum yaptığımız görüşmelerde de birinci katılımcı tarafından şöyle okunmuştur:

“...2002'de iktidar değişimiyle beraber ilk defa Türkiye'de merkezin dışında olan uç bir kesim, Siyasi İslam diyelim, iktidara geliyor ve iktidarını koruyabilmesi merkeze taşınması gerekiyor. Yani uçtan, milli görüş geleneğinden gelip Ak Parti merkeze geliyor işte o merkeze gelme sürecinde aynı şekilde Türkiye'deki iç güç merkezlerine kendini kabul ettirmesi veya bir nevi koruma altına da alması gerekiyor. Hiç kimsenin beklemediği bir şekilde Avrupa Birliği sürecine sarılıyor Türkiye'deki iktidar o dönemde. Tabuları da olmadığı için; şimdi o sistemin bir parçası olduğunuz zaman o sistemin tabularına da sahipsiniz. Tabularınız olmadığı zaman daha kolay sorgulayabiliyorsunuz. Avrupa zaten sorguladığı için sizinle daha iyi anlaşıyorlar. Yani şöyle söyleyeyim demin Süleyman Demirel diyelim Avrupa'ya çok daha yakın bir kimlik ama duruş bakımından Avrupa'yla anlaşmakta zorlanan, aynı şey Bülent Ecevit için de geçerli veya ne bileyim Alparslan Türkeş için de geçerli hatta Necmettin Erbakan için de geçerli ama yeni bir iktidar hiç kimsenin beklemediği bir şekilde iyi iletişim de kurabildi o dönemde. Her şey bir araya geliyor: Almanya'da iktidar değişiyor, Schröder iktidara geliyor. Fransa'da aynı şekilde, İngiltere'de. Pozitif bir atmosfer vardı ve Türkiye ezberi bozuyor o dönemde reformlar falan yapıyor...” (Birinci Katılımcı ile gerçekleştirilen mülakat, 2019, Essen, Ek-7).

Batılılaşma ile ilgili bu yeni ve daha aktif ilerleyen süreçte toplum içerisinde bir takım çatlak sesler çıksa da Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren

baktığı perspektif değişmemiştir. Kırılım o dönem ülke içerisindeki terör olayları ile Türkiye'nin üniter bütünlüğü üzerinde yaratılmıştır. Bu endişeyi taşıyan gruplar Kopenhag Kriterleri'nin bu ilkeye ters düştüğünü ve sorun yarattığını belirtmiştir. Ancak öte yandan demokrasi ve insan haklarına öncelik verenler AB'yi bu değerlerin referans noktası olarak görmüştür. Esasında Avrupa ile daha fazla entegrasyonun temelinde değişim ve reformların olduğu görülmektedir. Bu noktada da çekişme statükonun korunmasını isteyenler ile değişimin elzem olduğunu düşünenler arasında gidip gelmektedir (Nas, 2001: 87).

Türkiye'nin Avrupa entegrasyonu için reformlara ve değişimlere ihtiyaç duyduğu aşikardır ancak Türkiye kökenli göçmenlerin halihazırda Avrupa Birliği içerisinde olup entegrasyon dereceleri üzerinde tartışmalar 1999-2005 arasında olduğu kadar günümüzde de başarı/başarısızlık odağında devam etmektedir.

Dönemin verileri incelendiğinde Almanya'da yaklaşık olarak 2,6 milyonu Türk veya Türkiye kökenli Alman olmak üzere 3,2 milyondan fazla Müslüman yaşamaktadır. Bu 2,6 milyonun yaklaşık 800.000'i Almanya'da doğdukları için veya başvurdıkları için Alman pasaportuna sahip Alman vatandaşlarıdır. Ancak olumsuz bir gösterge olarak Almanya'da yaşayan ve Alman pasaportu olmayan 1,8 milyon Türkiye kökenli göçmen olduğu da ortaya çıkmaktadır. Almanya'da “paralel toplumlar” tartışmalarının çıktığı 1990'lı dönemlerde Schröder hükümeti, savaş sonrası Almanya tarihinde ilk kez göçü ele almaya çalışan yeni Göç Yasası *Zuwanderungsgesetz'i* çıkardığında, ülkenin göçmenlik yaklaşımını tamamen değiştirmiştir (Schafer, 2005: 2).

Üçüncü nesil ile beraber neredeyse hayatının doğum, gelişme ve ölüm evrelerini yaşayan göçmenlerin sosyal entegrasyonu ve işsizlik seviyeleri ile ilgili problemler gözle görülür oranda devam etse de eğitim ve mesleki anlamda başarılar hiç azımsanmayacak ölçüdedir. Popülist yaklaşımlar bir kenara bırakıldığında hâkim görüşün Almanya'daki Türk göçmenlerin varlığı artık ortak Alman tarihinin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Entegrasyonu sosyal ve siyasal olarak daha iyi sağlamanın koşulu ise şüphesiz ki eğitimden geçmektedir (Schafer, 2005: 4).

Bir süreç olarak tanımlanan “entegrasyonun” en önemli boyutlarından biri de ev sahibi toplum olarak tanımlanmıştır. Ev sahibi toplumun, devlet mekanizmasından farklı olarak, göçmen grupları kendi içine kabulü, ulus olma bilinci ve vatandaşlık düzenlemelerinde içkin olan değerlerin karşılıklı ilerleyen bir süreç neticesinde ortaklığa varılmasıyla gerçekleşir (Yurdakul, 2011: 67).

Bununla beraber Almanya siyasal hayatına katılımı yukarıda ifade edilen sosyal entegrasyon vatandaşlık düzenlemelerinde içkin olarak ifade edilen yaklaşım kapsamına

girmektedir. Özellikle üçüncü ve dördüncü nesilden Almanya’da doğup büyüyen göçmen çocuklarının siyasal yaşama ilgisinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Yine yapılan araştırmalara göre iç politikaya ilgisizliğin bununla paralel olarak Türkiye siyasetine olan aşırı bağlılığın düşük sosyal statüde bulunan göçmenler arasında yaygın olduğu gözlemlenmiştir. 11 Eylül terör saldırılarının ardından İslamofobi’nin daha görünür hale gelmesiyle beraber Avrupa ve Almanya özelindeki Türkiye kökenli göçmenler bu olumsuz algılardan kurtulmak ve düşüncelerini daha iyi ifade edebilmek adına bulundukları bölgelerde yerel ve genel parlamentolara girebilmek için seçimlerde aday olma eğilimlerini artırmışlardır (Kaya,2015: 44).

“...31.12.2003 tarihi itibarıyla Almanya’da 1.877.661 Türk vatandaşı yaşamaktadır. Bu arada 600.000’den fazla kişi Alman vatandaşlığına alınmıştır. Berlin’in 3,39 milyonluk nüfusunun 120.684’ü Türkiye kökenlidir. Dolayısıyla Türkiye dışındaki en büyük Türkiye kökenli topluluk Berlin’de bulunmaktadır...” (“Das hat sich eingebürgert”, Tagesspiegel Gazetesi, 08 Ekim 2004, Ek-33).

Yukarıda bulunan alıntı 8 Ekim 2004 tarihli Tagesspiegel gazetesine Suzan Gülfırat tarafından yazılmıştır. Türkiye’nin AB müzakereleri çerçevesinde Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin daha fazla konuşulur hale gelmesiyle nispeten buradaki göçmenlere yönelik daha fazla istatistiksel veriye erişilebilmektedir. Dolayısıyla milyonlarla ifade edilen nüfus ve elde edilen vatandaşlık hakları Türkiye kökenli göçmenlerin Almanya siyasetinde oynadığı rolü ve entegrasyon boyutundaki yansımalarını merak konusu haline getirmiştir. Birinci katılımcıya doğrudan yönelttiğim “Alman Parlamentosuna/Yerel Parlamentolara veya Avrupa Parlamentosuna gönderilen Türkiye kökenli milletvekilleri bir uyumun ya da entegrasyonun göstergesi midir?” sorusuna katılımcı:

“...Özünde evet. Olaya sadece politik katılım ve benim dilime, kültürüme, benim ülkemin ismini taşıyan insanlar perspektifinden bakıp onların politik hayatta gözükmeleri, yer edinmeleri bakımından baktığın zaman tabi olumlu...” (Birinci Katılımcı ile gerçekleştirilen mülakat, 2019, Essen, Ek-7).

Yanıtını vermiştir. Ancak konuya daha siyasi bir perspektiften yaklaşarak yani seçimlerin kaderini etkileyebilmek veya Türkiye adına boyutu daha yüksek bir pozitif ayrımcılık değerlendirmesiyle oluşan yaklaşımlar irdelendiğinde bu durumun Türkiye kamuoyu açısından okunduğu gibi olmadığını gözlemlemekteyiz.

“... Yani siz onlardan benim çıkarlarımı savunsunlar, ülkemin lobisi olsunlar, sadece Türklerin çıkarlarını savunsunlar dersiniz bu beklenti gerçekçi değildir. Kendi köken ülkenizdeki azınlık için oluşmasını istemediğiniz bir şeyi sizin azınlık olarak yaşadığınız bir ülkede onlardan gerçekleştirmesini

bekliyorsunuz ama mekanizmalar öyle değil. Yani Avrupa ya da Almanya parlamentosuna seçilen Türkiye ya da Alman Milletvekili Almanya'daki Türk halkının oylarıyla seçilmiyor. Onlar cüzi bir katkı sağlayabilir. Ezici çoğunlukla Alman seçecek seni. Alman seçmezse hiç şansın yok. Meclise bile giremezsin. Tüm Türkler aynı partiye oy verse meclise bile giremiyoruz. Dolayısıyla sen bu ülkede küçük bir azınlık olarak, Avrupa Birliğinde çok daha küçük, başka bir şansınız yok ki zaten..." (Birinci Katılımcı ile gerçekleştirilen mülakat, 2019, Essen, Ek-7).

Aynı soruya ikinci katılımcının cevabı ise daha farklı bir perspektiften olmuştur. İkinci katılımcı bağlı bulunduğu sivil toplum örgütü itibarıyla nispeten daha muhafazakâr bir siyasi çizgiye sahiptir. Bundan dolayı gerek Almanya'da gerekse de Ruhr bölgesinde Türkiye kökenli göçmen nüfusun mevcut milletvekilleriyle yeterince temsil edilemediklerini belirtmektedir:

"...Hayır bu bir siyasi entegrasyon göstergesi değildir... Avrupa Birliği Parlamentosuna, Eyalet Parlamentosuna ya da Federal Parlamenta gönderilen Türkiye kökenli 12 milletvekili var, adamlar gece gündüz küfür ediyorlar bize... Siyasal hayata katılım olarak entegrasyon olması için siyasi partilere daha çok üyelik olması gerekiyor. Bunun yanında aktif siyasete katılım olması gerekiyor. Ha burada önyargı da var. Sizin önünüzü kapatacaklar. Bundan kuşumuz da yok. Bunu yapıyorlar onu da söyleyeyim size. Bakın siz devlet politikasının dışında kalkıp da burada bir siyasi bir söylemde bulunursanız size zaten fazla fırsat vermiyorlar... Yeşiller partisi eş başkanını eleştirdi diye partinin eş başkanının avukatından mektup geliyor ve bu ülkenin başbakanı eleştirildi diye o ülkenin başbakanının avukatından mektup geliyor. Düşünebiliyor musunuz? Şu anda yazmıyor. Ben inanıyorum toplumun ya da belirli çevrelerin söylemlerinin dışında bir şey söylerseniz yer bulamazsınız. Üzücü ama gerçek..." (İkinci katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 8 Haziran 2019, Ek-8)

Siyasal entegrasyon konusundaki olumsuz görüşe sahip bir diğer katılımcı ise üçüncü katılımcıdır. İkinci katılımcıdan eğitim seviyesi olarak daha yüksek olan üçüncü katılımcı konuşması içerisinde Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilerin Alman siyasetine ilgi duymadıklarını ve siyaset alanında gerçekleşen tüm paylaşımların Türkiye üzerine yapıldığını belirtmiştir.

"...Bence en güzel siyasi entegrasyon belirtisi demokraside asıl olan seçimlerdir. Seçimlerde asıl olan oy çoğunluğudur. O zaman soru şu: Bence Türklerin Alman siyasetine veya Avrupa siyasetine entegrasyonunu belirlemekte Türklerin kurduğu dernek sayısı, parti sayısı veya soktukları Türk asıllı milletvekili sayısının hiçbir önemi yok. Hiçbir önemi yok. Neden? Münferit olarak birçok Türk asıllı siyasetçi CDU'dan, SPD'den, Linke'den ve diğer partilerden girebilir. Bu entegrasyonu göstermez. Asıl entegrasyonu gösteren Almanya'da yaşayan veya Avrupa'da yaşayan Türk toplumunun attığı oy

sayısıdır. Seçime katılımdır. Bugün seçime katılım Türklerde %2,5'tir²⁴. Bakın Almanya'da BIG partisi diye bir Türk partisi var veya göçmen partisi var. Hatta Türk asıllı parti sayısı yanılmıyorsam sadece NRV'de dört. BIG partisi var, ADD diye bir parti var, WIN partisi var. Bir de en son UETD partisi kuruldu. Dört tane parti var. Peki bunların aldıkları oy kaç? Hiçbir zaman meclise giremiyorlar. Bağımsız olarak giremiyorlar. Avrupa Birliği Parlamentosuna giremiyorlar ki son seçimlerde en düşük oyla parlamentoya giren milletvekili 253 bin oyla girdi. Almanya'da yaşayan Türkler 253 bin yapamıyor mu? Çok rahat verirler çünkü Almanya'da yaşayan Türklerin birçoğu da Alman vatandaşı oldu. Oy atma hakları var. Bunlar sandığa gitmediği için ya da Alman siyasetinden bir beklentileri olmadıkları için siyaset delegasyonu yaptığını çok söyleyemeyiz..." (Üçüncü katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 16 Haziran 2019, Ek-9)

Dört yaşından bu yana Almanya'da bulunan katılımcı dörde aynı soruyu yönelttiğimizde siyasal entegrasyon hakkında daha olumlu bir görüşe sahiptir. Esasında beklentisini ne Türkiye'den Almanya parlamentosu içerisinde pozitif ayırım bekleyenler ne de burada dışlanma söylemleri üzerine kurmuştur. Alıntıda entegrasyonunu sağlamış bir bireyin entegrasyonunu sağlamış siyasi yapılar görme isteği öne çıkmaktadır:

"...Olabilir tabi entegrasyona katkıda bulunmuştur ama buradaki Türk partileri hakkında ise o partinin bana ulaşması lazım. Ben o partiyi sadece seçim kağıtlarında görüyorsam ciddiye almam. Çok ciddi söylüyorum. Bakın Alman partilerine bakıyorsunuz bugün CDU ve SPD çok farklı çalışıyorlar. Bunlar seçimlerden bir ay kadar önce tanıtım geceleri yapıyorlar ve bundan bir sürü oluyor. Size davetiye gönderiyorlar. Bunu Facebook'tan, Instagram'dan, televizyondan duyuruyorlar ve oraya gitme şansınız oluyor. Ben BIG partisnin herhangi bir şeyini duymadım. Bana ulaşamıyorlar. Eğer benim fikrimi savunuyorlarsa ben onlara oy verebilirim sadece Türkler diye vermem. Ben böyle düşünüyorum çünkü politik bir şeyden bahsediyoruz. Milliyetçi damarım burada maalesef geri tepiyor..." (Dördüncü katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-10)

Aynı soruya katılımcı beş literatüre taramasındaki çalışmalarla ve diğer katılımcıların yanıtlarıyla paralellik göstererek, Almanya'da yaşayan Türklerin Almanya siyasetiyle çok alakadar olmadıklarının altını çizmiştir. Aynı zamanda Alman siyasetçilerinin de özel olarak bir Türkiye kökenli göçmen politikalarının olmadığını belirtmiştir. Bu açıdan yaklaşıldığında yani Türkiye kökenli göçmen politikası diye ayrı bir politikanın olmayışı bir noktada bu insanların toplum potası içerisinde eridiğine dair bir yansıma olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁴ Federal Almanya Cumhuriyetinde 24 Eylül 2017'de gerçekleştirilen parlamento seçimlerinde toplam 61,5 milyon seçmenin oy kullanacağı ifade edilmiştir. Genel seçimlere katılma hakkına sahip olan göçmen grupların kökenlerinin tam olarak hesaplanmasının oldukça güç olduğu belirtilerek 720.000 Türkiye kökenli göçmenin Almanya parlamento seçimlerinde oy kullanabilme hakkı olduğu belirtilmiştir. Yapılan hesaplama ile bu rakam tüm seçmenler arasında yüzde birin biraz üzerinde bir rakama karşılık gelmektedir. (DW, 2017).

Ancak bu durum katılımcı beş tarafından olumsuz bir anlamda değerlendirilmiş ve toplumun daha fazla ilgi beklediğini ilan etmiştir:

“...Yeteri kadar olamadılar çünkü bunlar parmakla sayılacak kadar az. Yeteri kadar siyasetçimiz, futbolcumuz yok. Var ama yeterli değil. Eğitim alanında da yeterince insanımız yok. Benim düşünceme göre siyasette etkin varsa her yerde varsın demektir siyasette etkin yoksa hiçbir yerde etkin yoktur... İki tane sebebi var: Birincisi, Alman partileri içlerinde kendileri gibi olmayanları kabul etmiyorlar. Yani sizin kendi kimliğinizle, kendi kültürünüzle o partinin içinde yer alma imkânınız yok. İkincisi, Türklerin buradaki politikaya ilgisi yok. Alman partileri de Türklere kendilerini anlatamıyorlar. Biz zaman zaman partinin Türk yetkilileri ile konuşuyoruz "Bizim gazetemiz açık. Medyamız açık. Gelin kendinizi anlatın." diyoruz. Yok. Sadece seçimlerden seçimlere "Biz buradayız." diye göstermelik bir iki haber ve reklamla geçiştiriyorlar. Türklere yönelik özel bir çalışmaları yok. Bunun yanında burada yaşayan Türklere, Türkiye'den seçme hakkı verildi. Burada yaşayan Türkler zaten günlük yaşamlarında hep Türkiye'ye bağımlı yaşadıkları için seçme hakkıyla birlikte de komple Türkiye siyasetine kaydılar. Şimdi gitseniz bir derneğe, camiye, kahveye otursanız oturduğu şehrin belediye başkanını bilmez ama Ankara'yı kim aldı, İstanbul'u kim aldı, Adana kimde, Mersin kimde, Trabzon belediye başkanı kim bunların hepsini bilirler. Hatta ilçesine, köyüne kadar. Bilsin tamam ama kendi yaşadığı şehrin belediye başkanını da bilsin, bilmesi lazım. Bunlardan bihaber yaşıyorlar...” (Beşinci katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-11)

Katılımcı altının soruya verdiği yanıtlarda da parlamentolarda bulunan milletvekillerinin bir entegrasyon göstergesi olmadığı sonucuna varılmıştır. Bunun sebebinin ise dışlayıcılık faktörüne dayandığını ve Almanya’da yaşayan Türk toplumunun kabul görmediğini yanıtında ifade etmiştir:

“...Zaten seçme ve seçilme hakları Alman yasalarına göre belirli prosedürler çerçevesinde oluyor ve bu çerçeve içerisinde seçme ve seçilme hakkına sahip oluyorsunuz. Lakin bu bir toplumun topyekûn birbiriyle entegre olduğunu da göstermiyor. Neden? Sizi hala kabul etmeyen ki üç gün önce bu yaşandı, dört tane caminize bomba ihbarları yapılıyorsa ki bunlardan bir tanesi Diyanetin ana merkezi olan Köln, diğeri Kuzey Ren Vestfalya eyaletinin en büyük cami olan Duisburg Camisine bomba ihbarları yapılıyorsa sizin dininizi kabul etmeyen bir topluluk var...” (Altıncı katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 23 Haziran 2019, Ek-12)

Konuyu din perspektifinden değerlendiren katılımcı altı bunun yanı sıra cevabının ilerleyen kısımlarında seçilen milletvekillerinin Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli toplumdaki uzak olduklarının altını çizmiştir:

“...Bir de tabii ki biraz önce ifade ettik Federal Mecliste 12, 13 tane Türk kökenli milletvekili olması bu topluma maalesef bir değer kazandırmıyor çünkü bu toplum onlardan hiçbir şey almıyor. Bu topluma hiçbir kazancı yok. Biraz önce anlatmış olduklarımızın daha fazlasını da anlatabiliriz ama işin esası şu: 12-13 Milletvekili Federal Mecliste, 200, 300 yerel belediyelerde, 100, 150 Almanya genelinde federal meclislerde milletvekili olması bu toplumun oralarda temsil edildiğini de göstermiyor maalesef. Eğer öyle olmuş olsaydı zaten bu toplum daha fazla sıkıntısını gidermiş olurdu. Yani haklarını doğru ve düzgün bir biçimde kazanıma dönüştürmüş olurdu ve toplumla olan entegrasyonu daha hızlı ve olurlarına uygun bir şekilde gerçekleştirip daha büyük bir Almanya için birlikte hareket etmeye başlamış olurlardı...” (Altıncı katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 23 Haziran 2019, Ek-12)

Türkiye basınında bölümün girişinde ifade edilen anahtar kelimeler ile 1999-2005 arasında konu hakkında detaylı bir habere rastlanmamıştır. Ancak 12 Ocak 1999’da Sami Kohen tarafından kaleme alınan Almanya’da göçmenler de Alman sayılacak ve eşit haklara sahip olacak başlıklı yazıda, Türkiye kökenli göçmenlerin özlük haklarının iyileştirilerek siyasi entegrasyon meselesinde katkı sağlanabileceği ifade edilmiştir. Aynı zamanda haberde göçmenlerin Türkiye seçimleri için oy kullanmalarının oldukça meşakkatli olduğu ve Schröder’in yasasıyla beraber Almanya’da daha çok vatandaş hissedebilecekleri ifade edilmiştir:

“...Avrupa’da sayısı 2 milyonu geçen Türk seçmenleri (Türkiye’deki seçmenlerin yüzde 7’si) bu yüzden çok kızgın ve kırgın. Haklı olarak tabii. Düşünün ki Almanya’da yeni iktidar şu sırada misafir işçi sayılan Türklere çifte vatandaşlık hakkını tanımaya hazırlanıyor. Şansölye Schröder’in koalisyon hükümeti bu perşembe günü yasa tasarısını görüşüp meclise sevk edecek. Bu 1913’ten beri Almanya’da hâkim olan bir zihniyetin değişimi anlamına geliyor. Almanya’da göçmenler de Alman sayılacak ve eşit haklara sahip olacak. Bu sayede 1,4 milyon Türk çifte vatandaşlığa geçebilecek. Bu onların Almanya’da seçme-seçilme hakkına sahip olmaları demektir. Türklerin pek çoğunun sınıra gidip oy kullanma imkanları yok ve bundan dolayı Türk örgütler Anayasa mahkemesine başvurmayı düşünüyorlar. Almanya’da yeni iktidar sözünü tutarken Türkiye’de hükümet ve meclis ilgisiz mi davranacak?” (Ek15 “Misafir İşçiler Kırgın” – Milliyet, 12 Ocak 1999)

Türkiye basınında olduğu gibi Almanya basınında da incelenen dönemde siyasal katılım hakkında detaylı bir habere rastlanmamış yalnızca Türkiye kökenli göçmenler üzerine rakam temelli kısıtlı istatistiki araştırmalar gözlemlenmiştir. Gerek görüşmelerde gerekse de literatür kaynaklarında görüldüğü üzere Almanya’da bulunan Türkiye kökenli göçmenlerin Almanya siyasi sistemi içerisinde büyük bir oy ağırlığı bulunmadığından kaynaklı olarak ayrıca politikalar üretilmemiştir.

4.5. Almanya’da Yaşayan Türkiye Kökenli Misafir İşçilerin Sosyal Entegrasyonu

Almanya basınında entegrasyon konusu ekonomik ayağının yanında daha çok sosyal ve kültürel bağlamda değerlendirilmiştir ve “Türkiye” kimliği yaratılmaya çalışılmıştır. Hâkim söyleme bakıldığında bir dereceye kadar sosyal entegrasyonun gerçekleştiği söylenilebilir ancak dil ve yaşayış anlamında benzer örnekler farklı kaynaklardan tekrar tekrar söylenilerek, stereotipler yerleştirilerek, toplumsal hayatta yaşayış temelli bir ayrımcılık yapıldığı basın haberlerinde gözlemlenmiştir.

“...Westend Kafe'nin sahibi Erol Erdan, "Afganlar, Almanlar, Türkler burada buluşuyor. İnsanlar konuşuyor, gülüyor, tartışıyor" diye aktarıyor. İtalyan kahvesi spesiyaliteleri ve Türk çayı servis ediyor ve tamamen çok kültürlü etkiye güveniyor. Köşedeki Alman pastanesinden Rolf Eichert, "Oryantalizm ve Alman zihniyeti birlikte yürümez" diyor. Saçları at kuyruğu şeklinde bağlanmış uzun boylu adam da neden olmayacağını söylüyor: farklı gelenekler, farklı değerler, farklı ahlak. Bar masalarında sadece Almanlar tartışır. "Burada bir Alman olarak yabancılara ait bir bara giderseniz, tuhaf bir şekilde bakılacak ve size servis yapılmayacaktır" diyor. "Ancak burada yan yana bir şekilde yaşıyoruz..." ("Die Straße", Spiegel Gazetesi, 17 Temmuz 2004, Ek-28)

Der Spiegel tarafından yayınlanan sokak isimli haberde Türkiye kökenli göçmenlerin haberde ismi geçen sokağı kriminalize ettikleri sık sık vurgulanmıştır. Mahalle sakinlerinin görüşlerine yer verdikleri röportaj dizisinde Türkiye kökenliler başta olmak üzere diğer tüm göçmen halkların entegre edilmesinin oldukça zor olduğuna dair izlenimler bulunmaktadır. Sosyal entegrasyonun sağlanamamasının temelinde yatan problemin kültüre dayandırıldığı gibi çözümünde yine kültürden geleceği yönünde bir düşünce mevcuttur. İncelenen haberlerin pek çoğunda Türkiye kökenli göçmenlerin Edebiyat, Sinema ve diğer Sanat dallarında ürettikleri eserlerden saygıyla ve teşvik ile bahsedilmiştir. Bu göçmen nüfusunun kalıcılaşmasının anlaşılmasıyla birlikte Alman toplumunda da nesiller arası farklılaşmayı algılayabilecek bir bilgi birikim oluşmuştur.

“...Jan Meyer, programa her yıl üç ila dört Türk tiyatrosu gösterisini dahil etmek istiyor, ancak klasik misafir işçiye bir eğitim ve kültür programı için ulaşmanın zor olduğunun da farkındadır. Gerekli izleyiciye ulaşabilmek için, Türklere yönelik tiyatro programının kültür dairesi tarafından desteklendiği Nürnberg'de olduğu gibi, diğer kurumların da yardımına ihtiyaç var. Derneklerle iletişim hem sanatçıları işe almakta hem de bilet satmakta oldukça başarılı sonuçlar yarattı. Çok Kültürlü İşler Ofisi zaman zaman gençlik gruplarının göçü ve yabancı bir kültürde yaşamı konu alan oyunlarını desteklemektedir. Alman ve Türk oyuncuların yanı sıra diğer milletlerden oyuncuların da yer aldığı grup, izleyicilerini ağırlıklı olarak Matthäus-Kirche an der Messe veya Bornheim'daki Heiland-Kirche

gibi ibadethanelerde buluyor...” (“Im Niemandsland zwischen den Kulturen” Frankfurter Allgemeine Gazetesi, 08 Ocak 2004, Ek-31).

Frankfurt Allgemeine’nin birinci nesil Türkiye kökenli göçmen bir aile ile yaptığı görüşmede kuşaklar arası çatışma ve din konusuna değinilmiştir. Mülakatı veren Orhan Kalkan’ın ifadelerine göre:

“...Orhan Kalkan, komşular onu bir gülümsemeyle karşıladığında ve hiçbir tartışma olmadığında kendisinin bütünleşmiş hissettiğini söyledi. Ancak asla tam olarak Alman dilinde kendiymiş gibi hissedemedi. Almanya macerası onun yaşamında bir iç çatışmaya dönüştü. Kültürel mirasın ne anlama geldiğiyle ilgili bir mücadeleye. İki yıl boyunca her hafta sonu günlük beş saat olmak üzere oğlu Yılmaz’ı bir Kuran kursuna göndermiş. Çocuk orada ne okuduğunu anlamamış. Ancak oğlan çocuğu Onur, babası onu zorlamaya çalışsa da Kuran okuluna gitmek istemediğini söyleyince, normalde sakın biri olan Orhan Bey ilk kez o akşam soğukkanlılığını yitirmiş ve 14 yaşındaki çocuğa “Zorlamanın ne anlama geldiğini bilmiyorsun” demiş...” (“Du bist Deutsch”, Frankfurter Allgemeine Gazetesi, 08.Kasım 2005, Ek-36).

Zeit gazetesinin Merkel, Seyran Ateş ve Feridun Zaimoğlu ile beraber düzenledikleri görüşmede ise misafir işçilerin sosyal entegrasyon boyutlarına değinilmiştir. Özellikle Merkel’in verdiği yanıtlar incelenecek olursa:

“...Birkaç yıl sonra Gençlik Bakanı olduğumda Türk asıllı Almanlarla birçok görüşmem oldu ve Alman birliğinin onlar için büyük bir felaket olduğunu anladım. Birdenbire, "Doğu Alman" bir rakip olarak ortaya çıktı ve sözde başarılı entegrasyon birdenbire artık o kadar başarılı görünmedi. Pek yabancı olmayan başka yabancılar da vardı. Türk göçmenlerin Alman birliğinin kaybedenleri gibi hissetmeleri üzücü. Ve gerçekten de ürkütücü sorunlar var: Türkler arasında işsizlik yüzde 25, Doğu'dakinden bile daha yüksek. Birçoğu bu toplumda başarılı olacak dil becerilerine sahip değil...” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

“... çünkü ne yazık ki çoğu zaman erkekler kadınların öğrenmesine izin vermiyor! İki çocuğun hasta olduğu ve annenin bir doktoru ziyaret edemediği kötü bir durum yaşadım çünkü adam dış dünyayla tüm ilişkilerden sorumluydu. Türk erkeklerine genel bir suçlama yapmak istemiyorum ama kadınların fazla bağımsız olmaması için engellenen çok fazla şey var...” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

“...Cidden, misafir işçilerin bir gün tekrar eve döneceklerine dair yanlış inanca çok uzun süre tutunmak kesinlikle yanlış. Öte yandan cami derneklerinde imamların kısa süreliğine Türkiye'den atandığını da görüyoruz. Türk tarafında da insanların burada kendilerini evlerinde hissetmemelerine özen gösterilmekteydi. Bazı çevrelerde, insanlar Alman devletinin de müdahale etmesini beklemiyor gibi

görünüyordu. İkinize de soruyorum, Neden dil edinimi aileler için değil de devlet için bir sorun olsun...” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

İfadeleri göze çarpmaktadır. SSCB’nin yıkılması ve ardından gelen Almanya birleşmesi Türkiye kökenli misafir işçilerin entegrasyon sürecinin sorgulanmasına, yaklaşımın değişimine neden olmuştur. Aynı zamanda Merkel tarafından altı çizilen bir diğer çok önemli nokta ise Türkiye kökenli göçmen nüfusta “kadının” yeridir. Açık şekilde ve haklı olarak memnuniyetsizliğini belirten Merkel izleyen paragrafta ise Türkiye’den gönderilen Türk din görevlilerinin dil öğrenme ve entegrasyonun önünde bir engel olduğunu ifade etmiştir. Burada yaşayan göçmen nüfusun dil öğrenemeyerek veya akıllarında kısa sürede geri döneceklerine dair oluşan bilinç ile beraber Türkiye tarafından milli bilincin kaybedilmemesini önceleyen yaklaşımın sosyal entegrasyon bağlamında bir problem yarattığını ifade etmiştir.

Yine Zeit gazetesinden Berlin’in Kreuzberg kentindeki Türkiye kökenli göçmenlerle yapılan bir başka mülakat haberinin değerlendirme kısmında ise:

“...900.000 Ortodoks, 160.000 Budist ve 100.000 Hindu'nun yanı sıra burada üç milyon Müslüman yaşıyor. Camileri ve ibadethaneleri hiçbir şekilde tehlikeli İslami köktencilüğün bir ifadesi değildir. Gerçekten de köktendinci fikirleri temsil eden dernekler var, ancak bunlar yalnızca küçük bir azınlık oluşturuyorlar. Anayasa Koruma Dairesi, Millî Görüş adlı İslamcı derneğin 27.000 üyesini yakından takip ediyor. En fazla yüzde 12 ila 15 dini dernek üyesidir ve Müslüman ebeveynlerin sadece yüzde 10'u çocuklarını Kuran okuluna göndermektedir; bunların her ikisi de aşırılık yanlısı tutumlardan ziyade kültürel din anlayışından kaynaklanmaktadır...” (“Leben in Deutschland Wie man in Deutschland fremd ist”, Zeit Gazetesi, 25 Mart 2004, Ek-27)

“... Türk kökenlilerin yarısından fazlası artık tamamen Türk mahallelerinde yaşamıyor. Sendikalarda ve spor kulüplerinde birlikte yaşama normal haline geldi. Almanya'da her yıl yaklaşık 60.000 ikili evlilik yapılıyor. 2000 yılında 17.000'i Türkiye'den gelen "evlilik göçmenlerinden" 4.900'ü Alman eşlerinin yanına gitmek için Almanya'ya taşındı; bu aynı zamanda bir entegrasyon şeklidir. Ve özellikle Türkler Alman medyasını yoğun bir şekilde kullanıyorlar: Yüzde 88'i Alman kanallarını izliyor ve dinliyor-düzinelerce iyi programlarına ek olarak; birçoğu da Alman gazeteleri okuyor...” (“Leben in Deutschland Wie man in Deutschland fremd ist”, Zeit Gazetesi, 25 Mart 2004, Ek-27)

“...Yabancı kadınların "daha fazla doğurganlığının" nihayetinde bir "nüfus artışına" yol açacağı korkusu da istatistikler tarafından çürütülüyor. Göçmenlerin üreme davranışları, Almanlarınkine giderek daha fazla benziyor. Bütün bunlar, Federal Cumhuriyet'in uzun yıllar boyunca yalnızca son derece yetersiz bir entegrasyon politikası izlemesine rağmen gerçekleşiyor. Göç Yasası'nın iki yıldır yürürlükte olduğu bugün bile, odak, entegrasyonu güçlendirmekten çok, sade bir dille, göçü sınırlamaya odaklanıyor...” (“Leben in Deutschland Wie man in Deutschland fremd ist”, Zeit Gazetesi, 25 Mart 2004, Ek-27)

İfadelerine yer verilmiştir. Görüldüğü üzere göçmenlere yönelik pek çok argümanı çürüten haber daha olumlu bir yaklaşımla yazılmıştır. Burada yaşayan Türkiye kökenlilerin radikal bir din yaşayışlarına sahip olmadıkları hatta bu cami derneklerine üye olma sayısının ise oldukça düşük olduğu istatistiği de paylaşılmıştır. Yerli kültür ile yabancı kültür arasında kurulan evlilik bağı sayısının da artışına dikkat çeken gazete göçmenlerin doğurganlık davranışları üzerinden yaratılan olumsuz algıları da çürütmüştür. Şüphesiz ki olumsuz örneklerin de bulunduğunu okuyuculara hatırlatan gazete eğitimin entegrasyon alanındaki en önemli araç olduğunun altını çizmiştir.

“...İkinci nesil kültürel bir dengeleme eylemi içinde yaşıyor. Çoğu akıl hastası, çoğu kez travma geçiriyor. Ebeveynleri sadece çalıştığı için boşluğa düştüler. Üçüncü nesil. Ancak, sosyal ilerlemelerini eğitim merdiveni aracılığıyla yöneteceklerdir...” (“Leben in Deutschland Wie man in Deutschland fremd ist”, Zeit Gazetesi, 25 Mart 2004, Ek-27)

Sosyal entegrasyon meselesine Türkiye gazetelerinde incelediğimiz haberlerde ise genelde yurt dışındaki basından aktarılan haber başlıkları altında değinilmiştir. İncelenen haberlerin söyleminde ise sitemkâr bir anlatım söz konusudur.

Milliyet gazetesinden çıkan 18 Kasım 2004 tarihli haber ulusal bir Alman gazetesinden aktarılmış ve Türkiye-AB ilişkileri kapsamında Yunanistan tarafının Türkiye’ye yönelik izlediği karalama kampanyalarına yer vermiştir.

“...Frankfurter Rundschau'ya göre, 1998 ve 1999'de rakamlarda oynayarak bütçe açığını iyice azaltan, böylece AB ortak para birimi euroya geçen Yunanistan, suçun Türklere ait olduğunu savundu. Habere göre bütçe açığının sebebini ülkedeki vergi ödeme ahlaki bozuk olmasına bağlayan Yunanlılar, bu ahlaki sıkıntının sorumluluğunu da topraklarında 400 yıl hüküm süren Osmanlı’ya yükledi. Gazete, "400 yıl boyunca Osmanlı Sultanına vergi ödememeyi 'milliyetçilik görevi' olarak mit kabul eden Yunanlıların Osmanlı topraklarını 180 yıl önce terk ettiğini, ancak bu geleneği terk etmemekte ısrarcı davrandığını" yazdı...” (“Bu da Yunan pişkinliği”, Milliyet Gazetesi, 18 Kasım 2004, Ek-24).

İncelenen bu haber doğrudan sosyal entegrasyon bağlamını yaratmasa da hem müzakere süreci döneminde böyle söylemlerin kullanılması hem de Türkiye kökenli göçmenlerin Almanya’ya entegrasyonunun tartışılmaya başlandığı 2000’li yıllarda karşımıza çıkması önem arz etmektedir. Bu noktada görülen o ki Almanlar bu yaklaşımın gerçeği yansıtmadığını idrak etmiştir.

26 Mayıs 2005 tarihli haberde ise Almanya’da açılan birinci ve ikinci kuşağın müzesinin tanıtımı yapılmıştır. İlgili haberde müze müdürü ile röportaj yapan Milliyet

gazetesine verilen yanıtlar hayli şaşırtıcıdır. Müze müdürü ikinci kuşaktan itibaren göçmenlerin kendilerini “Avrupalı” olarak tanımlayabileceğini savunmuş ve Türkiye’ye geri dönüş rüyasından ziyade yeni nesillerin başka ülkelere gidiş yaşayabileceği olasılığı üzerinde durmuştur. Ayrıca kültürel kazanımların en çok birinci nesilde olduğunu belirten müze müdürü, daha sonraki kuşaklarda çok fazla kültür alışverişinin olmadığını vurgulamıştır.

“...Martin Düspohl sergiye Almanya'nın her yerinden Türk vatandaşlarının bizzat gelerek ellerindeki fotoğrafları, kasetleri, ilk aldıkları eşyaları vererek kendisine yardımcı olduklarını söylüyor. Almanya'da yaşayan Türklerin, Almanya'ya hareket ve canlılık kazandırdığını belirten Düspohl'a göre Alman toplumu şimdilerde entegrasyonu daha ileri götürmenin yollarını arıyor. Şu anda Almanya'da Müslümanlık en yaygın üçüncü din. Ve artık Almanlar da Türklerin evlerine dönmelerini beklemiyor. Düspohl 'Almanlar Türklerden karşılıksız yardımlaşmayı, Türkler de Almanlardan her şeyi parayla yapmayı öğrendi' diyor ve gülümseyerek ekliyor: "Yani Türkler biraz Almanlaştı, Almanlar da biraz Türkleşti. Bu da iki kültürün birbirine yaklaşmasını sağladı." Müze yöneticisi Düspohl'a göre Almanya'ya, Türkiye'ye tekrar dönmek için gelen ama kalan birinci nesil Türkler, Almanya'ya çok şey kazandırdı. İkinci nesil Türkler ise daha başarılı işler yapmalarına karşın iki toplum arasında kaldıkları için ne Alman ne de Türk olabildi. Dolayısıyla ikinci nesil bir süre sonra başka ülkeleri tercih edebilir. Çünkü onlar Türkiye'de "Almanca" olmaktan, Almanya'da da "Türk" olmaktan hoşlanmıyor. Onlar artık "Avrupalı"..." (Birinci ve ikinci kuşağın sergisi, Milliyet Gazetesi, 26 Mayıs 2002, Ek-23).

27 Ekim 2005 tarihinde Türkiye Araştırmaları Merkezi raporları kaynak gösterilerek hazırlanan “Türkler Entegre Olamıyor” başlıklı haberde ise ekonomik entegrasyon haricinde diğer alanlarda Türkiye kökenli göçmenlerin ciddi problemler yaşadıklarının altı çizilmiştir. Bu noktada din farklılığı üzerinde durulmuştur:

“...Türkler ise kendi benliklerini korumak için direniyor. İslam'ın bu konuda çok önemli bir rolü var. Cezayirli de İslam sayesinde Fransızlarla entegre olmamıştı. Oysa Hristiyan göçmenler bir iki kuşak sonra neredeyse tamamıyla entegre olabiliyor. Bununla beraber AB içinde 15 milyon Müslümanın olması çok önemli. Bunlar Avrupa içinde entegre olmadan nasıl yaşayacak...” (Almanya'daki Türkler Entegre Olamıyor Milliyet Gazetesi, 27 Ekim 2005, Ek-20)

Almanya devlet televizyon kanallarından biri olan ZDF'nin internet sitesinde bulunan bilgi yarışmasında sorulan bir soru Türkiye kökenliler tarafından hassas kabul edilmiştir. Göçmenlerin tepkileri üzerine kaldırılan bu soruda PKK terör örgütü elebaşının Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak şıklara eklenmesi Almanya devlet televizyonu tarafından yapılmaması gereken bir hata olarak algılanmıştır. Entegrasyon sürecinin yeniden değerlendirilmeye başlandığı 2000'li yıllarda Alman kurumlarının böylesine hassas bir konuda hata yapması gerçekten de düşündürücüdür.

“...Alman TV kanalı ZDF’nin internet sitesinde yayımlanan Türkiye bilgi yarışmasında, PKK lideri Abdullah Öcalan’ın "Türkiye’nin Cumhurbaşkanı" olup olmadığı sorusu, tepkiler üzerine yayından kaldırıldı. 3 Ekim’de Türkiye’nin AB ile tam müzakerelere başlama kararının ardından ZDF’nin internet sitesinde 10 soruluk Türkiye bilgi yarışması başladı. Ancak sorular ve yanıtlar, Almanya’da yaşayan Türkleri kızdırdı. ZDF portal sorumluları tepkiler üzerine sayfanın kaldırıldığını doğruladılar. ZDF Basın Sözcüsü Thomas Stange; "Bir çalışanımızın kasti olmayan, duyarsızlık veya bilgisizliği nedeniyle yaptığı bir olay, üzgünüz" dedi...” (“ZDF’nin Öcalan Merakı”, Milliyet Gazetesi, 7 Ekim 2005, Ek-13).

Son olarak dönemin en büyük medya kuruluşu olan Doğan Medya’nın Almanya’da bulunan kampüsünü ziyaret eden Şansölye Merkel orada birtakım demeçler vermiştir. Ayrıca şirketin patronu Aydın Doğan’ın da verdiği olumlu mesajlar entegrasyon adına dikkat çekicidir:

“...Doğan Medya Genel Müdürlüğü tesisleri, Türk Alman ilişkilerinin ilginç bir örneği" dedi "Bu tesisin kurucusu ve sermayedarı Türk, ama tesisin sahibi olan şirket bir Alman şirkettir. Alman yasalarına ve Almanya'daki kalite koşullarına göre çalışmaktadır. Çalışanlar ise Almanlar ile birlikte Türklerdir. Yani Türkiye ile Almanya burada iç içedir. Bu durum, 1961'de ilk Türk işçi kafilesinin gelişinde başlayan 'birlikte yaşama' gerçeğinin göstergesi gibidir. İşte bu yüzdendir ki, tesisimiz açıldığından beri Türk ve Alman bayrakları birlikte dalgalanıyor. Son Dünya Kupası maçlarında Almanya için tezahürat yapan Almanyalı Türklerin veya Türkiyeli Almanların ellerinde tuttukları bayraklar gibi." Doğan, konuşmasını şöyle sürdürdü: "Yaşasın Almanya ve Türkiye" "Dostumuz Almanya'nın Ankara Antlaşması'nın imzalandığı 1963 yılından itibaren yaptığı ve yapmakta olduğu katkılar, iki ülkenin insanlarını daha da yakınlaştırmaktadır. Biz, Türkiye'nin AB'ye üyeliğini içtenlikle destekleyen bir yayın grubuyuz...” (“Almanya'daki Türklerin uyumunu sağlıyorsunuz”, Milliyet Gazetesi, 14 Eylül 2005, Ek-16).

Şüphesiz ki dönemin en önemli özel medya girişiminin patronunun bu şekilde açıklamalarda bulunması ve Şansölyenin Türkiyeli bir medya kuruluşunu ziyaret etmesi önem teşkil etmektedir. Burada verilen demeçler entegrasyonun Türkiye desteği olmadan gerçekleşmesinin imkânı olmadığının bir göstergesidir. Araştırmada, görüşmelerde ve diğer basın kaynaklarında da zikredildiği üzere Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler Türkiye’ye yönelik derin ilgilerini günümüzde dahi asla kaybetmemişlerdir. Türkiye ile kurulan sıkı medya bağları ve iki dilli yayınlar entegrasyona büyük katkı sağlamıştır. Aynı gazete haberinde bulunan Merkel’in demeçleri ise göçmenler tarafından oldukça önem arz eden çifte vatandaşlık konusu kapısının kapalı olduğunu belirtmektedir. Türkiye kökenli göçmenler için çifte vatandaşlık hakkı bulunmazken Avrupa Birliği anlaşmaları gereği ulusal kimliklerin korunması ilkesi dahilinde diğer vatandaşların Alman vatandaşlığına geçerken

kendi kimliklerinden çıkmak gibi bir zorunlulukları bulunmamaktadır. Bu noktada Merkel'in sosyal entegrasyonda çifte vatandaşlığın entegrasyonu engellediğine dair görüşleri ortaya çıkmaktadır.

“...Sözlerine, "Ben Türk dostuyum. Bunu herkes bilir" diye başlayan Merkel, "Bundestag'da Türk kökenli bir Hristiyan Birlik Partili milletvekilini ne zaman göreceğiz?" sorusuna, "Çoktan olması gerekirdi. Eyalet meclisleri seçimleri için ciddi adaylarımız var. Bence bu, 10-15 yıl sonra doğal hale gelecek" yanıtını verdi. Merkel, "Çevrenizde Türklerle evlilik konusunda neler düşünülüyor? Türkiye'ye gittiğinizde Başbakan Erdoğan'a 'Kızınız bir Alman'a gönül yerse, onunla evlenmesine izin verirsiniz?' der misiniz?" sorusuna da "Aşk oku nereye düşerse, orada evlilik olur. Sayın Erdoğan'ın kızı bir Alman'a âşık olsa, neden evlenmesin. Sayın Erdoğan karşı çıkar mı bilmem" karşılığını verdi. Almanya'daki Türklerin Dünya Kupası sırasında Almanya milli takımını desteklemesinin kendisini sevindirdiğini belirten Merkel, çifte vatandaşlıktan yana olmadığını da söyledi...” (Almanya'daki Türklerin uyumunu sağlıyorsunuz, Milliyet Gazetesi, 14 Eylül 2005, Ek-16).

Basına yansıyan görüşler değerlendirildiğinde karşımıza çıkan sonuç ise Türkiye kökenli göçmenlerin genel olarak sosyal yaşantı ve eğitim boyutunda geçmişte yaşadığı ve bu sıkıntıların gelecekte de devam edeceği yönünde olmuştur. Bununla beraber Esser'in de ifade ettiği entegrasyonun bir süreç meselesi olduğu gerçeği de göz önünde bulundurulduğunda beklentinin ve söylemin birbirini desteklediği görülmektedir.

“...Almanya'daki 3. nesil veya yavaş yavaş 4. nesil geliyor. Bir tarafta güçlü olan, kuralları belirleyen çoğunluk toplumu; öbür tarafta onun etkisiyle bu ülkede yetişen nesiller var. Şimdi o neslin Almanya'yı değiştirmesi ihtimali hiç yok mu? Mutlaka belli etkileri vardır ama kimin kimi değiştirme ihtimali yüksektir? Güçlünün diğer tarafı değiştirme ihtimali daha yüksektir. Bugün yarın olmaz çok daha uzun süre alabilir veya günümüz şartlarıyla asimilasyonu getirmesiz... Geçmişte belki olabilirdi. Şimdi dijital dünyada köken ülkenizle bağlarınızı koruma şansınız bambaşka bir noktada...” (Birinci Katılımcı ile gerçekleştirilen mülakat, 2019, Essen, Ek-7).

Gerçekleştirilen mülakat görüşmelerinde ise katılımcılar sosyal entegrasyona yönelik önceki nesillerde ciddi problemler yaşandığını belirtmiştir. Ancak bununla birlikte üçüncü ve dördüncü nesillerin topluma daha iyi ayak uydurduklarını ve herhangi bir manada entegrasyon probleminin büyük oranda yaşanmadığını söylemişlerdir. Bunun yanı sıra özellikle 2004 sonrasında Türkiye iç politikalarına ilginin daha da arttığı tüm katılımcılar tarafından belirtilmiş bu yüksek ilgi neticesinde de Alman toplumuyla aralarında mesafelerin oluştuğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Sosyal entegrasyon konusunda göçmenlere ait sivil toplum kuruluşları özellikle önem taşımaktadır. Çünkü bu kurumlar göç ettikleri ülkenin yasal prosedürlerine göre kurulmuş ve bir anlamda iki farklı topluluğun uzlaşısı neticesinde oluşturulmuşlardır. Bu noktada Federal Almanya Cumhuriyeti'nin göçmen STK'ları konusunda oldukça olumlu yaklaştığı ve teşvik edici bir yaklaşımda olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda bu STK'ların kimi zaman problem yarattığına dair görüşleri katılımcılar kendi ifadeleri içerisinde yer vermiştir.

“...Devlet, yönetici perspektifinden toplum ne kadar homojen olursa o kadar iyidir. Alman toplumu bu açıdan zorlanıyor. Onun beklentisi eğer Mesut Özil milli takımda oynuyorsa sadece ayaklarıyla değil kalbiyle, kafasıyla, hisleriyle, gönlüyle beraber "Ben Almanım." desin. Bir başka ülkenin cumhurbaşkanını benim cumhurbaşkanımın yanına koymasın. Sadece benimkini görsün. Alman toplumunun beklentisi bu. Bir de milli takım olarak Almanya'yı seçtiyse. Ama Mesut Özil örneğinde olduğu gibi birçok insan hem Alman hem Türk hem Ruhr-havzalı, hem Zonguldaklı veya Trabzonlu. Dolayısıyla çoğunluk bütün sorulara kesin cevaplar istiyor. Olumlu, pozitif cevaplar istiyor. Türkiye de aynısını istiyor. Sen söyle o zaman diyor benden misin değil misin? Alman da diyor ki benden misin değil misin? Sen dersin ki ben sendenim ama şöyle tarafım da var. O da o zaman diyor ki o pek uymuyor işte. Amasını ve ekini risk olarak görüyor. O homojen beklentiden dolayı...” (Birinci Katılımcı ile gerçekleştirilen mülakat, 2019, Essen, Ek-7).

Görüldüğü gibi bu noktada Federal Almanya'nın göçmenleri homojen bir yapıda tutma çabasından bahsedilmiştir. Esasında entegrasyon sürecinin beklentisi de bu düşünce anlayışında yatmaktadır. Türkiye kökenli göçmenler arasındaki mikro boyutları Almanya veya Avrupa değerleri içerisinde ya da en azından dil birliği aracılığıyla yok ederek sosyal ve siyasal alanda bir Almanya göçmeni üst kimliği oluşturulması hedeflenmektedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde de sık sık söz edilen ve Almanya medyasından incelediğimiz haberlerde de burada yaşayan göçmenlerin Türkiye'ye yönelik besledikleri yoğun sempati sosyal entegrasyonu engelleyen ilk faktörler arasında sayılmıştır.

“...1999 yılı ve sonraki bir iki yılda insanlar sanki biraz daha burasıyla ilgileniyordu. Alman hükümeti ne yapıyor, bize hangi imkanları sağlıyor, yeni neler var diye fakat bugüne baktığım zaman nedense Türkiye'de olup biten olaylar burada yaşayan Türkleri daha çok ilgilendiriyor gibi. Bu biraz rahatsız edici ve beni endişelendiriyor. Şöyle endişelendiriyor; biz burada yaşıyorsak, burada bir şeyler yapmak istiyorsak yapmak zorundayız çünkü burada çok ciddi bir rakamız biz. Yani biz hepimiz aynı şekilde davranırsak ve istersek sözümüzü geçirebiliriz. Burada Alman vatandaşı olan da bir sürü Türk var. Gidip seçebilirler, seçilebilirler bunun peşinden koşmaları gerekiyor. Türkiye'deki siyaseti elbette takip edelim tamam ama bizi çok fazla da bağlamaması gerekiyor. Burada bir şeyler yapmamız gerekiyor. Burada mevcut partilere üye olabilirler, yeni yeni partiler de var onlardan seçebilirler. Benim fikrim biraz farklı. Türkiye'deki politikayı burada sürdürmeyi yanlış buluyorum çünkü bizi de kavgalı hale

getiriyor. Mesela Türkiye'den milletvekili geliyor ya da Cumhurbaşkanı geliyor Başbakan geliyor burada konuşuyor. Bu durum bizi burada iyi bir şekilde etkilemiyor. Zora sokuyor. Almanlar yeri geliyor dalga geçiyor, yeri geliyor sinirleniyor ve bunu bize yansıtıyor. Gerek iş yerinde gerek okullarda. Sonra hep kendimizi müdafaa etmek zorunda kalıyoruz...” (Dördüncü katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-10)

“...Geçmişte daha çok Türkiye'ye angaje olmuşlardı ama oy vermeyle birlikte komple Türkiye siyasetine kaydılar. Türkiye'deki bölünmüşlük buraya da yansdı. Zaten vardı camiler bölüktü, dernekler farklı farklıydı. Belli çatı örgütleri sadece kendi cemaatine hitap ediyordu. Zaten çatı örgütlerinin de hepsinin ucu Türkiye'ye bağlı. Ya bir partinin ya da bir cemaatin arka bahçesi halinde buradaki çatı örgütleri. Bu nedenle Türkiye'ye bağımlı yaşıyorlar...” (Beşinci katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-11)

Görüşmeleri gerçekleştirdiğimiz katılımcıların ifadelerinden de görüleceği üzere Türkiye siyaseti burada yaşayan göçmenlerin kendi aralarında da bütünleşmesini engellemekte. Bu durumda birinci katılımcının sözlerinde görebileceğimiz “tek” bir kimlik unsuru düşüncesinin oluşturulması entegrasyon önündeki büyük engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü tüm gruplar içerisinde farklı farklı dinamikleri ihtiva etmektedir. Ayrıca bölünmüşlüğün yarattığı etkiyle oluşturulan STK'ların Türkiye tarafından zararlı atfedilen faaliyetleri de geçmişte bulunmuştur. Bu zararlı etki şüphesiz ki göçmen toplumun kimlik oluşumunda da dezavantajlı bir durum yaratmıştır.

Tebliğ hareketi yani “Kaplancılar” olarak da bilinen tarikat, Millî Görüş hareketinin köklerinden ortaya çıkmış radikal bir gruptur. Bu tarikatın amacı gerektiği takdirde şiddet araçlarını kullanarak bir “şeriat” devleti yaratmak olarak hedeflenmiştir. Manevi lideri Cemaleddin Kaplan'ın 1995 yılındaki ölümünün ardından tarikat farklı gruplara ayrılmıştır ve Almanya'da yasaklanmıştır²⁵ (Veldhuis ve Bakker, 2009: 95).

Kaplancılar tarikatının zararlı faaliyetleri Almanya basınında önemli yer kaplamış ve Türkiye kökenli göçmen kimliği üzerine yeni ve radikal bir yaklaşımli Müslüman imajı yüklenmiştir. Bu konu hakkında bazı katılımcılar Almanya'nın bilinçli şekilde gerçekleştirdiği politik bir hamle olduğunu belirtilmiştir.

“...Mesela Erbakan Hoca çok katı bir İslamcıydı. Buradaki katı İslamcı insanlar da onu tercih ediyorlardı. Sırf onu tercih etmesin diye Almanya alternatif bir İslami fraksiyon çıkardı. Bunun adı Kaplancılar. Bu Kaplancılar ekolü yanılmıyorsa Berlin'de bir şeriat devleti dahi kurdu ve Almanya buna ses çıkarmadı. Kaplancıların lideri çıktı "Ben burada şeriat devletini kurdum." dedi. Yanında tevhit bayrağı, Türkiye bayrağı sohbet verdiği toplantıda ve Almanya buna bir şey demedi. "Fikir özgürlüğü."

²⁵ Kaplancılar hakkındaki karar için: <https://www.dw.com/tr/almanyada-kaplanc%C4%B1lara-darbe/a-2527343> (Erişim Tarihi: 04.05.2021)

dedi. Halbuki fikir özgürlüğü değildi. Bu Erbakan hocanın milli görüşünü zayıflatan bir ekoldü o yüzden buna müsaade ettiler. Ne zamanki Erbakan hocanın milli görüş fraksiyonu zayıfladı, DİTİB yükseldi Kaplancıları kapattılar. O yüzden Almanya'daki iktidarlarda her zaman bu kimlik ayrılıklarını, farklı fraksiyonları, düşünceleri hep körükler...” (Katılımcı Üç ile Gerçekleştirilen Görüşme, Essen, 16 Haziran 2019, Ek-9)

“Bunun yanı sıra zaman zaman belki ülkelerini belki ülke çıkarlarının doğrultusunda dinimizi kullanarak belli çatılar, belli cemaatler oluşturuldu. Bu cemaatlere, vakıflar üzerinden dolaylı ya da doğrudan maddi kaynaklar sağlandı. Örnek olarak Kaplancılar grubu. Çok bariz ve nettir. Bir grup oluşturuldu ve bu gruba dolaylı yönden Konrad Adenauer Vakfı üzerinden el altından maddi destek sağlandı ki bu gazete ve televizyonlarda da çıktı. Bu Konrad Adenauer grubu ki federal meclisten çok büyük bir ölçüde bütçe alır ve dünyanın her tarafında da konferanslar düzenlerler, her şeyi yaparlar. Hatta burslar verirler, kurslar açarlar vb. Ha bu kendi siyasetleri, ülke çıkarları için doğrudur ve bu kendilerini bağlar...” (Katılımcı Altı ile Gerçekleştirilen Görüşme, Bochum, 23 Haziran 2019, Ek-12)

Görüldüğü üzere halkın esasında talep etmediği bir tarikat olarak görülen Kaplancılar grubunun buradaki göçmenler üzerinde olumsuz anlamda bir etkisi olmuştur. Ancak bu etki de katılımcı dördün ifadelerine göre zamanla kırılmıştır.

“...Ben küçükken de vardı endişeler: Müslümanlar. Çok komik bir şeydi, başı kapalı bir kadını gördükleri zaman hemen ona Türk diyorlardı ama günümüzde onu yapamıyorlar çünkü Arap da çok fazla var bu ülkede. Bir ara Müslüman sayısının çok artmasından korktular çünkü yaşam tarzımız tabi ki farklı. Kapanmak bizim dinimize ait bir şey ama ona da zamanla alıştıklarını düşünüyorum ben. Hepimiz dini vecibeleri elinden geldiğince yerine getirmeye çalışıyoruz ama her Müslümanın radikal olmadığını gördüler...” (Dördüncü katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-10)

Din üzerinden yaratılan veya yaratılmaya çalışılan olumsuz algının yanı sıra katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde varılan bir başka sonuç olarak birinci ve ikinci nesillerin düzen bozucu davranışları da sosyal entegrasyon meselesi üzerinde olumsuz etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Bundan dolayı sonra ki yeni doğanların ve burada yetişen insanların dahi dengeleri değiştirmek için oldukça çaba sarf ettikleri gözlemlenmiştir.

“...Üç Türk'ün yaptığını medyada bütün Türkler yapmış gibi lanse edilince ister istemez bir uçurum ortaya çıkarıldı. Biz büyük bir topluluğuz. Hatası olan, yanlış olan, gaspçılık yapan, insana zarar veren kişiler vardır oldu da. Amma velakin siz bu şekilde medyada algı oluşturularak ister istemez bütün topluluğu bu töhmet altında bırakmış olursunuz... Bu da aradaki uçurumu çok genişletti. Bu mahiyette bizim de hatalarımız oldu elbette. İş yerinde insanlar çalışırken bana fazla mesai yazsın diye normal iş rutininin daha fazla iş çıkararak iş düzenini bozuyorsunuz. Burada oturmuş bir düzen var. İşveren

diyor ki bu makineden günde şu kadar mal çıkacak ama siz bana fazla mesai yazılsın diye o rutini bozduğunuzda size otomatik olarak düşman oluyorlardı çünkü siz yıllardır giden düzeni bozuyorsunuz. Herkes zannediyor ki düşmanlıklar hep kavgayla oluyor. Hayır. Çok basit şeylerden de çıkabiliyor...” (Katılımcı Altı ile Gerçekleştirilen Görüşme, Bochum, 23 Haziran 2019, Ek-12)

“...Elbette çok güzel gelenek ve göreneklerimiz var ama yabancı bir ülkede yaşadığımızı unutmamalıyız. Göze batmamalıyız. Bugün baktığımız zaman düğün olduğunda birkaç tane araba arka arkaya otobana çıkıyor. Orada trafiği durduruyorlar, Alman polisi geliyor, bir sürü kargaşa çıkıyor, ehliyetine el koyuyorlar. Biz bunları yaşamak istemiyoruz. Biz böyle anılmak istemiyoruz. Eskiden ben çocukken Almanlar anlatıyordu işte Türk düğünleri o ana kadar çok güzel oluyor, altınlar takıyorsunuz şöyle oluyor böyle oluyor. Biz bu noktadan trafik durduran, saygısız, barbar Türklere geldik. Biz bunları yaşamak istemiyoruz. Ben böyle olsun istemiyorum. Ben istiyorum ki benim çocuğum da 10 yıl sonra bir Türk düğünü yapsın ama böyle giderse maalesef çocuklar bunu yapmak istemeyecek...” (Dördüncü katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-10)

“Toplum olarak devlet politikasına belki bir etkisi olmamıştır ama toplum nazarında negatif etkileri de olmuştur. Örneğin çatışma ya da kavgaya, gürültü, tantana... Yumuşatmaya çalışıyorum. Burada ilkokullarda, gözlemlediğimi söylüyorum, bir Alman çocuğu iki, üç tane Türk çocuktan dayak yiyerek büyüyor. Bu çocuktan bizi sevmesini bekleyebilir miyiz? Bu çocuk küçüklükten yetişirken doğal olarak önyargılı yetişiyor bize karşı... Ben eşinin yanında kadına asılan adam gördüm. Alışveriş yapan polise tuhaf tuhaf sesler çıkartarak sataşan insanlar gördüm ve polisin hiçbir şey demeden dönüp "Bak burası benim ülkem. Beğenmiyorsan git" dediğini de gördüm... Toplumun genel alanında negatif etkileri pozitiften daha fazladır onu söyleyebilirim ama bu da eğitimsiz bir toplumun Türkiye'den buraya gelmesi, sahipsiz bırakılması, yeterince donanımlı olmaması ve devletimizin de son dönemlere kadar bu konuda hiçbir çaba sarf etmemesi. (Katılımcı Üç ile Gerçekleştirilen Görüşme, Essen, 16 Haziran 2019, Ek-9)

Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmen topluluğun son olarak STK’lar üzerinden değerlendirilmesi hususunda, Federal Almanya Cumhuriyeti’nin tüm girişimlere oldukça sıcak yaklaştıklarını ve destekleyici davrandıklarını gözlemleyebiliriz. Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmen nüfusun tam olarak ne tür derneklere üye oldukları hakkında detaylı çalışmalar bulunmasa da Türkiye Araştırmaları Merkezi Vakfı tarafından yapılan araştırmaya göre bu nüfusun %64’ünün bir sivil toplum etkinliğine katıldığı verisi ortaya konulmuştur (Kocagöz, 2017: 549).

“...Desteği hep Alman makamlarından gördüm ben. Kadın olduğum için çok fazla desteklediler. Bunu söylemeliyim. Onların düşüncesi hep "Nasıl yani? Türk ve bir bayansınız ve bir dernek kurup başkan olmak istiyorsunuz.". Bu onlara çok cazip, enteresan gelmişti. Maddi ve manevi destek gördük biz Alman makamlarından. Bu bir buçuk yıl önce kurduğum dernek için Türk makamlarından şöyle bir tepki gelmişti: "Zaten bir sürü dernek var. Ne gerek var ki?". Halbuki ben dernekler çoğaldıkça sesimizi

daha fazla çıkartabiliriz düşüncesini savunurken bir başka çok yetkili birisi bana "Zaten var. Niye kuruyorsun bu derneği?". Bu biraz ters gelmiş ama Almanlar çok daha fazla destekçi. Özellikle kadın ve çok olduğu zaman Almanlar gerçekten destekliyor sizi..." (Dördüncü katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-10)

"...Siyasi bir kimlik taşımıyorsanız, sosyal ve kültürel alanda bir hizmet vermek istiyorsanız Alman kurumlarından yeteri kadar hizmet alabilirsiniz. Hatta onlar için ayırdıkları özel bütçeler var o bütçelerden size para da verirler..." (Katılımcı Beş ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-11)

Gerek basın incelemelerinde gerekse de katılımcıların konuşmalarında Almanya'da STK'ların önemli işler yaptığı ve devlet tarafından da desteklendiği açık yüreklilikle belirtilmiştir. Yine katılımcı beşin ifadelerinde görülen bir husus bu STK'ların Türkiye'yle ilişkili bir siyasi kimlik taşımamaları resmi makamların yaklaşımlarında önem arz etmektedir. Bu alt başlık kısaca özetlenecek olursa sosyal entegrasyon sürecinin tamamlandığına veya önemli derecede yol alındığına Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilerin kendilerinin de inançlarının olmadığı gözlemlenebilir.

4.6. Almanya'da Yaşayan Türkiye Kökenli Misafir İşçilerin Türkiye-Avrupa Birliği Sürecine Olan Etkileri

Bu başlık altında daha önceki alt başlıklarda olduğu gibi mülakatların, Türkiye basınından seçilmiş gazete haberlerinin ve Almanya basınından seçilmiş gazete haberlerinin söylem analizleri gerçekleştirilmiştir. Başlık esasında tez çalışmamızın en temel sorusunun yani Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecine herhangi bir etkisinin olup olmadığını veya Türkiye-AB ilişkilerindeki hareketlenmelerle onların yaşayışlarında herhangi bir değişimin olup olmadığını sorgulamaktadır. Analiz bu kez Almanya basınından toplanan haberler ile başlayacaktır.

Mülakat gerçekleştirdiğimiz birinci katılımcının da ifadelerinde bulunduğu üzere Türkiye kökenli Almanya'da yaşayan göçmen denildiğinde karşımıza saf bir kimlik çıkmamaktadır. Yaşanılan dönem ve zaman insanları farklı farklı geliştirip entegrasyon boyutunda etkileri başka şekillerde ortaya çıkmıştır. Sosyal bilimlerin doğası gereği sonsuz sayıda öznenin sonsuz sayıda sergileyebileceği bir irade anlayışı mevcuttur. Bundan dolayı "Sosyoloji" hakkında konuşabilmek adına belirli tipler yaratılmalıdır (Weber, 1968: 22).

İncelememiz açısından oldukça önem taşıyan Zeit gazetesinin Şansölye Angela Merkel, Avukat Seyran Ateş ve Yazar Feridun Zaimoğlu ile gerçekleştirilen mülakatta yabancı kimliği ayrımı konusunda Merkel aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır.

“...Doğru, yabancılık ayrımında sadece farklı karışımlar var. Mesela benim de dedem vasıtasıyla ailemde Polonyalı unsurlar var. Ve bazen, örneğin, etrafa düşünceli veya melankolik bir şekilde baktığımda, Slav kısmının ortaya çıktığını düşünüyorum...” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Gazetenin muhabirleri tarafından Avukat Seyran Ateş’e yöneltilen “Bir avukat olarak Ateş Hanım, sürekli uyumsuzluktan kaynaklanan sorunlarla uğraşıyorsunuz. Daha fazla düzensiz göç ve dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye katılmasına karşı olmanız gerekmez mi?” sorusuna verilen yanıtlar Türkiye kökenli olup Almanya entelektüel çevrelerince tanınmış kişilerin bakışını nispeten yansıtır derecededir. Aynı zamanda Merkel’in de verdiği yanıt 2004 yılı sonrasındaki perspektifi anlamak açısından önemlidir.

Seyran Ateş: ...Kesinlikle hayır: katılım işleri daha iyi hale getirecektir. Diğer sınıflardan daha fazla göçmen gelecek ve daha eğitilmiş olacaklarından dolayı Almanlar onlarla daha iyi anlaşacaktır. Türkler, Almanya ile olmasa bile Avrupa ile özdeşleşebilecekler ki ancak kabul etmek gerekir bazıları için zor...” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Feridun Zaimoğlu: “...Ben biraz şüpheliyim: Bu tartışmaya dahil olan çok fazla bilgi sahibi var. Çekincelerle de olsa Türkiye'nin AB üyeliğini memnuniyetle karşılıyorum. Ama bunun mantıklı bir şekilde tartışılmasını istiyorum. Avrupa, Milyonlarca Anadolu'nun buraya göç etmesiyle ekonomik olarak baş edemeyeceğimizden korkuyorum derse, buna hak veririm...” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Angela Merkel: “...AB'de net katkı sağlayan veya net alıcı olması, bir ülkenin bu üyelik konusundaki tutumunda açıkça bir fark yaratıyor. Ancak, Türkiye için, katılım sorununun ana meselesinin ekonomi olmadığına inanıyorum. Türk politikacılar bana her zaman, Türkiye bir gün üye olursa, AB'nin tüm çekiciliğini yitirmiş olacağını söylüyorlar. Ama bir ülkenin AB'ye üye olmak istemesi aslında çok olumlu bir şey...” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Türkiye kökenli göçmenlerin yaklaşımında AB üyeliğine dair destekleyici ve en azından Kopenhag kriterleri göz önünde bulundurulduğu takdirde üyeliğin gerçekleşebileceği ve bunun da toplumlar arasındaki fayda ilişkilerini artıracak yönünde bir inanç bulunmaktadır. Merkel’in sözleri incelendiğinde ise meselenin Zaimoğlu’nun altını çizdiği üzere ekonomik temelli olmadığı belirtilmiştir. Bunun yerine müzakerelerin yol haritası olan kriterler, kurallar veya çeşitli göstergeler bir kenara bırakılarak Türkiye’nin AB yaklaşımının problemli nokta olduğu belirtilmiştir.

Angela Merkel: "...Hayır Türkiye'nin katılımından yana değilim, Türkiye ile imtiyazlı ortaklıktan yanayım. Mevcut genişleme Avrupa'yı- 27 ülkeye çıkarıyor! – ve birlik çok ağır zorluklarla karşı karşıya. Bu çabayı ancak buradaki insanları yanımıza alırsak aşabiliriz. Ayrıca, büyük bir birlik partisinin başkanı olarak dikkat etmem gereken bir şey. On yıl içinde Türkiye, Avrupa'nın en kalabalık nüfusa sahip ülkesi olabilir. Şüphesiz ki son yıllardaki gelişmeleri memnuniyetle karşılıyoruz. Ayrıca CDU, Sayın Erdoğan'ın AKP'si ile çok bilinçli bir diyalog yürütüyor. Ama Türkiye'de reformların gerçek hayatta nasıl kendini kanıtladığını görmek zorundayız. Türkiye ile özel ilişkileri destekliyorum ama bu noktada ülkenin tüm Avrupa kurumlarına tam entegrasyonunun mümkün olduğunu düşünmüyorum..." ("Deutsch muss man lernen", Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Merkel'in Şansölye adaylığı sürecinde katıldığı bu programda Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olan yaklaşımı oldukça açık yüreklilikle izah edilmiş; Merkel bu noktada Türkiye tarafından gerçekleştirilen reformların gerçekten sonuç verip vermediğini irdelemiş yani reformların kâğıt üzerinde olma ihtimalini veya Türkiye toplumu tarafından uygulanabilirliğini sorgulamıştır.

Seyran Ateş: "...Katılım müzakereleri, Türkiye'nin reform yapma isteği üzerindeki baskıyı artırmıyor mu?" ("Deutsch muss man lernen", Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Angela Merkel: "...Bir ülkeye değişmesi için baskı yaptığım bir katılım süreciyle ilgili anlayışım bu değil..." ("Deutsch muss man lernen", Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Seyran Ateş: "...Ama Türkiye'de insan haklarına saygı çok iyi ilerliyor..." Angela Merkel: "...Türkiye buna kendi içinden karar vermeli. AB vasıtasıyla baskı yapılmakla olamaz. AB'de, orada hala işkencenin devam edip etmediğini sormam gereken bir ülke olmasını istemiyorum. Birlik, temel değerler hakkında aynı fikirlere sahip olan ve bunları günlük yaşamda da uygulayan bir devletler birliğidir..." ("Deutsch muss man lernen", Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Mülakatın ilerleyen kısmında Merkel açıkça Türkiye'nin gerçekleştirdiği reformlardaki güvenilirliğine inanmadığı gözlemlenmiştir. Demokratikleşme sürecinin ülke içerisinden gelen dinamiklerle ilgili olduğunu ve baskı yoluyla "Avrupalılaştırma" seviyesine ulaşamayacağını altı çizilmiştir.

Feridun Zaimoğlu: "...Türkiye'ye gelince partinizin insan hakları, demokrasi ve kadının özgürleşmesi konusunda son derece militan olduğunu fark ediyorum. Başörtüsü tartışmasında, CSU'dan bazı beyler adeta feminist bir çıkış yaptı. CDU'nun Türkiye meselesindeki çizgisinden neden ayrıldığınızı anlamıyorum. Adenauer ve Kohl kesinlikle katılım yanlıydı. Şimdi, birdenbire, Hristiyan batı değerleri önümüze çıkıyor. ("Deutsch muss man lernen", Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Angela Merkel: "...Konrad Adenauer katılım olasılığını savunduğunda, AB bir tür serbest ticaret bölgesi idi. Türkiye'nin bu bölgeye katılımını uzun süre önce ortaklık anlaşması ile sağladık. AB bugün

olduğu gibi siyasi bir birliğe katılımı ilgili değildi. Şimdi Türkiye sevindirici bir gelişme kaydetti...” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Angela Merkel tarafından Türkiye’nin AB’ye ekonomik anlamdaki katılımının ortaklık anlaşmasıyla sağlandığı belirtilmiştir. Ancak AB’nin içerdiği anlamın yalnızca ekonomik olamduğu, ekonomik bir birlikten siyasi bir boyuta taşınmasıyla beraber Türkiye’nin bu yeni kazanılmış anlam içerisinde bulunamayacağı da ifade edilmiştir. Esasında bu noktada tarihsel süreç boyunca incelenen Türkiye dış politikasının oldukça başarılı olduğu çıkarımı yapılabilir. AB üyelik süreci boyunca Türkiye’ye ekonomik ve teknik meselelerde belirli standartlar zorunlu kılınmış ve bunların üstesinden gelinmiştir. Ancak AB’nin yeni “Avrupalılık” anlamı Merkel’in ifadelerine bakıldığında herhangi bir reform ile ulaşılabilecek bir boyut olarak gözlemlenmemektedir.

Merkel: “...On yıllardır Avrupa’daki insanlar, mesele tamamen yanıltıcı görüldüğü için Türkiye’nin katılım olasılığını düşünmedi. Şimdi, Türkiye’nin katılma arzusunun, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılım dalgasının yarattığı zorlukla örtüşen bir durum var. Bu arada, önemli bir Kopenhag kriteri de Türkiye’nin yeteneği ile hiç ilgilenmemektedir. AB’nin bütünleştirici gücünün, başka ülkelerin kabulüyle tehlikeye atılmaması gerektiğini belirtilmiştir. Bu durum ise Türkiye özelinde şu anda garanti edilemez. Ve yapısal fonlara katılım veya hareket özgürlüğü açısından tam üyeliğin sonuçları, nüfusun büyük bir kısmında haklı endişelere yol açmaktadır... Türk ortaklarıma söylüyorum: İyi bir yolda olduğunuzu biliyoruz. Ama aynı zamanda entegrasyon gücümüzü de düşünmem gerekiyor ve bu da mevcut durumumuzda beni ayrıcalıklı ortaklık kavramına götürüyor. Can alıcı soru şudur: AB, Türkiye tam üye olsaydı gerekli olduğunu düşündüğümüz entegrasyon derinliğine ulaşabilir mi? Almanya’da bunu yapabileceğimizden şüphe duyan insanların endişelerini anlıyorum. AB’nin kendi imajıyla ilgili. Partim her zaman bu Avrupa Birliği’ni para birimi, hukuk politikası, iç ve dış politika ve hatta araştırma politikası alanlarında belirgin bir entegrasyon derinliğine sahip siyasi bir birlik olarak görmektedir. Bunu keyfi olarak büyük kuruluşlar için keyfi olarak büyük ekonomik farklılıklarla başarmak mümkün müdür? Türkiye, Kopenhag kriterlerinin çoğunu resmi olarak yerine getirse bile, kendimize aynı anda Birliğin derinleşmesini iletme ve başka üye ülkeleri kabul etme gücümüz olup olmadığını sormalıyız...” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

AB’ye katılımın Türkiye hesabında analizi Angela Merkel tarafından öncelikle uluslararası konjonktür açısından değerlendirilmiştir. Ardından Türkiye’nin katılım sürecinde izlediği başarılı sürece vurgu yapmış ancak daha sonrasında AB bütünlüğünün bir başka üyenin dahil olmasıyla tehlikeye atılamayacağına dair Kopenhag kriterine vurgu yapmıştır. Daha sonra Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler kast edilerek Türkiye’nin Avrupalılık müessesine dair kamuoyundaki tam entegrasyon soru işaretlerinin giderilemediği

vurgulanmıştır. Böylelikle Türkiye'nin AB üyeliği mümkün müdür sorusu olumlu veya olumsuz anlamda Avrupalı bir Şansölye adayı tarafından olumsuz ve muğlak bir yaklaşımla yanıtlanmıştır.

Aynı zamanda bu bölümün başlangıcında da bahsedilen AB'nin farklı perspektiflerden algılanışı meselesinde, Angela Merkel'in AB'ye daha muhafazakâr ve durağan bir kimlik tanımı üzerinden yaklaştığı söylenilebilir. İzleyen dönemde de milliyetçi ve sağ eğilimlerin dünya genelinde hâkim olmasıyla beraber Türkiye'nin AB nazarındaki en makul konumu “imtiyazlı ortaklık” statüsünde değerlendirilmiştir.

Zeit Muhabirleri: “...Katılımın, ülkedeki Almanlar ve Türkler arasındaki ruh hali üzerinde nasıl bir etkisi olacak? Katılımsızlığın etkisi ne olur?” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Seyran Ateş: “...Katılımla birlikte ruh hali çok daha iyi olacak. Örneğin anne babamın artık buraya gelmek için vize başvurusu yapmasına gerek kalmayacak. Bu, geri dönmeden yirmi yıl boyunca burada yaşayan ve çalışan insanlar için oldukça kabul edilemez...” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Feridun Zaimoğlu: “...Almanya'da Türklerin durumunu iyileştirmek için üyeliğe ihtiyacımız yok. İyileştirme arzusu zaten burada olan insanların içinden gelmelidir...” (“Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35).

Angela Merkel: “...Bunu sadece vurgulayabilirim. Aynısı Türkiye'deki reform süreci için de geçerlidir...”

Gerçekleştirilen röportajın en sonunda ise Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilerin durumuna değinilmiştir. Bu noktada Seyran Ateş durumu seyahat zorlukları açısından değerlendirmiş ve AB üyeliğinin en basit anlamda bu gibi problemleri engelleyeceğini ileri sürmüştür. Feridun Zaimoğlu ise burada yaşayan insanların zaten AB vatandaşları olduğunu ve durumlarının iyileştirilmesi düşüncesinin manasız olduğunu belirtmiştir. AB içerisinde olan topluluğun kendi içerisinden gelen bütünleşme arzusuyla hareket ettiği takdirde iyileşme sağlanacağını öne sürmüştür. Angela Merkel de bu noktada Türkiye'nin de aynı moral motivasyon ile hareket etmesi gerektiğini ve Avrupalılık değerlerinin müktesebatlar veya eylem planlarıyla oluşturulamayacağını, toplumun öz iradesi nihayetinde erişilebilecek bir nokta olduğunu belirtmiştir.

“...Almanya, her şeyden önce, bu tür göçmenliği artık entegre edemeyeceğini ve finanse edemeyeceğini açıklayacak cesarete sahip olmalıdır. Türkler tarafından saygı duyulan, Berlin'in eski yabancılar komisyonu üyesi Barbara John'un, para tahsis etme konusunda cimri, ancak finansman söz konusu olduğunda cömert olması gerektiği ilkesini takip etmelidir. Artık göçmenlik yapmaktan ve

entegrasyon kurslarına başarılı bir şekilde devam etmesine bağlı kalmanın zorunlu olması gerekmektedir. Bu, yalnızca Almanca öğretme yükümlülüğünü değil, aynı zamanda üç temel değerini öğretmesini ve tanınmasını da içerir: zorunlu eğitim, erkekler ve kadınlar için eşit haklar ve kilise ile devletin ayrılması. Türkiye'nin AB'ye kabulü muhtemelen ülkenin modernleşmesi için bir nimet olacaktır ve umarız Almanya'daki Türkler için değişim için de bir teşvik kaynağı olur çünkü her şey olduğu gibi kalırsa, hiçbir yere ait olmayacaklardır...” – (“Drinnen vor der Tür”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-30).

Türkiye kökenli Almanya'da yaşayan göçmenlerin Türkiye'nin AB üyeliği konusunda oynadıkları role Zeit gazetesinde Eylül 2004'te çıkan “Kapının İçinde” başlıklı haberde değinildiği gözlemlenmiştir. Yukarıda bulunan alıntı haberin son paragrafını oluşturmaktadır. Bu haberin girizgahında ise Türkiye'nin 10-15 sene içerisinde AB üyesi olmasına kesin gözüyle bakılmıştır. Haber sitemkâr bir üslupla bu göçmen grubun entegre olamamasından ve düşük eğitim seviyesine mensup alt grup vasıfsız işlerde çalıştıkları için iş hayatına tutunamayan göçmenlerin Almanya'nın temel değerlerini algılayamamasından bahsetmektedir. Bununla beraber Türkiye'nin üyeliğinin Almanya'da yaşayan göçmen grubun da değişmesi için bir motivasyon kaynağı olabileceği çıkarımında bulunmuştur.

Bu noktada görülen anlayış odur ki, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin Türkiye'nin işlerini kolaylaştırmasından ziyade Türkiye'nin halihazırda AB içerisinde bulunan göçmen nüfusun değişimini sağlayacağı çıkarımı yapılmıştır.

Bu konu incelenen Türkiye basınından gazete haberlerinde kendine o dönem için çok fazla yer bulmamıştır. Ancak karşılaştığımız haberlerde de yine Almanya merkezli kaynaklarla oluşturulan analizlerden Türkiye'nin üyelik sürecine olumsuz anlamda bir katkılarının olduğu anlamı çıkarılmıştır.

“...TAM'ın yaptığı son araştırmaya göre Almanya'da yaşayan Türklerin yüzde 32'si geri dönüş planı yapıyor. Oysa beş yıl önce geri dönüş eğilimi yüzde 22 kadardı. Bu artışla üç önemli etmen var. Birincisi, Türkler arasındaki aşırı işsizlik (yüzde 31). İkincisi, dışlanmışlık duygusunun giderek artması. Özellikle İslam'a karşıtlığın tırmanması. Ve nihayet, Türkiye'deki gelişmelerin giderek umut vermesi. Geçen hafta TAM'ın davetiyle Almanya'daki Türklerin sorunlarını incelemek son derece yararlı oldu. Elimizde gerçekten çok değerli veriler var. Bizim vardığımız sonuç ise: AB içinde 3,9 milyon Türk (fiilen 17'nci üye olabilir) Türkiye'nin AB'ye üyeliğini kolaylaştırmıyor, aksine uzatıyor. Çünkü entegre olmamış, aksine ayrılmışlar. Bu da Avrupa'yı ürkütüyor...” (“Türkler Entegre Olamıyor”, Milliyet Gazetesi, 27 Ekim 2005, Ek-20).

İncelenen bir diğer haberde ise Almanya ve hatta Avrupa içerisindeki Türkiye kökenli nüfusun yok sayıldığına veya bu kimlikleri üzerinden herhangi bir misyon yüklenmemeleri

gerekliliği üzerine kurgulanmış bir yaklaşım görülmüştür. AB Komisyon'un AB mevzuatının Türkçe'ye çevrilmesi görevini Kıbrıs Rum Kesimine vermiştir. Yapılan savunmada ise mevzuatın ada Rumları tarafından daha iyi Türkçe'ye aktarılacağı ve bu sebeple bir yakınlık kurulacağı düşünüldüğü belirtilmiştir. Ancak Türkçe'nin kim tarafından daha iyi kullanılacağı ise tartışma konusudur. Bu hususta Almanya'da bulunan Türkiye kökenli göçmenlerin bu mevzuatı Türkçe'ye çevirecek olması şüphesiz ki her iki toplum açısından daha faydalı bir yaklaşım olurdu.

“...AB yetkilileri bu karar alınırken Kıbrıslı Türkler'in AB konusunda bilgilendirilmesi ve iki toplum arasındaki uyumlaştırma sürecinin dikkate alındığını belirtse de Türkiye bu projeye itiraz etti. Türk diplomatik çevrelerindeki itirazların temelinde ise bu projeye verilen desteğin ardında "siyasi bir yaklaşımın bulunması yatıyor...” (“Türkçe Rumlara Emanet”, Milliyet Gazetesi, 17 Mart 2000, Ek-26).

İzleyen alıntılar gerçekleştirilen mülakatlardan alınmıştır. Gerçekleştirilen tüm görüşmelerde de bu konu hakkındaki tutum Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin süreçte büyük bir etkilerinin bulunmadığı yönünde olmuştur. Bunun yanı sıra etkileri olduysa bile bu etkinin Türkiye'den gelen ilk nesillerdeki kişilerin eğitimsizliklerinden kaynaklı olarak olumsuz şekilde yansıdığı görüşü hakimdir.

“...Almanyalı göçmenlerin Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine olumlu ya da olumsuz bir katkısı olmadı. İkincisi senkrondu. Türkiye'nin imajı zaten olumsuzdu o dönemlerde. Darbeler oluyor, ekonomik darboğazlar oluyor. Avrupa'dan, Almanya'dan yardım almaları gerekiyor... Dolayısıyla Avrupa Birliği içinde Türkiye resmi, bir taraftan Türkiye'nin yansımasıyla besleniyor, kültürel kimliğiyle yani İslami kimliğiyle besleniyor, nüfus yoğunluğuyla besleniyor ve aynı yansımalar burada da aynı şekilde ortaya çıkıyor. Bir; Türkler en büyük kitle, nüfusu yoğun. 100.000 Türk olsa o kadar önemli değil ama Almanya'da 3 milyon, Avrupa Birliği içerisinde 5 milyon. İki; Türkiye uzak kültürel olarak. Buradaki insanlar da halen uzak. Dolayısıyla her iki tarafın yansıması kültürel olarak "bizden değiller", bakış açısı o. Dolayısıyla Avrupa Birliği-Türkiye sürecinde bir nevi iki tarafın çıkarları gereği yönettiği bir yakınlaşma oldu. Böyle içten, her iki tarafın da istediği bir şey değil...” (Birinci Katılımcı ile gerçekleştirilen mülakat, 2019, Essen, Ek-7)

İkinci Katılımcı: “...Oldu. Muhakkak olmuştur. Direkt olarak devlet politikası olarak etkilenemeyiz ama şöyle söyleyeyim: Biliyorsunuz devletlerin çıkarları vardır dost ya da düşmanları yoktur. Menfaatleri ve çıkar ilişkileri vardır. Toplum olarak devlet politikasına belki bir etkisi olmamıştır ama toplum nazarında negatif etkileri de olmuştur...” (İkinci Katılımcı ile gerçekleştirilen mülakat, 8 Haziran 2019, Bochum, Ek-8)

“...Yani buradaki Türklerin sürece etkisi iki taraflı oldu. Hem önce zarar olarak gördüler buradaki Türkleri sonrasında ise Türkiye'deki ve Almanya'daki iktidarlar bir katalizör, bir baskı unsuru olarak

kullandı. Bu baskı unsuruna Türkiye gözünden bakarsak; belki AKP iktidarına kadar Avrupa'daki Türkler sadece döviz getiren insanlar olarak gözüküyordu. AKP iktidarından sonra buradaki insanlara bir seçim hakkı tanındı. AKP'den veya diğer partilerden Almanya'ya, Avrupa'nın birçok yerine siyasetler geldi. Bu siyasi tansiyonu oldukça arttırdı. Almanya gözünde ise buradaki Türkler tamamen problem. Tamamen bir sıkıntı... Dolayısıyla buradaki Türklerin bu sürece çok bir etkisi yok çünkü buradaki Türkler zaten Avrupa Birliğine girmiş durumda. Aslında Türkiye'den önce Avrupa'da yaşayan 5 milyon tane Türk Avrupa birliğine girdi. 5 milyon rakamı bugün bir ülke boyutunda. Yani Türkler Avrupa Birliğine girdi dolayısıyla ama buradaki Türklerin sürece etkisi şu anda çok menfi. Çok kötü yani çok negatif yönde...” (Üçüncü katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 16 Haziran 2019, Ek-9)

“...Benim görüşüme göre herhangi bir etkisi olmadı. Tabi ki çok fazla tartışmalar oluyor. Kendi aramızda bunları konuşuyoruz değerlendiriyoruz ama bir araya gelip bir şey yapıyor muyuz? Hiçbir şey yapmıyoruz. Önderlik yapan da olmadı. Olumsuz etkilemiştir...” (Dördüncü katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-10)

“...Türkiye'nin tanınmasında faydalı oldular ama ben bunu yeterli bulmuyorum. Gerektiği gibi olmadı. Sadece işçi olarak geldikleri için o sınıfta kaldılar. Tanıtım açısından bir faydaları olmadı bana göre. Oraya bir kitle gönderelim ve bize lobi oluştursunlar, ülkemizin tanıtımına katkı sağlasın düşüncesiyle insanlar buraya gönderilmediler. O yıllarda Türkiye'de iş yoktu, bir gelecek yoktu. Hatta gelenlerin birçoğunun okuma yazmasının olmadığını da biliyoruz. O insanların nasıl katkısı olabilirdi? Olduğu kadar oldu ama daha kontrollü gönderilselerdi, yetiştirilmiş kişiler gönderilseydi farklı olabilirdi... Buradaki Türkler ağızyla kuş tutsalar dahi Türkiye'yi Avrupa Birliğine almazlar diye düşünüyorum. Biz zaman zaman Almanlarla yapılan programlara katıldığımızda Türklerin güzel yaptığı şeyleri de anlatıyoruz ama bu bir etki yaratmıyor. Türkiye'nin genel politikası değişmediği müddetçe ya da onların Türkiye'ye bakış açısı değişmediği müddetçe Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesi zor...” (Katılımcı Beş ile Gerçekleştirilen Görüşme, Essen, 17 Haziran 2019, Ek-11).

“...Birinci nesilde bu faktörü göremiyoruz çünkü gelirken dışlerine, gözlerine, içine bakılan insanlardan bir şey beklemek çok akla yatkın değil. İkinci nesil de bu sürece çok katkı sağlayamadı çünkü birinci kuşağın etkisiyle hala Avrupalı Türk olma eğiliminde değildi. Yer yer olsa da bütün bir kitleyi kapsamıyor ama üçüncü nesil neredeyse bir Avrupa Türklüğü ortaya çıkardı. Dolayısıyla bunların yer yer hem ekonomik hem de bilim ve sanatta yer almalarıyla birlikte Türkiye ve Avrupa arasındaki köprüleri çok rahat bir şekilde kurmalarına vesile oldu. Dile hâkim olmaları ve buranın kültürü, tarihi hakkında bilgi edinmeleri ile birlikte ikisini sentez haline getirmiş hale gelen yapı ortaya çıktı. Niyetin halis olması maalesef atılan adımların doğru olmadığını gösterdi. Niyet belki doğrudu ama atılan adımlar, yapılan işlemler bu mahiyette değildi. Bu bir eleştiri ya da olumsuzluk olarak addedilebilir ama maalesef elli yıllık sürece baktığımızda anlayabiliriz. Belki çok iyi niyetli ama atılmış adımların iyi niyetli olmasıyla birlikte karşı taraftan aldığımız bir "aferin" yok. Bu aferin atılacak imzayla alakalı. Gümrük vergisi olsun, vizelerin kaldırılması olsun veya yaptırımların Türkiye Cumhuriyeti Devletine diktayla yapılıyor olması da buradaki vatandaşın ister istemez kabuğuna

çekilmesine neden oldu...” (Altıncı katılımcı ile gerçekleştirilen görüşme, Essen, 23 Haziran 2019, Ek-12).

Kaya ve Kentel’in çalışmasında değindiği üzere Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenler AB’yi temelde ekonomik olarak önemli bir güç olarak değerlendirmiştir (2005: 60). Bu tanımlama ile gerek görüşmelerin içeriğinde gerekse de gazete haberlerinin söylem analizlerinde karşılaşılmıştır. Ayrıca Almanya özelinde ekonomik entegrasyonun incelendiği başlıkta ise Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin ekonomik olarak entegrasyonlarının tamamlandığı sonucuna ulaşılmışsa da Türkiye’nin Avrupa’ya mevcut ekonomik verilerle entegre olması zor görünmektedir.

Bunun yanı sıra katılımcılar Türkiye’nin AB yolculuğunda göçmen grupların etkilerini oldukça sınırlı olarak değerlendirmiştir. Bunun temel sebebinin Türkiye kökenli göçmenlerin öncelikle Almanya’ya misafir işçi olarak gönderilmelerinde yatmaktadır. Almanya toplumu şüphesiz ki Türkiye’yi ve İslam’ı misafir işçilerden evvel de tanımaktaydı ancak bir arada yaşama ve ciddi olarak karşılıklı tanışmanın yarattığı kültür şokunun etkisi önemlidir. Gerek Almanya’daki Türkiye kökenli göçmenlerin hayatlarının iyileşmesi gerekse de Angela Merkel’in ifadelerinde vücut bulan bu tecrübenin Avrupa halkları üzerinde yarattığı soru işaretlerinin silinmesi kolay olmamış ve olmayacaktır.

Almanya’da yaşayan mevcut Türkiye kökenli nüfusun entegrasyonunun sağlanamamış olması “Avrupalılık” kimliğini tam olarak benimseyemeyen bir Türkiye imajının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda ifade edilen Avrupalılık kavramına yüklenen durağan ve hareketli anlamlar uluslararası konjonktürün el verdiği ölçüde Türkiye’nin hareket alanını genişletebilmiştir. Ancak Schröder iktidarının ardından Angela Merkel ile beraber daha Kuzey merkezli bir Avrupa Birliği oluşturma ideası Türkiye’nin Avrupalılık kimliği ile uyumunu daha şiddetli ispatlaması mecburiyetini ortaya koymuştur.

Esasında Türkiye’nin üyeliği, yalnızca Güneydoğu Avrupa’nın istikrara kavuşmasına ve demokrasinin bölgeye yayılmasına yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda Almanya gibi AB üye ülkelerinde başarısız entegrasyonun yaralarını da iyileştirebilir gözlemi her iki ülkedeki basın kaynakları tarafından doğrulanmıştır. Almanya’da yaşayan Türkiye kökenlilerin STK çalışmaları da göçmenlerin olumsuz imajlarını değiştirmeye yetmemiş kendi içerisinde bulunan Türkiye gündemine dair çatlaklar daha da ayrışmalara neden olmuştur.

Yukarıda ifade edilen sebeplerden dolayı Türkiye kökenli göçmen toplum Almanya’da herhangi bir lobi veya diaspora faaliyeti gösterememiş; Türkiye’nin AB serüveninde olumlu anlamda çok kısıtlı katkılarda, hatta kimlik oluşturma anlamındaysa olumsuz etkilerde bulunmuştur. Başarısız entegrasyon verileri Almanya özelinde Avrupalı halkın Türkiye üyeliği konusunda olumsuz bir yaklaşım içerisinde bulunmasına neden olmuştur.

SONUÇ

Tez çalışmasının teorik başlığı altında kimlik kavramının oluşumu ve kimliğin İnşacı teorideki yeri incelenmiştir. Kimlik, içinde bulunduğu ortamın sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi alanları başta olmak üzere insanın karşılaşılabileceği her türlü alandan etkilenir ve aynı zamanda onu etkilemektedir. Bu karşılaşma veya özne ile bulunduğu ortam arasındaki etki-tepki atmosferi hem ortam hem de özneyi dönüştürür. Bundan kaynaklı olarak özne ve dolayısıyla onun kimliği eskisiyle kıyaslandığı takdir de aynı değildir. Birikim ve süreklilik ile ilerleyen bu yeni kimlik, bireyin ve toplumun geleceğinin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynayacaktır. Bu rolü en tutarlı bakış açısı ile açıklayabilen yaklaşım ise İnşacı teori olmuştur, insana dair özellikleri yaptığı analizlerde dışarıda bırakmayan İnşacı yaklaşım bu özelliğinden dolayı tez çalışmasının teorik tabanını oluşturmuştur.

Gerek Osmanlı Devleti zamanında gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Almanya, Türkiye için her zaman yakın ilişkiler geliştirilmesi gereken devletlerin başında gelmiştir. Almanya, Avrupa devletlerinin önce ekonomik daha sonra da siyasi bütünleşme yolunda adımlar attığı AET ve AB kurumlarının gelişimi sürecinde, Türkiye'nin bu kurumların yakınında bulunmasına yönelik politikalar geliştirmiştir. Almanya siyasetinde Avrupa Birliği kavramına daha liberal anlamlar yükleyen politika yapımcılar Türkiye'nin tam üyeliğini daha fazla destekleme arzusundayken, bu kavrama daha muhafazakâr yaklaşan Hristiyan demokratlar ise ayrıcalıklı ortaklık kavramlarını Türkiye'nin üyelik serüveninin bir çözümü olarak görmüşlerdir. Almanya her iki yaklaşımda da Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne bir şekilde eklemlenebilmesi için katalizör görevi görmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın iş gücü ihtiyacını karşılamak üzere, Türkiye ile Federal Almanya arasında 30 Ekim 1961 tarihinde imzalanan işgücü anlaşması 2021 itibarıyla 70. Yıldönümünü kutlayacaktır. Alman Göç ve Mültecilik Dairesi rakamlarına göre 2020 sonu itibarıyla Almanya'da 1 milyon 461 bin 910 kişi, Türkiye pasaportuna sahip göçmen statüsünde yaşamaktadır. Çifte vatandaşlık hakkına sahip ya da yalnızca Almanya vatandaşlığı bulunan Türkiye kökenli kişilerinde dahil edildiği istatistikte ise bu sayı 2 milyon 824 bin olarak aktarılmıştır.²⁶

Bu göç süreci içerisinde o zaman ki ismiyle Federal Almanya'ya çalışmaya gelen misafir işçilerin eğitim seviyelerinin ve şehirde yaşayış tecrübelerinin düşük olması, Almanya

²⁶Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilerin nüfusuna dair araştırma için: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Tabellen/migrationshintergrund-staatsangehoerigkeit-staaten.html>, Erişim Tarihi: 01.06.2021

halkında Türkiye'nin daha yakından tanınması adına olumsuz bir imaj yaratmıştır. İkinci ve üçüncü nesillerde bu imaj yerini, topluma ekonomik olarak entegre olmuş çalışkan işçiler stereotipine dönüşse de sosyal anlamdaki entegrasyon sağlanamamıştır. Bundan kaynaklı olarak Almanya'ya veya diğer Avrupalı ülkelere gönderilen işçilerin Türkiye'nin bir lobi mekanizması olduğu yönündeki algı problemlidir. Toplumda daha yeni yeni statü kazanabilen bu insanlar Türkiye'nin Avrupa Birliği serüvenine etki etme kabiliyetine sahip olmamışlardır. Sivil Toplum Kuruluşları vasıtasıyla Türkiye-AB ilişkilerine hız kazandırma ideali olan Avrupalı Türkiye kökenli göçmen gruplarının da henüz sesleri yeterince güçlü çıkmamaktadır.

Ancak yine de bu tam üyelik serüveninde Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecinden pek çok kazanım elde ettiği söylenilebilir. Kopenhag kriterleri bağlamında demokrasinin ve insan haklarının gelişmesi, hukukun üstünlüğüne sadık kalınması ve azınlık hakları konularında iyileştirmelerin kaydedildiği gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra ekonomik regülasyonların üretim sürecinde büyük etkilere sahip olduğu ve üretilen mal ve hizmetlere getirilen standardizasyon ile beraber Türkiye kendini Avrupalı klasmanına yaklaştırmada başarılı olmuştur.

Ancak bunun yanı sıra özellikle 3 Ekim 2005'te müzakereler için başlangıç tarihinin verilmesiyle birlikte Türkiye'nin önüne daha sıkı bir "Avrupalı" kimliği tanımı çıkaran Hristiyan Demokrat yaklaşımın ve Kıbrıs meselesinin reform sürecinin yavaşlamasına neden olduğu görülmüştür. Bunun ardından kamuoyunda Türkiye'nin AB'ye gireceği inancı yavaş yavaş kaybolurken Türkiye tarafından da Avrupalı değerlerin sorgulanması tartışmaya açılmıştır.

Maastricht Anlaşmasının ardından ekonomik bir topluluk olmaktan ziyade Avrupalı üst kimliğine sahip bir siyasal yapı olarak hareket eden AB, Türkiye'nin üyeliğini hem nüfus büyüklüğü ve ekonomik gerilik gibi rasyonel sebeplerle hem de bir takım siyasi muhalefet - Yunanistan ve GKRY- ve kültürel sebeplere dayandırarak geciktirmeye çalışmış veya tam üyelik yerine "imtiyazlı ortaklık" gibi ara statüleri vadetmiştir.

Bu noktada Türkiye kökenli olma kimliği taşıyan Almanya'daki misafir işçilerin entegrasyonları Türk-Türkiye kimliğinin Avrupa kamuoyunda tanınmasında önemli rol oynamıştır. Analiz ettiğimiz gazete haberlerinde de görüldüğü üzere "kültürel" olarak farklılık içeren bu kimliğin ilk gerçek temsilcileri "misafir işçiler" olarak görülmüştür.

Misafir işçilerin Türkiye'nin AB serüvenindeki etkilerini incelediğimiz dördüncü bölümde toplamda altı farklı görüşmeci, Milliyet gazetesinden on beş farklı haber ve Almanya medyasından on farklı habere söylem analizi uygulanmıştır.

Bu incelenen verilerin tümü önce MAXQDA – 2020 programında değerlendirilmiş ve frekanslarına göre kelime bulutları oluşturulmuş ardından yapılan kodlamada ortaya çıkan “kimlik oluşumu” “ekonomik entegrasyon” “siyasi entegrasyon” “sosyal entegrasyon” ve “AB ile olan ilişkilere etkiler” temaları dahilinde metinler incelenmiştir. Bu bulgular dahilinde varılan sonuçlar ise şöyle aktarılabilir:

İlk olarak Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmen kimliği özellikle birinci nesil göçmenlerle oluşmuştur. Bu göçmenlerin doğrudan köyden yabancı bir ülkeye göçü bu kimliğin algılanması boyutunda Alman toplumu üzerinde oldukça olumsuz imgeler bırakmıştır. Yalnızca Almanya mediasındaki haberler tarafından değil görüşmeciler tarafından da doğrulanan bu gözlem özelinde katılımcıların bu imajı düzeltmek adına STK’lar vasıtasıyla çabaladıkları ancak kazınan resmin incelenen süreçte değiştirilemediği gözlemlenmiştir. Yine birinci nesil göçmenlerin oldukça uzun saatler çalışması ve misafir işçi olarak adlandırıldıkları için entegrasyon adına herhangi bir uygulamaya girişilmemesi burada doğan veya aile birleşimleri yoluyla Almanya’ya gelen ikinci neslin dil problemleri yaşamalarına, kalıcılığın kesinleşmesi ile beraber marjinalleşme yolunda ilerlemelerine ve psikolojik rahatsızlıklar geçirmelerine neden olmuştur. Birinci nesil ile oluşan Türkiye kimliğinin sarsıcı etkileri günümüzde de sürmektedir. Özellikle Alman toplumunun yaşlı nüfusunda Türkiye kökenli göçmenler imgesi ülke içerisinde bir problem olarak gözlemlenmektedir. Ayrıca incelenen medya kaynaklarında da Türkiye kökenli göçmenler üzerine tıpkı geçmişte olduğu gibi oryantal bir söylem uygulanmış ve bu da ilgili grubun ötekileşmesine neden olmuştur.

İkinci olarak ise Almanya’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin büyük kısmı ekonomik entegrasyonunu tamamlamıştır. Almanya ekonomisine müteşebbis sınıf boyutunda oldukça büyük katkılar verilmektedir. Tüm nesillerin devlete vergi verme anlamında da oldukça iyi performans gösterdikleri gerçeği tüm katılımcılar ve gazete haberleri tarafından doğrulanmıştır. Yine ekonomik anlamda özellikle ikinci nesilde işsizlik problemi ortaya çıkmış olsa da bu diğer entegrasyon problemlerinin yanında ekonomik entegrasyon başlığı altında daha az ifade edilen bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Ekonomik entegrasyonun birinci ve ikinci nesillerde küçük orta ölçekli işletmeler vasıtasıyla iyi işlemesi üçüncü ve dördüncü nesillerin doğrudan iş gücü piyasalarına önceki nesillere oranla daha kolay girmesi buradaki toplumun sınıfsal olarak ilerlediğinin de bir göstergesi olmuştur. Artık dördüncü nesilden itibaren ve değişen göç profili ile beraber dile ve kültüre hâkim entegrasyona ihtiyaç duymayan nesiller yetismeye başlamıştır.

Üçüncü olarak ise Almanya siyasal hayatına entegrasyon incelenmiş ne yazık ki bu noktadaki entegrasyonun ekonomik anlamda olduğu kadar konuşulmadığı gözlemlenmiştir. Kaya ve Kentel (2005) tarafından yapılan saha çalışması sonuçları kapsamında Türkiye kökenli göçmen halkın Almanya siyasetine ilgi oranının düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca bu grubun oy oranının da seçmen grafiklerinde çok küçük bir orana tekabül etmesi onlar üzerine ekstra bir ilgi oluşmamasına neden olmuştur. Tüm görüşmeciler tarafından mutabık kalınan siyasi entegrasyon açısından problem yaratan bir başka husus olarak bu göçmen topluluğun Türkiye siyasetine duyduğu ilginin çok yüksek seviyelerde seyretmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle Türkiye seçimlerine oy verme işleminin eskiye oranla daha da kolaylaşmasıyla birlikte göçmenlerin siyasi anlayışlarında tüm ilgi Türkiye üzerine çekilmiştir. Bu yaklaşımı görüşmecilerin haricinde Almanya'daki gazete haberleri analizinde de gözlemleyebilmekteyiz. Ayrıca nispeten muhafazakâr-sağ görüşlü STK'ların temsilcileri Avrupa Parlamentosunda bulunan veya Almanya Parlamentolarında bulunan Türkiye kökenli temsilcilerin kendilerini temsil etmediğini ve bunun bir siyasi entegrasyona örnek gösterilemeyeceğini savunurken, liberal ve sol görüşlü yaklaşıma sahip grupların temsilcileri bunun entegrasyona güzel bir örnek olabileceğini savunmuşlardır.

Dördüncü olarak sosyal entegrasyon hakkında en büyük problemin dil olduğu gözlemlenmiştir. Birinci, ikinci ve üçüncü nesillerde Almanca konuşamama oranı kesin olarak bilinmese de incelenen haberlerde ve görüşmelerde ifade edildiği üzere Almanya hayatında yaşantısını Türkiye kökenlilerin ağırlıklı olarak bulunduğu mahallelerde sürdürerek ve iş hayatlarında da yalnızca Türkçe konuşarak sonlandıran insanların varlığı aşîkardır. Bunun ardından büyük problemlerin bir başkası ise eğitim meselesi olarak gözlemlenmiştir. Eğitim meselesinde de Türkiye kökenlilerin yüksek dereceli eğitime katılma oranları oldukça düşük seviyelerde seyretmektedir. Almanya ve Türkiye basınında incelenen gazete haberlerinde bu durum çok defa tekrar edilmiştir. Sosyal entegrasyon anlamındaki bir diğer önemli mesele ise kadınların sosyal yaşamda görünürlüğünün azlığı olarak ifade edilmiştir. Özellikle Zeit gazetesi tarafından Angela Merkel ile yapılan röportajda kendisinin ifadelerinde bu durum açıkça ifade edilmiştir. Almanya basınındaki haberlerin hâkim söyleminde ise Türkiye kökenli göçmen kadınların ağırlıklı olarak sosyal dünya ile olan bağlantılarının azlığı, ev içerisine hapsedilmiş oldukları belirtilmiştir.

Beşinci olarak Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin bu sürece yönelik etkileri ve süreçten etkilenimleri incelenmiştir. Yapılan görüşmeler, Türkiye ve Almanya'dan seçilen gazete haberleri ve literatür doğrultusunda bu grubun üyelik süreci üzerine olumlu anlamda çok büyük etkileri bulunmamaktadır.

Kaynakların incelenmesi neticesinde ulaşılan sonuç bu göçmen nüfusun birinci neslinin eğitimsizliği ve Alman toplumundan gözle görülür orandaki farklı yaşayış biçimleri nedeniyle, AB'nin Avrupalılık kapsamındaki bakış açıısıyla oldukça zıt bir noktada bulundukları gözlemlenmiştir. Misafir işçilerin kalıcı olmalarının ardından girişilen entegrasyon çabalarının sonuçlarının da büyük ölçüde başarısız olması Türkiye'nin üyeliğini, stereotiplere de dayanan Türk/Türkiyeli imajı ile olumsuz anlamda etkilemiştir.

Gerek gazete haberleri gerekse mülakatlar Türkiye'nin AB üyeliğine dahil olmasıyla beraber burada yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin durumlarında iyileşme sağlayabileceğinin altını çizmiştir. Aksi halde buradaki göçmen grubun lobi oluşturma veya ikili ilişkilerde bir köprü noktası olmak gibi bir misyonu olmamış olsa bile bunun başarılamayacağı sonucuna varılmıştır. Bu sebeple temelde Türkiye'nin AB üyeliği için kendi içerisinden bir Avrupalı kimliğinin oluşturmasına özen gösterilerek üyelik sürecinin başarıya ulaşabileceği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Süreli Yayınlar

- Abadan Unat, N. (1977). "Implications of Migration on Emancipation and Pseudo-Emancipation of Turkish Women". *International Migration Review*, 11(1): 31-57.
- Adar, S. (2019). "Rethinking Political Attitudes Of Migrants From Turkey And Their Germany-Born Children- Beyond Loyalty and Democratic Culture, *SWP Research Paper*, (7): 1-35.
- Aggestam, M. (2004). "Corporate Governance and Capital Groups in Poland". *Journal of East European Management Studies*, 9(4): 368–391.
- Akçay, E. Y. (2012). "1970'lerde Siyasi Partilerin Gözüyle Türkiye'nin AET'ye Bakışı: AP, CHP, MHP, MSP, DP2, TKP Örnekleri". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7): 25-45.
- Akşemsettinoglu, G. (2014). "50. Yıldönümünde Ankara Anlaşması Perspektifinden Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Kısa bir Bakış". *Cankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, 11(2): 213-238.
- Alpan, B. (2015). "Bir İmkan Olarak Avrupalılık Kimliği: Türkiye-AB İlişkileri Tartışmalarının Neresinde?". *Marmara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 23(2): 5-26.
- Altun, A. (2016). "AB'nin Vize Politikası Bağlamında Sığınmacıların Durumu ve Türkiye-AB Geri Kabul Antlaşması". *International Journal of Academic Values Studies*, 2(3): 36-47.
- Arı, K. ve Kıran, A. (2011). "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık". *Ekev Akademi Dergisi*, 15(46): 49-64.
- Arısan Eralp, N. (2017). "Nevi Şahsına Münhasır Bir Ortaklık: Türkiye-AB İlişkileri". *Liberal Perspektif*, (8): 5-37.
- Arısoy, A. (2010). "European Tradition of Federalism and Federalist Movements in European Integration". *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10(4): 1195-1206.
- Aslan, R. (2000). "Türkiye-Avrupa Birliği Sancılı Gelişen İlişki". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 55(3): 10-28.
- Aybey, A. (2004). "Turkey And The European Union Relations: A Historical Assessment". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 4(1): 19-38.
- Aydın Düzgüt, S. ve Gürsoy Y. (2008). "International Influences On The Turkish Transition To Democracy in 1983". *Cddrl Working Papers*, 87: 1-50.

- Aydın, M. (1996). "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01): 71-114.
- Aydın, M. ve Ereker, F. (2014). "Türkiye’de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 11(43): 127-156.
- Aydın, Y. (2014). "The New Turkish Diaspora Policy: Its Aims, Their Limits And The Challenges For Associations Of People Of Turkish Origin And Decision Makers In Germany". *SWP Research Paper*, (10): 1-35.
- Aydın-Düzgıt, S., Rumelili, B., & Gülmez, S. B. (2020). "Turkey as a Model for the Mediterranean? Revealing Discursive Continuities with Europe’s Imperial Past". *Interventions*, 22(6): 741–762.
- Başkurt, İ. (2009). "Almanya’da Yaşayan Türk Göçmenlerin Kimlik Problemi". *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2): 81-94.
- Berksoy, T. (1998). "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Anatomisi". *Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 6(1): 15-45.
- Bulmer, S. (2009). "Germany And The EU Constitutional Debate From Launch To Salvage Operation". *SWP Research Paper*, (02): 1-15.
- Burçoğlu, N. K. (2003). "Türk-Alman Kültürel İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi". *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 11(2): 169-209.
- Büyüktanır, D. (2015). "Toplumsal İnşacı Yaklaşım ve Avrupa Bütünleşmesinin Açıklanmasına Katkıları". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 14(2): 1-24.
- Cary, N. D. (2019). "Review Essay: Helmut Schmidt, Euromissiles, and the Peace Movement". *Central European History Society of the American Historical Association*, (52): 148-171.
- Chopra, H.S. (1972). "Willy Brandt’s "Ostpolitik" and its impact on Franco-German relations". *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 28(3): 227-235.
- Cunha, A. (2012). "The European Economic Community’s Third Enlargement A Winners Competition For The Member States". *The Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, 12(6): 1-18.
- Çakmak, H. (2009). "Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri". *Türk Yurdu Dergisi*, 98(257): 1-15.
- Dalbay, R. C. (2018). "Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(31): 161-176.
- Demirağ H. ve Kakışım C. (2018). "Almanya’daki Türklerin Göç ve Entegrasyon Süreci: Birinci ve Üçüncü Kuşak Karşılaştırması". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (75): 123-152.

- Denison, A. (2001). "German foreign policy and transatlantic relations since unification". *German Politics*, 10(1): 155-176.
- Dijk, T. A. (1989). "The Implementation of the Final Act of Helsinki: The Creation of New Structures or the Involvement of Existing Ones?". *Michigan Journal of International Law*, 10(1): 110-126.
- Doyuran, L. (2018). "Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi (Televizyon Dizileri Örneğinde)". *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4): 301-323.
- Eder, C. ve Halla, M. (2018). "On the Origin of the German East-West Population Gap". *Johannes Kepler University of Linz, Department of Economics. Working Paper*(1817): 1-35.
- Emmery, F. ve Petrovi, S. (2014). "The Past, Present, And Future Of EU Enlargement". *Fordham International Law Journal*, 37(5): 1349-1420.
- Erdem, G. (2015). "12 Eylül Darbesi'nin Türkiye'nin Avrupa ile İlişkilerine Etkileri: Avrupa Topluluğu ve Avrupa Konseyi'yle İlişkiler". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 14(1): 29-64.
- Erdoğan, M. M. (2006). "Türkiye-AB İlişkilerinde Ortak Payda: Vizyonsuzluk". *Liberal Düşünce*, 11(43): 137-148.
- Erdoğan, M. M. (2008). "Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu/Avrupa Birliği İlişkilerinde Değişmeyen Öncelikler". *Liberal Düşünce*, 51(2): 123-140.
- Erdoğan, M. M. (2009). "Earned Europeanness: Turkey and Diaspora Turks in Europe". *American Journal of Islamic Social Sciences*, 26(4): 136-146.
- Ereker, F. (2013). "Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(36): 45-71.
- Ermağan, İ. (2012). "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye-Almanya İlişkileri". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20): 73-91.
- Gleason, P. (1983). "Identifying Identity: A Semantic History". *The Journal of American History*, 69(4): 910-931.
- Goebel, J. R. (2003). "The European Union in Transition: The Treaty of Nice in Effect; Enlargement in Sight; A Constitution in Doubt". *Fordham International Law Journal*, 27(2): 455-502.
- Gözen, R. (2006). "Türkiye-AB Yakınlaşması: 1999 AB Helsinki Zirvesinden 2003 Irak Savaşına Stratejik Algılamalarda Dönüşüm Süreci". *Uluslararası İlişkiler*, 3(10): 115-146.

- Güllüpınar, F. (2014). “Almanya’da Göçmen Politikaları ve Türkiyeli Göçmenlerin Trajedisi: Yurttaşlık, Haklar ve Eşitsizlikler Üzerine”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1): 1-16.
- Gümrükçü, H. (1999). “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Dünden Bugüne Evrimi”. *Birikim*, 128, 65-80.
- Hakola, R. (2009). “Erik H. Erikson’s Identity Theory and the Formation of Early Christianity”. *Journal of Beliefs and Values*, 30(1): 5-15.
- Hiç Gencer, A. E. (2011). “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Temel Bakışlar: Dün, Bugün ve Yarın”. *Akademik Bakış Dergisi*, (25): 1-16.
- İçduygu, A. (2010). “The Politics Of Demography And International Migration: Implications For The EU-Turkey Relationship”. *Journal Of Balkan And Near Eastern Studies*, 12(1): 59-71.
- İçduygu, A. ve Aksel, B. D. (2013). “Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective”. *Perceptions*, 13(3): 167-190.
- İmançer, D. (2003). “Çağdaş Kimliğin Yapılanma Süreci ve Televizyon”. *Doğu Batı*, 6(23): 233-250.
- İnat, K. (2009). “Birleşme Sonrasında Almanya’nın Dış Politikası: “Normalleşmenin Son Adımları”. *Bilgi*, 18(1): 1-37.
- Kahraman, S. (1997). “The European Union And The Challenge of Enlargement”. *Marmara Journal of European Studies*. 5(2): 147-178.
- Karabulut, U. (2007). “Anavatan Partisinin İktidarı’nın İlk Yıllarında Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu İlişkileri ve Türkiye’nin AET’ye Tam Üyelik Başvurusu”. *ÇTTAD*, 4(14): 137-159.
- Karakaş, M. (2013). “Türkiye’nin Kimlikler Siyaseti ve Sosyolojisi”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2): 1-44.
- Karaosmanoğlu, L. A. (2014). “NATO’nun Dönüşümü”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 10(40): 3-38.
- Karimifard, H. (2012). “Constructivism, National Identity and Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran”. *Asian Social Science*, 8(2): 239-246.
- Katz, P. (2003). “The Treaty of Nice and European Union Enlargement: The Political, Economic, and Social Consequences of Ratifying the Treaty of Nice”. *University of Pennsylvania Journal of International Law*, 24(1): 225-262.
- Kaya, A. (2015). “Euro-Türkler, Kuşaklararası Farklılıklar, İslam ve Entegrasyon Tartışmaları”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 44-79.

- Kaya, A. (2018). "Right-wing populism and Islamophobia in Europe and their impact on Turkey-EU relations". *Turkish Studies*. 1-28
- Kaya, S. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3): 84-111.
- Kılıçbay, M. A. (2003). "Kimlikler Okyanusu". *Doğu Batı*, 6(23): 155-163.
- Kılınç, R. (2008). "İslam ve Avrupa Entegrasyonu". *Liberal Düşünce*, 51(2): 27-40.
- Kirişçi K. ve Kaptanoğlu N. (2011). "The Politics of Trade and Turkish Foreign Policy". *Middle Eastern Studies*, 47(5): 705-724.
- Kirişçi, K. (2005). "Türkiye ve Avrupa Birliği: Katılım Öncesi Dönemin İç ve Dış Politika Dinamikleri". *Uluslararası İlişkiler*, 2(8): 79-118.
- Klatt, H. (1992). "German unification and the federal system". *German Politics*, 1(3): 1-21.
- Koçak, S. Y. (2009). "Avrupa Birliği Geri Kalmış Bölgeleri Geliştirebildi mi: Extremadura ve Viseu Bölgeleri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3): 327-341.
- Kowert, A. P. (1998). "National Identity: Inside and Out". *Security Studies*, 8(3): 1-34.
- Kula, O. (2003). "Almanya'daki Türklerin Kültürel Kimliği". *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 11(2): 211-234.
- Küçük, M. (2009). "Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak". *Ege Akademik Bakış*, 9(2): 771-795.
- Lindgaard J., Wessel Uyğur A. ve Banke S. F. C. (2018). "Turkey in European Identity Politics: Key Drivers And Future Scenarios". *Feuture*, (19): 1-40.
- Marktler, T. (2008). "The European Court of Justice as lawful Judge". *ICL Journal*, 2(4): 344-363.
- Martin, L. P. (1981). "Germany's Guestworkers". *Challenge*, 24(3): 34-42.
- Maull, H. W. (2008). "Germany and the Art of Coalition Building". *Journal of European Integration*, (30): 131-152.
- Mavrokordatos, P. ve Michael A. (2010). "Germany: Twenty Years After The Union". *International Business Economics Research Journal*, 9(4): 113-124.
- Mertes, M. (2002). "Helmut Kohl's Legacy for Germany", *The Washington Quarterly*, (3):64-79.
- Moon, D. (2005). "Discourse, Interaction, and Testimony: The Making of Selves in the U.S. Protestant Dispute Over Homosexuality". *Theory and Society*, 34(5): 551-577.
- Mor, H. (2010). "Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci ve Sorunları". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(1): 499-541.

- Müftüler-Baç, M. (2005). "Turkey's Political Reforms: The Impact of the European Union". *Southeast European Politics and Societies*, 10(1): 16-30.
- Müller, P. (2010). "German Foreign Policy and The EU's Collective Conflict Resolution Policy in the Middle East Between National Projection and EU Adaption". *The European Union in International Affairs*, (2): 2-22.
- Nas, Ç. (2001). "Turkish Identity And The Perception Of Europe". *Marmara Journal Of European Studies*, 9(1): 177-189
- Oğurlu, E. (2019). "Understanding the Distinguishing Features of Post-Westphalian Diplomacy". *Perceptions: Journal of International Affairs*, 24(2): 175-194.
- Oğuzlu, T. (2013). "Turkey and NATO". *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1): 1-10.
- Öniş, Z. (2003). "Domestic Politics, International Norms and Challenges to the State Turkey-EU Relations in the post-Helsinki Era". *Turkish Studies*, 4(1): 9-34.
- Özdemir, H. (2006). "Küreselleşme Avrupa Birliği ve Türkiye Üçgeninde Kimlik Parçalanması ve Kimlik Yönetişi". *Uluslararası İlişkiler*, 3(9): 173-2003.
- Özkan, F. (2019). "Uluslararası İlişkilere Disiplinlerarası Yaklaşım: Tarih ve Teori Üzerine Bir Değerlendirme". *Uluslararası İlişkiler*, 16(61): 5-22.
- Özsoy Kırkpınar, N. ve Kobak, Ö. (2019). "Yugoslavya'daki Kimlik Çatışmalarının Sosyal İnşacılık Teorisi Kapsamında İncelenmesi". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(22): 208-219.
- Price, R. ve Reus-Smit, C. (1998). "Dangerous Liasons?". *European Journal of International Relations*, 4(3): 259-294.
- Sancaktar, C. (2008). "İnsan Hakları ve Demokrasi Teması Bağlamında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri". *Stratejik Araştırmalar Dergisi*. 1(12): 114-123.
- Sarı Ertem, H. (2012). "Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: Kimliğin Güvenliği ve Güvenliğin Kimliği". *Güvenlik Stratejileri*, 8(16): 177-236.
- Schoutete P. ve Wallace H. (2002). "The European Council". *Groupement D'Etudes et de Recherches Notre Europe*, 19: 1-30
- Schuetz, A. (1953). "Common-Sense and Scientific Interpretation of Human Action". *Philosophy and Phenomenological Research*, 14(1): 1-33.
- Southern, D. (1992). "The constitutional framework of the new Germany". *German Politics*, 1(1): 31-49.
- Soyaltın Colella, D. (2020). "Türkiye-Avrupa Birliği (AB) İlişkilerinde 1990'lı Yılların Analizi". *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(3): 26-56.

- Stein, E. (1983). "European Political Cooperation (EPC) as a Component of the European Foreign Affairs System". *Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 43(1): 49-69.
- Şahin, B. (2010). "Almanya'daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme". *Bilig*, (55): 103-134.
- Şahin, S. (2017). "Almanya ve Avusturya'da Dördüncü Kuşak Türk Gençleri". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, (26): 281-291.
- Şatana, N. S. (2015). "Uluslararası İlişkilerde Bilimsellik, Metodoloji ve Yöntem". *Uluslararası İlişkiler*, 12(46): 11-33.
- Şen, F. (2003). "The Historical Situation of Turkish Migrants in Germany". *Immigrants & Minorities: Historical Studies in Ethnicity, Migration and Diaspora*, 22(3): 208-227
- Şirin, B. (2020). "Değişen Dünya Düzeninde Yeni Alman Dış Politikası". *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19(2): 467-500.
- TBMM, (1973). "133ncü Birleşim". *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*. 39(133): 618-650.
- Tonus, Ö. ve Karluk, R. (2000). "Turkey's Membership Perspective After Helsinki Summit". *MPRA*, 18(58): 205-221.
- Uysal, C. (2001). "Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler". *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (01): 140-153.
- Ünver, C. O. (2003). "Almanya'ya Türk İşgücü Göçü: Geçmişten Geleceğe Sorunlar, İmkanlar ve Fırsatlar". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (45): 177-226.
- Varwick, J. (2006). "European Union and NATO Partnership, Competition or Rivalry?". *Kieler Analysen zur Sicherheitspolitik*, 6(16): 1-22.
- Wagner, W. (2017). "The Bundestag as a Champion of Parliamentary Control of Military Missions." *Sicherheit und Frieden*, 35 (2): 60-65.
- Wang B. ve Wang J. (2016). "Political Aspirations, Participations and Influence of Turkish Muslims in Germany". *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 10(2): 99-120.
- Wendt, A. (1992). "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics". *International Organization*, 46(2): 391-425.
- Wendt, A. (1995). "Constructing International Politics". *International Security*, 20(1): 71-81.
- Wilpert, C. (2013). "Identity Issues In The History Of The Postwar Migration From Turkey To Germany". *German Politics and Society*, 31(2): 108-131.
- Wodak, R. (2000). "Does Sociolinguistics Need Social Theory? New Perspectives In Critical Discourse Analysis". *Discourse and Society*, 2 (3), 123- 147.

- Worbs, S. (2003). "The Second Generation in Germany: Between School and Labor Market". *International Migration Review*, 37(4): 1011-1038.
- Yanık, C. (2013). "Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi". *Kaygı*, 12(20): 225-237.
- Yıldız, A. (2017). "Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(1): 36-68.
- Yıldız, R. ve Demir, S. (2003). "Milli Kimliğin Oluşumunda Zihniyet". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8): 319-339.
- Yılmaz, B. (2008). "The Relations of Turkey with the European Union: Candidate Forever?". *Center for European Studies Working Paper Series*, 167: 1-25.
- Yükleyen, A. ve Yurdakul, G. (2011). "Islamic Activism and Immigrant Integration: Turkish Organizations in Germany". *Immigrants & Minorities*, 29(01): 64-85.

Kitaplar

- Abadan Unat, N. (1964). *Batı Almanya'daki Türk İşçileri ve Sorunları*, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- Aydın-Düzgüt, S. ve Tocci, N. (2015). *Turkey and The European Union*. Palgrave, New York.
- Bakker E. ve Veldhuis T. (2009). "Muslims in the Netherlands: Tensions and Violent Conflict", Emerson, M. (Ed.). *Ethno-Religious Conflict In Europe Typologies Of Radicalisation In Europe's Muslim Communities*. Center For European Policy Studies, Brussel.
- Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*. Alfa, İstanbul.
- Başer, B. (2017). "Turkey's Ever-Evolving Attitude-Shift Towards Engagement With Its Diaspora". A. Weinar (Ed.). *Emigration and Diaspora Policies In The Age Of Mobility Global Migration Issues*, Springer International Publishing, New York, 221-237.
- Berenskoetter, F. (2011). "Identity in International Relations". R. A. Denemark (Ed.). *The International Studies Encyclopedia Volume VI*. Wiley Blackwell, New Jersey, 3595-3611.
- Bernardini, G. (2017). "Helmut Schmidt, the 'Renewal' of European Social Democracy, and the Roots of Neoliberal Globalization". Andresen K. ve Müller S. (Ed.). *Contesting Deregulation: Debates, Practices and Developments in the West since the 1970s*. Oxford Berghahn Books, New York, 111-124.
- Birand, M. A. (2005). *Türkiye'nin Büyük Avrupa Kavgası 1959-2004*, Doğan Kitapçılık, İstanbul.

- Bostancı, M. N. (1998). *Siyaset, Medya ve Ötesi*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2003). *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity: A Constructivist Approach*. Routledge, London.
- Bozkurt, V. (2001). *Avrupa Birliği ve Türkiye*. Vipaş, İstanbul.
- Bulkan, D., Ermağan, İ. ve Gümüş, B. (2019). “Dünya Siyasetinde Almanya”, H. Bağcı, İ. Ermağan ve B. Gümüş (Ed.). *Dünya Siyasetinde Almanya – 2 Yönetim Ekonomi Toplum*. Nobel Yayınları, Ankara, 412-443.
- Bülbül, A. (2019). “Soğuk Savaş Sonrası Almanya’nın Dış Politikası”, H. Bağcı, İ. Ermağan ve B. Gümüş (Ed.). *Dünya Siyasetinde Almanya – 1 Tarih ve Dış Politika*. Nobel Yayınları, Ankara, 126-166.
- Büyükbay, C. (2016). *Avrupa Birliği, Almanya ve Türkiye İlişkilerde Temel Değerler Ve Dönüşen Stratejiler*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Canbolat, S. İ. (2019). “Dünya Siyasetinde Almanya”, H. Bağcı, İ. Ermağan ve B. Gümüş (Ed.). *Dünya Siyasetinde Almanya – 1 Tarih ve Dış Politika*. Nobel Yayınları, Ankara, 2-30.
- Canbolat, S. İ. (2019). “Dünya Siyasetinde Almanya”, H. Bağcı, İ. Ermağan ve B. Gümüş (Ed.). *Dünya Siyasetinde Almanya – 1 Tarih ve Dış Politika*. Nobel Yayınları, Ankara, 2-30.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı, Ekonomi, Toplum ve Kültür*. (Çev. E. Kılıç), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Ceyhan, A. (1991). *Avrupa Topluluğu Terimleri Sözlüğü*, Afa Yayınevi, İstanbul.
- Çayhan, E. (2003). “Türkiye’de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği”. *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*. B. Dedeoğlu (drl.). Boyut Kitapları, İstanbul.
- Dedeoğlu, B. (2003). *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*. Boyut Kitapları, İstanbul.
- Dijk, T.A. (2007). “Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinler Arası Çözümlemesi”. *Medya Metinlerini Çözümlemek İçerik Göstergebilim ve Söylem Çözümleme Yöntemleri*. (Çev. Ü. Atabek), G.Ş. Atabek ve Ü. Atabek (drl.). Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Dusek, V. (2006). *Philosophy of Technology An Introduction*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Düzgüt Aydın, S. (2012). *Constructions of European Identity: Debates and Discourses on Turkey and the EU*, Palgrave Macmillan, New York.
- Emmanouilidis, A. J. ve Möller, A. (2010). “General Perception Of EU Integration: Accomodating A New Germany”. R. Dehousse ve E. Fabry (Ed.), *Where is Germany Heading? Notre Europe*, Paris: 1-15.
- Emmert, F., ve Petroviç, S. (2014). *The Past, Present and Future of EU Enlargement*.

- Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi Anlamak*. Pozitif Matbaacılık, Ankara.
- Erhan, Ç. ve Arat T. “Avrupa Topluluklarıyla İlişkiler”, B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II*. İletişim Yayınları, İstanbul, 83-102
- Erhan, Ç. ve Arat, T. “AET’yle İlişkiler”, B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I*. İletişim Yayınları, İstanbul, 808-855.
- Ermağan İ. ve Gümüş B. (2019). “Dünya Siyasetinde Almanya”, H. Bağcı, İ. Ermağan ve B. Gümüş (Ed.). *Dünya Siyasetinde Almanya – I Tarih ve Dış Politika*. Nobel Yayınları, Ankara, 324-360.
- Ersoy, E. (2014). “Realizm”, R. Gözen (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İletişim Yayınları, İstanbul, 159-186.
- Esen, E.ve İyikan, N. (2008). *Türkiye-AB İlişkileri Nereye Gidiyor*, Akdeniz Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi, Antalya.
- Fairclough, N. ve Wodak, R. (1997). “Critical Discourse Analysis”. T. A. Dijk (Ed.). *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. London: Sage Publications, London, 258-284.
- Foucault, M. (1977). *Güvenlik, Toprak, Nüfus*. (Çev. F. Taylan). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (1987). *Söylemin Düzeni*, (Çev. T. Ilgaz), Hil Yayınları, İstanbul.
- Fry, J. (1993). *The Helsinki Process Negotiating Security and Cooperation in Europe*, National Defense University Press, Washington, DC.
- Gee, J. P. (2005). *An introduction to discourse analysis: Theory and method*. Routledge, New York.
- Gözen, R. (2014). “İdealizm”, R. Gözen (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İletişim Yayınları, İstanbul, 67-117.
- Güvenç, B. (1997). *Türk Kimliği*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Jackson, R. H., ve Sørensen, G. (2007). *Introduction to international relations: Theories and approaches*. Oxford University Press, Oxford.
- Jepperson, R. L., Wendt, A. ve Katzenstein, P.T. (1996). “Norms, Identity and Culture in National Security”. P. T. Katzenstein (Ed.). *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. Columbia University Press, New York, 33 – 75.

- Kardeş, B. (2019). “Dünya Siyasetinde Almanya”, H. Bağcı, İ. Ermağan ve B. Gümüş (Ed.). *Dünya Siyasetinde Almanya – 1 Tarih ve Dış Politika*. Nobel Yayınları, Ankara, 56-83.
- Kastoryano, R. (2018). “Transnational Politics Of Integration And An Imagined Global Diaspora”. J. E. Fossum vd. (Ed.), *Diversity and Contestations over Nationalism in Europe and Canada*, Palgrave, London, 63-84.
- Kaya, A. ve Kentel, F. (2005). *Euro-Turks A Bridge Or A Breach Between Turkey And The European Union*. Center For European Policy Studies, Brussels.
- Kaya, A., Aydın-Düzgit S., Gürsoy, Y., Beşgül Onursal, Ö. (drl.). “Avrupa Birliğine Giriş: Tarih, Kurumlar ve Politikalar”. (2020). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kirişçi, K. (2008). “Migration And Turkey: The Dynamicis Of State, Society And Politics”. R. Kasaba (Ed.). *The Cambridge History of Turkey*. Cambridge University Press, Cambridge, 175-198.
- Larsen, H. (2004). “Discourse Analysis In The Study Of European Foreign Policy”, Tonra, B. ve Christiansen T. (Ed.). *Rethinking European Union Foreign Policy*. Manchester University Press, Manchester, 62-81.
- Malinowski, B. (1948). *Magic, Science and Religion and Other Essays*. The Free Press, İlunois.
- Mathieu, J. L. (2006). *Avrupa Birliği*. Dost Kitabevi, Ankara.
- Melluci, A., (1996), *Challenging Codes: Collective Action in The Information Age*, Cambridge University Press, Cambridge.
- National Defense University National War College Fort McNair. (1976). *Willy Brandt and Ostpolitik*, ANSI, Washington.
- Neziroğlu, İ. ve Yılmaz, T. (2013). *Hükümetler, programları ve genel kurul görüşmeleri cilt 8. (9 Kasım 1989-30 Ekim 1995)*. TBMM Basımevi, Ankara.
- Onuf, N. (1989). *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia University of South Carolina Press, South Carolina.
- Önsoy, M. (2016). “Türk Alman İlişkilerinin Son On Yılı”. O. Örmeci ve H. Işıksal (Ed.). *Mavi Elma: Türkiye-Avrupa İlişkileri*, Gazi Kitabevi, Ankara, 508-541.
- Önsoy, M. ve Koç, Z. E. (2019). “Dünya Siyasetinde Almanya”, H. Bağcı, İ. Ermağan ve B. Gümüş (Ed.). *Dünya Siyasetinde Almanya – 1 Tarih Ve Dış Politika*. Nobel Yayınları, Ankara, 84-125.
- Punch, K. F. (2000). *Developing Effective Research Proposals*. Sage Publications, London.

- Punch, K. F. (2005). *“Introduction To Social Research–Quantitative And Qualitative Approaches”*. Sage Publications, London.
- Pütz, R. (2008). “Transculturality As Practice: Turkish Entrepreneurs In Germany”. A. Al-Hamarneh Ve J. Thielmann (Ed.). *Islam and Muslims in Germany*, Brill, Boston, 511-535.
- Rumelili, B. (2014). “İnşacılık/Konstrüktivizm”, E. Balta (Ed.). *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İletişim Yayınları, İstanbul, 151- 174.
- Said, E. (1998). *Oryantalizm*. (Çev. N. Uzel). İrfan Yayınevi, İstanbul.
- Schaefer, S. (2005). “Germany: A Case Study of Failed Integration?”. S. Schaefer, G. Austin ve K. Parker (Ed.). *Turks In Europe: Why Are We Afraid?*. The Foreign Policy Centre, London, 1-20.
- Smith, A. (1994). *Milli Kimlik*. (Çev. B. S. Şener). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Soyaltın Colella, D. “Avrupa’da Birlik Ve Bütünleşme Hareketinin Tarihi Ve Kuramsal Arka Planı”. C. Dinç (Ed.). *Avrupa ve Avrupa Birliği*. Savaş Kitap, İstanbul, 1-25.
- Soysal, L. (2008). “The Migration Story Of Turks In Germany: From The Beginning To The End”. R. Kasaba (Ed.). *The Cambridge History of Turkey*. Cambridge University Press, Cambridge, 199-225.
- Stolper F. W. Ve Roskamp W. (1979). *Planning a Free Economy: Germany 1945-1960*. Mohr Siebeck GmbH, Berlin.
- Şahinöz, A. (2012). “Türkiye-AB İlişkilerinde Direnç Alanları”. Ö. F. Çolak (Ed.). *Avrupa Birliği’ne Giriş Sürecinde Balkanlarla İlişkiler Ve Türkiye Ekonomisi*. TEK Yayın, Ankara, 48-66.
- Tekin, C. (2019). “Dünya Siyasetinde Almanya”, H. Bağcı, İ. Ermağan ve B. Gümüş (Ed.). *Dünya Siyasetinde Almanya – 2 Yönetim Ekonomi Toplum*. Nobel Yayınları, Ankara, 114-130.
- Telhami, S. ve Barnett, M. (2002). “Introduction: Identity And Foreign Policy In The Middle East”. S. Telhami ve M. Barnett (Ed.), *Identity And Foreign Policy In The Middle East* Cornell University Press, New York, 1-25.
- Türk Dil Kurumu. (1998). *Büyük Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ülgen, S. (2005). *AB İle Müzakerelerin El Kitabı, Ne Bekliyoruz, Ne Olacak?*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory Of International Politcs*. Cambridge University Press, Cambridge.

Wodak, R. (2002). "Fragmented Identities: Redefining And Recontextualizing National Identity". P. Chilton ve C. Schaffner (Ed.). *Politics As Text And Talk: Analytic Approaches To Political Discourse*. John Benjamins, Amsterdam, 62-85.

Tezler

- Akıllı, E. (2013). *Kimlik-Dış Politika İlişkisi: Türk Devlet Kimliğinin Türk Dış Politikası Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aksu, K. (2012). *Turkey-EU Relations: Beyond Membership; Army, Religion And Energy*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of London Department of Politics, Londra.
- Bayrı, H. (2008). *Türkiye’de Kimlik Siyaseti Sorunu Ve Ulusal Kimlik (1980 Sonrası Döneme Sosyo-Politik Bir Bakış)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bozkurt, T. (2011). *Gümrük Birliği’nin Türkiye’nin AB’ye Tam Üyelik Sürecindeki Yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dağ, D. (2019). *Türkiye’den Göçün Türkiye-(Federal) Almanya İlişkilerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dayangaç, T., (2006), *II. Dünya Savaşı Sonrasında Alman Dış Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Gül, M. (2003). *German Foreign Policy: Change and Continuity*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hekimler, O. (2007). *Birleşme Sonrasında Federal Almanya’nın Yeni Avrupa Vizyonu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karagöz, S. (2016). *Sosyal Konstrüktivizm Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi: Türkiye’nin Yakın Çevresi Olan Ortadoğu, Orta Asya Ve Avrupa Birliği İle İlişkileri Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Odrowski, S. (2018). *German National Interest And European External Action*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Köln Üniversitesi Dış Politika Enstitüsü, Köln.

- Popovich, S. A. (2012). *Willy Brandt's Ostpolitik: The Changing Role In United States-West German Relations, An Analysis Of United States Government Internal Documents*. Yayınlanmamış Lisans Tezi, Scripps College, Clermont.
- Sipahioğlu Ökten, B. (2019). *Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Avrupa'da Türk Diasporası: Hollanda Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tekiner, U. (2015). *Germany In Europe Or Europe In Germany: An Evaluation Of The Mutual Interaction Between German Reunification And European Integration From 1945 Until 2009*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yalçın, G. D. (2011). *Eleştirel Söylem Analizi Çerçevesinde Avrupa Birliği'nde Kültürlerarası Diyalog*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zenginoğlu, S. (2018). *Doğu ve Batı Arasında Avrupa'nın Benlik Mücadelesi: 21. Yy.'da Avrupa Kimliği İnşasının Güçlükleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Raporlar

- Küçükcan T. ve Küçükkeleş M. SETA Policy Report (2012). European Perceptions of Turkish Foreign Policy Report (Rapor No: 10). SETA. Ankara.
- Tecmen, A. Country Report: Germany (2020). Migration, Integration and Citizenship in Germany between 1990 and 2018, İstanbul Bilgi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Enstitüsü. İstanbul.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığı (1992). Faaliyet Raporu (Rapor No: 1 Mart 1991-31 Ağustos 1992). TBMM. Ankara.

Gazeteler

- “Alamancıyız ya bizi Euro basıyor sanıyorlar”, Milliyet Gazetesi, 27 Temmuz 2003, Ek-21.
- “Almanya'daki Türklerin uyumunu sağlıyorsunuz”, Milliyet Gazetesi, 14 Eylül 2005, Ek-16.
- “Avrupa Birliği Fırsatı Kaçtı”, Milliyet Gazetesi, 1 Ekim 2000.
- “Avrupalı Türkler”, Milliyet Gazetesi, 3 Ekim 2003, Ek-22.
- “Birinci ve ikinci kuşağın sergisi”, Milliyet Gazetesi, 26 Mayıs 2002, Ek-23.
- “Bu da Yunan pişkinliği”, Milliyet Gazetesi, 18 Kasım 2004, Ek-24.
- “Das hat sich eingebürgert”, Tagesspiegel Gazetesi, 08 Ekim 2004, Ek-33.

- “Deutsch muss man lernen”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-35.
- “Deutsch-türkisches Anwerbeabkommen”, Tagesspiegel Gazetesi, 29 Ekim 2001, Ek-34.
- “Die Straße, Spiegel Gazetesi”, 17 Temmuz 2004, Ek-28
- “Döndüklerine Pişman Oldular”, Milliyet Gazetesi, 20 Ekim 2003, Ek-17.
- “Drinnen vor der Tür”, Zeit Gazetesi, 30 Eylül 2004, Ek-30.
- “Du bist Deutsch”, Frankfurt Allgemeine Zeitung, 08 Kasım 2005, Ek-36.
- “Im Niemandsland zwischen den Kulturen”, Frankfurter Allgemeine Gazetesi, 08 Ocak 2004, Ek-31.
- “Misafir İşçiler Kırın”, Milliyet Gazetesi, 12 Ocak 1999, Ek-15.
- “Schüler-Probleme: Die Allwissende Spiegel Gazetesi”, 07 Eylül 2004, Ek-29.
- “Tarihi Mektuplar”, Hürriyet Gazetesi, 05 Haziran 1999.
- “Türkçe Rumlara Emanet”, Milliyet Gazetesi, 17 Mart 2000, Ek-26.
- “Türkiye ile AB arasında soğuk dönem”, TBMM Bülteni, 1997.
- “Türkler Entegre Olamıyor”, Milliyet Gazetesi, 27 Ekim 2005, Ek-20.
- “Türkleri Çağırarak Hataydı”, Milliyet Gazetesi, 26 Kasım 2004, Ek-19.
- “Wie man in Deutschland fremd ist”, Zeit Gazetesi, 25 Mart 2004, Ek-27.
- “Wir müssen erzählen, wer wir sind”, Tagesspiegel Gazetesi, 02 Ekim 2004, Ek-32.
- “ZDF’nin Öcalan Merakı”, Milliyet Gazetesi, 7 Ekim 2005, Ek-13.

Görüşmeler

- Çelikpençe, B. (27 Haziran 2019). Birinci Katılımcı İle Gerçekleştirilen Görüşme, Türkiye Araştırmaları Vakfı, Essen, Ek-7.
- Çelikpençe, B. (8 Haziran 2019). İkinci Katılımcı İle Gerçekleştirilen Görüşme, Kafe Ferdinand, Bochum, Ek-8.
- Çelikpençe, B. (16 Haziran 2019). Üçüncü Katılımcı İle Gerçekleştirilen Görüşme, Max-Planck Enstitüsü, Essen, Ek-9.
- Çelikpençe, B. (17 Haziran 2019). Dördüncü Katılımcı İle Gerçekleştirilen Görüşme, Katılımcının Evi, Essen, Ek-10.
- Çelikpençe, B. (17 Haziran 2019). Beşinci Katılımcı İle Gerçekleştirilen Görüşme, Dördüncü Katılımcının Evi, Essen, Ek-11.
- Çelikpençe, B. (23 Haziran 2019). Altıncı Katılımcı İle Gerçekleştirilen Görüşme, Türk Federasyonu Bochum İl Temsilciliği, Essen, Ek-12.

İnternet Kaynakları

- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, “AB'nin Tarihçesi”, <https://www.avrupa.info.tr/tr/abnin-tarihcesi-82>, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- Avrupa Birliği, (1997). “Nice Treaty”, <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-nice>, (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- Avrupa Birliği, (1997). “Treaty of Amsterdam”, https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_en.pdf, Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- Avrupa Birliği, “Tindemans Report”, https://aei.pitt.edu/942/1/political_tindemans_report.pdf, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- Avrupa Konseyi (1992), “History of the European Union”, https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en, (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- Avrupa Konseyi, (1999). “ Helsinki European Council 10-11 December 1999 Presidency Conclusions”, https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.html, (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- Avrupa Konseyi, “History of Economic and Monetary Union”, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/79/history-of-economic-and-monetary-union>, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- Avrupa Parlamentosu (1997). “Lükseburg Anlaşması”, https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/luxembourg_en, (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- Bulletin des Presse und Informationsamtes der Bundesregierung. 20.12.1999, https://www.cvce.eu/obj/regierungserklarung_von_gerhard_schroder_zu_den_ergebnissen_des_europaischen_rates_in_helsinki_16_dezember_1999-de-5dc62bdb-4643-4ac3-8daa-1a4c0cef7197.html, (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- CVCE a., “The negotiations of the ECSC Treaty”. <https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/d95a479b-39e9-4e29-a368-c973fd01c59> (Erişim Tarihi: 04.04.2020).
- CVCE b., “The establishment of Western European Union (WEU)”. https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/803b2430-7d1c-4e7b-9101-47415702fc8e/6d9db05c-1e8c-487a-a6bc-ff25cf1681e0/Resources#93ad0d9e-61f3-47eb-b895-e28e4c135751_en&overlay (Erişim Tarihi: 04.04.2020).

- CVCE, c. “Willy Brandt’s Ostpolitik”, https://www.cvce.eu/obj/willy_brandt_s_ostpolitik-en-e4d3fb27-c070-4bd4-8cd6-323fbfc51d95.html, (Erişim Tarihi: 04.04.2020).
- DW, “Kaplancılar Hakkındaki Karar”, <https://www.dw.com/tr/almanyada-kaplanc%C4%B1lara-darbe/a-2527343>, (Erişim Tarihi: 04.05.2021)
- DW, “Misafir işçilikten göçmenliğe”, <https://www.dw.com/tr/misafir-i%C5%9F%C3%A7ilikten-g%C3%B6%C3%A7menli%C4%9Fe/a-15481860>, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- Federal Almanya Cumhuriyeti, “Tarihte örneği olmayan bir deneyim”, <https://www.deutschland.de/tr/topic/politika/tarihte-orneği-olmayan-bir-deneyim>, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- Gerbet, P. “The creation of a partnership (1974–1981)”, https://www.cvce.eu/obj/the_creation_of_a_partnership_1974_1981-en-3cfaae9e-6f85-44b3-b850-f5c096a5638d.html, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- Görtemaker, M. “The Berlin Republic: Reunification and Reorientation”, <https://www.fpri.org/article/2013/03/the-fall-of-the-berlin-wall-the-power-of-individuals-and-the-unpredictability-of-history-1/>, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- Granieri, R. J., (2013). “The Fall Of The Berlin Wall, The Power Of Individuals, And The Unpredictability Of History”, <https://www.fpri.org/article/2013/03/the-fall-of-the-berlin-wall-the-power-of-individuals-and-the-unpredictability-of-history-1/>, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- Grant, C. (2005). “Germany’s Foreign Policy: What Lessons Can Be Learned From The Schröder Years”, <https://www.cer.eu/publications/archive/essay/2005/germanys-foreign-policy-what-lessons-can-be-learned-schr%C3%B6der-years>, (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- Lekl, C. “1980–1986 Enlargement to the south and the Single European Act”, http://www.cvce.eu/obj/1980_1986_enlargement_to_the_south_and_the_single_european_act-en-938594b8-26e9-4c34-99d7-7f33d6e7d94e.html, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- Mair, P. “Popular Democracy and European Union Polity”, <https://core.ac.uk/download/pdf/71734746.pdf>, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- NATO, “A short history of NATO”, https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20120412_ShortHistory_en.pdf, (Erişim Tarihi: 04.04.2020).

- Perchoc, P. ve Pietsch, M. G. “Konrad Adenauer Europe’s elder statesman”, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628309/EPRS_BRI\(2018\)628309_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/628309/EPRS_BRI(2018)628309_EN.pdf), (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- Raus, R. “Willy Brandt’s Ostpolitik and European integration”, <http://www.cvce.eu/obj/rachele-raus-willy-brandt-s-ostpolitik-and-european-integration-en-076ebcb2-853c-488a-8a68-4432a35028c9.html>, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, “Fasıl 17- Ekonomik ve Parasal Politika”. <https://ab.gov.tr/82.html>, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Avrupa Birliği İle İlişkilerin Tarihęesi”, <https://ab.gov.tr/111.html> (Erişim Tarihi: 05.04.2020).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye-AB İlişkileri”. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 04.04.2020).
- The New York Times, “Makings of the Balkan War : Letters to the Editor”, <https://www.nytimes.com/1993/07/27/opinion/IHT-makings-of-the-balkan-war-letters-to-the-editor.html>, (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “AB Lüksemburg Kararı İle İlgili Açıklaması, 14 Aralık 1997”, https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cumhuriyeti-disisleri-bakanliginin-ab-luksemburg-karari-ile-ilgili-aciklamasi_-14-aralik-1997.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Helsinki Zirvesi”, <https://www.mfa.gov.tr/helsinki-zirvesi-10-11-aralik-1999.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- Uslucan, H. H. (2017)., “Türkeistämmige in Deutschland. Heimatlos oder überall zuhause?”, <https://www.bpb.de/apuz/243864/tuerkeistaemmige-in-deutschland-heimatlos-oder-ueberall-zuhause?p=1>, (Erişim Tarihi: 06.04.2020).
- Willy Brandt, <https://www.willy-brandt-biography.com/>, (Erişim Tarihi: 05.04.2020).

**EK 1- Katılımcı Bir ile Gerçekleştirilen Görüşme- Türkiye Araştırmaları Merkezi Vakfı
– Essen- 27.06.2019**

Burak: Türkiye Almanya ilişkilerinde kimlik faktörünün rolü nedir?

Katılımcı Bir: Şimdi, bahsettiğiniz kimlik Türkiye'nin Almanya'ya yansıyan kimliği mi, Almanya'daki göçmenlerin kimliği mi? Birbirinden ayırmak da kolay değil öncelikle bunu belirteyim. Ulusal kimliğiniz, kökeniniz, ülkenizin kimliği pozitif algılanıyorsa sizin kimliğiniz de yaşadığınız ülkede daha pozitif algılanabiliyor hatta değişime uğrayabiliyor. Mesela size bir örnek vereyim: Çinli kimlik. 70'li yıllarda 80'li yıllarda Çinli olmak Almanya'da ve Avrupa'da genellikle Çin restoranlarında çalışan, sömürülen, baskı altında fakir bir ülkenin yurtdışındaki insanları olarak bakılıyordu. Kimsenin Çin ile ilgili bir imrenme veya pozitif algılama duruşu yoktu. Süper güç oldu Çin ve tüm Alman Belediyeleri ve Alman Üniversiteleri Çin ile işte ne bileyim kardeş şehir, üniversiteler arası iş birliği falan yapıyorlar. Her şehirde Çinli yatırımcıları Almanya çekmek için mesela Düsseldorf'ta böyle bir merkez var. Geçmişte Japonlar için yapmışlardı aynı şeyi. Diyelim 2004 yılına kadar, 1961-2004 yılları arasındaki Avrupa Birliği-Türkiye süreci güvenlikle ilgiliydi. Özellikle Sovyetler Birliğinin dağılması sürecine kadar yani 1989-1990'a kadar güvenlikle ilgiliydi. Türkiye'nin Avrupa'nın güney sınırlarını koruması. Tehdit altındaki bir coğrafyanın en güneydeki kalesiydi Türkiye. Almanya'daki Türk göçmenlerde fakir bir ülkenin, kültürel olarak Almanya'ya çok uzak bir ülkenin Almanya'daki misafir işçileriydi ve misafir gelip giden kişidir. Mesela benim biyografimde bile bunun özel bir yeri var. Üniversiteye başladığım dönemde seçeceğim fakülteyi ona göre seçtim. Yarın öbür gün Türkiye'ye dönersem işime yarayan bir bölüm olsun düşüncesi vardı 1984 senesinde. Dolayısıyla Almanyalı göçmenlerin Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine olumlu ya da olumsuz bir katkısı olmadı. İkincisi senkrondu. Türkiye'nin imajı zaten olumsuzdu o dönemlerde. Darbeler oluyor, ekonomik darboğazlar oluyor. Avrupa'dan, Almanya'dan yardım almaları gerekiyor. Aynı şekilde Almanya'daki Türkler de burada basit işleri yapıyorlar. Ağırlıklı işçi zümre ve çoğunluk toplumuyla sosyal mesafeleri oldukça büyük bir kitle ve dolayısıyla uyumlu bir kitle olarak gözükmüyorlar, en farklı kitle din ve kültürel öğeleri bakımından. Aynı zamanda işte o dönemlerde bir de iki siyasi anlayışın uyuşmazlığı da vardı öyle söyleyeyim. Cumhuriyetin oluşturduğu ulusal kimlikle Avrupa'nın çok sesli yapısı belli konularda uyuşmuyordu. Diyelim insan hakları, azınlık hakları falan gibi konularda bizim reflekslerimiz oluyor. Onu Alman anlamakta zorlanıyor. Biz bunları anlamakta zorlandığımız yıllarda 2002'de iktidar değişimiyle beraber ilk defa Türkiye'de merkezin dışında olan uç bir kesim, Siyasi İslam

diyelim, iktidara geliyor ve iktidarını koruyabilmesi merkeze taşınması gerekiyor. Yani uçtan, milli görüş geleneğinden gelip Ak Parti merkeze geliyor işte o merkeze gelme sürecinde aynı şekilde Türkiye'deki iç güç merkezlerine kendini kabul ettirmesi veya bir nevi koruma altına da alması gerekiyor. Hiç kimsenin beklemediği bir şekilde Avrupa Birliği sürecine sarılıyor Türkiye'deki iktidar o dönemde. Tabuları da olmadığı için; şimdi o sistemin bir parçası olduğunuz zaman o sistemin tabularına da sahipsiniz. Tabularınız olmadığı zaman daha kolay sorgulayabiliyorsunuz. Avrupa zaten sorguladığı için sizinle daha iyi anlaşıyorlar. Yani şöyle söyleyeyim demin Süleyman Demirel diyelim Avrupa'ya çok daha yakın bir kimlik ama duruş bakımından Avrupa'yla anlaşmakta zorlanan, aynı şey Bülent Ecevit için de geçerli veya ne bileyim Alparslan Türkeş için de geçerli hatta Necmettin Erbakan için de geçerli ama yeni bir iktidar hiç kimsenin beklemediği bir şekilde iyi iletişim de kurabildi o dönemde. Her şey bir araya geliyor: Almanya'da iktidar değişiyor, Schröder iktidara geliyor. Fransa'da aynı şekilde, İngiltere'de. Pozitif bir atmosfer vardı ve Türkiye ezberi bozuyor o dönemde reformlar falan yapıyor.

Burak: Yani ilişkilerdeki sıcaklık Türkiye'deki iktidarın değişmesi sebebiyle mi gerçekleşiyor?

Katılımcı Bir 1: Ve iktidarın o dönemdeki Avrupa birliği sürecine sarılmasıyla ilgili. Mesela Almanya'nın kuruluş aşamasında da öyle olmuştur. Modern Almanya, ikinci dünya savaşından sonra ortaya çıkan Almanya'nın dinamikleri sadece ülkenin içinden kaynaklanan dinamiklerden kaynaklanmıyor. Almanya işgal altında bir ülkeydi dolayısıyla o dönemde Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve İngiltere'nin yeni bir Almanya yaratmaları gerekiyor. Aslında Almanya'yı çok altta tutacaklardı ama Soğuk Savaş'ın çıkmasıyla beraber Almanya'nın kalkınması falan gerekiyor ama yarattıkları Almanya sadece Almanların Almanya'sı değil o dinamiklerin de Almanya'sı. Yani ülkeler bazen kendi iç dinamikleriyle yenilik yaparlar bazen de dışarıdan alırlar. İşte Türkiye'nin o dönemi biraz dışardan dinamik almak yani dışardaki dinamiklerle beraber içerdeki reformları yapabilmek. Avrupalı Türkler o dönemde etkin değiller yani Türkiye etkin faktör, bir şeyler yapıyor ama Avrupalı Türk'ün imajı hala daha sorunlu kitle. O dönemde de sorunlu bir kitle olarak görülüyor. Yani Avrupalı Türk'ün o sürece pozitif bir etkisi yok negatif etkisi de zaten varsa bile her zaman vardı. Yeni bir etki ortaya çıkmadı o dönemde. O bahsettiğim sosyal mesafe Fransa'da da aynı, Almanya'da da aynı diyelim Türklerin yaşadığı Avusturya'da da aynı, Hollanda'da da aynı: Türkler kültürel kimlikleri bakımından uzaklar. Dolayısıyla Avrupa Birliği içinde Türkiye resmi, bir taraftan Türkiye'nin yansımasıyla besleniyor, kültürel kimliğiyle yani

İslami kimliğiyle besleniyor, nüfus yoğunluğuyla besleniyor ve aynı yansımalar burda da aynı şekilde ortaya çıkıyor. Bir; Türkler en büyük kitle, nüfusu yoğun. 100.000 Türk olsa o kadar önemli değil ama Almanya'da 3 milyon, Avrupa Birliği içerisinde 5 milyon. İki; Türkiye uzak kültürel olarak. Buradaki insanlar da halen uzak. Dolayısıyla her iki tarafın yansıması kültürel olarak "bizden değil", bakış açısı o. Dolayısıyla Avrupa Birliği-Türkiye sürecinde bir nevi iki tarafın çıkarları gereği yönettiği bir yakınlaşma oldu. Böyle içten, her iki tarafın da istediği bir şey değil. Ne bizim iktidar o dönemde reformlar yapsa bile, duruş olarak "evet biz Avrupalıyız" dese bile Avrupa Birliğine üye olmak sadece ekonomik artı değerlerinden yararlanmak veya o dönemde işine geldiği için insan hakları ve işte demokratik reformlar yapma konusunda destek almak falan değil Avrupa aynı zamanda bir kültürel kimlik konusu. Yaşam tarzı da diyebilirsiniz. Şimdi mesela bana sorarsanız o dönemde süreci olumlu buluyordum ama her iki tarafın niyetinden de şüphe duyuyordum. Avrupalı Halklar, sokak Türkiye'ye olumsuz bakıyordu ve bunun yansımasını işte Türkiye'yle yapılan aday ortaklık metninde görüyorsunuz. Ayrıcalıklı bir statüsü var Türkiye'nin. İlk defa bir ülke tüm şartları yerine getirirse bile sonunda ülkelerin birisi hayır derse üye olmama ihtimalini taşıyor. İlk defa. Bundan önce hiçbir ülke böyle bir şeyle karşılaşmadı. Niçin? Her ihtimale karşı vazgeçme hakkını bir şekilde Avrupa birliği kendine tanıyor. Niye tanıyor? Çünkü diyor ki biz bunu sindiremeyiz belki içimize. Beklenti aslında bunlar bu işi zaten yerine getiremeyecekler ama o süreçte karşılıklı çıkarlar bunu gerektiriyor. Dolayısıyla Avrupalı Türklerin etkisi sınırlıydı.

Burak: Türk kimliğine yüklenen anlam ve Avrupalı kimliği arasındaki bağlantının Türkiye-Almanya ilişkilerine etkileri nelerdir?

Katılımcı Bir: Türk kimliği, Avrupalı halklar ve Avrupalı bakış açısı tarafından Avrupalı bir kimlik değil. Diyelim Anadolu yarımadası Trakya'yı da dahil edersek Küçük Asya diye biliniyor ama o Küçük Asya Yunan'da olsaydı Avrupalı olacaktı. Türk olduğu için Avrupalı değil. O kimliği taşıyan insanlar da Avrupalı kimlik ailesinden sayılmıyorlar, tarihsel olarak sayılmıyorlar çünkü tarihsel olarak iki toplumun ortak hafızasında farklı resimler var. Mesela Avrupa'nın hafızasında İkinci Viyana Kuşatmasına kadar 17. ve 18. yy'e kadar Türk tehlikesi var. Türk'ün de hafızasında 19. yy'den itibaren Osmanlı'nın bakiyesini paylaştan, emperyalist diyelim, bir batı var. Dolayısıyla tarihsel bakış açısından iki kimlik birbirinin zıttı olarak, rakibi olarak algılanıyor. Her ne kadar cumhuriyet batılı bir yaşam tarzını, yaşam söylemini, yönetim biçimini seçmiş olsa bile demin anlatmaya çalıştığım o ulusal kimlik yaratma, milliyetçilik duyguları şu bu falan yine de Avrupalı kimliğe uzak. Yani belki aynı masada içki içebilirsiniz ama sizin karınız dansa kalkmaz, batılı görünseniz bile bir

erkek gelip sizin yanınızdan karınızı dansa kaldıramaz. Bir çelişki olarak göstermek için söylüyorum bunu. Dolayısıyla Avrupalı için Türk kimliği Avrupa kimlik ailesinin bir parçası değildi. Hala daha değil. Olmak zorunda da değil. Onu da söylemem gerekiyor çünkü gel ille de seni üye yapmak istiyorum demiyor bir taraf. Sen üye olmak istiyorsan öbür tarafa o soruyu senin cevaplaman gerekir. Yani o kimlikte benim yerim olabilir mi ve ne şekilde olabilir. Olaya demokratik perspektiften baktığınız zaman aslında o kadar sorun değil. Vatandaşın, halkın algılaması tarihsel perspektiften o şekilde algılanıyor o da doğal. Avrupalı diyor ki benim tarihsel kimliğimde Türk yoktu, İslam yoktu. Dolayısıyla bunlar sonradan ithal edilen iki unsur ama bu coğrafyanın doğal iki unsuru değil. Biz de bunun böyle olduğunu biliyoruz ama demokratik perspektiften yaklaştığınız zaman o çoğulculuk olayına dayanır. Demokrasi çoğulculuk üzerine kuruludur. Çoğunluğun yönetmesi demek değildir. Herkesin o çoğulcu yapı içinde farklılıklarıyla yer edinebilmesi ve bir şekilde de yönetime yansımastır. Sandıktaki çoğunluk tek başına değil o çoğulcu yapı toplumun o çok renkliliğini kabul eder. Demokrasinin özü odur. Bir insan modelini öngörmez veya öngörmemesi gerekir en azından öyle söyleyeyim. Dolayısıyla bir Kıbrıs Kimliği, Romanya Kimliği, Macaristan Kimliği veya Balkan Kimlik diyelim her ne kadar Hristiyan olarak benzerlikler taşısa da kültürel kimlik olarak birçok noktada batıya çok uzak. Yunanistan ile bizim yakınlığımız Alman ile Yunan yakınlığından daha fazladır ama her ne kadar sizin kültürel kimliğiniz farklı olsa da yaptığınız anlaşmalar ve Avrupa Birliğinin kendi yapısı içinde zaten bir ortak ülke öngörülmedi Avrupa Birliği egemen ülkelerin belli konularda egemenliği Avrupa Birliğine vermeleri ama egemenliklerini koruyarak yukarda bir ortak çatı oluşturma süreçlerini yansıtıyor. Dolayısıyla diyelim Baltık Ülkeleri kendi farklarıyla beraber yer alabiliyorsa veya ne bileyim İspanya Akdeniz kültürü olarak İtalya, Yunanistan veya Balkan aslında engel yok yani demokratik perspektiften veya mevzuat bakımından Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olmasına bir engel yok. Onun için zaten o süreç görüldü ama her iki taraf için geçerli olan şey şuydu bunu halklara kabul ettirmeniz gerekiyor. Türkiye'nin sorunu: Bir; kendi kimliğinin geçmişte o dönemde sorunlu olması ve Avrupa'daki yaşayan azınlığının sayı bakımından ve sosyal mesafe bakımından göze batar olması. Dolayısıyla bu durumlar Türkiye'ye bakışı olumsuz etkiledi. 2011'den sonraki süreçte de zaten roller değişti. Türkiye'nin Avrupa Birliğine yaklaşımı değişti. Geldiğimiz noktaya geldik.

Burak: Güvenlik söyleminin devleti korumaktan çok toplumu korumak olarak algılanan bu günlerde Euro-Türk kimliğinin Almanya'daki durumu nedir sizce?

Katılımcı Bir: Güvenlik hem toplumun güvenliğidir hem de devletin güvenliğidir. Birbirlerine zıt değildirler. Devletin var olması toplumun güvenliğini sağlamak içindir. Devlet kendi başına kutsal bir şey değil. O insanlar varsa devlet ortaya çıkar bir şekilde. İnsanlar yoksa devlet de yoktur. Devlet kendisini insansız ifade edemez. Bu konuyu ben Almanlarla Türk-Avrupa Birliği konularını işlediğimde çok konuşmuşumdur. Mesela Avrupa Birliğine Türkiye ne için üye olamaz sorusu sorulduğunda ilk başta coğrafi olarak Avrupalı değilsiniz derler. Coğrafi olarak Avrupa nereden başlıyor, boğazlardan başlıyor ve öbür tarafı Asya. Ben de o zaman Kıbrıs'ın da yer aldığı haritayı alıp Kıbrıs'tan yukarıya bir çizgi çekiyordum, Türkiye nüfusunun çoğunluğu Kıbrıs'ın batısında bulunuyor. Yani coğrafi argüman sorunlu. İkinci cevap nüfusunuz çok büyük. 82 milyon. İngiltere'nin de dahil olduğu Avrupa Birliği nüfusu 500 milyonun üstünde. Türkiye Almanya ile nüfus bakımından yakın hatta yakında geçecek. Nüfusu en büyük ülke. Hatta İspanya'yla ekonomik bakımdan belki yarışabilecek ama şu an İspanya'nın da gerisinde. Önünde Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya var. Avrupalı için üçüncü cevap kültürel kimlik. Yani 80 milyon Türk, Avrupa Birliğine üye olursa bu insanlar Anadolu'da mı kalacaklar yoksa bavullarını alıp Avrupa'ya mı gelecekler. Bavullarını alıp Avrupa'ya gelirlerse var olan 5 Milyona yeni milyonlar eklenecek. Benim geçmişimde yer almayan iki unsur: Din yani İslam; ulusal kimlik yani Türklük bu iki unsur burada çok kalabalık olacaklar ve onlar benim yaşam tarzım için risk taşıyorlar. Ben bu konu hakkında düşündüğümde bu refleksi anlayabiliyorum. Mesela şu an Türkiye'de de Suriyeliler ile ilgili aynı tartışma yaşanıyor. 4 milyon Suriyeli var. Dolayısıyla Suriyeliler Müslüman olmalarına rağmen yani kültürel mesafe çok daha küçük olmasına rağmen hatta görünüş olarak da ayırt etmekte zorlanırsınız. Yani o kadar yakın olmamıza rağmen Türkiye'de bu tartışma var. Niye tartışma var çünkü kendi kültürel aidiyetiyle ilgili o yeni aidiyeti risk olarak görüyor. Kendi kültürel kimliği yumuşatacağını, farklı yerlere taşıyabileceğini falan düşünüyor. Avrupalı da aynı şekilde düşünüyor. Müslüman kimlik benim kimlik unsuruma uygun değil. Dolayısıyla bu kimlik benim değerlerimi farklı bir noktaya taşıyabilir. Ne bileyim kadın erkek eşitliğini, cinsel yaşam hürriyetini tercih etme veya demokratik kültürü, içki içmeyi, domuz eti yemeyi her neyse... Ben de hep diyordum ki evet tamam anlayabilirim bunları, şu an aklımda değil nüfuslara daha sonra bakarsınız, ama 500 milyon bir tarafta 80 milyon bir tarafta. Kimin kimliğini kaybetme noktasında daha fazla korkusu olması gerekiyor? %80'in korkusu mu gerçekçi yoksa %15-20 arasında olanın mı? Hele buna %80'in o evin kurallarını belirleme hakkını verdiğinizde.

Burak: Hocam Kaddafi'nin bir sözü vardı "Biz Avrupa'yı tankla tüfekle fethetmeyeceğiz. Zaten şu an Avrupa'da bir sürü Arap var bir sürü Müslüman insan var. Biz zaten Avrupa'yı fethettik." gibi bir açıklaması vardı. Korkuları bu olabilir mi acaba?

Katılımcı Bir: Bunlar popülist söylemler. Gerçekçi değiller. Bunu Türkiye'de de söyleyenler oluyor "Viyana'da yapamadık ama şimdi bu şekilde yapıyoruz" gibi ama alakası yok. Gerçekçi değiller. Akılcı bir yaklaşım gösterdiğiniz zaman bu hep güç ile ilgilidir. Güç kimde? Anadolu'ya Türkler Orta Asya'dan geldiler. O dönem Anadolu'da hangi kimlikler vardı? Yunan kimliği, Ermeni kimliği vs. vardı. Onlar bizi biz de onları etkilemişizdir. En azından dış görünüşümüz değişti. Orta Asya kimliğinden çok daha uzak bir noktaya geldik. Dolayısıyla kimliğini koruyabilmek ve kimliğiyle başka bir kimliği tehdit edebilmek güç ile ilgili bir konu. Gücsüzün güçlünün kimliğini tehdit ettiği nerede görüldü? Güçlü en fazla şunu yapar; arasına mesafe koyar. Mesela toplumun içinde üst sınıf Alman ile alt sınıf Alman arasında mesafe var. Semtleri ayrıdır, gittiği restoranlar ayrıdır, çocuklarının gittiği okullar ayrıdır. Aynı durum Türkiye'deki üst sınıf ve alt sınıf arasında da mevcut. Burada da alt sınıf Alman ile alt sınıf Türk, üst sınıf Alman alt sınıf Alman'a göre daha iyi geçiniyor. Peki güç perspektifinden baktığınız zaman kim güçlü? Kuralları kim belirliyor? Kuralları Avrupa Birliği yani var olan %80 belirleyecek. Belki bazı kararları veto edebilirim ama mevcut kuralları kabul ederek girmem gerekiyor. Mesela bir Türk Almanya'ya geldiğinde bir Almanın evine kiracı olarak mukavele imzaladığında Türkiye'deki, Anadolu'daki beni yaşamayacağını da kabul etmiş oluyor. Uygulamada sorun çıktığı zaman da o kimlik sorunu ortaya çıkıyor. Diyelim senin misafirin geliyor ve çok ses yapıyor. Ne bileyim Pazar günü Almanlar için dinlenme günüdür. Gürültü yapılmaz ama bizimki gürültü yapabilir. Bir Türk çamaşırını balkona asar ama Alman balkona asmaz vs. bu tür şeyler. Dolayısıyla kimlik noktasında belirleyici olan, güç sahibi olan kimliğini kaybetme riskini en az taşıyan olan. Tabi hiç etkilenmez diye bir şey yok o da etkileniyor. Mesela Osmanlı güçlüydü ama iletişimde olduğu coğrafyadaki farklı kültürlerden yine de etkilendi. Onun için Anadolu kimliği Arap Yarımadası'ndaki veya Kuzey Afrika'daki Müslüman kimlikle eşit değildir. Dolayısıyla bir Alman ya da Fransız da etkilenir ama o minimumdur. Etkilenme riski veya kimlik konusunda erozyona uğrama riski en büyük azınlıktır. Özellikle de azınlığın sosyal sınıf olarak çoğunluğu alt tabakadan oluşuyorsa. Dolayısıyla Almanya'daki 3 Milyon, Avrupa'daki 5 Milyon veya Türkiye'deki 80 Milyon Avrupa kimliğini tehdit edebilecek boyut ve potansiyelde değil. Tersî mümkün. Diyelim Türkiye bir gün, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri güllük gülistanlık yürüseydi ve diyelim Türkiye'de böyle bir tartışma açılmış olsaydı ben Avrupalının korkmasından çok Türk'ün kimliğimizi kaybederiz diye korkmasını

anlayabilirdim ama bizim Avrupa Birliği ilişkilerindeki yaklaşımımız çok akılcı olmadığından dolayı o konuların üzerine hiç gidilmedi. İşte Avrupa Birliği bir kalkınma modeliydi, demokratikleşme modeliydi. Biz hep öyle pragmatik baktık. Dolayısıyla bizim belli noktalarda bir çözüm, avantaj sağlıyordu ama şu an Euro-barometrelerinin anketleri var. Avrupa Birliğine Türkiye'nin üyeliğini bir kazanım olarak görüyor musunuz sorusunu 2000'li yıllarda Türkiye'deki toplumun %70'i olumlu görüyordu. Şimdi 3'te 1'lere falan düştü. O Türkiye'nin ürettiği siyasetle de ilgili, Avrupa Birliğinin Türkiye'ye siyasi olarak yansıtılmasıyla da ilgili ama biraz da o bakışın biraz daha gerçekçi noktaya aktarılmasıyla da diyelim. 2000'li yıllarda Türkiye krizler yaşayan bir ülkedydi. Hem ekonomik hem politik krizler yaşayan bir ülkedydi. Dolayısıyla vatandaş bir nevi kurtuluşu kendi siyasetçisinde değil dışarıda aradı. Bakarsınız bugün veya yarın yine aynı noktaya gelebiliriz o farklı bir konu ama çıkış noktasında bakış açısının olumlu olmasının nedeni bizim toplumun Avrupa Kimliği aidiyetini kabul etmesi değildi. O yıllardaki olumlu yansımanın nedeni çıkarlarının daha yüksek olduğunu düşündüğü içindi diyelim. Şimdi çıkar konusunda daha olumsuz bir atmosfer estiği için olumsuz yaklaşıyor ama kimlik noktası Türkiye'de hiçbir zaman doğru dürüst tartışılmadı. Aynı şeyi Almanya'daki Türk kimliği için de söyleyebilirsiniz.

Burak: Özellikle yeni nesille birlikte ele alırsak durum nasıldır?

Katılımcı Bir: Kimliğin tehdidi noktası. Şimdi diyelim Almanya'daki 3. nesil veya yavaş yavaş 4. nesil geliyor. Baktığınız zaman demin Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkilerinde söylediğim aynı şeyi söyleyebilirim. Bir tarafta güçlü olan, kuralları belirleyen çoğunluk toplumu; öbür tarafta onun etkisiyle bu ülkede yetişen nesiller var. Şimdi o neslin Almanya'yı değiştirmesi ihtimali hiç yok mu? Mutlaka belli etkileri vardır ama kimin kimi değiştirme ihtimali yüksektir? Güçlünün diğer tarafı değiştirme ihtimali daha yüksektir. Bugün yarın olmaz çok daha uzun süre alabilir veya günümüz şartlarıyla asimilasyonu getirmez. Geçmişte belki olabilirdi. Şimdi dijital dünyada köken ülkenizle bağlarınızı koruma şansınız bambaşka bir noktada. 50, 100 sene öncesine göre. Peki Anadolu'da yaşadığınız gibi aynı şekilde Almanya'da yaşayabilir misiniz? Kesinlikle hayır. Mesela sizle görüşmeden önce bir kız öğrenciyle görüşüyordum ve görüntüsü İslami kimlikli bir kız öğrenci. İslami kimlikli 3. nesil üniversite öğrencisi bir kızdan bahsediyorum. Mesela o kızın Almanya'daki kimlik serüveni; benim Yunus olarak, bir erkek olarak kimlik serüvenimle aynı değil. Zorluklarımız da aynı değil. Diyelim ki ben onun neslinden yani 3. nesilden Yunus olsaydım, Almanya'da çok daha az çelişki yaşayacaktım. Yani çoğunluk toplumuyla erkek olan Yunus'un çelişki alanları çok daha düşük olacaktı. Bir dış görünüşüme bakarak kimliğimi ve inancımı tespit etmeleri zor

olacaktı. Ha belki bu Türk olabilir, Müslüman olabilir diyeceklerdi ama bunu sergileyen bir kimliğim olmayacaktı. Bir Alman bunu anlamayacaktı. İkincisi yaşam tarzı olarak da cinsiyetimden kaynaklı çelişkilerim daha az olacaktı Alman toplumuyla. Bir de o genç kıızı düşünün. Aynı yaştayız, kız ve görünüşü İslami veya inançlı ama görünüşü Batılı. Onun cinsiyetine yüklenen ahlaki ve moral model ile benim cinsiyetime benim toplumumun yüklediği model arasında fark var. Bu bizim kendi çelişkimiz o ayrı bir konu ama benimki daha kolay onunki daha zor. O kendini koruyabiliyorsa koruyor ama o bile farklılaşıyor. Onunla da bu konuyu konuşmuştuk. Farklılaşma ne? Mesela 2. Nesil benim dönemime kadar camilerde kadınlar hiç yoktu. Bazen Teravih namazına falan gelirlerdi. İşte son yıllarda camilerde kadın kolları falan oluştu, kermesler yapılır ve bunları kadınlar yapar. Cuma namazlarında para kazanmak için lahmacun, mantı falan yapılır ve bunları kadınlar yapar kadının görüntüsü bu ama akademisyen bir kadın için o görüntü yeterli değil. Müslüman ama o rol modeli onun için yeterli değil. Niye yeterli değil? Çünkü yaşadığı toplumda bir seviyeye geliyor ve o toplumda yaşadığı çelişkilere rağmen bir kimlik oluşturuyor, onu koruyor ama Anadolu'daki gibi değil. İtilen ve yönetilen bir kimlik değil. O diyor ki "Ben otonomum. Ben bireyim. Kardeşim erkek olduğu için benden farklı değil. Sen erkek olduğun için benden üstün değilsin. Ben de Müslümanım ve evde ben de söz sahibi olmak istiyorum.". Şimdi o kimlik konusuna baktığınız zaman şunu görebilirsiniz: Tekil kimlik yoktur. Şimdiye kadar ki konuştuğumuz kısımda hep tekil bir kimlik varmış gibi konuştuk. Yani tekil bir Türkiye kimliği, tekil bir Almanya'daki Türk kimliği, Tekil bir Avrupa kimliği varmış gibi konuşuyoruz ama tekil bir kimlik yok, çoğul bir kimlik var. Mesela aynı ülkeden, aynı kültürden, aynı dinden olsa da erkek kimliğiyle kadın kimliği az önce anlattığım gibi aynı değil. Babamla benim kimliğimde aynı değildi jenerasyon farkı var. Batılı yaşam tarzındaki bir Türk ile İslami, geleneksel yaşam tarzındaki bir Türk'ün Almanya'daki ya da Türkiye'deki kimliği aynı değil. Kimliğin bir de aidiyet boyutu var o açıdan da bakabilirsiniz. Hisleriniz aidiyetinizi nasıl tarif ediyor? Siz aidiyetinizi nasıl tarif edebilirsiniz? Alman aidiyetini öne sürebilirsiniz, Türk aidiyetini öne sürebilirsiniz, Müslüman aidiyetini, Avrupa Aidiyetini... Ama bakıyorsunuz o bile tekil olmayabilir. Aynı zamanda birkaç ögeyi barındırabiliyor. Örneğin erkek, İslami, Türk ama aynı zamanda Alman. Bunu 3. neslin birçoğu için söyleyebilirsiniz. Bazıları için sadece göçmen kökenli daha çok Alman, bazıları için çok daha fazla Türk, çok az Alman, bazıları için Alevi ya da Kürt bunların yanına Alman ekler yani kimlik tekil değil. Alman da bundan zorlanıyor bu arada.

Burak: Bu aslında Almanların işlerini kolaylaştırmıyor mu?

Katılımcı Bir: Hayır çünkü ulusal devlet hep homojenleştirmek ister.

Burak: Peki bu sürecin sonucu homojenleşmeye doğru gitmez mi?

Katılımcı Bir: Hayır. Her ulusal devlet bunu istiyor. Şimdi Türkiye'deki siyasi iktidar için çoğunluk kendi %50'si gibi olsa Türkiye cennetlik olur. Çok kolay yöneteceği bir ülke olur ama %50 farklı varsa işi zordur veya ne bileyim onun içinde bir kitle derse ki "Ben o çoğunluk kimliğini kabul etmiyorum. Benim kimliğimi onun yanına koy, mesela Kürt. O zaman sen ne yapıyorsun? Hangi Kürt senin için daha iyi? Homojenleşen Kürt mü yoksa illa benimkini eşit olarak seninkini yanına koy, anayasaya koy diyen mi? Almanya'daki olaya baktığımız zaman biz ülkenin tarihinden, geçmişinden gelen bir azınlık değiliz biz kendi irademizle geldik. Dolayısıyla belki de şu anda azınlık talep etme hakkımız yok ama azınlık kaç yılda oluşur? Belki bundan 50 yıl sonra Türkler diyecekler ki "Biz Almanya'da azınlığız. Azınlık hakları istiyoruz." Azınlık hakkı istemek bambaşka bir şey. Mesela şimdi Türkçe'nin Alman okullarında okutulması özel bir hakka falan dayanmıyor. Alman devletinin onay vermesiyle ilgili. İsteddiği an kaldırabilir onu. "Siz buraya kendi iradenizle geldiniz. Benim sizin anadilinizi korumakla ilgili bir mükellefiyetim yok. Almancayı öğrenin, kendi dilinizi de birbirinize nasıl öğretiyorsanız öğretin, bana ne" diyebilir. Devlet, yönetici perspektifinden toplum ne kadar homojen olursa o kadar iyidir. Alman toplumu bu açıdan zorlanıyor. Onun beklentisi eğer Mesut Özil milli takımda oynuyorsa sadece ayaklarıyla değil kalbiyle, kafasıyla, hisleriyle, gönlüyle beraber "Ben Almanım." desin. Bir başka ülkenin cumhurbaşkanını benim cumhurbaşkanımın yanına koymasın. Sadece benimkini görsün. Alman toplumunun beklentisi bu. Bir de milli takım olarak Almanya'yı seçtiyse. Ama Mesut Özil örneğinde olduğu gibi birçok insan hem Alman hem Türk hem Ruhr-havzalı, hem Zonguldaklı veya Trabzonlu. Dolayısıyla çoğunluk bütün sorulara kesin cevaplar istiyor. Olumlu, pozitif cevaplar istiyor. Türkiye'de aynısını istiyor. Sen söyle o zaman diyor benden misin değil misin? Alman da diyor ki benden misin değil misin? Sen dersin ki ben sendenim ama şöyle tarafımda var. O da o zaman diyor ki o pek uymuyor işte. Amasını ve ekini risk olarak görüyor. O homojen beklentiden dolayı.

Burak: Geçmişte Truva Atı tartışmaları olmuş bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Katılımcı Bir: Onlar Türkiye'den çıkan şeyler. Hiç alakası yok. Biz bazen kendimizi şişirmeyi severiz. Mesela futbol örneklerinde "vur vur inlesin, Avrupa dinlesin" deriz aynı zamanda da Avrupa'ya karşı hep bir aşağılık kompleksi taşıyoruz. Niye? Çünkü bir taraftan geçmişten eşit veya ondan kendimizi üstün görmeye çalışırız belki dinsel perspektiften

yaklaşarak ama öbür tarafta real hayatına baktığı zaman bir bakar ki sahip olduğum şeylerin çoğu Avrupa menşeilidir. Dolayısıyla bizim yaklaşımların çoğunun gerçekle alakası yok. Truva atı gelecek buraya da işte Avrupa'yı ele geçirecek falan onlar saçmalık. Alakası yok. Onun için söyledim yani sokaktaki Almanın evhamını anlayabilirim ama devletin refleksi olarak saçmalık çünkü çoğunluğun böyle bir korkuyu taşıması hele ekonomik, toplumsal ve kültürel güç olarak çok daha farklı bir noktadaysanız yok gibidir. Homojen olmasını istersiniz o ayrı ama onların sizi değiştirebileceğinden korkmanız çok gerçekçi değil. Etki yapar ama 50 sene sonra Almanya bizden dolayı tanınmaz halde olmaz. Ha Almanya çoklulaşır, çok daha farklı olur ki şu anda öyle. Almanya'da şu an 20 milyona yakın yani 4'te 1'i göçmen kökenli. Bunların büyük bir kısmı Avrupa kültürüne ait ama yine de 4'te 1'i Alman asıllı değil. Türkiye'deki göçmen sayısından düşünürseniz bizimki çok daha düşük. Dolayısıyla vatandaş olarak Almanın korkusu anlaşılır ama devlet olarak bana göre anlaşılır değil. Bizim o söylemler de bana göre gülünç. Risk taşıyan varsa o daha çok bizim için geçerli. Almanya'daki Türk için de geçerli aynı şey. Türkiye için de geçerli. Ha kültürel uyum sağlamak sorun mudur? Onun cevabını ben vermem. Onu bireyler belirler. Şimdilik bu noktayı böyle kapatabiliriz. Mesela yelpazeye baktığınız zaman o yelpazenin bir ucunda bir Türk Kimliği var. Türkçe konuşuyor, Türk medyasını takip ediyor, kalbi Türkiye için atıyor; Almanya'da sosyal çevresi, doktoru, avukatı hatta bazısının işvereni falan sadece Türklerden oluşuyor ve çok az Almanca konuşuyor. Bir bu uç kesim var. Bir de öbür tarafta başka bir kesim var. Sayıları daha düşük. Çocuğuna isim koyarken önce bir düşünüyor bir Alman bunu telaffuz edebilir mi? Avrupa ismine uygun mu? Çocuklarını ve kendisini mümkün mertebe farklı hissedilemeyecek şekilde yetiştirmeye çalışıyor. Hatta içlerinde tek tük kendi isimlerini telaffuza uygun olmadığı için değiştirenler bile var. Asimilasyonla arasında bir de büyük bir kitle var. Onun içinde yelpazenin bir ucuna yakın olanlar var, diğer ucuna yakın olanlar var, ortada olanlar var. Hangisinin doğru ya da yanlış olduğunu biz kendi değerlerimize bakarak tanımlayabiliriz ama sonuçta o cevapları hep bireyler veriyor ve bireylerin verdikleri cevap üzerinden zaman diliminde kimliksele bir şey ortaya çıkıyor. 50 sene sonra yaşayanlar bakar o zaman ortaya nasıl bir sonuç çıktı Avrupa'da. Bizim o kültürel kimlik katkımız hangi noktada. Yelpazenin bu ucunda mıyız, diğer tarafa mı kaydık yoksa ortada mıyız o zaman biraz belli olur.

Burak: Hocam son olarak Alman Parlamentosu'na gönderilen Türkiye kökenli milletvekilleri bir uyumun ya da entegrasyonun göstergesi midir?

Katılımcı Bir: Özünde evet. Olaya sadece politik katılım ve benim dilime, kültürüme, benim ülkem ismini taşıyan insanlar perspektifinden bakıp onların politik hayatta gözükmeleri, yer edinmeleri bakımından baktığın zaman tabi olumlu ama yaklaşımınız tamamen siyasi bir bakış açısıyla bakarsanız öyle. Yani siz onlardan benim çıkarlarımı savunsunlar, ülkem lobisi olsunlar, sadece Türklerin çıkarlarını savunsunlar dersiniz bu beklenti gerçekçi değildir. Kendi köken ülkenizdeki azınlık için oluşmasını istemediğiniz bir şeyi sizin azınlık olarak yaşadığınız bir ülkede onlardan gerçekleştirmesini bekliyorsunuz ama mekanizmalar öyle değil. Yani Avrupa ya da Almanya parlamentosuna seçilen Türkiye ya da Alman Milletvekili Almanya'daki Türk halkının oylarıyla seçilmiyor. Onlar cüzi bir katkı sağlayabilir. Ezici çoğunlukla Alman seçecek seni. Alman seçmezse hiç şansın yok. Meclise bile giremezsin. Tüm Türkler aynı partiye oy verse meclise bile giremiyoruz. Dolayısıyla sen bu ülkede küçük bir azınlık olarak, Avrupa Birliğinde çok daha küçük, başka bir şansın yok ki zaten. O ülkede yer edinmek istiyorsanız ne yapacaksınız? Politik partilere gireceksiniz. Politik partiye girdiğiniz zaman o partinin politikasını da kabul ettiğiniz anlamına gelir. Birisi CHP'ye girdiği zaman CHP'de Ak Partili kimlikle politika yapamayacağına, Ak Parti'de de CHP'li kimlikle politika yapamayacağına göre ikisi de diyor ki bana geldiysen Ak Partili ya da CHP'li olacaksın. Alman da diyor ki bana geldiysen Almansın, Almanya'nın milletvekilisin, Almanya'nın çıkarlarını savunacaksın. Doğal olarak. Ama biz duygusal davranıyoruz diyoruz ki bu adam benim adımdan seçildi. O öyle değil onu Alman seçti oraya. Senin özelliklerinden bir kısmı onda olabilir ama o Alman milletvekili olduğunu değiştirmez. Aynı şey Avrupa Parlamentosundakiler için de geçerli. Dolayısıyla yine o kimlikler noktasında o çatışmalar da yaşanıyor yani o milletvekili de aynısını yaşıyor. Diyelim Almanya'da biliyorsunuz Ermeni yasa tasarısı konusunda aynı tartışmalar yaşandı. Bunların kanı bozuk falan bizimkiler öyle söylediler. Ben hep derim ki tersi olsa. Ters perspektiften baktığınız zaman Türkiye meclisinde Alman milletvekilleri olsa ve bizim meclisin Avrupalının olumsuz göreceği bir kararı Almanlar taşımamız olsalar biz onları kabul eder miyiz? Biz çok daha fazla zorlarız. Dolayısıyla bu tür şeylerde bizim toplumsal bir zafiyetimiz var. Çok duygusalız. Siyaset üslubumuz, retorikimiz, dilimiz çok duygusal. Duygusallık da kırımlara ve kırgınlıklara yol açıyor. Akılcı bir yaklaşımı engelliyor. Avrupa toplumları bize göre daha rasyonel toplumlar. Bu daha iyi kararlar alıyorlar anlamına gelmiyor ama kırgınlıkları üzerinden değerlendirmekten çok çıkarları üzerine değerlendiriyorlar. Rasyonel yaklaştığınızda Alman milletvekilinden kalkıp Türkiye milletvekilliği yapmasını beklemezsiniz zaten. Beklediğiniz zaman ona haksızlık yaparsınız aslında kendinizi gülünç duruma düşürürsünüz. Benim bir arkadaşım var. Meclise girdiğinde

zor olacağını falan söyledi. Cidden öyle yani sonuçta sizi seçen parti, girdiğiniz meclis sizden belli bir duruş bekliyor ama sizin Türk toplumuyla duygusal, farklı bir bağlantınız da var. Onlar da sizden bir şey bekliyorlar ve beklentiler bazen çatışacak. Peki çatıştığı zaman milletvekilinin kimi tercih etmesi gerekiyor? Rasyonel davranırsa Almanı tercih edecek. Normal. Kariyerini düşünecek. Türkiye'de siyaset yapan milletvekili parti başkanının her dediğine evet diyorsa gönlüyle onayladığı için mi evet diyor? Hayır. Hele bizde çoğunluk bu şekilde. Almanya'daki biri bunu yaptığı zaman vatan haini oluyor. Bunlar gerçekçi değil. Dolayısıyla benim yaklaşımım biraz farklıdır.

EK 2- Katılımcı İki ile Gerçekleştirilen Görüşme- Bochum – 8 Haziran 2019

Burak: Türk kimliğine yüklenen anlam ve Avrupalılık kimliği arasındaki bağlantının Türkiye- Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerde ne gibi bir rolü var?

Katılımcı İki: Şöyle başlamak lazım aslında buraya ilk kez 1960'larda göçle gelen 1. nesil vatandaşlarımızın eğitiminin, altyapısının istenen seviyede olmamasını görüyorum ben her şeyden önce. Yani buraya gelen insanlar genelde ilk etapta gündelik ihtiyaçlarını karşılamak için gelmişler. Birçoğu kendi şehirlerini, kendi vilayetlerini doğru dürüst göremeden buraya gelmişler ve burada kendi yaşam şartları, yaşam olanakları içinde daha doğrusu kendi paralarını kazanmaya ve bunun yanında kendi kimliklerini, kendi örfünü, kendi geleneklerini, kendi özünü düşünmeye fırsatları pek fazla olmamış. Bunu söyleyebilirim. Bunun yanında birçoğunun zaten okuma yazması yok. Dilbilgisi yok. Buraya geldiklerinde yabancı dil bilmiyorlar.

Burak: Öğrenmeye başlama durumu da yok herhalde.

Katılımcı İki: İlk zamanlar tabi yardımcı olanlar çok olmuş ama bunun yanında dediğimiz gibi sonuçta çekince korku var. Asimile olma korkusu var. Asimile olmamak için çok direnmişler. Çok mücadele etmişler. Klasik söylemler vardır ya "Bir traktör parası alıp döneceğiz." vs. onunla ilgili çekinceleri olmuş. Dönenler de olmuş ve bu zaman içinde, acı bir gerçek ama kabul etmek lazım, devletimizin de buradaki Türkleri unutmak gibi bir yanlığı var. Maalesef buradaki vatandaşlarımız unutulmuş. İhtiyaç duyulduğu zaman devletimiz tarafından bir şekilde hatırlanmışlar. Döviz getirisi olarak bakılmış. Sonra herkeste bir vatan özlemi mutlaka bir geriye dönüş özlemi, beklentisi var buradaki vatandaşlarımızda. Hala hepsinde bu var. Daha objektif bakamıyoruz maalesef. Ne dersiniz deyin sonuçta bir kültür farklılığı var. Biz kendi özümüzü kaybetmemek adına mücadele etmişiz durmuşuz. Empati yapamamışız. Pek fazla araştırmamışız genel kültür bakımından. Buradaki yaşam tarzında istemişiz ki bazen bunlar bizi anlasınlar, bunlar bize ayak uydursunlar. Böyle beklentileri olanlar da olmuş. Bunun yanında ilk zamanlarda böyle klasik söylemler vardır sen de duymuşsundur; davul zurnayla karşıladılar, sonra yabancılar diye bize yakıştırmaya yaptılar gibi klasik söylemler vardır. Bunun yanında hala günümüzde Almanya-Türkiye milli maçı oynansa herkes Türkiye'yi tutuyor ya da Almanya farklı bir ülkeyle futbol maçı yapsa rakibi tutuyor. Üzücü ama gerçek. Maalesef. Dediğim gibi altyapı hazırlanmadan gönderilmiş buraya insanların çoğu. Düşünebiliyor musunuz vatandaş yumurta almak için tavuk sesi çıkarmak zorunda. Böyle bir acı var ama buna rağmen buraya gelen insanlarımızın birçoğu,

bireysel başarıdan burada çok işler yapmışlar ama bu bireysel başarı dikkatinizi çekerim. Bunu yüzdeye vurduğunuz zaman çok büyük bir oranda bireysel başarı bu. Yani devlet politikası ya da ülkemizin politikası falan değil. Şunun da altını çizerek söylemem lazım; şu son 15-20 yıl içinde gerçekten ülkemiz tarafından çok insan burada fark edildi. Burada olmuş insanlar? Özünü kaybetmemek için birçok mücadele vermişler ama bunun yanında, uzun bir yolun sonunda konumuza gelecek olursak; Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki ilişkileri pek fazla düşünecek fırsatları pek fazla analiz edecek fırsatları olmamış.

Burak: 1999-2002, 2002-2005 olarak iki parçaya böldüğümüzde bu iki zaman diliminde ne gibi değişiklikler oldu?

Katılımcı İki: Biliyorsunuz 2002 yılı Türkiye'deki hükümet değişimi ve Almanya'daki o zamanki mevcut hükümet başbakanı Sayın Schröder'in zamanında Türkiye-Almanya arasındaki ilişkiler gerçekten çok iyiydi. Sayın Schröder'in çok farklı bir bakış açısı vardı. Şu anki Sayın Cumhurbaşkanımız ile Schröder arasında çok büyük köprüler atıldı. Örneğin benim şu anda mensubu olduğum, temsil ettiğim derneğin altyapısını ve açılış programını Sayın Schröder ve Erdoğan iki birlikte açılış programına katıldılar. Benim mensup olduğum derneğin bile açılmasında Schröder'in çok büyük katkısı var gerçekten çünkü buradaki vatandaşımızın STK anlamında bile sadece birkaç tane memleket dernekleri, spor dernekleri ve dini dernekler onun haricinde siyasi hayat ya da eğitim hayatıyla ilgili STK çalışmaları yok denecek kadar azdı. Özellikle siyasi hayata katılım Almanya'da zaten genel olarak %45'ler civarında ve bizde %10'lar belki %8'ler civarında bile değil. Bunun yanında maalesef Avrupa Birliği ülkelerine yapılan çifte vatandaşlık ayrıcalığı bizlere yapılmadı. Tabi ki burada çifte standart var. Örneğin bir İtalyan, Portekizli, İspanyollar burada çifte vatandaş olabilirken, bütün haklarından faydalanabilirken biz maalesef 3. dünya ülkesi insanlarıymışız gibi muamele gördük ve görmeye devam ediyoruz. Nispeten bunlar yapılmaya çalışılsa bile, kazanımlar verilmeye çalışılsa bile üzülererek söylemem lazım burada bir ikiyüzlülük var. Yani emek sarf etmişsiniz; örneğin yerelde biz bu şehirlerde yaşıyoruz. Belediyenin hizmetlerinden, belediyenin olanaklarından yararlanıyoruz ve bütün vergimizi de her şeyimizi de onlara veriyoruz ama bunlarda bile bizim seçme hakkımız yok. Federal anlamda seçme hakkımız olmadığı gibi yabancı ülke pasaportu vatandaşlarının seçme hakkı yok. Çifte vatandaşlık olayı zaten kaldırıldı biliyorsunuz öyle bir şey yok. Bunun yanında da Alman vatandaşlığına geçmek için sınav diye bir şey çıkarttılar. Bundan haberin var mıydı bilmiyorum ama maalesef orda ki soruların birçoğunu Almanlar bile beceremiyor biliyor musun? O kadar ilginç bir şey. Şöyle söyleyeyim 1999-2002 yılları arası Türkiye'nin de

ekonomik sıkıntılardan dolayı biz yalnızdık. Türkiye kendiyle uğraşıyordu o zaman. Biliyorsunuz 1999 depreminden sonra oradaki ekonomik krizler vs. burada çok büyük sıkıntılar yaşamıştık. Zaten o anda devletimizin bizleri aramak gibi ne yaptığımızla ilgili bir derdi yoktu. Fırsatı da yoktu, şansı da yoktu, vakti de yoktu bizi hatırlamak için. 2002'den sonra nispeten düzeldikten sonra, kabul etmek lazım tamamen objektif olarak söylüyorum Sayın Cumhurbaşkanımızın bize gerçekten çok büyük bir bakış açısı vardı. Bizi hatırladı. Bize de orda birtakım insanların var olduğunu hatırlattı bunun yanında. Sürekli buraya geldiğinde ya da sürekli konu Almanya, bizler olduğu zaman telkinleri bize her zaman şuydu adapte olun, asimile olmayın ama adaptasyon konusunda, dili öğrenme konusunda ve temsilcilik konusunda sürekli bizi teşvik etti. Schröder döneminin sonuna kadar gerçekten Türkiye-Almanya ilişkileri çok iyiydi ve kendimizi çok rahat, çok güvende, daha benimsenmiş daha kabul edilmiş hissediyorduk. Maalesef Sayın Schröder'den sonra işler birazcık daha farklılaştı, farklı kanunlar çıkartıldı. Örneğin çifte vatandaşlıkta 2000 yılı biliyorsunuz sınırdır. 2000 yılından önce olanlar çifte vatandaş olarak kaldı, 2000 yılından sonra olanlar kalmadı. Burada şöyle söyleyeyim, halkın içinden gelen birisi olarak söylüyorum, Avrupa Birliğine güvenilmiyor(?). Özet. Yani buradaki vatandaşımız maalesef bütün toplum içinde "Bizi zaten almayacaklar." diyor ve çifte standardı her tarafta gözlemleyebiliyorsunuz. İnsanlar artık bunu çok iyi gözlemleyebiliyor ve çok iyi etüt edebiliyor. Yani böyle bir beklentileri yok. Alacakları gibi bir ümitleri de yok.

Burak: Güvenlik söyleminin devleti korumaktan çok toplumu korumak olarak algılanan bu günlerde Euro-Türk kimliğinin Almanya'daki durumu nedir sizce? Buradaki Türkler olarak hiç toplumun düzenini bozmakla suçlandınız mı?

Katılımcı İki: Bunu söylemeye şu anda fırsatları yok. Şunu açık yüreklilikle söyleyebilirim; doğu blok ülkeleri Avrupa Birliğine alındıktan sonra, ben bunu sahadan biri olarak gözlemleyebiliyorum, bizimle uğraşmıyorlar artık. Beterin beteri varmış diyorlar şimdi. Bugün daha iş yerinde sohbeti geçti bu konunun. Bir Almanla konuşuyorum dedim "Önceden bizi beğenmiyordunuz, sevmiyordunuz." gülüyor adam. Yani gülerek cevap veriyor. Yani eskiden böyle diyordunuz şimdi Türkler arkadaş oldu. Artık Alman gelip sonradan bu doğu blok ülkeleri ya da sonradan gelen bu mülteci ve sığınmacılardan sonra gelip bana onların dedikodusunu yapabiliyor biliyor musunuz? Onları şikâyet edebiliyor. Benimle "Bunlar geldi öyle oldu, böyle oldu" diye konuşuyor. Bu olaylar olmadan önce, doğu bloğundan ülkeler alınmadan önce bizdik hedefteki ama şimdi ise artık bizleri biraz daha kendilerine yakın görüyorlar. Bunu tabanda söylüyorum. Tabi bunun yanında İslamofobi var.

İslamofobi bir şekilde güncel olaylarla, malum biliyorsunuz DAESH terörü, onun haricinde bizim başımızdaki bu FETÖ olayı... İslami kimliği kullanılarak toplumda bir algı oluşturuldu. Ben yaşadığım kısa bir örneği vereyim size. Diş doktorundayım. Yardımcısıyla doktor konuşuyorlar. DAESH hakkında konuşuyorlar. Röntgene geçtik yardımcıyla beraber. "Siz de Müslümansınız değil mi?" dedi bana. "Elhamdulillah Müslümanım evet" dedim ardından "Türk müsünüz?" diye sordu, "evet" dedim. "DAESH hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sordu. Dedim ki "Öncelikle size bir şey soracağım", "buyurun" dedi. "Ortadoğu'da şu an DAESH'in olduğu yerlerde bir tane silah fabrikası var mı", kız şok oldu "Hayır, yok" dedi. "Kullandığı araçlar nereden geliyor? Farkında mısınız genelde yabancıları öldürmüyorlar Müslümanları öldürüyorlar ve öyle bir terör örgütü birdenbire çıkıp Ortadoğu'nun büyük bir bölümünü işgal edebiliyor. Bunu bir anda yapabiliyor. Bunların bir silah fabrikası yok. Bu silahları onlara birileri veriyor. Dünyada silahı kimler üretiyor?" Malum. Sonra kızın cevabı şu oldu "Ya ben hiç öyle düşünmemiştim". Biz vatandaşlar olarak daha donanımlı olsak, burada bizim eksikliğimiz var. Gerçekten var. Temsil babında bizim eksikliklerimiz de var ama biz o kadar böyle hayatın içinde mücadele etmek zorunda kaldık ki çocuklarımız asimile olmasın diye uğraşmaktan, düşünmekten, daha fazla çalışmaktan, iş bulamamaktan... Bunlara hayatın içinde girdik ve en ufak bir şeyde aman bir şey söylersek başımıza bir şey gelir kokusu da oldu insanlarda. Hala daha var. Biliyor musunuz bazı STK'lara insanlar açık açık üye olamıyorlar. Neden biliyor musunuz? Adım çıkarsa başıma bir şey gelir diye ya da çocuk üniversite okuyacak, babası bana açık açık üye olamıyor "Önce oğlan üniversiteyi bitirsin, eline işini alsın." diyor. Biz dernek olarak maalesef son zamanlarda toplumun içinde baya bir ötekileştirildik. DİTİB ve UETD olarak. Önceki ismimiz UETD'idi ve biz anayasayı koruma şikâyeti tarafından takibe alındık. Bunu da açık açık söylediler zaten ama şeffafız ve Alman makamlarının bize verdiği izinlerle çalışıyoruz. Biz denetlenebiliyoruz, şeffafız. Biz tüzük başvurusunda bulunuyoruz ve bu tüzük Alman mahkemelerinden geçiyor. Bizim bu ülkenin bütünlüğü, birliği, çıkarları için zerre kadar negatif etkimiz yok. Bunun yanında belki toplumda şu da var: Abartısız söylüyorum. Bu bölgede yaşadığım için bu bölge için söyleyeyim, burada yaşayan Türk toplumunun %65, %70'inin temsilcisi yok. Bu neden yok? Tabi ki bizim eksikliğimiz. Nerden bu sayıyı çıkarttım? Bugün biz bir siyasi dernek olduğumuz için seçime katılım oranlarından, oy oranlarından biz bunu toplumun tabanında çıkartabiliyoruz neyin ne olduğunu. Üç aşağı beş yukarı %65- %70 civarında milliyetçi/muhafazakâr seçmen yaşayan insan var burda. Abartısız söylüyorum yaşadığımız Ruhr bölgesinde %65, %70 milliyetçi/muhafazakâr kesim var. Bu insanların temsilcisi yok. Bakarsanız Avrupa Birliği Parlamentosuna, Eyalet Parlamentosuna ya da Federal

Parlamentoya Türkiye kökenli 12 milletvekili var, adamlar gece gündüz küfür ediyorlar bize. Kraldan çok kralcı var. Biz burada siyasi hayata katılım anlamında insanları kanalize etmeye çalışıyoruz ama bunun yanında tabansız, altyapısız oluşumlar da çıkmaya başlıyor. Bunun da zararlı etkisi var. İnsanlar kendileri bireysel bir şeyler yapmaya başladıkları için mücadele bireysel. Biz bir de bazı şeylere cesaret edemiyoruz. Çok başarılı insanlarımız, ticaret erbaplarımız var. Akademisyenlerimiz, öğretim görevlilerimiz var. İnanır mısınız ben çok öğretmen tanıyorum, zarar göreceğim diye fikrini söyleyemiyor. Almanya'da, Alman okullarında ve Almanlar tarafından da değil bizimkiler tarafından dışlanacağından korktuğu için. Beyaz Türk kavramı var ya Türkiye'de. O burada devam ediyor. Üzülerek söylüyorum ama devam ediyor maalesef. Yani "Bana itaat edeceksin. Ben bilirim bu işi. Sen bilmezsin.". Bir ara insanlar bir ümit bağladılar. Oldu galiba dediler. Hem bilim hem ilim hem dini hem Müslüman diye bir FETÖ o zamanki cemaat olgusu, insanlar bir şekilde güvendi ve inandı. Dediler "Tamam. Şimdi olacak.". İhtiyacımız olan ilime, bilime yöneliyor aynı zamanda da Müslümanlar diye FETÖ çok kandırdı insanlar burada. O da ne oldu? Bir hayal kırıklığı ve bir güvensizlik ortamı oluştu. FETÖ'nün verdiği o tahribat hala devam ediyor. Türkiye-Avrupa Birliği toplumu koruma olayına gelince vatandaş hala kendini korumaya çalışıyor. Bireysel anlamda kendi kimliğimi nasıl muhafaza edebilirim? Kendimi nasıl dış etkenlerden koruyabilirim? İşsizlik korkusu, dilini kaybetme korkusu, dinini kaybetme korkusu bunun yanında müthiş bir aidiyet duygusu var Türkiye'ye karşı. Özellikle Almanya'da yaşayan insanlardan bahsediyorum müthiş bir şekilde aidiyet duygusu var ve biz insanımızın ferasetine her zaman güveniyoruz, buradaki insanımız da öyle. Buradaki insanımız da kendini sahipleneceği güvenini aldığı insanı bulduğu zaman destekliyor. Bilmem sorunun cevabını verebildim mi?

Burak: Türkiye'nin Avrupa Birliği yolculuğunda, Almanya'da yaşayan Türklerin doğrudan ya da dolaylı bir etkisi oldu mu ya da bu süreçten etkilendiler mi?

Katılımcı İki: Oldu. Muhakkak olmuştur. Direkt olarak devlet politikası olarak etkilenebiliriz ama şöyle söyleyeyim: Biliyorsunuz devletlerin çıkarları vardır dost ya da düşmanları yoktur. Menfaatleri ve çıkar ilişkileri vardır. Toplum olarak devlet politikasına belki bir etkisi olmamıştır ama toplum nazarında negatif etkileri de olmuştur. Örneğin çatışma ya da kavga, gürültü, tantana... Yumuşatmaya çalışıyorum. Burada ilkokullarda, gözlemlediği söylüyorum, bir Alman çocuğu iki, üç tane Türk çocuktan dayak yiyerek büyüyor. Anlatabiliyor muyum? Bu çocuk büyüdüktan sonra bilinçaltına ne yerleşiyor? Bu çocuktan bizi sevmesini bekleyebilir miyiz? Bu çocuk küçüklükten yetişirken doğal olarak önyargılı

yetiştiriyor bize karşı. Çok örneklerini gördüm. Maalesef bizim ülkemizde Suriyelilere karşı şu an çok büyük bir algı var. Suriyeliler şöyle, Suriyeliler böyle diye. İnanın benim gözlemlediğim kadarıyla buradaki Türklerin yatığını Suriyelilerin 10'da 1'i yapmamıştır. Yapsalardı linç ederlerdi. Ben eşinin yanında kadına asılan adam gördüm. Alışveriş yapan polise tuhaf tuhaf sesler çıkartarak sataşan insanlar gördüm, taciz eden insanlar gördüm ve polisin hiçbir şey demeden dönüp "Bak burası benim ülkem. Beğenmiyorsan git." dediğini gördüm. Polis gelmiş bir büfede alışverişini yapıyor. Büfede bulunan bir Türk gencimiz tuhaf tuhaf sesler çıkartarak, insan dışı sesler çıkartarak onu taciz etmeye çalışıyor. Kalabalık yerler yaşıyorsanız bunları daha sık gözlemleyebiliyorsunuz. Yani doğal olarak bu süreçlerin topluma etkisi oluyor. Hepimiz çok süper olsak devlet istemedikten sonra yine bir şey olmaz. Yani aşağıda, toplumun genel alanında negatif etkileri pozitiften daha fazladır onu söyleyebilirim ama bu da eğitimsiz bir toplumun Türkiye'den buraya gelmesi, sahipsiz bırakılması, yeterince donanımlı olmaması ve devletimizin de son dönemlere kadar bu konuda hiçbir çaba sarf etmemesi.

Burak: Peki hiç bu sürecin devlet işleyişi açısından Almanya'daki Türklerin taleplerinin karşılandığı vs. olumlu bir katkısı oldu mu?

Katılımcı İki: Maalesef olmadı. Bunun en bariz örneğini vereyim. Referandum oldu. Ben aktif olarak çalıştım ve biz bu referandumda tamamen özgür irademizle birlikte evet çıktığı için bizi göndermekle tehdit ettiler. "Gidin o zaman orda yaşayın." ve bir şehrin, benim içinde yaşadığım şehrin belediye başkanı bir radyo programında "Türkler kendileri yaşamak istemedikleri bir sistem için evet oyu kullandılar. O zaman gidip orada yaşasınlar" dedi. Umarım bu cevap yeterlidir.

Burak: Alman Parlamentosunda ve Avrupa Birliği parlamentosundaki Türk kökenli milletvekillerinin bulunmasını bir entegrasyon olarak görüyor musunuz?

Katılımcı İki: Hayır.

Burak: Peki bir entegrasyon olabilmesi için sizce neler olması gerekiyor?

Katılımcı İki: Siyasal hayata katılım olarak entegrasyon olması için siyasi partilere daha çok üyelik olması gerekiyor. Bunun yanında aktif siyasete katılım olması gerekiyor. Ha burada önyargı da var. Sizin önünüzü kapatacaklar. Bundan kuşkumuz da yok. Bunu yapıyorlar onu da söyleyeyim size. Bakın siz devlet politikasının dışında kalkıp da burada bir siyasi bir söylemde bulunursanız size zaten fazla fırsat vermiyorlar. Hani demokrasiden dem

vuran bazı Türkiyeli vatandaşlarımız var ya Türkiye dünyanın en demokratik ülkesi. İnan bana. Benim tanıdığım bir vatandaş bir internet gazetesi çıkartıyor. Yeşiller partisi eş başkanını eleştirdi diye partinin eş başkanının avukatından mektup geliyor ve bu ülkenin başbakanı eleştirildi diye o ülkenin başbakanının avukatından mektup geliyor. Düşünebiliyor musunuz? Şu anda yazmıyor. Ben inanıyorum toplumun ya da belirli çevrelerin söylemlerinin dışında bir şey söylerseniz yer bulamazsınız. Üzücü ama gerçek. Türkiye onların istediği çizgide olursa ses çıkarmazlar ama Türkiye onların istediği gibi hareket etmezse, biraz daha özgürce, biraz daha bağımsız, biraz daha kendi çıkarlarını düşünerek hareket ederse belki izin verirler. Onun haricinde vereceklerini düşünmüyorum ki toplumun %60'ı %70'inin temsil edildiği bir gazete bile yok doğru dürüst neredeyse. Almanya'dan bahsediyorum. Gazetecilere bakıyorum ve sürekli Türkiye'de şu anki mevcut hükümete karşı muhalif olan gazeteciler. Yani buna bile kolay kolay izin verilmiyor. Toplum içinde bir baskı var. Keşke olsa ama özetleyecek olursak totalde buradaki vatandaşların çoğu bizi Avrupa'ya alacaklarına inanmıyor.

Burak: Buradaki temel faktörün Türk kimliği olduğunu mu düşünüyorsunuz?

Katılımcı İki: Türk kimliği değil de farklı din olduğunu düşünüyorum. Türk kimliği de var, Türkiye'nin coğrafi büyüklüğü de var, nüfus büyüklüğü var onun haricinde en büyük etki dini farklılıktan kaynaklanıyor. Yani Müslüman olduğu için. Bunu ben söylemiyorum toplum böyle düşünüyor. Ben insanların ağızlarından çıkanları, kendi duyduklarımı söylüyorum. Bunu kime sorsanız "Niye bizi almayacaklar?" diye "Çünkü biz Müslümanız" cevabını veriyor. Bu önyargı oluşmuş ama bunu biz yapmadık. Bunun yanında rahatız ama onu da söyleyeyim. Hakkını yememek lazım. Devlet düzeyinde belki sıkıntılar olabilir ama bu ülkenin hakkını da yememek lazım. Buradaki insanların çok ağır baskı yaptıkları gibi bir algı da oluşmasın. Biz kalkıp çok rahat, çok özgürce bir şeyler de başarabiliyoruz bunlar da var ama ben şunu gözlemledim bizim eksikliğimiz de var burada galiba çünkü biz gönüllü elçiler olarak doğru bir şekilde de anlatamadık bazı şeyleri. Bizi hep bizden olmayanlarla tanıdılar. Bunun etkisi de çok var. Biz zaten hayatın içerisine mücadelelerle girdiğimiz için genelde olayın doğrusunu anlatamadık insanlara. Alman toplumuna anlatamadık. Ben anlatabildiğimizi düşünmüyorum. Bunu anlatmak için konferanslar, seminerler falan yapıyoruz onda da katılım malum. Gündelik hayatta yapsak bunu işimizde, okulumuzda... Örneğin darbeden sonra ben kendi patronumla bir muhabbete girmiştım. Kendi patronumun genel kültürünün sıfır olduğunu fark ettim. Sıfır. Almanya'da seçimlere katılma oranının kaç olduğunu bilmiyor adam. Ben söylüyorum adam şok oluyor. Ortalama %45 diyorum

seçimlere katılma oranı. Öyle mi diyor öyle diyorum ben de. Cumhurbaşkanının diktatör olduğundan bahsediyor. Diyorum ki "Benim Cumhurbaşkanım %87 katılım olan bir seçime girmiş ve bunun %52 oyunu almış. Tamamen demokratik ve bizdeki oylar da böyle Suriye'deki gibi 3 ay 5 ay durmuyor 3 saat sonra belli oluyor. Bizde her şey şeffaf oluyor ve tamamen demokratik bir şekilde oluyor. Onlar öyle zannetmiyor ama ben son yaşadığım örneği vereyim: Bir mağazaya televizyon almak için gitmiştim. Orta yaşın üzerinde bir beyefendi. Muhabbet ister istemez politikaya, siyasete giriyor bizde. Kardeşi Türkiye'de yaşıyormuş. Bir Alman ve Ankara'da yaşıyormuş. Kardeşi ona "Almanya'da medyada anlatılan Erdoğan yok burada, onlar yalan" demiş. "Burada halkın seçtiği ve gelişimlerin, atılımların olduğu; herkesin özgürce eleştirebildiği, tabi ki belli bir noktaya kadar bir Erdoğan var". Bunu bana bir Alman söylüyor inanabiliyor musunuz? Ben senin de ideolojik görüşünü bilmiyorum. Ben bunu tamamen objektif olarak söylüyorum. Adam "Ben Alman medyasını takip etmiyorum. İngiliz medyasını takip ediyorum. Onlar kendi çıkarları için taraflı olabiliyorlar ama kendi çıkarları dışında objektifler." diyor. Bunu bir Alman söylüyor ve Türkiye'ye şu an çok farklı bir bakış açısı var. Kısa bir muhabbet etme şansımız oldu ve ben şunu fark ettim toplum içinde Almanlarla konuştuğumuz zaman inanın Türkiye hakkında doğru dürüst bir şey bilmediklerini fark ediyorsunuz. Bilmiyorlar ve bu bizim suçum toplum olarak. Biz yeterince anlatamadık. Bununda sebepleri var. Az önce bahsettim insanların yaşadıkları, sıkıntıları, dertleri, problemleri ya da yeterince cesur olamamak. Bir üniversite öğrencisi kalkıp okulda bunu söylemeyi düşündüğü zaman hocayla başım derde girecek diye korkuyor. Daha militarist düşüncede olanlar bunu okulunu yakma pahasına da olsa savunduğu doğrudan vazgeçmiyor. O tabi ki göreceli bir kavram. Benim içinde bulunduğum taraf için benim gözlemlediklerim bunlar ve ben yeterince katkı sunabildiğimizi düşünmüyorum çünkü kendimiz donanımlı değiliz bu konuda.

EK 3- Katılımcı Üç ile Gerçekleştirilen Görüşme – Essen – 16 Haziran 2019

Burak: Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakere sürecinde Almanya'daki Türkler nasıl bir rol oynadılar?

Katılımcı Üç: Öncelikle Türkiye'nin Avrupa Birliği süreci Türklerin Almanya'ya gelişinden daha önce başladı. Mesela Avrupa Ekonomik Topluluğuyla 1950'lerin ortalarında Adnan Menderes'le başlayan ilişki, 1963'te İsmet İnönü ile beraber artık müzakere sürecinin başlamasıyla bir resmiyet kazandı. Yani 1963'e kadar gider. Ondan sonra Özal zamanları, ondan da sonra Mesut Yılmaz'la beraber genişleyen süreçte tam ekti orada gözüküyor. Buradaki Türklerin etkisinin hem menfi hem de müspet yani var. Yani hem kötü yanları var hem iyi yanları var. Aslında bu Avrupa Birliğiyle Türkiye ilişkilerinde buradaki Türkler de hem çok yaralandı, zarar gördü ama maalesef buradaki Türklerin olumlu bir etkisini gördüğünü de söyleyemeyeceğiz. Mesela önce Türkler açısından bakalım. Burada yaşayan Türkler açısından baktığımız zaman Avrupa Birliği ile olan ilişkiler tam ivme kazandığı zaman Almanya'da yaşanan Neo-Nazi ve ırkçı saldırıların arttığını görüyoruz. Yani Türkiye-Avrupa Birliği süreciyle burada yaşanan ırkçı saldırılar arasında bir korelasyon var. Bunun en güzel örneğini Türkiye 1993'ten sonra resmi, yani kesin birliğe üye süreci başladıktan sonra 1994'te burada Solingen Faciası yaşandı. Bu faciada yanılmıyorsam aynı aileden, Genç ailesinden 6 kişi yakılarak öldürüldü. Solingen faciasından sonra Mölln'de bir facia yaşandı. Orada Gaziantep'li bir aileden 8 kişi yakıldı. 2005'te tam üyelik görüşülmeye başladığı zaman Ak Parti iktidarında 2005'ten sonra burada NSU cinayetleri başladı. Yani buradaki Türklerin sürece etkisi iki taraflı oldu. Hem önce zarar gördüler ama buradaki Türkleri hem Türkiye'deki iktidar hem de Almanya'daki iktidarlar bir katalizör, bir baskı unsuru olarak kullandı. Bu baskı unsuruna Türkiye gözünden bakarsak; belki Ak Parti iktidarına kadar Avrupa'daki Türkler sadece sadece döviz getiren insanlar olarak gözüküyordu. Ak Parti iktidarından sonra buradaki insanlara bir seçim hakkı tanındı. Türkiye'deki seçimlere Almanya'da olsanız dahi Türk konsolosluklarından oy atabilirsiniz dendi. Bu aslında ipleri koparan son nokta oldu diyebiliriz çünkü bu seçimlerle beraber Ak Parti'den veya diğer partilerden Almanya'ya, Avrupa'nın birçok yerine siyasiler geldi. Bu siyasi tansiyonu oldukça arttırdı. Hatta Hollanda'da yaşanan zamanın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı problemlerini biliyorsun. Hatta sokak olaylarına da döndü. Oradaki Türkler sokağa çıktı. Şimdi buradan bakışla bir de Avrupa'dan görelim. Avrupa gözünde buradaki Türkler tamamen problem. Tamamen bir sıkıntı. Avrupalı Türk dediğiniz zaman veya Avrupalı bir göçmen dediğiniz zaman ilk akla gelen soru entegrasyon. Bu insanlar entegrasyonunu bitirdi mi? Yani

topluma entegre oldu mu? Açık konuşmak gerekirse Almanya'da hala ilk jenerasyondan insanlar Almanca bilmiyor. Belki 1960'larda 1970'lerde Almanya'ya gelmiş ilk jenerasyon ama hala Almanca bilmiyor. Belki Almanya'dan emekli olmuş Almanca bilmiyor. O yüzden Almanya dediğimiz zaman ilk başta entegrasyon problemi yaşıyor Türkler. "Türkler entegre olmadı." bilmem ne diyorlar ama dördüncü nesilde biz tabi bunu görmüyoruz. Tekrar Almanya açısından Türklere bakarsak ikinci problem göçmenler arasındaki işsizliğin fazla olması ve bazı göçmenlerin Türkiye'ye duyduğu aşırı muhabbet. Bir Alman, Almanya'da, Türk siyaseti konuşmasını, Cumhurbaşkanının ya da herhangi bir siyasi partinin ambleminin taşınmasını doğru karşılamıyor. Türkiye'deki siyasi fraksiyonlardan mesela Milliyetçi Hareket Partisi'ni buradaki Nasyonel Partiyle eş görüp, ırkçı söylemleri yakıştırılıyor ve Milliyetçi Hareket Partisi mensubu birçok derneğe de bu gözle bakılıyor ve onlara da saldırı oluyor. Üçüncüsü Almanya'daki Türkiye toplumu aslında tam iki arada bir dere. Yazın Türkiye'ye tatile gidiyorlar. Orada bir görüşe sahip oluyorlar. Buraya geldikleri zaman başka bir görüşte oluyorlar. Açıkça konuşmak gerekirse Schröder zamanının sonuna kadar hatta birinci Angela Merkel döneminin ilk üç yılı da diyebiliriz, Türkiye ile olan ilişkiler süper. Buradaki Türkler çok memnun, Türkiye çok memnun, Almanya çok memnun. Türkiye'de reformist bir iktidar var. Avrupa Birliği sürecinde, Avrupa Birliğine verdiği bütün sözleri tutan bir Türkiye var. Laik, seküler bir iktidar var. Süper; yani 2009'un ortalarına kadar süper bir iktidar var diyebiliriz. Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkilerinin açılan fasıllar bazında da baktığımız zaman en çok fasıl açılmış. Birçoğu da bitirilmiş. Hani en güzel 2009'a kadar geliyor ama 2009'dan sonra Türkiye'nin iç siyasi dinamikleri haliyle burayı da etkiliyor. Buradaki Türkeri de etkiliyor. Mesela bunlardan birincisi FETÖ olayları. Türkiye'de 2009'dan sonra başlayan gezi olayları. Hatta önce gezi olayları diyelim. Gezi olaylarından sonra FETÖ olayları. FETÖ olaylarından sonra 15 Temmuz. 15 Temmuz'dan sonra S-400 krizi veya Doğu Akdeniz'deki petrol arama derken bunların hepsi buradaki Türklerle Almanların ilişkilerini çok bozuyor. Buradaki bir Ak Partili veya hükümet yanlısı veya memleketine çok yoğun duygularla bağlı bir insanın Alman toplumunda sevildiğini söyleyemeyiz. Problem olarak gözüküyor. Şöyle bir örnek vereyim: 2001 seçimleri biliyorsun Türkiye'de Ecevit, Anayol, üçlü koalisyon var. 2001 seçimleri Alman gazetelerinde haber olmadı, sadece Welt gazetesinde 6. sayfada küçük bir haber olarak yer almış. Yani Türkiye, Alman toplumundan ve Almanya'daki Türklerden bu derece uzaktı. İlgisizdi, apolitikti ama Türkiye'nin 2001 seçimlerinden sonra artan hem siyasi alanda hem politik alanda hem ekonomik anlamda artan ivmesi diyelim Almanya'nın ve diğer Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'ye olan ilgisini baya arttırdı. O zaman elde bir unsur var. Elde bir Türk toplumu var. Avrupa'daki devletler bu Türk toplumunu bir baskı unsuru olarak

kullandı. En basitinden şöyle örnek vereyim: Erbakan iktidarı zamanında Alman toplumu Erbakan'ın güçlenmesini veya Almanya'daki güçlenmesini engellemek için buradaki milli görüş derneklerini anayasaya aykırı ve teröre yakın dernekler olarak ilan etti. Bu milli görüş derneklerinin içinde camiler var hepsi var. Erbakan iktidardan düştükten sonra Ak Parti ve Erdoğan iktidara geldiği zaman buradaki Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) camilerinin imamlarının evine baskın yapıldı. Birçoğu sınır dışı edildi ve soruşturma başlatıldı. Şimdi DİTİB hala bir soruşturma geçiriyor. Büyük ihtimalle de anayasaya aykırı faaliyetleri olduğu söylenecek ama Erbakan iktidarı zamanında DİTİB'i çok tutuyordu Alman iktidarı. DİTİB'i daha çok ön plana çıkartıyordu. Cami açma, dernek açma konusunda çok rahat izinler veriyordu ama iktidar değiştiği zaman Türkiye'de, buradaki, Almanya'daki Türk toplumunun da dinamikleri değişiyor. DİTİB ön plana çıkıyor veya mesela buraya gelip beni bulduğunuz UETD derneği de 2001-2002 yılı kuruluşlu yani Ak Parti iktidarıyla yaşıt diyebiliriz; 2009'a kadar UETD'nin her faaliyetine izin veriliyordu, her yerde dernek açmasına izin veriliyordu ama son seçimlerden sonra buraya bırakın bir dernek açmayı bir konferans dahi vermemiz yasaklandı. Konferans dahi verdirilmedi. Dolayısıyla buradaki Türklerin bu sürece çok bir etkisi yok çünkü buradaki Türkler zaten Avrupa Birliğine girmiş durumda. Aslında Türkiye'den önce Avrupa'da yaşayan 5 milyon tane Türk Avrupa birliğine girdi. 5 milyon rakamı bugün bir ülke boyutunda. Yani Türkler Avrupa Birliğine girdi dolayısıyla ama buradaki Türklerin sürece etkisi şu anda çok menfi. Çok kötü yani çok negatif yönde. Birçok Türk eğer Türkiye'deki iktidar yanlıysa gerici, yobaz ya da Almanya düşmanı olarak görülüyor bir çok Alman kesimi tarafından ve daha da kötüsü buradaki Kürt asıllı Türkiye vatandaşlarıyla Türkler arasında bir gerilim de pompalanıyor. Bugün mesela terör örgütünün birçok faaliyetine ön ayak olunurken, izin verilirken resmi olan derneklere izin verilmiyor. Hatta resmi olan derneği de geçtim 31.08.2016 tarihinde Köln'de yapılan mitingde Cumhurbaşkanının televizyonla, telekonferans yöntemiyle bağlanmasına izin dahi verilmedi. Bu da ifade özgürlüğünü ön plana tutan Avrupa'nın bir çelişkisi olarak düşünülebilir.

Burak: Peki Türkiye'den önce Avrupa Birliğine giren 5 milyon Avrupa'da yaşayan Türk'ün 2002'den önceki durumları nasıldı?

Katılımcı Üç: Geçmişteki durumda da Erbakan yanlıydı. Yani geçmişte iktidarda kim varsa. Türkiye'de mesela muhafazakâr/demokrat denilen bir iktidar var: Ak Parti. Bunlar kendilerini muhafazakâr/demokrat olarak adlandırıyor. Her ne kadar başka insanlar, başka kesimler onlara siyasal İslamcı veya liberal İslamcı dese de hükümetin kendini konumlandırması muhafazakâr/demokrat. Şimdi muhafazakâr/demokrat dediğiniz zaman

Almanya'da hangi kesim olursa olsun, Almanya'nın mesela sağcılarının mesela Hristiyan demokratların bunlara yakın olması lazım değil mi? Böyle düşünmemiz lazım yan mantıken. Yalnız burada durum tamamen farklı. Almanya'da kim olursa olsun hangi siyasi fraksiyon olursa olsun Türkiye'de iktidarda kim varsa Almanya'daki uzantılarını yani, göçmenleri hepsini baskı altında tutuyor. Erbakan iktidarı zamanında mesela İslamcı bir iktidar diyoruz onlara. Dediğim gibi milli görüş derneklerine çok yükleniyorlardı. Bunun aynısı aslında Ecevit zamanında sol iktidar döneminde buradaki sol parti yani Die Linke partisinin Ecevit iktidarına bakışı yine aynıydı. Yani buradaki ADD yapılanmasına veya diğerlerinin yapılanmasına bir bakın. Kaç tane ADD derneği var veya kaç tane Türkiye'deki sol iktidar ya da sol partilerin uzantıları var, terör örgütü hariç. Çok az. Yani iktidara kim gelirse gelsin buradaki uzantıları Alman hükümeti ve Alman birimleri tarafından baskı altında tutulmuş. Bunu mesela kendi açımızdan belki çok anlamsız bulabiliriz ama Alman açısından bu çok mantıklı çünkü Almanya üniter bir devlet. Her ne kadar eyalet sistemiyle yönetilse de üniter bir devlet. Yani Alman toplumu haricinde İtalyan ve Polonyalılar bizimle beraber gelmiş ondan önce kimse yok. Almandan başka kimse yok. Yani en yabancısı Avusturyalılar onlar da Alman ırkından ama İkinci Dünya Savaşından sonra sanayileşen ve iş gücüne ihtiyaç duyan Almanya; İtalya, Polonya ve Türkiye'den işçiler alıyor. Ondan sonra ilk defa yabancılar geliyor. Bu yabancılar buraya gelirken hep bir zaman sonra dönecekler diye düşünülürdü. Hiçbiri dönmedi. Şu anda bir Alman için çok büyük bir problem bu düşünüldüğü zaman.

Burak: 1999-2005 yılları arasındaki Türkiye-Almanya ilişkilerinde kimlik faktörünün rolü nedir?

Katılımcı Üç: Buradaki kimlik problemini aslında en çok buradaki göçmenler yaşıyor. Buradaki göçmene "Sen kimsin?" diye sorduğun zaman ne tam olarak "Türküm." diyebiliyor ne de tam olarak "Almanım." diyebiliyor. Aslında tam iki arada bir derede kalma durumu var. Ben sonradan Almanya'ya geldim. Burada doğmadım ama özellikle burada doğup büyüyen 3. veya 4. jenerasyonda bu kimlik problemini çok rahat görebiliyoruz. Hatta o kadar ki çocuk Türkçeden daha iyi Almanca konuşuyor ama okula gittiği zaman Türk asıllı olduğu için birçok okula kabul edilmiyor. Gesamtschule dedikleri veya biraz daha alt sınıf akademik eğitim verilen okullara kabul edilirken, Gymnasium dedikleri biraz daha akademik seviyesi yüksek olan okullara kabul edilmiyorlar. Yine birçok öğrenci, bunu ben yaşıtlarımdan da teyit ediyorum, çoğu okul zamanında hocalarından baskı gördüğünü, Türk olduğu için dışlandığı hep hissediyor. Hatta adam çok iyi Almanca konuşuyor ama okula gittiği zaman Türk öğrenciler Türklerle beraber arkadaşlık yapıyor. Almanlarla öyle ciddi bir arkadaşlığı yok.

Bugün dahi. Mesela üniversitedeki Türk arkadaşlarına kaç tane Alman arkadaşı var diye sor. Çok az. Yani bir Türk-Alman arkadaşlığı, bir sosyal çevreden bahsetmek maalesef yanlış. Bu çizgiyi çok rahat görebiliyoruz. Mesela Amerika'da bunu göremiyoruz çünkü Amerika zaten 1775'te bağımsızlığını kazanmaya başladığı andan itibaren zaten birçok farklı milletin bir araya gelmesiyle oluştuğu için: İngiliz, Fransız, İtalyan birçok farklı unsur bir araya geldiği için farklı unsurlar arasındaki geçiş çok rahat olabiliyor. Evlilikler olabiliyor, ticaret olabiliyor ama Almanya'da yaşayan Türk toplumunda yabancılarla evlilik hala %20'ler seviyesinde. Yani evlenilmiyor, ticaret belki yapılıyor ana sosyal çevreler çok farklı. Bu da aslında hükümetin işini biraz daha kolaylaştırıyor. Niye çünkü bütün hükümetler aslında toplumları daha rahat yönetebilmek için çizgilerin ayrılmasını isterler. Homojen olmuş bir toplumu yönetmek çok daha zordur çünkü her zaman bir fikir birliği olur. Ne kadar fikir ayrılıkları olursa hükümetler de bunların arasında geçiş yapabilir, ona göre oy toplayabilir. Bu da hükümetin işine geliyor tabi ki. Yine aynı örneği vereceğim ama bu çok belirgin olduğu için söyleyeyim. Mesela Erbakan Hoca çok katı bir İslamcıydı. Buradaki katı İslamcı insanlar da onu tercih ediyorlardı. Sırf onu tercih etmesin diye Almanya alternatif bir İslami fraksiyon çıkardı. Bunun adı Kaplancılar. Bu Kaplancılar ekolü yanılmıyorsa Berlin'de bir şeriat devleti dahi kurdu ve Almanya buna ses çıkarmadı. Kaplancıların lideri çıktı "Ben burada şeriat devletini kurdum." dedi. Yanında tevhit bayrağı, Türkiye bayrağı sohbet verdiği toplantıda ve Almanya buna bir şey demedi. "Fikir özgürlüğü." dedi. Halbuki fikir özgürlüğü değildi. Bu Erbakan hocanın milli görüşünü zayıflatan bir ekoldü o yüzden buna müsaade ettiler. Ne zamanki Erbakan hocanın milli görüş fraksiyonu zayıfladı, DİTİB yükseldi Kaplancıları kapattılar. O yüzden Almanya'daki iktidarlarda her zaman bu kimlik ayrılıklarını, farklı fraksiyonları, düşünceleri hep körükler. Buradaki kimlik çatışmasında benim en çok üzüldüğüm nokta buradaki gençler oluyor. Buradaki gençler tamamen ama tamamen Türk tarihine, Türk toplumuna, Türk sosyolojisine, Türk kültürüne yabancı büyüyor. Türkiye'yi sadece yazları ya da kışları gittiği tatillerde görebiliyor ama kendi içinde bir Türk kimliği var. "Ben Türküm." diyor. Çocuk bunu bazen söyleyebiliyor. Almanım diyen de kabul edilmiyor. Yani ismi Türk olduğu için, saçı siyah olduğu için, gözü kahverengi olduğu için buradaki Alman toplumu tarafından %100 kabul edilmiyor. Ben şu anda dünyanın en iyi enstitülerinden birinde öğrenciyim. Buradaki öğrencilerin %70'e yakını göçmendir. Mesela benim departmanımda Alman sayısı 4 veya 5'tir. Geriye kalan 23-30'u İran, Hindistan, Pakistan, Çin; Çin özellikle baskın burada. Dominant. Fransa biraz. İngiltere'den bir iki tane arkadaş var. Şimdi bir soru soralım. Departman şefleri kim? Hepsi Alman. Yani bu bir tesadüf mü? Ben buna tesadüf diyemem. Burası dünyanın en elit üniversitelerinden, enstitülerinden

biridir ama departman şeflerinin %99'u Almandır ama öğrencilerin hepsi, %70'e yakını göçmendir. Şimdi burada kimliğe daya bir diskriminasyon olmadığını söyleyebilir miyiz? Bunların aynısını birçok şirkette görebilirsiniz ki bu durum şirketlerde daha katıdır, daha serttir. Eskiden, Avrupa Birliğinden önce bunların ödemeleri, maaşları bile farklıydı. Yani Türk'ün maaşıyla Alman'ın maaşı çok farklıydı. Allah'tan Avrupa Birliği bir standart getirdi. Göçmen olsun, aynı milletten olsun bütün insanlara eşit ödemeyi getirdi. Ondan önce bu kimlik ayrımı çok sert, çok vahşiydi diyebilirim. Bunun örnekleri çoğaltılabilir ama Avrupa Birliğinde hala kimliğe dayalı diskriminasyon, ayrımcılık hala çok çetin boyutlarda var.

Burak: Euro-Türk kimliğinin iş gücü dışında Almanya'ya katkıları neler olmuştur?

Katılımcı Üç: Buradaki Euro-Türk kimliğinin Almanya'ya birinci katkısı tabiki ekonomik. Almanya'daki Türklerin toplam cirosu 30 Milyar Euroya yakın. Çok büyük bir ciro. Burada yaklaşık 60 bin tane Türk kökenli insanların kurduğu şirket var. Bunların hepsi Almanlara da iş veriyor. Ekonomiye çok büyük katkıları var. Sosyokültürel olarak fazla katkıları olduğunu söyleyemem. Sadece gastronomi olarak döner restoranlarını ya da Türk restoranlarını söyleyebiliriz ama sosyokültürel olarak Almanlara etkisi çok az. Yani Almanların kültürel hayatını buradaki 4.5, 5 milyon Türk değiştirdi dersem yalan olur. Tam doğru olmaz. Etkileri var yok değil. Şöyle söyleyeyim Almanya; Ortadoğu'yu, İslam'ı veya Türk kimliğini buradaki Türkler aracılığıyla tanımadı. Almanya daha 18. yy'ın sonunda oryantalist akımlarla hem İslamı hem Ortadoğu'yu hem Türkiye'yi, İran'ı, Mısır'ı birçok Ortadoğu ülkesini zaten oryantalist akımlarla tanıdı. Yani buraya Türkler gelmeden önce Almanya'daki Almanların kafasında bir Türk imajı bir İslam imajı vardı. Buradaki Türkler, Bosnalılar ya da Kuzey Sahra Bölgesindeki Müslüman ülkelerden gelenler bu imajı ne kadar yıktı ya da yıkabildi mi asıl soru bu. Bunu yıkabildiğini pek söyleyemeyiz çünkü bu oryantalist bakış açısı hala devam ediyor. Hala bugün bir Alman, Türkiye'de çoğu insanın deveye bindiğini düşünebilir. Yani Alman dediğimiz zaman da homojen bir kitle yok karşımızda. Almanın da cahili var, eliti var. Almanın da fakiri var zengini var ama eğitim olarak geri kalmış biraz daha yaşlı Almanlarda hala Türkiye'de deveye binildiğini, bir insanın 4 tane eşe sahip olabildiğini, işkence olduğunu, insanların başını kapatmasının zorunlu olduğunu düşünen birçok Alman da var. Bu oryantalist bakış açısının bir devamı. Bugünkü medya aracılığıyla bu devam ettiriliyor. Buradaki Türklerin ekonomik katkısı bu. sosyal katkısının çok az olduğunu söyleyebilirim. Ha şöyle güzel bir katkısı oldu. Alman devleti öyle veya böyle her ne kadar İslam'ı resmi bir din olarak görmese de cami adı altında kültür dernekleri açıldı Almanya'da. Mesela sadece Duisburg kentinde cami sayısı 53'tür. Kuzey

Ren-Vestfalya bölgesindeki cami sayısı 300'den fazladır. Almanya'daki bütün camilerin sayısı binlerle ifade ediliyor ve bu rakam kiliselerden daha fazla. Bu sayede bazı Almanlar camilere girip çıktı ama burada da şu sıkıntı doğdu: Camilerdeki İslam da üniform değil. Yani bir Millî Görüş camisindeki İslamla Diyanet İşlerinin camisindeki bir değil. Bir Kaplancılarının camisindeki İslam aynı değil. Bir Süleymancılarının camisindeki İslam aynı değil. Diğer fraksiyonlardaki camilerdeki İslam da çok farklı. Yani en basit, İslam'ın temeli olan tevhit inancını bile anlatırken dahi bir Selefi Vahhabi başka anlatır, Şia akımı başka anlatır, Ehl-i Sünnet başka anlatıyor. Buradaki farklılık Almanların da kafasını karıştırıyor ve bu en çok da Alman devletinin işine yarıyor. Geçen haftaydı yanılmıyorsa Düsseldorf tren garı çıkışında Selefiler Kur'an dağıtıyorlar. Yalnız Kur'an'ı Arapça değil Almanca mealini dağıtıyorlar. Peki bu meal doğru mu? Değil. Meali yazan kişi kendi kafasından Kur'an'a ne söyletmek istiyorsa onu yazıyor. O yüzden bir Vahhabi camisinden aldığın Kur'an'la, bir Şia camisinden aldığın Kur'an ikisi Almanca olsa dahi farklı ve Almanlar buna çok dikkat ediyorlar, okurlar. Türkiye'de insanlar Kur'an okumaz ya da Arapçasını okur. Fazla meal ya da tefsir okumaz çünkü fazla da ihtiyaç duymaz. Hoca da anlatıyor, sosyal hayatta da yaşıyor ama buradaki Almanlar İslam'a bir türlü ısınmadı. Her ne kadar çok cami olsa da her ne kadar camiye Almanlar gidebilse de Müslüman olan Almanların sayısı her ne kadar artıyor gibi gözükse de 50-60 yıla yakın bir sürede 4.5, 5 milyona yakın sayıdaki bir Müslüman topluluğunun etkisinin bu kadar az olmaması lazımdı. O yüzden dini anlamda da fazla etki edemedi.

Burak: Eyalet parlamentolarına ya da Alman Federal Meclisine giren Türk asıllı milletvekilleri bir entegrasyon belirtisi midir?

Katılımcı Üç: Bence en güzel siyasi entegrasyon belirtisi demokraside asıl olan seçimlerdir. Seçimlerde asıl olan oy çoğunluğudur. O zaman soru şu: Bence Türklerin Alman siyasetine veya Avrupa siyasetine entegrasyonunu belirlemekte Türklerin kurduğu dernek sayısı, parti sayısı veya soktukları Türk asıllı milletvekili sayısının hiçbir önemi yok. Hiçbir önemi yok. Neden? Münferit olarak birçok Türk asıllı siyasetçi CDU'dan, SPD'den, Linke'den ve diğer partilerden girebilir. Bu entegrasyonu göstermez. Asıl entegrasyonu gösteren Almanya'da yaşayan veya Avrupa'da yaşayan Türk toplumunun attığı oy sayısıdır. Seçime katılımdır. Bugün seçime katılım Türklerde %2.5'tir. Bakın Almanya'da BIG partisi diye bir Türk partisi var veya göçmen partisi var. Hatta Türk asıllı parti sayısı yanılmıyorsa sadece NRV'de dört. BIG partisi var, ADD diye bir parti var, WIN partisi var. Bir de en son UETD partisi kuruldu. Dört tane parti var. Peki bunların aldıkları oy kaç? Hiçbir zaman meclise giremiyorlar. Bağımsız olarak giremiyorlar. Avrupa Birliği Parlamentosuna giremiyorlar ki

son seçimlerde en düşük oyla parlamentoya giren milletvekili 253 bin oyla girdi. Almanya'da yaşayan Türkler 253 bin yapamıyor mu? Çok rahat verirler çünkü Almanya'da yaşayan Türklerin bir çoğu da Alman vatandaşı oldu. Oy atma hakları var. Bunlar sandığa gitmediği için ya da Alman siyasetinden bir beklentileri olmadıkları için siyaset delegasyonu yaptığını çok söyleyemeyiz. Şunu da açıkça söyleyelim bu doğrudur: Birçok siyasi içerikli dernek var. Mesela UETD gibi, UID gibi veya ADD diyebilirim, Türk Federasyonu var, Ülkücüler var, Türk partileri var ama bu entegrasyonu göstermez. Türkiye'den çok yanlış bir bakış açısı var. Türkiye'den bakan insan diyor ki "Bu kadar Türk partisi var.". Entegrasyon tamamlanmış gibi gözükabilir ama bu doğru değil. Buradaki Türk seçmenin, sandığa olan ilgisi çok düşük. Hatta bir istatistik vereyim: Almanya'daki Türklerin, Türk siyasetine olan katılımı %62, %65 boyutunda. NRW bazında söylüyorum. Belki diğer eyaletlerde daha az veya fazla olabilir ama NRW'de son yapılan 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı seçimine katılım %65. Çok güzel bir rakam. Mesela bazen insanlar oy kullanmak için şehir değiştiriyor. Eskiden randevu almak gerekiyordu yani çok zor bir işlem. Çoğu insanın da çalıştığını düşünürsek sadece hafta sonu oy atacak. Vakit ayırması zor ama bazen 100-150 km araba kullanıp geliyorlar. Ona rağmen %65'e yakın bir katılım çok büyük bir katılım ama aynı katılımı Alman seçimlerinde görmüyorsun. Bu da aslında çok güzel bir cevap veriyor. Almanya'da yaşayan Türkler, Türkiye siyasetine Alman siyasetinden çok daha fazla ilgili. Halbuki Alman siyasetine katılım daha kolay. 15 günlük bir vaktin var, sana mektup geliyor, mektupta işaretliyorsun, atıyorsun. Çok basit. Para ödemiyorsun, hiçbir şey yapmıyorsun. Zahmetsiz. İşine giderken mektubunu atıyorsun ama buna rağmen adam 150 km yol gelip Türkiye'deki seçimlere oy kullanabiliyor. Bu da motivasyonu gösteriyor.

Burak: Benim sorularım bu kadardı. Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Katılımcı Üç: Şunu söyleyebilirim Almanya'da ya da Avrupa'da yaşayan Türk toplumunun Avrupa Birliği sürecine etkisi ancak ve ancak Avrupa'da yaşayan Türk milleti lobileşirse veya lobicilik faaliyetlerini ön plana koyarsa başarılı olur. Lobicilik faaliyetlerini ön plana koyabilmesi için diaspora çalışmaları yapması lazım. Türk diasporası maalesef dünyada çok meşhur olan Yahudi, Ermeni, İtalyan veya İspanyol diasporası gibi güçlü bir diaspora değil. Bunun birçok etkisi var. Tarihi etkileri olabilir ama siyasi etkilerine baktığınız zaman Türk hükümetinin ayırdığı bütçe çok az. Açık konuşmak lazım. Entegrasyonunu tamamlamış, kalifiye Türk insanının çok az sayıda olması da bunun en büyük etkilerinden biri.

Burak: Türkiye'den bakılınca Almanya'da böyle bir diaspora beklentisi oluşuyor ve bu diasporanın Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinde aktif bir rolü olması gerektiği düşünülüyor. Bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz?

Katılımcı Üç: Bu beklenti kuru bir beklenti. Peki neden? Çünkü bu beklentinin altında Almanya'daki Türk nüfusunun fazla olması yatıyor. Yalnız siyasette her ne kadar nüfus sayısının fazla olması etkili olsa da bu nüfus sayısının bir etkililiği de olması lazım. Mesela şöyle konuşalım; Amerika'da Martin Luther King vardı değil mi? Afrika kökenli müslüman olan insanları sürükledi, bir liderliği vardı ve Martin Luther King dediğin kişi bugün dünya çapında tanınan bir kişi. Şimdi Almanya'da yaşayan Türk toplumunda bir tane böyle insan var mı? Almanya'daki Türk topluluğunu manipüle edebilecek, etki edebilecek, konsolide edebilecek bir Türk var mı? Marka bir Türk var mı? Yok. Buradaki Türklerin bir çoğu Türkiye Cumhurbaşkanı'na bakıyor. Bu şekilde diaspora olmaz. Yani Türkiye Cumhurbaşkanı'nın buradaki alana etkisi şöyle oldu: Mesela yapılan seçimlerde "Türkiye düşmanı partilere oy vermeyin" dedi. Bunun etkisi ne oldu? Hiç oldu. Bu şunu da gösteriyor Türkiye'den siyasi bir manipülasyonla buradaki Türk toplumu yönlendirilemez, yönlendirilemiyor. Buradaki Türk toplumunun kendi iç dinamikleriyle, kendi öz değerleriyle bir şeyler kazanması lazım. Mesela buradaki UETD bütün gücünü Türkiye'deki Ak Parti'den alır. Bütün Katılımcı Üçler Türkiye'deki Ak Parti'den geliyor veya Ak Parti'ye yakın akademisyenlerden, siyasetçilerden gelir. Buradaki ADD'nin bütün Katılımcı Üçleri Türkiye'deki Cumhuriyet Halk Partisi'nden gelir. Buradaki Milliyetçi Hareket Partisi'nin oluşumlarına da hep MHP'den gelir ama neden buradaki insanlar kendi öz değerleriyle bir şey yetiştiremiyor. Sıkıntı tam burada. Ne zaman buradaki insanlar Türk tabiriyle kendi yağında kavrulur, Türkiye'den buraya transferler olmaz. O zaman buradaki insanların da Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecine çok büyük katkıları olur. Kendilerini de bir şekilde yönlendirebilir. Buradaki Türklerin en büyük sıkıntısı ne ekonomik, ne siyasi, ne sosyal, ne dini; buradaki Türklerin önderi yok. Kendilerine yön verecek, bir siyasi akım oluşturacak, bir düşünce akımı oluşturacak insanları yok. Hakikaten Almanya'da yaşayan Türk toplumu bir tez konusu. İyice araştırılması gereken bir konu. Şu anda izin sezonu başladı. Bir günde Türkiye'ye sadece Kapıkule'den giren araç sayısı 140 bin. 140 bin araçla bu insanlar göç yapıyor. Kavimler göçünü geçti ama bu araştırılmıyor. Buradaki toplumu yönlendirecek kim var? Mesela Avrupa birliği seçimleri yaklaştı. Ben buradaki toplumdan bu soruyu çok duydum. "Kime oy atacağız?" diye soruyor adam. Bilmiyor. Bu soruya cevap verecek kimse yok. Türkiye Cumhurbaşkanı bu soruya cevap verdiği zaman, "Türk düşmanı olmayan partilere oy atın" dediği zaman bunun etkisi çok az ama bugün Alman kanallarına çıkıp, Alman programlarında

açık oturumlarında konuşma yapabilecek Türk sayısı çok az. Maalesef birkaç tane troll zihniyetli, troll tipli insanlar var. Almanya'da doğmuş, büyümüş. Bunlar da genelde Ak Parti trolleri maalesef. Bunlar, bu troller ellerinden geldiğince sosyal medyada buradaki insanları yönlendirmeye çalışıyorlar ama bu çalışmaların, çabaların çoğu sosyal medyada tıkanıp kalıyor. Sosyal medyada günlük algı oluşturmak için. Bu sosyal medyadaki oluşturulan günlük algı da günlük siyaseti doğuruyor. Günlük siyaseti doğuran bütün akımlar da Avrupa Birliği Parlamentosundaki seçimlerde olduğu gibi bir sonuca varamıyor. Mesela Avrupa Parlamentosu seçimlerinde Almanya'nın en büyük Türk Partisi olan BIG partisinin aldığı oy sayısı 60 bin ve bu parti yanılmıyorsa 10 yıla yakındır var. Bu partinin şu anda dört kata kadar daha büyümesi lazım ki Avrupa Parlamentosuna bir kişi soksun. Bir kişi. O bir kişiyle de ne grup kurabilirsin ne bir şey yapabilirsin. En azından bir kişi olsa belki sembolik bir değeri de olabilir ama bu şunu gösteriyor: Bu partinin dört kat daha fazla çalışması lazım. Birçok Türk Partisi Almanya Parlamentosuna girmek için gerekli olan imzayı dahi toplayamadı. İmza sayısını tam olarak hatırlamıyorum ama son kurulan bu ADD partisi o imzayı dahi toplayamadı. Yani demek istediğim buradaki Türklerin siyasete etkisi gerçekten çok az ama siyasetten çok etkileniyorlar. Almanya ile Türkiye arasındaki siyasetten en çok buradaki Türkler etkileniyor. İster istemez sudan çıkmış balık gibi, şaşkın ördek gibi bir tarafa yatmaya çalışıyorlar. Kimisi "Ben Türk siyasetiyle ilgilenmiyorum." diyor. Hatta Türk derneklerine üye olmaktan dahi korkuyorlar. Bu dernekler resmi dernekler. Bu derneklere üye olup aidat vermekten korkuyorlar. Alman hükümetinin bu kadar baskısı var çünkü. Mesela DİTİB'e baskı uygulandığı zaman bir insan DİTİB'e gidip üye olmuyor. Korkuyor, çekiniyor. Bu da aslında Türklerin Sivil Toplum Kuruluşlarına olan katkısını düşürüyor bir seviyede. Alman hükümeti bunu çok güzel manipüle edebiliyor. Bu da diaspora oluşumunu engelliyor. Buradaki diaspora kurulması için de en önemli ihtiyaç kalifiye insan ihtiyacı. En basitinden şöyle bir örnek vereyim: Şu an NRW bölgesinde, bulunduğumuz noktaya 100 km uzaklıkta dört tane Türk Konsoloslugu, Türk Büyükelçiliği. Düsseldorf, Köln, Essen ve Bielefeld 150 km çapımızda dört tane konsolosluk var. Bu konsolosluklardan hangi biri Almanca konuşabiliyor? Hangi Büyükelçi Almanca konuşabiliyor? Devleti atadığı Büyükelçi dahi Alman toplumunu tanıyamıyorsa buradaki Türklerin de tanıyamaması ya da entegre olamaması büyük bir soru işareti olmaması lazım. Düşün ki bu insanlar bürokrat, bu işin eğitimini almış. Kaç tanesi akıcı bir şekilde Almanca konuşup Alman toplumlarına girip çıkabiliyor. Son üç yıldır olabiliyor bu. Özellikle Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığından sonra başladı. Ondan önce Türk Büyükelçilerinin Türk diasporası için yaptıkları hiçbir şey yoktu. Dediğim gibi Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığından sonra Büyükelçiler Türk

toplumuyla iç içe girmeye konuşmaya başladı. Buradaki bir konsolos bile, Büyükelçi demiyorum, Konsolos bile herhangi bir Türk Sivil Toplum Kuruluşuna gidip konuşmak istemiyordu. Niye? Atıyorum ADD'ye giderse bu konsolos CHP'li önünü keserler veya hükümete yakın bir STK'ya giderse muhalefet iktidara gelirse ben fişlenmiş olurum diye hareket edemiyordu Konsoloslar. Devletin buradaki varlığı Konsolosluklarla, Büyükelçiliklerle olur değil mi? Onların da diasporaya katkısı sıfır. Bunu sıfırdan halktan beklemek çok yersiz. Bunu nasıl Amerika'daki birçok göçmen yapamadı, buradaki Türkler de yapamayacak. Dolayısıyla buradaki pay, çok akıllı politikalarla Türk Devletine düşüyor. Bakın Türk Hükümeti demiyorum. Türk Devletine düşüyor. O üst akıl dediğimiz yapıya düşüyor. Bunu çok akıllı bir şekilde kendilerinin organize etmesi lazım çünkü bu hükümetle bazında olmuyor. Bugün bu hükümet var, yarın başka bir hükümet gelebilir o da başka fraksiyonları destekleyebilir ama devlet aklı devreye girerse kalıcı bir yapı, kalıcı bir çözüm ancak o zaman bulunabilir diye düşünüyorum. Türklerin oy potansiyeli 120.000'e yakın. Bütün Türkler sandığa gitse vereceği oy 120.000. Bu oyu sadece NRW bölgesinde dört parti bölüşüyor. Bir de şöyle düşünmek lazım: Türkler neden Türk partisine oy versin ki? Alman partisine oy vermesi lazım çünkü Alman partileri iktidara geliyorsa, Alman partileri parlamentoya giriyorsa Türklerle kim ilgilenecek? Bu partiler kimin kime oy verdiğini de çok iyi biliyorlar. Mesela Türklerin yoğun olduğu bölgeye gittiğin zaman bu sandıklar lokal kuruluyor. Ordan alınan sonuçlarda hangi göçmenin, hangi partiye eğilimi olduğu çok rahat gözüküyor. Şu ana kadar Türkler SPD'ye oy verir diye biliniyordu çünkü bu partiler biraz daha göçmen ağırlıklı politikalar uyguluyor. Bir Türk'ün, Türk partisine oy vermesi oyunun heba olması demek ve bu partiye oy verdiği için de parlamentodaki Alman partileri Türkleri dinlemeyecek. Burada da böyle bir ayrım var. Türklerin oyunu sadece dörde bölmek de yanlış. Dört Türk partisi artı Alman partilerine bölmek lazım. Bölüne bölüne hiçbir etkisi olmayan bir sınıf ortaya çıkıyor. Bu etkisi olmayan sınıfı Alman partileri de dinlemiyor. Bir Alman partisinin milletvekili şu son zamanlarda yeni yeni camilere gelip oy istemeye başladılar. Ondan önce gelmiyorlardı da çünkü son zamanlarda Türklerin katılımı biraz daha arttı. Eskiden %1'in de altındaydı. Şimdi yavaş yavaş %2, %3'lere dayanınca insanlar dinlemeye, gelip oy istemeye başladı ama bu bir gerçektir. Demokrasilerde oyun ne kadarsa, sözün de o kadar geçer. O yüzden bu seçimler konusunda Türklerin işi çok zor. Kolay değil maalesef.

EK 4- Katılımcı Dört ile Gerçekleştirilen Görüşme – Essen – 17 Haziran 2019

Burak: Türkiye- Avrupa Birliği müzakere sürecinde Almanya'daki Türklerin bu sürece herhangi bir herhangi bir etkileri oldu mu?

Katılımcı Dört: Benim görüşüme göre herhangi bir etkisi olmadı. Tabi ki çok fazla tartışmalar oluyor. Kendi aramızda bunları konuşuyoruz değerlendiriyoruz ama bir araya gelip bir şey yapıyor muyuz? Hiçbir şey yapmıyoruz. Önderlik yapan da olmadı. Gönül ister ki bu tip şeylerde, hükümeti ilgilendiren ya da ülkemizi ilgilendiren konularda öncüler olsun. Bu bir konsolos olabilir. Seminerler düzenlenebilir, bilgilendirme akşamları düzenlenebilir. "Siz ne düşünüyorsunuz?" diye sorulabilir ve bu aktarılabilir Türkiye Cumhuriyeti'ne ama böyle şeyler yapılmadı burada ya da ben duymadım ama zannetmiyorum yapıldığını.

Burak: Peki buradaki temel eksiklik nedir? Bir önderin olmaması mı?

Katılımcı Dört: Bilgi alışverişinden kaynaklanıyor. Önder var. Söylediğim gibi bunlar diplomat olabilir ama bir araya getirmek, bu insanları aynı çatı altında toplamak, bilgi alışverişi yapmak; bu bir e-mail zinciri olabilir. Sadece "Bugün şurada böyle bir toplantı var buyurun gelin" şeklinde değil de daha ziyade problemler nedir? Çeşitli problemlere eğilmek gerekiyor. Bu çocuklarla ilgili olabilir, kadınlarla ilgili olabilir. Bunlar bence eksik.

Burak: Türkiye-Almanya ilişkilerinden bakıldığında Türk ve Avrupalılık kimliği faktörünün etkileri ve rolleri nelerdir? Bu ikilemden siz de etkilendiniz mi?

Katılımcı Dört: Zaman zaman tabi etkilendim. Aslında ben Alman vatandaşıyım. Önceleri Alman vatandaşlığına geçmek istemedim çünkü fazla milliyetçiyim. Zannedersen 2005 yılında ben Alman vatandaşlığına geçtim. Halbuki çok daha önceleri yapabilirdim çünkü burada okudum ben. Dört yaşında geldim Almanya'ya fakat bunun hiç gereksinimini duymamıştım. Yalnız konsolosluklarda beklediğimiz sıralar, Alman makamlarına gittiğimizde bizden çalışma belgesi vs. normalden çok daha fazla belge istenmesi. Bunlar belirli bir raddeye geldikten sonra bıktırıyor sizi. Çalışana sormuştum "Ben Alman vatandaşı olsaydım aynı şekilde bana davranacak mıydınız?", "Hayır dedi o farklı olurdu." "Peki." dedim. Bir alt kata indim. Evrakları aldım ve Alman vatandaşı oldum. Ondan sonra ne değişti dersiniz hiçbir şey değişmedi. Benim saçımın rengi de aynı, görüntüm de aynı. Hiçbir şey değişmediği için zaten karşıdaki bana Türk diye davranıyor öyle Alman diye değil. O sadece resmi kurumlarda artı benim için. Seçme ve seçilme hakkı gibi ama burada Türk olarak yaşamak eskiden belki biraz zordu. Yabancı düşmanlığı vs. tek derdimiz buydu. Bugüne baktığımız

zaman çocuklarım benim okuyor fakat hala endişeleniyorum çünkü bir Türk olarak üniversiteyi bitirdikten sonra muhakkak bir Almandan daha iyi olmalısınız ki istediğiniz işe girebilesiniz. Bu maalesef hala var burada. Her zaman da olacak.

Burak: Sizce burada yaşayan Türkler; Alman sitemine, düşüncesine, devletine entegre olabilmişler midir? Mecliste milletvekillerinin olması bir entegrasyon göstergesi midir? Size göre entegrasyon nasıl açıklanır?

Katılımcı Dört: Gençler şüphesiz buraya ayak uydurdular, entegre oldular diye bakıyorum ben çünkü eskiden üniversiteye giden gençlere baktığınızda sayı oranı bugün çok daha fazla. Gençlerimiz muhakkak güzel yerlere geliyor. Söylediğiniz gibi milletvekili oluyor vs. Evet entegre olduklarını düşünüyorum. Hatta birçok yerde "Artık daha nasıl entegre olalım?" diye savunuyorum çünkü dilini konuşuyoruz, dinine de saygılıyız ama aynı saygıyı da bekliyoruz. Bunu düzgün bir biçimde anlattığımız zaman hiçbir problemin olacağını düşünmüyorum ben.

Burak: Özellikle 1999-2005 yılları arasında bu kurmuş olduğunuz sivil toplum kuruluşlarında Alman devletinden ya da Türk devletinden herhangi bir yardım, olumlu ya da olumsuz bir etki ile karşılaştınız mı?

Katılımcı Dört: Karşılaştım. Desteği hep Alman makamlarından gördüm ben. Kadın olduğum için çok fazla desteklediler. Bunu söylemeliyim. Onların düşüncesi hep "Nasıl yani? Türk ve bir bayansınız ve bir dernek kurup başkan olmak istiyorsunuz.". Bu onlara çok cazip, enteresan gelmişti. Maddi ve manevi destek gördük biz Alman makamlarından. Bu bir buçuk yıl önce kurduğum dernek için Türk makamlarından şöyle bir tepki gelmişti: "Zaten bir sürü dernek var. Ne gerek var ki?". Halbuki ben dernekler çoğaldıkça sesimizi daha fazla çıkartabiliriz düşüncesini savunurken bir başka çok yetkili birisi bana "Zaten var. Niye kuruyorsun bu derneği?". Bu biraz ters gelmiş ama Almanlar çok daha fazla destekçi. Özellikle kadın ve çok olduğu zaman Almanlar gerçekten destekliyor sizi.

Burak: Şu anki perspektifte güvenlik artık devletlerin korunmasından çok toplumun içindeki parçaları korumak kavramına bürünmüş vaziyette. Sizce Euro-Türk'ler Alman toplumunu olumlu ya da olumsuz etkiledi mi?

Katılımcı Dört: Olumsuz şöyle etkilemiştir. Ben küçükken de vardı endişeler: Müslümanlar. Çok komik bir şeydi, başı kapalı bir kadını gördükleri zaman hemen ona Türk diyorlardı ama günümüzde onu yapamıyorlar çünkü Arap da çok fazla var bu ülkede. Bir ara

Müslüman sayısının çok artmasından korktular çünkü yaşam tarzımız tabiki farklı. Kapanmak bizim dinimize ait bir şey ama ona da zamanla alıştıklarını düşünüyorum ben. Hepimiz dini vecibeleri elinden geldiğince yerine getirmeye çalışıyoruz ama her Müslümanın radikal olmadığını gördüler. Mesela benim çocuklarım okula gidiyor. Ben her ikisi de Alman din dersine girsinler istedim çünkü orda sadece Hristiyanlar nedir, neye inanır, İsa peygamber kimdir bunları öğreniyorlar. İlk iki, üç yıl Hristiyanlık nedir öğrensinler, temel bilgi oluşsun çünkü biz burada Hristiyanlarla birlikte yaşıyoruz. Aynı şekilde şunu gözlemledim; lise döneminde, din dersi bile değil filozofi dersinde Almanlar çok fazla detaylı olmasa bile Müslümanlığı da çocuklara öğretiyorlar. Artık bunu yapmak zorundalardı çünkü birlikte yaşıyoruz burada. Yani öyle bir tehlike hissettiler ama artık öyle olmadığını da anlamışlardır. Elbette radikal insanlar var biz onlar bir kenarda bırakıyoruz. Yabancı düşmanlığı Yeni Zelanda'da olan silahlı saldırı maalesef böyle şeyler yaşıyoruz tabi.

Burak: 1999-2005-2019 olarak üç zaman dilimine bölersek buradaki Türklerin yaşamı, siyasal yaşamı, siyasete katılımı hakkında neler söylersiniz?

Katılımcı Dört: 1999 yılı ve sonraki bir iki yılda insanlar sanki biraz daha burasıyla ilgileniyordu. Alman hükümeti ne yapıyor, bize hangi imkanları sağlıyor, yeni neler var diye fakat bugüne baktığım zaman nedense Türkiye'de olup biten olaylar burada yaşayan Türkleri daha çok ilgilendiriyor gibi. Bu biraz rahatsız edici ve beni endişelendiriyor. Şöyle endişelendiriyor; biz burada yaşıyorsak, burada bir şeyler yapmak istiyorsak yapmak zorundayız çünkü burada çok ciddi bir rakamız biz. Yani biz hepimiz aynı şekilde davranırsak ve istersek sözümüzü geçirebiliriz. Burada Alman vatandaşı olan da bir sürü Türk var. Gidip seçebilirler, seçilebilirler bunun peşinden koşmaları gerekiyor. Türkiye'deki siyaseti elbette takip edelim tamam ama bizi çok fazla da bağlamaması gerekiyor. Burada bir şeyler yapmamız gerekiyor. Burada mevcut partilere üye olabilirler, yeni yeni partiler de var onlardan seçebilirler. Benim fikrim biraz farklı. Türkiye'deki politikayı burada sürdürmeyi yanlış buluyorum çünkü bizi de kavgalı hale getiriyor. Mesela Türkiye'den milletvekili geliyor ya da Cumhurbaşkanı geliyor Başbakan geliyor burada konuşuyor. Bu durum bizi burada iyi bir şekilde etkilemiyor. Zora sokuyor. Almanlar yeri geliyor dalga geçiyor, yeri geliyor sinirleniyor ve bunu bize yansıtıyor. Gerek iş yerinde gerek okullarda. Sonra hep kendimizi müdafaa etmek zorunda kalıyoruz.

Burak: Almanya'da Türk siyasi partileri var. Peki sizce bunların sayıları artabilir mi? Büyüyebilirler ve Alman siyaset sahnesinde daha etkin rol oynayabilirler mi? Bunun karşısındaki engeller nelerdir?

Katılımcı Dört: Olabilir tabi entegrasyona katkıda bulunmuştur ama bunun için o partinin bana da ulaşması lazım. Ben o partiyi sadece seçim kağıtlarında görüyorsam ciddiye almam. Çok ciddi söylüyorum. Bakın Alman partilerine bakıyorsunuz bugün CDU ve SPD çok farklı çalışıyorlar. Bunlar seçimlerden bir ay kadar önce tanıtım geceleri yapıyorlar ve bundan bir sürü oluyor. Size davetiye gönderiyorlar. Bunu Facebook'tan, Instagram'dan, televizyondan duyuruyorlar ve oraya gitme şansınız oluyor. Ben BIG partisnin herhangi bir şeyini duymadım. Bana ulaşamıyorlar. Eğer benim fikrimi savunuyorlarsa ben onlara oy verebilirim sadece Türkler diye vermem. Ben böyle düşünüyorum çünkü politik bir şeyden bahsediyoruz. Milliyetçi damarım burada maalesef geri tepiyor.

Burak: Son olarak geçmişten bugüne düşündüğünüzde eklemek istediğiniz, bahsetmek istediğiniz bir konu var mı?

Katılımcı Dört: Az önce entegrasyon demiştik. Sadece oraya bir şey eklemek istiyorum. Elbette çok güzel gelenek ve göreneklerimiz var ama yabancı bir ülkede yaşadığımızı unutmamalıyız. Göze batmamalıyız. Bugün baktığınız zaman düğün olduğunda bir kaç tane araba arka arkaya otobana çıkıyor. Orada trafiği durduruyorlar, Alman polisi geliyor, bir sürü kargaşa çıkıyor, ehliyetline el koyuyorlar. Biz bunları yaşamak istemiyoruz. Biz böyle anılmak istemiyoruz. Eskiden ben çocukken Almanlar anlatıyordu işte Türk düğünleri o ana kadar çok güzel oluyor, altınlar takıyorsunuz şöyle oluyor böyle oluyor. Biz bu noktadan trafik durduran, saygısız, barbar Türklere geldik. Biz bunları yaşamak istemiyoruz. Ben böyle olsun istemiyorum. Ben istiyorum ki benim çocuğum da 10 yıl sonra bir Türk düğünü yapsın ama böyle giderse maalesef çocuklar bunu yapmak istemeyecek.

EK 5- Katılımcı Beş ile Gerçekleştirilen Görüşme – Essen – 17 Haziran 2019

Burak: Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakereleri sürecinde Almanya'daki Türkler nasıl bir rol oynadılar?

Katılımcı Beş : Buraya gelen ilk Türkler genelde işçi olmak için, çalışmak için geldiler ve o statüden son yıllarda yavaş yavaş çıkmaya başladılar. Onlardan doğan nesiller burada artık işveren, avukat, futbolcu, siyasetçi konumuna gelmeye başladılar. Nasıl bir rol oynadıkları kısmına gelirsek Türkiye'nin tanınmasında faydalı oldular ama ben bunu yeterli bulmuyorum. Gerektiği gibi olmadı. Sadece işçi olarak geldikleri için o sınıfta kaldılar. Tanıtım açısından bir faydaları olmadı bana göre.

Burak: Sizce bunun sebebi neydi?

Katılımcı Beş: Bana göre Türkiye'den buraya gönderilirken sadece "Gitsinler, para kazansınlar, ülkeye döviz girdisi sağlasınlar ve Türkiye'deki ailelerini geçindirsinler." düşüncesiyle buraya gönderildiler. Oraya bir kitle gönderelim ve bize lobi oluştursunlar, ülkemizin tanıtımına katkı sağlasın düşüncesiyle insanlar buraya gönderilmediler. O yıllarda Türkiye'de iş yoktu, bir gelecek yoktu. Hatta gelenlerin birçoğunun okuma yazmasının olmadığını da biliyoruz. O insanların nasıl katkısı olabilirdi? Olduğu kadar oldu ama daha kontrollü gönderilselerdi, yetiştirilmiş kişiler gönderilseydi farklı olabilirdi.

Burak: Peki bunu 1999-2005, 2005-2019 olarak iki zaman dilimine bölersek yeni jenerasyonlarda bu durum değişti mi sizce?

Katılımcı Beş: Daha sonraları Türkler burada kalıcı olduklarını anladıktan sonra örgütlenmeye başladılar. Dernekler kurdular. Yayın organları açtılar. Bunlarla birlikte Türkiye'nin tanıtımına biraz katkı sağladılar. Yani burada kalıcı olduklarını anladıktan sonra böyle oldu.

Burak: Sizce Almanya, Türklerin burada kalıcı olduklarını ne zaman anladı?

Konuşmacı: Bana göre 90'lı yılların sonuna doğru anlamaya başladılar çünkü insanlar burada kendi camiilerini, kendi derneklerini, kendi müslüman mezarlıklarını kurmaya başladılar. Bu da demektir ki biz burada kalıcıyız, müslümanlara ait bir mezarlığın olması biz burada kalıcıyız anlamına gelir.

Burak: Türkiye- Almanya ilişkilerinde Türkiye kökenli kimliğinin rolü nedir?

Katılımcı Beş: Burada Türk olmak demek yabancı demek. Almanların bakış açısında "Bunlar işçi olarak geldiler, bunlar misafir işçi" düşüncesi son yıllarda kırılmaya başladı. Artık bizim bu toplumun bir parçası olduğumuzu son yıllarda anlıyorlar. Buradaki kalıcılığımız perçinlendikten sonra.

Burak: Sizce Almanya'da Türk kimliğine yüklenen anlam nedir?

Katılımcı Beş: İlk yıllarda dediğim gibi işçiydi. Daha sonra buranın bir parçası olarak değişti ama son yıllarda bu imaj yeniden kötülenmeye başlandı. Bazı Türklerin yaptıkları kötü olayları komple topluma mal etmeye başladılar. Örneğin düğün alayları, yabancı gençlerin yaptıkları gürültü veya sıkıntılı olaylar olsun bunlar Türklerin imajını kötülemeye doğru gidiyor tekrar. Bu da fark edildiği gibi son yıllarda yabancı düşmanı partilerin oylarının artışına yansıyor.

Burak: Almanya'da kendi kendimize oluşturduğumuz bu olumsuz imajın sizce Türkiye'nin Avrupa Birliği müzakereleri üzerinde bir etkisi olmuş mudur?

Katılımcı Beş: Olmaz çünkü Türkiye'nin Avrupa Birliğine alınmamasının başka sebepleri var. Buradaki Türklerle alakalı değil. Buradaki Türkler ağzıyla kuş tutsalar dahi Türkiye'yi Avrupa Birliğine almazlar diye düşünüyorum. Biz zaman zaman Almanlarla yapılan programlara katıldığımızda Türklerin güzel yaptığı şeyleri de anlatıyoruz ama bu bir etki yaratmıyor. Buradaki Türkler ağzıyla kuş tutsa dahi Türkiye'nin genel politikası değişmediği müddetçe ya da onların Türkiye'ye bakış açısı değişmediği müddetçe Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesi zor. Düşünün, Bulgaristan Avrupa Birliğine giriyor. Bulgaristan demokrasi yönünde olsun vs. bizden çok mu iyi? Değil. Orayı alabiliyorlar ama Türkiye'yi alamıyorlar. Ha Türkiye'nin belki de bunlara göre yapması gerekenler şeyler var ama bu giren ülkelerden kat kat daha iyi. Almak isteseler bizi şimdiye kadar çoktan alırlardı. Zaten gümrük birliğinde istediği malı çevirebiliyor Türkiye ile o yüzden bir ihtiyacı da yok.

Burak: Sizce Türkler buraya entegre olabildiler mi?

Katılımcı Beş: Yeteri kadar olamadılar çünkü bunlar parmakla sayılacak kadar az. Yeteri kadar siyasetçimiz, futbolcumuz yok. Var ama yeterli değil. Eğitim alanında da yeterince insanımız yok. Benim düşünceme göre siyasette etkin varsa her yerde varsın demektir siyasette etkin yoksa hiçbir yerde etkin yoktur. Siyasete atılan kişi sayısı 50'yi, 100'ü geçmez. Bu da sadece eyalet parlamentosunda veya Bundestagda olmak değil, yerelde, örneğin yaşadığınız mahallenin politikasında olmanız lazım. Yaşadığınız bölgede yönetimde

olmanız lazım. Buradaki siyaset tabandan tavana gidiyor. Türkiye'deki siyaset ise tavandan tabana. Burada böyle bir zıtlık var. Bizimkilerde eyalet meclisinde olan birkaç kişi var. Örneğin şehir yönetimlerinde kaç Türk var? Hiç yok. O mahallede olup bitene, o mahallede verilecek kararlara hiçbir etkileri yok.

Burak: Peki bu alanda siyasete girmemelerinin sebebi nedir sizce?

Katılımcı Beş: İki tane sebebi var: Birincisi, Alman partileri içlerinde kendileri gibi olmayanları kabul etmiyorlar. Yani sizin kendi kimliğinizler, kendi kültürünüzle o partinin içinde yer alma imkânınız yok. İkincisi, Türklerin buradaki politikaya ilgisi yok. Alman partileri de Türklere kendilerini anlatamıyorlar. Biz zaman zaman partinin Türk yetkilileri ile konuşuyoruz "Bizim gazetemiz açık. Medyamız açık. Gelin kendinizi anlatın." diyoruz. Yok. Sadece seçimlerden seçimlere "Biz buradayız." diye göstermelik bir iki haber ve reklamla geçiriyorlar. Türklere yönelik özel bir çalışmaları yok. Bunun yanında burada yaşayan Türklere, Türkiye'den seçme hakkı verildi. Burada yaşayan Türkler zaten günlük yaşamlarında hep Türkiye'ye bağımlı yaşadıkları için seçme hakkıyla birlikte de komple Türkiye siyasetine kaydılar. Şimdi gitseniz bir derneğe, camiye, kahveye otursanız oturduğu şehrin belediye başkanını bilmez ama Ankara'yı kim aldı, İstanbul'u kim aldı, Adana kimde, Mersin kimde, Trabzon belediye başkanı kim bunların hepsini bilirler. Hatta ilçesine, köyüne kadar. Bilsin tamam ama kendi yaşadığı şehrin belediye başkanını da bilsin, bilmesi lazım. Bunlardan bihaber yaşıyorlar.

Burak: Sizce bu geçmişte de mi böyleydi yoksa Türkiye'de seçme hakkından sonra mı böyle oldu?

Katılımcı Beş: Geçmişte daha çok Türkiye'ye angaje olmuşlardı ama oy vermeye birlikte komple Türkiye siyasetine kaydılar. Türkiye'deki bölünmüşlük buraya da yansdı. Zaten vardı camiler bölüktü, dernekler farklı farklıydı. Belli çatı örgütleri sadece kendi cemaatine hitap ediyordu. Zaten çatı örgütlerinin de hepsinin ucu Türkiye'ye bağlı. Ya bir partinin ya da bir cemaatin arka bahçesi halinde buradaki çatı örgütleri. Bu nedenle Türkiye'ye bağımlı yaşıyorlar.

Burak: Sizce Almanya'da yaşayan Türklerin bir masa etrafında birleşememe sebepleri nelerdir.

Katılımcı Beş: Çok sebebi var. Görüş farklılıkları, herkes tek görüşte birleşmiyorlar. Örneğin "Ben Essen'de yaşıyorum. Beni Essen ilgilendirir. Benim siyasi görüşüm veya dini

grubum kimseyi ilgilendirmez. Ben Essen'in sorunlarıyla ilgileneceğim." diyerek bir masa etrafına oturmuyorlar. Daha önceki dernekçilik tecrübemde yabancılar meclisi seçimleri olmuştu. Şimdiki adı Uyum Meclisi. O zaman biz, Diyanet, Türk Federasyonu, İslam Kültür Merkezleri ve Millî Görüş yani o şehirde yaşayan dernek yöneticileriyle birlikte bir liste oluşturduk. "Seçime tek tek girmektense, birbirimize karşı savaşmaktansa bir güç oluşturup girelim. Karşımızda yabancı düşmanı partiler var. Biz bunlara karşı mücadelede çoğunluk sağlayalım" dedik. İlk toplantıdaki tartışmamız başkanın hangi dernekten olacağıydı. Aslında tartışılması gereken konu başkanda aranacak kriterlerdi ama o toplantıda başkan hangi cemaatten, hangi camiden olacak o konuşuldu. Diyanet dedi ki "bizden olacak", "neden?", "üye sayımız çok". Millî görüş de "yok benden olacak" dedi. Öteki dedi benden olacak sonra bir dağıldık biz. Toplanamadık. Sonra ikinci kez toplandık. Dedik ki "Başkanda kriterleri arayacağız. En az Almanya'da liseyi bitirmiş. Almancası olan. Giyimi, kuşamı, kıyafeti düzgün olan. Toplum tarafından sevilen bir adayınız varsa buyurun çıkartın hep beraber destekleyelim." Daha sonra da öyle bir adayda karar kıldık ama uzun bir süreç yaşadık. O dereceye getirene kadar kaç defa toplandık dağıldık. Demin başta söylediğim gibi biz buradaki sorunlarımız etrafında buluşamıyoruz. Şimdi ben oturuyorum diyorum ben ülkücüyüm, öteki diyor sen milli görüşçüsün ben seninle bir araya gelmem. Öteki diyor İslam Kültür Merkezleri ben diyanetin hocasının arkasında namaz kılmam. Bu tür çekişmelerden dolayı diaspora oluşturulamıyor. Bunun yanında diaspora oluşturulması için Türkiye'nin ne yaptığını sorgulamak lazım. Türkiye ne yapıyor? Daha önceki yıllarda koordinasyon kurulları vardı burada onlara bu görev verilmişti. Şimdi ise hükümetle arası iyi olan UID'ye veriliyor bu görev. Siz yapın diyor. O da siyasallaştığı için Alman bakanları tarafından kabul görmüyor. Eğer burada bir diaspora oluşturulması gerekiyorsa, ki gerekli, bunun siyasi ayağı, medya ayağı, sivil toplum örgütü ayağı olması lazım. Onları bir araya getirip ondan sonra burada yaşamayla ilgili bir hedef etrafında buluşturmak lazım. Yani her cemaat, her siyasi görüş toplantıya girmeden önce kendi fikrini kapının arkasında bırakıp toplantıya öyle girmesi lazım ve bunun Türkiye'nin genel devlet politikası olması lazım sadece hükümet değil. Hükümetler gelip gidecektir. Almanya'yı ayakta tutan şey devlet politikasının var olmasıdır. Hükümetler değişir. Zaman zaman hükümetler kurulamaz bile ama sistem tıkrır işler, hiçbir şey değişmez ama Türkiye'de başbakan hasta olsa borsa çöktü, meclis çöktü... Bunların değişmesi lazım.

Burak: Buradaki Türk sivil toplum kuruluşlarına Alman devletinin bakışı nasıl?

Katılımcı Beş: Destekleyici. Siyasi bir kimlik taşıyorsanız, sosyal ve kültürel alanda bir hizmet vermek istiyorsanız Alman kurumlarından yeteri kadar hizmet alabilirsiniz. Hatta onlar için ayırdıkları özel bütçeler var o bütçelerden size para da verirler.

Burak: Bu sivil toplum kuruluşlarının Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine bir katkısı oldu mu?

Katılımcı Beş: Olmadı. Burada kurulan sivil toplum örgütlerinin hepsi Türkiye'de ya bir partiye bağlıdır ya bir cemaate bağlıdır. Böyle olduğu müddetçe ne alman toplumundan kabul görür ne de Avrupa Birliği tarafından kabul görür. Eğer burada bir şeyler yapılacaksa dediğim gibi siyaset üstü bir diaspora kurulması lazım.

Burak: Euro-Türk kimliğinin Almanya'daki etkisi ne olmuştur?

Katılımcı Beş: Demin de söylediğim gibi buradaki Türk kimliği Almanya'nın gözünde hep işçi sınıfı olarak görüldü. Bugün de o kadar değişmedi. %20'lerde falan bir değişiklik.

Burak: Geçmişten günümüze düşündüğünüzde son olarak eklemek istediğiniz bir şeyler var mı?

Katılımcı Beş: Bir tavsiyem var sadece. Türkiye eğer Avrupa Birliğine girmek istiyorsa bunu bir devlet politikası haline getirip buradaki sivil toplum örgütleriyle, buradaki medyayla, buradaki Türk toplumuyla çalışma içine girmesi lazım. Türkiye'yi daha iyi tanıtabilecek programlar yapması lazım. Buradaki sivil toplum örgütleri kendi yapılarıyla kavruluyorlar. Sponsor bulurlarsa, destek bulurlarsa onunla hayatlarını devam ettiriyorlar. Başka bir şansları yok ama Türkiye buradaki belirli, Türkiye düşmanı olmayan sivil toplum örgütleriyle ortak çalışma işine girerse o imajı değiştirebilirler diye düşünüyorum.

EK 6- Katılımcı Altı ile Gerçekleştirilen Görüşme – Bochum – 23 Haziran 2019

Burak: Türkiye-Almanya ilişkilerinde Almanya'daki Türkler nasıl bir rol oynadı?

Katılımcı Altı: İlk gelen vatandaşlarımızın burada hem dini, hem kültürel, hem dil noktasında çok sıkıntıları vardı. İşçiler olarak belirli bir zaman içerisinde çok fazla kabul de gördüler çünkü çok çalışkan, dürüst ve işlerini düzgün yapan bir toplulukla Almanya yükselişe geçti. Bunu tarih sahnesinde ve ekonomik verilerde de görebiliyoruz. Ta ki 1974'te dünyada meydana gelen ekonomik krizle birlikte Almanya'nın da krize girmesiyle birlikte o süreçte gelen bazı 1. nesillerin dönüşü söz konusu oldu ama çok az bir rakamdı. Sonradan tekrar düzelmesiyle birlikte, 1976'dan itibaren buraya yaklaşık 3,5 milyon buraya adapte olmuş, birlikte yaşamayı öğrenmiş bir Türk nüfusu yerleşmiş. Toplum kendisiyle de haşır neşir olan bu toplumu zaman içinde tanımaya çalışmış. Bu tanıma esnasında da ayrılıklar oluşmuş. Hem dini hem kültürel hem de dil ile ilgili değişimler de çok fazla gelişmiş. Zaman zaman hem Alman toplumunda hem Türk toplumunda karşıtlıklar oluşmuş. Ta ki Türkler ayrı olmaktan ziyade yer yer birlikte hareket etmeyi öğrenmeye başladıklarında kendilerine ibadethaneler, sivil toplum örgütleri kurarak bir birliktelik oluşturmuşlar. Sonra işte hemşeri dernekleri gibi kendi yöresinin insanlarını da birleştirmişler ve bir kuvvet, bir güç hasıl olmuş. Bunun da yer yer Almanya'ya katkısını da görüyoruz çünkü toplum kendi içerisinde kendi hata yapanını düzeltiyor. Başiboş olan, aksilik yapan, ters yapan, asi olan insanları da kendi içerisinde düzeltme şansı buluyor o zaman. Her toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da yer yer aksi davranışlar, ters davranışlar ya da bu toplumun huzurunu bozacak davranışlar sergileyen insanlar çıkabiliyor. Bunlar nasıl düzeltilebilir? Kendi kültüründen, kendi ırkından olan insanların birlikte sahip oldukları gücü kullanarak o kişileri bir hizaya getirmeye oluyor. Bu da kime yardımcı oluyor? Almanya'daki polise, mahkemeye, kolluk kuvvetlerine yardımcı oluyor. Tabi bu iki toplumun birbirleriyle haşır neşir olması çok kolay olmadı. Demin de söylediğim gibi insanların ayrı dinden, ayrı kültürden, ayrı coğrafyadan gelmesiyle birlikte ki bizim baktığımızda tarihsel bir birlikteliğimiz de var. Birinci Dünya Savaşındaki, İkinci Dünya Savaşındaki birlikteliklerimizle, uzun süredir müttefik olmamızla birlikte bir dostluğumuz da mevcut ama değişen dünya coğrafyasında bizim iş gücü, işçi olarak buraya gelip Almanlara da bu topluma da katkı sağlayarak; onların güçlenmesine, hızlanmasına, hareketlenmesine işgücümüzle destek vermişiz. Bu esnada tabi ikinci nesil süreç içerisinde var oluyor. Türkiye'den gelişler ve aile birleşimleri ile ailelerini getiriyorlar. Bu esnada da ikinci neslin biraz daha hızlı hareket edebilen, daha hızlı bir şekilde adapte olabilecek dili kavramalarıyla toplumda daha muntazam giden işler var oluyor. Bununla birlikte de tabi

ekonomik noktada da işçi sınıfından çıkıp işveren olan, eğitimi tamamlayıp burada eczacı olan, doktor olan, mühendis olan, her branşta katkı sağlayan bir ikinci nesil de görebiliyoruz. Yani sadece iş gücünden ziyade beyin gücünün de burada var olduğunu görüyoruz çünkü savcı olan arkadaşlarımız, hâkim olan arkadaşlarımız yani buranın düzenini de yön veren, tayin eden bir kitle de oluşmuş oluyor bizin ikinci kuşağımızla birlikte. Tabi zaman içerisinde bu devam ederken de ikinci kuşakta siyasileri de görebiliyoruz. Yani Almanya'nın yerel siyasetinde, federal siyasetinde veya belediyelerinde de bu arkadaşlarımızdan var olduğunu görebiliyoruz. Dolayısıyla bir toplum oralarda da temsil edilebiliyor. Bu temsil edilme ve yönlendirme ister istemez alt tabakadaki toplumu da bir hizaya bir düzene sokabilme şansına erişebiliyor. Dolayısıyla bu toplumun kayıpları da oluyor. Bunu söylemeden geçmeyelim çünkü bu çalışmalar yapılırken zaman içerisinde kayıp nesil de oluşuyor. Yani topluma adapte olmamış, kabul görmemiş, kabul edilmemiş, raydan çıkmış, tekrar raya girmeyen suç ile ilgili işlere de girmiş olan bir ikinci nesil var oluyor çünkü birinci neslin; babalarımızın, dedelerimizin çok fazla eğitim almadan buraya gelmesinden kaynaklanıyor. Yani sadece işçi, iş gücü olarak getiriliyor. Beyinle bir alakası yok, ta ki ikinci ve üçüncü nesile kadar. Dolayısıyla buradaki zorlukları onlar kendi pratik düşünceleriyle aşıyorlar. Çok klişedir belki ama yumurta alırken gıdıklamak gibi, et alırken helaldi, haramdı bakmaksızın inek sesi çıkartarak ifade edilen bir topluluktan şu anda bunları üreteni bu topluma sunan, Alman toplumunun da bundan fayda gördüğü bir kuşağa geldik. Şu anda üçüncü kuşağın bu nebze de Alman ekonomisine daha büyük ciolar, daha büyük katkılar sağladığını görebiliyoruz. Toplumun burada kalıcı olduğunu görebiliriz. Birçoğunun geri dönüşünün klişedir belki ama toplum içerisinde söylendiği için söylüyorum, maalesef sadece ve sadece tahta tabutun içerisinde, bir uçağın kargo bölümünde gittiğini görebiliyoruz maalesef. Bunu birinci ve ikinci kuşak için söylüyorum çünkü her şartla burada kendisini daha iyi hissettiğini, memleketine sadece izinlerde gidebildiğini, oradaki hastalıklardan ya da yaşamışlıklardan dolayı burada daha huzurlu olduğunu, ailesinin, torunlarının burada olmasının verdiği bir faktör olacak ki ancak birkaç aylığına oraya nefes almak için gidebiliyor. İkinci vatanım dediği ama az önce söylediğim nedenlerden artık aslında neredeyse birinci vatani olmuş Almanya'da daha rahat ettiriyor diye düşünüyorum.

Burak: Bu bahsettiğimiz neslin Türkiye-Avrupa Birliği sürecine nasıl bir katkısı oldu?

Katılımcı Altı: Birinci nesilde bu faktörü göremiyoruz çünkü gelirken dışlerine, gözlerine, içine bakılan insanlardan bir şey beklemek çok akla yatkın değil. İkinci nesil de bu sürece çok katkı sağlayamadı çünkü birinci kuşağın etkisiyle hala Avrupalı Türk olma

eğiliminde değildi. Yer yer olsa da bütün bir kitleyi kapsamıyor ama üçüncü nesil neredeyse bir Avrupa Türklüğü ortaya çıkardı. Dolayısıyla bunların yer yer hem ekonomik hem de bilim ve sanat da yer almalarıyla birlikte Türkiye ve Avrupa arasındaki köprüleri çok rahat bir şekilde kurmalarına vesile oldu. Dile hakim olmaları ve buranın kültürü, tarihi hakkında bilgi edinmeleri ile birlikte ikisini sentez haline getirmiş hale gelen yapı ortaya çıktı. Tamam kökleri Türkiye'de ama burada doğan bir nesil ortaya çıktı. Tamamen adapte olamasa dahi buranın kültürünü öğrenip, kökünün olduğu topraklarla bir bütünlük sağladı. Her konuda Avrupalıya yardımcı oldu. Bilgi, donanım, iş gücü, beyin, sanat, kültür, spor ki hangi branşta olursa olsun milli takımlarda Türk sporcuları görebilirsiniz. Güreşte de var, liglerde ve milli takımda oynamış futbolcular var. Kurdukları spor kulüpleri var. Bunları çoğaltabiliriz. Çok farklı yönlerde, birbirleriyle birlikte uyum içerisinde mücadele ettiğini de görebiliyoruz.

Burak: Buradaki STK'ların, kanaat önderlerinin, kuruluşların bu müzakere sürecinde net bir etkileri oldu mu?

Katılımcı Altı: Niyetin halis olması maalesef atılan adımların doğru olmadığını gösterdi. Niyet belki doğrudu ama atılan adımlar, yapılan işlemler bu mahiyette değildi. Bu bir eleştiri ya da olumsuzluk olarak addedilebilir ama maalesef elli yıllık sürece baktığımızda anlayabiliriz. Belki çok iyi niyetli ama atılmış adımların iyi niyetli olmasıyla birlikte karşı taraftan aldığımız bir "aferin" yok. Bu aferin atılacak imzayla alakalı. Gümrük vergisi olsun, vizelerin kaldırılması olsun veya yaptırımların Türkiye Cumhuriyeti Devletine diktayla yapılıyor olması da buradaki vatandaşın ister istemez kabuğuna çekilmesine neden oldu. Sivil Toplum Örgütlerinin bu konuda yardımcı olmak istemeleriyle birlikte maalesef ama maalesef bu yaptırımları dayatmaları doğrultusunda ister istemez bir uzaklaştırdı. Diğer ülkelere bu ağır yaptırımlar uygulanmazken kendi ülkelerine uygulanınca bu toplum rahatsız oldu tabiki. Dolayısıyla daha önceki birlikteliklerinde de bir adım geri atmak gibi bir durum hasıl oldu ama hala ekonomisini bu ülkede kazanan, bu ülkeye vergi ödeyen, bu ülkenin eğitimini alan, bu ülkede akademisyenlik yapan, eğitim veren beyinler ortaya çıktı. Bu durum görmezden gelinemez. Kanaat önderleri sıfatında insan yetiştiren kişiler oldular. Az önce de ifade ettik Almanya'da mevcut olan her siyasi partilere baktığınızda Türk kökenli siyasetçileri görebilirsiniz. Hem federal hem yerelde milletvekilleri dışında belediye meclislerinde de var.

Burak: 1999-2002, 2002-2019 şeklinde iki tarih dilimine ayırırsak bu zaman dilimlerinde buradaki insanların, STK'ların sürece etkileri değişti mi?

Katılımcı Altı: Bunu cevaplamadan önce şunu söylemekte yarar görüyorum, belki bu kendi ülkeme de bir eleştiri de olabilir ama bunu mazur görsünler lütfen, son iki üç yıl haricinde ondan önceki yıllarda sadece Almanya'da yaşayan değil Avrupa'da yaşayan bütün Türk vatandaşları çok uzun bir zaman unutulmuş bir topluluk olarak hatırlanıyor. Yani burada dışınız ağrıdığı zaman bir devleti istersiniz. Sıkıştığınız zaman bir devletin varlığını hissetmek istersiniz. Sadece konsolosluklarla, büyükelçiliklerle yetinmeksizin buradaki Türkçe eğitimin, Türkçe derslerinin devamının iletilmesiyle ilgili hususu hep geri planda bıraktılar. Belki çok basit bir örnektir: Dini vecibelerimizden birisi olan kurban kesmeyi bile eskiden mevcut olmasına rağmen son 8-10 yıl içerisinde yasakladılar. Buna karşı çok net bir şekil aldıramadık. Kendi Sivil Toplum Örgütlerimizin buna karşı çıkması da yetersiz kaldı çünkü bazıları da buna evet dedi bazıları hayır olmaz dedi. Yani devletin gücünü burada hissetmek istedik. Buna binaen öbür tarafta insanlarımızın aynı şekilde, özür dilerim af buyurun ama örnek olduğu için söylemek zorundayım, Müslüman çocuklarının sünnet olmasını da aynı şekilde yasakladılar bir dönem amma velakin Yahudiler bunu dini vecibelerin bir gerekliliği olduğunu söylediler ve serbest bıraktılar. Müslümanlar da bundan yararlandı. Aslında Müslümanlar Yahudilerden çok daha fazla. Sadece Türk toplumu olarak söylemiyorum neredeyse burada son rakamlara göre 10 milyona yakın bir Müslüman topluluğu var. Dolayısıyla çok daha az sayıdaki bir Yahudi topluluğunun dini vecibelerinden dolayı diğerlerine de bir müsamaha gösterilmiş oldu. Burada bir toplumu yermek istemiyorum ama maalesef yaşadığımız durum bu. Benim en son gelişim 1978 yani 41 yıllık bir yaşantı sürüyoruz burada. Yaşadığımız hadiselerin durumunu izah etmeye çalışıyorum. Bunlar ister istemez bu toplumu geriyor. Bu nedenle üçüncü ve dördüncü nesil topluma tam anlamıyla adapte olmaktan ziyade geleneklerini ve göreneklerini devam ettiriyor. Zannediyorlar ki birinci ve ikinci nesilden sonra gelenekler kayboldu. Halbuki üçüncü ve dördüncü nesil bu gelenekleri devam ettiriyor. Gelenekler de bir topluluğun kendisini var eden değerleridir. Bu değerlerin kısıtlanmasına izin verirsiniz o zaman siz de buna katkı sağlama ya da onlarla birlikte bir süreci tamamlama şansını kaybedersiniz çünkü yardımcı olacağınıza zorluk çıkartıyorsunuz dolayısıyla bu toplum bocalama sürecine giriyor ve kendi kabuğuna çekiliyor. Açılmıyor. Açılanlar ise sadece birkaç kişinin temsilciliğini yapıyor. İsimler uzatılabilir ama Cem Özdemir gibi ismi Türk olup bu topluma bir faydası olmayan ama annesi babası yüzünden ismi Türk olan bir kişinin bu topluma verebileceği bir kanaat önderliği yok. Bu gibi insanların bizim toplumumuza önder olup bizim sıkıntılarımızı, dertlerimizi, problemlerimizi daha hızlı çözüme yönlendirebilecekken bunu kuytu köşelere atıp bu problem hiç yokmuş gibi hiç olmamış gibi görmezden gelmek herhalde bu topluma faydadan çok zarar getirecektir. Bu

toplumda ister istemez bir bütünleşmeye, birleşmeye, birlikte olmaya ve bu topluma farklı konularda fayda sağlamaya da haiz olamayacaktır çünkü siz bir toplumu sadece sömürmek yerine üretime ve bilgiye dayalı birliktelikler oluşturursanız kazançlı çıkarsınız ama sadece sömürürseniz o zaman bu toplumdan da kuşaklar değişse dahi aynı tepkiyi görürsünüz yani kapı kapanır. Ürettiğinizi ya da buluşlarınızı da başka ülkelerle paylaşmak zorunda kalırsınız. Yaşamış olduğunuz ülkeye bir katkınız olmaz ki son zamanlarda da istatistikler belli Almanya'da yetişmiş olan, burada beynini kullanan akademisyen olmuş, kariyer sahibi olmuş Türklerin ya Türkiye'ye ya da başka ülkelere gittiğini görebiliyorsunuz. Halbuki bu ülkede doğmuş, yaşantısını sürdürmüş, kazanımlar elde etmiş olan bu insanlar bu ülkeye faydalı olabilirlerdi ama siz bunları kısıtlayıp siz bunları daraltıyorsanız o zaman köprüyü de koparmış oluyorsunuz. Ya Türkiye'ye dönüyor ya da Amerika, İngiltere gibi ülkelere gidip çalışıyorlar ve bu beyin göçünü doğuruyor. Halbuki bu insanlar bu ülkenin birer değeri. Burada doğup burada yetişmişler. Bilgilerini ve buluşlarını Türk toplumuyla olduğu kadar Alman toplumuyla da bütünleştirmek arzusundalar. Bunu değersiz kılarak bu insanları kısıtlıyorsunuz. Dolayısıyla da bu insanlar kendilerine buldukları alan çerçevesinde beyin göçü etmiş oluyorlar. Yani İngiltere'de, Amerika'da daha fazla değer kazanıyorlar ki bunların birçok örneği de vardır.

Burak: Peki burada yaşayan Türklerin entegrasyon süreci hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Örneğin Alman siyasetinde Türk isimler görebiliyor olmamız entegrasyon demek midir?

Katılımcı Altı: Bence değil. Zaten seçme ve seçilme hakları Alman yasalarına göre belirli prosedürler çerçevesinde oluyor ve bu çerçeve içerisinde seçme ve seçilme hakkına sahip oluyorsunuz. Lakin bu bir toplumun topyekûn birbiriyle entegre olduğunu da göstermiyor. Neden? Sizi hala kabul etmeyen ki üç gün önce bu yaşandı, dört tane caminize bomba ihbarları yapılıyorsa ki bunlardan bir tanesi Diyanetin ana merkezi olan Köln, diğeri Kuzey Ren Vestfalya eyaletinin en büyük cami olan Duisburg Camisine bomba ihbarları yapılıyorsa sizin dininizi kabul etmeyen bir topluluk var. Yani Almanya resmi din olarak İslam dinini kabul etmiyor ama yedi milyon Müslümanın burada varlığını biliyorum diyor ama Hollanda kabul ediyor, Fransa kabul ediyor ki orda Müslüman nüfusu daha az. Bunları kabul etmeyince ister istemez entegrasyonda kopukluk oluyor. Bir tökezleme oluşuyor çünkü siz toplulukları önce diliyle sonra da diniyle sınarsınız. Kimse dilini kaybetmek istemez. Dininin de gerekliliklerini rahatlıkla yerine getirebileceği mekanlar ister. O zaman Almanya hür ve demokratik bir ülkeyse, bu ilkelere sağlamca bağlı ise o zaman nasıl ki sinagoglar veya

diğer dinlere mensup olan insanların ibadethaneleri mevcut ise; ha bu arada bizimkiler de mevcut ama bu Müslüman nüfusun fazlalığına rağmen örneklerdeki gibi kısıtlayıcı, daraltıcı yaptırımlar uygulayarak hem maddi hem de manevi noktada siyasiler tarafından yetersiz çalışmalar yapılmış oluyor. Bu durumda entegrasyonu ister istemez daraltıyor, geriye götürüyor çünkü siz Türkçe dersini 1981, 1982 yıllarında ana derslerin içinde Türkçe dersi veriyordunuz hatta bu öğretmenler Türkiye'den geliyorlardı sonradan bunları kaldırdınız ana derslerin dışına, çocukların okul saati dışında siz isteyene Türkçe dersi verdiniz. Sonra bunu bir semt içerisindeki bir okula münasip kıldınız. O dönemki ulaşımın da kolay olmamasının da etkisiyle siz dediniz ki yeterli öğrenci yoktur bunu iki ya da üç bölgeye yayalım bunları tek bir okula yönlendirelim dediniz. Bu durum da adım adım koca bir şehirde iki yerde Türkçe dersi verilen bir hale dönüştürdü. Dolayısıyla hem dilini insanlardan alarak hem de dinini kısıtlayarak bu entegrasyonun zorlaşmasına vesile oldunuz. Şimdi bunları söylerken tabi bir eleştiri değil ama bir yaşanmışlık var. Bunlar gerçek. Her türlü zorluk ve sıkıntılara rağmen 19Altı0'lardan gelen bir süreçte Alman ekonomisine katkıda bulunan insanlara bu reva görülmemeli. Birinci nesildeki Türk insanının burada 1970'te, 1980'de doğan Alman insanından daha fazla iş gücü katkısı var. Siz bunları yok görür, vefasızlık yaparsanız ister istemez bunların ikinci, üçüncü ve dördüncü nesilleri de bunu göz ardı etmeyecektir. "Siz bizim babalarımıza bunları yaptınız. Biz o zaman burada durmayalım. Biz kendi ürettiklerimizi başka ülkelere satalım. Kendi beyin göçümüzü başka ülkelere yapalım." diyerek sizden uzaklaşırlar. Entegrasyondan ne kadar uzak olduğunuzu gösterirler size. Bir de tabiki biraz önce ifade ettik Federal Mecliste 12, 13 tane Türk kökenli milletvekili olması bu topluma maalesef bir değer kazandırmıyor çünkü bu toplum onlardan hiçbir şey almıyor. Bu topluma hiçbir kazancı yok. Biraz önce anlatmış olduklarımın daha fazlasını da anlatabiliriz ama işin esası şu: 12-13 Milletvekili Federal Mecliste, 200, 300 yerel belediyelerde, 100, 150 Almanya genelinde federal meclislerde milletvekili olması bu toplumun oralarda temsil edildiğini de göstermiyor maalesef. Eğer öyle olmuş olsaydı zaten bu toplum daha fazla sıkıntısını gidermiş olurdu. Yani haklarını doğru ve düzgün bir biçimde kazanıma dönüştürmüş olurdu ve toplumla olan entegrasyonu daha hızlı ve oluruna uygun bir şekilde gerçekleştirip daha büyük bir Almanya için birlikte hareket etmeye başlamış olurlardı. Şunu da dipnot olarak söyleyelim demin konuştuğumuz 1999 sonrasındaki süreçte hep bu faktörler rol oynadı. 1999, 2002 arası yüz küsur tane maddenin siz bunları yapmalısınız diye dayatılması buradaki toplumu rahatsız etti ve bundan sonraki süreçte bunların gerçekleştirilmiş olmasıyla birlikte yine bu topluma Avrupa Birliği yolları açılmamış olması bu toplumun artık Avrupa Birliği sürecine inanmamasıyla sonuçlandı. Şartların çok ağır

olmasına, her söylenileni gerçekleştirmiş olması ve bu durumun Türkiye'nin kendi politikası açısından sıkıntılar getirmiş olmasına rağmen bunu başarmış olması karşısında Avrupa'nın Türkiye'yi almamış olması buradaki topluluğun da bu sürece olan inancını kaybetmesiyle sonuçlandığını düşünüyorum.

Burak: Peki bu entegrasyon sürecinde Almanya'da yaşayan Türk toplumunun olumlu ya da olumsuz katkıları nelerdi?

Katılımcı Altı: Olumsuz etkileri zaman zaman birinci jenerasyondan da, ikinci jenerasyondan da görebiliyoruz. Bu söyleyeceklerim birilerinin hoşuna gitmeyecektir, kendi ırkımı, milletimi kötüler gibi bir algı oluşacaktır belki ama maalesef işin gerçeklik tarafı bu. Başlarda da ifade ettim, eğitimsiz bir topluluk geldi buraya. Dolayısıyla eğitimsiz bir topluluk burada ister istemez nefsi okşayan farklı hususlar cereyan ettirdi. Yani köyden gelmiş bir insanın burada çok farklı bay veya bayanı görmüş olması. Ona karşı hislerini çok farklı bir şekilde dile getiriyor olması ya da hareket ve tavırlarıyla bunu gösteriyor olması ister istemez bu toplulukla bir mesafe oluşturdu. Yani bazı şeyleri çok açık söyleyemiyorum mazur görün ama anladığınızı umuyorum. Biraz önce de söyledim ilk nesil çok çalışkan, güç olarak çok kabiliyetli olmasına rağmen bu tarafta çok nefsi davranışlar da gösterdi. İlk başlarda ailelerinin burada olmaması, yalnız yaşıyor olmaları, gelmiş olduğu yörenin kısıtlayıcılığının burada olmamasıyla birlikte bu toplumda antipatik bir hal aldırdı. Yani insanların evinin içine bakabilecek kadar ki yanlış ifadeler kullanmamak adına ben öyle tabir edeyim. Tabi ayrıyeten oturmuş, kalkmış olduğu mekanlardaki hal, hareket ve tavırları; daha gürültülü daha patırtılı daha rahatsız edici hususlar, dil probleminden kaynaklı uzlaşmacının dışında anlaşılmadığı için daha çok kavgacı yapısı gibi bu durumlar nedeniyle bu algı ister istemez toplumda dalga dalga yayıldı. Yer yer bu durum ikinci nesilde de devam etti. Bu farklı konuşmalar, farklı didişmeler, insanların değerlerine kasıtlı olarak yapılan durumlardan dolayı bir topluluktan ziyade bütün topluluğu bu töhmet altında bıraktılar. Üç Türk'ün yaptığını medyada bütün Türkler yapmış gibi lanse edilince ister istemez bir uçurum ortaya çıkarıldı. Biz büyük bir topluluğuz. Hatası olan, yanlış olan, gaspçılık yapan, insana zarar veren kişiler vardır oldu da. Amma velakin siz bu şekilde medyada algı oluşturularak ister istemez bütün topluluğu bu töhmet altında bırakmış olursunuz ve bütün topluluğun bu şekilde olduğunu düşündürtürsünüz. Bu da aradaki uçurumu çok genişletti. Bu mahiyette bizim de hatalarımız oldu elbette. Ben size basitini söyleyeyim isterseniz. İş yerinde insanlar çalışırken bana fazla mesai yazsın diye normal iş rutininin daha fazla iş çıkararak iş düzenini bozuyorsunuz. Burada oturmuş bir düzen var. İşveren diyor ki bu makineden günde şu kadar mal çıkacak

ama siz bana fazla mesai yazılsın diye o rutini bozduğunuzda size otomatik olarak düşman oluyorlardı çünkü siz yıllardır giden düzeni bozuyorsunuz. Çok basit. Herkes zannediyor ki düşmanlıklar hep kavgayla oluşuyor. Hayır. Buna benzer durumlarla da oluyor. Çok basit şeylerden de çıkabiliyor. Bunun sebebi demin de bahsettiğim gibi medyanın iki üç kişinin yaptığı bu olayları bütün bir topluluğa mal etmesi. Dolayısıyla da komşuluk ilişkilerini düzgünce kuran, birlikte yaşamayı kendilerine şiar edinmiş olan insanlar da bunlardan etkilendi. Biz kalmış olduğumuz yerde Kurban Bayramlarında kesmiş olduğumuz kurbanın etinden Almanlara da veriyoruz. Bundan da sıkıntı duymuyoruz. Bir bayramımızın olduğunu, bu bayramda kurban kestiğimizi, bunun etinden de onlara verdiğimizi anlatıyoruz. Onlar da böyle bir bayramın var olduğunu ve bizimle birlikte neşelendiklerini ifade ediyorlar zaten. Diğer taraftan Ramazan Bayramı'nda oruç tuttuğumuzda yanımızda, iş yerlerimizde düzgün ve doğru bir şekilde ifade ettiğimizde inanın insanlar size saygı duyduklarından ziyade yanınızda bir şey içmekten, yemekten kendilerini uzak tutuyorlar. Saygı duyuyorlar ama biz maalesef kendimizi bu topluma çok farklı bir boyutta göstererek aramızdaki uçurumu genişletmiş olduk. Abes olsa da kınasalar da maalesef söyleyeyim çünkü realite bu: bir toplumu en çok bozan şey ahlaksızlıktır. Eğer siz kendi ahlakınızı düşünmeden başkasının ahlakına tecavüz ediyorsanız bu toplum ister istemez sizi dışlayacak demektir. Şu anda çok kalmadı belki sigara yasağı vs. nedeniyle ama özellikle bizim kiraathanelerimiz gibi Almanların kendilerine has kültürel yapıları olan birahanelerde, insanların huzurunu bozarak, oraya gelen bir topluluğa sarkıntılık yaparak: tabi bunu herkes yaptı demiyoruz. Sadece yapılmış olan birkaç yerde bunu medyanın bir topluma mal etmesiyle birlikte her yerde böyle olaylar yaşanıyormuş algısı oluşturuldu. Bu belki o dönemin Alman Federal Hükümetleri tarafından bilinçli yapıldı, belki gazeteci, televizyoncu size düşman olduğu için yapıldı. Bunu bilemeyeceğim ama sonuç olarak iki toplum birbirinden uzaklaştırıldı.

Burak: Buradaki Türk toplumunun parçalı, bölünmüş yapısının nedeni Alman devletinin politikaları mı yoksa kendi içlerinde yaşadıkları bir çatışmalardan mı kaynaklı?

Katılımcı Altı: Sorunun içerisinde zaten söyledin. Birçoğu bizden kaynaklanıyor. Kendi siyasi görüşümüz, kültürel anlayışımızdan dolayı kurulmuş olan sivil toplum örgütlerinin bazı hususlarda birlikte hareket edemeyişi, gücün bölünmüş olmasıyla birlikte bir bölünme hasıl oldu. Bunun yanı sıra zaman zaman belki ülkelerini belki ülke çıkarlarının doğrultusunda dinimizi kullanarak belli çatılar, belli cemaatler oluşturuldu. Bu cemaatlere, vakıflar üzerinden dolaylı ya da doğrudan maddi kaynaklar sağlandı. Örnek olarak Kaplancılar grubu. Çok bariz ve nettir. Bir grup oluşturuldu ve bu gruba dolaylı yünden Konrad Adenauer Vakfı üzerinden el altından maddi destek sağlandı ki bu gazete ve

televizyonlarda da çıktı. Bu Konrad Adenauer grubu ki federal meclisten çok büyük bir ölçüde bütçe alır ve dünyanın her tarafında da konferanslar düzenlerler, her şeyi yaparlar. Hatta burslar verirler kurslar açarlar vb. Ha bu kendi siyasetleri, ülke çıkarları için doğrudur ve bu kendilerini bağlar. Biraz önce de söyledim bizim din hususundaki hassasiyetimizi maalesef bu Kaplancılar dediğimiz grubun üzerinde ki bunlar sonradan kapatıldı. Bunların başındaki şahsın kendi cemaati içerisinde bir kişiyi öldürtmekle alakalı bir hapsi söz konusu oldu. Artı Türkiye Cumhuriyeti Devletinde Anıtkabir'in üzerinde uçakla suikast düzenlemek gibi bir programları da ortaya çıktı. Hatta bunlar Avrupa'nın tam göbeği olan Köln'de, büyük bir spor salonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün bir büstüne tahta kılıçlarla saldırılarını gösteren resimler, videolar yayınlattırdılar ve bunu yaptıkları yer de belliydi. Adres belli, yer belli, çekimler belli, propaganda şekilleri belli ve buna da müsaade ettiler. Bu böyle olunca tabi diğer sivil toplum örgütleriyle de cemaatlerle de karşı karşıya geldiler. Biz onları tasvip etmediğimiz için de birlikte olmamız mümkün olmayacaktı tabi ki. Siyasi olarak farklı düşüncelerimiz olsa dahi ülke çıkarları için birlikte olabileceğimiz hususlar varken bunları bile ayrıştırdılar. Doğrudur siyasi görüşümüz farklı olabilir, uygulamalarımız farklı olabilir ama ülke menfaatleri hasıl olduğu zaman muhakkak birlikte hareket etmek zorundayız ya da burada yaşadığımız ülkede eğer ki dini vecibelerimizi yerine getirebileceğimiz bir imza kampanyasıyla hep beraber bir güç oluşturacaksak bunu topyekûn organize ederek Federal Meclisten talep etme hakkına sahip olmamız gerekiyor. Amma velakin hem diyanet işleri teşkilatının hem diğer sivil toplum kuruluşlarının, diyaneti ekstra söylüyorum çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin dini hususta buradaki temsilcisidir. Yani ben oradan beklemeyeceğim de nereden bekleyeceğim? Yani kendi hasına cemaatçilik yapmış olan sivil toplum kuruluşlarından bekleyemem. Kendi devletimin resmi kuruluşundan beklerim. Onlar zaman zaman o süreç içerisinde Federal Meclisin söylemiş olduğu, bizim dinimize ters gelen bazı hususları dahi fetva olarak veriyor olması tabi ki insanları rahatsız ediyor. İnsanların rahatsız olmasıyla birlikte bir arada hareket etme mekanizmasını kaybediyoruz. Dışliler oturmuyor birbirine. Dışliler birbirine oturmuş olsa hız alacağız, hareket edeceğiz. Bundan dolayı hem Türkiye siyasetinin buraya katmış olduğu bir ayrılmışık hem de Almanya'daki Federal Hükümetin kendilerine ait ülke değerleri veya buradaki toplumu bu şekilde idare edebilme mekanizmasını işlemesi hususunda buradaki sivil toplum örgütlerinin birlikte hareket etmesinin yollarını her iki tarafta maalesef şimdiye kadar hep engelledi. Bilinen, çok büyük bir diaspora diye addettiğimiz, hiç de sevmediğimiz, düşman olduğumuz, istemediğimiz Ermeni diasporası kadar ki nüfusu bizim bir ilimizden daha küçük olan bir diaspora kadar bir güce sahip değiliz maalesef. Bu kadar büyük bir topluluk

olmamıza rağmen. Avrupa'daki Türk nüfusunu toptasanız Ermenistan nüfusunu belki ikiye katlayacak ve bu topluluk bir diaspora oluşturmıyor. Ne kadar acı verici ne kadar üzüntü verici bir husus. Neden? Hem Türkiye'deki siyasetin hem de buradaki devlet politikalarının gerek sivil toplum örgütleriyle el altından gerekse direkt olarak eyalet meclisleri ve federal meclisler üzerinden de bu toplumu dışlamaları, birbirine düşürmeleri yüzünden. Son dönemler bölücü unsurlar yani PKK'nın dağ kadrosunda olanların her yönüyle burada yerleşik ve her yönüyle burada imtiyaz sahibi olmaları çok doğal bir hadise oldu burada maalesef. Türkiye'nin kırmızı bültenle aramakta olduğu FETÖ'cülerin ki 15 Temmuz sonrası neredeyse kırk bine yakın FETÖ'cü ve FETÖ destekçilerinin Almanya'da olduğu biliniyor. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bunları kırmızı bültenle buradan talep etmesine rağmen burada korunup kollanıyor. Aynı şekilde daha önce de 1980 sonrası ve 1990'dan itibaren hızlanan PKK terör örgütünün buradaki faaliyetleri, dağ kadrosunun buraya yerleşmesi, burada para toplaması, burada açık açık faaliyet göstermesi hep göz yumuldu, görmezden gelindi aksine de el altından da desteklendi. Böyle olunca da ister istemez bu topluluğun ne entegrasyona ne de Avrupa Birliği sürecinde bir mesafe kat etmesi bu topluma nasip olmuyor.

Burak: Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Katılımcı Altı: Kısa anlatmaya çalıştık. Daha uzun uzun sohbetler belki yapardık. Bunları söylerken ben her zaman şunu ifade etmeye çalışıyorum: Avrupa'da 41 yılını bitirmiş olan bir Türk evladı olarak da ümitsiz değilim. Ümidin her daim dördüncü, beşinci, altıncı kuşak da geçse burada temsil edilebilecek; kendi şahsiyetiyle, kendi kimliğiyle, kendi diniyle burada kabul görececek nesillerin de var olacağına inancım tamdır. Bundan dolayı babalarımızın, dedelerimizin veya abilerimizin yaşamış olduklarını izleyerek, görerek, hatalarından ders çıkararak, yaptıkları doğru şeyleri örnek alarak ve üzerine yeni şeyler de ekleyerek bu toplumu daha büyük, daha güzel, daha kabul görür vaziyete getirebilecek nesillerin varlığından hiç şüphem yok.

EK 7- “ZDF’nin Öcalan Merakı”, Milliyet, 7 Ekim 2005

FRANKFURT Milliyet

Alman TV kanalı ZDF’nin internet sitesinde yayımlanan Türkiye bilgi yarışmasında, PKK lideri Abdullah Öcalan’ın “Türkiye’nin Cumhurbaşkanı” olup olmadığı sorusu, tepkiler üzerine yayından kaldırıldı. 3 Ekim’de Türkiye’nin AB ile tam müzakerelere başlama kararının ardından ZDF’nin internet sitesinde 10 soruluk Türkiye bilgi yarışması başladı. Ancak sorular ve yanıtlar, Almanya’da yaşayan Türkleri kızdırdı. ZDF portal sorumluları, tepkiler üzerine sayfanın kaldırıldığını doğruladılar. ZDF Basın Sözcüsü Thomas Stange, “Bir çalışanımızın kasti olmayan, dıyarsızlık veya bilgisizliği nedeniyle yaptığı bir olay, üzgünüz” dedi. Tepki çeken bazı soru ve yanıtlar şöyleydi:

● **Abdullah Öcalan kimdir?**

- a) Yasaklanmış ayrılıkçı örgüt PKK’nın şefi.
- b) 1980’de Türkiye’nin başbakanı.
- c) Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusudur.

● **Sertab Erener hangi nedenle Avrupa çapında ünlü oldu?**

- a) Eurovision’u kazanmak.
- b) Abdullah Öcalan’ın avukatlığını yapmak.
- c) Türkiye’nin ilk kadınevini kurmak.

EK 8- “Boşver, zaten Türk’tü...”, Milliyet, 11 Nisan 2004

Almanya’da yaygınlaşan Türkler üzerine fıkralar, hor görmeden aşağılamaya ve ırkçı vurgulara kadar uzanan ayrımcı duygu ve düşünceleri yansıtıyor

Fahri Tarhan

fahritar@yahoo.com

Türkiye’den 1960’lı yıllardan itibaren Almanya’ya göç eden binlerce *gastarbeiter*, yani misafir işçi, zamanla bu ülkede yerleşik ve kalıcı hale geldi. Misafirlikten ev sahipliğine uzanan bu süreçte üç milyon nüfusa ulaşan Türkiye göçmeni için ‘**Acı Vatan**’ oldu Almanya. Yeme-içmeden giyim kuşama, cinsellikten tuvalet kullanımına, dinsel inanışa kadar pek çok konuda kültürel çatışma yaşadıkları Alman

toplumuna bir mesafeleri de hep oldu.

Bu kültürel uyum sorunları, modernlik ile gelenek arasında sıkışıp kalmak ve bu yüzden Almanlarla kurulan sağlıklı iletişim, 1990’lardan itibaren *Türken Witten* denilen Türk esprileri ve fıkralarına yansıdı. Bunların düzeyi ırkçılığa kadar varabilmekte.

Şimdilerde Türkler film festivallerinde Almanya adına birincilik ödülleri alsalar da onlar üzerine kurulan espre ve fıkralar hâlâ popülarlığını koruyor. Alman toplumunun Türklerle yönelik ‘ortalama’ ruh ve zihin halini

yansıttığı söylebilecek olan bu espre - fıkralar arasında dikkati çeken birkaç örnek şunlar:

Cinsellikle ilgili: Türkün biri trende yolculuk ederken karşıdaki koltuğa çok güzel bir Alman kadın oturur. Türk, bakışlarını üzerinden almaz ve konuşmaya başlar. Sohbetin koyulaştığı bir yerde Alman kadın, “**Taman iyi ve hoş birisiniz ama ben lezbiyenim**” der. Lezbiyenin ne demek olduğunu bilmeyen Türk sorar, “**Ne demek lezbiyen?**” diye. Alman kadın, “**Yani kadınlardan hoşlanıyorum, kadınlarla yatıyorum**” der.

biri sıkışır ve tuvalete girer. Bu sefer kaçan akreptir.

Ayrımcılık ve ırkçılığa varan espriler:

1) Kaza nedir?
Cevap: Bin tane Türkün bulunduğu bir feribotun batması.
Peki ya facia nedir?

Cevap: Türklerin hepsinin yüzme bilmesi!

2) Bir Volkswagen arabaya kaç Türk sığar?

Cevap: 50 tane.
Nasil?

Cevap: 45 tanesi yakıldıktan sonra kültüblasına, 5 tanesi de Türkiye’ye gönderilmek üzere koltuklara.

3) Anne - baba ve çocuktan oluşan bir Türk aile, karşılarındaki ırmağı geçtikleri anda Avrupa Birliği üyesi bir ülkenin vatandaşı olacaklardır. Önce baba koşarak ırmağın üzerinden atlar karşı tarafa geçer. Sonra anne atlar, suya düşse de zar zor karşı kıyıya geçer. En son çocuk atlar, fakat suya düşüp akıntıya kapılır ve kaybolur. Bunun üzerine baba, anneye döner ve “**Boşver zaten Türk’tü**” der.

“Türkler, film festivallerinde Almanya adına ödül alsalar da, hâlâ düşmanca alaylara konu olmaktan kurtulamıyorlar”

Türk hemen atılır ve “**Tamam**” der, “**Ben de lezbiyenim; çünkü ben de kadınlarla yatıyorum.**”

Tuvalet kullanımıyla ilgili: Fransızın biri çok sıkışır ve tuvalete koşar. Ama tuvalete çok büyük bir akrep vardır. Çığlık çığlığa kaçır. Aynı şekilde İngiliz ve Alman da tuvalete akrebi görünce kaçarlardı. Sonra Türk’ün

EK 9- “Misafir İşçiler Kırın” – Milliyet, 12 Ocak 1999

“Avrupa’da sayısı 2 milyonu geçen Türk seçmenleri (Türkiye’deki seçmenlerin yüzde 7’si) bu yüzden çok kızgın ve kırın. Haklı olarak tabii. Düşünün ki Almanya’da yeni iktidar şu sırada misafir işçi sayılan Türklere çifte vatandaşlık hakkını tanımaya hazırlanıyor. Şansölye Schröder’in koalisyon hükümet bu perşembe günü yasa tasarısını görüşüp meclise sevk edecek. Bu 1913’ten beri Almanya’da hâkim olan bir zihniyetin değişim anlamına geliyor. Almanya’da göçmenler de Alman sayılacak ve eşit haklara sahip olacak. Bu sayede 1,4 milyon Türk çifte vatandaşlığa geçebilecek. Bu onların Almanya’da seçme-seçilme hakkına sahip olmaları demektir. Türklerin pek çoğunun sınıra gidip oy kullanma imkanları yok ve bundan dolayı Türk örgütler Anayasa mahkemesine başvurmayı düşünüyorlar. Almanya’da yeni iktidar sözünü tutarken Türkiye’de hükümet ve meclis ilgisiz mi davranacak?”

EK 10- "Almanya'daki Türklerin uyumunu sağlıyorsunuz" – Milliyet, 14 Eylül 2005

'Almanya'daki Türklerin uyumunu sağlıyorsunuz'

Euro D'nin 10'uncu kuruluş yıldönümü için düzenlenen kutlamaya katılan Almanya Başbakanı Angela Merkel, Doğan Medya Grubu'nu överek, "Türklerin uyumuna katkınız büyük" dedi

Kutlamalara (soldan sağa) Doğan Yayın Holding Stratejik Planlama ve İş Geliştirme Başkan Yardımcısı Begümhan Doğan Faralyalı, Sema Doğan, Aydın Doğan, Angela Merkel, Doğan Gazetecilik İcra Kurulu Başkanı Hanzade Doğan, Doğan TV Radyo İcra Kurulu Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ, Hürriyet Gazetecilik İcra Kurulu Başkanı Vuslat Doğan Sabancı, Doğan Media International Genel Müdürü Sevdâ Boduroğlu da katıldı.

Merkel 'Doğan' tesislerinde

DGM tesislerinde Milliyet'i de ziyaret eden Başbakan Angela Merkel'e, Milliyet Genel Yayın Yönetmeni Sedat Ergin, Avrupa baskıları Yazı İşleri Müdürü Hayri Dizerkonca, Milliyet İcra Kurulu Başkanı Hanzade Doğan ve Doğan Holding Yönetim Kurulu Başkanı Aydın Doğan bilgi verdi. Başbakan Merkel, yapılan erken baskı Milliyet'te kendi ziyaretiyle ilgili haberleri ilgiyle inceledi.

Doğan: Bayraklarımız birlikte dalgalanıyor

Merkel onuruna verilen yemekte konuşan Aydın Doğan, "DMG tesisleri, Türk Alman ilişkilerinin ilginç bir örneği" dedi

Doğan Holding Yönetim Kurulu Başkanı Aydın Doğan, Euro D'nin 10. yıldönümü nedeniyle Merkel onuruna verilen yemekte, Euro D'nin yanı sıra Milliyet'in 34, Hürriyet'in 41 yıldan beri Avrupa'da yayımlandığını belirterek DMG tesislerinin Almanya ile Türkiye arasındaki ekonomik ve sosyal ilişkilerin ilginç bir örneği olduğunu belirtti. Doğan, şunları söyledi:

"Bu tesisin kurucusu ve sermayecisi Türk, ama tesisin sahibi olan şirket bir Alman şirkettir. Alman yasalarına ve Almanya'daki kalite koşullarına göre çalışmaktadır. Çalışanlar ise Almanlar ile birlikte Türklere. Yani Türkiye ile Almanya burada iç içedir. Bu durum, 1961'de ilk Türk işçi kafilesinin gelişine başlayan 'birlikte yaşam' gerçeğinin göstergesi gibidir. İşte bu yüzden ki, tesisimizde açıldığından beri Türk ve Alman bayrakları birlikte dalgalanıyor. Son Dünya Kupası

maçlarında Almanya için tezahürat yapan Almanyalı Türklerin veya Türkiyeli Almanların ellerinde tuttukları bayraklar gibi."

Doğan, konuşmasını şöyle sürdürdü: "Yaşasın Almanya ve Türkiye"

"Dostumuz Almanya'nın Ankara Antlaşması'nın imzalandığı 1963 yılından itibaren yaptığı ve yapmakta olduğu katkılar, iki ülkenin insanlarını daha da yakınlaştırmaktadır. Biz, Türkiye'nin AB'ye üyeliğini içtenlikle destekleyen bir yayın grubuyuz."

Merkel'in ekim ayında Türkiye'ye ziyarette bulunacağını da anmsatan Aydın Doğan, sözlerini "Sizi Türkiye'de de görmekten büyük mutluluk duyacağımıza belirterek, bu değerli ziyaretiniz için bir kere daha teşekkürlerimizi sunarım. Yaşasın Almanya, yaşasın Türkiye" diye noktalandı.

FRANKFURT Milliyet

Avrupa'da en çok izlenen Türk televizyon kanallarının başında gelen Euro D, 10'uncu yılını kutladı. Doğan Medya Grubu'nun (DMG) Almanya'nın Frankfurt kentinde bulunan tesislerinde düzenlenen kutlamaya Federal Almanya Başbakanı Angela Merkel'in yanı sıra şifaset, iş ve medya dünyasından ünlü isimler katıldı.

Merkel, Doğan Medya Grubu'nun Mörfelden Walldorf'taki tesislerini ziyaretinin ardından düzenlenen açık oturumda, önceki Alman hükümetlerinin anlaşmalarına uyarılarını belirterek, "Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini engellemeyeceğiz" dedi.

Açık oturuma katıldı

Merkel, Euro D'nin yanı sıra Milliyet, Hürriyet ve Fanatik gazetelerinin de basıldığı DMG tesislerinde Euro D'den ve CNN Türk'ten naklen yayımlanan ve Mehmet Ali Birand'ın yönetiminde gerçekleştirilen açık oturuma katıldı. Sözlerine, "Ben Türk dostuyum. Bunu herkes bilir" diye başlayan Merkel, "Bundestag'da Türk kökenli bir Hristiyan Birlik Partisi (CDU) milletvekilini ne zaman göreceğiz?" sorusuna, "Çoktan olması gerekirdi. Eyalet meclisleri seçimleri için ciddi adaylarımız var. Bence bu, 10-15 yıl sonra doğal hale gelecek" yanıtını verdi.

'Evlilik aşk okunu izler'

Merkel, "Çevrenizde Türklerle evlilik konusunda neler düşünüyorsunuz? Türkiye'ye götüğünüzde Başbakan Erdoğan'a 'Kızınız bir Alman'a gömül verse, onunla evlenmesine izin verir misiniz?' der misiniz?" sorusuna da, "Ask oku nereye düşerse, orada evlilik olur. Sayın Erdoğan'ın kızı bir Alman'a aşık olsa, neden evlenmesin. Sayın Erdoğan karşı çıkar mı bilmem" karşılığını verdi.

Almanya'daki Türklerin Dünya Kupası sırasında Almanya milli takımını desteklemesinin kendisini sevindirdiğini belirten Merkel, çifte vatandaşlıktan yana olmadığını da söyledi.

'Ahde vefa gereği destek'

Partisinin Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda "imtiyazlı ortaklık" görüşünde olduğunu, ancak "ahde vefa" ilkesi gereği önceki hükümetin imzaladığı anlaşmalara uyduklarını hatırlatan Merkel, şöyle devam etti:

"Müzakereler zor olacak, diye düşünüyorum. Çok itinayla yaklaşmamız gerekiyor. Kıbrıs konusu sonbaharda karşınıza çıkacak. Kıbrıs'la ilişkiler arzu ettiğimiz düzeyde değil. İki AB ülkesinin birbirleriyle ittifak halinde olması kabul edilemez. Kıbrıs konusuna çözüm bulmak için mutlaka çalışmalıyız."

Doğan Holding Yönetim Kurulu Başkanı Aydın Doğan, Doğan TV ve Radyo İcra Kurulu Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ ve Kanal D Genel Müdürü Murat Sağcı'ın kutlayan Başbakan Merkel, grubun Almanya'daki Türklerin uyumuna önemli katkıda bulunduğunu belirtti.

Merkel, katıldığı açık oturumda Milliyet Genel Yayın Yönetmeni Sedat Ergin, Hürriyet Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök, Star TV Genel Yayın Yönetmeni Erdoğan Aktaş ve Milliyet yazarı Taha Akyol'un sorularını yanıtladı.

EK 11- "Döndüklerine Pişman Olanlar" – Milliyet, 20 Ekim 2003

Olaylar
ve
İnsanlarDöndüklerine
pişman olanlar...

HASAN PULUR

h.pular@milliyet.com.tr

NE umutlarla gitmişlerdi "Almanya"ya... Sirkeci'den davul zurna ile trene binmiş, Münih'te bando muzıka ile karşılanmışlardı.

Ama Başbakan Erhard, sanayicilerine verdiği sözü tutmuş **"İşte size ucuz emek!"** diye Türkleri önlerine sürmüştü.

Türk başbakanları da mutluydu **"canlı DM makinele-ri"**nin yolladığı para, döviz açığını kapatacaktı.

Almanlar bir ellerine parayı veririz, öbür ellerinden de alınız, hesabı içindeydiler.

İstanbul'da, sanki panayır-
dan mal alır gibi dişlerine baka-
rak aldıkları Türkleri **"hayım-
lara"** kapatarak, üstün Alman
toplumuna buluşturmayacak-
lardı.

Hesap tutmadı!

Halk ozanı, bağlamasının tel-
lerine **"Alamanya, Almanya
/ Benden aptal bulaman
ya!"** diye duygulanı basınca...

* * *

ELBETTE Almanya macera-
sından çok şey kazandık; ama
görülen o ki, en çok futbolcu ka-
zandık...

Türkiye takımlarında ve hat-
ta Milli Takım'da o kadar **"Al-
mancı"** var ki, küçük yaşta ora-
da başlamışlar, büyüyünce bura-
ya gelmişler.

* * *

NEYSE olan oldu biten bitti,
kalan kaldı dönen döndü.

Acaba dönenler ne alemde?

Milliyet'in Avrupa Baskı-
sı'nın 15 Ekim 2003 tarihli sayı-
sının manşeti şuydu:

"BİN PİŞMANIZ!"

DHA'nın yaptığı bir araştır-
manın sonucu buydu, döndükle-
rine pişmandılar.

Öyle bir ülkeden gelmişlerdi ki!
İşler sistemli ve düzenli yürü-

yor, işsizlik derdi yok, olsa bile
güvenceleri var, sağlık, öğretim
hiç aksamıyor, enflasyon nere-
deyse yok!

Öyle bir ülkeye gelmişlerdi ki!
Ne sistem var, ne düzen, iş-
ler güntübirlik yürüyor, hastane
kapılarında sürünüyorlar, çocuk-
larını okutamıyorlar, torpil, rüş-
vet, enflasyon...

Hele bazılarının onlara **"A-
lamancı"** diye bakıp hor gör-
meleri var ya!

En çok da, ağırlarına giden
bu!

Orada **"Türkler dışarı"** bu-
rada **"Alamancı!"**

* * *

PEKİ, DHA'nın araştırma-
sında **"döndüğüne memnun
olan yok mu?"**

Olmaz mı, işte biri; Abdullah
Varlı:

**"Bir traktör firmasından
emekli olup 1994 yılı Tem-
muz ayında kesin dönüş ya-
pıp memleketim Konya'ya
geldim. Sağlığım Avrupa'da
bozuldu, emekliliğimi hak
ederek kesin dönüş yaptım.
Şu anda gayet iyiyim. Tür-
kiye sağlığımı geri kazan-
dırdı. 4 çocuğumdan biri
Almanya'da. Seydişehir
Park Kahvesi'ni satın aldım
ve şu anda 17 çalışanım
var. Yatırımımı memleketi-
me yapmaktan memnu-
num. Türkiye'de tek kızdı-
ğım konu sağlık. Bir hasta-
neye gittiğimde doktordan
ilk duyduğum söz muayene-
haneme gel demesi oldu."**

* * *

SAKIN **"Döndüğüme piş-
manım!"** diyenlere kızmayın...

Siz hayatınızdan, yaşantınız-
dan memnun musunuz?

Üstelik de **"Almanya gör-
müslüğünüz"** de yok!

'Türkler pahalya patlar'

*Alman medyası,
Schröder'in
ziyaretini
değerlendirirken,
Türkiye'nin AB'ye
üyeliğinin yılda
14 milyar euro'ya
mal olacağını
vurguladı...*

■ **BILD:** Schröder ile Erdoğan'ın tokalaşırken çekilen fotoğrafıyla yayımlanan haberi, "Bu tokalaşma Almanya için iyi mi, yoksa pahalı mı olacak?" başlığıyla yayımladı. Haberde, Türkiye'nin AB üyeliğinin her yıl 14 milyar euro'ya mal olacağı vurgulandı.

■ **DIE WELT:** Schröder'in Türkiye'yi desteklediğini hatırlattı. Ancak Türkiye'nin maliyetinin çok fazla olacağının altını çizdi.

■ **FRANKFURTER ALLGEMEINE:** Schröder'in, Türkiye'ye üyelik için ek koşullar getirilmeyeceği konusunda güvence verdiğini yazdı.

■ **KÖLNER EXPRESS:** "Türklerin duygularıyla oynanılmaması gerektiği" belirtilerek, "Sonuçta Türkler Avrupa'nın kapısını çalan barbarlar değil, eski geleneklere sahip bir kültür halkıdır. Bu nedenle üyeliğe ilişkin tartışmalar gerçekçi şekilde yürütülmelidir" denildi.

EK 13- “Türkleri Çağırarak Hataydı” – Milliyet, 26 Kasım 2004

‘Türkleri çağırarak hataydı’

Helmut Schmidt

Almanya'nın eski başbakanlarından Helmut Schmidt, “1960’larda milyonlarca Türk’ü misafir işçi olarak Almanya’ya davet etmek hataydı” dedi. 85 yaşındaki eski Başbakan, çok kültürlülüğün ancak otoriter rejimlerde gerçekleşebileceğini, demokratik rejimlerin buna uygun olmadığını savundu ve böyle bir uygulamanın sorun yaratmadığı ülkelere örnek olarak Singapur’u gösterdi. Schmidt, “1960’ların başlarında farklı kültürlerden komşularımızdan misafir işçi getirerek hata yaptık” diye konuştu.

■ **DIŞ HABERLER SERVİSİ**

EK 14- "Almanya'daki Türkler Entegre Olamıyor" – Milliyet, 27 Ekim 2005

Gösterge

Almanya'da Türkler entegre olmuyor

HURŞİT GÜNEŞ hgunes@milliyet.com.tr

Almanya'da resmi rakamlara göre 2,8 milyon Türk var. Ancak bunun sadece 35 bini üniversite öğrencisi. Yani Türkiye'den gelen öğrenciler de dahil, göçmen nüfusun sadece yüzde 1,3'ü üniversiteye gidiyor. Kısacası, göçmen nüfus içinde eğitim düzeyi çok geri. **Eğitim düzeyinin bu denli düşük olması, kültürel entegrasyonun da sınırlı kalması na neden oluyor.**

Öte yandan, Avrupa'da tahminen 94 bin işadama var. Bu, toplam Türk nüfusu içinde yüzde 7,2 ediyor. Türkiye Araştırmalar Merkezi TAM'ın tahminine göre 2015'te bu sayı 160 bine, yani nüfusun yüzde 11-12'sine çıkacak. Ancak çünkü yazımızda belirttiğimiz gibi, bu işadamlarının çoğu esnaf düzeyinde ve çoğunlukla Türklere hizmet veriyor. **Almanya'daki 65 bin işletmenin 50 bini şahıs şirketi.** Gerçi 2015'te AB içinde Türkler 87 milyar euro'luk bir gelir yaratacak, neredeyse 1 milyon kişiyi istihdam edecek ve belki daha iyi bir noktada olunacak. Ama şu anda **Türklerin ekonomideki entegrasyonu hâlâ çok gerilerde.**

Almanya'daki işadamlarının yüzde 26'sı lokantacı, yüzde 23'ü hizmet sektöründe, yüzde 35'i ticarete, gerisi de diğer her türlü işte. **İşletmelerin yüzde 52'sinde 3 kişiden az kişi çalışıyor; yani aile işletmesi.** Yüzde 40'ı da 4-9 kişi istihdam ediyor. 10 kişiden fazla çalıştırılan işyeri sadece yüzde 8,2. İşletmelerin yüzde 70'e yakını yılda 500 bin eurodan az ciro yapıyor. Yine yüzde 90'dan fazlası 200 bin eurodan az bir yatırımla kurulmuş.

1960'lı yılların sonlarına doğru gö-

çen Türklerin bir kısmı bugün emekli. Şu anda Almanya'da tam 215 bin emekli Türk var. Her dört göçmendenden biri vatandaşlık hakkını elde etmiş. Ama siyasette yeterince aktif değiller. **Türkler seçmen olarak da, seçilen olarak da çok gerideler.**

Türkler ya entegre olacak, ya da ayrışacak. Almanlar entegrasyon arayışında. Türkler ise kendi benliklerini korumak için direniyor. İslamın bu konuda çok önemli bir rolü var. Cezayirli de İslam sayesinde Fransızlarla entegre olmamıştı. Oysa Hristiyan göçmenler bir iki kuşak sonra neredeyse tamamıyla entegre olabiliyor. Bununla beraber **AB içinde 15 milyon Müslümanın olması çok önemli.** Bunlar Avrupa içinde entegre olmadan nasıl yaşayacak? Nitekim, gerginlikler artıyor. Geçen yıl Lahey'de İslama hakaret eden Theo van Gogh'un Fas kökenli bir göçmen tarafından öldürülmesiyle (özellikle Almanya'da Mölln ve Solingen'de) ırkçı gelişmelerin yoğunlaştığı gözleniyor.

TAM'ın yaptığı son araştırmaya göre **Almanya'da yaşayan Türklerin yüzde 32'si geri dönüş planı yapıyor.** Oysa beş yıl önce geri dönüş eğilimi yüzde 22 kadardı. Bu artışta üç önemli etmen var. Birincisi, Türkler arasındaki **aşırı işsizlik** (yüzde 31). İkinci, **dışlanmışlık duygusunun giderek artması.** Özellikle İslama karşıtlığının tırmanması. Ve nihayet, **Türkiye'deki gelişmelerin giderek umut vermesi.**

Geçen hafta TAM'ın davetiyle Almanya'daki Türklerin sorunlarını incelemek son derece yararlı oldu. TAM'ın elinde gerçekten çok değerli veriler var. Bizim vardığımız sonuç ise; **AB içinde 3,9 milyon Türk (fiilen 17'nci üye olabilir) Türkiye'nin AB'ye üyeliğini kolaylaştırmıyor, aksine uzatıyor. Çünkü entegre olmamış, aksine ayrılmışlar. Bu da Avrupa'yı ürkütüyor.**

EK 15- "Alamancıyız ya! Bizi Euro basıyor sanıyorlar" – Milliyet, 27 Temmuz 2003

Türk'ün
Türk'e
yaptığına
bak!

Alamancıyız ya! Bizi euro basıyor sanıyorlar

✓ 1960'lı yıllarda yurtdışına çalışmaya giden Türkler, bulundukları ülkelerde "yabancı", memleketlerinde ise "Alamancı" olarak görülmeğe şikâyetçi... İşte onların ağzından 'memleket halleri'...

✓ Esnaf, polis ve gümrük bizi yolunacak kaz olarak görüyor. Konuşmamıza, tipimize göre fiyat söylüyorlar. Gümrük'te bizi görüp 'Mikrop orduları geliyor' dediler, çok ağırıma gitti ağladım...

DOĞAN HABER AJANSI

Yurtdışına 1960'lı yıllarda çalışmak için Anadolu'dan göç eden on binlerce kişi, Avrupa'nın değişik ülkelerinde ekmeğe peşinde koşmaya başladı. Sadece Almanya'da sayıları 3 milyonu aşan Türkler, Avrupa'daki yabancılar arasında inanılmaz bir güç oluşturdular... Birçoğu, izlerini geçirmek üzere memleketlerine gelirken, ülkelerinde yaşananlardan duydukları rahatsızlığı gizlemiyorlar. Zira her yıl, tatil sürelerini memleketlerinde geçirenlerin sayısı, geçmiş yıllara göre giderek azalıyor.

Bulundukları ülkelerde "yabancı", özlemleriyle yandıkları memleketlerinde ise 40 yılı aşkın süredir "Alamancı" olarak anılmanın sıkıntısını hâlâ yaşıyor olmanın rahatsız olduklarını dile getiren Avrupa'da yaşayan vatandaşlarımız, "Değişen pek fazla bir şey yok. Yine kızılolanacak kişiler olarak görülüyor, kendi vatanımızda bile yabancıya gösterilen ilgi ve alakadan uzak yaşıyoruz. Biz yıllardır ülkemize ekonomik açıdan büyük katkılar sağladık. Hâlâ daha sağlamaya devam ederken, bize yapılanları hak etmiyoruz" diyorlar.

İŞTE TÜRKİYE GERÇEĞİ

İslam kıyvesi altında kendilerinden para toplayanlara da artık tepki duymaya başlayan yurtdışındaki Türkler'in çoğu, bu tür holdingle kapıldıkları paralarını geri alma umudunu çoktan yitirmiş görünüyorlar. İşte, Avrupa'da Türklerin ağzından Türkiye gerçeği:

■ **Zeki Karabey (35 - Hamburg Türk Dernekleri Birliği Yönetim Kurulu üyesi - Sivas):** "Türkiye'de gördüğüm en büyük farklılık lüks arabaların fazla ve yaşam standartlarının yükselmiş olması. Bizim burada en büyük sorunlarımızdan birisi ise esnafın bizi enayi yerine koyması. Alışveriş yapmak için gittiğimiz yerlerde, yurtdışında çalıştığımızı hissettirmemeye çalışıyor."

■ **Hasan Savumlu (20 - Teknisyen - Bodrum):** "Berlin'de Phonix ilaç firmasında teknisyen olarak çalışıyorum. İki hafta önce tatil süresince, kaldığımız tatil köyü haricinde gittiğimiz her yerde konuşmamıza, tipimize, giyimimize bakıp fiyat veriyorlar. Bir gün önce 35 milyon lira almamız çantayı öbür gün sordüğümüzde 55 milyon lira dediler."

AYNI YEMEĞE 3 AYRI FİYAT

■ **Mesut Gülez (31 - Banka memuru - Bodrum):** "Frankfurt'ta çalışıyorum. Türkiye'de orta direk diye bir şey bırakmadılar. Ya çok zengin, ya da çok fakir topluluklar oluştu. Bizler ise Türkiye'de sanki yabancınız. Lokantada aynı yemeği üç gün üst üste aynı fiyatlarda yedik. Alamancı olduğumuzu görünce bizi euro basıyor sanıyorlar. Alışveriş yaparken pazarlık yapıyorum, ya da aynı ürünü birkaç farklı yere sorduktan sonra alıyorum."

■ **Nuran Akyüz (33 - Ev hanımı - Kuşadası):** "Almanya'nın Bremen kentinde yaşıyorum. Yıllardır geldiğim Türkiye'de pek bir değişiklik yok. Aynı ekonomik sıkıntılar, sosyal sorunlar devam ediyor. Etnaf, polis ve gümrük bizi yolunacak kaz olarak görüyorlar. Kanama bir toka alıcaktır. Türkiye fiyatını 1 milyon lira dediler. Daha sonra kızlarla Almanca konuşum, satıcı içeri girdi bir başkası geldi tokan 3 milyon lira olduğunu söyledi."

■ **MİKROP ORDULARI GELİYOR**

■ **Sunay Baş (45 - Ev hanımı - Kuşadası):** "Bremen'den tatil için geldim. Geçmiş yıllara göre az da olsa düzelmeye var. Etnaf burada bizi alışverişe zorluyor, kazıkıyor. Gümrükte bir polis benim yüzüme karşı konuşarak 'mikrop orduları yine gelmeye başladı' dedi. Çok zoruma gitti, ağladım. Gümrükçi değişiklikler zoruma gitmiyor ama Almanca dediklerinde çok üzülüyorum."

Tatil haram oldu...

Viyana'da gıda toptancılığı yapan Aksaraylı Hüseyin Bellikli de ailesiyle birlikte Türkiye'ye tatil gelmiş. Ancak Bellikli de, Avrupa'da çalışan diğer Türklerle hemfikir. Bellikli, "Türkiye'deki esnafın yaptığını ne siz sorun, ne biz söyleyelim. Alamancı diye hep kazıkıyorlar. Tatil burnumuzdan geldi" diyor.

Türlere ayrı, bize ayrı fiyat

■ **Perihan Ağbuğa (40 - Antalya - Aşçı):** "Kızlarım Candan ve Cansu ile tatil geldim. 10 yıldır İsviçre'nin Basel kentinde açılıp yapıyorum. Sivas'taki akrabalarımı ziyaret etmek yerine Alanya'da tatil yapmayı tercih ettim. Burada esnaf yabancıları kazıkıyor. Yemek yemek için bir restorana gittik ve menü istedin. Bana 'Türkler'e ayrı, yabancıları ayrı fiyat uyguluyoruz' dediler."

■ **Galip Erdoğan (32 - Karaman - Kasap):** "Hollanda'nın Rotterdam kentinde kasaplık yapıyorum. Türkiye'de kültürel ve sosyal anlamda az da olsa olumlu gelişmeler sözüm. Özellikle söylüyorum, ekonomik bir ilerleme yok. Rüyet, yolsuzluk sürüyor."

■ **Osman Civelek (38 - Trabzon - Ticaret):** "20 yıl önce Almanya'ya gittim, Heidelberg Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdim. Orada ticaretile uğraşıyorum. Türkler orada İkinci sınıf insan muamelesi görüyorlar. Türkiye'ye geldiklerinde de

'Bunlar Alamancı, paraları vardır' diye değerlendiriliyor. Türkiye'ye gelirken içimizde korku oluyor. Türkiye'de iş yapabilmek için caka olmak gerekiyor. 20 yaşın altındakiler ise Türkiye'yi unuttu."

BATAKLİĞA DOĞRU

■ **Candan Özkara (40 - Afyon - Dekoratör):** "15 yıldır Belçika'da yaşıyorum. Ekonomik şartlar ve nüfus yoğunluğu Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne almasındaki en büyük engel. Türkiye'de parası olan için her şey söz penbe. Hortumculuk Türkiye'yi bataklığa götürüyor."

■ **Ali İbiş (18 - Konya Öğrenci):** "Belçika'da doğdum. Türkiye'nin durumu hiç iyi değil. Benim gibi bir genç burada zor yaşar. Türkiye AB'ye ne uzak, ne de yakın. Belçika'nın yerli halkı olan Flaman ve Volonlar, bizi AB'ye istemiyor. Belçika'da yayımlanan çocuk gazeteleri dahi bizim AB'ye girme isteğiyle dalga geçen yazılar yazıyor. Türkiye'deki esnaf, Avrupa'dan geldiğimizi anladıkları an farklı fiyat uygulamaya çalışıyor."

Alışveriş yapmama kararı aldı

■ **Burcu Keskin (19 - Üniversite öğrencisi - Bodrum):** "Berlin'de okuyorum. Türkiye'de son yıllarda önemli değişiklikler oluyor. Ancak insanların ülkeyi yönetecek hükümetlere ve politikacılara güvenleri kalmadı. Kazıklanmamak için alışveriş yapmama kararı aldım."

EK 16- "Avrupa Önyargılı" – Milliyet, 04 Şubat 1999

Avrupa'nın Eşiğindeki Türkiye kitabının yazarı İsveçli Büyükelçi Erik Cornell

Avrupa önyargılı

Osman İKİZ

Siz "Türkiye Avrupa'nın Eşiğinde" diyorsunuz ama *Luxemburg'da bahçe kapısının dışına bırakıldı. Açıklanan gerekçeler siz tatmin etti mi?*

Açıklama tatmin edici değil. Bence AB'nin tutumu, 1689'daki Viyana kuşatmasına kadar sürmüş olan çatışmaların oluşturduğu ve nesilden nesile geçerek yüzyıllarca devam eden önyargıların bir devamı. Eskiden Avrupa ülkelerini birleştiren tek şey İslam'ın ilerlemesine karşı koymaktı. Son asırlarda ise ortak düşman Osmanlı İmparatorluğu'ydu. Avrupa hala tarihin esiri. Yani Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin rolü Avrupalılar için hala açıklık kazanamamış. Fransa, İsveç gibi Avusturya İmparatorluğu'na karşı Osmanlı'yla işbirliği yapmış olan ülkelerle bile bu düşünce toruları hala bugünkü politikaları etkiliyor. Evet, birçok kişi sorunu sadece kültür farklılığıyla açıklıyor ama bence temelde din yatıyor.

■ İnsan haklarında Türkiye'ye savcı gibi davranılmaz diyorsunuz. Türkler farklı olduğu için mi?

Birisiyle bir tartışmada amaç sınır çekmek ve suçlamak değilse, karşıdakinin söylediklerini, durumun neden öyle olduğunu anlamak gerekir. İnsan hakları konusunda Avrupalı'nın düşünce sistemiyle Türk düşünce sistemi arasında fark var mı? Evet var. Örneğin polis şiddetine karşı tepki. Tutuklulara işkence yaparak, devlete hizmet ettiğini düşünün polis hemen hemen dünyanın her yanında mevcut. Türkler bu gibi şeyleri daha anlayışlı karşıyor. Bizim kadar tepki göstermiyor. Ama Türkiye'de yaşayanlar da, artık bunun değişmekte olduğunu görüyor.

■ Demokratikleşmenin önündeki engeller nedir sizce?

Özellikle dikkatimi çeken siyasi partilerdeki antidemokratik işleyiş. Din de çok önemli bir faktör. Din ayrımcılığa alet edilmeli. Büyük Alevi nüfus da Sünnilerle birlikte eşit haklara sahip vatandaşlar olarak kendi yaşam tarzlarını sürdürebilmeliler. Türkiye'de demokratik bir gelişme sağlanabilmesi için bu şart.

■ Dini hareketin güçlenmesini sizce ne gibi faktörler etkiledi?

Yıllar önce Atatürk tarafından başlatılan laiklik hareketiyle, sarkaç bir tarafa çekildi. Bundan sonra sarkacın aksi yöne savrulması, üstelik aşırı şekilde savrulması çok doğal. Faşizm, komünizm gibi aşırı politik hareketler, ya da aşırı din, demokrasi

için çok zararlı. İşte bunun gerisinde yatan faktörler bunlar. Ama benim izlenimim, ortalama Türk, fanatik olmuyor, ya da aşırı uçlara kaymıyor. Türklerin bu konuda sağduyulu bir eğilimi var. Aşırı akımlar soyutlanırsa demokrasi çok kolay yerine oturup gelişecektir.

■ Ordunun politikaya müdahalesi Batı için düşünülemeyecek bir şey. Ancak siz Türkiye'de ordunun rolünü hoşgörüyü karşıyorsunuz...

Ordunun Türkiye'de çok özel bir konumu var. Batı'da ise ordular faşizm döneminde etkili oldu. Batı onun için Türkiye'de aynı olmadığı halde benzer bir durumun yaşandığını sanıyor. Ama bence Türkler 75 yıl önce Türkiye Cumhuriyeti'ni, modern toplumu,

yedisinin Kürt olduğu yazılı.

Ulusal kimlik sorunu gelince Atatürk "Ne mutlu Türküm diyene" dedi. Yani "Ne mutlu Türk olana" demedi. Ben hep "Fransa'da ne kadar Frank varsa Türkiye'de de o kadar Türk var" derim. Yani, ülkedeki gruplardan bir tanesi ama, ülkeye isimlerini vermişler anlamında söylüyorum. Örneğin Frank da olsalar, Normandiyalı, ya da Gaskonyalı veya Breton da olsalar hepsi kendilerini Fransız olarak görüyorlar.

Türkiye'de de Lazlar, Çeçenler, Boşnaklar, eskiden kalma Lidyahılar, Medler, Hititler de kendilerine Türk demekteler. Bu Kürtlerin büyük bölümü için de geçerli. Sorun Güneydoğu'da halen aşiretler halinde

OSMANLI İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin rolü Avrupalılar için hala açıklık kazanamamış. Avrupa hala tarihin esiri.

TÜRKİYE'DE demokratik gelişme için Alevi Sünni eşitliği şart. Siyasi partilerde ise antidemokratik bir işleyiş var.

laikliği, giderek çok partili sistemi getirenin Ordu olduğunu hatırlıyor. Ordu da Cumhuriyet ve laikliğin garantörünü sürdürüyor.

Benim izlenimlere göre politikacılar sorumluluklarını gerektiği gibi yüklenmiyorlar. 1970'lerde mesela, partiler kendi aralarındaki sorunları çözemediler ve silahlı kuvvetler duruma el koydu. İşte bence politikacılar güvenliği sağlayamadıkları takdirde arkada garantörün olduğunu bildiklerinden sorumluluklarını yerine getirmiyorlar. Ordu'nun bu rolü gerçekten istediğini sanmıyorum.

■ Kitabınızda en uzun bölümü Kürt sorununa ayırmışınız. Geleceğe ilişkin görüşünüz nedir?

Kitabın Kürt bölümü "Çözumsuz Kürt Sorunu" başlığını taşıyor. İşte bu, benim bu konudaki düşüncemi gösteriyor. Kısa vadede bir çözüm göstermiyorum.

Ayrıca Kürt sorunu ve Türkiye'de ulusal kimlik sorunu apayrı şeyler. Bir Alman kaynağında Türkiye'deki etnik gruplar 47 ya da 51 olarak detaylı bir şekilde anlatılıyor. Bunların

yaşayan Kürt gruplarıyla ilgili. Bunların sosyal yapısı Afganistan'ı hatırlatıyor. Bu gruplar devlet yönetimine her zaman karşı çıkmışlardır. Bu ister şah olsun, ister sultan olsun isterse de cumhurbaşkanı. Her zaman karşı koymuşlardır. Ama kendi aralarında da anlaşma sağlamakta zorluk çekmekte.

■ Ya PKK?

Belki şimdi PKK'nın önemli bir rolü var ama PKK'nın Leninist bir grup olduğunu ve tek partili bir sistem istediğini unutmamak gerek. Bu da artık tarihe karışmış bir şey. Gelecek bu görüş üzerine kurulamaz. PKK'nın yaptığı gibi, şiddet politikasıyla bir yere varılmaz. Kitapta gerilla savaşına da ayrı bir bölüm ayırdım. Gerilla savaşının sonu yok. Taraflardan biri kazanacak. Kazanacak olan taraf da belli. Bu sadece bir zaman sorunu. Bence burada Filistin Kurtuluş Örgütü yol gösterici. Onlar da ancak şiddet kullanmayı bıraktıktan sonra uluslararası görüşmelere kabul edildiler.

Gösterge

Avrupa'daki Türkler

HURŞİT GÜNEŞ

hgunes@milliyet.com.tr

Türkiye Araştırmaları Merkezi Vakfı Almanya'da Essen'de kurulmuş olan çok önemli bir kuruluş. Özellikle göçmenlerin sorunlarını araştıran ve yıllardır önemli bulguları yayımlayan olan bu kuruluşun başında Prof. Dr. Faruk Şen var. Geçen hafta Prof. Şen yeni bir araştırmaya ilişkin kısa bir bilgi notunu bana yollamıştı. Bu not gerçekten son derece ilginç bilgiler içeriyordu. Araştırmaya göre Avrupa'daki Türklerin Avrupa ekonomisine doğrudan ve çok önemli katkıları oluyordu.

Milyar euro	GSYİH	Üretim	Pay(%7)
Belçika	279.6	2	0.7
Danimarka	195.7	1.4	0.7
Almanya	2190.5	48.1	2.2
Fransa	1625.2	6.5	0.4
Hollanda	464.8	7.5	1.6
Avusturya	232.9	4.2	1.8
İsveç	234.2	0.9	0.4
B. Britanya	1731.8	1.6	0.1
Diğer AB ül.	2759.9	0.4	0.0
AB15	9714.6	72.6	0.7
AB25	10196.1	72.6	0.7

Yukarıdaki tablonun ilk sütununda çeşitli AB ülkelerinin milli geliri, ikincisinde Türklerin katkısı, son sütunda da bu katkının payı yüzde olarak yer alıyor. Dikkat edilirse, **en büyük katkı Almanya'da; yüzde 2'yi aşıyor. Avusturya ve Hollanda'da da benzer düzeyde katkı sağlanıyor.** AB toplamında ise bu rakam hiç de küçümsenecek bir boyuta varıyor; **tam 72.6 milyar euro.** Bu ölçüsüne önemsenmesi gereken bir büyüklük

ki, AB'ye yeni giren 10 ülkenin 8'inin GSYİH'sini aşıyor. Yani Türkler Avrupa'nın içinde sanki koca bir ekonomi.

Öte yandan, **Türkiye'nin milli geliri 350 milyar dolar civarında.** Bu hemen hemen 260 milyar euro ediyor. Elbette çok

ciddi bir büyüklük. Büyük bir nüfusa sahip olan Türkiye'nin büyük bir milli gelir yaratması gayet normal. Üstelik **ülkemizde 22 milyon insan çalışıyor.** Ancak AB ülkelerinde çalışan **1.3 milyon Türkün kendi ülkesinde çalışan 22 milyon insana göre bu denli gelir yaratabilmesi gerçekten şaşırtıcı.**

AB'de Türklerin **kişi başına geliri 18.600 euro, yani 25 bin dolar ediyor.** Türkiye'de ise **kişi başına düşen gelirin 3.100 euro civarında olduğunu düşünürsek, bunun ciddi biçimde yüksek olduğu anlaşılır.** Yani Türkler Avrupa'ya giderek hem oranın ekonomisine, hem de kendilerine ciddi biçimde olumlu katkıda bulunup zenginleşiyor.

Bununla beraber, **"çalışan başına milli gelir"** hesabı yapılırsa ülkemizde 22 milyon insanın **ortalama 12.000 euro ürettiği ortaya çıkar.** Bu da **Avrupa'nın sadece yüzde 30 altında.** Satın alma gücü de eklenirse durumun hiç de fena olmadığı düşünülebilir. Yine de **AB'deki 15 ülkenin kişi başına ortalama geliri 25.390 euro. Yani Türkler ortalama Avrupalının yarısı kadar gelire sahip.**

Bu farkın ortadan kalkması elbette zaman alacaktır. Ancak buradan çıkarılması gereken bir başka ders, Türkiye'de **kişi başına yaratılan değer hala çok gerilerde bulunduğu**dur. Avrupa'daki Türkler Avrupa'nın diğer çalışanlarıyla farklarını azaltabilmişler. Ya Türkiye'deki Türkler? İşte bu da en temel konu. **Kişi başına 15.000 euroluk bir refah düzeyine gelmeden AB'ye tam üye olmak kolay olmayacaktır.**

EK 18- "Birinci ve ikinci kuşağın sergisi" Milliyet, 26 Mayıs 2002

Birinci ve ikinci kuşağın sergisi

Berlin'in "Küçük Türkiye" olarak bilinen Kreuzberg semtinde ülkeye yerleşen ilk Türklerle, onların çocuklarının hikayelerini anlatan bir sergi açıldı

Sergide her fotoğraf, her gazete kupürü bir ailenin hikayesini anlatıyor. Büyük resimdeki iki Türk kızı da Kreuzberg'de büyüdü. Biri ev kadını diğeri ise manken oldu.

BELMA AKÇURA Berlin

Almanya'nın başkenti Berlin'in, "Küçük Türkiye" diye anılan Kreuzberg semtinde ülkede yaşayan Türkleri konu alan bir sergi açıldı. Bölge ve fotoğraflarla ülkeye göçmen işçi olarak giden ilk kuşak Türkler'le onların çocuklarının hikayesini anlatan sergi "1. ve 2. Nesil Türkler" adını taşıyor.

Türk işçiler yıllar önce is bulmak ve yeni bir hayat kurmak umuduyla Almanya'ya geldiklerinde dillerini, dinlerini, kültürlerini ve alışkanlıklarını da bu ülkeye taşıdılar.

Sontası onlar için de anlaşılmasa çünkü dönmek üzere geldikleri Almanya'da onların macerası hâlâ sürüyor; çocuklar ve hatta torunlarla, eski ve yeni bir arada bazen örtüşen, bazen kopan, çatışan yaşantıyla...

Sergide, Almanya'daki birinci kuşak Türkler, Türkiye'nin toprak evlerinde başlayan, sekiz-on kişilik aileler şeklinde süren hayatlarını; mektupları

Almanya'daki ilk kuşak Türkler'in çoğunluğu bu ülkeye daha iyi bir hayat umuduyla gitti.

ve sararmış fotoğraflarıyla Kreuzberg Müzesi'nin duvarlarına taşıyor. İkinci nesil Türkler yani onların çocukları ise iki ülke arasında kalmış kimlikleri, yarı Türk-yarı Alman gülümsemeleri veya başarılı mesleki kariyerleriyle sergideki yerlerini alıyor.

Teklif Türklerden geldi

Bugüne dek 25 bin kişinin ziyaret ettiği sergiye

Türkler gönüllü malzemeler taşıyarak hayatlarını sergiliyor. Kreuzberg Müzesi'nin yöneticisi Martin Düspohl böyle bir serginin açılması fikrini Türkler'den geldiğini kendisinin de öneriye sıcak baktığını anlatıyor. Martin Düspohl sergiye Almanya'nın her yerinden Türk vatandaşlarının bizzat gelerek ellerindeki fotoğrafları, kasetleri, ilk aldıkları eşyaları vererek kendisine yardımcı olduklarını söylüyor.

Almanya'da yaşayan Türklerin, Almanya'ya hareket ve canlılık kazandırdığını belirten Düspohl'a göre Alman toplumu şimdilerde entegrasyonu daha ileri götürmenin yollarını arıyor. Şu anda Almanya'da Müslümanlık en yaygın üçüncü din. Ve artık Almanlar da Türklerin evlerine dönmelerini beklemiyor. Düspohl "Almanlar Türklerden karşılıksız yardımışmayı, Türkler de Almanlardan her şeyi paraıyla yapmayı öğrendi" diyor ve gülümseyerek ekliyor: "Yani Türkler biraz Almanlaştı, Almanlar da biraz Türkleşti. Bu da iki kültürün birbirine yakınlaşmasını sağladı."

'İkinci nesil Avrupalı'

Müze yöneticisi Düspohl'a göre Almanya'ya, Türkiye'ye tekrar dönmek için gelen ama kalan birinci nesil Türkler, Almanya'ya çok şey kazandırdı. İkinci nesil Türkler ise daha başarılı işler yapmalarına karşın iki toplum arasında kaldıkları için ne Alman ne de Türk olabildi. Dolayısıyla ikinci nesil bir süre sonra başka ülkeleri tercih edebilir. Çünkü onlar Türkiye'de "Almanca" olmaktan, Almanya'da da "Türk" olmaktan hoşlanmıyor. Onlar artık "Avrupalı". ■

Sayfanın ortasındaki ilk kuşak göçmenlerin fotoğraflarıyla üstteki genç kızını karşılaştırınca değişim hemen görülüyor. İki kuşak arasındaki o fiilmere konu olan kuşak çatışmasının hikayesi bu fotoğraflarda gizli.

EK 19- “Bu da Yunan pişkinliği!” Milliyet, 18 Kasım 2004

Bu da Yunan pişkinliği!

Euro'ya geçmek için bütçe açığını gizleyen Yunanistan, Osmanlı'yı ve Türkleri vergi kaçırma alışkanlığının suçlusu olarak gösterdi!

FRANKFURT Milliyet

A lman Frankfurter Rundschau gazetesi, AB ortak para birimi euro'ya geçerken bütçe açığını gizlediği ortaya çıkan Yunanistan'ın, her zaman olduğu gibi bu konuda bile Türkleri suçladığını yazdı. Frankfurter Rundschau'ya göre, 1998 ve 1999'de rakamlarda oynayarak bütçe açığını iyice azaltan, böylece AB ortak para birimi euro'ya geçen Yunanistan, suçun Türklere ait olduğunu savundu. Habere göre, bütçe açığının sebebini ülkedeki vergi ödeme ahlakının bozuk olmasına bağlayan Yunanlılar, bu ahlaki çöküntünün sorumluluğunu da, topraklarında 400 yıl hüküm süren Osmanlı'ya yükledi.

'Milliyetçilik görevi'

Gazete, “400 yıl boyunca Osmanlı Sultanı'na vergi ödememeyi ‘milliyetçilik görevi’ olarak kabul eden Yunanlıların, Osmanlı topraklarını 180 yıl önce terk ettiğini, ancak bu geleneği terk etmemekte ısrarcı davrandığını” yazdı. Haberde şu ifadelerle de yer verildi: “Ülkede kazanılan her 3 euro'dan biri vergiden kaçırılıyor. Yunanlılar, vergi kaçırmayı “sanat” haline getirmişler. Bunun sorumlusu ise yine Türkler.”

Ek-20- “Pazartesi Yazıları” Milliyet, 3 Ekim 2005

Reyting Canavarı

Pazartesi yazıları

SİNA KOLOĞLU
s.kologlu@milliyet.com.tr

A **LAMANCILAR** karşı çıkıyor-
muş bizim AB'ye alınmamıza.
Türkiye'de oturam, “iş bula-
cam” diyorsa, Gavuristan'da oturam
da “İşimden olacam” diye tepiniyor.
İşte efendim bizler yani Türkler! İçer-
deki gideceğim diye tepiniyor, dışar-
daki gelme istemem diyor. Var mı şu
yeryüzünden bizim gibisi? Takımları-
mızı desteklemek için buradan giden
vatandaşlar ile bizim gurbetçiler bu
yüzden dalaşırsa hiç ama hiç şaşırma-
yın! Şu sıralar pek bir moda ya “Şu
Çılgın Türkler” işte karşınızda!

★★★

EK 21- "Türkçe Rumlara Emanet" Milliyet, 17 Mart 2000

Türkçe Rumlara emanet!

AB Komisyonu, Türklerin de anlayabilmesi gerekçesiyle AB mevzuatının Türkçe çevirisini 3 milyon Euro karşılığında Kıbrıs Rum Kesimi'ne verdi

Güven Özalp - Barçın Yinanç

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerde kilit rol oynayan AB Komisyonu, söz konusu Kıbrıs olunca ilginç uygulamalara imza atmasıyla dikkat çekiyor. Bunun göze çarpan örneklerinden birini Komisyon'un AB mevzuatının Türkçe'ye çevrilmesini Kıbrıs Rum Kesimi'ne emanet etmesi oluşturuyor.

MED komitesi 1 Aralık 1999'da gerçekleştirdiği bir toplantıda toplam değeri 81 milyon Euro tutan yedi projeye MEDA fonundan kaynak aktarılmasına yeşil ışık yakarken bu miktar içinden 3 milyon Euro'yu da Kıbrıs Rum Kesimi'ne aktarmayı kararlaştırdı. Bundaki amaç bir çeviri projesine destek vermekti. Projenin temelinde ise Kıbrıs Rum Kesimi'nin, AB mevzuatını Kıbrıslı Türkler'in anlayabilmesi için Türkçe'ye çevirmesi yatıyor.

Siyasi yaklaşım yanlış

AB yetkilileri bu karar alınırken "Kıbrıslı Türkler'in AB konusunda bilgilendirilmesi ve iki toplum arasındaki uyumlaştırma süreci"nin dikkate alındığını belirtse de Türkiye bu projeye itiraz etti. Türk diplomatik çevrelerindeki itirazların temelinde ise bu projeye verilen desteğin ardında "siyasi bir yaklaşım"ın bulunması yatıyor. Kıbrıs Rum Kesimi'nin adanın tek temsilcisi olarak gören ve bu tür projelerle bu durumu pekiştirmeye çalışan Komisyon nezdinde yapılan itirazlar ise şu ana kadar hiçbir sonuç doğurmadı.

Milliyet'e bilgi veren üst düzey bir diplomatik kaynak Komisyon'un "pek de akılcı olmayan ve bir bakıma bir ikilem yaratan" bu kararını "Bazı kesimler Kıbrıs'a ön kapı dururken arka bahçeden girmeye çalışıyorlar. Şu ana kadar itirazlarımız sonuç vermedi ve proje onaylandı. Ancak onaylanmış olması fazla bir şey değiştirmez. 1996'da onaylanan ve hâlâ bir tek kuruluş aktarılamayan projeler var. Rahatsızlığımızın farkındalar" şeklinde değerlendirdi.

"Çeviri krizi" AB'nin Genişlemeden Sorumlu Komiseri Günther Verheugen'in 23-24 Mart tarihlerinde Ada'ya yapacağı görüşmelerin de önemli başlıklarından birini oluşturacak.

**EK 22- “Leben in Deutschland – Wie man in Deutschland fremd ist” Zeit, 25 Mart 2004
– Türkçe Çevirisi**

Federal Cumhuriyet bir göç ülkesi midir? Onlarca yıldır vatandaşlar ve politikacılar bu soruyu olumsuz olarak yanıtladı. Ancak eski misafir işçiler uzun zamandan beri buradalar ve artık yerli oldular.

Onların isimleri Ali, Uğur ve Hasan'dır. Birinin gömleği düğmeli, diğerinde ekose kazak, üçüncüsünde ise kel kafasında mavi-beyaz örme keple, Berlin'in Kreuzberg semtindeki Heinrich-Heine-Platz'a çok uzak olmayan Kafe Marmara'da oturuyorlar, burada her sabah küçük çay bardaklardan tatlı çaylarını yudumlayarak, Türkçe gazetelerini okuyarak ya da numara taşlı bir tür Scrabble olan Okey oynamaya geliyorlar. Ali, Uğur ve Hasan emeklilerdir ve Almanya'da on yıllar boyunca siyah-beyaz renktedirler. Kafe Marmara, onlar için köylerindeki kıraathane gibidir: bir buluşma yeri, bir dinlenme salonu, bir yaşam merkezi.

Ali, 1961 yazında, diğer ikisi birkaç yıl sonra İstanbul'daki Alman İşe Alım bürosunda kendilerini buldu. Sarışın bir Alman hemşirenin önünde çıplak duruyorlardı. Alman doktor, sığır pazarındaki satıcılar gibi onların ağzına bakıp kışkırtarak vururken dişlerine bir el feneri tuttu ve kalçalarını çimdikledi. Zaten çok şey atlatmışlardı: bitmeyen evrak işleri ve bir şirketteki profesyonel sınav. Şimdi ise bu son derece aşağılayıcı sağlık muayenesi, "salgın veya hijyenik nedenlerle". Bununla beraber, utançtan, kahkahadan, komşularının şımartılmasından, tüm umutlarından, Almanya'da servet kazanacaklarına dair tüm övünmeleriyle beraber orada kalacaklarından korkuyorlardı- hayır, kalmak istemiyorlardı burada kendi başlarına.

Bu düşüncelerle beraber iş sözleşmesini imzaladılar. Federal kartalın bulunduğu "oturma kartı" için değerdi. Bir yıl, iki yıl, sadece yabancı bir ülkede bir süre kalacaklardı. Çok çalışıp ve tutumlu bir şekilde yaşadılarsa, kullanılmış bir Mercedes ile geri dönebileceklerdi- ve küçük bir ev inşa etmek, bir taksi işi başlatmak, bir mağaza açmak veya zeytin ağaçlarının olduğu bir arazi satın almak için yeterli birikimleri oluşturmayı hayal ediyorlardı. Çok umut ettikleri ve çok az bildikleri büyük “Almanya” rüyasını yaşamaya başladılar.

O zamandan beri on yıllar geçti. Memlekete dönmediler. Sonra çocukları geldi, sonra torunları. Tek odalı daireden üç odalı daireye geçtiler. İşler daha iyi hale geldi; Türkiye'de defalarca askeri darbeler, ekonomik krizler, enflasyon artışları yaşandı. Bazıları geri döndü. Ancak çoğunluk, diğer ülkelerdeki birçok işçi gibi Almanya'da kök saldı. Zamanla daha da

çoğaldılar. Bugün, Federal Cumhuriyeti'nin neredeyse her onda biri yabancıdır. Ve bunların yarısı 20 yıldır burada.

"Türkiye'ye mi gideyim?" Ali, "Orada hiçbir şeyim yok" diyor. "Dört kızım burada yaşıyor, Alman oldular." Geçimini sağlıyor: Ayda 450 Euro emekli maaşı, artı konut yardımı. O ve karısı için yeterli.

Türkiye'de çiftçiydi. Hiç büyük bir şehir görmemişti. Düsseldorf'ta inşaat işçisi olarak çalışmaya başladı, daha sonra Neuss'ta bir beton fabrikasında çalışmaya başladı ve sonunda Aachen'de temizlikçi olarak iş buldu. 1980'de, bölünmüş şehrin doğuya duvar ördüğü Berlin'in işçileri çekmeye çalıştığını duydu. Bazı iş arkadaşları onunla beraber taşındı. O zamandan beri Kreuzberg'de yaşıyor. Tıpkı Hasan ve Uğur gibi, başından beri yaşadığı kültür şokunu çoktan atlattı.

Hatıralar: Yolculuk İstanbul-Sirkeci tren garında başladı. Münih'e yolculuk 55, bazen 70 saat sürerdi. Bir yiyecek paketi ve bir şişe su vardı. Kimse uzanamazdı; Başınızı bile eğemezsiniz, çünkü Bundesbahn yıllarca alçak arkalı banliyö vagonları kullanmıştı. Kışın, ısıtma genellikle bozuk olurdu.

Hitler'in zorunlu işçilerini barındıran kasvetli yabancı kampları, fabrika kışlaları, yıkılmış apartmanlar ve yatakhaneler gelenleri bekliyordu. Orada genellikle yatacak bir yerden fazlasını bulamazlardı; kişi başına altı metrekare resmi asgari gereklilikti.

Çöp toplayıcıları (yüz yıl önce Paris'i temiz tutan Alman sokak süpürücüleri gibi). Kendilerini madenci, kaynakçı, lehimci, takip işçisi olarak işe aldılar ve kazaya açık ve sağlıksız işleri Almanlardan, hatta en düşük ücretli olanlardan (70 yıl önce Ruhr'daki yarım milyon Polonyalı gibi) aldılar. Restoran sektöründe, plastik, kauçuk, asbest üretiminde ve inşaatla, işgücünün yaklaşık beşte birini oluşturuyorlardı. Ve Mercedes, BMW, Opel ve Ford'u yaptılar (Köln Ford fabrikalarındaki işçilerin yüzde 90'ı yabancıydı).

Türkiye'den sözleşmeli işçiler kendilerini şanslı gördüler ve tüm olumsuzluklara katlandılar. Tutumlu yaşadılar. Ama buna, ailelerinden uzak, acı verici ayrılıklara bile katlandılar, çünkü uzun süre kalacaklarını düşünmediler. Alman tarafı da bu yanılsamayı paylaştı. Hiçbir şey bunu "misafir işçiler" ifadesinden daha iyi kanıtlayamaz. En başından beri, Bonn yetkilileri doğrudan göç fikrini reddetti. Onlar için Federal Cumhuriyet en fazla "geçici ikamet ülkesiydi. Çalışma izinleri en fazla iki yıl süreyle verildi. Rotasyon ilkesi uygulandı: en geç 24 ay sonra, göçmen işçiler değiştirilecekti.

1960 yılında, Federal Cumhuriyet'te çoğu öğrenci ve iş adamı olmak üzere en fazla 1500 Türk vatandaşı bulunmaktaydı. Anadolu'dan gelen misafir işçilerin büyük göçü, Berlin Duvarı'nın inşa edilmesine kadar başlamadı. Walter Ulbricht'in Demir Perde'deki son boşluğu

kapatmasından ve Doğu Almanların akınını durdurmasından on hafta sonra, 30 Ekim 1961'de Alman-Türk işe alım anlaşmasının imzalanması ise tesadüf değildi. Şimdi, aniden, emek arzı durdu. Ekonomik mucize makinesinin yeni işletme personeline ihtiyacı vardı. Almanlar onları Edirne ile Erzurum arasında buldu.

İlk 2.500 Türk işçi, önümüzdeki yirmi yıl içinde Almanya'ya gidecek milyonlarca ordunun öncüsü olan Kasım 1961'de geldi. Barakalarında, kendilerinden önce gelenlerle karşılaştılar: İtalyanlar (1955'ten beri), İspanyollar ve Yunanlılar (1960'tan beri). Kısa süre sonra başkaları da geldi, çünkü 1960'larda emeğe aç Federal Cumhuriyet, Fas (1963), Portekiz (1964), Tunus (1965) ve Yugoslavya (1968) ile de işe alım anlaşmaları imzaladı. Bir milyonuncu misafir işçi, 10 Eylül 1964'te Portekiz'deki Viseo'dan Armando Rodrigues Köln-Deutz tren istasyonunda büyük bir tantana ile karşılandı. Beş yıl sonra, 27 Kasım 1969'da Münih nakliye ofisi 24 yaşında vasıfsız bir işçi olan milyonuncu Türk'ü kabul etti. Federal Çalışma Bürosu başkanı, Platform 11'de şahsen platformda durdu. Genç adama bir televizyon verdi ve onu etkiledi: "Almanlar yardımsever ve anlayışlı. Özellikle yabancı çalışkan bir insansa."

Rostock ve Solingen'e rağmen kaldılar.

Kafe Marmara'da duman dolu hava kalınlaşmaya başladı. Almanya'daki Türklerin son on yıllarda yaşadıkları her şeyi, onların başına gelenleri anlatmaya koyuldu.

Hasan ve Uğur gibi, 1973/74'teki ilk petrol krizinde, kapının bir anda misafir işçilerin yüzüne çarpıldığını deneyimledi: İşe alım durdu! O dönemde Almanya'da yaşayan nüfusun yüzde 6,4'ü yani 3,96 milyon yabancı yaşıyordu. Ancak, sosyal sigorta primlerine tabi çalışan sayısının sadece yüzde 12'sini oluşturdular: 2,6 milyon kişilik iş gücü açığını doldurdular. Çünkü o zamana kadar tam istihdam ve işgücü sıkıntısı vardı. Ancak bu petrol krizi ile değişti. Bir çırpıda düştü, ve artık AB dışı ülkelerden göç yoktu. Aslında, yabancı pasaportlu işçi sayısı 1978'de 1,8 milyona, hatta 1980'lerin ortalarında 1,5 milyona düşmüştü. 1973 zirvesine bir daha asla ulaşamadı. Bugün yabancılar 1,96 milyon kişilik işi işgal ediyor.

Ali, 1974'te aile göçü yasağının kalkmasından faydalandı. Almanlar aniden işçi çağırdıklarını, ancak insanların geldiğini fark ettiklerinde ve tüm insanların temel ihtiyacına cevap veriyorlardı: ailelerin yanlarında olması ihtiyacı. Bu, yabancı işçilerin sayısı azalmasına rağmen, yabancı nüfusun neden arttığını açıklıyor: 1973'te 3,9 milyondan, Almanya'nın yeniden birleşmesi yılında 5,3 milyona ve 2003'ün başında 7,3 milyonun üzerine, yani nüfusun yüzde 8,9'una. Buna ek olarak, yetkililer ülkede yasadışı yollarla yaklaşık 800.000 yabancının bulunduğunu tahmin ediyor.

Ali, 1980'lerin başında federal hükümet odağını "geri dönüş yardımına" kaydırdığında, eve dönüş için 10.000 Marklık bir bonus toplamanın cazibesine direndi. On yıl sonra, Mölln ve Solingen ve Rostock ve Hoyerswerda'daki apartmanların alevler içinde kaldığı, insanlar yanarak öldüğünde, yabancı düşmanlığının korkunç aşamalara ulaştı.

"Hiçbir şey keaptan daha güzel olamaz".

Türkler Almanya'daki en büyük göçmen grubudur ve bu nedenle onlardan Almanya'da yabancı olmanın ne demek olduğunu dinlemek kolaydır. Pek çok şehirde kendi mahallelerini kurdukları için, belki de Müslümanlar olarak özellikle garip göründükleri için, çoğu Alman onları tam olarak "yabancılar" olarak görüyor. Diğerleri, İtalyanlar, Yunanlılar, eski Yugoslavlar veya Polonyalılar, en azından tek tip gruplar olarak, onlara kıyasla güçlkle algılanıyorlar.

İlk yıllardan itibaren yabancı nüfusun kompozisyonunda bir değişiklik meydana gelmiştir. Altmışlarda, İtalyanlar yüzde 30'un biraz altında en büyük oranı oluşturuyordu, hemen arkasından Yunan ve İspanyollar geliyordu. Ancak 1974'te Türkler yüzde 25 ile zirveye doğru ilerledi; Yugoslavların payı yüzde 17'ye yükseldi ve İtalyanların payı yüzde 15'e düştü. O zamandan beri Türkler ilk sırada kaldı. 2003 yılı başında 1,91 milyon ile yabancıların yüzde 26'sını oluşturuyorlardı. 600.000 vatandaşlık hakkına kavuşanlar da eklendiğinde, şu anda Federal Cumhuriyet'te yaklaşık 2,5 milyon Türk kökenli insan yaşamaktadır.

Yabancılar Almanya'yı değiştirdi. Ülke daha renkli hale geldi. İtalyanların, Yunanlıların, İspanyolların, Portekizlilerin, Afganların ve Hintlilerin mutfaklarını beraberlerinde getirmesiyle restoran sahnesi genişledi. Artık tüm burger lokantalarından daha fazla kebab satan Türk restoranlarıdır. Meyve ve sebze dükkanlarının renkli vitrinleri sokak manzarasını canlandırıyor. Almanya daha çoğulcu ve tüm yabancı düşmanı ayaklanmalara rağmen daha hoşgörülü hale geldi.

Kreuzberg'deki küçük İstanbul'da, Hamburg'un Steindamm semtinde, Frankfurt'un tren garı semtinde ve Stuttgart'ta Doggenburg ile Rosenstrasse arasında başörtülü kadınlar muhafazakâr politikacıların anlattıkları kadar halkımızı üzmüyorlar.

Kendini türbanla örten herkesin İslami köktencilüğün kölesi olmadığı görüşü Almanya geneline yayıldı. Birçokları için başörtüsü basit bir dindarlığın ifadesi, diğerleri için bir gelenek parçası (yüz yıl önce kırsal Almanya'da hala hayatta olduğu gibi) ve özellikle gençler arasında genellikle sadece şık bir moda aksesuarı (örneğin, Hamburg'un üst düzey kızları yirmi yıl önce).

Her Alman uzun zamandır iyi yabancı tanıdıklara sahipti. Temizliğe haftada iki kez gelen Polonyalı kadın; bazen yanında Almanca konuştuğu iki çocuğu vardır. Rusya üzerinden Almanya'ya giden ve yeterince Almanca bildiği anda bir pizza fırını açan Afgan gazeteci. Alman kocasıyla kuru temizleme işi yapan yarı İtalyan. İtalya'da Sicilya, Selanik ve Santander'den gelen garsonları dikkatle izleyen Hırvat. Çin restoranının yanındaki Yunan terzi. Restoran mutfaklarında patates soyup bulaşık yıkayan Ganalı siyahlar. Hamburg'da sırt okulu ve akupunktur tedavisi gören İranlı Doktor Fereshde, Berlin'deki Türk ortopedist Faruk kadar popüler. Onlar olmadan hepimiz nerede olurduk?

Yabancıların burada ne kadar uzun süre kalırlarsa o kadar yükselme imkanları vardır. Mimar, avukat veya vergi danışmanı gibi nitelikli mesleklerden de göçmenlerin payları artıyor. Yeni vatandaşlar yavaş yavaş yönetim pozisyonlarına geçiyorlar. Siyasi sahnede Cem Özdemir (Yeşiller), Leyla Onur (SPD) ve Mehmet Daimagüler (FDP) ilgi odağı oldu. Vural Öger, cumhuriyetin en büyük beşinci seyahat girişimcisi olmak için çabalamakta. Hamburg'dan Aydan Özoğuz, 2001 yılından beri Hamburg Parlamentosu SPD üyesidir, Özcan Mutlu (Yeşiller) 1999 yılından beri Berlin Temsilciler Meclisi üyesidir. 17 yıldır Alman olan Bilkay Öney, Yeşiller tarafından Federal Meclis adayı olarak gösterildi.

Birçoğu iş hayatında da başarılı oldu. Bugün, yalnızca Türkler arasında, yaklaşık 60000 serbest meslek sahibi, 330.000 kişi istihdam ediyor, bunların neredeyse üçte biri Alman. Snack bar sahibi Erol Güner'den, 18 yaşında Almanya'ya gelen ve o zamandan beri 13 ülkede 28 şirketle saygın bir tekstil imparatorluğu kuran Anadolulu çiftçinin oğlu, Aachen ciro milyarderleri Kemal Şahin'e kadar pek çok başarılı örnek bulunmakta. Servetlerini perakende ve gastronomide, inşaat sektöründe, ekmek ve et fabrikalarında, emlak sektöründe kazandılar.

Türk Yazarlar Almanca Yazıyor

2003 yılında Türk iş adamları ve girişimcileri gayri safi yurtiçi hasılamızın yüzde 1,4'ünü yaklaşık olarak 30 milyar Euro'ya katkıları olmuştur. 5500 işletme ve 23000 çalışanıyla, sadece Berlin'deki gayri safi yurtiçi hasılaya 3,5 milyar euro katkıda bulunuyorlar. Bu arada, göçmenler sistemin parazitleri değiller. Türkler de sosyal güvenlik sistemlerimize çok fazla para ödüyorlar: 1999'da yaklaşık üç milyar euro ödemişler ve muhtemelen bugün çok daha fazla çünkü sosyal güvenlik primleri artık marjinal istihdam nedeniyle de ödeniyor.

Ve ilerleme kaydeden sadece ekonomik entegrasyon değil. Yirmi bin genç yabancı üniversitelerimizde "Bildungsinländer" olarak okuyor. TV filmlerinin jeneriğinde ve jeneriğinde giderek daha fazla yabancı isim çıkıyor. Yunan dalgasını- Vicky Leandros, Costa

Cordalis- Türk dalgası izledi. Renan Demirkan gibi aktörler, Sinan Toprak, Sevgi Emine Özdamar, Jale Arıkan Almanların gönlünü fethetti.

Yönetmen Fatih Akın, Gegen die Wand (Duvara Karşı) adlı filmiyle Altın Ayı ödülüne layık görüldü; 18 yıl sonra ilk kez 2004 Berlinale'de ana ödül Almanya'ya gitti. Giderek daha fazla Türk kökenli yazar da Almanca yazıyor. Kiel'den çağdaş Alman edebiyatında kendine bir yer edinen Feridun Zaimoğlu (Kanak Sprak) gibi sadece bazıları.

Öğlen saatlerinde Kafe Marmara'da okey dokularını ve oyun kağıtlarını paketliyorlar. Bazıları birkaç sokak ötedeki Çekme ailesinin Restoran Demirel'ine doğru yürür ve burada altı avroya lezzetli bir tam menü sunulur. Diğerleri caddenin hemen karşısındaki Murat'ın şık Morgenland'ına kahve içmeye gider. Küçük İstanbul'un tam ortasında ortaya çıkıyor: Yabancılar Almanya'yı değiştirdi ancak yabancılık yeni gelenleri de değiştirdi. Onlar Yerleştiler. Bu nedenle "göçmenler" terimi genellikle yanlıştır. Dörtte üçü ne hareket edecek ne de eve dönecek. Yarı vasıflı işçiler ustabaşı oldu, Almanya'daki Türkler önce Alman Türkü, sonra Türk Alman oldu. Adaptasyon, kültürleşme, entegrasyon tüm hızıyla devam ediyor.

Kolay olduğundan değil. Göçmen toplumları her zaman çatışmalı toplumlardır. Göçmenlerin entegrasyonu her zaman bir nesiller meselesidir. Sürtünme olmadan asla olmaz. Ve yeni vatandaşların entegrasyonu her zaman köklü kişilerden büyük bir hoşgörü ve sabır gerektirir.

Sorunlar inkâr edilemez. Başarılı bir entegrasyon için temel ön koşul olan dil, birçok kişi için, özellikle de yaşamları büyük ölçüde kendi aileleriyle sınırlı olan yaşlı kadınlar için bir sorundur. Okul: Yabancı çocuklar çevreleri ve dilleri nedeniyle daha zor zamanlar geçirirler. Yaklaşık yüzde 15'i okuldan hiç mezun değil (Almanlar: yüzde 5,7), yüzde 40'ı sadece ortaokuldan mezun olabiliyor (Almanlar: yüzde 20,9) ve yarısından fazlasının ortaokul veya lise diploması yok (Almanlar: dörtte biri).

Mesleki eğitim: 1998'de Alman gençlerinin yüzde 64'ü çıraklığa başladı, ancak aynı yaştaki yabancıların sadece yüzde 34'ü- ve o zamandan beri katılım oranları daha da düştü. Kamu sektöründe oran özellikle düşüktür.

Buna bir de Müslümanlar arasında yaşam tarzları ve dinî alışkanlıklar farklılığından kaynaklanan kabul sorunları ekleniyor. Ebedi başörtüsü tartışması ya da cami yapımı konusundaki tartışmalar ve müezzinlerin hoparlörden ezan seslerinin hacmi bunlardan sadece iki örnektir. Kasaplık, Müslüman cenaze törenleri, kızların beden eğitimi derslerine katılması ve okul gezileri- bunların hepsi sorun yaratıyor.

Birçok Müslüman kadının katlanmak zorunda olduğu hareket alanlarının ataerkil daralması, tekrar tekrar endişe ve öfkeye yol açıyor. Medya alışkanlıklarının da entegrasyona elverişli olması gerekmez; Nadiren Almanca bilen Türk gazetelerinin editörleri, genellikle Federal Cumhuriyet hakkında ikinci, gerçekçi olmayan bir imajı aktarırlar. Ancak gelişmenin olumlu yönleri de gözden kaçırılmamalıdır.

Dil ile ilgili olarak: Beş ile on bir yaş arasındaki tüm yabancı çocukların yarısından fazlası arkadaşlarıyla, yüzde 56'sı kardeşleriyle bile; iki dillilik ikinci ve üçüncü kuşakta kural haline geliyor. Almanca kursları özellikle kadınlar arasında dolup taşıyor. Okulda: Anaokuluna giden, ortaokuldan mezun olan (yüzde 33; Almanlar yüzde 43) veya liseden mezun olan (yüzde 12; Almanlar yüzde 29) yabancı çocukların sayısı artıyor. Göçmen çocuklar hala geride kalıyor, ancak yetişiyorlar. Bu, mesleki eğitim için aynı ölçüde geçerli değildir.

Federal hükümetin yabancılar komiseri tarafından hazırlanan son rapora göre, yabancı yasaların ihlalleri göz ardı edilirse, "eski işe alım ülkelerinden gelen göçmenler, suç davranışlarında Almanlardan pek farklı değiller".

Bununla birlikte, ikinci ve üçüncü kuşaktan genç erkekler arasında, Kreuzberg'deki bir Alman-Türk sosyal hizmet uzmanının hazır bir açıklaması olduğu önemli bir şiddet eğilimi vardır: "Kendileri için hiçbir fırsat görmüyorlar. Arka bahçelerde, En güçlünün hayatta kalmasına ilişkin Darwinci ilkeye inanıyorlar. Yalnızca en güçlü olan hakimdir."

Ve dini farklılıklar? 900.000 Ortodoks, 160.000 Budist ve 100.000 Hindu'nun yanı sıra burada üç milyon Müslüman yaşıyor. Camileri ve ibadethaneleri hiçbir şekilde tehlikeli İslami köktencililiğin bir ifadesi değildir.

Gerçekten de köktendinci fikirleri temsil eden dernekler var, ancak bunlar yalnızca küçük bir azınlık oluşturuyorlar. Anayasa Koruma Dairesi, Milli Görüş adlı İslamcı derneğin 27.000 üyesini yakından takip ediyor. En fazla yüzde 12 ila 15 dini dernek üyesidir ve Müslüman ebeveynlerin sadece yüzde 10'u çocuklarını Kuran okuluna göndermektedir; bunların her ikisi de aşırılık yanlısı tutumlardan çok dindarlık dışıdır.

Son olarak, yaşam tarzları, medya alışkanlıkları, bütünleşmeye isteklilik, vatandaşlığa geçmeye hazır olma? Türk kökenlilerin yarısından fazlası artık tamamen Türk mahallelerinde yaşamıyor. Sendikalarda ve spor kulüplerinde birlikte yaşama normal haline geldi. Almanya'da her yıl yaklaşık 60000 ikili evlilik yapılıyor. 2000 yılında 17.000'i Türkiye'den gelen "evlilik göçmenlerinden" 4.900'ü Alman eşlerinin yanına gitmek için Almanya'ya taşındı; bu aynı zamanda bir entegrasyon şeklidir. Ve özellikle Türkler Alman medyasını

yoğun bir şekilde kullanıyorlar: Yüzde 88'i Alman kanallarını izliyor ve dinliyor - düzinelerce iyi programlarına ek olarak; birçoğu da Alman gazeteleri okuyor.

Kesim, yüzme dersleri, cenaze törenleri için- genellikle toplumsal düzeyde- pragmatik çözümler bulunur. Yabancı kadınların "daha fazla doğurganlığının" nihayetinde bir etnomorfoza, bir "nüfus artışına" yol açacağı korkusu da istatistikler tarafından çürütülüyor. Göçmenlerin üreme davranışları, Almanlarınkine giderek daha fazla benziyor. Bütün bunlar, Federal Cumhuriyet'in uzun yıllar boyunca yalnızca son derece yetersiz bir entegrasyon politikası izlemesine rağmen gerçekleşiyor. Göç Yasası'nın iki yıldır yürürlükte olduğu bugün bile, odak, entegrasyonu güçlendirmekten çok, sade bir dille, göçü sınırlamaya odaklanıyor.

Kafe Marmara'da hepsi bir an duraksıyorlar, Okeyciler ve gazete okurları. Ayten Alpman'ın soprano sesi hoparlörden kadife gibi geliyor. Memleketini- "Memleketim" şarkısını söylüyor. Şarkı azaldıkça, gürültü seviyesi tekrar yükseliyor.

Şu soru ortaya çıkıyor: Hasan, Ali ve Uğur'un aslında evi neresidir? Türkiye'ye gitmeyi seviyorlar, "orada hava daha güzel". Ama gerçekten nereye aitler? Buna oybirliğiyle cevap veremiyorlar.

Sosyal hizmet uzmanı Erol, komşu masalardaki adamlara bakarak "Her zaman Türk olarak kalırlar" diyor. "16 tane Türk TV kanalı var. Sadece fiziksel olarak burada yaşıyorlar."

Hasan, "Kendimi yabancı veya yabancı gibi hissetmiyorum" diyor. "Ve gençler Türkiye'deki zihniyetle baş edemedikleri için kalıyorlar. İkinci nesil kültürel bir dengeleme eylemi içinde yaşıyor. Çoğu akıl hastası, çoğu kez travma geçiriyor. Ebeveynleri sadece çalıştığı için boşluğa düştüler. Üçüncü nesil. Ancak, sosyal ilerlemelerini eğitim merdiveni aracılığıyla yöneteceklerdir."

Türk gazeteci Bilkay, "Eminim hepsi Alman olur" diyor. "Çocuklar kendilerini Alman hissediyor. Burada kalıyorlar."

Son anketlere göre, Kuzey Ren-Vestfalya'daki Türk kökenli insanların yalnızca üçte biri geri dönmek istiyor; onda biri kararsız ve yüzde 61 kesinlikle kalmak istiyor. Başarılı yönetmenin annesi Hadiye Akın gibi hissediyorlar, geçenlerde "Çocuklarım burada yaşıyor, onları her hafta görmek istiyorum. Arkadaşlarımı ve meslektaşlarımı da seviyorum. Şimdi Türkiye'ye gitmek Almanya'ya geldiğim zamanki gibi olurdu. Ben biraz yabancı olurum. Özlemle ekledi, "Altı hafta için Türkiye'ye gittiğimde, Hamburg'u özliyorum. Blankenese'de de Boğaz'dan bir şeyler var."

Geldiler ve kaldılar. Kalmaya devam edecekler.

EK 23- “Die Straße” Der Spiegel, 18 Temmuz 2004 – Türkçe Çevirisi

Yan yana mı, karşılıklı mı? 25 ulustan insanların yaşadığı Wiesbaden'deki Wellritzstrasse, Almanya'daki binlerce sokağın tipik gelişimini yansıtmaktadır: getto ile eritme potası arasında bir mikro kozmos.

Öğleden sonra saat bir de sokağın en popüler buluşma yeri olan Westend Café'de birkaç adam bir kereliğine Almanca olarak futbol tartışıyor. Kısa sakallı küçük, göze çarpmayan bir adam tartışmanın tam ortasında bulunuyor ancak gerçekten Almanca bilmiyor, sadece birkaç kelime, ama canlı hareketlerle kendini anlatmayı başarıyor ve dostça gülümsüyor.

Yıllar önce, Türk bakkal Ramazan Özdemir bir Anadolu köyünden buraya geldi. Uzun bir süre, hemen köşedeki bakkalı işletti. Yanında yabancı baharatlar ve yabancı adetler de getirdi; koyun keserken Kuran'ın kurallarına çok dikkat ederdi. Şimdi yaşlı ve yıpranmış, dükkânı uzun zaman önce kapatmış. Ama kesinlikle geri dönmek istemiyor. Sanki sokağın başına ve sonuna dokunacakmış gibi kollarını açıyor: “Burası benim evim”.

Birkaç ev ötede yıllardır burada yaşayan Alman emekli Ludwig Wondrak, pek çok başörtülü kadına, koyu saçlı çocuklara, yabancı isimler taşıyan mağazalarda rengarenk koşuşturmaya bakıyor. Ve her gün kendi kendine diyor ki, "Bir gün burada böyle görüneceğini daha önce asla hayal edemezdin."

Wiesbaden'de ve arasında inşa edilen Wellritzstraße şehrin en uzun caddelerinden biridir. Klasik ön cepheler. Dar arka bahçeler. Yüzün üzerinde mağaza. Çok az park yeri. Tek yönlü trafik. Tek bir ağaç bile yok, otuz yıl öncesine kadar burada neredeyse sadece Almanlar yaşıyordu: işçiler, küçük işçiler, zanaatkarlar. Bugün cadde farklı ülkelerden insanlara ev sahipliği yapıyor: Türkler ve Faslılar, Afganlar ve Kongolar, İtalyanlar ve Pakistanlılar, Polonyalılar ve Arnavutlar. "Bir getto", buradan geçmemek için yollarını uzatanlar hiç de az değil. Almanya'daki birçok caddeyi temsil eden bir mikro kozmos. Almanlar ve yabancılar, Hristiyanlar ve Müslümanlar, birçok farklı azınlık arasında bir arada yaşamının gerçekten işe yarayıp yaramadığının bir göstergesi.

Peki ya nasıl işliyor?

İdeal durum, uyumlu bir şekilde bir arada yaşama- daha ziyade bir istisna. Çatışma, yani farklı grupların çatışması- entegrasyon konusunda şüphecilerin korkusundan daha nadir olarak yaşanmaktadır. Normal durum, barış içinde bir arada yaşamaktır ancak bu durum her zaman kırılgan, her zaman tehlikededir.

Westend Café'nin sahibi Erol Erdan, "Afganlar, Almanlar, Türkler burada buluşuyor. İnsanlar konuşuyor, gülüyor, tartışıyor" diye aktarıyor. İtalyan kahvesi spesiyaliteleri ve Türk çayı servis ediyor ve tamamen çok kültürlü etkiye güveniyor.

Köşedeki Alman pastanesinden Rolf Eichert, "Oryantalizm ve Alman zihniyeti birlikte yürümez" diyor. Saçları at kuyruğu şeklinde bağlanmış uzun boylu adam da neden olmayacağını söylüyor: farklı gelenekler, farklı değerler, farklı ahlak. Bar masalarında sadece Almanlar tartışır. "Burada bir Alman olarak yabancılara ait bir bara giderseniz, tuhaf bir şekilde bakılacak ve size servis yapılmayacaktır" diyor. "Ancak burada yan yana bir şekilde yaşıyoruz."

Wiesbaden'deki Wellritzstrasse her şeyi yaşadı.

İngilizlerin Wiesbaden'i bombaladığı Şubat gecesi patlamalarının uğultusu, o sıralarda evde yaşayan Hans-Peter Schickel'in kulaklarında hâlâ mevcut. Ancak ev numarası silindi. Aslen Yahudi tekstil tüccarı Julius Rothschild'e aitti bu ev. Buchenwald toplama kampında öldü ve evi bir Alman fırıncıdan çok düşük, saçma bir fiyata satın alındı.

Altmışlı yılların ortalarında, ilk önce İtalyanlar, ekonomik mucize ülkeye konuk işçiler olarak, tamamen Alman olan bu caddeye geldi. Egzotik renk sıçramalarına benziyorlardı, ilk pizzacı açıldı. Ancak kısa süre sonra pizza fırıncıları yerini kebab uzmanlarına bırakmak zorunda kaldı.

Pazar sabahı, saat. Güneş parlıyor, motorların uğultusu. Pazar günleri sık sık yaptığı gibi, caddeden özel bir konvoy geçiyor. Örgütlenmemiş, rastgele, yüksek sesle. Yanıp sönen krom spor arabalar arka arkaya üç veya dört kez geçer, Mercedes, Porsche, BMW. Ama aynı zamanda eski Golf'ler, eski Opel Astra'lar, camları açık. Hoparlörlerden oryantal pop uğultuları.

Arabalar, sokaktaki bir numaralı statü sembolüdür. Akıllı kafenin sahibi Erdan gibi yeni bir S-Serisi Mercedes'i mağazasının önüne park edebilen herkes, bunu alabildiğini herkese gösteriyor.

Bir saat sonra. Türkischer SV oyuncular kulüp binasına geliyor. Futbolcular sokağın gururu. Devletin kurucusu Atatürk'ün fotoğrafı ve en iyi Türk kulüplerinin posterleri altında şampiyonluk maçına hazırlanıyorlar. Oyuncuların neredeyse tamamı Türk göçmenlerin torunları ve yarısından fazlası Alman vatandaşlığına sahip. Ekip toplantılarında Almanca konuşulur. Ancak sahada oyuncular kendilerini kendi ülkelerinin şerefi için topa vurmaya kararlı Türkler gibi hissediyorlar. Seyirciler Türk bayraklarını getirir. Rakipler Almanya'nın küçük takımları olsa bile her maç Türkiye ile Almanya arasında uluslararası bir maç haline geliyor.

Şimdi neredeyse sadece futbol ile ilgileniliyor ama eskiden farklıydı. Kulüp binasının arka odasında saçlar ucuza kesilir ve pahalı bahisler yapılırdı. 9 Mayıs'ta polis Wellritzstrasse ve çevresindeki Türk ve Fas kulüplerini vergi kaçakçılığı ve yasadışı ticaret suçu ile kapatana kadar bu gelirin bir kısmı kulübün kasasına aktı. Suçlama: vergi kaçakçılığı ve yasadışı ticaret. Yabancı veya Almanlar için fark etmez bu caddeye polis ve ambulans neredeyse her gün gelir. Yapabileceğimiz herhangi bir şey yok diyor diğer sakinler.

Avluda ve merdiven boşluğunda siyah, kahverengi, beyaz çocuklar doluyor. Sokaktaki en eskilerden biri olan bina, şimdi Pakistan, Afganistan ve Kongo'dan gelenler için bir sığınak.

Afganistan'da cepheler arasında sıkışıp kalan Celalabad'dan Shada Assiri, "Bugün Almanya bize yardım ediyor, yarın biz Almanlara yardım edeceğiz" diyor. Henüz ergenlik çağında olan oğulları, okulda çok başarılı. Ve futbolda mükemmel.

Kocası Abdul şu anda nöbette. Ailenin geçimini sağlayan kişi, temizlik ekibinde asgari ücret karşılığında çalışıyor. İşsizlik oldukça fazla ve sokaktaki her beş kişiden biri sosyal yardım alıyor.

Mutiaseh Kabamba dost canlısı siyah Afrikalı her gün bir baharat fabrikasının makinelerinde duruyor ve bir düğmeye basarak biber ve hardal, yaban turpu ve kırmızı biberi baharat karışımlarına ve soslara karıştırıyor. Diktatör Mobutu'ya karşı muhalefet üyesi olarak kaçtığı Kongo'da öğretmendi.

"Almancayı burada, sokakta öğrendim" diyor. Yedi çocuğuna rağmen hala yıllar önce Tina Turner'a benzeyen karısı Veronique ise en azından anlaşmazlıkları seçecek kadar anlıyor.

Geçen gün bir Türk manavı domates fiyatları yüzünden çıkan bir tartışmada ona "aptal zenci" dediğinde tüm dil becerilerini toplamış: "Neden bana pislikmişim gibi davranıyorsunuz? Benden daha iyi olduğunu mu sanıyorsunuz?" diyor.

Azınlık sokağında siyahlar azınlıkta. Diğerlerine göre daha zor zamanlar geçirirler, daha sık küçümsenerek alınırlar ve bu nedenle birbirlerine daha yakın hareket ederler. Kürtler de benzer bir durumda. Çoğunlukla küçük Anadolu kasabalarından gelen Türkler onlara aşağı bakıyor.

Türk ev sahibi Yüksel Topçu, genellikle Alman kiracıları tercih eder. "Onların disiplinleri var," diye düşünüyor, "ev kurallarına bağlılar." Bu yabancılar ise sürekli olarak ona sorun çıkarır: "Çöpü ayırmazlar." "Kıçlarındaki bezi koridora atıyorlar." "Merdivenleri temizlemezler."

Güzel tavırları ve güzel giyinişli bir emlakçı olan Topçu, mülkü uygun fiyata satın aldı, harap eski binayı baştan aşağı yeniledi: Sokakta büyük fırsatlar görüyor, zaten birkaç evi var. "Babalarımız kazandıkları parayı eve gönderdiler. Biz buraya yatırım yapıyoruz."

Topçu gibi Bucak ailesi de sokağın imajını şekillendiriyor. Üç erkek kardeş. İki ev. Bir kafe. Bir fırın. Ve bir meyve ve sebze deposu.

Neredeyse yıllar önce her şeyin başladığı yer burası ve bugün hala var. Ancak üç kardeşin en küçüğü ve en meşgulu olan Ertuğrul Bucak, sebze satmaktan çok daha fazlasını yapmak istiyor. Şık spor arabalara meraklı çevik tüccar, kasaları şimdiden yola fırlatıyor. Saat daha sabahın ilk saatleri.

Kızgın Bay Kumpf bir şehir geliştiricisidir. Kendisi ve Türkiye doğumlu meslektaşları Bülent Ekiz, kentsel dönüşüm için bir danışmanlık firmasının çalışanlarıdır. Her gün ofislerinde mimarlarla, yerel politikacılarla ve mahalle sakinleriyle birlikte yaşamayı daha iyi hale getirmek için sokakta değiştirilmesi gereken her şeyi tartışıyorlar.

"Sosyal Bütünleştirici Şehir" finansman programı tarafından ödenen yeni fenerler ve yeni kaldırım levhaları da geri kalan Almanları sokağa bağlamalıdır. Pek çoğu, neredeyse tümü Wellritzstraße'den kaçtı.

Bunun bir diğer nedeni: bağımsız bir Kürdistan mücadelesinde paraya ihtiyaç duyan Kürt PKK aktivistleri, Kürt iş adamlarına şantaj yaptı. Ödemeyenler hayatlarını riske attı. Köşedeki bir mağazada bir bomba patladı; mağaza yandı, bir adam öldü.

Caddedeki beş numaralı binada seksenlere kadar "pam-pam" adlı bir diskotek bulunmaktaydı. Özellikle ABD askerleri gelip burada tüm maaşlarını harcıyorlardı ve sokak buna alıştı.

Daha sonra diskoya "Anadolu" adı verildi ve cadde kentsel bir uyuşturucu merkezine dönüştü. Bir iş adamı, "Sabah dükkânı açtığımda, vitrinin önünde yarı ölü bir şekilde yatan keşler vardı" diye anlatıyor. Kâbus, bağımlılar ve ucuz tehdit kanallarını kullanan tüccarlara yönelik, sürekli polis baskınları yapılmasıyla sona erdi...

Köşedeki Wellritz eczanesi işletmecisi Gabriele Fischer "Birçoğu reçetesiz Viagra istiyor" diyor. Özellikle Türk erkekleri fiyatının 3-4 katını teklif ediyor. Ancak, o el altından satışı asla kabul etmemiştir. Sokağın karşısındaki neredeyse yüz yıllık Theresien eczanesinin sahibi ise binlerce kutu Viagra'yı Almanya'ya sokmaya çalışırken gümrüğe yakalandı. Artık Theresien eczanesi artık yok.

Okyanustaki küçük adalar gibi, birkaç Alman mağazası kaldı; müşterilere bağımlı olmayan özel mağazalar. Onlarca yıldır varlar. Sahipler: inatçı, inatçı tipler, sebat etme iradesine sahip.

İçlerinde en hırçın olan Hans-Georg Schäfer'in stoklarında balıkçılık malzemesi, kancalar, yemler, oltalar var. Caddenin karşısındaki boya dükkanından güzel Adi Rossel, farklı boya tonlarını karıştırabilen yeni makinesinin reklamını yapıyor. Hans-Jürgen Velte tüm badminton aksesuarlarını taşıyor, Hans-Peter Pischinger ise mavi tulumlardan kondüktör tuniklerine kadar iş elbiseleri satıyor. Yabancı müşteriler nadiren gelir; çok özel, çok pahalı.

Belediye meclisi tarafından desteklenen yeni kafe sahipleri ve bar sahipleri, sokağa daha fazla masa ve sandalye koymak, daha büyük şehir havası istiyor. Balıkçılık uzmanı Schäfer, "Sokakta daha fazla Türk erkeği olursa, bu sadece gettolaşma eğilimlerini teşvik edecektir" diyor.

Muntaz Baki bir müşterisinin sakalını sabunlarken, "Keşke Türkiye'de kalsaydım" diye homurdanıyor. Bir yıldan uzun bir süre önce berberine, yeni bir aydınlatmaya, yeni sandalyelere ve yeni lavabolara, ayrı bir kadın departmanına yatırım yaptı. Ancak sokakta Baki'nin dükkanının yenilendiği haberini duyar duymaz taklitçileri çoğaldı. Yani: başka bir kuaför. Kısa bir süre sonra: bir tane daha. Ve bir diğeri ve bir diğeri. Ve bir kez daha: herkes herkese karşı. Sonuç: yıkıcı bir fiyat savaşı.

Kuaför dalgasından önce fırıncı dalgası ve kebab dalgası caddede çoktan kükrüyordu ve şu anda bir yenisi oluşuyor: Beşinci telefon mağazası yeni açıldı.

Gençliğinde kır saçlı, arkadaş canlısı bir bey olan Bernd Ohl, "İnsanlar sadece uygun tavsiyelerden yoksundur" diyor. "Arkadaş gibi tavsiye ederim" yazan kartvizitleri dağıtıyor. Adam sokaktaki en renkli kişiliklerden biridir.

Büyük bir sigorta şirketinin şube müdürüydü, hastalıktan erken emekli oldu ve iş arıyordu. Şimdi Westend Café'nin arka odasında, prefabrik ekmek hamuru ve büyük dondurucular arasında oturuyor ve kötü durumdaki mağazalar için yeniden inşa planları ve kötü durumdaki işletmeler için stratejiler geliştiriyor. Ve bu arada, farklı ırkların ve kültürlerin verimli bir şekilde bir arada yaşayışının hayalini kuruyor.

Ohl, bir kuyumcuyu, bir kadın kuaförünü ve bir moda mağazasının sahibini yeni mağazalarını özel olarak yatırım yapmaya, donatmaya ve onları birbirleriyle koordine etmeye ikna etti. Pahalı dükkanlar, Wellritzstrasse'ye daha fazla Alman müşteriyi, özellikle de kadınları çekmeyi amaçlıyor. Projenin adı: Sadece kadınlar.

Cuma akşamı, Görkemli bir Gründerzeit binası olan eski ticaret okulunun kalın duvarlarından sokağa müzik yayılır. Yüksek oryantal sesler "Aspendos" restoranından geliyor. Yarı karanlıkta, sadece iç çamaşırı giymiş şehvetli siyah saçlı bir kadın kalçalarını döndürüyor.

Tunuslu genç dansöz Donsaf dakikalarca barı dolaşarak, poposunu sallayıp göğüslerini zıplatır. Defalarca yaklaştığı erkekler, sutyenine kâğıt paralar yapıştırıyor. Binbir Gece Masalları'ndaki gibi bir gösteri. Donsaf'ın eğlencesi günah değil, bir gelenek olarak kabul edilir. Peki bu süreçte içilen bira? "Allah görmez" diye alay ediyor biri.

Sokaktaki birçok Müslüman erkek, bazen ebeveynlerinin emriyle, hala kendi köylerinden bir kadınla evleniyor. Ama birçoğu yine sevdiklerine kaçar, kız arkadaşları olur, boşanır.

Yıllardır evli ve üç çocuk babası olan tanınmış bir iş adamı, ikinci kez imam tarafından, bu kez kız arkadaşıyla evlendirildi, şimdi iki karısı var. "Biri sicil dairesinin önünde, diğeri Tanrı'nın önünde" diye açıklıyor. Hassas bir birlikte yaşama.

Çoğu Müslüman kadın, bir restoranı asla tek başına ziyaret edemezler. "Kadınlar ortaya çıkıyor" sloganı altında, bazıları son zamanlarda tipik erkek barlarından birinde birkaç Alman kadınla birlikte oturmayı planladı.

Ama sadece "Harput" restoranına gitmeye cesaret ettiler. Bir buçuk yıl önce açılan restoran, yükselişin sembolü olan caddede bir cazibe merkezi olarak kabul ediliyor. Oryantal ambiyansı ve uygun fiyatları ile birçok Alman, öğle yemeğinde buraya şiş-kebab (ızgara kuzu kebabı), işkembe ve pide, dolma ekmek köftesi için geliyor.

Ancak Harput'un her yerinde görünmez bir çatlak geçmekte. Restoranın iki sahibi var, temelde farklı dünyaları temsil ediyor. Bir, on iki yaşından beri sokakta yaşayan hırslı genç girişimci Ali Çal, tamamen adapte olmuş. Kendisini CDU'lu yerel bir politikacı, yerel bir konsey üyesi olarak tanımlayan renkli bir fotoğrafın bulunduğu mavi bir kartviziti gururla sunar. Ve aynı gururla, onursal başkan rolünden bahsediyor. Peki ya din? Çal, "Tanrı'ya inanıyorum" diyor, hepsi bu.

Ortağı Ebubekir Duran ise dindar bir Müslüman, Kuran'a göre yaşıyor. Özellikle akşamları satış için zararlı olan alkol servisi yapılmamasını ve köpekleri olan misafirlerin dışarıda kalması gerektiğini vurguladı.

Kitapevi gri bir burka sarılı Müslüman bir kadın tarafından işletiliyor: Mainz-Mombach'tan İslam'a geçen Susanne Seifert. Eskiden bir Protestan ve bir polis memuru olan kırmızı yüzlü Alman, Faslı biriyle evlendiğinden beri Kuran'ı sıkı bir şekilde takip ediyor. Gelişen mağazası aynı zamanda muhafazakâr İslamcılar için bir uğrak merkezi.

Girişimci Bucak gibi liberal Müslümanlar, İslami Kitabevi gibi işletmelerin cehenneme gitmesini diler. "Sokağın itibarını zedeliyor," diye homurdanıyor. "Bunu daha önce de yaşadık."

İki buçuk yıl önce, çevik kuvvet polisi İslam Birliği'nin arka bahçesindeki House Number'daki camiye baskın düzenleyerek her metrekareyi tarar ve hatta şilteleri yarıp açardı. Buradan sonra yayılan terör propagandasını arıyorlardı. Eylül ayı buradan dzihad.de internet sitesi aracılığıyla tüm dünyaya yayıldı. Ön binada "Ali Baba" snack bar işleten ve sokağın en iyi kebab uzmanı olarak anılan bıyıklı evin sahibi Baki Yeşilbaş geldi. "Bu camide hiç namaz kılmadım" diyor.

Sokağın sakinlerinden olan kuyumcu Martin Benjamin "İkiyüzlülük" diyor. "Müslümanlar hoşgörülü gibi davranıyorlar ama tamamen farklılar." Onlara güvenmiyor. Ailesiyle Türkiye'den kaçmak zorunda kalan Ortodoks Arami Hristiyan, Almanya'ya sığınma hakkı verildi. Öğle vakti, ana iş saatlerinde, bazen rahip ziyarete geldiğinde kapılarını kilitliyor.

Çarşamba sabahları çok yavaş, adım adım caddede önden arkaya topallayan yaşlı dilenci kadın, biri ona her madeni para verdiğinde bastonuyla sessizce yukarı doğru işaret etti: Rab hangisi olursa olsun, iyiliği ödüllendirecektir. Bunu yaparken filme alınır. Baş ucunda yaşayan Riesebeck çiftinin çatı penceresinden 24 saat çalışan bir web kamerası var.

EK 24- “Schüler-Probleme: Die Allwissende” Der Spiegel, 07 Eylül 2004 – Türkçe Çevirisi

Bilge Buz sekiz yıl önce Almanya'ya geldiğinde tek kelime Almanca bilmiyordu. Şimdi 17 ise yaşında ve Berlin'deki Abitur eğitimini 1.2'lik olağanüstü başarı ile bitirdi.

Yedinci sınıftaki coğrafya sınavı sırasındaydı. Önündeki masanın üzerinde Bilge'nin öğrenemediği nehirler ve şehirlerle ilgili soruların olduğu bir kağıt parçası vardı ve bu sınav onu gerçekten zorlamıştı.

Neredeyse on iki yaşındaki her bir çocuk için, normal olduğu kadar da tatsız olan bu deneyimi en geç bir sonraki büyük tatilde unutacaktı. Bilge Buz: "Böylesine bir duygusu bir daha asla yaşamak istemezsiniz" diye anlatıyor.

İyi bir karar vermişti. Almanya'ya ailesiyle sadece üç buçuk yıl önce gelmiş olmasına rağmen, bir daha asla bir sınav sorusunu boş bırakmak zorunda kalmadı. Başarısız olan coğrafya sınavından iki yıl sonra Bilge, Mariendorf'un Batı Berlin burjuva bölgesindeki Eckener ortaokulunda dokuzuncu ve on birinci sınıfı atlayarak on ikinci sınıfa geçmeye hak kazandı.

Haziran ayındaki doğum gününden önce de 1.2'lik derece ile okuldan mezun oldu.

Müdür Anselm Salinger, bir tavsiye mektubunu dikte edercesine, "Her zaman bir üst sınıfın konusunu etkileyici bir şekilde hızlıca öğrendi ve soruları her zaman kendinden emin, hızlı ve kesin bir şekilde yanıtladı," diye övüyor. Anselm Salinger: "Yine de ne inatçı ve hırslıydı ancak aşırı başarılıydı”.

Göçmenleri genellikle onuncu sınıfı geçemeyen bir ülke için bu nadir rastlanan bir duygudur. Almancayı sekiz yaşında öğrenen bir yabancı bunu nasıl başardı? Bilge, "Bir şeyleri diğerlerinden daha hızlı hatırlama yeteneğine sahibim" diyor.

Almanya'ya basit misafir işçi olarak gelen birçok yurttaşının aksine Bilge, kitapların sineklerden daha fazla olduğu bir evde büyüdüğü ve güzelliği türbanlarının altında gizlenmiş temizlikçi kadınlardan olmayan eğitilmiş bir anneye ve aileye sahip olduğu için de şanslı. Babası Faik Buz, Stuttgart'ta okudu ve şu anda bir Türk inşaat firmasında mühendis olarak çalışıyor. Annesi Ayşen, eğitilmiş bir makine mühendisidir. Anne ve babasının kızlarının eğitimine verdikleri önem, ona verdikleri isimden de bellidir: Bilge, "her şeyi bilen" anlamına gelmektedir.

Bilge Türkiye'nin büyükşehirlerinden biri olan Bursa'da dünyaya gelmiştir. O "baba" dediğinde sadece iki aylıktı. Sekiz ayda, ilk tekerlemelerini denedi ve ilk doğum gününde çoktan evin içerisinde koşturmaya başlamıştı. Okula başlayacağı zaman, o kadar iyi

okuyabiliyordu ki, ilk kez bir sınıfı atlamıştı. O sırada bir gün Sindirella olmayı hayal ediyordu. Annesinin oldukça endişelenmesine rağmen, oldukça az uyuyordu. Ancak bir çocuk doktoru ona "akıllı çocukların uykuya ihtiyacı olmadığını" açıkladığında annesinin de gönlü rahat etti.

Bilge dördüncü sınıfa giderken aile Almanya'ya göç etti. Tek kelime Almanca bilmemesine rağmen Bilge yalnızca bir sınıf geriye düşerek eğitimine üçüncü sınıftan devam etti. Babası ona çok yönlü bir dil öğrenme programı hazırladı.

Aile, ilk yıl evde olabildiğince çok Almanca konuştu; Türkçe program ve kitaplar yasaklı hale gelmişti. Baba Buz, yaramaz bir bakışla, "Ve sonra ona, istediğin kadar televizyon seyredebilirsin dedim, ama sadece Almanca dilinde olanları." Ayrıca "Şirinler" ve "Külkedisi" gibi videoların da Almancalarını Bilge'ye almış.

Sadece altı ay sonra, hızlandırılmış kurs çoktan etkili olmuştu. Bilge'nin ilk karnesine öğretmen şöyle yazdı: "Büyük bir gayretle, Almanca dil becerilerini çok geliştirmeyi başardı. Dönemin sonunda artık dil eksiklikleriyle ilgili bir kelime yoktu."

Bilge, "başarının tarifini" dokuz kelimeyle özetliyor: "Benim için okul her zaman önce gelir. Sınıfta bir pencere açması gerektiğinde bile bir şeyleri kaçırmaktan korkardım"

Gelecek Ekim ayında, Berlin'deki Humboldt Üniversitesi'nde hukuk okumaya başlamak ve elbette bunu olabildiğince çabuk bitirmek istiyor. Çünkü diplomat ve hatta belki BM Genel Sekreteri olmak istiyor. Sonuçta, insanların hedeflere ihtiyacı var. Bu hırslı kariyer hedefi nedeniyle arkadaşları ona gülerken Bilge, portresi masasının üzerinde asılı duran rol modeli Kemal Atatürk'ü kendine örnek almaktadır: "O kimsenin yapacağını inanmadığı şeyi başardı. Sadece kendine inanmalısın."

EK 25- “Drinnen vor der Tür” Zeit, 30 Eylül 2004 – Türkçe Çevirisi

Üç kuşak sonra bile Türkler Almanya'ya uymadı

Almanya'da büyüyen ve seçkin bir komedyen olan Türkiyeli Kaya Yanar, Was guckst du ?! adlı programıyla Alman Televizyon Ödülü'nü aldığı anda ?! bize şu şekilde teşekkür etti: Önce işlerinizi, sonra kadınları ve şimdi de ödüllerinizi elinizden aldık. Maalesef istatistiklere bakıldığında bu parlak vuruş cümlesi doğru değil. Türkler değerlerimizi almıyorlar. Yerliler ve göçmenler arasında en özgün fikirler, en iyi performanslar, diğer ülkelerde aslında ilerleme ve refah için bir motor olan rekabet ortamında Türkler; neredeyse hiçbir rol oynamıyorlar. Birkaç oyuncu ve yönetmen, birkaç yazar ve avukat, bir avuç ulusal olarak tanınan politikacı ve girişimci. Almanya'ya ilk göç dalgasından kırk yıl sonra, Türklerin toplumsal ilerlemeleri pek fark edilmez. Bu olabilir mi, bu olabilir mi?

10-15 yıl içinde Türkiye neredeyse kesin olarak Avrupa Birliği'ne üye olacaktır. Bu durum korkulara ve çekincelere neden olmaktadır. Avrupa Anayasası'nın babası olan eski Fransa Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing, ülkenin demografik gücünün Türklere orantısız bir etki vereceği konusunda yetkilileri şiddetle uyardı. Almanya'yı Fransa'dan ve diğer tüm AB ülkelerinden ayıran şey: Hiçbir yerde bu ülkelerde olduğundan daha fazla Türk'ün yaşamaması. 1,88 milyon ile, toplam nüfusun yaklaşık yüzde 2,5'ini oluşturan en büyük yabancı grubu oluşturuyorlar. Onları her biri yaklaşık 600.000 kişi ile İtalyanlar ve eski Yugoslavya vatandaşları izliyor. Başka yerlerde korkulan Türkiye'nin kabulü, Almanya için uzun zamandır bir gerçek. Türk göçünün şimdiye kadar şok edici bir şekilde başarısız olduğu Almanya'nın da dikkatinden kaçmış olmayacak.

Bunu dile getirmek hiç kolay değil. Bir yandan, bunun sağcı radikaller tarafından araçsallaştırılabilecek duyguları harekete geçireceğine dair (haklı) bir endişe var. Öte yandan yabancı düşmanlığı tehdidi var. Güvenli tarafta olmak için burada söylenmesi gereken en bariz şey: Türklerin gitmesini istemiyoruz ama onlardan daha fazlasını bekliyoruz.

Gerçekten de bugün ülke ekonomisine çok az şey katan ve mükelleflere anlaşılması zor yükler getiren bu göç biçimine bakıldığında rakamlar tam bir felaket. Türk nüfusunun işsizlik oranı Alman nüfusunun iki katından fazla. Türkiye dışındaki en yüksek Türk topluluğuna sahip şehir olan Berlin'de, 1990'ların sonundan bu yana yüzde 40'a varan oranlarda. Genel olarak, Almanya'daki Türklerin sadece yüzde 44'ü 2001'de hala istihdam ediliyordu ve grafik hala düşüşte (Almanlar ve AB'deki yabancılar: yüzde 60'ın üzerinde). Berlin'deki Türklerin ortalama emeklilik yaşı, kitlesel mesleki engellilik nedeniyle 50 civarındadır. Artık ödenen katkı payları ile ödemeler arasında dengeli bir ilişki de söz konusu

değildir. İnsanların kendilerine ya da en azından çocuklarına daha iyi bir gelecek yaratmak için kendi elleriyle çalışarak vatanlarını terk etme ilkesine göre sanki göç ilkesi tersine çevriliyor.

Her şeyden önce Türkler, 1993'ten beri özellikle işten çıkarılmaya eğilimli olan düşük vasıflı işlerde acımasızca yıpranmış durumda. Öte yandan, Almanlar arasında da yaygın olan kötü bir alışkanlığa kapılan ve refah devletini sınırsızca sömüren çok fazla Türk var.

Bu eğilim, tam da Almanya'daki üçüncü kuşak Türkleri paradoksal olarak etkileyen bir fenomenle daha da şiddetleniyor: paralel Türk dünyasına giderek artan marjinalleşme. Bu, kesinlikle, Almanya'daki yabancılar üzerinde yanlış bir politikanın sonucudur; toplu işe alımdan kısa bir süre sonra, 1970'lerin başında işe alımları durdurur ve onları ülke dışına çıkmaya zorlar. Öte yandan, Almanya'daki Türklerin çoğunun dil bilgisi yetersizliği ve mesleki eğitim eksikliği doğrudan kısır döngüye yol açıyor: Almanlar tarafından iddia edilen ayrımcılık ve bunun sonucunda genç Türklerin saldırganlığı ile vasıfsızlık... Bunda en az Alman okullarının ve yetkililerin yardım sağlamadaki başarısızlığı kadar Türk velilerin destek eksikliği de suçlu.

Elbette tüm Türkler aynı değil. Ağırlıklı olarak, Türkiye'nin doğusundaki en geri bölgelerden olmak üzere, alt sınıflar daha problemlili olarak gözlemlenmektedir. Alman-Türk yazar Zafer Şenocak, haklı olarak, genç Türk kadınlarının aileleri tarafından kapanmaya veya evden dışarıya çıkmamaya zorlanmasının artık Türk şehirlerinden çok Alman şehirlerine ait bir fenomen olduğundan şüpheleniyor. Ancak sorun, bir alt sınıfın göç etmiş olması değil, büyük ölçüde alt sınıf olarak kalmasıdır. Almanya, her şeyden önce, bu tür göçmenliği artık entegre edemeyeceğini ve finanse edemeyeceğini açıklayacak cesarete sahip olmalıdır. Türkler tarafından saygı duyulan, Berlin'in eski yabancılar komisyonu üyesi Barbara John'un, para tahsis etme konusunda cimri, ancak finansman söz konusu olduğunda cömert olması gerektiği ilkesini takip etmelidir. Artık göçmenlik yapmaktan ve entegrasyon kurslarına başarılı bir şekilde devam etmesine bağlı kalmanın zorunlu olması gerekmektedir. Bu, yalnızca Almanca öğretme yükümlülüğünü değil, aynı zamanda üç temel değer öğretmesini ve tanınmasını da içerir: zorunlu eğitim, erkekler ve kadınlar için eşit haklar ve kilise ile devletin ayrılması. Türkiye'nin AB'ye kabulü muhtemelen ülkenin modernleşmesi için bir nimet olacaktır ve umarız Almanya'daki Türkler için değişim için de bir teşvik kaynağı olur çünkü her şey olduğu gibi kalırsa, hiçbir yere ait olmayacaklardır.

EK 26- "Im Niemandsland zwischen den Kulturen" Frankfurter Allgemeine Zeitung, 08 Ocak 2004– Türkçe Çevirisi

Mayo ve kostümler, iç çamaşırları ve kapüşonlar arasında gidip gelen kadın konuşuyor. O, dünyalar arasında bir nesli temsil ediyor. Günfer Çölgecen'in canlandığı Türk kadını...

Mayolar ve kostümler, iç çamaşırları ve kapüşonlular arasında gidip gelen kadın, sesini yükseltiyor. O, dünyalar arasında bir nesli temsil ediyor. Feridun Zaimoğlu'nun "Baş Örtüsü" adlı kitabından uyarlanan Christian Scholze'nin "Almanya" filminde Günfer Cölgecen'in canlandığı Türk kadını, kültürler arasında erkek yurttaşlarından çok daha fazla etkilenen kadın rolünü anlatıyor.

Frankfurt'taki Uluslararası Tiyatro'daki performansında Günfer Cölgecen, monologlarında Almanlarla ilgili bir hayal kırıklığını yansıtıyor- "çocukken her şeyi doğru yaptıklarını düşünürdüm" – ancak yine de gerçeğe sonra ulaştım "özgürleşmek". Almanya'ya yeni gelmedi ancak hala acı çekiyor çünkü burada yaşamak, kendi toplumundaki eksikliklerin farkına varmasını sağlıyor. Alman kadınlarına kocaları tarafından Türklerden daha iyi davranıldığını görüyor, ama yine de bir şeylerin eksik olduğunu hissediyor, bu yüzden birçoğu mutluluğu bir yabancının yanında arıyor.

Uluslararası Tiyatro'da gösteriye sadece Türk kökenli birkaç seyirci değil, bir okul sınıfı ve hem aydın hem de yabancı düşmanı yerel orta sınıfın bazı temsilcileri de katılma fırsatı yakalıyor. Gösterinin ardından yapılan tartışmada izleyiciler, yerleşik yabancının figürü hakkında düşüncelerini paylaşıyorlar. Hayatlarında kıyafetleri ve kendinden emin davranışları nedeniyle kendilerinin göremedikleri zorlukları hissediyorlar.

Peki Almanya'daki Türklerin hayatına değinen bu tür kültürel teklifler kimler için geçerli? Uluslararası Tiyatro'yu yöneten Jan Meyer, yabancıların yanı sıra Almanlara da ulaşmak istiyor.

2000 yılında "Kanaken Gandhi"yi sahneleyen Tübingenli amatör grup gibi Almanya'dan gelen aktörler arasında da Türkler ve Almanlar arasındaki ilişki neredeyse her zaman tartışma konusu oluyor. Bu, Türkiye'de uzun bir profesyonel yaşamın ardından burada televizyon kariyerine ulaşan Mainz'li Erdin Alkan için de geçerli. Ya da "Produzier misch net" ismiyle programı yayınlan meslektaşısı Kaya Yanar gibi benzer şekilde sevimli bir oryantal maço karikatürü sunan Mannheim'dan Bülen Ceyhan için de. Şinasi Dikmen, Frankfurt kabaresi "Die Käse" (Peynir) adlı oyununda, çeşitli etnik gruplara diğerlerinin bakışları altında görünür hale gelen özgünlüklerine ilişkin görüşü başarıyla sunuyor.

Jan Meyer, programa her yıl üç ila dört Türk tiyatrosu gösterisini dahil etmek istiyor, ancak klasik misafir işçiye bir eğitim ve kültür programı için ulaşmanın zor olduğunu da farkındadır. Gerekli izleyiciye ulaşabilmek için, Türklere yönelik tiyatro programının kültür dairesi tarafından desteklendiği Nürnberg'de olduğu gibi, diğer kurumların da yardımına ihtiyaç var. Derneklerle iletişim hem sanatçıları işe almakta hem de bilet satmakta oldukça başarılı sonuçlar yarattı. Çok Kültürlü İşler Ofisi zaman zaman gençlik gruplarının göçü ve yabancı bir kültürde yaşamı konu alan oyunlarını desteklemektedir. Alman ve Türk oyuncuların yanı sıra diğer milletlerden oyuncuların da yer aldığı grup, izleyicilerini ağırlıklı olarak Matthäus-Kirche an der Messe veya Bornheim'daki Heiland-Kirche gibi ibadethanelerde buluyor.

Daha şimdiden Fars ve Çin topluluklarına kapılarını açan Frankfurt'taki Gallus Tiyatrosu da en büyük yabancı kitleye daha fazlasını sunmaya hazır. Ancak, Almanlar ve diğer milletler tarafından da anlaşılabilir oyunlara- çok dilli veya sözlü olmayan anlatım yoluyla, önceden tanıtılarak veya yazılı olarak eşlik edilerek- önem verilmektedir.

Bir sonraki prömiyerin mart ayında Northwest City'deki Titusforum'da yapılması planlanıyor. Almanya'dan ve Türkiye'den aktörler şimdiden, dünyanın herhangi bir yerindeki bir belediyede felaketlerin ve istenmeyen gelişmelerin ve etkilerinin habercisi olan "Yüzünü Kaybeden Şehir" in provasını yapıyorlar. Sonbaharda ikinci bir proje hayata geçirilecek. "Furt Neue Heimat" için "Günes" topluluğunun Frankfurt'a geri getirilmesi ve bir Yunanlı ile güçlendirilmesi planlanıyor.

Bu ocak ayında Ertok, çocuk oyunu "Topik" i yayınlamayı planlıyor. Asi bir çocuk ve yetişkinlerin onu eğitme girişimleri hakkındaki hikâye daha sonra Frankfurt okullarına sunulacak. Organizatör, müzik eşliğinde oyunun Alman okul çocukları için de anlaşılır olacağını vaat ediyor.

Büyük seyirci potansiyeline rağmen, Türk seyirciler veya "Kleinasiatichen" kültürüne ilgi duyan Almanlar için tiyatro gösterilerine katılım dil problemleri nedeni ile azdır. Türk Kasperles Karagöz'ün konuk performansı yıllardır yer almıyor. Bunun yerine, "Kanaksprak" olarak kült statüsüne ulaşmış olan, Almanca dilinde ama Doğu renkli getto argosunda metinler ve eskizler gelişiyor.

EK 27- “Wir müssen erzählen, wer wir sind” Tagesspiegel, 02 Ekim 2004– Türkçe Çevirisi

Avrupa'daki Türkler, yaşadıkları ve çalıştıkları ilgili ülkelerin yararlı vatandaşları haline gelmelidir.

"Kruzitürken" (Türkleri Çarmıha girmek), "Mamma i turchi" (Mumya, Türkler geliyor. Bunlar Avrupa nüfusunun kullandığı küfürlerden sadece birkaçı. Türklerin o zamandan beri Avrupa'da yaşamadıkları doğrudur. Elbette, Güney Avrupa ve Akdeniz bölgesindeki yüzyıllar süren Osmanlı hâkimiyeti izlerini bıraktı. Osmanlı İmparatorluğu ile tekrar tekrar ittifaklar yapıldı ama yine de insanlar hilal ve yıldızdan her zaman korktular. Geçen yüzyılın başında Almanya ve Avusturya-Macaristan ile "silahlı kardeşlik", 1970 yılına kadar Türkler dostane bir karşılama aldı. Bu karşılıklılık üzerine kurulu.

Türkiye ayrıca Almanya'ya özel bir sempati duydu. Böylelikle Almanya'da “misafir işçi” ye ihtiyaç duyulan 1960'lardan itibaren Türk vatandaşları tereddüt etmeden akarsular halinde bu ülkeye geldiler. Aslında, orada başlangıçta kollarını açarak karşılandılar ve sonuç olarak yavaş yavaş Orta, Batı ve Kuzey Avrupa'ya yayıldılar. Şu anda Avrupa'da 3,7 milyon Türk yaşıyor, 2,6 milyonu Almanya'da.

Ekonomik gelişme ve dolayısıyla refah durduğunda, eski misafirlerin artık misafir olmadığı ortaya çıktı. O zamandan bu yana 40 yıldan fazla bir süre geçti. 25 yaşında göç edenler artık 70 yaşında. Çocukları şimdi 45 yaşında ve çocukların çocukları yirmili yaşlarına girdi.

Üç kuşaktan kalma bir ikamet ne de olsa biraz uzun! Son 44 yılda hem Avrupa hem de Türk hükümetleri bu fenomeni anlamada başarısız oldular veya daha doğrusu hala anlamamış insanlar var.

Avrupa hükümetleri bu insanları (göçmenler, vd.) kendi vatandaşları olmaları için desteklemeye ancak şimdi başlıyorlar. 40 yıldır yaşıyor olmalarına rağmen, Almanya'da yabancılar olarak kaldılar ve Türk vatandaşı olarak Türkiye'de oy kullanma hakkına bile sahip değiller- ikinci sınıf insanlar (Türk kanunları hala yurtdışından seçimlere izin vermiyor; bunu daha yeni yapmaya başladık).

“Avrupalılar emek istedi ama insanlar geldi.” Avrupalılar uzun bir süre bu göçmenlerin insani yönünü bir kenara bırakıp sadece ekonomik faydalarını düşündüler - bu hem Alman hem de Türk hükümetleri için geçerli. Türk hükümetleri, geçmişte "misafir işçilerimizi" sadece ulusal bütçeleri için "döviz tedarikçileri" olarak planlamışlardır. Ayrıca

insanlar kendilerini sadece "ülkeye döviz gönderen makineler" olarak görüyorlardı. Kendi sorunları ve ihtiyaçları olan insan oldukları göz ardı edildi.

Türk hükümetlerinin bu kişilerin kültürel ve dini ihtiyaçları için göndermiş olduğu personel (öğretmen ve imamlar gibi) ihtiyaçları çok fazla karşılamıyordu, bu nedenle yurt dışındaki insanlarımız bulundukları ortama uyum sağlamaktan uzaktı. Almanca bilmeyen bir imam, insanların toplumla kaynaşmasına nasıl yardımcı olabilir?

Avrupalılar ise, kalıcı vatandaş olmadıklarını varsaydıkları için bu insanları entegre etmeyi hiçbir zaman ciddi olarak düşünmediler. Ne de olsa işleri bittiğinde geri dönmeleri gerekiyordu, öyleyse neden onları entegre etsinler? Her iki taraftaki hükümetler ancak sorunlar devenin belini kırıncaya uyandı. İnsanların artık misafir olmadığını, kalıcı olarak kalmak istediklerini anladılar. Yaşadıkları toplum için sorun haline gelmelerini önlemek için acilen bütünleşmeleri gerekiyordu. Bazı Avrupa ülkeleri hala entegrasyon ve asimilasyon arasında bocalıyor.

Avrupalıları çok iyi anlıyoruz. Bir yanda Osmanlı işgal döneminden kalma kaygılar var. Öte yandan 1960'ların başında hayatında hiç büyük şehir görmemiş bir Türk hemen Köln veya Berlin'e indi. Dolayısıyla doğal olarak yurttaşlarımızın bu şehirlerde bıraktıkları izlenim mutlaka olumlu olamaz.

Her bakımdan yalnız bırakılan insanlar bu arada kendi kabuğuna çekildi, böylece paralel toplumlar oluştu. Ne Avrupalı ne de Türk hükümetleri zaman zaman bunu engellemeye zahmet etmedi. Türkiye'de 60'lı yılların köylerinde olduğu gibi hala insanların yaşadığı alanlar (Avrupa'da) var. Lütfen düşünün: "60'ların köylerinde" olduğu gibi, diyorum. 2004'ün Türk köylerinden bahsetmiyorum çünkü 2004'ün köyleri zamana ayak uydurmayı başardı. Türklerin o dönemde yanlarında getirdikleri yeni nesli, tüm taburelerin arasına düşen bir nesil olarak tanımlayabiliriz. Bu kuşak ne tam anlamıyla Avrupalı ne de Türk kalmayı başardı.

Bilmediğimiz şeyden korkarız. Ve korktuklarımızı da düşman olarak görürüz. Buna karşı çıkmak için Avrupa'nın Türkiye'yi ve Türkleri daha iyi tanıması gerekiyor. Elbette görevin en büyük kısmı bize düşüyor. Kim olduğumuzu söylemeli ve kendimizi tanıtmalıyız. Türkiye artık 60'ların Anadolu köyleri çağında yaşamıyor! Yalnızca ilk göçmen kuşağının büyüyen çocukları büyük bir zorlukla karşı karşıyadır. Her sorunun bir çözümü olduğu gibi, bu büyük bir fırsattır. Bu nesli kaybetmemeliyiz. Avrupa'nın gelişimi için en büyük dinamizm onlardan gelecek. Bu neslin kaliteli bir eğitim alması için öncelikle Başbakanımıza, Avrupa'daki tüm yerli Türklere ve Türk vatandaşlarına sesleniyoruz: ev almayın, pahalı arabalar almayın, paranızı en iyisine harcayın çocuklarınız için olası eğitim! Biz AK Parti

(Türkiye'nin şu anki iktidar partisi) olarak asimilasyona kesinlikle karşıyız ama insanların topluma tam entegrasyonunun gerekli olduğunun farkındayız. Yaşadığımız çevreye uyum sağlamalıyız. Bu toplumun düzenini bozmamalıyız. Yurtdışındaki gençlerimizi her açıdan eşit haklarla büyümeleri ve yaşadıkları ülkenin vatandaşlığını kabul etmeleri için memnuniyetle karşılıyoruz. Halkımızın yaşadıkları ülkenin örnek vatandaşları olabilmelerinin mümkün olduğuna yürekten inanıyoruz. Kültürel kimliklerini korurken oy verebilir ve seçilebilir, vergi ödeyebilir ve ülke ekonomisini destekleyebilirler. Bu bağlamda, ilgili uluslarla işbirliği yapmak için elimizden gelen her şeyi yapmak istiyoruz.

Bazılarının inandığı gibi, Avrupa'daki Türkleri beşinci bir siyasi sütun olarak görmüyoruz. Bu insanların yaşadıkları ülkeler için tehlike oluşturmasını istemiyoruz. Aksine, onların ilgili ülkelerin yararlı vatandaşları olmalarını istiyoruz. Bu nedenle, sadece belirli bir partide değil, toplumun her alanında aktif olacaklarını umuyoruz.

Entegre olmak isteyip istemeyenlere geçelim. Bu insanların gettolarında paralel toplumlarda yaşamalarının sebebi nedir? Bütünleşmek istemiyorlar ve içinde yaşadıkları ortamı sevmiyorlarsa, özledikleri hayatı yaşayabilecekleri bir yere neden dönmüyorlar? Bu sorunun cevabını ekonomik ve siyasi alanda, yani yüksek işsizlik oranında ve Avrupa'da tartışılan, istikrarsız siyasi durumda ve insan hakları durumunda aramalıyız. Ancak bu sorunun çözümü çok basittir.

Bugün değil ama en geç on yıl sonra Türkiye'nin ekonomik durumu ve insan hakları durumunun Avrupa Birliği'ndeki durumdan farklı olmayacağını düşünüyoruz. Aksine, entegratör olmayanların sayısı artmayacak, azalacaktır. Hatta bir gün anavatanlarına bile dönecekler çünkü bundan sonra ekonomik durumlarında hiçbir şey değişmeyecek ve Avrupa'da sahip oldukları sivil haklarını kaybetmeyecekler.

Bu noktada entegrasyonun başarılı örneklerini, başarı hikayelerini tartışmak gereksiz. Tabii ki, bu tür insanlar çoktur ve her geçen gün daha da artmaktadır. Birkaç yıl içinde Türk asıllı bir Belçikalı veya Alman politikacı bile, bir girişimci, bilim adamı, sanatçı ve sporcu dikkat çekmeyecek. Bugün ABD'de Yunan, İspanyol veya İrlandalı kökenli olmanın normal olması gibi, bu insanlar da hafife alınacak bir şey olacak. En önemlisi hepimizin bunu istemesi ve sürekli ırkçı politikacılara fırsat vermememiz. Özellikle Türk korkusuyla yabancı düşmanlığı ile siyaset yapmamalıyız. Aksi takdirde ateşe yağ döküyor olacağız. Yazar, Türk başbakanının dış politika danışmanıdır.

EK 28- “Das hat sich eingebürgert” Tagesspiegel, 29 Ekim 2001– Türkçe Çevirisi

Türkler 1960'lardan beri Almanya'ya ait;

AB Komisyonu, Türkiye ile AB'ye katılım müzakerelerini desteklemektedir. Almanya'ya Türkler çoktan geldi. Türkler burada nasıl yaşıyor? Almanya'da kaç Türk yaşıyor?

31.12.2003 tarihinde Almanya'da 1877661 Türk vatandaşı yaşamaktadır. Bu arada 600000'den fazla kişi Alman vatandaşlığına alınmıştır. Berlin'in 3,39 milyonluk nüfusunun 120684'ü Türk'tür. Dolayısıyla Türkiye dışındaki en büyük Türk topluluğu orada bulunmaktadır. Vatandaşlığa kabul edilenleri de sayarsak, Sadece Berlin'de yaklaşık 200.000 Türk asıllı insan yaşıyor.

Yaş piramidi nasıl görünmektedir?

Almanya'daki Türklerin yalnızca yüzde 3,14'ü 65 yaş ve üzerindedir. Buna karşılık, Türk vatandaşı olan nüfusun yüzde 14'ü 18 yaş ve altındadır. 18 ila 40 yaşları arasındaki kişiler yüzde 25'in biraz altındadır. Bunun aktif nüfusun nedeni Türklerin 1960'ların başından beri yalnızca Almanya'ya göç etmeleridir. Yirmi yıl içinde nüfus piramidi farklı görünecek çünkü doğum oranı düşmektedir.

Burada kaç Türk Almanca konuşuyor?

Esasında birçok yaşlı Türk, bazen 40 yıl Almanca bilmeden burada yaşadı. Öğrencilerin dil durumuna dair bir ipucu, Pisa çalışmasının düşük sonuçlarıydı. Yetişkinler için bir ipucu, 1 Ocak 2002'den beri göçmenlik için gerekli olan Almanca sınavları olabilir.

Eğitim standardı nedir?

Berlin'de Türk öğrencilerin yaklaşık yüzde 8,5'i Abitur'u tamamlıyor. Almanlar için bu oran yüzde 35'in biraz altında. Türkçe konuşan öğrencilerin yaklaşık üçte biri liseden mezun olamıyor. Geçen yıl (ilkokul dahil) bir Alman okuluna giden 417.000 Türk kız ve erkek çocuktan 92.000'i Hauptschule'ye, 36.700'ü Realschule'ye gitti. Onlar için eğitim durumu bu göstergelere bağlı olarak felakettir. Bununla birlikte, yaklaşık 30.000 Türk kökenli öğrenci Alman üniversitelerinde öğrenim görmektedir ve bunların yüzde 80'inden fazlası yerel okul bitirme sertifikasına sahiptir.

Din nasıl ele alınır?

Konrad Adenauer Vakfı'nın 2001 yılında yaptığı bir araştırmaya göre, Almanya'da yaşayan Türklerin yüzde 77'si Hristiyanlığı eşit bir din olarak tanıyan hoşgörülü bir İslam'ı savunuyor. Türklerin çoğu dindar Müslümandır.

Almanya'da yaşayan Türkler aslen nereden geliyorlar?

Almanya'ya gelen vasıfsız işçilerin çoğu Anadolu'dan geliyordu.

Almanya'da yaşayan Türklerin kaç tanesi burada doğdu?

Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının yaklaşık yüzde 40'ı da burada doğmuştur. 1 Ocak 2002'den beri, eski misafir işçilerin çocuklarının iki pasaportu var. En geç 23 yaşında karar vermeleri gerekiyor.

Bugün Almanya'ya kaç Türk geliyor?

1973'te misafir işçiler için işe alımların durdurulmasından bu yana, yasal olarak sadece 16 yaşına kadar olan eşlerin ve çocukların ebeveynlerine katılmalarına izin verilmektedir. 2000 yılında 8102 Türk kadın ve 4841 Türk erkek burada yaşayan Türklere katıldı ve 3879 Türk erkek ve kadın Alman eşlere katıldı.

Çoğu hangi mesleklerde çalışıyor?

Çoğu yemek sektöründe, perakende veya fabrikalarda çalışıyor. Halihazırda Almanya'da yaklaşık 327.000 kişiyi istihdam eden yaklaşık 60000 Türk serbest meslek sahibi bulunmaktadır. Burada büyümüş pek çok pratisyen doktor ve avukat var. Federal Almanya Cumhuriyeti'nde ayrıca iki Türk asıllı savcı ve bir Türk asıllı hâkim bulunmaktadır.

Almanya'da kaç Türk işsiz?

Almanya'daki Türklerin yüzde 22'si işsiz. Berlin'de Türklerin yaklaşık yüzde 40'ı işsiz.

EK 29- “Deutsch-türkisches Anwerbeabkommen” Tagesspiegel, 29 Ekim 2001– Türkçe Çevirisi

Vural Öger (59) bir seyahat girişimcisi ve federal hükümet için bir göçmenlik konsepti hazırlayan komisyonun bir üyesidir.

Sayın Öger, Türk göçmenlerin Almanya'ya iyi entegre olup olmamasına neye bağlı?

Benim görüşüme göre, bunun insanların kökenleriyle çok ilgisi var. Büyük şehirden gelenler uyum sağlamakta neredeyse hiç zorluk çekmezler. Ancak göçmenlerin çoğu kırsal kesimden, küçük köylerden geliyor. Almanya'ya yerleşmekte zorlanıyorlar.

Ancak bu dediğiniz yalnızca ilk nesil göçmenler için geçerlidir. Ya burada doğanlar?

Sorunlar devam ediyor. Burada sosyal hayata pek katılmayan ebeveynler, çocuklarını iyi bir eğitim veya öğretim için çabalamaya kendileri motive edemiyorlar. Ancak bu insanların buraya sadece sınırlı bir süre için Almanya'da yaşamak niyetiyle geldikleri söylenmelidir. Ve bu nedenle Alman tarafı da onları entegre etmek için fazla çaba göstermedi.

Toplumsal değişimi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Gelişme açıkça olumlu. Bugün tüm sektörlerde kariyer beklentileri yüksek olan Türk kökenli çalışanlar görüyorum. Türklerin sosyal statüsü önemli ölçüde iyileşti. Ancak bu, kültürlerini tamamen terk ettikleri anlamına gelmez. Benim için belirleyici olan, Almanların ve göçmenlerin belirli değerler, anayasadaki ilkeler üzerinde anlaşmasıdır. Burada bir sorun görmüyorum çünkü Türkiye aynı zamanda demokratik, laik bir devlet. Üstelik Alman toplumu, özellikle Türk göçmenler sayesinde daha çeşitli ve ilginç hale geldi.

Mevcut terör tartışması birlikte yaşamayı zorlaştırıyor mu?

Ben öyle düşünmüyorum. Türkiye, Arap dünyasından çok Avrupa ile daha yakından bağlantılıdır. Oradaki çatışmaların Türkiye ile hiçbir ilgisi yok. İslam'ın da farklı bir konumu var, çünkü Türkiye'de din tamamen özel bir mesele.

Kişisel olarak ne gibi deneyimler yaşadınız?

Almanya'ya altmışlı yılların sonunda okumak için geldim ve hiç problem yaşamadım. 1969'da kendi işimi kurduğumda bile. O zamanlar sadece Türk misafir işçilere charter uçuşları yaparak işe başladım. Türkiye bir tatil destinasyonu olarak cazip hale geldiğinde pazarı genişlettik

Bugün kaç kişiyi istihdam ediyorsunuz?

Almanya'da yaklaşık 150'si Alman olmak üzere 220 çalışmamız var. Türkiye'de yaklaşık 6000 kişi bizim için çalışıyor. Bu yıl ilk kez bir milyardan fazla Mark ciro bekliyoruz.

Ayrıca Federal Hükümet Göçmenlik Komisyonu üyesiydiniz. Orada ne gibi önerilerde bulundunuz?

Dil ve entegrasyon kursları başarılı entegrasyonun anahtarıdır. Komisyonunda bu konuda anlaşma sağlandı. Kişisel olarak, her göçmene sadece profesyonel gelişim için çabalamalarını tavsiye edebilirim, çünkü toplumda yükselmenin tek yolu budur. Dilini bile bilmeyenler toplumun en alt tabakasında kalmayı seçmiştir.

EK 30- “Deutsch muss man lernen” Zeit, 30 Eylül 2004– Türkçe Çevirisi

Üç göçmen arasında geçen bir sohbet: CDU lideri Angela Merkel, Yazar Feridun Zaimoğlu ve Avukat Seyran Ateş ile entegrasyon ve yabancılık, Türkiye'nin AB üyeliği ve sağcı inançlar hakkında tartışıyor.

DIE ZEIT: Sayın Zaimoğlu, sizi Angela Merkel ile konuşmaya davet ettiğimizde aklınızdan neler geçiyordu?

Feridun Zaimoğlu: Uzun zamandır Merkel'in siyasetin erkek katılımcılarının arasından nasıl bir yol izlediğini gözlemliyorum ve bu nedenle bu ebedi kültürel meseleler hakkında bir erkekle bir kez bile konuşmadığım için mutluyum.

Zaimoğlu: Film yapımcısı bir arkadaşım, Alman birliği, dedi, bunlar çok soyut kelimeler. Gerçekte, Duvar yükseldi ve Doğu Almanlar bize, biz Doğu Almanlara bakıyorduk. Onların gözlerinden o zamanlar şunu okuyabilirdin: Batı Almanya'nın hepsi Türk!

Seyran Ateş: Almanların gerçek hayatlarımız hakkındaki bilgilerinde sık sık büyük boşluklar olduğunu fark ediyorum. Altı yaşımdan beri Almanya'da yaşıyorum. Yıllardır avukatlık yapıyorum ve bu kadar iyi Almanca konuştuğum için hala övülüyorum. Bu beni çok üzüyor.

Zaimoğlu: Üzgün müsün? Bu övgü değil mi?

Merkel: Peki Almanya Türkiye'ye karşı oynadığında kimi destekliyorsunuz?

Zaimoğlu: Almanya'dan yanayım.

Ateş: Ben direkt Almanya yanıdayım. Alman düşünüyorum, Almancayı hayal ediyorum.

Merkel: Türk kökenli genç bir baba bana bebeğinin severken Türkçe kullandığını çünkü bunları Almanca olarak hiç duymadığını söyledi.

Ateş: Kızım henüz sekiz haftalık. Ona Türkçe sarılıyorum. Ama sonra Almancaya geçiyorum. Orada kendimi tek taraflı tanımlayamıyorum.

Zaimoğlu: Tek taraflı! Bu benim için rahatsız edici bir kelime. Eğer sonunda yoksullaşmayacağınızı, kendinize açıkça Alman dersiniz hiçbir şey kaybetmeyeceğinizi kendimize itiraf etsek daha da ileriye gidemez miyiz? Bayan Merkel, sizin partinizden bile sık sık zamana uymayan kavga sözleri duyuyor- entegrasyon, asimilasyon. Yine de Alman olduğumuzu kabul edersek ilerleme kaydedebileceğimize inanıyorum.

Ateş: Kendimi milliyetime göre tanımlamak istemiyorum. Hele ünvanlarımız değiştiğinden beri: Önce misafir işçi, sonra yabancı, sonra yabancı hemşehri, sonra Türk asıllı Alman olduk. Ve şimdi- 11 Eylül'den beri- Müslüman olarak algılanıyoruz.

Merkel: Gerçekten mi? Her halükârda, Türkleri kastettiğimde Müslümanlardan bahsetmiyorum.

ZEIT: Türkler ve Doğu Almanlar arasında özel bir gerilim var mı?

Merkel: En azından bir kez oldu: 1986'da Batı'ya ilk seyahatimde - kuzenimin düğününe katılmak için Hamburg'a gittim - Batı Berlin'e baktım ve sonra Kreuzberg'e de gittim. Evler aynı dönemde inşa edildiği için tabi ki Doğu'dakilere benziyordu. Ancak sokak manzarası çok daha renkliydi ve aynı zamanda Türkler tarafından karakterize edildi. Bu Doğu'da bilinmiyordu. Birkaç yıl sonra Gençlik Bakanı olduğumda Türk asıllı Almanlarla birçok görüşmem oldu ve Alman birliğinin onlar için büyük bir felaket olduğunu anladım. Birdenbire, "Doğu Alman" bir rakip olarak ortaya çıktı ve sözde başarılı entegrasyon birdenbire artık o kadar başarılı görünmedi. Pek yabancı olmayan başka yabancılar da vardı. Türk göçmenlerin Alman birliğinin kaybedenleri gibi hissetmeleri üzücü. Ve gerçekten de ürkütücü sorunlar var: Türkler arasında işsizlik yüzde 25, Doğu'dakinden bile daha yüksek. Birçoğu bu toplumda başarılı olacak dil becerilerine sahip değil.

Ateş: Haklısınız Sayın Merkel. Alman devletinin bu konuda çok daha fazla baskı yapması gerekiyor. Dil anahtardır. Almanca becerilerimin övülmesinden şikayet ederken bunu inkar etmek istemedim.

Merkel: Hayır, sizi çok iyi anlayabiliyorum: Doğu Alman kökenli bir çevre bakanı olarak İngilizcem için övüldüğümde de sinirlerimi bozdu.

Ateş: Dil sorunu küçümsenemez: Üçüncü kuşak çocukların okula gelip Almanca konuşamamasını ürkütücü buluyorum...

Merkel: ... çünkü ne yazık ki çoğu zaman erkekler kadınların öğrenmesine izin vermiyor! İki çocuğun hasta olduğu ve annenin bir doktoru ziyaret edemediği kötü bir durum yaşadım çünkü adam dış dünyayla tüm ilişkilerden sorumluydu. Türk erkeklerine genel bir suçlama yapmak istemiyorum ama kadınların fazla bağımsız olmaması için engellenen çok fazla şey var.

Zaimoğlu: Sorunları inkâr etmek istemiyorum ama biraz daha hassas davranmamız gerekmiyor mu? Pek çok şey entegrasyonda başarılı oldu.

ZEIT: Yani Alman olmaktan gurur duyuyorsunuz?

Zaimoğlu: Hayır, sakın ol.

Merkel: Olumlu olarak sakın mı?

Zaimoğlu: Benim hesabıma göre.

ZEIT: Alman koşullarında, bunun gurur olarak geçmesine neredeyse izin verebiliriz.

Ateş: Gurur kelimesiyle ilgili bir sorunum yok: Alman olmaktan gurur duyuyorum ve bunu açıkça söyleyebildiğim için beni kıskanan bazı Alman vatandaşları tanıyorum.

Zaimoğlu: Bunu kıskanmıyorum. Biz yabancılık konusundayken: Doğu Almanya, kırk yıldır Batı Almanya'da göçmenler olduğu sürece vardı. Oradaki insanlar Batı Almanlardan farklı bir sosyalleşmeye sahipti. Ama kimse onlara yabancı, deme fikrini aklına getirmiyor.

Merkel: Kesinlikle yabancılar olarak değil. Ama Doğu Alman kökenlerimden dolayı ben de yabancı olmakla suçlandığımı söylediğimde bana inanabilirsiniz. Özgürlüğün ne olduğunu biliyorlar mıydı? Özgürlükten yoksun bırakmanın ne anlama geldiğini deneyimleyen herkes çok belirgin, hatta somut bir özgürlük duygusu geliştirir.

Zaimoğlu: Saygılarımla, Bayan Merkel, üçümüz de göçmen değil miyiz? (Merkel güler)

ZEIT: Neden gurur duyuyorsunuz, Bayan Ateş?

Ateş: Almanlardan önemli ölçüde etkilendim. Neden böyle olduğumun Almanya ile çok ilgisi var. Burada yaşamayı çok seviyorum ve bunu yurtdışında da söylüyorum.

Zaimoğlu: Aidiyet duygusunu kabul ediyorum ancak gurur duymakta zorlanıyorum.

Merkel: Ama bu, Almanya'da yapmayı sevdiğimiz tipik tartışmalardan biri. Senin buna karışmış olman ...

Ateş: ... sadece ne kadar Alman olduğumuzu gösteriyor! (Gülüyor)

ZEIT: Göçmen toplumumuzun her iki tarafında da çok fazla memnuniyetsizlik yok mu? Türkler, Alman toplumundaki açıklık eksikliğinden şikâyet ediyor. Almanlar, Türklerin açıklık ve hırs eksikliğinden şikâyet ediyor. Yanlış göçmenlerin geldiklerine inanıyorlar.

Merkel: O zamanlar Alman ekonomisi en ucuz emeği istiyordu, o da Anadolu'daydı. Oldukça basit.

Ateş: Ve hızla gidecekleri varsayıldı çünkü Müslümanlar olarak Hristiyan bir toplumda yabancı olarak kalacaklardı. Bu yüzden öteki kültürlerini/kimliklerini korumalıdır.

Zaimoğlu: İnsanlar şimdi sanki Almanlar neye bulaştığını bilmiyormuş gibi davranıyor. Entegrasyon sevimli bir olay değildir. Bir Türk'ün otobüs durağında tükürmesi bir Almanın sinirlenmesi belki de normaldir. Evet, Almanya'da sorunlar var. Ancak Almanya sorunları aşmak için yardımcı olmuyor.

Merkel: Ama biz Almanlar böyleyiz, bizi o tarafa götürmelisiniz. (gülüyor) Cidden, misafir işçilerin bir gün tekrar eve döneceklerine dair yanlış inanca çok uzun süre tutunmak

kesinlikle yanlış. Öte yandan cami derneklerinde imamların kısa süreliğine Türkiye'den atandığını da görüyoruz. Türk tarafında da insanların burada kendilerini evlerinde hissetmemelerine özen gösterilmektedir. Bazı çevrelerde, insanlar Alman devletinin de müdahale etmesini beklemiyor gibi görünüyordu. İkinize de soruyorum, Neden dil edinimi aileler için değil de devlet için bir sorun olsun?

Ateş: Devlet buna sahip çıkmalı!

Zaimoğlu: Katılıyorum.

ZEIT: Bu kulağa tipik bir Alman bakım anlayışına çok benziyor!

Zaimoğlu: Hayır, bakımla ilgili değil, devletin tanımladığı bir görevle ilgili.

ZEIT: Devlet standartlar koyabilir ama o zaman insanların inisiyatifi kendilerinin göstermesi gerekir.

Zaimoğlu: Ama gereğinden fazla vergi alıyor! İnsanlar her zaman "Türkler"den bahseder, ama bu asıl noktayı kaçırırlar. Almanya'daki Türk göçmenlerin çoğunluğu alt sınıfa mensuptur. Bu, daha sonra yanıltıcı bir şekilde insanların geldiği kültürel gruba atfedilen birçok sorunla sonuçlanmaktadır. Kültürel çevre konuşması sona ermelidir.

ZEIT: Doğu ile Batı arasında bir çatışma değil, sadece yukarı ve aşağı arasında bir çatışma mı?

Zaimoğlu: Hayır, bu büyük ölçüde basitleştirilir. İslam ile Hristiyanlık arasındaki farklılıkları inkâr etmiyorum. Geçenlerde dört haftalığına Türkiye'deyken Allah'a bir koç kurban etmeye karar verdim. Bu yüzden babamla çobana bir hayvan seçmeye gittim ...

Ateş: Tekrarladınız!

Zaimoğlu: Hayır, ben her zaman Müslüman oldum. Ve bir Müslüman olarak görevlerimi yerine getirsem bile Almanım. Allah'a bir koyun kurban edince birden Türk olmuyorum. O zaman ben de kendi içinde bölünmedim. Siz, Bayan Merkel, kendinizi düzgün bir şekilde Doğu Almanya ve Batı Almanya bölgelerine ayıramazsınız.

Merkel: Doğru, sadece farklı karışımlar var. Mesela benim de dedem vasıtasıyla ailemde Polonyalı unsurlar var. Ve bazen, örneğin, etrafa düşünceli veya melankolik bir şekilde baktığımda, Slav kısmının ortaya çıktığını düşünüyorum. (gülüyor)

ZEIT: Bir avukat olarak Ateş Hanım, sürekli uyumsuzluktan kaynaklanan sorunlarla uğraşıyorsunuz. Daha fazla düzensiz göçe ve dolayısıyla Türkiye'nin AB'ye katılmasına karşı olmanız gerekmez mi?

Ateş: Kesinlikle hayır: katılım işleri daha iyi hale getirir. Diğer sınıflardan daha fazla göçmen gelecek ve daha iyi anlaşacaklardı. Ve Türkler, Almanya ile olmasa bile Avrupa ile özdeşleşebilecekler ki bu bazıları için zor.

Zaimoğlu: Ben biraz şüpheliyim: Bu tartışmaya dahil olan çok fazla vizyoner var. Çekincelerle de olsa Türkiye'nin AB üyeliğini memnuniyetle karşılıyorum. Ama bunun mantıklı bir şekilde tartışılmasını istiyorum. Milyonlarca Anadolu'nun buraya göç etmesiyle ekonomik olarak baş edemeyeceğimizden korkuyorum derse, buna katılabilirim.

Merkel: AB'de net katkı sağlayan veya net alıcı olması, bir ülkenin bu konudaki tutumunda açıkça bir fark yaratıyor. Ancak, Türkiye için, katılım sorununun ana meselesinin ekonomi olmadığına inanıyorum. Türk politikacılar bana her zaman, Türkiye bir gün üye olursa, AB'nin tüm çekiciliğinin yitirmiş olacağını söylüyorlar. Ama bir ülkenin AB'ye üye olmak istemesi aslında çok olumlu bir şey.

ZEIT: Yani sonuçta katılımdan yanasınız?

Merkel: Hayır, Türkiye ile imtiyazlı ortaklıktan yanayım. Mevcut genişleme turu Avrupa'yı- 27 ülkeye çıkarıyor! – ve birlik çok ağır zorluklarla karşı karşıya. Bu çabayı ancak buradaki insanları yanımıza alırsak aşabiliriz. Bu, büyük bir partinin başkanı olarak dikkat etmem gereken bir şey. On yıl içinde Türkiye, Avrupa'nın en kalabalık nüfusa sahip ülkesi olabilir. Şüphesiz ki son yıllardaki gelişmeleri memnuniyetle karşılıyoruz. Ayrıca CDU, Sayın Erdoğan'ın AKP'si ile çok bilinçli bir diyalog yürütüyor. Ama Türkiye'de reformların gerçek hayatta nasıl kendini kanıtladığını görmek zorundayız. Türkiye ile özel ilişkileri destekliyorum ama bu noktada ülkenin tüm Avrupa kurumlarına tam entegrasyonunun mümkün olduğunu düşünmüyorum.

Ateş: Katılım müzakereleri, Türkiye'nin reform yapma isteği üzerindeki baskıyı artırmıyor mu?

Merkel: Bir ülkeye değişmesi için baskı yaptığım bir katılım süreciyle ilgili anlayışım bu değil.

Ateş: Ama Türkiye'de insan haklarına saygı çok iyi ilerliyor.

Merkel: Türkiye buna kendi içinden karar vermeli. AB vasıtasıyla baskı yapılmakla olamaz. AB'de, orada hala işkencenin devam edip etmediğini sormam gereken bir ülke olmasını istemiyorum. Birlik, temel değerler hakkında aynı fikirlere sahip olan ve bunları günlük yaşamda da uygulayan bir devletler birliğidir.

Zaimoğlu: Türkiye'ye gelince partinizin insan hakları, demokrasi ve kadının özgürleşmesi konusunda son derece militan olduğunu fark ediyorum. Başörtüsü tartışmasında, CSU'dan bazı beyler adeta feminist bir çıkış yaptı. CDU'nun Türkiye meselesindeki çizgisinden neden ayrıldığınızı anlamıyorum. Adenauer ve Kohl kesinlikle katılım yanlısıydı. Şimdi, birdenbire, Hristiyan batı değerleri önümüze çıkıyor.

Merkel: Konrad Adenauer katılım olasılığını savunduğunda, AB bir tür serbest ticaret bölgesi idi. Türkiye'nin bu bölgeye katılımını uzun süre önce ortaklık anlaşması ile sağladık. AB bugün olduğu gibi siyasi bir birliğe katılımı ilgili değildi. Şimdi Türkiye sevindirici bir gelişme kaydetti...

Zaimoğlu: ... ve bu gelişme sizi yanlış yola saptırdı!

Merkel: Hayır. On yıllardır Avrupa'daki insanlar, mesele tamamen yanıltıcı görüldüğü için katılım Türkiye'nin olasılığını düşünmedi. Şimdi, Türkiye'nin katılma arzusunun, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılım dalgasının yarattığı zorlukla örtüşen bir durum var. Bu arada, önemli bir Kopenhag kriteri de Türkiye'nin yeteneği ile hiç ilgilenmemektedir. AB'nin bütünleştirici gücünün, başka ülkelerin kabulüyle tehlikeye atılmaması gerektiğini belirtilmiştir. Bu durum ise Türkiye özelinde şu anda garanti edilemez. Ve yapısal fonlara katılım veya hareket özgürlüğü açısından tam üyeliğin sonuçları, nüfusun büyük bir kısmında haklı endişelere yol açmaktadır.

Zaimoğlu: Buradaki insanların endişeleri ve korkuları, asıl mesele bu!

Merkel: Elbette. Sonuçta bununla başa çıkmak zorundayım.

Zaimoğlu: O halde partiniz her zaman asil demokratik ilkeleri reddedilme nedeni olarak göstermeseydi daha dürüst olurdu.

Merkel: On yıllardır Avrupa'daki insanlar, mesele tamamen yanıltıcı görüldüğü için katılım Türkiye'nin olasılığını düşünmedi. Şimdi, Türkiye'nin katılma arzusunun, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılım dalgasının yarattığı zorlukla örtüşen bir durum var. Bu arada, önemli bir Kopenhag kriteri de Türkiye'nin yeteneği ile hiç ilgilenmemektedir. AB'nin bütünleştirici gücünün, başka ülkelerin kabulüyle tehlikeye atılmaması gerektiğini belirtilmiştir. Bu durum ise Türkiye özelinde şu anda garanti edilemez. Ve yapısal fonlara katılım veya hareket özgürlüğü açısından tam üyeliğin sonuçları, nüfusun büyük bir kısmında haklı endişelere yol açmaktadır.

Türk ortaklarıma söylüyorum: İyi bir yolda olduğunuzu biliyoruz. Ama aynı zamanda entegrasyon gücümüzü de düşünmem gerekiyor ve bu da mevcut durumumuzda beni ayrıcalıklı ortaklık kavramına götürüyor. Can alıcı soru şudur: AB, Türkiye tam üye olsaydı gerekli olduğunu düşündüğümüz entegrasyon derinliğine ulaşabilir mi? Almanya'da bunu yapabileceğimizden şüphe duyan insanların endişelerini anlıyorum. AB'nin kendi imajıyla ilgili. Partim her zaman bu Avrupa Birliği'ni para birimi, hukuk politikası, iç ve dış politika ve hatta araştırma politikası alanlarında belirgin bir entegrasyon derinliğine sahip siyasi bir birlik olarak görmektedir. Bunu keyfi olarak büyük kuruluşlar için keyfi olarak büyük ekonomik farklılıklarla başarmak mümkün müdür? Türkiye, Kopenhag kriterlerinin çoğunu resmi olarak

yerine getirse bile, kendimize aynı anda Birliğin derinleşmesini ilerletme ve başka üye ülkeleri kabul etme gücümüz olup olmadığını sormalıyız.

ZEIT: Katılımın, ülkedeki Almanlar ve Türkler arasındaki ruh hali üzerinde nasıl bir etkisi olacak? Katılımsızlığın etkisi ne olur?

Ateş: Katılımla birlikte ruh hali çok daha iyi olacak. Örneğin anne babamın artık buraya gelmek için vize başvurusu yapmasına gerek kalmayacak. Bu, geri dönmekten önce yirmi yıl burada yaşayan ve çalışan insanlar için oldukça kabul edilemez.

Zaimoğlu: Almanya'da Türklerin durumunu iyileştirmek için üyeliğe ihtiyacımız yok. Bu zaten burada olan insanlardan gelmelidir.

Merkel: Bunu sadece vurgulayabilirim. Aynısı Türkiye'deki reform süreci için de geçerlidir.

Zaimoğlu: İlerliyor ve birçok şey daha iyiye gidiyor. Aslında çok iyimserim.

Ateş: Ben de. Sık sık burada şikâyet eden Türklere başka bir yere gitmelerini söylüyorum. Tabii ki istemiyorlar.

Merkel: Bu garip. Bunu daha önce bir yerlerde duydum ... (gülüyor)

**EK 31- “Du bist sehr Deutsch” Frankfurter Allgemeine Zeitung, 08 Kasım 2005–
Türkçe Çevirisi**

Kendisini bir Alman gibi hissediyor, bu da onu birçok Türk için vatan haini yapıyor: Türk göçmenlerin bir oğlu Alman toplumunda nasıl bir yer kazandı ve bunun için yüksek bir bedel ödedi.

Yılmaz Kalkan, aniden artık onlara ait olmadığına on bir yaşındaydı. Kendisi gibi Türk göçmenlerin çocukları Alman toplumunun kenarında yaşarken, yüzüne “ötekilerle ” oynaması gerektiğini haykırıldı. 13 yıl sonra bile hala karşısındaki kızın gözlerini hatırlıyor. "Ötekiler" İtalyan ve Faslılardı. Ve onlar ise Almandı.

Yılmaz Kalkan'ın en büyük hatası buydu. Hayatının ortasından geçmesi gereken bir hata. Hikaye şöyle : Türk göçmenlerin bir oğlunun Alman toplumunda nasıl bir yer kazandığı ve bunun için yüksek bir bedel ödemesi, bir noktada kendi ülkesinin vatandaşlarının yakınlığını soyut entegrasyon boyutu için nasıl takas ettiği ve hala bugün bile neden bir karar vermesi gerektiğini anlamaması... Kalkan, “Ben birçok Türk'ün gözündeki hainim” diyor. Bir Frankfurt lisesine giden ve çantasında lise diploması ile ayrılan Kalkan'ın adres defteri Alman isimlerle dolu. En yakın arkadaşlarının adı ise Hans ve Martin.

Dil nedeniyle başarısızlık

Yılmaz Kalkan 24 yaşında. Cildi koyu, huzursuz gözleri ise neredeyse siyah. Bir Alman kulübünde futbol oynuyor ve hukuk fakültesinde ikinci sömestrinde okuyor. Kendi yaşam tarzını belirleyen genç bir adam. Yabancı kökenli gençlerin biyografileri genellikle çok farklı okunur. Federal Hükümet Göç, Mülteciler ve Uyum Komiseri tarafından yapılan bir araştırmaya göre, on göçmen kişiden biri bile lise diploması ile okulu bitirmiyor. Almanlar söz konusu olduğunda ise bu yüzde 25'tir. Yılmaz Kalkan, “Her öğretim yılında daha az yabancı öğrenciyle karşılaşıyorum” diyor. Birçoğu Almanca yüzünden başarısız oluyor.

Uluslararası karşılaştırmalı çalışmalar olan Pisa ve Iglu'nun sonuçlarına göre, karşılaştırmalı hiçbir ülkedeki çocukların ve gençlerin eğitim fırsatlarının Almanya'da olduğu gibi ebeveynlerinin sosyal statülerine çok bağlı olmadığını göstermektedir. Yabancı kökenli gençler eğitim sisteminde Alman çocuklara göre çok daha az rekabetçi.

Kendi derneğinizde tecrit

Yılmaz Kalkan'ın futbol kulübünde nadiren Türklerle veya Faslılarla tanışması, 1980'lerin ortalarından bu yana gittikçe daha fazla göçmenin kendi kulüplerinde tecrit edilmesinden kaynaklanıyor. Yalnızca yüzde 7'si Alman spor kulüplerine katılıyor. Yılmaz Kalkan, büyük ihtimalle inatından dolayı bu azınlığa ait olduğunu söylüyor. Babası ona futbol

sahasına hücum etmesini gerçekten yasakladığı için - oğlunun orada kiminle buluşacağını bilmemekten endişe ediyordu.

Ailesi ile sürekli tartışmalar, Yılmaz Kalkan'a günümüze kadar eşlik etti. "Türkçe" diyor, "tam benim görüldüğüm gibi." Birisi nereden geldiğini sorarsa sinirleniyor. "Kendimi bir Alman gibi hissediyorum." Anne babasını ürküten bir cümle. Bir apartmanın ikinci katındaki oturma odalarında oturuyorlar ve 32 yıldır yaşadıkları yabancıya oğullarını çoktan kaybettiklerine dair derin bir korkuyu anlatan sinirli bakışlarla birbirlerine bakıyorlar.

Almanya asla yuva olmamalı

Masada minik bardaklarda Türk çayı var. Hanife Kalkan mutfağa koşuyor ve bir tabak Börek ile geri dönüyor. Peynir ve soğanla doldurulmuş köfteler sıcak. Daha fazla Türkiye yok. Anadolu'dan oryantal sesler veya fotoğraflar yok. Ancak Kalkan'ın ailesi aslında Almanya'ya gelmedi. Yılmaz, küçük erkek kardeşi ya da iki kız kardeşi akrabalarını ziyaret etmek için anne babalarına eşlik etmek istemedikleri bazı günlerde annesinin fısıldadığını söylüyor: "Sen çok Almansın". İdeal bir toplum imajı olarak entegrasyon söyleminin yarattığı şey Yılmaz'ın ebeveynleri için kayıp anlamına geliyor. Almanya asla yeni vatanları olmayacaktı.

Varlıklı ülkenin çağırdığı pek çok konuk işçi gibi onlar da zengin olmaya geldiler. Ekim 1961'de, Alman ve Türk hükümetleri, birçok özgeçmişli sallayacak işe alım anlaşmasını imzaladılar. Orhan Kalkan, "Para kazanmak, güzel bir araba satın almak ve Anadolu'ya gitmek" üzerine hayal kurduğunu söylüyor. Birçok Türk göçmenin kurduğu gibi bir hayal.

Dönmek için çok geç

Kalkan ailesi kaldı. Bir noktada ikinci çocuk Yılmaz doğdu. Bunu üçüncü ve dördüncü izledi. Hastanede temizlik işi yapan Hanife Kalkan "Birdenbire" diyor, "eve dönmek için çok geçti." En büyük kızı okula gidiyordu, oğlu anaokuluna gidiyordu. Ancak Anadolu'nun ortasındaki o memleket köyü Cokradan, düşüncelerini bugüne kadar yönetiyor. Yılmaz Kalkan, "Yapabilseydi annem hemen Almanya'yı terk ederdi" diyor. Hanife Kalkan ve eşi dönmek için yaşıyor. Sırdaşlarımız Türk. Almanlarla karşılaşmalar uçup gidiyor ve yüzeysel kalıyor. Yıllardır Frankfurter Entsorgungs- und Service GmbH için çalışan Orhan Kalkan, danışmanının Alman olduğunu söylüyor. Meslektaşları dışında bu ülkeden kimseyi tanımadığını söylüyor.

Türkler kendi içlerinde kalmayı severler. Oğlu, "Dışarı çıkan herkes beraberlik hissini incitir" diyor. Onun korkusu davranışı belirler: "Hiçbir grup toplumdaki dışlanamaz, ama hiçbiri de kendini dışlayamaz."

Horst Köhler bu cümleyi üniversitede ders verirken Tübingen'de söylemişti. Yılmaz Kalkan, “Türklerin çoğu” diyor, “kasıtlı olarak kendilerini dışlıyorlar.” Ailesi de onlardan biri. Brandenburg İçişleri Bakanı Jörg Schönbohm (CDU), birkaç ay önce “Spiegel” dergisine verdiği röportajda, Almanya'da yaşayan bazı yabancıların gettolar kurduğunu söylediğinde, ağır şekilde eleştirildi.

Bir iç çatışma

Orhan Kalkan, komşular onu bir gülümsemeyle karşıladığında ve hiçbir tartışma olmadığında kendisinin bütünleşmiş hissettiğini söyledi. Ancak asla tam olarak Alman dilinde kendiymiş gibi hissedemedi. Almanya macerası onun yaşamında bir iç çatışmaya dönüştü. Kültürel mirasın ne anlama geldiğiyle ilgili bir mücadeleye. İki yıl boyunca her hafta sonu günlük beş saat olmak üzere oğlu Yılmaz'ı bir Kuran kursuna göndermiş. Çocuk orada ne okuduğunu anlamamış. Ancak çocuk bebek Onur, babası onu zorlamaya çalışsa da Kuran okuluna gitmek istemediğini söyleyince, normalde sakin biri olan Orhan Bey ilk kez o akşam soğukkanlılığını yitirmiş ve 14 yaşındaki çocuğa “Zorlamanın ne anlama geldiğini bilmiyorsun” demiş.

Yılmaz Kalkan daha sonra, Almanya hakkında çok az şey bildikleri için ebeveynlerinin en küçük oğullarını hayata geçiremeyeceğini uzun zamandır bildiğini söyleyecektir. Nesiller arasında nadiren bir fikir birliği vardır. Örneğin konu Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olup olmayacağı sorusuna gelince. Orhan Kalkan, Türkiye'nin üyeliği için yaptığı savunmada oldukça tutkulu: “On yıl önce tam üyelik hakkını kazandık. Türkiye demokratik bir ülke ve insan haklarına saygı duyuyor...” Karısı da başını sallıyor. Ardından sübvansiyonlardan, seyahat özgürlüğünden ve tanınma hakkından söz ediyor ve Lüksemburg'a ancak Avusturya'nın yalnız direnişinden vazgeçtikten sonra giden Türkiye Dışişleri Bakanı Gül'ü övüyor. En büyük oğlu siyasi olaylara farklı bir bakış atıyor. O da Türkiye'nin katılmasından yana, ancak ülkenin Avrupa'ya yakınlaşmak için daha uzun bir yolu olduğunu düşünüyor. Bir İstanbul mahkemesinin Kürtlere ve Ermenilere karşı işlenen suçları alenen kınadığı için Türkiye'yi rencide etmekle suçladığı yazar Orhan Pamuk'un davası onu uzaklaştırıyor.

Yılmaz Kalkan'ın aile hiyerarşilerini bulanıklaştırdığını, annesini ruhunu saklamamaya nasıl davet ettiğini, babasına nasıl sert bir bakış attığını ve kızını nasıl savunduğunu gören biri, aslında klişe cümleler söylediğinde bunun ne anlama geldiğine dair ipucunu görebilir: “İki ayrı dünyada hareket ediyorum.” Türkiye onun için bir tatil beldesi. Dedeleri Cokradan'da gömülü. Hiç taşınmadan bir gün oradaki evini miras alacak. Eğer taşınınsaydı, “Orada göçmen olurdum.” diyor. Onun evi Almanya. Birçok Türk tarafından bu yaşanmış

duygudan dolayı hor görülmesi ve anne babasının bile soğuk davranması onu incitiyor. Çok uzun zaman önce takımı bir Türk takımına karşı oynadığındaki anısını anlatıyor. Onaylamayan bakışlar, oyun sırasında her hareketini takip etmiş, ikinci yarıda aldığı faul sonrası dizlerinin üzerine çöktüğünde Türkler Yılmaz Kalkan'a "Almanlaşmış fahişe" diye slogan atıp ona tükürmüş.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Burak ÇELİKPENÇE
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Lisesi / Eşit Ağırlık
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler
Yabancı Diller	İngilizce, Almanca
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Batı Akdeniz Bölge Müdürlüğü – Gümrük İşlemleri Koordinatörlüğü / Temmuz 2014
Çalıştığı Kurumlar	- ORSAM, Kuzey Afrika Araştırmaları Bursiyer – Mart 2020 / Ağustos 2020 - EXPO2016 Türkiye İhracatçılar Meclisi, Tanıtım Görevlisi – Nisan 2016/Eylül 2016